ARHIVA

ARHIVA

Organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare

DIN IAŞI

ANUL XVI

1905.

IAŞĬ

TIPOGRAFIEA EDITOARE „DACIA“ ILIESCU, GROSSU & COMP.

1905

ARHIVA

Organul Societății Științifice și Literare din Iași

ANUL AL XVI (1905)

Tabla de Materii

Literatură

Istorie

Istorie și Critică literară

Istoria Arteĭ

Documente

Cronicĭ—Notițĭ

Pag.

ILUSTRAȚIUNI

După tablouri

Mănăstiri, biserici și diferite vederi

Portrete

Meșteșugurĭ, Obiceĭurĭ și îmbrăcăminte

Pag.

Inscripții

Afișe și peceți

Diverse

Hărțĭ și schițe cartografice

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚIĬ ȘTIINȚIFICE ȘI LITERARE

DIN IAȘI

ANUL XVI. IANUARIE 1905 No. 1.

IN AL XVI-LEA AN

Sînt șeĭsprezece anĭ de cînd „Arhiva“ reprezintă, fără întrerupere, cultura Moldoveĭ și nimic nu poate fi maĭ nedrept ca atitudinea unor capete eminente și a unor reviste, de curînd născute, cari ne ignorează.

Dacă n-am avut geniĭ și marĭ talente—accidente fericite, pe cari natura le samănă în orbul eĭ mers,—nu-ĭ vina noastră; bunele intențiĭ și voința cea maĭ stăruitoare a omuluĭ nu le poate naște.

Totuș, fără reclamă și zgomot, credem a fi îndeplinit o operă modestă și lipsită de strălucire, dar de sigur utilă și rodnică.

In istorie și filologie, folklor și etnografie, am adus fără îndoială contribuțiĭ însemnate. In recenziile noastre am reflectat, pe cît a fost cu putință, mișcarea științifică și literară a țăriĭ.

Tonul nostru a fost totdeauna demn ; am știut

să păstrăm în discuţiĭ acea obiectivitate, care-ĭ unul din semnele adevărateĭ culturĭ; *n-am alunecat,* ca alte reviste, *pe terenul polemicilor veninoase;* am susţinut ceia ce era pentru noĭ adevărul, cu curajul uneĭ neclintite convingerĭ.

Am avut de luptat şi vom avea încă cu scepticizmul unor intelectualĭ blazaţĭ şi cu materializmul multora, cari nu văd decît interesul lor personal şi imediat, şi pentru a căror conştiinţă nimic nu-ĭ maĭ străin decît interesele superioare ale ştiinţiĭ şi ale arteĭ romîne.

Dar, avem încrederea că o rază de idealizm maĭ luminează şi maĭ încălzeşte sufletele nobile, cari înţeleg, că, maĭ presus de josnicile interese ale prezentuluĭ, există ceva care uneşte trecutul cu viitorul, concretizază sufletul şi constitue cinstea şi adevarata mîndrie a unuĭ popor.

Sporită cu puterĭ nouă, plină de nădejde în viitor, „*Arhiva*" păşind în al XVI-lea an al existenţiĭ sale, trimite cititorilor săĭ o salutare caldă.

Fie ca noul an să însemne un pas maĭ mult în nobila luptă, pe care, împreună cu alţiĭ, o întreprindem, pentru realizarea aspiraţiilor şi idealuluĭ adevărateĭ culturĭ romîneştĭ.

TIBERIU V. CRUDU

DIN SAT DE LA NOI

(CRÎMPEIŬ)

Bate vîntu de te ĭea din loc: se vede că are de gînd să se vremuĭască; o fost și bine, slavă Domnuluĭ, ș-acum oleacă de ploaĭe, zăŭ, n-ar strica. Pămîntu-ĭ uscat cum îĭ șfarogu, te frigĭ cînd puĭ picioru pe dînsu.

Ierĭ la asfințit o catat soarele-napoĭ; azĭ s-o stîns în norĭ: trebue să se strice vremea numaĭ decît.

Și, bĭata Măriucă, umblă singură ca o nebună de cum o-nserat! Inchipuește-țĭ s-o prindă pe dînsa noaptea cea mare, pe șaniște, cu țintirimul la spate, și-mprejurul eĭ.... țipenie de om măcar! Drept să-țĭ spun, eŭ unu, că-s bărbat, și parcă, tot m-apucă fiorĭ cînd am a trece pe aicĭ. Da, ce să fac, încaltea mie așa mi-ĭ slujba, că-s jitar; dar pe dînsa nu-nțeleg ce zor o mînă. Trebue să aĭbă ea ceva la inimă, care o roade vîrtos și nu-ĭ dă răzbun să steie loculuĭ, altfel nu se poate! Pacat! că de frumoasă și gospodină apoĭ nu maĭ are părechе!

.... Iote, s-o pus jos pe margina țuraneĭ; ĭan să mă duc eŭ s-o-ntreb ce alean are, de se zbucĭumă așa-ntruna.... Eĭ, da ĭar oĭŭ face și eŭ ca proastu, adică de ce nu mĭ-aș căuta eŭ de treabă și pe dînsa s-o las în pace să plîngă, că plînsu ușurează sufletu. Haĭ, măĭ Bolga de vale, haĭ că poate-ĭ găsi vre-un mușthereu la ĭazu cu pește.

Și romînul plecă dondănind, ĭar Măriuca luĭ Dumitrache-a Ghiniţeĭ rămase bocindu-se-n urmă. Avea și dreptate, căcĭ de vreo lună de zile, sărmana fată, o dus-o numa-ntrun huit și întrun plîns.

Mă-sa veșnic: da cum să facĭ tu poznă ca asta? Da cine s-o maĭ văzut? Vaĭ de mine și de mine, parcă văd că toate aŭ să se descarce pe capu mĭeŭ, cînd are să oblicească tată-tăŭ! Sînt prăpădită, na, mă-ngroapă de vie-n pămînt și pace.

Și vezĭ, cu aceste vorbe-ntimpinată mereŭ, de cum să făcea ziuă și pînă-n noapte, nu maĭ știa sărmana unde are să ajungă.

Iĭ era lehamete și de zile, de atîta șoroboteală. Une-orĭ se maĭ lua și ea singură cu vorba:

«Eĭ, și dac-am greșit, ce-ĭ cu asta? Parcă n-o maĭ greșit «ca mine și alte fete-n sat și despre aceia.... nicĭ capu nu le «doare... Și dacă sînt, așa cum sînt, n-am să cad povară nicĭ «lipcă pe capu nimăruĭ: Toader ar să mă ĭee, doar n-ar să ĭee «altu Cum mi-or zice ceva, cum-va, maĭ mult o și șterg fru«mușel de-acasă și mă duc la dînsu. Ș-atuncĭ oĭŭ vedea eŭ ce«or maĭ face eĭ fără mine· cine le-a maĭ prăși ţarĭna, cine le-a să«cera boerescu cîte două-treĭ fălcĭ pe vară, cine le-a desfăca «glugile de păpușoĭ din curăturĭ.... Lasă, las! Numaĭ să nu se «poarte eĭ bine cu mine și să mă scot-odată din sărite, ș-or «vedea eĭ. Am muncit destul pănă acum pentru dînșiĭ, le-am «fost deajuns roaba lor, las să muncesc și pentru mine, pentru «casa mea!»

Și să nu zicĭ, că doar cu această judecată, făcută după capu eĭ, se maĭ ogoĭa cîte-oleacă; ea știa una și bună: «Toader o făcut, Toader a desface; ea cu Toader ar să trăiască».

Nu-ĭ păsa eĭ de surorile maĭ micĭ carĭ o-nconjuraŭ de-o bucată de vreme, socotind-o ca spin în ochiĭ lor; nu se-ngrija nicĭ de ocara tătî-ne-săŭ: «dacă m-a alunga tata dela casa luĭ las că am eŭ casă, Toader de-ar fi sănătos».

«Și toate aŭ fost bune, numaĭ una rea, da rea de tot, căcĭ într-o bună zi, de unde pînă unde, tată-săŭ s-o apucat la sfadă cu mă-sa, pentru că-ĭ ţinea parte ș-o-ncunjura mereŭ cu treaba.

— Da bine, măĭ femeĭe, ce-nsemnează asta? Ce-atîta go-

golire, maĭ dehaĭ decît cînd era mititică? Ce are, mă rog, aş vra să ştiŭ şi eŭ?

— Eĭ, las, nu maĭ şti toate că-ĭ-mbătrîni prea degrabă; ca-tă-ţĭ acolo de treaba ta, şi las nu te maĭ amesteca în trebile mele femeeştĭ; las că ştiŭ ce fac tare bine: cu capu ista am trăit pîn-acum şi nu ne-am dus de rîpă; cred eŭ c-om trăi şi de acum-nainte.

— Of, muĭere blăstămată, ce eştĭ! D apoĭ ce crezĭ tu că eŭ nu pricep nimica? De boŭ, oĭŭ fi eŭ boŭ, nu zic; dar ş-aşa să mă-njuge orĭ-cine nu vraŭ! Măĭ, da furnica, că-ĭ furnică, ş tot dac-o calcĭ cu picioru, se-ntoarce să te muşte, d-apoĭ încă eŭ care-s stăpîn aicĭ, în casă, să-ndur să mă calce orĭcine şi să nu ştiŭ eŭ ce se petrece-ntrînsa?

— N-aĭ decît să ştiĭ, cîne te propeşte să nu ştiĭ?

Şi maĭ la urma urmiĭ astupă-ţĭ leoapa şi mă lasă-n pace! Să nu te maĭ aud bodogănind atîtea din gură, că mă doare capu!... De palavre ştiŭ c-aĭ fost bun totdeauna.

— Ho! Ho! lele Marandă, ĭan stăĭ oleacă: tu vinovată şi tot tu cu gura maĭ mare? Apoĭ las că schimbăm noĭ vorba, dacă-ĭ aşa. Am eŭ ac şi de cojocu tăŭ, da maĭ întăiŭ vreaŭ s-o curm cu haĭta cea de fată.

Mariucă hăĭ! Măriucă?

— Aud, aud, tătuţă!

— Apoĭ dac-auzĭ de ce nu viĭ?

— Iaca vin!

Şi fata înaintă tremurînd: ştia cam ce-o aşteaptă, căcĭ as-cultase toată sfada.

— Nu te teme, dragu tateĭ, zise blajin Dumitrache, nu te teme, că nu-ţĭ fac nimic. Iaca ştiŭ tot ce-ĭ cu tine, da nu te bat: socot că eştĭ tu destul bătută de D-zeŭ Un lucru însă: Să facĭ bine şi să-ţĭ ĭeĭ catrafusele şi s-o ştergĭ de la casa mea cît îĭ lucru cu cinste. Du-te unde te-or duce ochiĭ şi te-o-ndrepta cel de sus, că la mine n-aĭ la ce maĭ sta şi nicĭ nu maĭ aĭ ce cata vreodată! M-aĭ auzit?... Pleacă! Şi-ĭ arătă poarta deschisă.

Fata închili pe loc şi se făcu galbănă cum îĭ sîminocu.

— Iartă-mă tată, iartă-mă! Şi plîngînd începu să sărute

mînile nodoroase şi zgîrcite de muncă, ale bătrînuluĭ ce clocotea de mînie şi sta-mpetrit de durere.

— Da bine ce-ĭ asta, fată hăĭ? Crezĭ că eŭ am şuguit cu tine, dacă ţ-am zis cu binişoru ? Ţĭ-am zis aşa ca să nu ĭaŭ parul să-ţĭ daŭ în cap şi să te zvîrl în drum la cînĭ ! Ieşĭ pîn te văd, ĭeşĭ, ĭeşĭ !

Ş-a ĭeşit, căcĭ n-a avut încotro şi s-o dus drumu-ntins la Toader. Acolo nu era decît mă-sa acasă şi punea barabule-n pămînt. Fata să puse şi ea să facă cuĭburĭ, să tragă ţărnă, s-a-jute, mă rog, mî-ne-sa la treabă, să nu steie degeaba.

Mămuca Soltana, bucuroasă la-nceput, s-o făcut neagră cum îĭ dosu ceaunuluĭ, cînd o aflat pentru ce şi cum o venit Măriuca la dînsa.

«Cum? unde s-o maĭ pomenit una ca asta? Să-şĭ facă bă-«etanu şi casa de ocară?»

Şi într-o clipă o alergat la Toader ce era cu boiĭ la imaş; l-o cetărat şi l-o bolmojit la cap aşa de mult, încît el turbat, o venit acasă ca plumbu.

Şi nicĭ una, nicĭ două, o-nceput a bate-n fată ca-n leasă, pîn ce-o făcut-o zlamac. Apoĭ o scos-o pe poart-afară ş-o tri-mis-o acasă la tată-săŭ.

Şi ea, saraca, ce era să facă: alungată de colo, bătută de dincoace, o apucat-o razna pe obleagurĭ. Cînd plîngea, cînd maĭ ofta, cînd maĭ blăstăma, mă rog, ca omul care, cînd îĭ cu pa-guba îĭ şi cu păcatul.

De la un răstîmp însă n-o maĭ ţinură picioarele de obo-sală şi se lăsă oleacă jos să se odinească.

Mă-sa care aflase totu, făcea zîmbri că nu-vine fata acasă.

«Ce s-o fi făcut cu dînsa oare? Unde stă ea pînă «la aista cias?» Şi prin cap îĭ treceaŭ gîndurile cele maĭ urîte: ba să nu-şĭ fi făcut o samă singură şi să se fi dat cu capu într-o fîn-tînă; ba să nu se fi zvîrlit în şuhoiŭ la Siret; ba, ducă-să pe pustiĭ şi treacă cu noaptea, să nu-şĭ fi sărit cum-va din minţĭ... Şi-n ferbinţala asta de gîndurĭ porni s-o cate. Unde? Nicĭ ea nu ştia.

O colindat prin grădină, pe sub nuc, pe după stogurĭ, dar degeaba! Văzînd că nu-ĭ şi nu-ĭ nicăerĭ, o apucă la deal pe

după gardu vieĭ, ridică dîmbocu de la ţintirim, cu chip s-o găsască poate la coliba din curăturĭ, dar pace... nicĭ zare de om.

Desnădăjduită şi năucă de cap, se lăsa devale spre Porojan. Cînd era în dreptu bălţiĭ celeĭ marĭ, i se păru c-aude o frîntură de cîntec de jăle. Aĭurită, stătu pe loc, îşĭ opri răsuflarea şi în tăcerea nopţiĭ adîncĭ, din inima întunericuluĭ mare, se auzea adiind încetişor:

«Bată-te pustiea minte
«Cum n-aĭ fost maĭ înainte
«Să mă-nveţĭ ca un părinte!

Apoĭ tare: « of! of! mamă! la ce m-aĭ maĭ făcut fără no-«roc pe lume?».

Măndiţeĭ îĭ sări inima din loc: era fată-sa!

Intr-o goană o fost din noŭ în vîrfu dealuluĭ.

— Da bine, fată-hăĭ, ce-ĭ de capu tăŭ? Ce aĭ păţit de staĭ aicĭ? Nu te temĭ c-or da nişte dihăniĭ peste tine şi te-or mînca?

— Zăŭ, mamă, că maĭ bine ar fi! Dacă trăesc la ce-s bună? Acasă n-aveţĭ ochĭ să mă vedeţĭ, oameniĭ din sat tot aşa, ce-mĭ foloseşte că trăesc?

— Haĭ scoală de-acolo şi tacĭ din gură, să nu maĭ audă cumva cineva, de prostiile tale, tacĭ şi haĭ acasă!

— D apoĭ tata.... nu ştiĭ că el m-o alungat?

— Las nu te-ngriji tu de tată-tău, că el s-o dus la Dolheştĭ la moară ş-ar să vie peste două-treĭ zile; haĭ nu maĭ sta că te-ĭ bolnăvi pe pămîntu gol.

— Dacă zicĭ, dumneata mamă, să merg, haĭ...

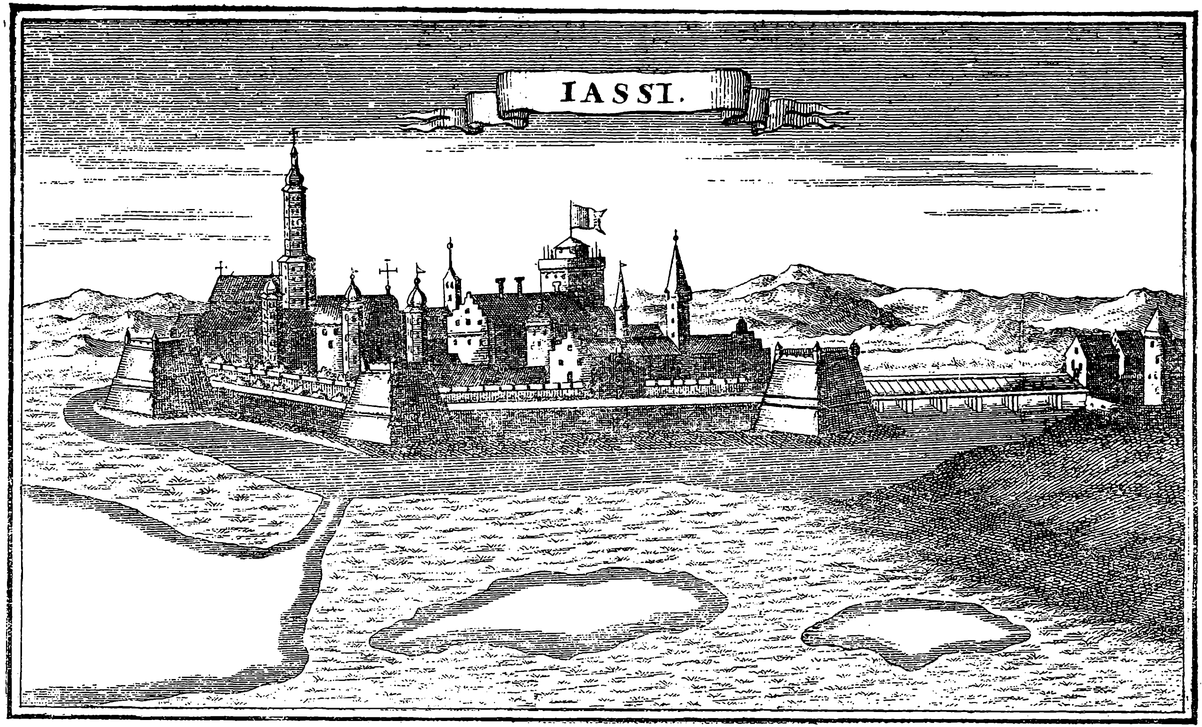
Cele două femeĭ plecară tăcute spre satul din vale, ce dormea dus la umbra nopţiĭ răcoroase.

* * *

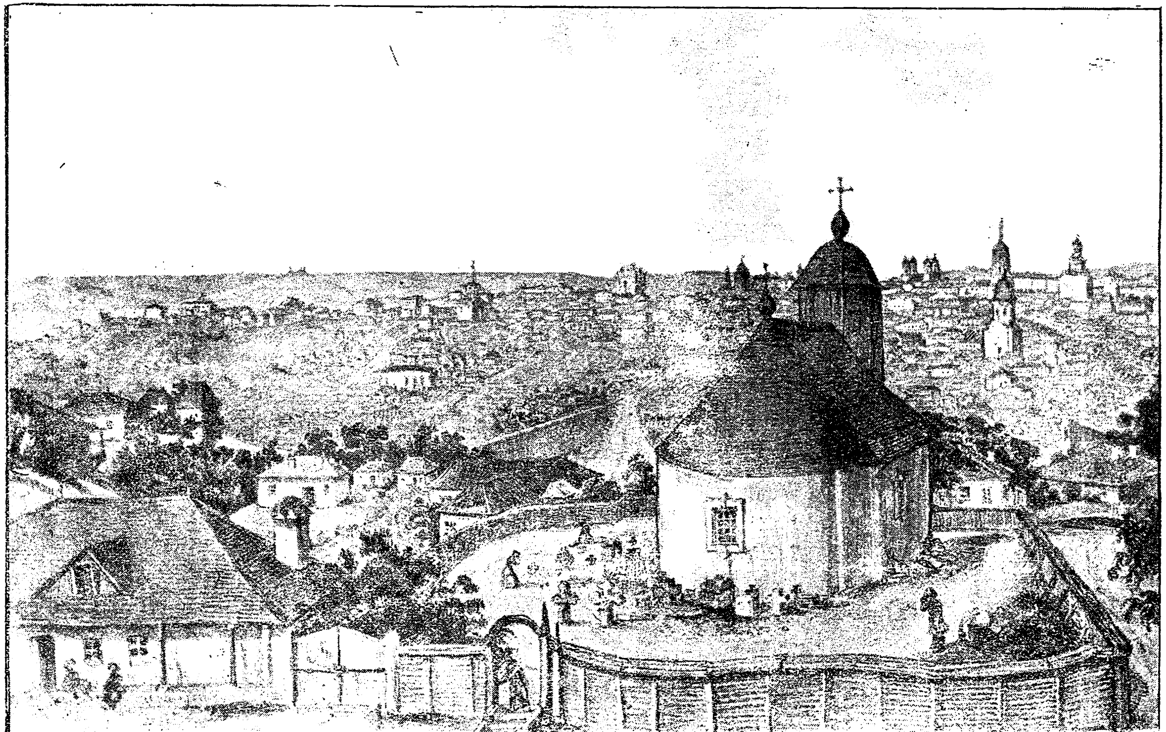
Pe drumul ce face cătră primărie un pîlc de oamenĭ mergeaŭ tîlcuind eĭ în de eĭ: uniĭ eraŭ maĭ dîrjĭ la cuvînt, alţiĭ maĭ molcomĭ, dar toţĭ posomorîţĭ. Cînd dascalu Potiraş sfîrşi tocatu de leturghie, numaĭ bine ajunse şi ceata noastră la uşa primărieĭ.

— Mă rog, Domnu primar ĭ-aicĭ?

— Aicĭ, aicĭ, moş Dumitrache, răspunse odagiul. Iacă numaĭ acum n-o venit.

Cetatea Iașului în 1686 (Curtea domnească).
Vezi acest număr : Orașul Iași, dare de samă de A. D. Atanasiu

Vederea Iașului și a bisericiĭ Sf. Voevozĭ-Rufeniĭ din 1854.
Biserica să crede a fi clădită la 1604 în mijlocul codrilor de pe dealul Tataraşuluĭ

— Da, orĭ nu maĭ este nimenĭ la dînsu, iĭ singur ?

— Singur, singurel. Trecĭ înăuntru.

— D-apoĭ că n-am să trec numaĭ eŭ, c-avem să mergem cu toţiĭ grămadă.

Eĭ şi ce, cu toţiĭ vă temeţĭ că nu-ţĭ încăpea? Doar primăriea asta-ĭ cît un hraiŭ. Da, cu noroc, par-că văd că-ĭ vorba de vreo nuntişoară, cu noroc.

— Intraţĭ, intraţĭ, se auzi răsunînd glasul primaruluĭ.

Dumitrache a Ghiniţeĭ cu capu-n pămînt, păşi clătinîndu-se; după el nevastă sa Maranda cu Măriuca, fata eĭ cea maĭ mare; apoĭ Soltana luĭ Vasile Radu cu Toader, fecioru-săŭ; iar la urmă Gheorge a Oculuĭ, membru de la primărie.

Eĭ bine, aţĭ venit oamenĭ bunĭ, ce mi-ţĭ spune?

— Sănătate, Domnule Primar, răspunse Dumitrache a Ghiniţeĭ, flocăind căciula-n mînĭ, de s-o-ntoarcă pe dos, nu alta· la pacate! Să nu dea Dumnezeŭ niciodată cîte poate duce omu ista, saracul! Iaca pacatele m-o adus şi pe mine aicĭ.

— Da ce-ĭ moş Dumitrache ?

— Apoĭ ce-ĭ, nu-ĭ bine, Domnule Primar, da nu-ĭ bine nicĭ-cacum! Zăŭ, multe maĭ trage omul cît trăeşte. Ş-acum dac-ar fi să poarte numaĭ păcatele luĭ, ce ţ-ar fi; dar aşa cînd stă să ducă şi pacatele copiilor în spate, apoĭ tare-ĭ greŭ!

Primarul, ce nu se aştepta la astfel de vorbe, rămase uĭmit. Nu-nţelegea deloc ce-ĭ cu dînşiĭ. Mirat începu să măsoare pe toţĭ ce stăteaŭ înainte-ĭ şi, cînd privirea luĭ se încrucişă cu a Măriucăĭ-i se păru că luminile ochilor eĭ negri sînt ca două ţînte ce l aŭ pătruns la inimă şi l-aŭ răstignit pe spătarul scaunuluĭ săŭ.

In adevăr, Măriuca privia ca o leoaĭcă pe omul din gura căruĭa îşĭ aştepta mîntuirea: in el avea toată nădejdea, căcĭ toţĭ ceĭlalţĭ o intinase. Era tîrgovăţ, dar om bătrîn, purtat prin ciur şi prin veşcă, ştia multe şi de demult. Putea să nvîrtă orĭce treabă ĭ-ar fi căzut în mînă, şi putea să dezlege orĭce-ncurcătură. De la dînsul ĭeşaĭ totdeauna orĭ cu o învoială strîmbă, orĭ cu o judecată dreaptă.

De aceĭa Măriuca se uita aşa cu foc la el. De la o vreme însă lacrimile ce clocoteaŭ în adînc, înfruntară zăgazurile taĭnice

ale ochilor eĭ aprinşĭ, stîngîndu-le focul. Primarul mişcat, urni scaunul din loc şi făcu semn luĭ Dumitrache să spue ce are de spus.

— Apoĭ, uite, domnule Primar, dacă ş-o bătut joc de fată s o maĭ şi ucidă pînă întra-tîta? S-o aducă pînă-ntra-ista hal?

Da bine, n-o ĭeĭ, n-o ĭeĭ, da s-o caliceştĭ, s-o stîngĭ în bătae, asta nu ştiŭ cum îţĭ socoti şi D-voastră?

— Să mă ĭerţĭ, moş Dumitrache, dar pînă acum să mă crezĭ că n-am priceput nimica. Văd că vraĭ să spuĭ D-ta ceva, dar îĭ fără nicĭun capăt. Te rog spune maĭ acătăriĭ, dacă vreĭ să te-nţăleg,

— D-apoĭ, domnu Primar, dela început, ţ-oiŭ spune drept că mi-ĭ şi oarecum să maĭ deschid vorbă; mi-ĭ ruşine de oamenĭ şi de mine să grăesc, că-s om bătrîn şi-s tată.

Să spun eŭ cu gura mea păcatele fetiĭ mele, pe care nu-s harnic să le ştiŭ nicĭ pînă astăzĭ? Da pot să văd eŭ cine-ĭ vinovatu : eĭ îs acolo doĭ tinerĭ, amîndoĭ fără minte—da cine-ĭ vinovatu, îĭ muerea asta a me. Ea trebue să ştie maĭ bine, că ea o păzit casa şi copiiĭ, nu eŭ. Eŭ, ca vaĭ de mine, am umblat, D-zeŭ ştie cum, pe la treabă ca omu; ea însă nu s-o clintit de-acasă şi ştie totu de-a fir a păr, Intrebaţĭ-o pe dînsa să spue.

Eĭ bine, n-are decît să spue şi ea ce-a spune, decît spune-ţĭ acum careva să nu prăpădim vremea degeaba.

Măndiţa, căreĭa-ĭ jucaŭ ochiĭ în lacrimĭ, cu un deget cîrjoet la gură şi cu o mînă apăsată sub piept, începu a vorbi, clătinînd mereŭ din cap.

— Iaca vezĭ, moglanu ista, o tot stat de capu fetiĭ mele ş-o tocat-o, o tocat-o pînă ce-o scos-o din minţĭ ; o făcut băteliştea-n jurul caseĭ mele cît o-mblat toată văruliţă la dînsa; şi tot că are s-o ĭee, că i-ĭ dragă; şi ea... dă, ce vraţĭ... un cap de femee nu maĭ mult, o trebuit să greşească!

— «Ia lasă, lele Marandă»—face de colo Toader, ce stase pînă atuncĭ cu ochiĭ ţintă-n pămînt—neata ce-aĭ să zicĭ acuma, da nu-ţĭ aducĭ aminte cum m-aĭ gogolit toată vara? Eŭ spuneam una, neata adăugaĭ două; eŭ două, neata nouă, şi.. m-aĭ ameţit : eŭ nu-s vinovat.

— Ba tu să tacĭ din gură, lehăule ; tu n-aĭ drept nicĭ

să caştĭ gura, strigă Mandiţa-nfurietă. Că te-am gogolit, nu zic baiŭ; dar eŭ credeam că-ĭ fi cum se cade, fecior de gospodar, că vorba ta-ĭ vorbă şi treaba, treabă! Dar aşa cu ce m-am ales eŭ; cu focu ista ce-aĭ aprins în casa mea de n-am obraz să ĭes în lume, că toţĭ se uită la mine ca la urs ? Tu, dă, văd că pînă acuma te-aĭ ales binişor ş-aĭ vra să te alegĭ tot aşa şi de-acuma-nainte, dar mare-ĭ D-zeŭ !

Primarul le curmă vorba.

— Mare, mititel, cum a maĭ fi D-zeŭ, nu ştiŭ, da eŭ văd una şi bună: hojma grăiţĭ şi basta vă-nţelegeţĭ. Bine, măĭ; creştinĭ, spuneţĭ aşa fel ca să-nţeleg şi eŭ ce vreţĭ şi pentruce aţĭ călcat atîta loc pînă la mine.

Soltana, mama luĭ Toader, ce să tot frăsuia şi sta cînd de cînd să-ĭ ĭee foc cuvîntul, să tune, să trăsnească, să-şĭ verse veninul ce-ĭ clocotea în inimă ş o înăduşa cumplit, n-avusese parte de vorbă pînă atuncĭ, căcĭ Toader o tot ghiontea mereŭ să tacă. Acum însă, venindu-ĭ apă la moară, îşĭ luă inima în dinţĭ :

— Iacă vezĭ, d-nu Primar, pe fata asta o jucat-o totdeauna fecioru-meŭ şi ea o chitit că de-acuma are să ş-o ĭee, ş-apoĭ el ar fi luat-o poate, dac-ar fi fost de capuluĭ, dar trăesc şi eŭ. Iar lelea asta Mărănduca, aşa cum o vezĭ, îĭ toată vinovată, că ea mi-o smonit băetu : cînd juca, îl bătea pe spate şi-l lăuda că-ĭ voinic flăcăŭ; trimetea pe fată să-ĭ aşeze creţiĭ la cămeşă şi ţărţamurile la brîŭ. Ş-aşa azĭ,aşa mînĭ, el un copil de-a puterea-fi,... s-o aprins. Da cine i-o aţîţat focu acela-ĭ vinovat. Şi tot cu drăgănele şi cu temenele ar vra oameniĭ acum, să-mĭ încurce băeţanu cu.... nu vedeţĭ că-ĭ cu sarcina la gură? Fată de asta să-şĭ ĭee el nu-s fete cinstite-n satu ista cît lumea? Numaĭ Dumitrache a Ghiniţiĭ să fie gospodar în Tudora?

— Oh, lelică Soltană, aĭ noroc de ce aĭ, daa...r ce ţ-aş da eŭ acum n-aĭ împărţi cu nimenĭ ! Oare fata mea n-o tost cinstită pînă nu s-o legat fecĭoru-tăŭ de dînsa? Ea o-mblat pe la pragul uşiĭ tale, orĭ To irică a tăŭ ş-o petrecut toate nopticelele pe prispă la mine, după casă? Cine să hărhătuĭa cu cîniĭ de n-aveaŭ chip megieşiĭ să se odihnească? Fata mea ?... Şi încă maĭ aĭ obraz să spuĭ că ea-ĭ vinovată !

— Apoĭ şi Dumneata, lele Marandă, ce aĭ să maĭ zicĭ ; da ia drept grăind, dacă n-aĭ fi avut fată, avea ce căta fecĭoru-meŭ pe-acolo ? Nicĭ vorbă că nu ! Da aşa : o fost fată, o venit flă-

căŭ, aşa-ĭ de cînd lumea: unde ştie că-ĭ fată flăcăul se duce. Dar dacă-ĭ fata cum se cade, atuncĭ.... nu se-ntîmplă nimica: fata-ĭ vinovata.

Primarul ce prinsese din vorba lor cam cum şi ce fel stă lucru, căută să limpezească vina.

— Ia lăsaţĭ sfada, că-nţeleg eŭ, pricep eŭ ce-ĭ şi cum; doar nu-ĭ mare treabă de dezlegat cichiţa asta! Vinovaţĭ îs şi eĭ, tineriĭ, nu zic, dar maĭ vinovaţĭ sînteţĭ voĭ părinţiĭ. Şi asta, am zis-o ş-am s-o zic pînă ce-oĭŭ muri cu ţărna-n gură! Aşa-ĭ obiceiul vostru ist răŭ, care-ĭ pe la sate, şi care trebue zmuls din rădăcină, şi stărpit.

Inainte vreme cînd oameniĭ eraŭ maĭ cu frica luĭ D-zeŭ şi maĭ cu ruşine faţă de lume—mergea cum mergea, dar acum s-o-ncuibat rălele-n voĭ.

Bine, măĭ romînĭ, judecaţĭ şi voĭ: ce obiceiŭ, ca flăcăul care-ţĭ joacă ziŭa fata, să vie şi sara la dînsa să steĭe de vorbă? Cislă le trebue lor? N-o avut eĭ vreme să grăiască toată ziulica cîte le-a trăsni prin cap? Ş-apoĭ dacă ar veni să steĭe de vorbă cu fata, în casă, de faţă cu părinţiĭ, calea-valea; dar aşa să şupuresc pe după gardurĭ, printre stogurĭ şi staŭ toată noaptea afară. Ca să nu ribigească fata de frig, flăcăul o ţine-nvălită, sub suman! Apoĭ dracu nu face mănăstire! Să fi doar de pĭatră ca să ştaĭ binişor: întuneric-întuneric, singurĭ-singurĭ, cum îĭ maĭ bine! Ş-apoĭ încă maĭ daţĭ vina pe băeţĭ! Voĭ sînteţĭ vinovaţĭ că aşa ĭ-aţĭ învăţat, aşa le-aţĭ îngăduit. Să umbli cu focu-n mînă şi să nu te frigĭ, nu se poate.

Ocu, fruntaş între gospodarĭ şi de mult membru la primărie, afumat oleacă cu tămîioasă dela ratuş, ascultase smerit toată patarania. I se păru însă că acum ar avea şi el de spus ceva şi porni.

— Adevărat, D-nu Primar, prea adevărat. Da, să mă ĭertaţĭ că vreŭ să vă spun şi eŭ una; nu cătaţĭ că-s olecuţă cam bat da... ştiŭ ce grăesc: ĭaca, femeĭa luĭ Manole Covrig, D-zeŭ s-o ĭerte, cum auzea sara ciniĭ bătînd la poartă, trimetea pe fată să vadă cine-ĭ. Fata să cam codea, nu vroĭa să ĭasă; maĭ că se temea, maĭ că nu-ĭ plăcea tovarăşul ştiind dinainte că trebue să fie vre-un hojmalăŭ ce umbla noaptea. Da baba, dracu-n pi-

cioare, nu altă. Lua cociorva de coadă și lipĭ, lipĭ, peste cap, peste coaste, unde năpădea; o bătea, mă rog de o coșa, ș-apoĭ o alunga afară la flăcăŭ, strigînd printre dințĭ; da bine cine eștĭ tu; pe cine aștepțĭ să-țĭ vie? Pe roș împărat? Las c-am să-țĭ daŭ eŭ ție, am să te-ndrept eŭ la brazdă, și am să te nvăț cum să primeștĭ flăcăul. D apoĭ doar toțĭ îs feciorĭ de gospodarĭ și tu acolo, o fată de vădană. Și cum crezĭ tu c-avem să căpătăm un flăcăŭ bun, dacă nu-ĭ ĭeși sara afară, să staĭ de vorbă, să-l descînțĭ, să te sărute, să te cunoască bine, să nu zică cum-va că eștĭ o zăludă orĭ o fudulă?

Primarul mirat:

— Eĭ, măĭ creștinĭ, vedețĭ ce spune Ocu? Mamele ci-că bat pe fete să iasă afară! Măĭ, măĭ, măĭ! zăŭ încă de bătae n-am auzit! Apoĭ nu-ĭ vorba mea că tot voĭ sîntețĭ vinovațĭ?

Soltana rățoindu-se:

Eĭ, da lasaț-o-ncolo, că și eŭ am fost tînără n vremea mea, și eŭ am eșit sara afară și despre asta... dacă am fost fată de treabă, tot detreabă am rămas.

Ocu rîzînd:

— Da cine zice că n-o fost și fata asta de treabă.... da încă prea detreabă!....

— Eĭ, știŭ eŭ unde-o bațĭ Duneata, da eŭ nu zic de aceia treabă. Ș-apoĭ pe vremea mea era jug la biserică și se-njugaŭ fetele care cum-va făcea pozna. Și lumea ce venea trebuia s-o mustre și s-o stupească, ĭar cele de seama eĭ făceaŭ cruce și ziceaŭ, Doamne ferește, și se fereaŭ ca de foc să nu păcătuĭască.

Eĭ da, pe atuncĭ era maĭ multă rușine.... acum o perit și rușinea saraca.... bat-o vina eĭ s-o bată.

— Ce maĭ la deal la vale, nu-ĭ vremea de prăpădit. Păcatele-s pe oamenĭ: orĭ te ajung, orĭ le ajungĭ.

Lucru s-o făcut și trebue de scos la un capăt.

— Da, respunse Dumitrache noĭ am zis care cît ni-o ajuns capu, de unde nu... maĭ așteptăm să zicețĭ și D-voastră.

— Apoĭ eŭ socot ca să dațĭ mîna și să vă-mpăcațĭ, iar copiiĭ să se ĭee, c-așa-ĭ frumos!

(urmează)

C. IONESCU

In delta Dunăriĭ

[Subiect de popularizare]

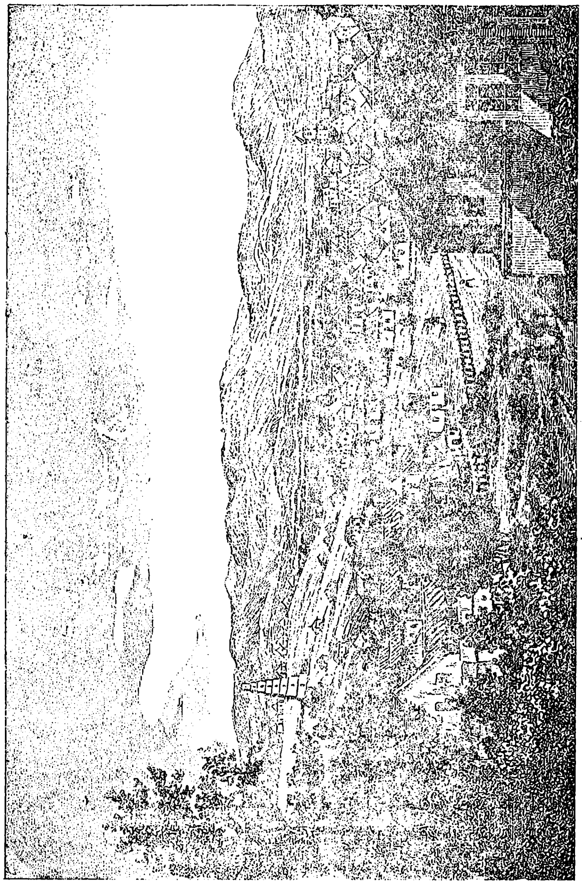
Iată o regiune a ţăriĭ noastre puţin cunoscută din punct de vedere biologic. Infăţişarea eĭ, ca manifestare a vieţiĭ, variază aşa de mult în timpul anuluĭ, că eştĭ silit s-o vizitezĭ, s-o străbaţĭ în cele patru anotimpurĭ, pentru ca să alcătueştĭ un tabloŭ complect. Voiŭ căuta să arăt în cîteva cuvinte, aspectul pe care îl are numaĭ o parte a delteĭ, în timpul toamneĭ şi anume partea cuprinsă între braţul S-tu Gheorghe şi Sulina.

Am plecat în luna August, timpul cel maĭ potrivit, căcĭ în Iunie şi Iulie e foarte greŭ să călătoreştĭ în aceste părţĭ din cauza tăunilor şi ţînţarilor. De la Tulcea, cu o căruţă fără arcurĭ, aşa cum să obişnueşte în partea loculuĭ, am plecat în tovărăşia d-luĭ sub-revizor şcolar al judeţuluĭ, care a avut amabilitatea să mă conducă, către satul Malcocĭ. Era o vreme frumoasă şi răcoroasă, care urma uneĭ ploĭ torenţiale de peste noapte. Şoseaua cea minunată pînă la Malcocĭ, cît şi conversaţia cu tovarăşul meŭ, m-a făcut să nu simt aşa de mult zguduiturile trăsuriĭ mele, fără arcurĭ. Toată grija o aveam asupra sticlăriilor pentru colecţiĭ, care tot sunaŭ lovindu-se una de alta.

Iată-ne ajunşĭ la Malcocĭ. Căruţa noastră merge încet printre casele curate şi bine îngrijite a locuitorilor, în majoritate nemţĭ, şi ne oprim la o casă din centru, un adevarat laborator ştiin-

țific unde, sub conducerea a doĭ germanĭ specialiștĭ, se împăiază și se determină aproape întreaga faună a Dobrogieĭ.

A urmat cîte-va momente plăcute atît pentru mine cît și pentru

IAȘUL la începutul secoluluĭ XIX

nemțĭ, care abia văzuse o persoană interesîndu-se cu pasiune, de ocupația lor, căcĭ în adevăr multe lucrurĭ frumoase și instructive se pot vedea la dînșiĭ. Ce folos că nu rămîne nimic la noĭ din aceste podoabe ale natureĭ; colecțiile bogate făcute aicĭ, vor inbogăți muzeele străine.

Vorbeam cu tovarășul meŭ după plecare, că Romînul par-că nu-ĭ făcut pentru ocupațiĭ așa de puțin serioase și dacă vre-o dată i-ar trece prin minte să-șĭ peardă vremea ast-fel, desigur

Piața de la Sfînta Vinerî la 1845

s-ar plînge că n-are ce să maĭ culeagă. Sălbătăciunea. ca orĭ-ce ființă, dela o vreme se împuținează căutîndu-șĭ culcușul în altă parte saŭ fiindu-ĭ distrusă cu desăvîrsire mijloacele de perpetuare.

La Malcocĭ maĭ există școală și biserică frumoasă de zid cum avem noĭ la orașe.

Drumul de la Malcocĭ înainte devine maĭ greu ; căruța ne zdruncină, dar caiĭ merg bine. Trecem prin satul Bej-Tepe (cincĭ dealurĭ, pe turcește), lîngă care în adevăr sînt cincĭ dealurĭ ținîndu-se lanț unul de altul și pe ele, se zice, că Turciĭ aveaŭ înainte vreme, puncte de observație militară. Satul acesta e bogat, cu școala și biserică mare ca o catedrală de oraș, dar încă fiind în lucru și întemeiată cu cheltuiala sătenilor. Cînd oameniĭ sînt bogațĭ (mulțĭ aŭ cîte 200 hectare de pămînt) le dă mîna să se îngrijească de biserică;

Din Bej-Tepe, tot pe malul Dunăriĭ, înaintez spre Moru-ghiol—tovarășul trebuia să se întoarcă.

Moru-ghiol (lac albastru pe turcește) e un sat lipovenesc așezat pe malul Dunăriĭ, brațul Sf. Gheorghe, lîngă lacul cu acelaș nume. Iată un sat cu o particularitate deosebită, are primărie, școală, biserică, infirmerie... dar primarul e grec, notarul mi se pare armean, popa rus. singur învățătorul romîn, iar restul populațieĭ lipovenĭ pescarĭ. Trebue să avem cel puțin această mîngîere că apostolul cultureĭ e romîn—făclia civilizațieĭ e purtată de noĭ pentru a lumina și pe alțiĭ.

Era Duminică cînd am ajuns la Moru-ghiol și satul ferbea. Gospodariĭ cu femeile lor stăteaŭ grămadă pe prispa cîrciumeĭ și beaŭ la rachiŭ de-avalma. In altă parte grupe de pescarĭ și flăcăĭ amețițĭ de băutură cîntă o melodie sălbatecă, pe care n-aĭ vra s-o asculțĭ nicĭ odată ; fie-care se silește să cînte cît maĭ sus posibil, zdrobind urechea cea maĭ puțin simțitoare. In acest hal, îmĭ spunea un localnic, că cutrieră satul făcînd tot felul de năzbutiĭ și nicĭ jandarmiĭ nu-ĭ astîmpără. In timpul săptămîneĭ însă, satul e aproape pustiŭ ; pescarĭ, lucrătorĭ, toțĭ se împrăștie la lucru.

Ținta mea era delta. Indată ce am găsit un pescar, mi-am pregătit bagajul ducîndu-l în barca ce se afla pe marginea lacluĭ Moru-ghiol. De-acum drumul se ușurează: barca străbate ușoară lunecînd pe valurile laculuĭ sub loviturile cadențate a lopeților.

De pe lac străbatem un canal și dăm deodată în Dunăre; barca se leagănă pe valurile eĭ puțin agitate, ĭar lopatarul se pregătește, căcĭ trebue să urcăm în susul apeĭ o oră de drum pînă la punctul Uzlina.

Cîte-va căsuțe albe se văd abia dintre buruenele înalte caracteristice delteĭ ; aci e Uzlina. Chiar lîngă mal se văd treĭ cherhanale, după, termenul loculuĭ, adecă treĭ centre unde pescariĭ îșĭ aduc peștele ca să fie taxat de agentul pescărieĭ, și apoĭ transportat la Tulcea saŭ Galațĭ. Uzlina nu e sat propriŭ zis ; e maĭ mult o dependință a satuluĭ vecin Moru-ghiol. N-are nicĭ școală, nicĭ biserică și e format din cîte-va case a pescarilor, locuința agentuluĭ și altă nimic. Pe-nserate am pus piciorul pe pămîntul delteĭ și pescariĭ mi-aŭ pregătit un borș minunat de cegă.

Noaptea e posomorîtă prin aceste părțĭ ; totul e în întuneric, numaĭ felinarul de la cherhanale luminează cu o lumină palidă. Nu se aude de cît zgomotul volumuluĭ imens de apă a Dunăriĭ și se pare că te afli pe o insulă amenințată în orĭ-ce moment să fie înghițită de furia valurilor.

Ce activitate deosebită a doua zi. Pescariĭ se învîrtesc cu bărcile pe Dunăre și observă instrumentele cu care se prinde moronul, nisetru, păstruga, alțiĭ scot cîrligele speciale pentru cegă iar la cherhanale se tae necontenit peștele care nu se poate transporta proaspăt și se pune la sarat.

Aproape de mal se joacă copiiĭ, care cîntă și se întrec cu bărcile prin apropiere, fără nicĭ o teamă de adîncimea apeĭ par-c-ar fi niște rațe. Aicĭ am stat maĭ multe zile și fiind-că nu-mĭ luasem merinde, am fost nevoit să mănânc cu pescariĭ. Eĭ beaŭ rachiŭ mult și de sigur că apa proastă de ghiol și Dunăre cît și peștele gras îĭ predispune către alcool. Pînea, pe care o prepară singurĭ, și peștele constitue hrana lor obicĭnuită rar fac mămăligă, ĭar în loc de apă beaŭ toată ziua ceaĭ.

Cînd pescariĭ aduc mult pește, atuncĭ se desfășoară mare activitate la cherhanale; se cîntărește de către agent și se taxează după regulile pescuituluĭ, ĭar cînd se prinde vre-un moron saŭ nisetru cu icre (icreană), atuncĭ se scot icrele și se cîntăresc separat. Peștele proaspăt se pune la ghiață pentru a fi transportat cu un mic vaporaș, care vine aicĭ odată sau de două orĭ pe săptămînă, ĭar acel care nu poate fi dus proaspăt, se pune la sarat.

E un meşteşug să taĭ peştele pentru sărătură; altfel se tae bibanul şi costrăşul, altfel somnul şi altfel ştiuca şi caracuda; ĭar dacă tăetura nu se face bine ca sarea să pătrundă, atuncĭ peştele se strică. Cînd se aduce o mare cantitate de peşte pescariĭ tae toată noaptea şi ocupaţia lor nu e monotonă ci însoţită de cîntărĭ vesele, care fac să răsune împrejurimile Cîte-odată e plăcut să-ĭ asculţĭ armonizînd melodiĭ cu două vocĭ predominante: una de tenor şi alta joasă pe bas; cîntărĭ cu motiv religios, cu repeţirĭ lungĭ şi neisprăvite. Ca şi natura loculuĭ, oameniĭ sînt posomorîţĭ şi retraşĭ; cu bărbĭ marĭ neîngrijite, cu hainele negre de catran şi acoperită cu ŏpătură de sărătură. Aceĭ puţinĭ cu cari am putut schimba cîte-va vorbe, mi s-aŭ părut inteligenţĭ, ba chiar îmĭ vorbeaŭ cu o roare de războiul ruso-japonez, la ordinea zileĭ, şi divinizaŭ libertatea pe care o găsesc aşa de întinsă la noĭ. Acest fapt l-am explicat maĭ tîrziu, cînd chiar unul dintre eĭ mi-a spus la ureche, că prin aceste părţĭ se găsesc mulţĭ refugiaţĭ politicĭ din Rusia şi probabil din această cauză mă înconjuraŭ adesea, crezînd poate că sînt vre-un agent secret care-ĭ urmăreşte. Ce rost aş fi avut eŭ altfel în mijlocul acestor locurĭ retrase?

Tot pe aicĭ, se zice că a fost şi cuibul luĭ Licinski, care a inspăimîntat Dobrogea altă dată.

După ce ma-m odihnit puţin am început observaţiile mele ştiinţifice. In cherhanale se aduc multe felurĭ de peştĭ; uniĭ de ghiol [baltă] alţiĭ de Dunăre. Bibanul [Perca fluviatilis], caracuda [Carassius vulgaris], ştiuca [Esox lucius], somnul (Silurus glanis), linul (Tinca vulgaris), babuşca. etc. se aduc în mare parte din ghiolurĭ, ĭar în Dunăre se prinde somnul mare, şi toţĭ peştiĭ ganoizi din familia «Cega» precum moron (Acipenser huso), păstrunga (Ac. stellatus), nisteru (Ac. Güldenstädti), cega propriŭ zisă (Ac. ruthenus) bogzarul şi a.

Am examinat cu amănunţime aceştĭ peştĭ marĭ, căcĭ urmăream poriĭ abdominaĭĭ la Acipenseride; odată cu aceste am constatat la sute de exemplare de cega, faptul că nu se poate pune temeĭ pe unul din caracterele pentru determinare, anume, numărul plăcilor spinoase dorsale şi laterale, căcĭ sînt variaţiĭ, ceĭa ce dovedeşte că nu există caractere absolut fixe în descrierea speciilor. Tot în cegă am găsit frumoase exemplare de Amfi-

lina foliacea, un cestod (corde), verme parazit în formă de frunză, care reprezintă linia de tranziție de la forma trematod la cestod și în sfîrșit după ce mi-am fixat în borcanele cu formol exemplarele și materialul necesar studiului, am hotărît a doua zi plecarea în interiorul deltei.

Acum se începe partea mai pitorească a excursiei. Din Dunăre trecem cu barca printr-un canal îngust, înconjurat de o parte și alta de o vegetație abundentă de plante aquatice, și după ce străbatem cu greutate pînă ce lopătarul a obosit din cauza, că în timpul secetei pe unele locuri trebue să împingi barca pe noroi, ajungem în fine la limpeziș într-un lac mare, ornat de jur împrejur cu papură și impodobit în întregime de nufăr alb și galben (Niphea alba și Nuphar luteum), care stau întinse cu frunzele lor late pe suprafața apei, ca un covor verde presarat cu numeroase buchete albe și galbene. Printre dînsele înoată a lene, dusă de bataia lină a valurilor, Salvinia natans (pe rusește Biröza) una die plantele aquatice, care se găsește în cantitate așa de mare că formează pe unele locuri grămezi, iar în timpul apelor mari e adusă prin canal pînă în Dunăre, grămădindu-se pe maluri.—Aici e paradisul Lebedei. Nu știu dacă există vietuitoare aquatică care să stăpînească vre-un loc mai liniștit, mai bogat și mai frumos ca a lebedei. Cele două culori a nufărului sînt împrăștiate pe corpul ei impodobindu-i ciocul și penele; albul predomină ca și florile albe de nufăr. Mișcările ei grațioase printre florile de nufăr te fac să gîndești la basme și legende minunate. Pe sub frunzele lățite mișună o sumedenie de animale mici de apă, reprezentate în mare parte prin vermi, molușt, bryozoare, toate nebagate în samă de pescar sau vînător.

Sînt pescari care-și petrec viața luni întregi în mijlocul bălților și am întîlnit numeroase tipuri care se uitau la noi cu o curiozitate de copil. Cu hainele lor murdare de catran, cu figura acoperită aproape în întregime de păr par sălbatici: Aceștia se ocupă ziua cu pescuitul sau reparația instrumentelor; iar noaptea, mai ales în Iulie, se luptă cu milioanele de țințari care au aici patria lor naturală. Singurul mijoc de aăprare e pînza subțire (tifon) cu care-și acoper barca, ascunzîndu-se în interior. Bieții pescari! ce viață zbuciumată duc? Cine ar putea să steie macar o singură noapte pe baltă? Cînd sufăr de stomah,

în lipsa ceaiuluĭ adevărat, prepară «ceaiul pescăresc», punînd în cazanul cu apă de ĭaz un braț de buruene aromatice (diferite soiurĭ de labiate), ca mintă, etc. care se găsesc pe marginea laculuĭ și prin papură; o fierb bine și produc ceaiul întrebuințat ca remediŭ sigur de vindecare și întăritor a stomahuluĭ. De multe orĭ aŭ și fructe după masă, numite nucĭ de baltă sau ciuline. Nucile de baltă sînt niște plante aquatice *plutitoare* cunoscute sub numele de *Trapa natans*, foarte răspîndită prin bălțile delteĭ, ĭar fructele lor uscate și avînd forma de tetraedru cu cîte 4 țepĭ bine ascuțite la colțurĭ, sînt culese cu saciĭ. Puse la fiert în cazan și curățite de coajă sînt foarte bune la mîncat, parc-ar fi castane prăjite. Miezul acesta e bogat in substanțe făinoase și oleaginoase.

Fetele lipovenilor și copiiĭ găsesc o deosebită distracție, sărbătoarea îndepărtându-se prin lacurĭ la cules ciuline iar în timpul săptămîneĭ, la Uzlina pe lîngă cazanul cu ceaĭ, stă vecĭnic alăturĭ și cazanul cu ciuline fierte, și copilașiĭ mînîncă toată ziua din ele.

Dacă pătrunzĭ maĭ departe în interior, aspectul lacurilor se schimbă, cu cît apa e maĭ mare, începe să disparā și papura, și maĭ cu samă dispare nufărul. In zarea laculuĭ se vede o lume întreagă de paserĭ aquatice. Lișițele staŭ cu miile la suprafață, înegrînd apa și cu cît te apropiĭ, ele se îndepărtează către papură unde se ascund ca într-o cetate. In spre sară, năvălesc rațele sălbatice și nu rare orĭ se văd cîrdurĭ de gîște sălbatice saŭ lebede.

Dacă maĭ adăugăm nenumărate forme de alte paserĭ de apă, care n-aŭ nume popular, se vede că sîntem în fața unuĭ popor de vĭețuitoare care-șĭ dispută moșia lor naturală, apa cu tot ce se găsește în ea. Iată un mediŭ foarte bogat de studiĭ biologice.

Pămîntul delteĭ este bun pentru agricultură, dar maĭ cu seamă, avînd pășune bogate, servește în mod excelent la creșterea vitelor. Dacă această regiune a țăriĭ ar fi îngrijită, prin scurgerea bălților micĭ, prin canalizarea celor marĭ, s-ar stabili un pămînt sigur de pășune, fără primejdia inundațieĭ apelor Dunăriĭ. Astă-zĭ se găsesc în deltă miĭ de capete de vite, lăsate în voia lor să rătăcească și de multe orĭ stăpîniĭ nu le știŭ de număr....

Așa e ostrovul în timpul toamneĭ.

R. SEVASTOS

Istoria văeĭ Dunăriĭ

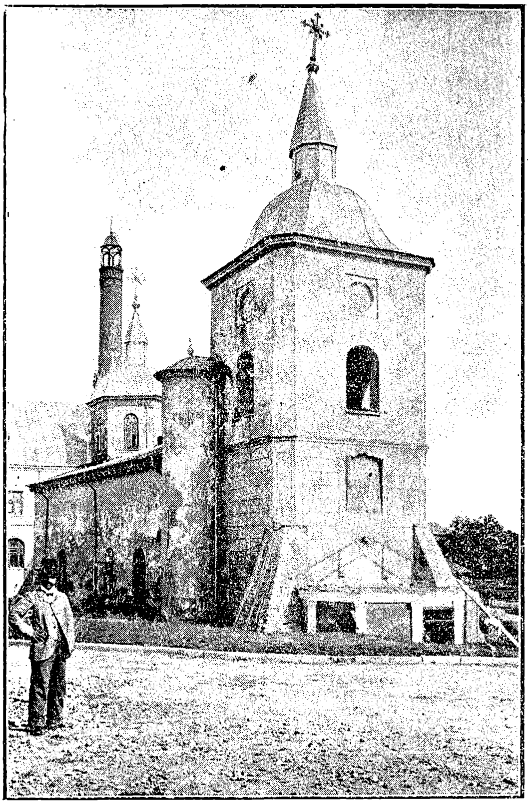
I. Introducerea. — II. Cursul Superior. — III. Cursul mediŭ. — IV Cursul inferior, Situația și descripțiunea defileuluĭ de la Uj-Palank la Severin. — V. Studiŭ special al moduluĭ cum a luat naștere defileul. — VI Determinarea vrîsteĭ defileuluĭ. — VII. Cursul Dunăriĭ din Romînia. — VIII Discutarea ipothezeĭ, că Dunărea a fost odinioară tributară Măriĭ Caspice. — IX Schiță istorică asupra Măriĭ Negre,

I.

Oricît de puțin schimbătoare ar părea elementele topografieĭ terestre unuĭ observator, ce le vede zi cu zi și an cu an, dacă le considerăm însă după o serie maĭ lungă de anĭ, vom putea surprinde prefacerĭ destul de însemnate și dacă observațiunile noastre se vor raporta la un interval de maĭ multe secole diferențile vor fi evidente. Astfel din studiarea natureĭ inducem, că atît relieful cît și rețeaua hydrografică actuală aŭ suferit numeroase schimbărĭ până să ajungă sub forma lor de astăzĭ. Și dacă omenirea s'a mulțumit de-o-cam-dată, să cunoască suprafața pămîntuluĭ în starea eĭ prezentă, mintea eĭ necontenit iscoditoare nu e satisfăcută acum numaĭ cu descripțiunile formelor exterioare, ci caută, să explice înfățoșările actuale prin considerațiunĭ trase din studiul geologieĭ arătînd schimbările, ce le-aŭ suferit elementele topografice și formele, ce le-aŭ avut ele, în diferite timpurĭ de la originea lor și pînă astă-zĭ. Adecă caută, să delege, să descifreze *istoria evoluțieĭ* acestor elemente.

Ca să ajungă la acest scop, geograful actual nu se mărgineşte numaĭ a privi la suprafaţă pămîntul, ci se interesează, să pătrundă în adîncime, pentru a putea reconstitui trecutul De aceia el trebue, să fie şi geolog.

Urmînd această nouă îndrumare voiŭ schiţa în trăsăturĭ generale peripeţiile, prin care a trecut cursul Dunăriĭ de la în-

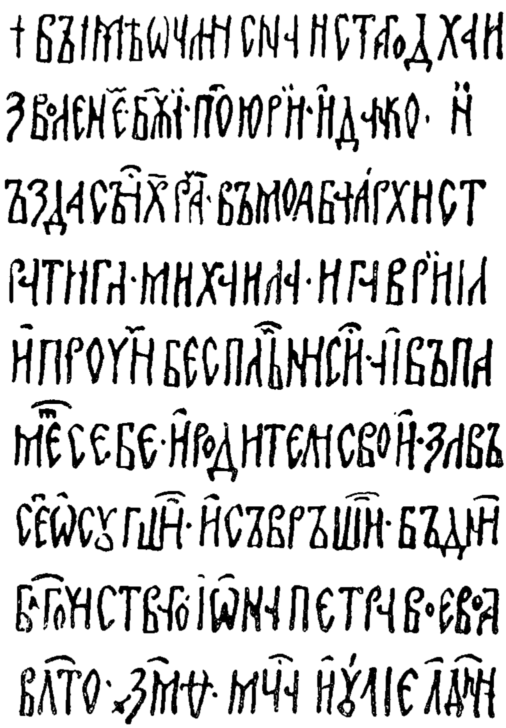

Biserica Dancu din Iaşĭ, înainte de dărîmare, fondată ne Spatarul Jurie Dancu în 1541 şi dărîmată în 1903

ceputul organizăriĭ albieĭ sale pînă în prezent. Cercetările relative la această chestiune sînt foarte numeroase şi în diferite limbĭ ale ţărilor udate de acest fluviŭ măreţ, îmbrăţişind fie-care numaĭ cîte o porţiune maĭ restrînsă a cursuluĭ săŭ. O lucrare de sintesă a tuturor acestor cercetărĭ, care să cuprindă istoria întregeĭ văĭ a Dunăriĭ, pînă acum nu a apărut; de aceia e necesară o expunere, care să recunoască rezultatul tuturor scrierilor rezleţe

contopindu-le la un loc pentru a prezenta lumeĭ ştiinţifice un tot întreg organic, în care diieritele părţĭ să armonizeze împreună şi în care să se poată urmări cu înlesnire evoluţia văiĭ fluviuluĭ rege.

La această lucrare am fost îndrumat prin două comunicărĭ prezentate la societatea geologică a Franţeĭ: una «Sur les ter-

Inscripţia de la biserica Dancu din 1541 (vezĭ traducerea)

rasses du Danube et du Séreth et l'âge des Portes de Fer» în şedinţa din 19 Decembrie 1903, în care pun în evidenţă confirmarea unuĭ studiŭ al meŭ anterior prin observaţiunile d-luĭ F. Schaffer de la Wiena şi stabilesc, că Porţile de Fer sînt maĭ vechĭ de cît se credea, ele trebue să fi fost deschise în Pliocenul superior (adecă în epoca Siciliană), pe cînd înainte de apariţiunea aceseĭ comunicărĭ se punea formarea defileuluĭ cu probabilitate la începutul sau în timpul perioadeĭ Pleistocene; şi a doua «Observations sur le défilé des Portes de Fer, et sur le cours inférieur de Danube» în şedinţa din 20 Iunie 1904, prin

care dovedesc modul cum s-aŭ despărţit Carpaţiĭ de colinele Miroci făcînd loc impunătoruluĭ fluviu, să intre în Romînia şi daŭ la iveală nouă fapte, înterpretărĭ, explicărĭ şi concluziunĭ.

Decĭ era datoria mea de a arăta modul cum se leagă, cum se îmbină cercetările şi ideile, ce le-am expus, cu studiile cele maĭ recente ale geologilor bavarezĭ, austriacĭ, ungurĭ, sîrbĭ, ruşĭ etc. cari s-aŭ ocupat cu acest fluviŭ.

Vom împărţi expunerea noastră în treĭ părţĭ corespunzătoare cu diviziunea obicinuită a cursuluĭ Dunăreĭ în lung şi anume: 1) *cursul superior* începînd de la obîrşie pînă la Passau, 2) *cursul mediu* de aci şi pînă la Porţile de Fer şi 3) *cursul inferior* de la defileŭ pînă la gură.

1) Cursul superior.

Pentru a înţelege lesne descripţiunile noastre găsesc neaparat trebuitor a aminti cîteva date asupra formăriĭ bazenuluĭ acestuĭ curs.

La începutul carboniferuluĭ, în epoca dinantiană Bohemia era ridicată din apele măriĭ făcînd parte din o bandă continentală, ce se întindea spre apus în regiunea munţilor Schwarzwald şi Vosgi, iar de aicĭ prin Elveţia către partea meridională a Platouluĭ central francez.

La sfîrşitul Westphalianuluĭ avură loc mişcările orogenetice, ce aŭ dat naştere cutelor munţilor Hercynianĭ (sau Armoricano Variscique). Atuncĭ marea carboniferă, ce se întindea la poalele sale la sud, se retrase adăogînd vechiuluì masiv granitic, arhaic şi primar, nouă porţiunĭ spre SV şi NV, adică lanţurile Böhmer wald, Bayriche wald şi Erzgebirge. Pe altă parte mult maĭ spre Sud aŭ fost ridicate şi masele eruptive ale munţilor Tauern.

Bohemia în era secundară persistă ca uscat în timpul Triasuluĭ, Liasuluĭ şi pînă la finele mediojurasiculuĭ. In jurasicul supericr însă partea sa orientală se prăbuşeşte şi e acoperită de mare In epocele următoare arată o mişcare de emersiune, ce o rîdică complect din ape către fimb jurasiculuĭ. Iarăşĭ continentală în Cretaceul inferior, e acoperită de marea transgresiune Cenomaniană şi menţinută sub ape pînă la finele cretaceuluĭ superior. Mişcările alpine produc nouă rîdicărĭ în masivul Böh=

merwald şi nouă cutărĭ. Pliurile Alpilor sînt împinse către baza masivuluĭ de granit şi schisturĭ cristalline ale Böhmerwalduluĭ dind loc la numeroase fracturĭ, maĭ cu seamă în marginea sa sudică.

Aceste fapte pot fi observate în multe locurĭ. Vom vedea bazenurĭ limitate de jur împrejur de fracturĭ şi o însemnată sfărîmare a regiuneĭ cu implîntarea bucăţilor de stîncĭ în alte terenurĭ [1])

In Eocenul superior Bohemia era cu desăvîrşire scoasă din apă. In Oligocen marea a intrat pe valea Oderuluĭ înaintînd puţin în partea sud-estică a quadrilateruluĭ. De aicĭ înainte masivul Bohemian rămîne uscat sub forma luĭ actuală şi mările miocenice nu-l acoper.

Prelungirea Alpilor prin Winner-wald şi Kahlenberg nn era unită cu Kleine karpathen la începutul Miocenuluĭ, ci exista o strîmtoare pe unde marea Burdigaliană (cu nisipurile de Gauderndorf, mollassa de Eggenburg şi apoĭ depozitele de Schlier) încunjura extremitatea orientală a Alpilor, căcĭ Schlierul se poate urmări pînă în Bavaria orientală. Această mare larg deschisă spre est ocupă bazinul Wieneĭ şi se întindea de ambele laturĭ ale Masivuluĭ Carpatic.

In partea litorală a acesteĭ mărĭ se formaŭ depozitele de nisip, pe cînd în largul eĭ se depunea acea argilă saŭ marnă bogată în gyps şi sare, ce cuprinde însemnatele zăcăminte saline din Galiţia, Transilvania şi Romînia dîndu-ne imaginea unuĭ fund de mare, care se usucă. La Linz se maĭ văd încă şi astăzĭ foarte bine malurile acesteĭ mărĭ. Marea Helvetiană a ocupat de asemenea cîmpia Bavareză încunjurînd Alpiĭ pentru a intra în bazenul Wieneĭ, ce s-a format prin prăbuşirea nucleuluĭ cristallin al extremităţeĭ orientale a acestor munţĭ. O ultimă mişcare orogenetică ridică Alpiĭ şi închise la răsărit cîmpiea Bavarieĭ. Astfel după retragerea măriĭ Helvetiene remîne uscată regiunea coprinsă între Alpi şi Böhmerwald, transformată într-un întins platou, pe care cursurile de apc încep să-şĭ croiască albiile lor.

Această regiune apare, ca o cîmpie întinsă la poalele Alpilor orientalĭ, ce o mărginesc prin o zonă de Flysch foarte u-

---

1) Graber H. V, Geographisch Geologisches aus dem oberösterreichischen Donanthale M, K, K, Geogr, Ges Wien 46 Bd., 1903.

niformă de vrîsta cretacee saŭ terţiară bine dezvoltată între Salzach şi Wiena şi cunoscută sub numele de *gres de Wiena.*

In partea de vest cîmpia e mărginită prin o veche morenă glaciară, ce se întinde dela lacul Constanţa la Schwarzwald şi formează linia despărţitoare a apelor între Rhin şi Dunărea.

Astfel format bazinul superior al Dunăriĭ după retragerea măriĭ helvetice devenind uscat a început a primi numeroasele şi puternicile cursurĭ de apă, ce se scoboraŭ din Alpĭ cu mult maĭ înalţĭ decît astăzĭ.

După Penck [1]) deja la finele Miocenuluĭ cursul superior al Dunăriĭ din Suabia superioară la sud estul Mt. Alb, era format în toate sinuosităţile sale şi avînd aproape profunzimea actuală. De asemenea văile laterale de pe stînga Dunăreĭ în această regiune se formară în ultimele epoce Miocene şi cu Pliocen. De altfel în timpul depunereĭ păturilor Moeotice în Europa avură loc marĭ erosiunĭ şi natural ele s-aŭ exercitat şi aicĭ cu o intensitate însemnată.

In ce priveşte văile din dreapta Dunăriĭ după d. Gugenhan [2], gurile văilor Ablach, Ostrach, Krächebach, Schwarzach şi Kauzach existaŭ la începutul întâeĭ epocĭ glaciare fie ca gurĭ de cursurĭ de apă, fie de gheţarĭ.

Dacă urmărim ţermurile Dunăriĭ în această regiune vom vedea că dela Inzigkofen pănăla Munderkingen ele sînt acoperite de *depositele I-eĭ epocĭ glaciare* sau *vechia morenă.* Decĭ cursul fluviuluĭ în acest timp a fost ezit de gheţar. Acest fapt ă suggerat presupunerea, că Dunărea a trebuit, să urmeze alta cale şi ast-fel a fost emisă ipotheza susţinută de către d Haag [3]) rectorul universităţiĭ din Tübingen: că Dunărea în urma uneĭ ezirĭ de către gheţar la Sigmaringen ar fi curs în Neckar pe la Spaichingen, Rottweil şi ca probă pentru aceasta citează depozitele de prund, ce se află la Denkingen cu 90 maĭ sus de cît valea r. Prim. D. Gugenhar [4]] însă arată, că acel prund nu e altceva decît depozitele carate de către Eschach-Fenlenbach, care odinioară formase un singur curs cu direcţia către sud vărsîndu-se în Dunăre; ĭar linia de despărţire a a-

1] Penck A. Thalgeschichte der obersten Donau Schriften des vereins für Geschichte des Bodensees und seiner Umgenbung Heft 28 1899,

2) Zur Thalgeschichte der oberen Donau von Baurat Gugenhan in Stuttgart 1903,

3) Bemerkungen zum Diluvium in Rottweils Umgebung 1903.

4) Loc cit,

pelor, care astăzĭ e la Balgheim, ar fi fost mult maĭ spre nord, încît o parte a vechiuluĭ Faulenbach ar fi capturat către nord în profitul rîuluĭ Neckar.

In potriva ipotezeĭ că Dunărea ar fi fost cînd-va tributară Neckaruluĭ d. Gugenhan înaintează următoarele argumente:

Dacă apa Dunăriĭ ar fi mers odinioară pe valea r. Prim pe la Spaikingen saŭ prin valea Aitrach la Blumberg către Wutach saŭ chiar maĭ sus de Donaueschingen prin valea Neckar în direcţiune cătră Schwenningen, ar trebui, să avem o mişcare orogenică în timpul glaciaruluĭ, care să ridice o stavilă pînă la înălţimea de 120—250 m. ceeace nu se poate închipui, fiind în contrazicere cu cunoştinţele, ce avem asupra stăriĭ geologice a Suabieĭ. Dacă ar fi existat o asemene stavilă, apa ezită silit ar fi dat naştere unuĭ întins lac acoperind toate părţile maĭ joase din amont şi un asemene lac ar fi lăsat urme neşterse de existenţa sa prin erosiunile, ce ar fi exercitat şi mîlul, ce l'ar fi depus, în lungul coastelor de pe stînga la Sigmaringen cît şi în văile laterale dela Lauchert, Schmiecha şi Beera.

Iar dacă presupunem, ca adevărata această ipoteză, adecă că Dunărea ar fi curs cînd-va pe valea r. Prim pe laSpaichingen şi chiar pentru un scurt timp, această vale Faulenbach Prim s-ar fi adîncit foarte repede, căcĭ apa ar fi lucrat împotriva înclinaţiuniĭ păturilor şi prin urmare degradaţiunea ar fi fost puternică de tot şi natural Dunărea superioară ar trebui astăzĭ, să păstreze acest drum pe la Spaichingen Rottweil fiind afluent a rîuluĭ Neckar.

Dacă apa Dunăriĭ ar fi fost împinsă de către gheţar către Alb şi ar fi găsit o altă cale înconjurătoare, pentru a se scurge către NV, ar trebui să găsim urmele aceste văĭ şi depozitele de prund, ce le-a lăsat. Nimic însă din toate aceste nu se constată

Decĭ pentru a lămuri direcţia de scurgere a apeĭ Dunăriĭ din această regiune, nu maĭ rămîne altă explicare de cît, că ea a urmat valea sa actuală saŭ pe sub gheţar, în haugaşul sub bolta de gheaţă, ce se observă pretutindenĭ la asemene masse încet curgătoare sau că apa eĭ găsea un loc îndestulător între partea terminală a gheţaruluĭ şi malurile stîncoase din stînga văeĭ.

Gheţarul din valea superioară a Rhinuluĭ, care acoperea

jumătate din lacul Constanța, se scobora acoperind Suabia superioară și înainte pînă în valea Dunării.

Masivul dela Bssens însă opunînd mersului gheței un promontor ascuțit a reușit, sacrificînd o parte din înălțimea sa, să o împartă în 2 curente principale: unul maĭ puternic ce se ducea către Ridlingen și altul maĭ îngust, ce înainta către valea Riss.

Găsesc neaparat trebuitor a menționa și explica așa numitele Strudel Kreis [vîrtejurĭ circulare], atît de caracteristice pentru această porțiune a fluviuluĭ.—Aceste vîrtejurĭ se prezintă sub formă de scobiturĭ semi-circulare pe ambele malurĭ, săpate în depositele moreneĭ și chiar în substratum alcătuind firide, ce se afla une-orĭ cîte 2 față în față, alte orĭ cîte una singură.

De la Inzigkofen pînă la Sigmaringen întîlnim patru vîrtejurĭ duble, aci fluviul tae calcarurĭ jurasice. In fața văilor de pe dreapta Dunăriĭ: Ablach, Ostrach Krähebach cu Schwarzach găsim cîte o firidă simplă; maĭ multe vîrtejurĭ duble sînt sapat într-un impas strîmt de la Ridlingen către Bechingen, în fineunul simplu la gura Stechenbach și ultimul dublu la Dettingen.

D Gugenhau*) explică formare acestor accidente în punctele de întîlnire ale ghețaruluĭ cu fluviul, unde se aflaŭ coaste concave abrupte deasupra unuĭ cot. Ghiața căzînd in sens vertical rodea coastele și sloiurile producînd o mică ezire locală, nivelui se rîdica puțin și să dădea naștere unul vîrtej, care de aicĭ înainte avea acțiune mecanică circulară, rozînd in malul opus până la o circonferință complectă.

Firide [nișe] duble se maĭ produc și la strîmtorile săpate în calcarurile jurasice, unde apa intrînd în o albie maĭ strîmtă nu putea trece toată de odată, ci o parte era răsfrîntă înapoĭ de ambele laturĭ și astfel se opera earășĭ cercular pe dreapta și pe stînga.

In fața afluenților de pe dreapta găsim vîrtejurĭ simple, fiind-că apa Dunăreĭ era împinsă tagențial de către curentul de ghiață și ast-fel licidul exercita în acel punct o presiune către partea opusă adecă către malul stîng.

In general afluențiĭ de pe dreapta scoboraŭ pe o pantă repede o mare cantitate de material sfărîmat îngrămădind-o către nord, forțind ast-fel fluviul, ce-l nutreaŭ, să-șĭ schimbe

---

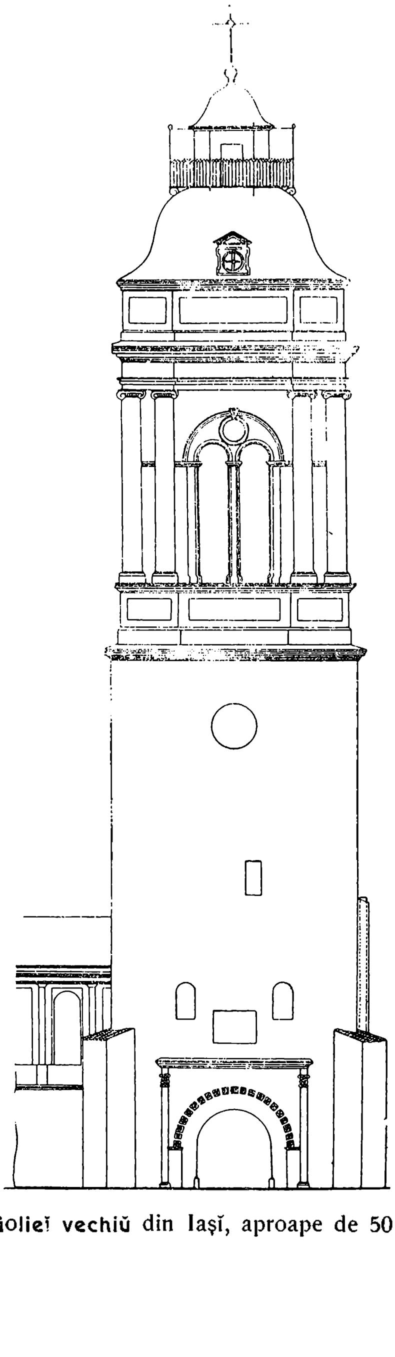
*] Loc, cit, p, 244 și următoarele,

necontenit patul din ce în ce maĭ mult in acesstă direcțiune și acoperind in acelaș timp cimpia Bavarieĭ cu o groasă manta de altuviunĭ. Dar maĭ cu samă materialul scoborît și depus aci de ghețarĭ a format acea topografie confusă presurată de lacurĭ sau întinse mlăștinĭ alcătuind *zona morenelor*

Maĭ spre nord de aceasta se întinde o suprafață puțin inclinată constituită din prundișurĭ adunate de către torențĭ și numita *zona prundișurilor Alpine.*

Urmînd tot această disrecțiune vom întilni *zona terenurilor terțiare*, care n-a fost acoperită de ghețurĭ și care e adinc tăiată de afluențiĭ Dunăreĭ, înainte ca eĭ să ajungă banda de o grosime extra-ordinară de aluvinuĭ a fluviuluĭ.

(*Va urma*)

Turnul Goliei vechiŭ din Iașĭ, aproape de 50 metri înălțime

Teodor T. Burada

Inscripțiunile de pe turnurile zidului ce încunjoară biserica Golia

Mănăstirea Golia din Iașĭ cu hramul Inalțarea Domnuluĭ nostru Isus Hristos, s-a zidit înainte de anul 1546. la marginea orașuluĭ, de către marele Logofăt Ioan Golia

Această mănăstire este încunjurată toată cu zid de piatră ca o cetate, și-ĭ servea de aparare contra năvăliriĭ dușmanilor. Acest zid încunjurător e cam patrat. La fie-care unghiŭ se afla căte un turn rotund tot de piatră, puțin maĭ înalt de cît zidul. Pe fie-care din aceste patru turnurĭ se află cîte o piatră cu inscripțiunĭ cu litere slavoneștĭ și greceștĭ, sapate din ciocan (în relief).

Textul acestor patru inscripțiunĭ este grecesc ĭar conținutul este acelaș la toate! Treĭ din aceste pĭetre cu inscripțiunĭ aŭ aceiașĭ mărime, adică 55 centimentre lungime și 44 cent. lățime, avînd cîte două rîndurĭ text; a patra piatră de pe turnul ce se află în rînd cu Prefectura de poliție de astăzĭ, e maĭ lungăreață avînd însă treĭ rîndurĭ de text. In josul textuluĭ de la toate aceste patru inscripțiunĭ, se află capul de boŭ, avînd între coarnele luĭ o stea, ĭar de o-parte și de alta soarele și semiluna.

Iată dăm aicĭ în facsimile inscripţiunea de pe aceste pietre :

Scrisă cu litere latine se citeşte aşa :

Pirgos Ion Duca Voivoda sindromi Macariu igumenu 7176

In traducere :

Turnul Ioan Duca Voivod, apărarea igumenuluĭ Macarie 7176. (1668).

De aĭcĭ se vede că aceste patru turnurĭ şi de sigur şi zidul de prin prejurul bisericiĭ, s-a zidit de către Duca Voevod în anul 1668, şi eraŭ apararea egumenuluĭ Macarie.

G. PASCU

NOTIŢI ETIMOLOGICE[1]

III.

Nămae. Namilă

Alăturĭ cu *animalium, de unde avem mr. *nâmálẏu numálẏu* «vită de tăĭat», mgl. *nâmálẏu* «vită, animal» (Sext. Puşcarĭu, Conv. Liter. 1901 pg. 824); banat *nâmâĭ* «pecus» (Dicţionar bănăţan circa 1670) şi *nâmâĭe* «kleines Hornvieh» (Weigand, Jsb. III 322 b), s-a păstrat în romîneşte şi animal animális, însă izolat, în mgl. *nâmílâ* «fiinţă foarte înnaltă» (d. p. si puĭví *ună namilâ di ŭom cot un munti,* Papahagi, Megleno-Rom. II 32), dr. *námilâ* «om înnalt şi zdravăn». In animále s-a apocopat *a* din silaba iniţială *an-* ca şi în *animalium; din animale, prin metateză şi trecerea cuvîntuluĭ la declinarea întîia, am căpătat mgl. *nâmílâ* şi dr. *námilâ,* cu accentul schimbat pe silaba *ná.—A* din grupul iniţial *an-* s-a apocopat şi în mr. *nélu*>anellus; *l* intervocalic s-a păstrat ca atare, fiindcă *-ílâ, -ilâ* aŭ fost simţite ca sufixe. Pentru trecerea înţelesuluĭ cf. *zgripţuroâĭcâ* «babă rea, vrăjitoare» (>gryps) «griphon, oiseau fabuleux».

Stupesc

dr. *stupesc, scuip;* mgl. *scúp,nâscúp* «cracher, saliver».

A. Philippide, Principiĭ 74 derivă pe *scúĭp* din lat. conspuere; acelaş ibid. 140 derivă pe *scuĭp* din exspuo şi pe *stupésc* din **sputésc,* derivat din sputum, spuo. Fireşte tot cu spuo avem a face, însă *stupésc* este **sputésc*> sputo, *scúĭp* este **spúĭc* > *spuico> spuo+-ico; mgl. *scúp, nâscúp* sînt **spúc,* **nâspúc*> spu(i)co. Pentru sincopa luĭ *i* din *-ĭco* din mgl., cf. dr. *îngréc,* mgl. *angréc*>*ingrevico.

Cînd Romînul vra să alunge un răŭ, atît în vorbirea obişnuită cît şi în descîntece, el *stupeşte*; cînd se sparie, el deasemenea stupeşte, *stupeşte în sîn.* Nu se stupeşte chiar de-al binelea, ci se face numaĭ gestul corăspunzător. Obiceĭul este latinesc: *sputo* »éloigner un mal en crahant»; *despuo* «détourner un mal, un sortilège, demander grâce pour une espérance, ce qui se faisait en crachant dans le *sinus* de sa robe; *spuere in sinum* «cracher dans son sein, pour éloigner la colère des dieux».

---

1) v. Arhiva 1904 No, 4, 9, 10, 11,

Dărĭ de seamă

Oraşul Iaşĭ, *odinioară şi astăzĭ,* schiţe istorice şi administrative cu 160 ilustraţiĭ, de d-l *N. A. Bogdan.* Iaşĭ 1904, Tipografia Naţionala-Ionescu, preţul 5 leĭ

Cu prilejul serbărilor pentru sfinţirea bisericilor Treĭ-Erarhĭ şi S-tu Neculaĭ şi a centenaruluĭ Seminaruluĭ Veniamin, primăria de Iaşĭ a făcut să se publice o carte: «Oraşul Iaşĭ» şi care conţine relaţiĭ interesante şi amănunţite aproape despre tot ce există saŭ a existat în acest oraş, a faptelor saŭ întîmplărilor istorice ce s-aŭ urmat aicĭ, a Domnitorilor, a Mitropoliţitor şi altor demnitarĭ aĭ ţăriĭ, cari s-aŭ petrecut în vechea capitala a Moldoveĭ.

Cartea aceasta a avut principala destinaţie a fi făcută dar la 1 Octom. 1904 Familieĭ Regale pentru a o pune în cunoştinţă despre trecutul şi prezentul acestuĭ oraş, care să maĭ titlueşte încă astăzĭ adoua capitală a Romînieĭ!

Cu adunarea materialuluĭ literar şi al stampelor saŭ vederilor, vre-o 160 la număr, a fost însărcinat de primărie, d-l *N. A Bogdan,* cunoscut prin scrierile sale literare şi administrative, din care unele s-aŭ publicat şi în această revistă. In acelaş timp d-sa ocupă şi funcţia de şef al oficiuluĭ stăriĭ civile a comuneĭ Iaşĭ.

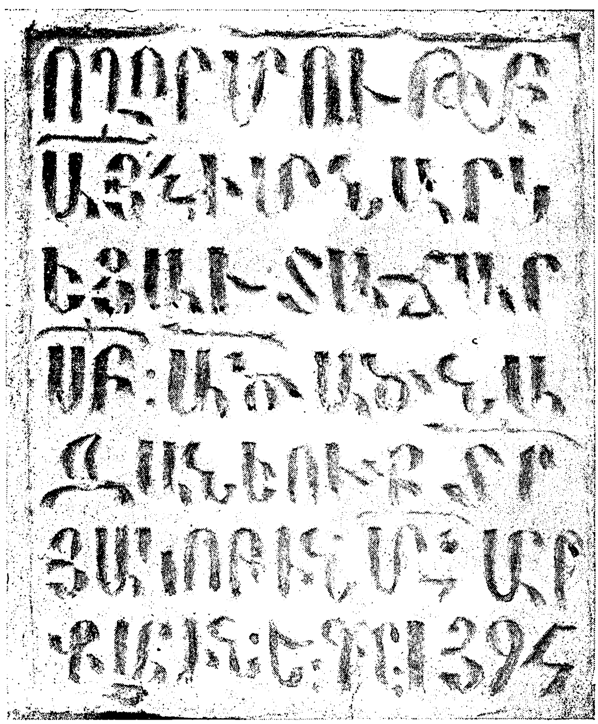
Cartea apărută, sub titlul de maĭ sus să prezintă într-un mod foarte plăcut şi atrăgător, ilustraţiile bine reuşite şi fiecare din ele prezintă un deosebit interes, unele maĭ ales, prin vechimea vederilor unor poziţiunĭ saŭ monumente dispărute saŭ prefăcute, şi care cu cît ne depărtăm în timp maĭ mult de ele devin maĭ puţin cunoscute.

In ce priveşte textul, opul să prezintă sistematizat prin împărţirea raţională a materiilor, şi pe lîngă uşurinţa ce-ţĭ dă de a pătrunde gradat întreaga materie, dar este şi atrăgător la citit, neobositor saŭ neplictisitor, defect ce să întîlneşte la cele maĭ multe din operile istorice cu pretenţiĭ.

In capitolul I să dă o descriere geografică a localităţiĭ cu tot ce se află actualminte în ea. In capitolul următor să vorbeşte despre *Intemeerea şi denumirea oraşuluĭ,* cu rezumatul tuturor cunoştinţele ce se pot avea în această chestie pînă astăzĭ, despre Domniĭ şi Mitropoliţiĭ ce aŭ stat în scaunul ieşan, despre bisericĭ, şcolĭ, monumente, instituţiĭ politice saŭ administrative, bresle, populaţie, etc. Intre acestea f. însemnate avem şi partea administrativă, ca: compunerea autorităţiĭ comunale de la înfiinţarea eĭ şi pînă acum, statisticile demografice şi finan-

ciare, lucrările de edilitate şi care lipsesc chiar în lucarea cea maĭ importantă ce-a eşit în ultimul timp la noĭ, «Istoria Bucureştilor» de regretatul G. Ionescu-Gion.

Asupra origineĭ Iaşuluĭ, în această revistă s-a publicat un studiŭ foarte documentat [1] a distinsuluĭ cercetător d-l Gh. Ghibănescu, prin care se rezumează aproape tot ce să cunoaşte şi tot ce s-a zis saŭ scris asupra origineĭ Iaşuluĭ! D-l Bogdan rezumează acest studiŭ, dînd în acelaş timp şi din alte izvoare cîteva date interesante şi anume: Maĭ întăĭ d-sa stabileşte că Iaşul era cunoscut ca oraş de samă încă de prin secoliĭ XII şi XIII; apoĭ aduce cel maĭ vechiŭ document ce pînă astăzĭ poate atesta existenţa necontestată a Iaşuluĭ în sec. XIV, anume piatra cu inscripţia din 1395 dela Biserica Armeană S-ta Maria, din localitate şi pe care o reproduc aicĭ; apoĭ maĭ multe citaţiĭ din

Cu mila luĭ Dumnezeŭ s-a pus temelia bisericeĭ Sfinteĭ Născătoare de Dumnezeŭ, prin stăruinţa părinteluĭ Iacob, a hagiuluĭ Marcar ң, K. R. *1395*

diferiţĭ autorĭ vechĭ şi actualĭ, ca Samuel Timon, Prinţul Can-

1) Arhiva N-rele 7—12 din 1903.

temir, Sulzer, D-r. Wolf, Reicevich, etc. o scrisoare a luĭ Gheorghe Seulescu [1]), găsită în arhiva vecheĭ Eforiĭ a Iașuluĭ, este foarte interesantă, cel puțin ca decument din timpul renașthereĭ noastre naționale, dacă nu ca adevăr istoric necontestat, întru cît părerile saŭ susținerile luĭ Seulescu pot fi puse la îndoială de cercetătorĭ maĭ scrupuloșĭ,

D-l Bogdan se ferește de a trage o concluzie asupra origineĭ și denumiriĭ orașuluĭ nostru și bine face, căcĭ chestia aceasta este încă așa de puțin lămurită, cu toate cercetările ce s-aŭ făcut, vor maĭ trebui să se aducă luminĭ spre a să putea stabili origina.

Relativ la denumirea și ortografia orașuluĭ nostru, d-l Bogdan scrie [2]):

In ce privește scrierea numeluĭ orașuluĭ, dacă lăsăm la o parte părerea luĭ Dimitrie Cantemir și inscripția din Transilvania, vedem că decînd Iașul a început a fi pomenit prin cronicĭ și pînă astăzĭ, numele săŭ s-a scris și să zice încă în cel puțin 25 de feliurĭ. Așa îl găsim maĭ întâĭ scris prin *Eș, Eșĭ, Eșiĭ. Ieș, Ieșĭ, Ieșiĭ,* după pronunțarea populară a însușĭ ĭeșenilor; *Iaș, Iașĭ, Iașșĭ, Iașiĭ,* după cum îl pronunță romîniĭ în genere; *Iassi, Iassiĭ, Ias, Iash, Iasch, Iassy, Jassi, Jassy, Yas, Yassi Yassy,* etc. după cum îl scriŭ diferite națiĭ străine, nemțĭ și francezĭ maĭ ales; *Iaszvaros, Iássvásàr, Iasznazathar,* cum îl ortografiază maĭ mulțĭ scriitorĭ ungurĭ saŭ sașĭ; *Iasse, Iassium, Iassum, Iassios, Municipium Iassiorum,* cum îl scriu uniĭ în latinește etc.

«Cari din toțĭ îl vor fi scriind maĭ corect, n-o poate spune nimenĭ; lucrul ce-l putem constata astăzĭ e, că maĭ toțĭ romînĭ și autoritățile principale aŭ început a da o singură ortografie fonetică numireĭ orașuluĭ, aceia de **Iașĭ.**

«Numele locuitoruluĭ din acest oraț nu e maĭ puțin diferit scris, după persoana sau nația celuĭ ce-l scrie; ast-fel vedem scriindu-se: *Eșan, Ieșan, Iașan, Iassian, Iassyan, Jassien, Jassiôte, Iassier, Iassiensis,* etc. După noĭ, singura scriere apropiată de pronunțarea comună este numaĭ: **Ieșan.**

In cap. III d. Bogdan a cules și rezumat Letopisețile luĭ Cogălniceanu, din Istoria Romînilor a ilustruluĭ istoric d. A. D. Xenopol și din alte cărțĭ istorice *Cronologia Domnitorilor* Moldoveĭ de cînd s-a stabilit capitala în Iașĭ, cît și principalele fapte petrecute aicĭ: bătăliĭ, revoluțiĭ, năvălirĭ barbare, focurĭ, manifestațiĭ culturale saŭ sociale, etc; iar cap. IV cuprinde cronologia [3]] Mitropoliților Moldoveĭ și Suceveĭ, explicînd în partea

---

3) Cronologia e culeasă din Istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ și Suceveĭ de C. Erbiceanu, Bucureștĭ 1888.

1) Orașul Iașĭ de N. A. Bogdan pag 27—29.

2) Idem Pagina 30—31

introductivă a capitoluluĭ, rolul important ce l-aŭ jucat mitropoliţiĭ—sfătuitoriĭ pe vremurĭ între domn şi popor.

In cap. V, *Curtea domnească,* de asemenea d. Bogdan a întrunit toate cunoştinţele saŭ relaţiunile vechĭ şi contimporane despre acest monument istoric, cari, deşi dărămat şi reedificat sub diferite forme noĭ, dăinueşte încă astăzĭ de aproape 500 de anĭ, dacă nu va fi,—după cum susţin, în mod legendar, uniĭ autorĭ romînĭ de la începutul secoluluĭ trecut,—încă de pe timpul invaziuniĭ romane în Dacia.

Cap. VI, *Mînăstirĭ şi Bisericĭ,* conţine în general, întreg istoricul cunoscut pînă acum al tuturor locaşurilor sfinte de închinăciune din oraşul nostru, peste 50 la număr. Este unica lucrare maĭ complectă ce a eşit la lumină pînă astăzĭ, reunind toate cunoştinţele de pînă acum asupra trecutuluĭ bisericilor ĭeşene.

Dăm aicĭ o mică parte din vederile [1] privitoare la Iaşĭ, care ni s-aŭ părut maĭ interesante şi anume:

1]. *Cetatea Iaşuluĭ* în 1686 [curtea domnească], gravura extrasă din opul german: «Descrierea războaelor puterilor creştine cu Turciĭ şi Tatariĭ». tipărit la Augsburg în 1701 [a se vedea acest număr pag. 8].

2]. *Vederea Iaşuluĭ şi a bisericiĭ* Sfinţiĭ Voevozĭ-*Rufeniĭ* din 1845; vederea este din Tataraşĭ spre coasta Sărărieĭ. Biserica Rufeniĭ să crede a fi din 1604 clădită pe atuncĭ în mijlocul codrilor de pe dealul Tataraşuluĭ [pag. 9].

3]. *Iaşul* din revista germană «Faust», la începutul sec XIX [pag. 16].

4]. *Piaţa de la Sfînta Vinerĭ* la 1845. [pg. 17].

5]. *Biserica Dancu* înainte de daramare (foastă între stradele Dancu şi Căpitan Păun, lîngă actualul Teatru Naţional spre sud-est), fondată de Jurie Dancu spatar al luĭ Petru-Rareş, în 1541 şi dărîmată în 1903 [pag. 24].

6]. Dăm şi inscripţia de la biserica Dancu cu traducerea eĭ [pag. 32].

„In numele Tatăluĭ şi ai Fiuluĭ şi al sfîntuluĭ Duh. Binevoi robul luĭ Dumnezeŭ panul Jurie Dancu, şi zidi acest templu, spre ruga Archistratiguluĭ Mihail şi Gavriil şi celorlalte puterĭ netrupeştĭ şi spre pomenirea şie şi părinţilor săĭ şi pentru toţĭ reposaţiĭ, şi s-a săvîrşit în zilele Evsevioasuluĭ Ioan Petru Voevod, în annl 7049, luna Iulie 30 zile [1541]"

7]. *Turnul Golieĭ vechiŭ,* nu să ştie de cine a fost zidit, In 1855 s-a dres şi se pare că tot atuncĭ s-a rîdicat pînă la 50

---

1) Prin buna-voinţă ce a avut d. N. A. Bogdan de a-mĭ pune la dispoziţie clişeele.

metri înălţime, [în afară de cruce] şi în care la 1859 s-a instalat un post de pojarnicĭ de unde să vedea tot oraşul [pag. 32].

8]. *Turnul Goliei restaurat* în 1902. Fiindcă ameninţa că să cadă s a dărîmat partea de sus maĭ bine de 20 metri înălţime şi s-a restaurat, făcîndu-i-se deasupra, precum se vede, un cerdac cu bolţĭ de piatră (pg. 33).

9]. Planul faţadeĭ de miază-zi a bisericeĭ S-ta Vinerĭ, dărîmată în 1878, scos înainte de dărîmare de arhitectul Stefan Emilian. Această biserică a fost în piaţa haleĭ din Iaşĭ, şi să crede a fi fondată de Ştefan cel Mare sau de logofătul Nestor ureche. (p. 40).

Inscripţiile reproduse cu multă exactitate, gravurile vechĭ şi nouă a monumentelor eclesiastice etc, fac acest capitol Mînăstirĭ şi Bisericĭ, am putea zice, cel maĭ important din uvrajul d-luĭ Bogdan.

(Urmează) A. D. Atanasiu

Maria Cunţan, *Poezii. Bucureştĭ 1905 Institutul Grafic Minerva. Preţul leĭ 1.25.*

Ardealul ne-a dat poeţiĭ adevăraţĭ din ultimul timp, Coşbuc şi Iosif. Nu-ĭ mult de cînd versul energic a luĭ Octavian Goga a răsunat ca o chemare de luptă în mijlocul nostru. Fără a se rîdica la înălţimea celuĭ dintăĭ, alăturĭ cu aceştĭ din urmă, Maria Cunţan va ocupa desigur un loc frumos în literatura noastră.

Pe cînd eĭ cîntă maĭ mult nesecatele frumuseţĭ ale naturaĭ eterne, dragostea moşieĭ saŭ vitejiea străvechilor timpurĭ şi nu privesc iubirea decît ca un sentiment uşor şi vesel, de care omul poate suferi uneorĭ, dar pe care firele oţelite în lupta vieţeĭ îl pot stăpîni şi înfrîna, sufletul eĭ delicat de femee găseşte în iubire tot rostul existenţeĭ, tot farmecul şi toată durerea.

Ea poate simţi ca Coşbuc poeziea măreaţă a naturiĭ ş-o poate cînta peutru ea însăşĭ.

RĂSĂRIT

Se umple de lumină zarea
Cad raze pe bătrîniĭ ulmĭ,
Căcĭ soarele a urcat cararea
Şi-a răsărit pe vîrfĭ de culmĭ.

Frumos ca un păstor de turmă
Dintr-o pădure de lămiĭ..
Curat ca ruga cea din urmă
Şi sfînt ca dragostea d-întîĭ.

Ieşiţĭ cu toţiĭ la hotară.
Rugaţi-l ca pe un împărat
Să dea belşug şi ploĭ de vară
Peste ogorul sămănat.

Dar sînt rare asemene momente. De obiceiŭ, ca şi Eminescu pe care în poezia «La Veronica Micle» într-un elan de pioasă adoraţie nu se sfieşte să-l numească sfînt şi a căruĭ influenţă profundă se resimte în versurile sale, fără a întuneca fondu-ĭ original, Maria Cunţan vede natura prin prizma simţiriĭ sale triste.

In «Despărţire» în acel adio ce-l ĭa dela natură să oglindeşte minunat melancolia din propriul eĭ suflet.

Rămîĭ cu bine nuc bătrîn
Cu ramurĭ lungĭ şi aplecate!
Tu luncă cu miros de fîn...
Şi cu vedeniĭ neuitate.

Rămîĭ cu bine drag izvor.
Plop ce din frunze nu maĭ tace..;
Şi tu din sînul codrilor
Fîntînă, loc ales de pace.

De-acuma n-o să ne maĭ ştim,
Căcĭ primăvara nu revine.
Rămîĭ cu bine ţintirim
Şi tu biserică-n ruine.

Rămîĭ cu bine drag bordeiŭ
Voĭ babelor cu furcĭ în brîne...
S-a scuturat floarea de teiŭ...
Şi noĭ ne scuturăm ca mîne.

Dar de cele maĭ multe orĭ, amurgul aprins a zileĭ de vară, nopţile poleite de lună, murmurul bătrînilor arborĭ sînt martorĭ însufleţiţĭ aĭ inimiĭ eĭ iubitoare şi nepotolite:

Nu mă iubeştĭ, mĭ-o spune zarea
Craĭŭ noŭ, cînd ĭese pe-nserat.
Mĭ-o spune drumul şi cararea,
Pe carĭ tot singură le bat.

Nu mă iubeştĭ, mĭ-o spune plopul
Cel aplecat peste un abis.
Şi maĭ amar mĭ-o spune stropul
De lacrimă ce-l plîng în vis.

De m-aĭ iubi, ţi aş cădea roabă
Şi-n păgînescul meŭ amor
Din rime, bĭata mea podoabă,
Să calcĭ ţi-aş împleti covor.

In iubirea eĭ curată şi nefericită ea e resemnată, sufere şi plînge, fără speranţă şi fără a învinovăţi pe nimenĭ:

Te ducĭ... De paşiĭ tăĭ mărunţĭ
Bătut e plaĭul veşted
Te ducĭ... Intîĭ perĭ cărunţĭ
Mĭ-aŭ înflorit în creştet.

La care dorul toarce lin
Sucindu-şĭ fusu-n aer,
Pîn n-o maĭ fi în furcă in,
Pîn n-o maĭ fi pic de cair.

Te ducĭ... Şi fire lungĭ mereŭ
Se torc, se rup, se ncurcă.
Avînd de caer gîndul meŭ
Şi inima-mĭ drept furcă.

Te ducĭ... De paşiĭ tăĭ măruntĭ
Bătut e plaĭul veşted.
Te ducĭ... Intîiĭ perĭ căruntĭ,
Mĭ-aŭ înflorit în creştet.

In «Să nu coborĭ» teama ca contactul brutal al realităţiĭ fizice să nu distrugă farmecul curat şi ideal al visuluĭ eĭ de fecioară, e redată în chip măestrit:

Să nu coborĭ iubite,
In trista mea chilie,
Căcĭ m-ar ucide focul
Intîiuluĭ sărut.

De-aĭ coborî s-ar rupe
Şi coarda cea subţire,
S-ar spinteca şi vălul
Din vis numaĭ ţăsut,

Rămîĭ, rămîĭ departe,
Şi pentru veşnicie
Să cînt aşa-n vestire
De-un farmec neştiut.

S-ar stînge şi cîntarea,
Ce-o cînt aşa-n vestire,
Căcĭ aş muri ucisă
De-ntîiul tăŭ sărut.

In această poezie nu-s figurĭ şi imaginĭ deosebite. După citirea eĭ însă rămîne în sufletul nostru ceva nedefinit şi vag, dar delicat şi graţios care atinge coardele cele maĭ profunde şi a vieţiĭ noastre emoţionale.

Poate mă înşăl, judecăţile estetice cuprind un fond inevitabil de subiectivizm, dar cîteva din poeziile Marieĭ Cunţan, maĭ ales aceste două din urmă, mi se par dintre cele maĭ simţite vesurĭ erotice, ce s-aŭ scris în literatura noastră dela Eminescu, Veronica Micle şi Popovicĭ Bănăţanu. Ceia ce te mişcă maĭ în toate poeziile Marieĭ Cunţan, afară de cîteva poeziĭ filozofice «Vinerea pătimilor», «Ştiţĭ voĭ că lira-ĭ cruce», unde tonul e prea declamator, e un accent de sinceritate profundă. Şi ea nu cîntă numaĭ durerile-ĭ propriĭ; durerile şi bucuriile altora găsesc un răsunet în sufletul eĭ simţitor. Nu mă pot opri să nu citez »Idilă», tabloŭ în care apare minunat atmosfera patriarhală şi sănătoasă a uneĭ familiĭ de ţară:

Pe vatră ard cărbuniĭ. In cuĭb e cald. Pe cer
Străluce tot ce-ĭ astru, şi scapără de ger.
Ferestrele-s lipite, tavanu-ĭ gol şi scund,
Prin unghĭurĭ copilaşiĭ se joacă şi s-ascund.

De grindă-atîrnă-un leagăn şi-n el un prunc balan
Al mamei cel mai tînăr, ce n-are nici un an.
Ea lîngă leagăn toarce, cu ochi-n ochii lui....
Prin tindă-şi plimbă cloşca cei doisprezece pui.
Ceaunul clocoteşte, bunica-i lîngă foc,
Viţelul doarme alături pe-un petec de cojoc.
Un cias încă şi vine şi el, cel aşteptat...
O! n-ar putea cuprinde nici cel mai larg palat
Iubire, mulţumire, cît cuibul fericit,
Cînd ard cărbunii -n vatră şi dragul a sosit!

In «Copilul din flori» sînt de o simplicitate mişcătoare sfaturile pe cari le dă copilului mama părăsită, mai cu samă ultimile strofe:

De mine nu vorbi nimica,
Cu dorul ştiu eu să mă bat;
Iar de s-o pune vreodată
Cu dinadinsul pe-ntrebat:

De crucea Domnului din vale
Să-i spui că e ca şi-n trecut...
Şi numai soarele de aur
De-asupra crucii s-a perdut.

In privinţa tehnicii, afară de cîteva expresii prea eminescine şi banale, forma versurilor e mai totdeauna aleasă, şi ritmul lor potrivit, intensifică emoţie.

E ceva uşor şi drăgălaş, care-ţi mîngîe auzul în versurile acestea:

Aş vrea să fiu un flutur
Ce moare pe cîmpie...
O frunză veştejită
Pe-o aripă de vînt...

Sau numai o scîntee
Din zarea aurită,
Ce mîngîie amurgul
Şi moare prea curînd...

Sau în «Sunet de talange».

Talangele răsună lin,
Căci soarele ne lasă.
Talangele răsună lin,
Şi turme după turme vin
De peste deal spre casă.

Cunosc pe sunet turma ta,
Mi-e cea maĭ dragă mie.
Cunosc pe sunet turma ta,
Nebuna-mĭ bate inima
Şi plîng de bucurie.

Staŭ sprijinită în pridvor
Cu lacrămĭ în pleoape
Şi-ascult şi-ascult de pe pridvor
Talangele dela izvor...
Aproape.., maĭ aproape...

Aş vrea, dar nu maĭ ştiŭ ce aş vrea
Şi nu ştiŭ cum îmĭ vine....
Aş vrea, dar nu maĭ ştiŭ ce-aş vrea:
Să fiŭ o floare-n calea ta
Şi să mă ĭaĭ cu tine.

In poezie noastră nouă—nu mă gîndesc la poezie artificială nevrozată şi anemică a luĭ Haraíamb Leca, nicĭ la acea uşoară şi banală a luĭ Rosseti, nicĭ la acea a decadenţilor şi poetastrilor noştri reclamagiĭ, ci la poezia noastră adevărată reprezentată aproape numaĭ prin poeţĭ din Ardeal, poezie lipsită de ideĭ. dar plină de sănătate şi de vigoare—, versurile Marieĭ Cunţan aduc desigur o notă originală de sinceră şi duioasă simţire.

Octav P. Botez

Din Transilvania

Cu ocazia alegerilor din Transilvania şi Ungaria lupta naţională a Romînilor a fost grea avînd pe deoparte de luptat contra adversarilor, iar pe de alta cu greutăţile şi lipsa de experienţă prea mare în alegerĭ, eşiţi de-abia acum din pasivitate în care eraŭ Romînii adormiţĭ de multă vreme.

Să ştie că impulsul cel maĭ puternic dat Romînilor ca să lupte cu cel maĭ mare devotament, spre a-şi trimite deputaţĭ în Dietă, e proectul de reformă a legeĭ şcolare, prezintat de d-l Berzeviczy, ministrul de culte, şi care proect are în vedere maghiarizarea populaţieĭ nemaghiare.

Dezbinarea în sînul romînizmuluĭ era maĭ bine de 10 anĭ. Acest proect a adus solidaritatea politică a tuturor Romînilor. Memorandiştĭ şi antimemorandiştĭ, pasiviştĭ şi activiştĭ, cu toţiĭ şi-aŭ dat mîna, conduşĭ de acelaş sentiment al apărăriĭ naţionalităţiĭ.

Dacă să analizază proectul d-luĭ Berzeviczy trebue să se ajungă la convingerea că scopul acestuĭ proect de lege, nu poate îndeplini maghiariazarea nemaghiarilor, pentru că asemenea legĭ adeseaorĭ redeșteaptă sentimentele de naționalitate și le întărește în loc să le slăbească.

D-l Dr. Alexandru de Vajda Voevod, în vorbirea sa, ținută în adunarea de protestare a poporuluĭ romîn la Dej, (comitatul Solnoc-Dobâca, la 22 Noem. 1904, documentează imposibilitatea maghiarizăriĭ prin noua lege, după datele statisticeĭ ungureștĭ din Budapesta, decĭ maghiare, și autentice. Și din care să poate vedea că în întreaga țară, afară de Croatia-Slavonia să afle 12686 comune.

Acestea se împart după naționalitățĭ, în chipul următor:

Maghiare	sînt	4718	Nemțeștĭ	1114
Romîne	„	2981	Rutene	612
Slovace	„	2711	Sîrbo-Croate	386
Vende	„	237	Alte neamurĭ (bulgarĭ)	17

Decĭ din suma totală 12686 scăzînd 4718 comune maghiare, *rămîn de maghiarizat 7968 comune.*

La aceste date se maĭ adaoga încă că maĭ sînt o bună parte din comunile ungureștĭ, nemțeștĭ, sîrbeștĭ, etc. unde populația e romînească, fiind străină numaĭ administrația, după naționalitatea căreia s-a clasificat comuna. Prin urmare nu să poate crede că o treime din populația cea maghiară, va avea puterea să maghiarizeze cele aproape 8000 de comunĭ nemaghiare.

La imposibilitatea maghiarizăriĭ să maĭ opune și faptul că jumătate din populația țăriĭ nu știe a scri și ceti, 52 % analfabețĭ după statisticile oficiale. Orĭ-ce legĭ școlare cu tendințe de maghiarizare a trecut și vor trece peste capetele celor 10—12 milioane de cetățenĭ fără a le putea maghiariza limba și firea.

Apoĭ numărul școlilor primare de toate categoriile din țară e 17.000 cu 27.000 de învățătorĭ, ĭar numarul copiilor care umblă la școală e de $2^1/_3$ milioane. Decĭ în mediŭ 138—140 de fiecare școală și pe fiecare dascal 80—90 elevĭ, care la cele maĭ multe școlĭ sînt numaĭ în o singură clasă de învățămînt cu un singur dascal; de unde urmează reaua stare din punct de vedere igienic și pedagogic. Din aceste cauze 614.000 copiĭ sînt silițĭ a absenta dela școală, neînvațînd nicĭ macar să scrie și să citească, dar decum să învețe unguréște.

D-l Dr. Alex de Vajda-Voevod maĭ dă o statistică foarte importantă asupra întreţinerii şcoalelor şi anume :

Numărul şcolilor de stat, comunale, civile, populare superioare, toate ungureşti, deci independente de confesiuni, numără maxim 3555 pe care scăzîndu le din 17.000, numărul total, rămîn *13.445 şcoli confesionale în ţara întreagă.*

Dacă statul ar voi să le ïee în administraţia sa, presupunînd că nici o comună nu ar vota spesele pentru susţinerea unor *asemenea* şcoli comunale, pentru un moment ar da următorul tabloŭ financiar :

Spese de zidit (fără cumpărarea locului) p 13445 şcoli a 1000 cor. (ceia ce ar fi aproape imposibil) face 13.445.000

Pentru 20166 învăţători cu o leafă anuală de 1000 coroane 20 166.000

Susţinerea şcolilor, material, încălzit, reparat, luminat, etc., 23,445 şcoli a numaï 500 cor. anual 6.722.000

Total coroane 40.333 500

D-l Dr. Vajda zice apoï: «Considerînd că majoritatea celor 7968 de comune nemaghiare vor fi avînd barbaţi deştepti şi destul de experţi ca să ştie că o şcoală comunală tot din punga lor ar fi susţinută, ar putea fi siguri, că guvernul—pentru cazul cînd ar voi să maghiarizeze şcolile confesionale, saŭ cînd confesiunile ar fi sătule de şicane, şi-ar închide întorbună zi şcolile—cum zic, guvernul s-ar afla în faţă cu alternativa ori de a împovora statul cu o datorie de cel puţin 1.003 333.333 şi de a impune pentru suportarea procentuluï de amortizare (luînd ca bază numaï 3 %) dări nouă de 40.333.500, ori: de a renunţa la pofta de maghiarizare».

Maï constată ca astăzi pentru a satisface pretenţiile timpului într-un chip modest s-ar cere 32.000 şcoli cu 40.000 învăţători schimbînd tabloul financiar astfel :

Zidirea şcolilor a 1000	cor.	32 000.000
Leafa învăţătorilor a 1000	„	40.000.000
Spesele de susţinere a şcolilor a 500		16.000 000
	cor.	88.000.000

Aşa că 88 milioane cor. dări, nu e posibil să se arunce asupra popoarelor din Ungaria şi poate nici un împrumut de 3 miliarde (a 3 %) ce ar corespunde capitaluluï sumeï de sub întrebare, căci, luînd ca bază, datele anuluï 1904, să vede că datoria de stat a Ungarieï este de 5000 milioane cor., adecă

5 miliarde cor. Veniturile statuluĭ sînt 1006 milioane cor., din care suma, 292 mil. să plătesc după datoria de stat. Pe fiecare cetăţan al Ungarieĭ vine o datorie de 260 coroane faţă de 36 cor., cît era în anul 1868. Aşa că în asemenea condiţiuneĭ ar fi foarte greŭ sa se maĭ încarce datoria publică.

Maĭ constată d-l Dr. Vajda că prin maghiarizarea forţată pe calea instrucţiuneĭ publice nu s-aŭ dobîndit roade bune, zicînd; „oare învăţînd copiĭ noştri în şcoala numaĭ în limba maghiară, fi-vor eĭ pentru aceia maghiarizaţĭ? Oare noĭ care în mare majoritate am studiat la şcolĭ maghiare, maghiarizatu-ne am?.., Pe noĭ dintre toţĭ nemaghiariĭ maĭ puţin ne prinde limba maghiară, arătîndu-ne statistica oficială *că dintre Romînĭ abia 69 la 1000 vorbesc „limba oficioasă a statului, decĭ nicĭ macar 7 la sută“.*

(Urmează) **A. D. Atanasiu**

LITERATURĂ ŞI ŞTIINŢĂ

Nu poate cineva să se aboneze la toate publicaţiile şi revistele, chiar dacă ar fi vorba numaĭ de o specialitate, ca să cunoască toate produsele, fie literare saŭ ştiinţifice, sociale saŭ economice, etc. Chestiunĭ la ordinea zileĭ adesea-orĭ interesante şi dezbătute saŭ dezlegate, sînt cunoscute într-un cerc restrîns al cititorilor uneĭ reviste de curînd născută saŭ al alteia puţin răspîndită. De aceĭa,cu începerea acestuĭ număr al Arhiveĭ, pe Ianuarie 1905, începem—sacrificînd cîte-va paginĭ—a nota sub aceasta rubrică toate revistele cu sumarele lor, precum şi ziarele ce primim. Asemenea vom nota şi cărţile primite, îndicînd autoriĭ, editoriĭ şi preţul.

Aceasta o facem pe deoparte şi pentru a servi cititoriĭ Arhiveĭ, punîndu-ĭ în curent cu tot ce apare, ĭar pe de altă parte, a servi celelalte reviste şi pe autorĭ, prin a răspîndi şi face cunoscut, cît maĭ mult, cărţile nouĭ care ni se trimit, precum şi revistele cu sumarele lor.

A. D. A.

CĂRŢĬ, BROŞURĬ, PRIMITE:

M. Sadoveanu, Crîşma luĭ Moş-Precu. Bucureştĭ, Minerva 1904, un volum preţul 2 leĭ.

Maria Cunţan, Poeziĭ. Bucureştĭ, Minerva, 1904, un volum 1·25 banĭ.

Gh. A. Teodoru, Din viaţa marinaruluĭ. Bucureştĭ, Minerva 1904, un volum preţul 1.50 leĭ.

Constanţa Hodoş, Frumos ! (Nuvele). Bucureştĭ 1905, un volum de 240 p., preţul 1.50 leĭ.

M. Dragomirescu, Critica dramatică. Bucureştĭ, Şteinberg 1904, un volum preţul 4 leĭ.

Vasile Alexandri. Opere complecte, vol. IV. Teatru. (cu o prefaţă de II. Chendi şi E. Carcalechi) cuprinzînd : Iaşiĭ în carnaval.—Chir Zuliaridi.—Concina.—Ginerele luĭ Hagi Petcu.— Nobila cerşetoare. Farmazonu din Hîrlăŭ.— Modista şi Cinovnicul.—La Bucureştĭ.—Cucoana Chiriţa.—In balon.—Sfredelul draculuĭ.—La Turnu Măgurele.—Sînzeana şi Pepelea.—(Ediţie populară) Institut de arte grafice şi editură «Minerva», Bucureştĭ 1905. Preţul 1.50 leĭ.

N. V. Leonescu, Societăţĭ de patronagiŭ pentru deţinuţĭ şi liberaţĭ, Bucureştĭ 1904.

Ciru Oeconomu, Capul luĭ Mihaĭ Viteazu, editura Sfetea, preţul 60 banĭ.

Creditul agricol şi casa centrală a băncilor populare, Raportul directoruluĭ general către d. ministru al finanţelor pentru gestiunea anuluĭ 1903-1904.

REVISTE PRIMITE:

Bulletin de L'Académie Royale de Belgique, *No. 9 et 10, Bruxelles, 1904.*

Table des Matieres

Classe des lettres et des sciences morales et politiques. *Séance du 10 Octombre 1904*

Correspondance. Quatorzième Congres des Orientalistes, à Alger (M. F. Cumont accepte éventuellement d'y représenter l'Asadémie et le Gouvernement).—Remerciements pour la collection des publications de l'Académie offerte à la Bibliothèque de Turin. — Hommages d'ouvrages.

Bibliographie. *La route enchantée* ; par *Adolphe Hardy XI (*volume de la *Collection des poètes français de l'étranger) ;* note par le chev. Edm Marchal *Collection Raoul Warocqué : Antiquitès égyptiennes, grecques et romaines, nos. 101-210* ; note par Fr. Cumont. *Belgique charitable;* par la vicomtesse de Spoelberch de Lovenjoul. *Nouvelle édition refondue et complétée* (M-me *Ch. Vloeberghs*), avec une préface de M. Aug. Beernaert ; note par G. Kurth. *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, t: IV : Jurisprudence et Philosophie *(R. P. Van den Gheyn)* ; note par G. Kurth.

(Urmează)

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂŢIĬ ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

ANUL XVI. FEBRUARIE 1905 No. 2.

Teodor T. Burada

Inceputul teatruluĭ
IN MOLDOVA

I.

Una din pricinile care credem că va fi contribuit maĭ mult a împedeca propăşirea atît a arteĭ dramatice cît şi a celeĭ muzicale la noĭ, în timpurĭ pe cînd în alte ţărĭ, ele se aflaŭ în mare înflorire, a fost aceia că: din prejudiciĭ de castă a boerilor, carĭ eraŭ conducătorĭ mulţimeĭ şi aveaŭ putinţă de a întroduce orĭce sîmbure de dezvoltare naţională şi civilizaţie, atît actoriĭ cît şi muzicanţiĭ eraŭ consideraţĭ ca formînd o clasă de oamenĭ ce nu meritaŭ a se amesteca saŭ a face parte din *eghemonia* claseĭ boereştĭ.

Aceste arte eraŭ considerate maĭ cu samă ca o îndeletnicire escluzivă a străinilor; era ceva înjositor pentru boerĭ, aşĭ vedea pe fiĭ lor, luînd arcuşul în mînă, zicînd că aceasta este o meserie dată numaĭ ţiganilor [1]), ceva neauzit şi degradator cu

---

1) *Gheorghe Burada*, fiul Vorniculuĭ Teodor Burada, a fost cel întăĭ artist romîn, fiŭ de boer moldovan, care în anul 1852, s-a suit pe scena Teatruluĭ naţional din Iaşĭ, cu scripca în mînă, cîntînd concertul de *Beriot* op. 16, cu acompaniament de piano. (Vezĭ *Grigore C. Buţureanu.* Spatarul Gheorghe Burada, (schiţă biografică), Iaşĭ. 1904 Arhiva p. 125.

totul, a se sui cineva pe scena teatruluĭ, considerînd pe cel ce se făcea actor, ca pe un om fără căpătăiŭ, ca pe un comediant. Un ce în contra moraleĭ, a lasa pe fiicele lor, a îmbrăţişa cariera teatrală, fiind privită pe atuncĭ actriţa romîncă, ca o femee perdută, scena fiind considerată numaĭ de domeniul femeelor depravate. Chiar în *Pravila* luĭ *Andronachi Donicĭ,* tipărită în Iaşĭ la 1814, se vede că: *Actoriĭ,* carĭ pe acea vreme aveaŭ denumire de *ghiduşĭ* [1]), eraŭ dispreţuiţĭ în faţa societăţiĭ, nefiind primiţĭ ca *vechilĭ* saŭ *avocaţĭ* înaintea judecătorilor ţăriĭ. [2])

Biserica încă oprea în canoanele sale pe drept credincioşiĭ, să nu privească saŭ să ĭee parte la *diferitele priveliştĭ* saŭ *jocurĭ publice,* după cum se vede aceasta în canonul 24 şi 62 [3]) din *Pidalion.* (Mănăstirea Neamţu, 1844, pag. 164 şi 187).

Aceste ideĭ care pare a fi rămase prin tradiţiune maĭ la toate popoarele moderne de la nobilimea romană, [4]) s-aŭ întărit maĭ mult la noĭ sub domniĭ fanarioţĭ, care ştim cu toţiĭ, că pe lîngă altele, ne-aŭ deprins şi cu luxul oriental, înăduşind pentru cîtva timp, sentimentele noastre de naţionalitate.

Astăzĭ putem zice că aceste deosebirĭ de clase şi descon-

---

1) Şi pînă în ziua de astăzĭ romîniĭ din Macedonia numesc pe actorĭ *ghiduşĭ.*

2) Titlul 7... „şi iarăşĭ după pravilă vechil saŭ advocat nu poate fi primit la judecată fără alegere precum surdul şi nevrîsnicul, cel ce n-a împlinit 17 anĭ şi cel ce a fost în vinovăţiĭ, de moarte, şi cel ce a fost dovedit de pîrîş mincinos, şi boinicul şi *ghiduşul* şi alţiĭ asemenea necinstiţĭ."—

3) Canon 24. Nu fie slobod vre-unuia din ceĭ ce se numără în ĭeraticeasca tagmă saŭ din monahĭ a merge la alergare cu caĭ să privească saŭ să sufere *scenicele jocurĭ...* dacă vre-unul s-ar prinde întru aceasta, saŭ să înceteze saŭ să se caterisească.

Canonul 62. Cele ce aşa se zic *Kalande* şi cele ce se zic *Vota,* şi cele ce se numesc *Vrumalia,* şi prăznuirea cea ce se săvîrşeşte în ziua dintăĭ a luĭ Martie, deodată voim cu totul a se ridica din petrecerea credincioşilor. Dar însă şi *saltările muerilor cele în aratarea publiculuĭ* care pot a face multă vatamare şi pierzare... hotărînd ca *niciun bărbat să se îmbrace cu podoabă muerească saŭ muere cu cea cuvenită barbaţilor.* Dar *nicĭ cu masce comiceştĭ saŭ satiriceştĭ saŭ trughiceştĭ să se îmbrace.* Decĭ ceĭ ce de acum înainte ceva din cele maĭ înainte zise s-ar apuca a face, după ce s-aŭ înştiinţat de aceste, aceştia de vor fi clericĭ, poruncim să se caterisească, iar de vor fi mirenĭ, să se afurisască.

4) Astfel vedem la Romanĭ legea *Iulia,* care opreşte pe Senatorĭ şi pe fiiĭ lor a se căsători cu actriţe. Ulp. Reg. tit. 13. D. 23. 2. fr. 41, 42 şi următorĭ. Această lege s-a abrogat apoĭ prin Constituţiunea luĭ *Iustin,* unchiul luĭ *Iustinian.* Procop. Anecd.

siderare a artiştilor, a dispărut la noĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin.

In această scriere noĭ vom căuta a da, pe cît ne va sta prin putinţă, ştiinţile ce am cules în mod succesiv, despre cele întăĭ începuturĭ de teatru în Moldova.

Cea maĭ veche ştiinţă ce avem despre reprezentaţiunĭ teatrale în Iaşĭ o aflăm în autobiografia luĭ *Kemény Ianos*, cu ocazia descriereĭ nunţiĭ fiiceĭ celeĭ maĭ marĭ Maria a luĭ *Vasile Lupu Vodă*, cu kniazul *Radzivil*, om de casă mare din Knejia Litveĭ, şi care nuntă a avut loc la Iaşĭ, în anul 1645. Iată-o:

«Această nuntă s-a făcut cu mare solemnitate. Din Polonia venise multă nobilime înaltă şi deputaţiĭ regeluĭ şi a maĭ multor magnaţĭ, foarte frumos îmbracaţĭ cu haine frumoase şi cu copiĭ cu echipamente strălucite, *actorĭ* şi o mulţime de oamenĭ, cam la 2000 călăreţĭ şi pedeştri. Insă adevărul scriŭ, că poloniĭ de loc n-aŭ trecut cu bogăţia hainelor, curtea principeluĭ din Moldova. Ceĭ din Moldova eraŭ îmbracaţĭ cu toţiĭ cu haine de matasă, arătînd peste tot o avuţie foarte mare; pe masa fiecăreĭ clase se găseaŭ mîncărĭ proaspete, gătite după moda poloneză, cofeturĭ, prăjiturĭ în abundenţă; pe întreaga masă lungă, numaĭ blide şi talere de argint, felurĭ de felurĭ de muzicĭ, oamenĭ ce făceaŭ *petrecerĭ de Carnaval*, jucătorĭ pe frînghie, căluşerĭ şi oamenĭ carĭ arătaŭ feliurĭ de feliurĭ de jocurĭ de petrecerĭ, de care trebuĭ să te minunezĭ» [1]).

II.

In ceia ce priveşte dezvoltarea teatruluĭ în Moldova, se vede din cele spuse de bătrînĭ că pe la începutul veaculuĭ acestuia, pe cînd domnĭa în ţară Alexandru Moruzi Vodă (1802), nu eraŭ alte petrecerĭ în Iaşĭ de cît *ghiosboiagialîcurile* (scamatoriile) ce se făceaŭ de nişte turcĭ şi grecĭ, în *cafaneaua grecească* din uliţa mare, peste drum de pităria luĭ Ciaculi, lîngă fostul han turcesc [2]), şi în *cafeneaua armenească* [3]), de pe Podul Vechiŭ, ce astăzĭ nu maĭ aŭ fiinţă. Aceĭ scamatorĭ scoteaŭ o mulţime de coţĭ de cordele din gură, făceaŭ apă prin odăĭ, îşĭ sfredeleaŭ palmele, înfingeaŭ cuţite în frunte, aninaŭ lăcăţĭ

1) Erdelyi Fejedelenĭ. Onéletirása. Pest. 1856 pag. 423.
2) Fost în dughnile, astăzĭ dărămate, în faţa actualiĭ şcolĭ primare Treĭ-Erarhĭ.
3) Foastă în casele din strada Veche colţ cu strada Nemţască.

de gură, şi altele. Maĭ eraŭ şi alte petrecerĭ ce se făceaŭ prin grădinile din mahalale, de către nemţĭ cu maĭmuţe şi comedianţĭ de tot soiul: saltinbancĭ, echilibriştĭ, caraghiojĭ, şmecherĭ, etc. cari acolo îşĭ făceaŭ meşteşugul lor. Aceştĭ comedianţĭ de multe orĭ eraŭ chemaţĭ şi pela casele boerilor noştri.

In timpul ocupaţiuneĭ ruseştĭ (1806) veniră în Iaşĭ nişte nemţĭ cu camere obscure şi cu panorame, în care se vedeaŭ diferite războie, şi cele maĭ frumoase oraşe din Europa. Aceştia mergînd pe la casele boerilor, le arătaŭ pe pereţĭ diferite desemnurĭ (umbre chineze), şi cînd aceştia se duceaŭ la băile de la Strunga, în apropiere de Tîrgul-Frumos, carĭ pe atuncĭ eraŭ cele maĭ căutate de aristocraţimea Iaşuluĭ, veneaŭ şi nemţiĭ cu panoramele lor, şi petreceaŭ şi eĭ acolo, tot timpul băilor, producînd boerilor, cea maĭ mare şi unica petrecere ce o aveaŭ în timpul acela [1]).

După cît ştim abia în anul 1809, se încep în Iaşĭ reprezentaţiunile teatrale propriŭ zise, cînd s-a şi zidit un teatru de către un străin, anume *Gaetano Madji*, în care a jucat o trupă compusă din actorĭ ruşĭ. Acest Gaetano Madji era şi antrepenorul aceluĭ teatru.

După cît se vede, trupa juca în limba rusască. Din actoriĭ ce o cumpuneaŭ, cităm pe: Ivan Carvovski, Andreĭ Serbulov, Petru Matiuşevski, Efimov şi pe sufleorul Iosef Cernelevski.

Trupa luĭ Madji a jucat în Iaşĭ de la 1810 pînă pe la sfîrşitul anuluĭ 1812, avînd de funcţionar în comitet pe pristavul Sobov.

Aceste ştiinţĭ, singurele ce le avem despre această trupă, le-am cules din două dosare, unul cu No. 1441 din 1810 şi altul cu No. 4231 din 1812, pe care le-am găsit în *Arhiva romînească a Senatorilor* [2]) din *Kişineŭ*, şi care se compune din 4415 dosare, începînd din anul 1808.

Găsim nimerit a reproduce aicĭ, actele din dosarele menţionate, relative la teatru luĭ Gaetano Madji. Ele sînt scrise în ruseşte şi le dăm traduse în romîneşte. Iată-le:

---

1) Aceste relaţiunĭ îmĭ sînt comunicate de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ.

2) Această arhivă se numeşte a *Senatorilor*, fiind că s-a alcătuit pe timpul cînd Senatoriĭ Imperiuluĭ rusesc ocîrmuiaŭ Moldova, avînd şi titlul de *Preşedinţi*. Parte din aceste dosare sînt în ruseşte, şi parte în romîneşte.

DIVANUL MOLDOVEI

Trimițind alăturata petițiune a luĭ Gaetano Madji, spre a-l mulțum de truda ce a întrebuințat la zidirea teatruluĭ local, după convențiunea cu antreprenorul clubuluĭ, neguțitorul din Iașĭ Hristodul, eŭ propun cinstituluĭ Divan, ca luînd în vedere cererea jăluitoruluĭ cu convențiunea care e între dînșiĭ, să i se deĭe satisfacție, și tot odată să mi se facă și mie cunoscut.

In Iașĭ 1810 Ian. 15

Către Excelența sa Sfetnicul de taină Senatorul divanurilor Knejieĭ Moldovieĭ-Valahieĭ și Cavaler Serghie Kușnicov

DIVANUL KNEJIEI MOLDOVEI

Predlojenia D-voastră întărită sub No. 119, cu cinste primindu-se și văzîndu-se cuprinderea jalobeĭ ce aŭ dat către D-voastră Gaetano Madji, s-a chemat întru înfățoșare înaintea noastră pe țiitoriĭ clubuluĭ, și după cercetarea ce s-a făcut pricineĭ, s-a aflat ca eĭ nu aŭ avut altă datorie către jăluitorĭ, fără numaĭ să deie a șeselea parte din venitul teatruluĭ, cum și o odae pentru loterie.

Acum fiindcă s-a hotărîr casele D-sale Băneseĭ Maria Sturza pentru club, țiitoriĭ clubuluĭ nu se împotrivesc a nu da jăluituruluĭ acea a șesea parte din venitul teatruluĭ, cum și o odae unde să-șĭ aĭbă loteria sa, și cu aceasta nicĭ o păgubire nu se pricinuește jăluitoruluĭ, și nicĭ nu poate ave maĭ multe pretențiĭ în pricina aceasta, pentru care nu lipsesc a înștiința pe Excelența voastră.

17 Ianuarie 1810

COMITETULUI POLIȚIEI DIN IAȘI

Trimițind alăturatele două petițiĭ adresate către mine de la actoriĭ carĭ să jăluesc asupra fostuluĭ lor antreprenor supus străin Madji, pentru neplata banilor ce se cuvine lor, dupe convențiune, eŭ propun comitetuluĭ de poliție, ca imediat să intre în cercetarea pretențieĭ jăluitorilor, și conform cu dreptatea ce vor ave, să li se deĭe legala indestulare.

Iașĭ Aug. 15 Anul 1812.

Excelenției sale Sfetnicului de taină Senatorului, prezident Divanurilor Knejiei Moldovei și Valahiei Cavaler Vasile Ivanovici Krasno Milașevici

COMITETUL POLIȚIENESC DIN IAȘI

RAPORT

Conform ordinului Excelenței voastre din 25 Aug. expirat sub No 4155, comitetul a luat în cercetare pretențiile actorilor: Registratorului de colegie Efimov, Ivan Carvovski, Andreĭ Serbulov, Petru Matiușevski și a sufleorului Iosif Cernelevski, făcute în contra antreprenorului străin Gaetano Madji, si după împrejurările cercetărilor făcute de funcționarul comitetului pristavul Sobov, s-a găsit că pretenția maĭ sus numiților actorĭ în contra luĭ Madji, este întemeetă, mai cu samă că Madji căruia i s-a comunicat petițiunile actorilor, a îndestulat pe aceĭ cu pretențiile micĭ, pe Efimov, Serbulov și Cernelevschi, iar luĭ Carvovski și Matiușevski cărora le daţorea o sumă maĭ mare, nu le-aŭ plătit, sub pretext cum că eĭ ar fi fost îndestulațĭ într-o afacere anterioară cu Kvasneșevski de cătră cvartalnicul Protojevicĭ, care cvartalnic însă, într un raport prezentant de dînsul neagă nu numaĭ faptul, dar spune că nicĭ nu ĭ-a cunoscut vre-odată; de aceia considerînd că Carvovski, pentru a dovedi pretenția sa, a prezentat două chitanțe pentru baniĭ ce-ĭ datorește Madji în valoare de 18 galbenĭ; Comitetul a hotărît a se plăti luĭ Carvovski după contul din dosar 36 galbenĭ, luĭ Matiușevski 20 galbenĭ, în totul 56 galbenĭ. Pe dînsul, Madji, îl obligă la plată, în caz contrar, secvestrîndu-se pentru suma aceasta din averea luĭ, să se facă vînzare prin licitație publică, și cu baniĭ prinșĭ din vînzare, să se îndestuleze dreapta pretenție a luĭ Carvovski și Matiușevski, ne aducîndu-se aceasta însă la indeplinire, să se prezenteze dosarul în original pe lîngă acest raport, pentru ca de Excelența voastră să se cerceteze.

No. 2434 *Polițmeistru Dicescul*

Sept. 18. Anul 1812

Pe la finele anuluĭ 1812, reprezentațiunile rusești din teatrul luĭ Madji, încetînd din maĭ multe împrejurărĭ, vine în Iașĭ un antreprenor neamț cu o trupă de actorĭ și cu un orchestru, și dădu în timp de vr-o patru lunĭ maĭ multe piese de teatru în limba nemțească, în casele cele marĭ ale luĭ Grigore Ghica de lîngă Curtea Domniască. De aicĭ înainte, timp de doĭ anĭ nu maĭ știm nimica, dacă s-a maĭ dat vre-o reprezentațiune teatrală în Iașĭ. [1])

---

1) Aceste relațiunĭ mi s-aŭ dat de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ.

In ceea ce priveşte literatura dramatică, ea pare a fi fost răspîndită întru cîtva în Moldova, pe la începutul viaculuĭ; căcĭ găsim un fragment dintr-o comedie în versurĭ (care era perdută) intitulată *Serdarul din Orheiŭ*, şi aflată apoĭ de Vasile Alexandri, care fragment pare a fi fost scris înainte de 1811, adecă pe cînd Basarabia făcea încă parte din Moldova.

Nu ştim dacă această comedie e unica scrisă în timpul acela, saŭ poate că maĭ multe de asemenea lucrărĭ literare şi teatrale sînt rătăcite, fără să fie ajuns la cunoştinţa noastră. De asemenea nu putem şti dacă această piesă a fost saŭ nu jucată pe vreun teatru, fie de actorĭ de profesiune, fie de diletanţĭ. In tot cazul modul cum se începe această scriere dramatică, dovedeşte oarecarĭ cunoştinţĭ teatrale din partea autoruluĭ anonim.

«Fragmentul dramatic, zice Alexandri [1]), în scrisoarea cu care-l trimete spre a se publica în *Convorbirĭ Literare*, pare a fi fost tot-odată o încercare de satiră, făcută în contra unuĭ parvenit, ce intrase ca ginere într-o familie *evghenistă*; el se prezintă atît ca model de stil, cît şi ca un colţişor din tabloul social de la începutul secoluluĭ nostru. Autorul anonim aŭ pus în scenă treĭ *obraze* (personagiurĭ) originale, carĭ negreşit eraŭ menite a conduce intriga uneĭ piese în maĭ multe acturĭ, însă nu mi-a căzut la mînă decît cîte-va scene din *aratarea A* (actul I.)

Acele obraze sînt: 1 a. Un ginere de boer mare cules într-o dugheană de negustor şi rînduit dregător la Orheiŭ prin protecţia socruluĭ săŭ. 2-a. O cucoană din *protipenda* maritată fără voia eĭ, după obiceĭul vechiŭ, cu un prost, pe care-l dispreţueşte, exprimînd ahtul inimeĭ sale în limba grecească, limba de modă pe atuncĭ. 3-a. Un grec, anume Stavarache saŭ Stavrachi gramatic, adecă om cu condeiŭ, soĭŭ de factotum în materie de intrigĭ, soĭŭ de profesor de *tirtipurĭ* (hoţiĭ dibace), care făcea educaţia tinerilor feciorĭ de boerĭ în carierele administrative şi judecătoreştĭ».

«Eată dar o mică galerie de tipurĭ dispărute ce are preţul eĭ în ochiĭ amatorilor de studiŭ fiziognomic, căcĭ arată cîteva caractere de sub regimul Fanariot. Din aceste scene se întrevede rolul corumpător, ce-l jucaŭ în ţară svînturaţiĭ din Fanar, domi-

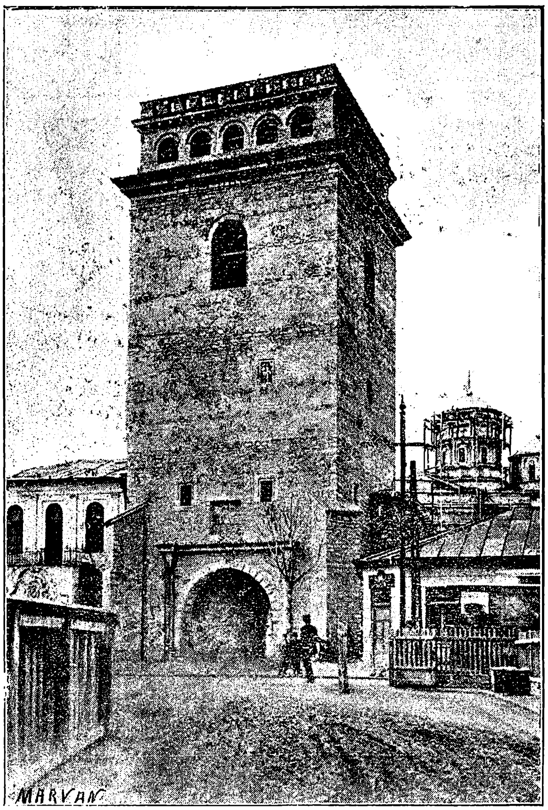
---

1) Vezĭ *Convorbirĭ literare*. Anul IX. 1875-76. pag. 274-276, unde e tipărit şi acest fragment.

Mînăstirea Treĭ-Erarhĭ din Iașĭ (zidită la 1639 de Vasile Lupu Voevod) înainte de restaurare, prin anul 1881.

narea absolută a părinţilor asupra copiilor şi maĭ cu samă asupra fetelor, deprinderea de a se servi de limba greacă în societate, nepăsarea cu care Domniĭ rînduiaŭ în funcţiĭ pe protejaţiĭ boerilor marĭ, chipul întrebuinţat de aceştĭ funcţionarĭ pentru a-şĭ face interesele lor, etc. etc. Ar fi de dorit ca să să descopere urma acestĕ comediĭ şi alte scrierĭ de asemenea natură, spre complectarea tablouluĭ social din timpul Fanarioţilor.»

Turnul Golieĭ din Iaşĭ (restaurat în 1902)

Este de observat că în acest fragment, numărarea scenelor este însemnată prin literile greceştĭ: alfa, vita, gama, delta, epsilon, ita, etc. *Aratarea* însamnă act şi *perdeaua* scenă [1]).

1) In Tragedia luĭ Orest de Voltaire, tradusă în romîneşte la 1820 de Al. Beldiman, persoanele pieseĭ sînt însemnate de traducător prin cuvîntul *obraze*, actul prin *facerea*, scena prin *cortul*. In *Erast* de Gesner, tradus în 1822 de Sărdăreasa Zoiţa Grigoriu, persoanele sînt traduse prin *feţele*, actul prin *partea* şi scena prin *perdea*.

Pe la anul 1814, fiĭ de boerĭ cari învățaŭ în școala grecească particulară a dascaluluĭ Kiriac [1]), singura pe atuncĭ în Iașĭ, văzînd că actoriĭ nemțĭ produseră cu reprezentațiunile lor cea maĭ frumoasă distracțiune publiculuĭ, vroiră să reprezinte și eĭ cîteva piese teatrale, și așa după cîteva lunĭ de studiŭ, dădură în limba grecească și franceză maĭ multe reprezentațiunĭ prin saloanele boerilor, dintre care *Moartea luĭ Cesar* de Voltaire și *Junius Brutus* de Alfieri, avură maĭ ales o reușită strălucită.

Asemene reprezentațiunĭ teatrale maĭ dădură și eleviĭ din școala luĭ *Govdalà* și *Cucoli*, tot din Iașĭ [2]). Ele eraŭ maĭ cu samă date sub conducerea luĭ Lincourt, profesor de literatura franceză. Orchestrul se compunea din lăutarĭ, între care se deosebea tarafurile luĭ Barbu și a luĭ Anghelușă; cîte odată cînta și muzica ungurească care se afla atuncĭ venită din Transilvania [3]).

(Urmează)

---

1) Școala se afla în apropiere de biserica S-tu Haralamb în casele Levandovschi.

2) Pe lîngă toate aceste era școala d-luĭ și d-neĭ Germont înființată la 1812, unde pe lîngă limbile franceză, greacă și italiană să maĭ învăța muzica vocală, piano și harpa, dansul, a coase și a broda. Aceasta se vede din dosarul No. 3328 anul 1812, din *Arhiva romînească a Senatorilor din Chișinăŭ*, pe care l-am cercetat.

3) Relațiunĭ comunicate mie de Postelnicul Manolache Drăghicĭ.

TIBERIU V. CRUDU

DIN SAT DE LA NOÏ

(CRÎMPEIŬ)

Soltana -nţepată la inimă:

— Ba maï bine să-l văd mort pe laïţă, decît mire cu fata asta. Eŭ ştiŭ că dacă-ĭ vorba să te trîntească un cal, să te trîntească-ncaltea unu bun, să nu-ţĭ fie cĭudă că ţ-aĭ spart capu, dar aşa.... o mîrţoagă ca asta? Nu vraŭ odată cu moartea!

— Eĭ, apoĭ cînd m-oĭŭ potrivi eŭ vouă, aveţĭ ce toloconi pănă-n sară şi la urmă tot n-am s-o scot nicĭ la un capăt. Ia staţĭ oleacă să vă judec cum ştiŭ eŭ.

Măĭ flăcăŭ, ĭa uĭte-ncoace: ţ-o fost dragă fata?

Toader încurcat:

— Dă, D-le Primar,.... aşa oleacă nu zic că nu mĭ-o plăcut.

— Cum aşa oleacă. măĭ tălharule? Te spînzur!

— Dă...., mĭ-o plăcut!

— Eĭ bine, dacă ţ-o plăcut atuncĭ trebue să-ţĭ placă ş-acum, mă-nţelegĭ orĭ nu?

— De-nţeles, înţeleg eŭ, dar nu-s vinovat.

— Ce, zicĭ că nu eştĭ vinovat? Las nu maĭ drege busuĭocu degeaba! Mă rog te-aĭ legat tu de fata asta vreodată, orĭ nu; dar să spuĭ drept: pune mîna pe cruce.

Un fior rece-ĭ trecu prin trup, ĭar cuvîntul cruce-ĭ junghĭa inima ca un cuţit. Şi pentru a scăpa de jurămînt, flăcăul se grăbi să răspundă, muindu-şĭ glasul:

— Să ĭartaţĭ, D-nu Primar, spun drept: am avut şi eŭ pacatele mele cu dînsa!

Mărĭuca ce aştepta răspunsul cu ochiĭ eşiţĭ din cap, sare arsă cu vorba, străgînd fără sine:

Ce-aĭ zis Toadere? Tu juraseĭ că n-aĭ să spuĭ nicĭodată nimăruĭ! Aşa ţiĭ vorba?

Ocu rîzînd:

— Saraca fată, cît îĭ de ajunsă de cap! Ea nu se uĭtă că-ĭ cea cu pricina, ea să mĭară că ş-o calcat flăcău cuvîntu!

Primarul oţărîndu-se curmă vorba.

— Dacă aĭ avut şi tu pacatele tale, măĭ băete, atuncĭ trebue să le tragĭ, că n-aĭ încotro. Şi de-acolo să-ţĭ maĭ spun: pacatu-ĭ cum îl face şi omu, si maĭ mare şi maĭ mititel. Cînd îĭ maĭ mărunt, calea-valea, maĭ poate trece printre degete; da cum îĭ aista a tăŭ nu-ĭ chip. Trebue să-ţĭ ĭeĭ fata acasă şi nicĭ să crîcneştĭ; m-aĭ auzit?

— Auzit. D-le Primar, da....

— Nicĭ un da!

— Eĭ, cum aşa, D. Primar, ce vorbă-ĭ asta? Vreţĭ să-mĭ îngropaţĭ băetanu de viŭ? Nu se poate D. Primar, zăŭ nu se poate!

— Apoĭ dă, voaŭă aşa vi-ĭ a zice, că nu să poate, da.... omul cum rămîne cu fata?

— Omu?.... Omu dac-o vrut să aĭbă fată, de ce nu ş-o păzit-o?.... Doar gardu răŭ învaţă vita săritoare!

— Aşa-ĭ, aşa; da nu ştiĭ, lele Soltană, că nu ţi-ĭ ciudă că trece şoarecu prin barbă, da lasă urmă. Şi vezĭ,.. fataaa.... maĭ rămîne fată?

— Ia las şi dumeata, bade Gheorghe, ce te maĭ amestecĭ? N-are decît să ispăşească ce s-a stricat şi pace bună!

— Eĭ, apoĭ dă! îĭ uşor a zice cuĭ-va: n-aţĭ arvună-napoĭ; da vezĭ, cine ţ-o primeşte?

— Nu cum-va mĭ-oĭŭ încurca eŭ băetanu de pe acum, să aĭbă pe urmă ce mă blăstăma? Ş-apoĭ el încă-ĭ crud, n-are cap de-nvîrtit o gospodărie: Dumnevoastră, oamenĭ bunĭ, nu vedeţĭ? Are să poate el, un copil, să mîe-o treabă cum să cade? Eŭ mă mĭer ce-aţĭ găsit la dînsu!

Primarul nostru, văzînd împotriveala flăcăuluĭ, dar maĭ ales îndărătniciea şi-ncăpăţinarea mîne-sa, voi să-ĭ sparie pe-amîndoĭ cu ceva, doar-doar va putea să ĭasă la un capăt. Ştia el că

groaza cea maĭ mare ce-o aŭ flăcăiĭ din sat, iĭ frica de oaste.

— Știĭ una, lele Soltană, dacă băetanu nu ți-ĭ bun de -nsurat, socot că pentru «meliție» are să fie numaĭ potrivit. Și deaceĭa, dacă nu vraĭ să-l însurăm cu Măriuca, să-l bagăm în armată, ce zicĭ ?

Soltana rămase trăsnită. Ar fi zis ea, ce-ar fi zis; dar nu știa ce are să zică și fecĭoru-său.

Primarul ce credea, că de-acum hotărîrea luĭ are să le moaĭe gura, întrebă rîzînd pe flăcăŭ.

— Eĭ, mă Toadere, așa te prinzĭ ?

— Cum nu, D. Pr., mă prind, de ce să nu mă prind : de cît să mîntuĭ așa de vreme cu holteitu și să-mĭ leg capu de pe acum, maĭ bine mă vîr de voĭe-n meliție ; abea oĭŭ scăpa maĭ devreme.

Soltana răcorită :

— Maĭ degrabă, zăŭ, maĭ degrabă „volintir" decît mire : că „volintir" are să fie și fără voĭa mea, măcar mire să fie cînd oĭŭ vra eŭ !

Primarul stăruind în hotărîrea luĭ :

— Dacă-ĭ așa, măĭ băete, să viĭ mînĭ, nu maĭ departe, să-țĭ fac hîrtiile de drum și să plecĭ din sat.

Băetanul, care nu șuguise vorbind, primi bucuros hotărîrea; se închină, răsucindu-se pe opsas, și ĭeși. Mă-sa, cît icĭ cît colo, se ĭa pe urma luĭ, stăpînindu-l din ochĭ, să nu-șĭ facă cum-va samă, bĭetu băet ; el însă, vînturînd un gătej în mînă, mergea așa de ĭute, tăind dealul curțiĭ, încît mama Soltana, cum era femeĭe cu bătrîneța-n spate, îl pĭerdu din creasta culmiĭ.

*
* *

Toțĭ ceĭlalțĭ remase încurcațĭ : treaba se trecuse cu dedeochĭul. Primarul, ce-o sclintise-oleacă prin hotărîrea luĭ pripită, cătă s-o dreagă :

— Ia lăsațĭ, moș Dumitrache și lele Marandă, să meargă lucrurile-n voĭa lor, c-ar să fie bine ! E maĭ nimerit așa de cît să-ĭ legĭ pe amîndoĭ cu deasila, să trăĭască, D-zeŭ știe cum, să le facă zile fripte ! Las că dacă a fi să aĭbă noroc fata, tot ar să aĭbă. Cearcă și d-ta, poate-ĭ găsi vreun flăcăŭ maĭ tomnatic, maĭ stătut,.... dă, așa-ĭ pacatu : o venit, trebue să-l tragĭ, că n-aĭ încotro.

— Așa-ĭ de-aceĭa, așa-ĭ : ce aĭ a trage nu scăpĭ odată cu

capu! Da las, măĭ Dumitrăchel, nu te scîrbi; las, cît pentru Mărĭuca, ţ-oĭŭ găsi eŭ păreche.

— De asta ştiŭ şi eŭ, măĭ Ocuşor! Omu dacă prăpădeşte drumu, îĭ bucuros pe urmă şi de carare.

*
* *

Tăcuţĭ şi triştĭ, fără nicĭun pic de nădejde, pornesc şi ceĭ treĭ cu pricina spre casă: Dumitrache -nainte prin mijlocul drumuluĭ, lovind mînios cu băţu-n pămînt şi legănîndu-şĭ capul ce-ĭ huĭa ca o moară; Mandiţa-n urmă, c-o mînă la gură şi cu ochiĭ, cînd înainte la barbată-săŭ, cînd hortiş la fată-sa; apoĭ Măriuca, răzleaţă de tot, păşa pe margina şanţuluĭ, cu mintea grea şi uluită de cîte-a păţit şi spus.

Ajunşĭ la poartă, Dumitrache-o deschide singur, întră-n ogradă, se sprijini-n băţ şi, clătinînd din cap, zise feteĭ ce venea după dînsul:

Eĭ Mărĭucă, dragu tateĭ, aşă-ĭ că acum nu eştĭ nicĭ apă, nicĭ uncrop? Of! Of! fată hăĭ! Să ştiĭ dela mine: omu n-are nicĭodată coadă, pănă nu ş-o pune singur.

Ea, roşă ca para foculuĭ, trecu puşcă pe dinainte-ĭ, mulţămită c-a scăpat deodată cu-atîta.

Mandiţa-ncremenise-n drum, căcĭ ştia ce ursuz şi sălbatic îĭ barbată-săŭ cînd se-nfurie.

Un glas de taur îĭ răsună-n urechĭ:

— Intră si tu, muĭere afurisită, în ograda mea! Tu eştĭ vinovată de tot ce s-a-ntîmplat: aĭ să daĭ samă înaintea luĭ D-zăŭ, de pacatu fetiĭ tale, să ştiĭ!....

....Pînă atuncĭ trebue să trag şi eŭ ruşine-n faţa lumiĭ şi din pricina cuĭ?....

....Inchide poarta maĭ ĭutĭ, să nu ĭasă porciĭ afară! Las, nu te maĭ boci atîta, că doar n-o murit; ar să-ţĭ aducă odraslă la casă: ca mînĭ un noŭ mîncăŭ la mămăligă!

Un oftat adînc îĭ taĭe vorbele, se-ntoarce-m pletecind şi porn spre şură să-şĭ dreagă cotiuga la chirie.

Mărĭuca aşăzată pe colţul prispeĭ, plîngea-n pumnĭ rîsul de astă vară. Măndiţa tremurînd ca varga, întră-n casă şi ş-apucă să maĭ diridice şi să pregătească ceva de-mbucat; nu de altă, da toată gloata cea mică, era-npră̆ştietă care-ncotro, cu vitele la păscut şi le trebuĭa de mîncat că venea noaptea cea mare; cît pentru dînsa nu ĭ-ar fi trebuit mîncare s-o omorĭ! — Dupăce puse ceaunul pe foc, eşi-n uşa tinziĭ:

Tacĭ fa, tacĭ, că mă duc pe lume! Toată vara te-aĭ încuit cu fecĭoru ţiganuluĭ, ş-acum te văĭcărezĭ? Pîrli-v-ar focu să vă pîrlească! Mĭ-aţĭ turnat un căuş de jaratic la inimă....

Cînd îţĭ ziceam noaptea: Fa, da nu maĭ viĭ în casă, tu-ndată săreĭ cu vorba: Iaca acuş, mămucă şi tot acuş te făceĭ! Iar ţîgănoĭuluĭ celuĭa, saca-ĭ-ar sămînţa şi nu ĭ-ar muri mulţĭ înainte, cînd îĭ spuneam să se cărăbănească de pe-aicĭ, el tot una m-o ţinut în: da las, lele Marandă, că doar sîntem oamenĭ în toată firea, ce-ţĭ închipuĭ.... tot, Doamne fereşte, unde să pomeneşte una ca aceĭa! Şi cu toate ziseie luĭ, ĭaca ce s-o ales din dormitu vostru-n car! Vino de cerne făină, că ferbe ceaunu.

Măriuca, potolindu-şĭ plînsul, întră-n tindă şi fără să ştie ce face, luă făină din gavanul rîşniţiĭ ş-o turnă-n sîtă deasupra chersînuluĭ. Făina curgea negură ca şi gîndurile eĭ prin mintea-ĭ rătăcita.

Labuş gudurîndu-se veni-ncetişor se aşăză deoparte lîngă părete şi-ntorcîndu-şĭ ochiĭ luĭ bătrînĭ şi greoĭ, privea parcă nedumerit la tînăra fată ce da zor trebiĭ. Măriuca se simţea oare-cum ruşinată faţă de dînsul. I se părea ceva mustrător în căutătura luĭ. De cîte orĭ el, saracu, dulăŭ vrednic şi credincios, n-o sărit la Toader şi nu l-o lăsat nicĭ măcar să se apropie de poartă, nu să zicĭ să maĭ între cumva-n ogradă. Şi eŭ, nebuna de mine, îl băteam de-l coşam! Ce bine-ar fi fost de m-aş fi potrivit eŭ luĭ! Astăzĭ n-aş arde-n focu în care ard acum! Ş-apoĭ să maĭ spuĭ că nu-ĭ adevărată vorba: cînele cunoaşte la om; ba zăŭ, tare cunoaşte, maĭ dehaĭ de cît noĭ!

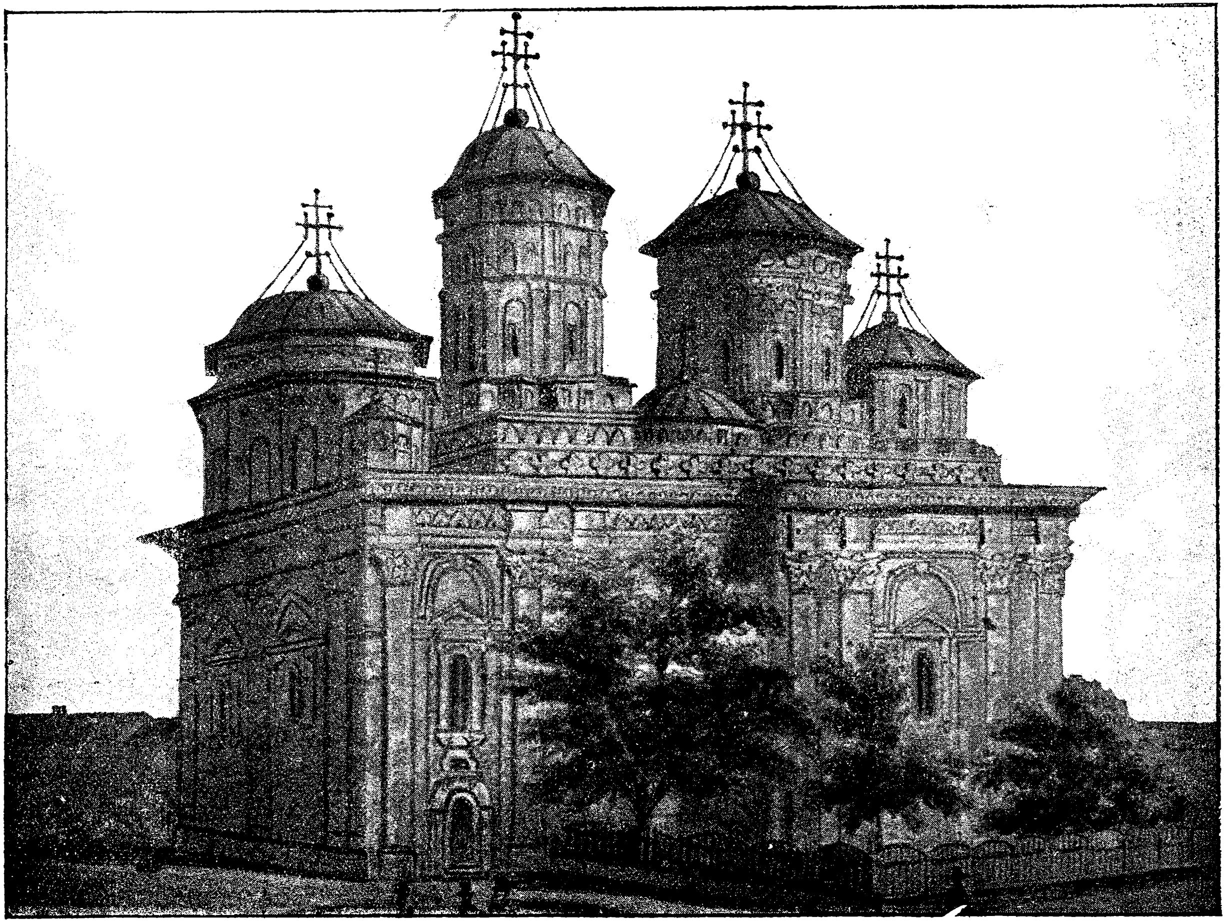
— Da eŭ ce maĭ zbat degeaba tărîţele ĭestea-n veşcă? Au! Vaĭ de mine şi de mine ce-am făcut! Am cernut maĭ mult în poale decît în chersîn. Te mĭară că n-o dat mama peste mine, c-avea ce mă sfinţi!....

.....Ian s-o întorn eŭ frumuşel şi să ĭes afară de-aicĭ, să mă răcorcsc, că nu maĭ pot! mă-năduş!

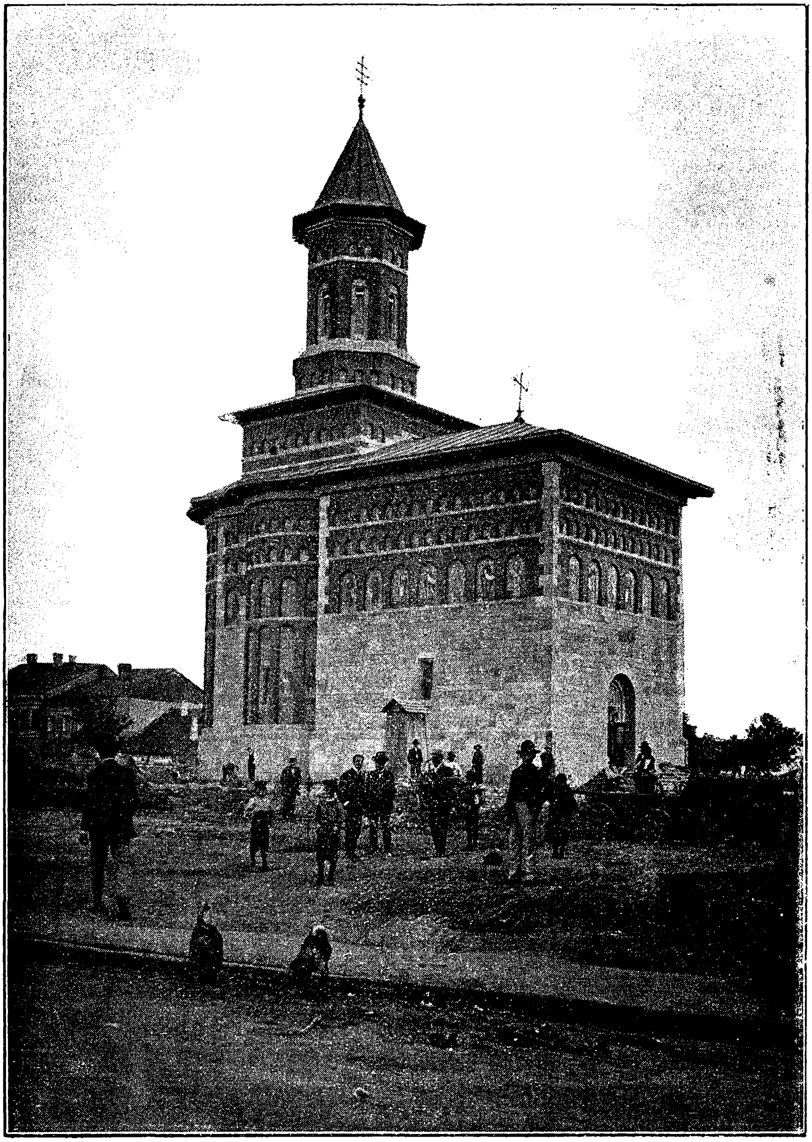
Şi fata, scuturîndu-se de făină ĭeşi la fîntînă şi se aşeză pe ghizdele, apoĭ desfăcîndu-şĭ casînca, o aruncă peste umezĭ.

Soarele. tupilat în margina zăriĭ, punîndu-şĭ drept perdea întinsul codruluĭ cernit, privi pe furiş trupul mlădios al viitoareĭ mume; în urmă, liniştit să prăvăli, stîngîndu-se pe cer.

— Of, ĭaca o asfinţit şi soarele!

Mănăstirea Goliei din Iași

Biserica S-tu Neculaĭ Domnesc, din Iașĭ, (rezidită) în 1904.

R. SEVASTOS

Istoria văeĭ Dunăriĭ

I. Introducerea.—II. Cursul Superior.—III. Cursul mediŭ.—IV. Cursul inferior. Situația și descripțiunea defileuluĭ dela Uj-Palanka la Severin.—V. Studiŭ special al moduluĭ cum a luat naștere defileul.—VI. Determinarea vrîsteĭ defileuluĭ.—VII. Cursul Dunăriĭ din România.—VIII. Discutarea ipothezeĭ, că Dunărea a fost odinioară tributară Măriĭ Caspice.—IX. Schiță istorică asupra Măriĭ Negre.

III. Cursul mediu

A doua parte a cursuluĭ Dunăriĭ o vom considera dela intrarea în Austria, adică dela Passau pînă la defileul Porților de Fer.

La începutul secundaruluĭ marea cîmpie Ungară (Alföld] era un continent de schisturĭ cristaline, care un moment în Rhetian ne arată un apogeŭ de extensiune fiind unit cu Carpațiĭ și Rusia pe de o parte, iar pe de alta maĭ spre sud cu Balcaniĭ; imediat însă (în Charmutian) vine o prăbușitură mare, care coboară în apă Alföldul și dacă pentru scurt timp în medio jurasic el maĭ formează o insulă legată cu Tatra, o strîmtoare marină largă îl separă chiar de pe atuncĭ de către masivul archean și de erupțiunĭ vechĭ, ce se întindea dela Drava (Vorasdin spre E pîn-înTissa) iar spre S pînă la Balcanĭ. Și pe cînd acest continent se menține în tot secundarul, partea internă a Austro-Ungarieĭ e sub apă, cu escepțiune în timpul Albianuluĭ cînd un continent se rîdică pentru scurt timp în regiunea dela Seghedin, Tatra. Crimea pînă dincolo de Don.

Mările terțiare aŭ găsit deschis basenul meziŭ al Dunăriĭ. Am semnalat deja cîte-va puncte esențiale din vicisitudinile lor ocupîndu-ne de cursul superior.

Acest curs a fost afluent al măriĭ Sarmatice și maĭ tîrziŭ al lacurilor Pontice în apropiere de Wiena.

Dela Passau la Linz fluviul traversează gneisul și granitul Böhmerwalduluĭ, ce daŭ aspectul atît de pitoresc al acesteĭ porțiunĭ, îndepărtîndu-se de terțiarul, ce se află maĭ spre sud. Această direcțiune și-a ales-o fluviul, atît din cauză că ultimele mișcărĭ tectonice alpine ar fi determinat prin acel loc depresiunea în lungul Prealpilor, cît și din cauza fracturilor paralele acestora produse prin cutările Alpilor și îngrămădirea acestora către masivul Bohem. Cursul fluviuluĭ depinde deci de alcătuirea munților în această porțiune [1])

In Ponțian s-a format la Krems acea deltă torențială alcătuită din prundișurĭ de origină Bohemă și în care s-a găsit *Rhinoceros Schleirmacheri, Hipparion gracile și Mastodon longirotris* [Suess].

Păturile de prud situate foarte sus pe marginea masivuluĭ Bohem iarășĭ Pontice [2]) nu ni indică oare urmele fluviuluĭ din acea epocă?

Abrasinea și nivelarea vîrfurilor de Kahlengeberge [3]) Flysch [gres de Wiena] la Stațiunea Kritzendorf, peste care s-aŭ depus prundișurĭ analoage cu cele de Belvedere, ne arată de asemenea locul, pe unde fluviul a pătruns munțiĭ către răsărit.

Maĭ tîrziŭ cînd marginea vestică a basenuluĭ Wieniĭ și o parte din Ungaria, ce fusese acoperită de lacurile Pontice, fură ridicate din apă, Dunărea căutîndu-șĭ drum către răsărit a pătruns Kleine Karpathen pela Presburg [4]]. Fluviul a rătăcit mult și cursul trebue, să fi fost odinioară mult maĭ spre sud, martorĭ despre aceasta ni sînt groasele depozite de prund de vrîstă-Pontică dela Sarvaz. La sfîrșitul Pontianuluĭ, cînd toate lacurile. secară, fluviul tae munțiĭ *Bakony-wald* pela Gran și Waitzen. Naturalminte secțiunea din urmă a fost săpată de fluviŭ în Plio

---

1) Graber loc. cit.
2) Depéret et de Lamothe B. S. G. F. 1903. p. 637.
3) Toula Franz Abrasion flächen am Rande des Kahlengebirges am rechten Ufer der Donau bei Wien V. K. K. G. R. 1902 p. 339—342.
4) Halavats A. Duna es Tisza völgyenek géologiaja. Buda-Pest 1902

cen, iar materialul, ce a rezultat a fost cărat şi depus maĭ spre răsărit în lacurile Levatine, ce acopereaŭ pusta ungurească. Astfel se constată în numeroare localităţĭ prezenţa prundişurilor cu Paludine şi masele de *Mastodon arvernensis şi Mastodon Borsoni* de unde rezultă syncronizarea lor cu Astianul.

La finele Astianuluĭ lacurile levantine s-aŭ scurs prin canalul dela Porţile de Fer [vom proba această afirmaţiune maĭ jos]. D. Halavats[1]) pune acest fenomen la începutul diluviuluĭ după cum se credea în general pînă acum. Pusta maghiară rămînînd uscată fluviul a trebuit, să-şĭ săpe un pat urmînd linia de cea maĭ mare pantă. Direcţiunea aceasta s-a întîmplat dela Pesta, Czegled la Szolnok şi de aci spre sud pe valea actualeĭ Tisa pînă la Belgrad, de unde s-a îndreptat spre răsărit prin deschiderea, pe unde se scursese şi apa lacurilor levantine adică prin defileul Porţilor de Fer.

In Pleistocen pe timpul formăriĭ loesuluĭ, cînd domina în Europa orientală un climat de stepă, pulberea deşertuluĭ de pe Pusta îndrumată de către vînturĭ spre apus a astupat cursul Dunăriĭ între Pesta şi Szolnok, obligînd-o ast-fel să-şĭ săpe un un noŭ pat spre sud tăind calcarul de Leitha, depozitele sarmatice, cele Pontice, precum şi loesul, ceea ce ne dă dezlegarea vrîsteĭ acesteĭ porţiunĭ nord-sudice.

Maĭ jos de Mohacs la Szivaci, Dunărea a urmat parcursul canaluluĭ Franz Ioseph pînă la Tisa. Explicarea e lesne, căcĭ ea a găsit tăiată gata albia minoră a Draveĭ, ce se prelungea spre est pînă în cursul actualeĭ Tise şi astfel ea împrumută albia unuĭ fost afluent al săŭ.

Porţiunea dela Pesta spre Sud se retrage necontenit către vest şi chiar astă-zĭ această schimbare a albieĭ se observă prin roaderea necontenită a maluluĭ drept.

Segmentul cu direcţiune estică a rătăcit mult în quarternar schimbîndu-se necontenit către sud pînă unde îl aflăm acum. Albiile şi malurile sale de odinioară se maĭ cunosc încă pe latura vestică şi sudică a platouluĭ Teleska şi pe platoul Titel.

---

1) A Duna es Tisza völgyenek géologiaJa. Buda-Pest 1902 după care resumez cursul din Ungaria.

IV. Cursul inferior.—Situaţia şi descripţiunea defileuluĭ dela Uj-Palanka la Senerin

Dunărea, înainte de a intra în Romînia trece printr-un măreţ defileŭ lung de 140 kilo-metri despărţind Carpaţiĭ Banatuluĭ şi masivul Mehedinţuluĭ la nord de colinile Gola, Starica şi Mirocĭ, adică Carpaţiĭ de Balcanĭ.

La Uj-Palanka în amont de Baziaş începe acest defileŭ celebru şi se continuă pînă la Kladova aproape de Turnul Severin în general strîmt şi mărginit de stîncĭ prăpăstioase, pe icĭ colea numaĭ munţiĭ se daŭ în lăturĭ, valea se lărgeşte pentru a lasa loc oraşelor şi satelor instalate de preferinţă pe malul stîng.

Dela Golubacĭ pînă la Porţile de Fer propriŭ zise, ce se află în Romînia, fluviul ni arată treĭ unghiurĭ: I-iŭ la Bîrsaska, II-lea la Dolni Milanovac şi al III-lea la Orşova.

Dela Baziaş pînă la Golubacĭ fluviul tae ramificaţiunile cele maĭ îndepartate, contra forturile Carpaţilor, frumoase coline îupădurite cu couturur rotunde, constituiie din schisturĭ cristaline, pe care erupţiunile terţiare le-a infiltrat cu Banatit, dar pe alocurĭ ele se ridică brusc ca la Moldova vechie, care e dominată de înnălţimĭ de 600 metri cu mine de Cupru şi argint.

Dela Uj-Palanka la Baziaş malurile de schisturĭ cristaline sînt apropiate, dar de îndată valea cîştigă în lăţime dînd naştere uneĭ albiĭ, care ajunge la Moldova 6 km. prezentînd insulele Kiselevo şi Moldova. La stînga munţiĭ Locveĭ cu pante repezĭ şi stîncoase contrastă cu priveliştea din Serbia, unde vedem micĭ coline neogene cu profilurĭ line şi o cîmpie quaternară şi de aluviunĭ. La cea dintîĭ aruncătură de òchì se poate prinde diferenţa constituţiuniĭ lor geologice.

La Golubacĭ Dunărea intră în Carpaţĭ. De ambele laturĭ munţiĭ se apropie şi de aci dela Poarta Golubacĭ începe adevaratul defileŭ. Undele curentuluĭ ating stînca vie şi lunecă pe bancurile şi colţurile de calcar jurassic prin numeroase rapide Cursul se retrage maĭ mult spre dreapta lovind cu valurile sale ţărmul roş de calcar feruginos [Doger], care poartă ruinele vecheĭ fortăreţe. Jurassicul se razămă imedit pe phyllitul archean începînd printr-un calcar noduros şi gresiurĭ, ce conţin păturĭ de combustibil, acoperite de un massiv coraligen dolomitic

alb saŭ cenuşiŭ deschis, în care d. Zugovic[1]) a găsit o faună tithonică: *Perisphinctes eudichotomus Zitt, Aptychus lamelosus* Volt. *Perisfinctes, Simoceras, Terebratula.*

După ce traversază o insulă cretacee la Brnjica, fluviul întâlneste creaste de schisturĭ cristaline, ce conţine un masiv e-ruptiv de granit cu direcţia NS, pe lature orientală a căreia se găseşte o adoua insulă jurasică bine dezvoltată la Dobra şi re-prezentată prin conglomerate, gresiurĭ şi calcar, ce contin de a-semne păturĭ de cărbune liasice (Hetangian) ca şi cele de la Bersaska şi de ia Drenkova. La Liubkova se constată prezenţa unuĭ banc de calcar în apă la o mică adîncime şi maĭ departe albia ĭea o mare dezvoltare în lăţime, ĭar apa liniştită are înfăţişarea unuĭ lac. A treia insulă jurasică, seperată de precedenta prin o mică bandă cristalină, situată în faţa Bersascăĭ este infiltrată de două filoane de andesit. Găsesc interesant de a semnala exis-tenţa unuĭ basin miocenic mediteranean de apă dulce în îm-prejurimile Bersascăĭ,

Maĭ spre nord de aceste insule schisturile cristaline con-stituesc masivul central Banatic reprezentant prin gneisurĭ gra-nitoide cu chloril amphibol, sericit şi acoperite de micaschisturĭ.

In aval de aci fluviul intră în *clisura superioară,* unde malurile prăpăstioase abrupte cu stîncĭ semeţe domină foarte de sus valurile. Pe alocurĭ valea se strîmtează aşa de mult, în cît de abĭa rămîne loc pentru şosea, saŭ chiar munţiĭ se apropie ast-fel, în cît nu lasă de cît curentul mugitor, care se rostogoleşte şi se frămîntă încătuşat în strîmtul săŭ pat preserat de nume-roase insule, archipelagurĭ saŭ stîncĭ, ce rîdică din apă capetele lor înfricoşătoare, încununate de mişcătoarea spumă a undelor.

Aceleaşĭ terenurĭ secundare ĭes la iveală în ţermurĭ. Liasul este reprezentat prin gresiurĭ şi conglomerate, care după d. Tietze sînt acoperite de jurasicul mediŭ şi superior (tithonic) cu *Perisphinctes banaticus Zib.* D. Zujovic la Boljetin a găsit *Pe-risphinctes procerus Seeb.* şi *Stephanoceras* (Doger) într-un oolit feruginos ; ear în calcarurile noduloase roşiĭ titonice citează : *Phylloceras phychoicus Guenst, Perisphinctes contiguus* Cat., *P. geron* Zitt., *Belemnites cf semisulcatus* Bl., *Aptychus punc-tatus* Wolh., *A Beyrichi* Opp.

Acest etaj este foarte bine descoperit la gura *Lepena.* Cre-

1) J. K. K. G. R. 1886.

taceul se vede la Boljetin cu schisturĭ argiloase, marne și calcarurĭ, care conțin o bogată faună neocomiană și la Greben cu marne calcare superioare tithoniculuĭ.

Intre această clisură și cea următoare numită inferioară există o altă desfășurare a fluviuluĭ, unde albia ajunge 1400 m. și iuțeala se micșurează întru atît, în cît nu o putem aprecia. Aproape de Milanovatcz găsim conglomerate, gresiurĭ, marne și calcarurĭ cu *Terebratula Grestensis* Suess, ce zac pe cristalin și se înclină către Sud. Ele ni reprezintă Liasul. Tot în condițiunĭ analoage sînt și calcarurile bajociene, ce coprind: *Phylloceras mediterraneum*, *Oppelia fusca*, *Perisphinctes procerus*, *P. ar bustigerus* [1])

La nord cristalinul constitue munțiĭ Sretineĭ pînă în bassinul Mehadieĭ. Gneisul granitoid și cel cenușiŭ se arată pe culmĭ suportînd în succesiune normală mica schisturĭ, chloritoschisturĭ, schisturĭ amphilolice și phyllit. De la Vlavița în lungul cursuluĭ pînă la Iuțĭ în archean se găsește o masă de serpentină, care conține fer chromat; vom menționa importantul banc lung de 200 m. și lat de 13 m.

Maĭ jos de Milanovac începe clisura inferioară prin cataracta Iuților, în care stîncele se ridică pînă la 1 m. deasupra niveluluĭ apelor la etiaj. Navigațiunea era aci anevoiasă înaintea lucrărilor technice, care aŭ practicat un canal de 650 m. în lungul maluluĭ stîng.

Maĭ scoborînd încă, curentul intră în *Poarta Cazanuluĭ* saŭ *mica Poartă de Fer*, ce ține pînă la Dubova pe o lungime de 3300 m. Ea începe prin o gigantică despicătură în calcar secundar, a căreĭ perețĭ falnicĭ cad vertical ĭar fluviul geme în fund sub regimul sever impus de titaniĭ, ce ridică fruntea lor semeață cătră bolta de azur. Pe icĭ pe colo la marĭ înălțimĭ deasupra abisuluĭ, în scobiturile stîncilor singuratecul locuitor al acestor prăpastiĭ, vulturul îndrăzneț îșĭ poate adăposti cuĭbul săŭ în toată siguranța departe de privirea amenințătoare a omuluĭ.

Albia minoră prezintă un banc transversal la o mică adîncime, servă de prag undelor, pentru a se arunca într-o prapastie adîncă de 60 m. unde valurile se lovesc cu freamăt. Imaginațiunea populară a comparat acest abis cu un nemărginit cazan, de unde vine și numele săŭ de *Poarta Cazanuluĭ* Lățimea fluviuluĭ atinge abia 165 m. pentru a se strîmta și maĭ mult la

---

[1]) Zujovic I. K. K. G. R. XXXVI p. 71.

Dubova pînă la 112 m. la capătul din uval al clisureĭ inferioare. Această porțiune are de asemenea patul săŭ preserat cu stîncĭ, carĭ împiedică trecerea vaselor. Ambele malurĭ sînt abrupte, dar maĭ ales cel drept, la poalele căruia în 1896 s-a deschis un canal de navigațiune, și oferă aceleașĭ condițiunĭ pînă la Orșova; cu toate acestea Romaniĭ cu multă greutate aŭ reușit să construiască faimoasa șosea de o îndrăzneală uimitoare în lungul Dunăriĭ, din cari astăzĭ nu se maĭ văd decît scobitu-

Biserica Treĭ-Erarhĭ, din Iașĭ, (reedificată), în 1904

rile, unde pătrundeaŭ grinzile acesteĭ lucrărĭ unice în felul săŭ. A maĭ rămas încă «Tabula Trajani» ce privește, către Ograndina cu inscripțiunea: «*infractibus saxis viam patefecit*».

In clisura inferioară ĭarășĭ terenurile secundare ĭes la iveală.

La Poarta cazanuluĭ tuffuri Diabasice suporta schisturĭ liasice, peste carĭ urmează calcarurĭ jurasice şi cretacee. In împrejurimile Duboveĭ se află un basin miocenic mediteranian de apă dulce.

La Orşova fluviul tae depozitele liasice, pe carĭ se razimă calcarurĭ bajociene cu *Caeloceras* şi *Terebratula perovalis* separate de jurasicul superior prin tuffurĭ de Diabase [1]) apoĭ intră

Mînăstirea Bărboiŭ din Iaşĭ, în 1904.

în masivul cristalin mehedinţan, pe cînd cursul se desfăşoară şi la Orşova Nouă ajunge lăţimea de 1500—1600 m.

Poarta de Fer romînă saŭ *Marea Poartă de Fer* începe maĭ jos de Vîrciorova; are o lungime de 2340 m. pe o lăţime de 195 m. Adîncimea este mică şi fundul albieĭ pe stînca vie. Această poartă este caracterizată prin iuţiala cea

1) Schafarzik. Ungarische. geol. aust. 1893.

mare a curentuluĭ numeroasele vîrtejurĭ, împingerĭ de apă periculoase şi mugetul valurilor aruncate cu violenţă contra stîncilor, cari o fac foarte înspăimîntătoare. Ea era odinioră înainte de lucrările technice moderne cea maĭ periculoasă regiune a fluviuluĭ pentru navigaţiune.

Strîmta vale ne oferă o mică terasă la stînga, ce dă ospitalitate căieĭ ferate; iar pseudo albia mojoră este dominată la rîndul săŭ de munţĭ pleşuvĭ saŭ împăduriţĭ (dela 500—600 m. înălţime).

Trebue, să atrag atenţiunea asupra prezenţeĭ de abisurĭ profunde (taphros) şi a stîncilor ascuţite şi unghiulare, ce se văd cîte odată, cînd apele sînt foarte joase, înşirîndu-se în direcţiune tranversală a cursuluĭ.

In Romînia Dunărea rostogoleşte apele sale pe cristalin pînă la Gura-Văeĭ, de aci traversează insula Tortoniană, care începe la Bresniţa şi se dezvoltă pe malul sîrb la Sip, Kladosnica Kladova pînă la Negotin. Masivul Mehedinţilor este mărginit la răsărit de maĭ mult e insule tortoniene; maĭ mult încă în interiorul archaiculuĭ se găsesc micĭ basenurĭ maĭ vechĭ (Burdiagalien) la Topile, Fîntînele,Balta şi acel dela Bahna aproape de Vîrciorova care cuprinde în acelaş timp şi Tortonian.

V. Studiu special al moduluĭ cum a luat naştere defileul.

S-a emis opiniunea, că Porţile de Fer ar fi luat naştere printr-un fenomen de capturare produs prin roaderea a două cursurĭ de apă, care la origină urmaŭ în sens opus, unul se îndrepta către est vărsîndu-se în lacul levantin romîn, pe cînd celălalt se scobora către apus, fiind tributar lacuĭ Panonic. Saŭ în termenĭ ştiinţificĭ la început ar fi existat două cursurĭ consequente, cari prin acţiunea lor mecanică ar fi degradat linia de despărţire a apelor şi în cele din urmă cursul occidental ar fi devenit obsequent [termenĭ daţĭ de d. Davis Geograph. Jurnal 1895].

Noĭ nu inpărtăşim această ideĭe, maĭ întîiŭ fiindcă nu s-a înaintat nicĭ un argument la adăpostul orĭ-căreĭ obiecţiunĭ, care se servească la formularea şi susţinerea acesteĭ ipoteze; apoĭ fiind-că avem maĭ multe argumente destul de solide, care militează în favoarea uneĭ marĭ dislocuţiunĭ transversale la lanţul

Carpaţilor, cari dislocaţie maĭ tîrziŭ a fost utilizată de cursul Dunăriĭ, pentru a intra în Romînia.

Un puternic argument ni-l procură adînca scobitură dela Poarta Cazanuluĭ [60 m.] Dunărea la Porţile de Fer romîne are nivelul săŭ mediŭ la 39 m. deasupra Măriĭ Negre, la Cazan [1]) el nu poate depăşi 50 m. Judecînd după aceste cifre acest taphros ar fi maĭ adînc de cît nivelul Măriĭ Negre. Cum s-ar explica acest abis în ipoteza uneĭ simple eroziunĭ ? Tot ce s-ar putea invoca în această presupunere ar fi de a recurge la o prăbuşire a bolţeĭ uneĭ grote anterioare. Prezenţa groteĭ problematice este greŭ, chiar imposibil de conceput maĭ jos decît nivelul Măriĭ Negre. Iată ce ne spune d de Lapparent [2]] relativ la formaţiunea acestor cavităţĭ : «Les grottes des terrains cal-«caires doivent être attribuées à l'action longtemps prolongée «d'eaux sauvages amenées par voie d'infiltration dans la pro-«fondeur du sol, ***bien qu'à un niveau supérieur à «celui des vallées*** et obligées de s'y frayer une route, en «profitant de toutes les lignes de moindre résistence du terrain». Deci o condiţiune absolut indispensabilă pentru existenţa uneĭ grote este, ca masivul calcar să fie situat mult maĭ sus de cît valea pentru că apele de infiltaţiune să poată descinde o înălţime oare-care pentru a cîştiga forţa lor vie pînă în fundul văeĭ De aceia «nombres de grottes sont étagées sur les flancs des vallés calcaires à des hauteurs considérables au dessus du thalweg», fiind-că ele aŭ nevoie de o mare energie a agentuluĭ licid şi cu cît diferenţa de nivel este maĭ mare, activitatea este maĭ eficace şi travaliul executat este maĭ însemnat.

De aci urmează, că nu se poate admite explicaţiunea, cum că adîncimea Cazanuluĭ este datorită prăbuşireĭ bolteĭ uneĭ peşterĭ. Dacă s-ar invoca o scoborîre în masă a întreguluĭ munte, astfel că odinioară Cazanul s-ar fi găsit la o altitudine oare-carĭ deasupra văeĭ, nu numaĭ că nu se poate demonstra această mişcare în jos, dar încă ea devine inadmisibilă find în contrazicere cu cunoştinţile cîştigate pînă în prezent asupra mişcărilor orogenice ale Carpaţilor.

Cu toate acestea un mic curs de apă urmînd o coastă răpede, dacă întîlneşte o scobitură nu întîrziere a o umple cu materialul ce-l transportă.

---

1) Oraşul Orşova vechie 54 m. altitudine. Dolni Milanovatz 64 m.
2) Ediţia IV-a pag. 206.

Din expunerea sumară a defileuluĭ, ce am făcut-o, putem deduce maĭ multe argumente în sprijinul existenţeĭ uneĭ dislocaţiunĭ.

1) Nu pot insista în deajuns asupra prezenţeĭ abizuluĭ Cazan precum şi asupra altor adîncimĭ de maĭ mică însemnătate, dar totuşĭ considerabile, care se găsesc la Porţile de Fer romîne şi asupra nenumăratelor insule şi arhipelagurĭ ce fac anevoioasă navigaţiunea aci.

Abizurile şi adîncimile pomenite nu pot fi lămurite prin o simplă erosiune; şi «in extremis» abstacţiune făcînd de terenurile calcare, în regiunile de schisturĭ cristaline existenţa acestor accidente devine cu totul imposibilă de explicat. Din contra prezenţa uneĭ faliĭ ni le clarifică, uşor. Miriadele de stîncĭ cu aspectul colţuros şi variat nu se pot întîlni' într-o vale de eroziune. O fractură despicînd păturile dă naştere la numeroase aşchiĭ colţurĭ, unghiurĭ intrînde etc., care concordă de minune cu înfăţoşarea acestor insule.

2) Marea dezvoltare a albieĭ fluviuluĭ între clisure se elucidează în ipoteza dislocaţiuniĭ prin întîlnirea a două direcţiunĭ de fractură, care a permis despoiarea lesnicioasă a păturilor după direcţiunea lor de schistuozitate pe o mare suprafaţă.

3) Trebue de însemnat un fapt foarte interesant. Banatul este traversat de o fălie îndreptată dela nord la sud, care separă la vest o regiune de schisturĭ cristaline maĭ mult de colne, cu forme bine rotunzite, pe cînd la răsărit avem lanţurile de munţĭ ce se înşiră N N E constituite din calcarurĭ jurasice şi cretacee. In lungul falieĭ apar rocĭ eruptive terţiare Aceleaşĭ condiţiunĭ geologice se observă şi în Serbia. La întîlnirea fălieĭ cu arcul carpatic a trebuit să se producă în mod inevitabil fracturĭ, care pot «expliquer pourquoi le Danube a su franchir la caîne dans «ces parages, mieux préparés que d'autres par leur mor«cellement, à laisser s'accomplir le travail de l'érosion» [1]). Dacă considerăm acest foarte vechiŭ accident tectonic cu curba foarte strînsă a Carpaţilor, putem uşor înţelege slaba cohesiunea păturilor în sistemul muntos de la apus spre răsărit şi prin urmare importanta dislocare şi sfărîmare, ce a trebuit să aibă loc în acest sens.

4) Nu pot trece sub tăcere şirul de insule eruptive granit euphotidă şi serpentină paralele cu clisura inferioară. cari se

---

1) A. de Lapparent Geographie physique, pag. 453.

găsesc în planina Miroci la nord de Mirocevo pînă la Tekija şi Orşova.

5] In fine nu trebue confundat traseul în zig-zag al defileuluĭ cu meandrele în cheĭ [méandres ecaissés], ce se observă la numeroase cursurĭ de pe platoul central francez şi la Meusa între Givet şi Namur. In cazul din urmă avem a face cu sinuozitățĭ destinate rîŭ pentru a-şĭ lungi cursul şi a-şĭ micşura panta în o epocă departată. Cu timpul solul ridicîndu-se încetul cu încetul, rîul ş-a adîncit albia menținîndu-şĭ însă toate cotiturile orĭ cît de capricioase eraŭ ele. In cazul nostru însă observăm tocmaĭ în creştetul cotiturilor defileuluĭ deschiderea unor văĭ secundare, cum e Bîrsasca, Porecica la Milanovèt şi Cerna la Orşova. Acest fapt se opune concepțiuneĭ precedente (meandre în cheĭ) căcĭ afluențiĭ aŭ totdeauna tendința de a împinge cursul principal prin adunarea aluviunilor la confluență.

Totul se explică şi se înțelege bine în ipoteza uneĭ fracturĭ, ce a îmbrățoşat întreaga catenă, căcĭ o atare dizlocațiune e întovărăşită şi de rupturĭ laterale şi astfel lucrarea de dezagregare a apelor a fost maĭ energică şi rezultatele maĭ însemnate după linia de cea maĭ mică resistență.

Prin urmare din tot ce a fost expus mi se pare logic a admite, *că Porțile de Fer şi întreg defileul Dunăriĭ nu poate fi explicat altfel de cît prin o mare dizlocațiune a scoarțeĭ terestre*

C. TEODORESCU

FIORI DE PRIMAVARA

Zările, curate cîmpurĭ de cicoare,
In nemărginire îșĭ lărgesc hotarul;
Și, precum în aur scînteĭe altarul,
Bolta strălucește in văpăĭ de soare.

*

Frîntă în adîncul sufletuluĭ, ĭarna,
Ca un om ce simte bine c-o să moară,
Plînge, așteptîndu-șĭ ceasul, prin ponoară,
Iar în loc răsuflă bucuroasă țarna.

*

Trec vuind pe gîrle apele de munte;
Muguriĭ îmbracă plopiĭ din dumbravă;
Vine de pe rare pîlcurĭ de otavă
Clingătul talangeĭ turmelor mărunte.

*

Și lumina caldeĭ zi de primăvară
Farmecul vieții stă să ni-l aprindă.
Pe cărărĭ lăsate, gîndule, colindă,
Aĭ tovarăș steaua din amurg de sară....

G. PASCU

Romanațĭ. Româneștĭ. Roman.

Bazat pe faptul că în *județul Romanațĭ* din Olteniea sînt «cîteva numirĭ topice evident de origină maghiară și o mulțime de ruine din diferite epoce», D. Dan, Conv. Liter. 1896, vol. II pag. 698-726, dupăce înlătură etimologiile latine propuse de ceĭ de maĭ dinainte—*Romanațĭ* > Roma nati (latiniștĭ), > Romanacius (A. D. Xenopol), > Romunates (B. P. Hîjdâu)—, admite și pentru acest nume topic o origină maghĭară: *Romanațĭ* > maghĭar Romod + sl.—ina + sl.—ce, ĭar *Romod* este maghĭar rom ruină + —od, sufix toponimic maghĭar. Din Romod + —ina + —ce am căpatat *Romodnace, Romonace. Din acest Romonace (citește *Romonáțe*), pe care-l găsește atestat într-un document (l. c. 703, 721), s-a născut *Romonațĭ, Romanáțĭ*. Decît, maĭ întâĭŭ *Romonațe* nu probează o pronunțare reală și anterioară pronunțăriĭ *Romanáțĭ*, ci este pur și simplu chestie de ortografie. Apoi numele topic al județuluĭ din Olteniea nu se găsește izolat, ci în strînsă și evidentă legătură cu *Ramanáțĭ*, sat în jud. Argeș. *Românéștĭ*, sat în jud. Prahova, Dolj, Putna; sat, deal și pădure mare în jud. Mu-

scel; comună în jud. Gorj, Dîmbovița; locuință izolată în jud. Bacăŭ, Rîmnicu-Sărat. *Valea-Româneștĭ*, sate în j Muscel. *Româneștiĭ-de-jos*, *Româneștiĭ-de-sus*, sate în jud. Vîlcea. *Româneștiĭ-râzeștĭ*, comună în jud. Iașĭ. *Rómana*, munte în jud. Vîlcea. *Rómanĭ*, comună, pîrăŭ, schit în jud. Vîlcea. *Róman*, capitala județuluĭ cu acelaș nume din Moldova (v. Frunzescu, Dicționar Topografic); apoĭ numele de botez și de familie *Róman*.

Toate aceste sînt slav. Rómanŭ (din latin Romanus). Sufixul *—áțĭ* din *Romanațĭ* este acelaș cu *—át,—átu,—áta,—âțĭ—âte* din alte topice și îșĭ trage origina din forma participială a declinăriĭ întâĭa (lăudat, lăudată, lăudațĭ, lăudate): *Urlát; Câcĭulatu*; *Câcĭuláta, Adîncata; Adunáțĭ, Afumáțĭ, Pîngarâțĭ, Surpațĭ; Urláțĭ, Uscáțĭ, Ușuráțĭ*; *Surpâte*. (v. Frunzescu, Dicționar Topografic).

Vîlcea. Vîlcu. Vulcan.

Vîlcea, județ în Olteniea. *Vîlcu*, movilă în j. Vlașca. *Vîlcov*, comună urbană în j. Ismail. *Vîlcâna,* munte în j. Gorj. *Vîlcana-de-sus*, *Vîlcana-de-jos*, *Vîlcana-luĭ-Pandele*, *Gura-Vîlcaneĭ*, sate în jud. Dîmbovița și *Vîlcana*, schitul din apropierea lor. *Vîlcânĭ*, sat în j. Putna. *Vîlcânĕása*, sat în j. Rîmnicu-Sarat. *Vîlcânéștĭ*, comună în j. Bolgrad și Prahova. *Vulcán*, munte mare în j. Gorj, chĭar la hotarul județuluĭ pe unde intră în țară Jiul din Transilvaniea; plaĭŭ în j. Gorj la nord-vestul luĭ, numit astfelĭŭ dela muntele ce se află în el; pichet de graniță și trecătoare despre Transilvaniea, lîngă muntele cu asemenea numire; locuință izolată în j. Dorohoĭ, (Frunzescu Dicționar Topografic).—Numele de familie *Vîlcea* (într-un document mold. din 1410, v. «Arhiva» 1903 pg. 466). *Vîlcu*, *Vulcán*, *Vulcânéscu*, sînt toate vsl. vlŭcŭ lupus, Cf. numirile topice *Lupânceștĭ*, *Lupâríĭe*, *Lupénĭ*, *Lupéștĭ*, *Lupescu*, *Lupĭ*, *Valea*-Lupì, *Lupoĭán*, *Lupŏáĭca*, *Lupŏaĭe*, *Lupoíța*, *Lúpșa-de-jos*, *Lúpșa-de-sus*, *Lupșan*, *Lupuénĭ*

Lupéştĭ, *Válea-Lupuluĭ* (Frunzescu, Dicţionar Topografic); poreclele pentru bărbaţĭ : *Lúpâ*, *Lupila*, *Lúpu*, *Lupulésc*, (Iosif Popovicĭ, Rumaenische Dialekte I 39); poreclele pentru femeĭ *Lúpa*, *Lupŏánye* [Popovicĭ, loc. cit. I 48]; numele de botez *Lúpu*, *Lupuşor* ; numele de familie *Lupu*, *Lúpea*, *Lupan*, *Lupéscu*, *Lupáşcu*, *Lupaş* (acest din urmă la Popovicĭ I 96); numele de cînĭ *Lupéĭŭ* [Popovicĭ I 92 şi Moldova]; numele de căţele *Lúpa* (Popovicĭ I 92 şi Moldova), toate lat. lupus ;— numele de localităţĭ *Fárcaş*, *Fârcáşul-de-jos* *Fârcaşul-de-mijloc*, *Fârcaşul-de-sus*, *Farcaşa*, *Fârcâşanca*, *Fârcâşánĭ*, *Fârcâşénĭ*, *Farcaşele* (Frunzescu, Dicţionar Topografic) ; numele de botez *Farcaş*, numele de familie *Fârcaş* (Popovicĭ, Rumaenische Dialekte I 96), *Fârcâşánu* toate maghĭar farcaş lupus.— Pentru *Vulcan*>Vîlcan cf. *vultŏare*> *vîltŏare* lat. verto; pentru —*aşcu* din *Lupáşcu* cf. numele de botez *Dumitraşco*> Dumitru, *Pâtraşco*> Petru, numele de familie *Dumitraşcu*, *Iuraşcu*> ĭuruş, *Ionaşcu*> Ion, *Patraşcu* *Patraşcanu*> Petru, *Todiraşcu* *Ráşcu*> Toader, *Vidraşcu*> vidră.

Dărĭ de samă

Anna Konta-Kernbach, professeur de pedagogie (Iassy Roumanie), déléguée du Ministére de l'Instruction publique de Roumanie

«Les programes actuels et la nouvelle méthode d'enseignement, au point de vue de l'hygiène intelectuelle», disertație, ținută la congresul de pedagogie din Amsterdam în ziua de 6 April 1904.

In una din ședințele congresuluĭ de pedagogie din Amsterdam, doamna Anna C. Kernbach, declară, ca un fenomen netăgăduit, degenerarea crescîndă a generațieĭ actuale, în toate direcțiile, intelectuale, morale și fizice. Dacă progresele gigantice ale științiĭ saŭ productivitatea fenomenală a unuĭ Wagner în muzică, a unui Ibsen, a unui Spencer și a altora nu ne lasă să presupunem o sterilitate intelectuală amenințătoare, risipa afectivitățiĭ noastre pentru nimicurĭ, abaterea entuziasmuluĭ sănătos și viguros, morbiditatea voințiĭ și criminalitatea mereŭ crescîndă sînt probe suficiente de epuizarea noastră morală (pag. 2).

Ca un izvor și justificare a vederilor colorale în negru de maĭ sus, d na Conta-Kernbach adună cîteva date din propriile d-sale observărĭ, luate din învățămîntul primar și normal, unde domnia sa de 10 anĭ predă lecții de pedagogie.

Metoadele didactice moderne, preconizate în țările apusene, întroduse și la noĭ de generația, ce s-a ridicat, n-aŭ adus foloasele așteptate. Nu atît prin cantitatea de cunoștință de predat, ci maĭ ales prin lunga încordare de atențiune ce-o reclamă noile metoade, mințile fragede ale copiilor obosesc și epuizează inteligența. «*Școala obosește, școala epuizează inteligența*». Noile procedărĭ, nețiind samă de individualitatea copiilor, împedică o manifestare maĭ vădită de inteligență și spirit, iar deasa repetiție a aceloraș lucrurĭ mecanizează mintea, răpîndu-ĭ aptitudinea uneĭ sigure promovărĭ. Enorma cantitate de cunoștințĭ, pe care trebue să le asimileze într un timp așa de scurt, bĭata inteligență fragedă a copiilor: «de la 11-18 anĭ să învețe 2-3 limbĭ moderne,

1-2 limbĭ clasice, 5-6 discipline ştiinţifice, 6-7 disciplinĭ fizico-literare, 3-4 dexterităţĭ, nu sînt pentru minţile obicĭnuite, zice d-na Kernbach, de cît un izvor de deşartă prezumpţie şi credinţă eronate, între altele că cultura se ridică la nişte formulĭ banale şi că limita orĭcăreĭ ştiinţĭ nu-ĭ departe de perfectă ignoranţă. Nu ni se pare oare cĭudat, (am în vedere pe colegiĭ noştri) că arătăm inteligenţilor abĭa formate limita dincolo de care orĭce cercetare devine imposibilă? Că le dovedim cît e de van zbucĭumul filozofieĭ, cît de insuficiente doctrinele moraleĭ? O facem pretutindenea. Şi cînd la această vrîstă de entuziasm şi de însetată curiozitate, noĭ nu dăm ca aliment de cît strigătele deşarte ale cercetărilor, care cer mult de odată şi accente disperate de filozofĭ, care năzuesc prea sus, cînd ne-am uzat cea din urmă scînteĭe metafizică, cu care natura ne-a gratificat, ne mirăm că tineretul este sceptic, ne îndignăm dacă, odată liber în mişcările sale, nu se avîntă de cît acolo unde curiozitatea nu i-a fost satisfăcută, acolo unde este încă necunoscut-plăcerile (pag. 9—10).

Imbibaţĭ de cunoştinţĭ nu în deajuns de alese, căutăm să dăm copiilor un product intelectual prea vast, greŭ de asimilat prin vastitatea şi profunzimea luĭ. Spiritul elevilor se dezorientează în mijlocul nenumăratelor date de istorie şi literatură, formulelor vagĭ de matematică şi fizică. Munca fizică propusă ca remediŭ a aceste preocupărĭ pur intelectuale nu-ĭ de cît, după expresia luĭ Mosso, un supliment de surmenaj intelectual, o lucrare de mecanizare şi abrutizare (fiind vorba de lucrul manual simultan din şcoalele de fete). Ca concluzie zice d-na Kernbach «Ceĭa-ce caracterizază organizarea actuală a învăţămîntuluĭ nostru şi noile metoade didactice pe care le fac în mare parte responzabile de epuizarea noastră morală, e o clarificare şi organizare prematură dintr-un prea mare număr de conştiinţĭ» [pag. 13].

Am rezumat cît maĭ exact prea frumosul discurs al d-neĭ Kernbach. Venind la analiză, punctul de plecare e foarte contestabil: nu poţĭ extinde un fenomen observat în cîteva şcolĭ, la o societate întreagă, după cum, de la cîteva fenomene sociale, poate izolate şi trecătoare, să trecĭ sigur la altele de un domeniŭ maĭ restrîns, considerînd pe unele efectul celor-lalte.

Datele culese din experienţă sînt perfect adevărate, nu însă şi cauzele ce li se atribue. Complexitatea, varietatea şi vastita-

tea, atenția îndelung încordată, ĭată după d-na A.C.K. cauzele degenerăriĭ. Departe de a fi cauze de slăbire fizică și morală, ele alcătuesc condiția *sine qua non* a uneĭ temeĭnice instrucțiĭ: un elev trebue să capete o cultură întinsă în toate domeniile în cari se desfășoară viața practică; varietatea unor atarĭ cunoștințĭ e o condiție urgentă a posibilitățiĭ de a preda și instrui niște mințĭ neformate; e o lege generală de didactică modernă a face plăcut și interesant predarea unor cunoștințĭ. Nu dar noilor metoade în sine revine slăbirea intelectuală și fizică a generațieĭ noastre școlare, cum crede d-na A. K., din potrivă, sîntem înclinațĭ a crede că noile metoade aplicate bine și cu pricepere, sînt singurile ce pot dezvolta organul de apercepere și forma o cultură temeĭnică.

Ilie Ghibănescu

Orașul Iașĭ *odinioară și astăzĭ*, schițe istorice și administrative, cu 160 de ilustrațiĭ, de d-l. *N. A. Bogdan*, Iașĭ, 1904, tipografia Națională, Ionescu; 338 pg. 5 leĭ [1])

Așezămintele culturale, școlĭ, muzee, bibliotecĭ, arte frumoase, formează iarășĭ materia interesantă a capitoluluĭ VII și VIII. Astăzĭ, «Iașul, zice d-sa [2]), nemaĭ fiind capitală nu maĭ are vechia atragere a afacerilor publice, a comerțuluĭ saŭ industrieĭ, ce de obiceiŭ se aglomerează în centrul politic al uneĭ țărĭ; apoĭ poziția lăturalnică în care este așezat în țară, lipsa unuĭ curs de apă îndestulătoare, cît și îndreptarea pe aĭurea a marilor căĭ de comunicație și trafic internațional, l-aŭ redus la o viață solitară, așa că el trebue să se mulțămească acum numaĭ cu propriele-ĭ producțiĭ, care adesea sînt inferioare consumațieĭ și trebuinților însășĭ ale locuitorilor săĭ.

«Intre elementele ce fac ca acest oraș să nu cadă cu totul în rîndul provinciilor de al doilea saŭ al treilea ordin, cel maĭ de samă este negreșit complexul așezămintelor culturale, și în special școlile de diferite grade atit de stat cît și particulare, care maĭ exist aĭcĭ și cu personalul lor didactic și școlar constituesc încă a da un oarecare lustru și mișcare în oraș.

---

1) A se vedea și No. 1 „Arhiva“ 1905 pg. 36.
2) N. A. Bogdan, orașul Iașĭ, p. 142.

«După Bucureştĭ, Iaşul are astăzĭ cele maĭ multe aşezăminte culturale din ţară, şi în comparaţie cu alte oraşe de însemnătatea sa, chiar din străinătate, oraşul nostru poate să ne mîndrească. Aşa fiind cată să ne interesăm maĭ de aproape şi să cercetăm ce aŭ fost în trecut şi ce sînt astăzĭ şcolile ĭeşene.

«Viaţa ce a dus-o romînizmul in epocele trecute sub continuul jug al năvălirilor şi asupririlor străine, ĭ-a stînjinit mult timp orĭ-ce propăşire intelectuală, a oprit orĭce dezvoltare a cunoştinţelor folositoare socĭetăţiĭ în genere şi romînuluĭ în special, ţintuind obştia întreagă într-un întunerec continuu, într-o amară necunoştintă de drepturile, datoriile şi aspiraţiţle ce ar fi trebuit să le aibă.

«Pînă în vremea luĭ Vasile Lupu puţine sînt cunoştinţele ce ni s-aŭ transmis despre fiinţa unuĭ învăţămînt de samă, sistematic organizat prin îngrijirea autorităţilor saŭ chiar şi din iniţiativa particulară, în oraşul nostru.

«Acest Voevod este primul ce înfiinţază aicĭ în Iaşĭ, în-1644, o şcoală sistematică superioară, un felĭŭ de *Gimnaziŭ* saŭ *Academie* pe un loc, cumparat de el anume în acest, scop în *Uliţa Ciobotarilor*, de lîngă mînăstirea Treĭ-Sfetitelor, aducînd dascalĭ din Rusia, din Grecia, poate şi de aiurea, între cari chiar uniĭ doctorĭ în filozofie, teologie, medicină, etc. In acelaş timp acest Domnitor înfiinţază în Iaşĭ şi o tipografie, în care tipăreşte cărţĭ bisericeştĭ şi laice. Şcolĭ începătoare se pare că existaŭ maĭ multe în această epocă în capitala Moldoveĭ, fără să se ştie însă cum şi dacă ele eraŭ organizate fie de stat, fie prin simpla iniţiativă particulară.

Un prelat catolic, *Episcopul Bandinus*, ce se afla în această vreme în Iaşĭ, ne spune într-un op al săŭ [1]) că Vasile Vodă a făcut o şcoală în mînăstirea Treĭsfetitelor, care în aniĭ 1646 şi 1647 a ars; «*de asemenea şi* ***alte şcoale, aşezate aiurea,*** *aŭ ars*, ale căror ziduri aŭ rămas întregĭ **sub** solide bolte».

«Bandinus constată în această epocă existenţa a **nu** maĭ puţin de *două-zecĭ de şcolĭ în Iaşĭ*, avînd vre o *două sute de*

---

1) Codex Bandinus, comentat şi rezumat de V. A. Ureche. Analele Academieĭ Romîne, Sec. II. Tom. XVI, 1895 pag. CV şi CVI.

școlari cel puțin, între care Romîni, Ruteni, Greci și Armeni. Acest autor ne mai spune că Vasile Vodă «*a muncit și cheltuit mult pentru întroducerea învățăturii latinești în Moldova*».

Tot în acest sens pomenește și un alt autor *Francisc Kazi*, într-o istorie tipărită la Cluj în 1673. Direcția latinească a lui Vasile Lupu n-a reușit, totuși, din pricina influenții grecești, ceia ce o afirmă și Bandinus chiar.

Asupra multor instituții culturale d-l Bogdan aduce lumini nouă, după cercetări personale, mai ales asupra Teatrului romînesc din Iași, despre care sîntem informați că d-sa pregătește o lucrare specială, cît se poate de complectă, care se va publica în curînd.

Din clădirile mai însemnate foaste și existente mai reproducem cîteva în numerele «Arhivei» pe acest an și anume:

8). *Mînăstirea Goliei din Iași*, zidită de Marele Logofăt Ioan Golăi săŭ Golia, înainte de anul 1546 și rezidită de Vasile Lupu-Vodă. S-a darîmat în urma unui cutremur dela 31 Mai 1739, pe timpul domniei lui Grigorie Ghica și s-a rîdicat din noŭ.

9). *Turnul Goliei din Iași*, restaurat în 1902. Fiindcă turnul vechiŭ amenința să cadă, partea de sus s-a dărîmat mai bine de 20 metri înălțime și s-a restaurat, făcîndu-i-se deasupra, precum se vede, un cerdac cu bolți de piatră.

10). *Mînăstirea Trei-Erarhi veche, cu turnul clopniței*, din Iași, înainte de 1845. Clădită din noŭ de Vasile Lupu în 1639, a fost una din bisericile cele mai frumoase din țară. Turnul asemenea a fost clădit de Vasile Lupu și refăcut între 1804—1806 de călugurii greci, așa precum se vede în ilustrație.

11). *Biserica Trei-Erarhi* în 1904, reedificată sub înțeleapta domnie a M. S. Regelui Carol I, s-a declarat ca monument public, formînd una din cele mai frumoase podoabe ale orașului Iași.

12). *Biserica sf. Neculai Domnesc*, în 1904. Al doilea monument al Iașului, fondat de Ștefan cel Mare (1491--1493), restaurată și adăogată încă cu 2 altare de Anton Ruset Vodă la 1676. S-a reedificat apoi din temelie după cum a fost făcută de primul săŭ fondator, sub domnia M. S. Regelui Carol, în anii dela 1884 pînă la 1900. [1]

[1] Biserica Trei-Erarhi a fost dărîmată în 1882, iar S-tu Neculai Domnesc în 1884 și după reedificare s-aŭ sfințit amîndouă în Octomb. 1905.

13). *Mînăstirea Bărboĭ* din Iașĭ, zidită la începutul vĭaculuĭ XVII de Vornicul său Logofătul Bărboiŭ, rezidită la 1841 din veniturile sale și cu ajutorul membrilor din familia domnitoruluĭ Ioan Sandu Sturdza, a Mareluĭ Logofăt Dimitrie Sturdza și a soțieĭ acestuia Elena, fiica Vorniculuĭ Teodor Balș.

14). *Fabrica de pavele de lemn* (interior), întrebuințată la 1840—1843 pentru tăerea tumurugilor (cam la 1500 pe zi) care aŭ servit la pavarea stradelor maĭ principale din orașul Iașĭ pe lungime de 4000 stînjenĭ, (ĭar 3000 stînjenĭ la mahalale eraŭ pavate cu pĭatră).

Această fabrică era purtată din loc în loc de 4 caĭ.

15). *Ulița paveleĭ de lemn*, astăzĭ stradele Golia și Academia (din albumul de 12 vederĭ ale Iașuluĭ desemnat de I. Rey și litografiat de P. Müler), în Iașĭ 1845

16). *Vederea Iașuluĭ în 1840*, după tabloul aflat în pinacoteca de Iașĭ, zugrăvit de Ludwic Stawschi, fost profesor la școala centrală.

17). *Mitropolia din Iașĭ*, văzută din str. Sf. Andreĭ, foastă ulița Zuliĭ (din albumul de 12 vederĭ ale Iașuluĭ de Rey și Müler) la 1845.

18). *Casa apelor* din Iașĭ, zidită (spre stradă, lîngă Turnul Golieĭ între aniĭ 1727—1747), de Grigore Ghica Voevod, unde se află și astă-zĭ.

19). *Rîpa Galbenă* din Iașĭ, începută în 1897 98 și s-a terminat în 1900, care a unit strada Carol cu strada Găreĭ.

Capitolul IX conține rezumatul a tot ce s-a scris de autorii și călătoriĭ străinĭ carĭ aŭ vizitat Iașul, din epocele cele maĭ vechĭ, cunoscute pînă în zilele noastre, adecă începînd de la 1593 cu călătoria luĭ Trifon Corobeinicof, care s-a publicat maĭ întâĭ în revista noastră [1]).

Extractele s-aŭ scos din *Memoriul Episcopuluĭ Bandinus* (1647), din *Călătoria Patriarhuluĭ Macarie* (1653), din descrierea luĭ *Resmi Ahmed Efendi* (1763), din descrierea *Lorduluĭ Baltimore* (1764) jurnalul călătorieĭ Abateluĭ R. G. Boscovich (1761), etc.

---

1. Arhiva 1896, p. 752—4.

Aceste citate cuprind date şi relaţiunĭ despre întreaga viaţă socială şi politică, a acestuĭ oraş, servind ca material, în viitor, pentru descrierea maĭ complectă, cînd se va şti întreaga *Istorie a Iaşuluĭ*.

Mişcarea populaţiuneĭ Iaşuluĭ a fost publicată şi în revista noastră. *Mahalalele, străzile şi pieţele din Iaşĭ* prezintă un deosebit interes prin adunarea celor maĭ vechĭ denumirĭ ale diferitelor părţĭ ale oraşuluĭ, lucru de mult folos pentru viitor, căcĭ pînă acum nimic nu s-a publicat în această privinţă şi mulţĭ rămîneaŭ nedumeriţĭ cînd în documente de proprietăţĭ saŭ alte afacerĭ judiciare întîlneaŭ numirĭ de strade necunoscute de nimenĭ.

Asupra *breslelor de meseriĭ şi negustoriĭ* (cap. XII), găsim de asemenea notiţĭ interesante relativ la toate categoriile de meseriĭ.

Singura clasă mijlocie, zice d-l Bogdan (p. 254), ce avea fiinţă în timpurile maĭ vechĭ ale ţăriĭ noastre, între *boerimea* ce se bucura de toate favorurile stăpînirĭĭ şi ale natureĭ şi *prostimea*, compusă din slugĭ, muncitorĭ palmaşĭ saŭ de pămînt, cărăuşĭ, robĭ, etc., era acea a *breslaşilor*, adecă neguţitoriĭ şi miciĭ industriaşĭ pentru trebuinţele casnice, de-oare-ce de o industrie mare nicĭ nu s-a pomenit aproape pînă la mijlocul vĭaculuĭ trecut în ţara aceasta; ĭar profesiile liberale, artele, literile, ştiinţele n-aŭ fost reprezentate în ţară la noĭ decît în chip întîmplător şi atuncĭ maĭ mult de străinĭ decît de pămîntenĭ.

Capitolul XIV. *Compunerea autorităţiĭ comunale* pînă la 1864; conţine un însemnat număr de cunoştinţĭ importante asupra feliuluĭ cum s-a administrat din vechiŭ oraşul nostru şi cum la 1832—3 s-a constituit prima autoritate comunală *Eforia Capitaleĭ* sub ordinile directe ale guvernatoruluĭ rus din acel timp Generalul Kisseleff; apoĭ în capitolul următor să descrie *Primăria*, cu toţĭ ceĭ ce aŭ fost în capul eĭ, lucrările principale de edilitate, finanţele comunale, chestiunea alimentăreĭ oraşuluĭ cu apă, etc.

Capitolul final cuprinde o enumerare concisă a oamenilor de samă aĭ Iaşuluĭ (ceĭ ce nu maĭ sînt în viaţă), păzindu-se autorul de a aprecia meritele celor care trăesc, pentru care chestiunile de personalitate saŭ de credinţe politice maĭ pot da loc la părerĭ contrariĭ.

Asupra întreguluĭ lucrăriĭ d-luĭ N. A. Bogdan vom avea de observat următoarele: *Orașul Iașĭ odinioară și astăzĭ* nu să prezintă ca o *Istorie a Iașuluĭ*, după cum singur autorul o spune într-o discuție ce a avut cu d-l N. Iorga [1]), ci o adunare de schițe istorice și administrative, care vor fi folositoare acelor ce se vor bizui, in viitor, a scrie această istorie. Din această cauză credem, că autorul s-a ferit chiar de a-ĭ da lucrăriĭ o pretenție științifică, fără prefață, fără index de nume propriĭ, cum fac de obiceiŭ scriitoriĭ istoricĭ. Are fără îndoială, multe lipsurĭ scrierea d-luĭ Bogdan, s-ar fi putut dezvolta unele chestiĭ, ĭar altele adăuga maĭ ales în ceĭa ce privește viața socială, starea economică și culturală. Obiceĭurĭ și datinĭ; reviste și jurnale; costume și obiecte uzuale, etc. etc., din acestea, fie-care în deosebĭ constitue o parte insemnată din viața unuĭ oraș și care vor trebui să se aibă în vedere la istoria complectă a unuĭ oraș.

Totușĭ, ținînd samă de timpul absolut scurt în care d-sa a fost însărcinat de primăria Iașuluĭ ca să înjghebeze această lucrare (3—4 lunĭ ni se pare), este ușor a trece cu vederea asemenea lipsurĭ, pe care credem că cu greŭ s-ar fi putut complecta de orĭ-cine în asemenea împrejurărĭ.

Incheind, lucrarea d-luĭ N. A. Bogdan, este de un deosebit interes și pe lîngă meritul de sistematizare în expunere, maĭ este și acela de a fi adunat d-sa într-un tot, pe cît a fost posibil, materialul privitor la orașul Iașĭ, care fiind un bun început în viitor va servi, credem, la o istorie complectă a Iașuluĭ. Maĭ mult încă, prin prezență, prin frumoasele fotografiĭ și gravurĭ reproduse (160 ilustrațiĭ: vederĭ, portrete, mînăstirĭ, inscripțiĭ, statuĭ, școlĭ, planurĭ, mărcĭ, pecețĭ, etc.), volumul e plăcut, interesant și folositor în orĭ-ce casă, oglindindu-se în el orașul Iașĭ în toate timpurile pînă astă-zĭ.

A. D. Atanasiu

1. Liberalul (ziar cotidian) din 9 Decem. 1904.

Din Transilvania

Asupra cuvîntăriĭ d-luĭ dr. Vajda Voevod la Dej—Romîniĭ fraţĭ de suferinţe cu Unguriĭ; consideraţiunĭ istorice asupra poporuluĭ romîn în Transilvania; părerile diferiţilor învăţaţĭ şi politicianĭ ungurĭ [1].

D. Dr. Vajda analizază proectul de lege, al instrucţiuneĭ articol cu articol, arătînd, între altele, că dacă în aceste şcolĭ confesionale *ar fi 20 % elevĭ maghiarĭ* (explică într-o notă cum în aceştĭ 20% pot intra evreiĭ, calviniĭ, etc. declaraţĭ cu limba maternă maghiară, ceĭace ar fi uşor de complectat), *se va folosi şi limba maghiară ca limbă pe propunere*; asemenea analizază *şi ridicarea drepturilor ce le aveaŭ confesiunile prin legea din 1868.*

La învinuirea ce se aduce Romînilor că ar urî naţionalitatea maghiară, iată ce zice d-l Dr. Vajda; „Biata naţionalitate maghiară e tot pe atîta stoarsă şi lipsită de drepturĭ din partea detentorilor forţeĭ publice a statuluĭ, ca şi oricare altă naţionalitate din patrie, ba în multe privinţe ea are o soartă maĭ vitrigă! Dacă nu ar fi aşa, atuncĭ *nu elementul maghiar* ar emigra în număr maĭ mare şi *nu* între maghiarĭ ar cuceri teren *maĭ* larg socializmul internaţional! *Nu! Pe bieţiĭ maghiarĭ* de pe Alföld, orĭ de dincolo de Dunăre, *noĭ nu îĭ urîm, ci din contra, vedem în eĭ soţĭ de suferinţe, tot pe atît pe cît îĭ compătimim pe nefericiţiĭ secuĭ, care sînt siliţi să se facă servitorĭ la Romînĭ, trecînd graniţa ţăriĭ noastre* pentru a se ferici în ţara maĭ liberă şi maĭ fericită a fraţilor noştri".

Nemulţumirea ar fi în contra acelor carĭ aŭ uzurpat toate drepturile, că *eĭ* sînt statul, *eĭ* sînt naţiunea, *eĭ* sînt patrioţĭ bunĭ şi adevăraţĭ! Că forţa publică ar fi în mîna acestor amploiaţĭ care să poartă deobiceiŭ astfeliŭ, parcă poporul ar fi pentru eĭ, ĭar nu eĭ pentru popor, parcă poporul le-ar fi slugă, ĭar nu eĭ slujbaşĭ poporuluĭ. Această pseudo-naţiune dominează fără nicĭ o cruţare asupra adevărateĭ naţiunĭ compusă din naţionalităţĭ diferite.

Continuă apoĭ cu consideraţiunĭ istorice. că primiĭ domnĭ

---

1) Vezĭ începutul în Nr 1 „Arhiva" Ianuar 1905, p 36

străvechĭ aĭ acestuĭ sfînt pămînt aŭ fost Dacii, apoĭ străbunii Romanĭ, cuceritorĭ de ţară : băştinaşĭ aŭ fost Romînii de atîtea viacurĭ, şi puterea numărului de treĭ milioane trebue să le oţelească forţele cu încrederea în viitor şi în drept.

Arată apoĭ cum la 1291 în prima dietă a Transilvanieĭ, sub conducerea personală a regeluĭ Andreĭ III, aŭ luat parte, şi Romînii la acea dietă, ţinută de rege: „cum universis Nobilis, Saxonibus, Siculus et *Olahis*", (cu toţĭ nobilii Saşĭ, Săcuĭ şi Romînĭ).

Continuă a descrie vitejia Romînuluĭ Ioan Huniade-Corvinul, inţelepciunea luĭ Matia Corvinul romîn de viţă. Cum aŭ venit viacuri grele pentru popoarele Transilvanieĭ: Doja şi oamenii luĭ aŭ fost fripţĭ de viĭ, ĭar glotaşiĭ aŭ fost siliţĭ să mănînce din carnea de om fript. Poporuluĭ i s a luat toate libertăţile şi drepturile şi a fost condamnat în sclăvie eternă; ĭar în cartea de legĭ în 1525 parlam ntul Ungarieĭ a înscris următoarea lege: „Lutherani omne de regno extirpentur et ubicunque reperti fuerint-capiantu et comburantur [1]), adecă: Toţĭ Luteraniĭ din regat să fie stîrpiţĭ şi orĭ unde ar fi eĭ găsiţĭ să fie prinşĭ şi arşĭ". Nefericite timpurĭ pentru toate naţionalităţile şi acum în special pentru Romînĭ; dar, multe aŭ trecut şi vor maĭ trece încă!

Expune apoĭ părerile diferiţilor învăţaţĭ şi politicĭ aĭ maghiarilor, aşa, de ex:

„Inţeleptul patrieĭ" marele Deák zice în parlament la 1871: „In genere, dacă voim să cîştigăm naţionalităţile, atuncĭ calea conducătoare la ţintă nu este ca să ĭ maghiarizăm cu orĭce preţ, ci aceia ca să-ĭ obicĭnuim a iubi relaţiile Ungarieĭ Două lucrurĭ sînt clare: A voi să le tîrpim naţionalităţile ar fi o barbarie păcătoasă, chiar şi atuncĭ dacă nu ar fi aşa de numeroase, din care cauză nu este posibil să le nimicim. Să ni-ĭ facem duşmanĭ: nu este în interesul nostru".

Baronul I. Eötvös zice: „Putem ajunge să concentrăm întreaga instrucţie publică în mîna guvernuluĭ, pentru răspîndirea propriei noastre limbĭ; însă aceĭa ca diferitele naţionalităţĭ (nemaghiare), care trăesc în ţară, să-şĭ piardă conştiinţa naţionalităţiĭ lor, *ca să nu se entuziasmeze pentru propria lor naţionalitate*, aceasta chiar aşa *nu o vom ajunge pe această cale, precum nu aŭ ajuns-o alţiĭ* care aŭ încercat-o cu

[1]) Ludovici secundi decret, Ràkos anno MDXXV, art. III,

aceleaşi mijloace în contra naţionalităţii maghiare, şi rezultatul la care putem conta va fi numai, că această mişcare care o strivirăm la suprafaţa vieţii noastre publice, cu atît mai profund să-şi exerciteze efectele, şi acea aversiune, care acuma există în contra limbii maghiare, să se schimbe în aversiune îndreptată în contra statului maghiar, în contra unităţii patriei“.

La înălţime adevărat dramatică, a fost baronul Nicolae Wesselényi în vorbirea sa, rostită, la 24 August 1868, în casa magnaţilor. Acest baron era orb, dar mintea lui luminată vedea mai clar decît şoviniştii vechi şi moderni. Iată o parte din acea vorbire de adevărat prooroc: ,,Obiectul de care voesc să vorbesc, e de cea mai mare importanţă, anume: e liniştirea şi împăcarea diferitelor popoare locuitoare în patria noastră. Străbat cu ochii mei sufleteşti prin viitorul plin de nouri al patriei mele şi viitorul e mai negru decît noaptea ochilor mei. Văd o singură rază, şi palidă e raza aceasta! Pacea şi înţelegerea ne mai pot mîntui!.. Există mai multe căi prin care naţiunea mai poate fi salvată de pericolul de a fi înghiţită. Intîia ar fi, forţa. Dar pentru a pune forţa cu succes în aplicare, să cere foarte mare putere fizică, pentrucă *oamenii să despărţesc mai bucuros de viaţă decît de limbă!...* Al doilea ar fi, *asimilarea.* Pentru aceasta să cere cultură f. mare, avuţii enorme şi însuşiri speciale de atragere. Ne mai rămîne deschisă deci numai o a treia cale, *a ne uni din inimă cu naţionalităţile, a lega alianţă cu ele, a le îmbrăţişa ca pe nişte surori şi ale face partaşe de toate drepturile, ca pe nişte fiice ale constituţiunei comune*“.

La sfîrşitul cuvîntării sale baronul Wesselényi făcu următoarele propuneri: „1) Casa să-şi exprime simpatiile faţă de Romînî. 2) Casa să declare că va respecta drepturile şi libertăţile cetăţeneşti ale Romînilor ca pe ale sale proprii. 3) Casa să provoace guvernul să prezenteze propunerea mea, ca proect de lege, ambelor case. 4) Romînii să fie îndreptăţiţi a se folosi în chestii oficiale de limba maghiară saŭ de cea romînă! Eŭ le zic Romînî—(nu Valachi, Románok în loc de Oláhok)—pentru că ei voesc aşa, dar şi pentrucă e adevărat că sînt urmaşii Romanilor“! etc.

Cu aceste drepte şi profunde cugetări ale baronului Wesselényi, încheiŭ această ochire asupra importantei şi documentatei vorbiri [1]) a d-lui Dr. Alex. de Vajda-Voevod, complectată cu pătrunzătoarele cuvinte ale d-rului Vajda:

„De aproape două mii de ani răsună pe plaiurile, pe văile, pe cîmpiile, prin codrii noştri frumoasa limbă romînească. Ce viacurile negrilor vremi medievale nu aŭ putut nimici... nu se va nimici nici astăzi. Cînd nici pomenire de legile actuale nu va mai fi, limba şi neamul romînesc vor trăi şi înflori în ţara aceasta !... Neamul nostru şi limba noastră.. vor trăi în secolii cei mai îndepărtaţi... viitorul va fi al nostru, al poporului divului Traian, predestinat de ursită pentru fapte mari şi glorie strălucitoare".

A. D. Atanasiu

Din Bucovina

Raportul anual al societăţii academice romîne «Junimea» în Cernăuţi 1904—al XXVI an administrativ, cuprinde o scurtă dare de samă dl. Alecu Procopovici h. t. vicepreşedinte, prin care să schiţază activitatea societăţii Junimea şi modul cum acest făt frumos al ideei naţionale a prins rădăcini adînci în păturile poporului romîn din Bucovina. Iar cu ocazia serbării jubileului de 25 de ani la 9 şi 10 Fevr. 1904 a fost încoronată activitatea acestei societăţi de toţi romînii de prin toate unghiurile, cari aŭ adus omagiile lor de recunoştinţă şi iubire sinceră acestui focar naţional şi de adevărată cultură.

Intre alte lucrări ale societăţii să arată că junimea a dat viaţă revistei literare «Junimea lirerară» care în scurt timp şi-a cîştigat simpatia cititorilor şi a celorlalte reviste literare romîneşti.

Urmează apoi în partea a II-a : Raportul comisiei literare; economatul, cabinetul pe lectură, casa (averea totală 14392 cor. 65), biblioteca şi catalogul membrilor (onorari, fondatori, sprijinitori, emeritaţi, ordinari şi membri).

Ada

1] Din luptele noastre naţionale, vorbire ţinută în Dej la 22 Noem, 1904 de Dr. Alex. de Vajda-Voevod. O broşură de 42 pagini Tipografia Nouă, în Orăştie 1904.

Din Macedonia

In rîndurile Macedonenilor domnește o mare bucurie și mulțămire sufletească, că a început, în luna Ianuarie, a se ținea zi cu zi, în capela romînească din Monastir, serviciul dumnezeesc în limba romînească. Duminică 16 Ianuarie 1905—precum să anunță din Constantinopoli—a avut loc o festivitate rară bisericească, în capela din Monastir, la care aŭ luat parte peste 1000 de romînĭ, consulul romînesc și inspectorul școalelor din Macedonia.

Această victorie a Romînilor dreaptă și de mult așteptată a supărat pe Grecĭ, care vroind cu orĭce preț să zădărnicească impunătoarea serbare religioasă, aŭ fost împiedecațĭ de către autoritățile turceștĭ, care îșĭ daŭ cea maĭ mare silință ca să apere în contra uneltirilor dușmănoase pe Romînĭ, carĭ nu doresc altă ceva decît liniștea pentru cultură și progres.

Ada

CĂRȚĬ PRIMITE LA REDACȚIE

Al. Rădulescu. Șugubețe [anecdote] cu o prefață de d-l Petru Vulcan, 1905, Costanța.

Toma Dicescu. (profesor la liceul din Buzeu). Pestalozzi pentru cultura și fericirea poporuluĭ—propagarea cunoștinților agricole prin învățător. Cîmpu-Lung, tipografia G. N. Vlădescu 60 b.«Material pentru serbărĭ școlare și șezătorĭ săteștĭ». Cîmpu, Lung, tipografia G. N. Vlădescu, 1 l.

V. Săghinescu. Serbătorirea luĭ Ștefan cel Mare Domnul Moldoveĭ la al 4-lea centenar al săŭ 2 Iulie 1904, tipografia H Goldner, 1 vol. 164 p. 1 l.

Furculița d-luĭ Coșbuc—critică literară asupra diminutivelor limbeĭ romîne horopsite și hulite de G. Coșbuc. Iașĭ, tipogr. Dacia Iliescu-Grosu, 1903, 1 l.

Memoriul Săghinescu—Xenopol, Iașĭ 1904, editura administrațieĭ ziaruluĭ «Prietenul Poporuluĭ».

REVISTE

Bulletin de la classe des lettres et des sociences morales et politiques. (Académie Royale de Belgique) No. get 10, Bruxeles 1904 (continuare).

Communication de lecture. *Quelques notes des comptes d'ungenthilhomme au XVII siècle;* par V. Brants.

Comité secret. Liste des candidats à la place vacante de corespondant.

Classe des Beaux-arts.—*Séance du 13 Octobre 1904*

Correspondance. Envoi à l'examen du troisième rapport de M. Francois Huygelen et de l'envoi reglementaire de M. Triphon De Smet, lauréats de prix de Rome. — Remerciements de MM. Bonnat et Rimsky-Korsakov, élus associés. —Ouvrage offert.

Concours anual de 1904

Partie Littéraire et art appliquè. Lecture des rapports et avis des Sections.

Classe des Beaux-arts.—*Sèance du 27 octobre 1904.*

Correspondance. Remerciements pour les invitations à la séance publique.—Résultats du grand concurs de peinture pour 1904.—Envoi de M. Huygelen, lauréat du grand concurs de sculpture *(Silène antique)*

Jugement des concours annuels de 1904. Rapports de MM. Rooses. Hymans, Mathieu et van Duyse sur les mémoires en réponse à la question sur la connaissance de l'histoire des breaux-arts et le développement du sentiment artistique dans l'enseignement scolaire (prix partagé entre MM. A. Sluys et Hj. Rousseau. Ratification des avis émis par les Sections de gravure et de sculpture les sujets d'art applique [M. Henri Van Haelent. lauréat du concours de gravure].

Classedes Beaux-arts. *Séance publique du dimanche 30 octobre 1904,*

De la tolérance en matiere d'art; discours par le comte J. de Lalaing Proclamation des résultats des concours. Exécution de la cantate *(La chanson d'Halewyn)* de M. L.-F. Delune, second prix du grand concours de composition musicale de 1903.

Liste des ouvrages présentés.

Ib. No. 9 et 10—1904 Classe des Sciences.—*Séance du 15 octobre 1904.*

Correspondance. Hommage de la plaquette en nickel, grand module, frappée à l'occasion du deux centiéme anniversaire de l'Academie royale des sciences de Berlin,—Hommages d'ouvrages.— L'Academie de Stanisas, à Nancy, envoie le programme du prix Herpin. — Ouvrage manuscri-à l'examen.

Bibliografie. *Notice sur la vie et l'oeuvre d'Emile Laurent (Henri Gillot) ;* note par C. Malaise.

Raport. Avis de M. Lancaster : [Essai d'un thermomètre à graduation mathématique, par L. Gadeaux).

Comunication et Lectures. *Les lois des poids en chimie et la théorie atomique* par L. Henry. *Sur l'eter amide (*N_2) CH_2-CH_2 (OC_2 H); par le même. *Note au sujet du* Calcium ; par la même*; Note sur la conception de zero absolu,* par P. De Heen ; *La «Ligne de Weber», limite zoologique du*

l'Asie et de l'Australie (avec une carte); par P. Pelseneer; *Note sur le même sujet;* par Aug. Lameere; *Quelques observations sur le rapport presente par M. Swartz dans la seauce du mois d'août 1904;* par Maurice Delacre.

Comité sęcret. Liste des sandidats présentés pour la place vacante d'associé. Liste des ouvrages présentés.

Ib. No. 11—1904 Classe des lettres et des sciences morales et politiques *Séance du 7 novembre 1904.*

Corerspondance. Décès de Jean-François-Albert du Pouget, marquis de Nadaillac, associeé de la Section d'histoire et des lettres.— Concurs pour la meilleure monographie du premier régent et roi Joao IV de Portugal.—Ouvrages offerts.

Bibliographie. *Inventaire des Archives de la Belgique.—Inventaire des nventaires de la deuxiéme section [*Joseph Cuvelier); note par G. Kurth.

Conçours annuęl de 1905. Mémoires reçus et désignation des commissaires.

Prix de Stassart pour une question d'histoirę nationale. Mémoire reçu et désignation des commissaires.

Comité secret. Candidatures nouvelles pour la place des correspondant

Classes des bęaux-arts — *Séance du 10 novembre 1904.*

Corespondançe. Remerciements des laurêts concurs de 190o.

Concours annuęl pour 1907. Formations du programme.

Comitè seçret. Listes des présentations pour les places vacantes Liste des ouvrages présentés.

Ib. No. 11—1904. Classe des Sciences.—*Séance du 5 novembre 1904.*

Correspondançe. Décès de Bernard Renault, associé de la Section des sciences naturelles.—Programme du Prix Guccia (médaille d'une valeur de 3,000 francs pour un mémoire sur les courbes gauchs algébriques). Ouvrages offerts.

Bibliographię. Détermination de la latitude de l'Observatoire royal de Belgique, á Uccle: et recherches des variations apparentes de la latitude... /E. Bijl,]; note par F. Folie.

Rapports. Rapport de MM. Masius et Friedricq : (Note concernant l'action de l'acide formique sur le système musculaire; par le Dr. E. Clément). Rapports de MM. Delacre et Henry: (Recherches sur la déshdratation de l'isodypnopinacolina a; par Eg. Terlinck. Rapport de MM Henry et Spring: (Sur l'isopropanol trichloré 1.1.1 Cl_5 C-CH[OH)-CH_5; par Ed. Vitoria, S. J.].

Communications et lęctures. *A propos du gisement de Mammouth de Meerdegat [Alken] pres de Hasselt*; par Michel Mourlon. *Recherches sur la deshydration des l'isodypnopinacoline* (première communication); par Ègide Terlinck; *Sur l'isopropanol trichloré 1.1.1* Cl_5 C—CH(OH)—CH_5 ; par Èd. Vitoria S. J.

Comité seçret. Adoption définitive de la liste des candidatures pour une place d'associé.

Liste des ouvrages présentés.

L'union danubienne, organe de la jeunesse des pays danubiens, Paris. Sommaire; Letre de M. Anat. Leroy Beaulieu. L'union danubienne, des causes, son but et ses membres. Un coup d'oeil rétrospectivé II. Les réformes en Macédoine. L'Autriche-Hongrie en Macédoine et en Vieille Serbie. Les pays danubiens et les croates. L'Allemagne, la question d'O-rient et la question d'Alsace-Lorraine.

Sămănatorul, revistă literară săptămînală, red. şi adm. str. Regală No. 6, Bucureştĭ. Sumar No. 9 din 27 Febr. 1905: N. Iorga, Un călător francez în Romînia de astăzĭ. P. Cerna, Noapte (poezie). Ioan Slavicĭ, Tămbălăul (fragment). I. M. Marinescu, Glasul nopţiĭ (legendă); Cronică: N. Iorga, „Biserica ortodoxă şi cultele streine"; Intîiul număr al „Arhiveĭ" din Iaşĭ; Luceafărul (No. 4); Veştĭ culturale etc. X. Cugetărĭ.

Luceafărul, No. 4 din 15 Febr. 1905, Buda-Pesta. Sumar: Ingropare versurĭ de O. G. Gazel XXXIII, după Palten, versurĭ de Valentin Bude. Dezertor, de C. Sandu-Aldea. Popa Vasile, de Agîrbiceanu. Notiţe despre Fabian şi Murga de G. Bogdan-Duică. In tren (după Gerhart Hauptman) versurĭ de Octavian Goga. Foĭ răzleţe, de dr. S. P. Sluga. Deputaţiĭ romînĭ aleşĭ cu program naţional (şi portretele lor). Notiţĭ literare.

Revista învăţătorilor şi învăţătoarelor No. 7 *Dec. 1904.* Buzeu Sumar: Educaţia religioasă de Profesor Dr. Elefterescu, Cugetărĭ * * * Epoziţia agrară, D. Bulat. Lumina, Maria L. Inainte, Ioan V Mihail. Crea ţor (poezie) Coatu-Cerna. Punctul unde trebue să stea învat, A. D. Geamănu Lecţie practică de scris cetit, I. Mihuţ. Lecţie de geografie, M. E Mihăescu, Orgina omuluĭ, C. Dobrescu. Diviziile la scoalele rurale, I. Brătilă-Filon. Ceĭ chemaţĭ veniţĭ, Preda Mugur. Scrisoare V. Macovcĭ. Strigoiul (piesă teatrală), Al. Timosescu. Tipurĭ învăţătoreştĭ (N. D. Poteraş), Z. Săndulescu.

Lumina, *de pe Noembrie 1904.* Revista populară a Romînilor din Imperiul Otoman, sub direcţia d-luĭ N. Baţaria Bucureştĭ; are următorul sumar: Formarea naţionalităţiĭ romîne, C. Cosmescu. Calendar Popular, C Zuca. Minduirĭ [poeziĭ], —M. Beza. Legenda Luguntei, Olah. Ti nare easte sberlu. P. Baràvachi. Aruginea aduce furtatirea [anecdotă), N. Baţaria. In ajunl crăciunuluĭ, Al. Vlăhută. Ca Chiragiadzili (schiţă), M. Beza. Cum am învăţat alfabetul, D. Clisureanu. Romàna (piesă), I. N Iota. Proverbe, C. Belimau. Cronica M B.

Ovidiŭ, Prima revistă literară dobrogeană, sub direcţia Petru Vulcan Constanţa. Sumarul *No. 10 din Dec. 1904:* Dr. Leonte de P. Vulcan. Mişcarea literară romînă : Florian I. Becescu. «Pe valurĭ» şi «In larg» (poeziĭ de Anghelovicĭ. Sentimentul religios de Popescu Dolj Serbarea unuĭ Triumf: Red. Ovidiu. Pe bord de Tonegaro. Şase paginĭ mărețe din trecutul nostru: Căpitan Popovicĭ-Războenĭ. Un institut model «Ovidiu», Bibliografiĭ etc

Idem. No. 11 şi 12 Ian.-Febr. 1905. Constanţa. Sumar: „Patru anĭ de muncă" de P. Vulcan. „Neant" poemă de I. N. Roman. „Un vis de noapte"

(schiță) de St. Caraman. „Profesorul regineĭ Sauerwelin“ de P. Danielescu. „Sonet de Alin“ de P. D. „Marĭ pedagogĭ“ de I. Siniol. „Șase paginĭ mărețe din trecutul nostru“ de Căp. Popovicĭ-Războenĭ. „Sonet“ de Alin. „Iubire și avere“ de I. Roman-Gradistea. „Ioan N. Roman“ de P. Vulcan. „N-aĭ cu ce“ (anecdotă) de A. Rădulescu. „Istoria Epiruluĭ“ de V. Diamandi. „Mișcarea literară“ de P. Vulcan. „Iubire și avere“ de I. Roman. „Bibliografiĭ“. „Muzeul din Hîrșova“. Ilustrațiĭ: Ion I. Roman.

Agrarul, organul societățiĭ agrare a marilor proprietarĭ, *din 29 Decembre 904*, Sumar: Bugetul ministeruluĭ agricultureĭ de V. M. Kogălniceanu. Proecte și ideĭ economice de V. M. K. Asupra proectuluĭ de lege al d-luĭ D. Rusescu pentru complectarea împăduririlor etc., de D. Ionescu Zane. Considerațiunĭ economice de M. Mărășescu. O nouă vaccinațiune de Alexandrescu. Societatea agrară. Cronica agricolă

Idem, *No. 110 din 16 Ianuar 1905*, Bucureștĭ. Sumar:

Ideĭ agrare, V. M. Kogălniceanu. Proecte și ideĭ economice, V. M. K. Proect de lege pentru organizarea corpuluĭ silvic al statuluĭ, Dem. Ionescu Zane. Tuberculoza la om și animale, Mărășescu. Invățămîntul agricol rural. Programul serbăriĭ distribuiriĭ premiilor decernate expozanților care aŭ luat parte la expoziția agrară.

Cultura Romînă, *din 15 Ianuarie 1905*. Cuprinsul, I. Găvănescul, Politica dăscălimiĭ. Dr. Elena Al. Nanu, O chestiune de pedagogie experimentală. N. Mazere, Fapte istorice alipite la numirĭ geografice. I. Bucovineanu, Educația fizică în școlile secundare. I. Scriban, Valoarea și metodul învățămîntuluĭ religios. I. Găvănescul, Lucrărĭ seminariale la universitate. L. S. Matasariŭ, Inspectoriĭ școlarĭ primarĭ. N. C. Ionașcu, In preajma congresuluĭ didactic, Note, ecourĭ etc.

Lupta pentru viață, revistă literară și sociologică, ilustrată, redactată de N. A. Bogdan. Sumarul No. 2 Februarie 1905; Statul încurajînd hoția și lenea. Cum se mișcă populație ieșană. Documente ĭeșene (biserica Sf Teodor). Dies irae, diesilla, (versurĭ). Gravurile număruluĭ. Arta de a fi gazetar (cum se face critica artististică). Cuza-Vodă între ocnașĭ (anecdotă). Rachița plîngătoare (versurĭ). Amintirĭ poznașe din teatru (furtul a 22 ruble) Măruntișurĭ : Arheologie și erudiție ; de pe cîmpul de războiŭ ruso-japonez, jucăriĭ pentru tot felul de copiĭ.

Ostașul Romîn, revistă literară-militară, Iașĭ.

Sănătatea Ilustrată, revistă de medicină populară. Nr. 3 și 4, Bucureștĭ 1905, cu un sumar foarte bogat și interesat.

Cîmpul, organul societățiĭ agronomce a absolvenților școlilor de agricultură. *No. 1 anul IV Ianuarie 1905*, Bucureștĭ.

Sumarul: Comitetul societățiĭ agronomice pe 1905. Dare de samă pe 1904 despre mersul societățiĭ «agronomice» a absolvenților din școlile de

agricultură. Cultura porumbuluĭ, (culesul) de I. Gherman. Munca cîmpuluĭ conferinţă ţinută soldaţilor din batalionui I. reg. 4 Ilfov No. 21 în ziua de 19 Mart. 1904, de I. Toma. Cultivarea saŭ necultivarea vieĭ, de Marin Stănescu. Nutreţul—Grajdurile—Beţia. Lipsa de seminţe pentru sămănăturile de primăvara.—Controlul oficial al seminţelor.—Iarăşĭ sarea denaturată.—Rolul Băncilor populare.—Cuttura cartofilor.—de Dr. Maximilian Popovicĭ. Chest iunea soeĭ de S. P. R. Banca meseriaşilor.

Idem No. 2 Fevruarie 1905. Sumarul: Absenteismnl. Taurĭ de prăsilă. Cultura porumbuluĭ. Contractele agricole. Nevoia şcoaleĭ şi a bisericeĭ.

Idem No. 4. Fevruarie 1905. Sumar: Scumpirea peşteluĭ. Semănatul lucerneĭ. Cultura inuluĭ. Fragĭ şi căpşunĭ. Un sistem economic p. plantarea vieĭ. Cuttura zarzavaturilor timpuriĭ şi Bibliografiĭ.

Revista: Jurnalul societăţiĭ centrale agricole *din 15 Decembre 1904,* cu următorul sumar*:* Alimentaţiunea de S. P. Radian.— Convorbirĭ ecenomice de Al. Ciurcu. Plugul cu abur de General Pascu. Cultura sfecleĭ de zakar. Scrisoarea d-luĭ revizor şcolar de Muscel.

Idem, No. I anul XII, Bucureştĭ 1 Ianuar 1905. Cu sumarul, către cititorĭ (Folosul scrierĭlor despre agricultură) de S. P. Radian. Convorbirĭ economice (l ipsa de nutreţ) de A. Ciurcu. Situaţiunea agricolă 1904—905 de I. Toma. Topinamburĭ-patate de S. P. R. Mutualitatea rurală (Asigurările obligatoriĭ ale sătenilor) de Ioan G. Benghină. Corespondenţă.

Idem No. 2 anul XII din Ianuarie 1905. Sumar: Expunerea situaţieĭ financiară etc, a caseĭ societăţiĭ centrale agricole în 1904. Convorbir economice (cultura plantelor de nutreţ) de Alex. Ciurcu. Cultura zarzavaturilor timpuriĭ (trufandale) de Nichitescu, învăţător Dudeştĭ. Cioflea-Ilfov. Situaţiunea agricolă pe 1904—1905 de I. Toma. Porcul în economia caseĭ de Ştefan I. Goilav. Asociaţiunĭ ţărăneştĭ (tovărăşiĭ sau însoţirĭ agricole de de consum şi de vînzare Statutele uneĭ însoţirĭ agricole saŭ asociaţiunĭ ţărăueştĭ. corespondenţe: Turtele de porumb. Peştele în hrana populaţieĭ rurale; Asigurătorul. Boala de ochĭ la caĭ (ponov) Uscatul prunelor (perjelor)

Amicul tinerimeĭ. *Ianuarie 1905. Tîrgu-Jiŭ. Revistă pentru copiiĭ romînĭ.*

«Amicul Tinerimeĭ», revistă scrisă anume pentru nobilizarea caracteruluĭ tinerilor.

Este în anul al III-lea al existenţeĭ şi coprinde o materie foarte variată, instructivă şi de petrecere şi costă în abonament pe sfert de an numaĭ *2 leĭ,* anual *8 leĭ.*

No. 1 al anuluĭ al III-lea a apărut în Ianuarie.

AMICUL TINERIMEI. Singura şi întîia revistă pentru tinerime ce apare la Tîrgu-Jiuluĭ, sub direcţiunea d-luĭ I. Moisil, directorul gimnaziuluĭ din T.-Jiu cu concursul maĭ multor profesorĭ şi oamenĭ de litere şi ştiinţe.

Este o chestie foarte importantă ce lectură trebue să se

dea copiilor. Părinții doresc ca copiii lor să devină oameni instruiți și cinstiți Instrucția singură nu e de ajuns pentru copiĭ; trebue tot odată să li se dea și o educație aleasă. Mulți părinți nu aŭ în totdeauna timpul necesar a se ocupa maĭ de aproape de copiiĭ lor. Din această cauză mulțĭ copiĭ fiind fără supraveghere apucă adeseorĭ drumurĭ rele. Dacă însă părinții ar găsi mijloace de a preveni releie în care copiiĭ ar putea să dea, mulțĭ copiĭ nu s-ar strica și n-ar aduce adeseorĭ rușine familieĭ și neamuluĭ lor.

In toate țările civilizate s-a recunoscut de către toțĭ oamenii de bine că *lectura bună, aleasă și potrivită cu mintea tinerilor* este, mijlocul cel maĭ bun și maĭ sigur de a îndrepta tinerimea pe drumurĭ bune, spre ținte nobile. Un mare învățat, Herder, a zis: «adeseorĭ o carte a format saŭ a stricat pe un om pentru întreaga luĭ viață». Este decĭ datoria părinților, în prima linie să dezvolte în copiiĭ lor încă de timpuriŭ gustul de citire și a le da în mînă cărțĭ bune. Morala unuĭ popor—a spus un filozof francez—atîrnă de calitatea celor ce citește.

O astfel de lectură aleasă se găseste în «Amicul Tinerimeĭ» și vă rugăm să sprijinițĭ ajungerea mareluĭ scop al educațiuneĭ caracteruluĭ.

Apicultorul. Revista cultivatorilor de albine. No. 2 (anul I) Botoșanĭ, Fevr. 1905. Sumar: Mierea și ceara. Ce trebue să facă apicultorul în Fevruarie. Curs de agricultură Alegerea loculuĭ pentru stupină. Sistemele germane de stupĭ. Plante melifere-hrișca. Reviste etc.—Ilustrațiĭ: Stupul Dzierzon și stupul Berlepsch.

Notă. *Comunicărĭ de articole, abonamente, trimiterĭ de banĭ și orĭce corespondență a se adresa d-luĭ* **A. D. Atanasiu,** *Iașĭ.*

Tiparul Tipografieĭ REINVIEREA Botoșanĭ

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE ȘI LITERARE

DIN IAȘI

ANUL XVI. MARTIE 1905 No. 3

CLEMENT-BACAU

RADU

— Povestire —

Bată-l norocu, să l bată, ne părăsește— îngînă moșneagul împachetînd cărțile luĭ Radu.

Era moșneag acum boerul Constandin: barbă albă, mare, înzăpădită, sprincene albe, stufoase arcuiaŭ niște ochĭ marĭ expresivĭ, acuma duioșĭ, capul pleșuv. Corpul îĭ era înalt dar puțin încovoiat, tremură din mînĭ, dar arăta încă bine, arăta un om ce și-a îngrijit și trupul și sufletul,

Coana Ruxanda, nevastă-sa, arăta mult maĭ bătrînă; dar fața îĭ era încă curată, părul cărunt peptănat cu îngrijire, cu o cărare la mijloc, mînele eĭ curate de un alb bătînd în roz, arăta o curățenie nemaĭpomenită,

Stătea acum lîngă sobă răzămată de părete, cu mînele încrucișate la pept și privea cum bărbatu-săŭ împacheta.

Aveaŭ atîta copil, pe Radu, acum de treĭ-zecĭ de anĭ. El, și-a petrecut aniĭ în străinătate, nu dădea pe acasă cu aniĭ și atuncĭ se închidea în odaie și citia.

«Meseria luĭ!» spunea bătrînul «ce vraĭ, nevastă, în

vremurile noastre totul era baniĭ, acuma se caută cartea, cartea și iar cartea». Și coana Ruxanda rămînea tristă, vedea ea bine că bărbatu-său are dreptate, că vremurile de-odată sînt duse și că... altele noĭ aŭ venit, și că omul de-odată acum nu maĭ e bun de nimic.

Anul acesta, boerul Constandin, cam pe la începutul toamneĭ căzu bolnav și crezu c. sfîrșitul iĭ e aproape. Coana Ruxanda se văzu de-odată în disperare și se gîndea cum are să rămîe de singură pe lumea asta. Atuncĭ chemă la ea pe o nepoată și scrise și scrise și fiuluĭ său. El veni numaĭ de cît. Dar bătrînul se îndreptă și Radu rămase acasă cu gîndul să nu-șĭ maĭ părăsească părinţiĭ. Pleca dimineaţă călare, umbla toată moșia, privea cum oameniĭ lucrează, îngrijea de toate treburile moșieĭ și nu maĭ găsia timp să citească.

— A simţit—spunea bătrînul—că nu maĭ avem mult de trăit, și dă, să rămîie averea ia așa... și ĭat.-l acum pe Radu al nostru.

Dar vorbele boeruluĭ aŭ fost numaĭ ecoul uneĭ închipuirĭ. Par-că un dor, uite așa, o scînteie ce s-a aprins în pieptul luĭ Radu, îl ridică în sus și iarășĭ l-a apucat dorinţa de pribegire.

Erĭ, după dejun a spus bătrînuluĭ că pleacă și să-ĭ fie pregătit pe mînĭ bagajul.

Boerul făcu ochiĭ marĭ, îl privi înspăimîntat, apoĭ începu să plîngă.

Mă-sa a rămas, cu lacrămile în ochĭ, ţintuit pe scaun și-șĭ înăbuși încet, încet jalea în suflet, căcĭ Radu iĭ neschimbător. Acum privește și ea cum i se împachetează cărţile.

Cine știe cînd are să maĭ dee pe acasă—spuse deodată boerul.

— Și cînd o da, cine știe de ne-o maĭ găsi—răspunse coana Ruxanda, și începu să plîngă.

Boerul împacheta înainte, nu maĭ rosti nicĭ un cuvînt, dar văzînd că nevastă-sa tot plînge, se întoarse la ea și-ĭ spuse:

— Da, nu maĭ plînge atîta saŭ dute în altă parte.

Ea eși plîngînd:

— Radule, Radule...

Ce-s și copiiĭ, gîndi boerul, n-aĭ timp nicĭ să-ĭ priveștĭ bine și se duc... și-apoĭ, aicĭ par-că n-ar putea sta:

grădină mare, moşie frumoasă, satul e plăcut, aer curat. oraşul aproape... de ce adică aşi pribegi prin alte ţări? De ce m-aşi chinui printre străinĭ, dacă pot sta bine printre aĭ meĭ? Am fost şi eŭ tînăr, dar par-că eram legat de pămînt, par-că nu eram în apele mele pe aiurea... şi aceştia de acum, cine ştie ce aŭ, îĭ apucă aşa de-odată, şi-şĭ iaŭ geamandanul şi pleacă. Numaĭ de nu şi-ar uita limba!...

Apăru Radu.

Era înalt, bine făcut, cu o mustează fină neagră, cu ochelari pe nas.

— Mi-ĭ gata bagajul?—întrebă el.

— Gata?—răspunse trist bătrînul.

Apoĭ urmă:

— Vezĭ... cine ştie de ne-om maĭ vedea...

Radu se aşeză pe pat, îşĭ scoase ochelariĭ şi şi-ĭ ştergea cu batista.

Bătrînul reluă:

— Nu te-aĭ gîndit la noĭ... o văd... ştiĭ că sîntem bătrînĭ şi tu...

— Tătă, dă-mĭ pace—îl întrerupse el.

Tăcură amîndoĭ. Radu maĭ stătu puţin, apoĭ eşi.

Intrase în grădină.

Era o zi frumoasă de Maĭ: un cer senin, limpede, albastru. Vîntul uşor mişca frunzele copacilor. Grădina era mare, cu copacĭ mulţi. In mijlocul grădineĭ era un bazin rotund cu o statue reprezentînd un chip de femee, din părul căreia ţişnea apa. Printre arborĭ eraŭ alee prunduite, cu florĭ la marginĭ şi pretutindenĭ plutia un miros îmbătător, plin de viaţă, ce îmbălsăma totul...

In fund, printre arborĭ el zări pe Maria, vara sa. Purta pe cap o pălărie mare de pae, în mînă ţinea o vargă cu care se lovia peste fusta albastră.

Cum o zări apucă în altă parte spre un nuc bătrîn crengos, sub care era o bancă, se aşeză pe bancă, îşĭ scoase pălăria şi ochelariĭ şi rămase privind albastrul ceruluĭ ce se zăria printre ramurĭ... In arborĭ ciripeaŭ vrăbiĭ, de-asupra treceaŭ rîndunele ciripind şi sus, sus în haos, cînta o ciocîrlie înălţindu-se.

Simţi că sufletul îĭ tresare, că se contopeşte cu natura aceasta, că se înalţă cu ciocîrlia, că se perde în văzduh, simţi că pluteşte, că trece nemărginirea albastră. In aşa clipe simţirile se deşteaptă, judecata însă şĭ de-

vine o simţire, omul e un nerv, într-o continuă iritare.
Un cîntec îl deşteptă.
Privi în jur şi văzu pe Maria că vine spre el.
— Bună ziuă, domnule—îĭ spuse ea cînd se apropia.
— Bună ziuă—răspunse el.
Ea se opri.
— Chiar plecĭ?—îl întrebă ea.
— Foarte sigur—răspunse el—te miră?
— Ba de loc, vraĭ să plecĭ, şi plecĭ, şi nimic maĭ mult.
Tăcură amîndoĭ,
— N-am ce căuta pe aicĭ spuse el deodată sculîndu-se—oamenĭ ce se uită la mine cu coada ochiuluĭ...
O lăsă singură şi apucă spre fundul grădineĭ. Ea, eşi din grădină.
El se uită înapoĭ şi o văzu suind scările caseĭ, uĭtîndu-se în grădină, oprindu-se puţin pe prag, apoĭ deschise uşa şi privi iar şi... dispăru.
Pe Maria, vară-sa, a gasit-o la eĭ, cînd s-a întors din străinătate. O ţinea minte, de o copilă atîtica, cu rochiţă scurtă, şi acum e o fată mare, frumoasă şi... cu toate că înainte nu o privia de cît ca pe o copilă nu-ĭ plăcea de cit să se joace cu ea, acum par-că ar dori să fie a luĭ s-o aibă vecĭnic lîngă el. Dar ea e rece faţă de el, nu-l ĭea nicĭ-odată în serios!
Acum două zile se plimba cu ea prin grădină Mergeaŭ tăcuţĭ unul lîngă altul. Ea începu să fredoneze uşor un cîntec, şi încet, încet glasul îĭ eşi maĭ tare şi maĭ clar din gură. El asculta, asculta fără să rostesacă un cuvînt.
Cînd încetă, el îĭ spuse:
— Mario, tare cînţĭ frumos, maĭ cîntă.
Ea începu să rîdă.
— Te-aĭ amorezat de cîntecul meŭ?
— Maĭ cîntă, Mario, maĭ cîntă.
Apoĭ o apucă de mînĭ şi îngînă:
— Mario, crede-mă că...
— Iţĭ sînt dragă? nu?—îl întrerupse ea.
Şi cu un ton, pe jumătate serios, pe jumătate glumeţ adăugă:
— Voĭ care veniţĭ dela Paris, vă ştiŭ eŭ...

Reveni la nuc și se întinse pe iarbă. Privia cerul.

Pe cer, o pată albă un nour plutia ușor și creștea creștea,

«Dragoste, dragoste» gîndia el «în fața dragosteĭ totul se distruge. Iubirea pentru părințĭ e un nimic în fața dragosteĭ pentru o femee. Las părințiĭ, tot, și mă duc, dragoste, dragoste...»

Nourul alb de pe cer ca o bucată de vată se risipi și cerul era limpede, senin.

«N-am întîlnit» se întreba el «atîtea femeĭ frumoase și deștepte. Dar, Maria are ceva propriŭ eĭ, o stîngăcie, o naturaleță, în vorbă, în mișcărĭ, e cu totul altfel de femee».

O voace îl trezi. Era bătrînul servitor Teodor.

— Cucoane gata.

— Gata!—oftă el.

Și se ridică.

Maĭ privi odată grădina, o privi lung și apucă încet, încet spre casă.

Și plecĭ... îĭ spuse bătrînul tată și lacrimile începură să curgă. Apoĭ îl îmbrățoșă și rămase atîrnat de gîtul luĭ. Coana Ruxanda stătea plîngînd cu un pachet în mînă. Apoĭ îl sărută, pronunțînd trist aceĭașĭ vorbă: «plecĭ».

— Unde-ĭ Maria?—întrebă Radu.

— In salon, cîntă din clavir.

El intră în salon.

Cînta «Furtuna» de Weber. El se opri la spatele eĭ și asculta.

Mario!—suspină el.

Ea nu se mișcă și cînta înainte.

— Me io!

Ea se întoarse.

— A... d-ta?

— Plec—începu el.

Apoĭ după o pauză:

— ...Tare mi-e greŭ să plec... vezĭ... părințiĭ și...

— Atuncĭ nu pleca—răspunse ea.

— Nu, nu pot... trebue să plec... și... tare nu pot...

Stătu așa privind-o, apoĭ de de-odată:

— Nu mă-nțelegĭ, nu... adio.

Și plecă spre ușă.

— Radule,—pronunță ea încet.

El se întoarse.

— De ce plecĭ ? Radule ?

— Nu pot să staŭ... cu toate că las părinţiĭ şi...

— Şi ?

— Haĭ fie, pe tine... vezĭ că... adio... — şi plecă spre uşă.

Ea îĭ tăia drumul şi atîrnîndu-se de gîtul luĭ :

— Radule, Radule, nu pleca, te rog, te iubesc Radule, nu pleca...

— Nu maĭ plec, nu maĭ plec, răspunse el sărutînd-o.

Şi amîndoĭ întrară în antret strigînd :

— Rămîn, rămîn!

Bătrînul le ĭeşi înainte.

Iţĭ cer mîna nepoateĭ d-tale, tată.

A... —făcu bătrînul— aşa stă treaba? D-zeŭ să vă bine-cuvinteze—şi-ĭ sărută pe amîndoĭ plîngînd. Apoĭ începu să strige :

— Ruxando, Ruxando, vino de-ţĭ săruţă copiiĭ Ruxando...

Dr. ZOSIN

CONTRIBUŢIE LA ISTORIA PSIHIATRIEI IN ROMINIA

Ospiciul de Alienaţi

dela

MANASTIREA NEAMŢULUI

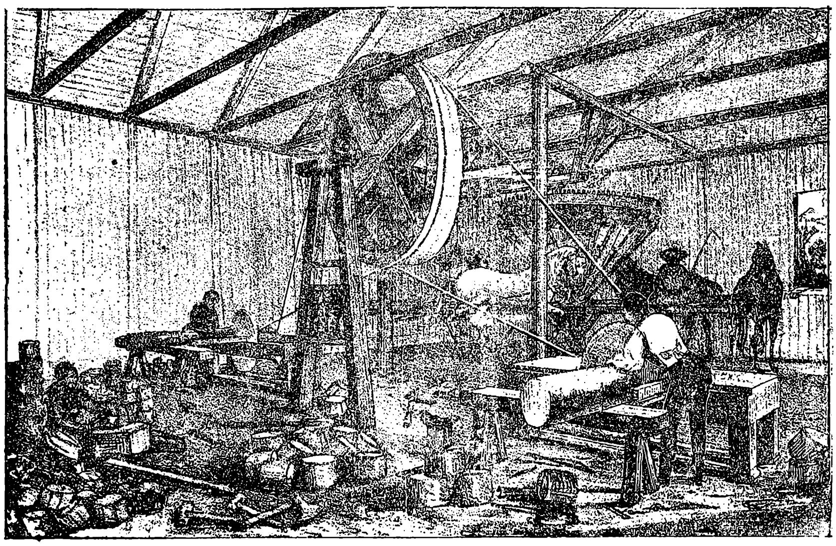
Ospiciul de alienaţĭ de la M-rea Neamţuluĭ este aşezat chiar la întrarea mănăstireĭ pe mîna dreaptă, cum viĭ spre acest locaş. Ca şi mănăstirea el este situat pe partea dreaptă a rîuşorului Nemţişor, care pornind din fundul munţilor Neamţuluĭ merge de se varsă în rîul Neamţu în dreptul satuluĭ Lunca, la departare de vre-o 10 Kilometri de la mănăstire.

Deoparte şi de alta păduri dese de brazĭ prejmuesc locul mănăstireĭ, împodobind munţiĭ, carĭ formează două frumoase şiragurĭ: unul spre nord-est (Culmea Pleşuluĭ) mergînd pînă deasupra tîrguluĭ Neamţu, unde se vede ivindu-se vestita cetate a Neamţuluĭ; altul spre sud-vest, (Dealul Mălinuluĭ, Dealurile Brăilene), întrerupt de valea rîuluĭ Neamţu, care vale se uneşte cu acea a rîuluĭ Nemţişor, oferind ochiuluĭ, privind dinspre mănăstire, o singură vastă şi frumoasă vale.

Această regiune pitorească vine situată la 500 de metri deasupra nivelului Mareĭ-Negre. Ea ţine de comuna Vînătoriĭ-Neamţuluĭ, plasa de Sus-mijlocul, judeţul Neamţu.

Origina ospiciuluĭ de alienaţĭ se confundă cuorigina mănăstireĭ însăşĭ, care se crede a fi fost întemeĭată prin secolul al XIV-lea. Negreşit că încă de pe acea vreme trebuit-aŭ să se aducă alienaţĭ la mănăstire, spre a se vindeca prin rugăciunĭ şi citirĭ, cum a fost şi este încă credinţa poporuluĭ. Astăzĭ chiar foarte adese-orĭ, în chip particular, se aduc alienaţĭ la mănăstire de le citeşte vre-un călugăr.

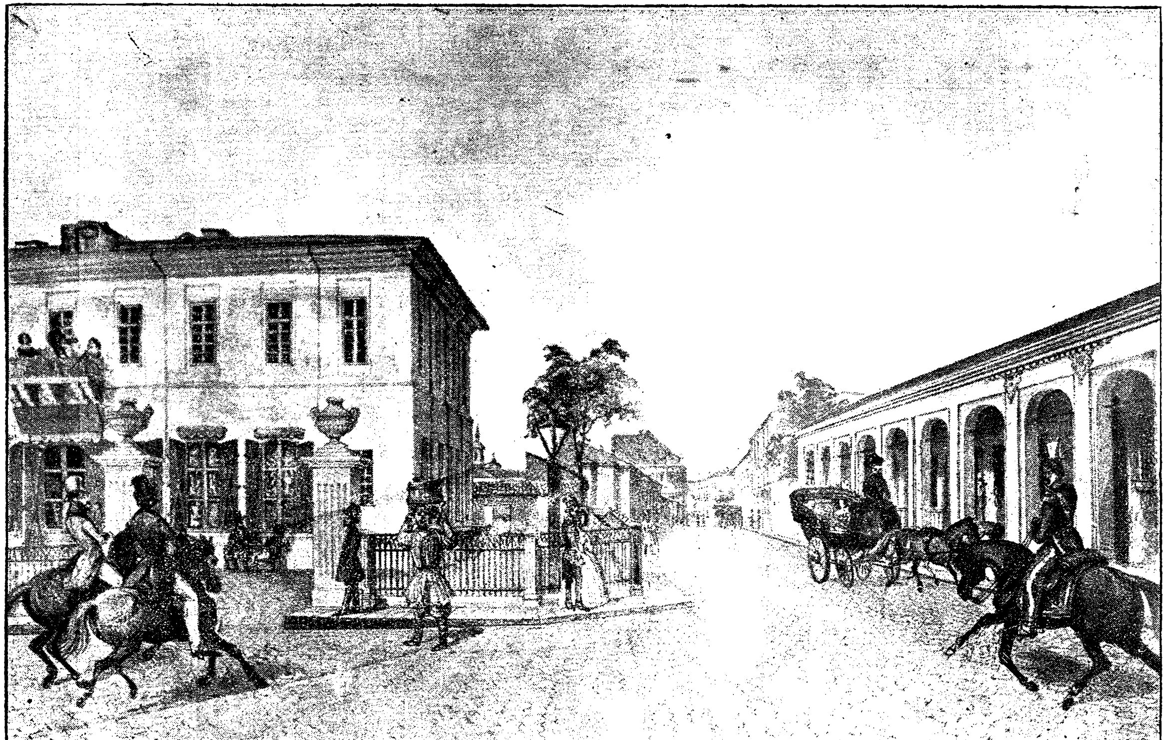
Ca instituţie oficială funcţionează ospiciul de alienaţĭ dela M-rea Neamţuluĭ numaĭ de la 1 Ianuarie 1863. Însă înainte de această dată el constituĭa una din instituţiunile faĭmoase ale mă-

Fabrica de pavele de lemn, întrebuinţată în Iaşĭ (1840—43)[1]

năstireĭ, precum ne vom convinge prin cîteva date istorice şi precum reese din *Marele dicţionar geografic al Romînieĭ*, unde se spune, că: «pînă la 1859 M-rea Neamţuluĭ, avînd averile[2]) în administraţiunea sa, poseda fabricĭ şi instituţiunĭ; aşa avea: o tipografie bogată cu 3 teascurĭ şi o maşină, unde se tipăriaŭ cărţile bisericeştĭ pentru toată Romînia; o bogată fabrică de postav şi de potcape; o fabrică de tăbăcit; una de căldărărie; avea ferărie, lemnărie, croitorie, cĭubotărie, mungerie un seminar

1) Pentru ilustraţiile din acest număr, a se vedea darea de samă asupra Oraşuluĭ Iaşĭ, No.1 şi 2 din Arhiva, 1905.
2) Secularizate sub domnia luĭ Cuza.

Ulița pavelei de lemn (azĭ st. Academieĭ și Golia) din Iașĭ (1845).

organizat pe 16 anĭ cu cursul primar; o bibliotecă, un institut de învalizĭ şi altul de alienaţĭ».

Drept aceste, urmează să deosebim două marĭ perioade în trecutul ospiciuluĭ de alienaţĭ de la M-rea Neamţuluĭ: perioada dinainte de 1863, cînd depindea de mănăstire ca şi toate celelalte instituţiunĭ ale eĭ, şi perioada după 1863, cînd trece ca in stituţie oficială a statuluĭ.

INAINTE DE 1863.

Dacă data întemeĭereĭ ospiciuluĭ de alienaţĭ la M-rea Neamţuluĭ nu se confundă cu însăşĭ data întemeĭereĭ mănăstireĭ, cum e foarte lesne de presupus, în orĭ-ce caz existenţa ospiciuluĭ este destul de veche; căcĭ precum spune foarte judicios într-o notiţă ce ne-a dat-o cu privire la ospiciŭ părintele Narcis Creţulescu Botoşăneanu, arhiereŭ şi stariţ al Mănăstireĭ, căruĭa trebue să-ĭ mulţumim pentru datele ce numaĭ singur le posedă ca unul ce s-a ocupat o întreagă viaţă cu istoria mănăstirilor «la M-rea Neamţu există bolniţa de nebunĭ, zisă pe urmă ospiciŭ de alienaţĭ încă din timpurĭ vechĭ, după cum se vede din cetirea rugăciunilor scrise în cărţile pe limba sîrbească, care pe atuncĭ era în uz în M-rea Neamţu ca şi pe la alte mănăstirĭ vechĭ din Moldova ca şi din toată Valahia cu Oltenia».

Maĭ tîrziŭ asemenea rugăciunĭ s-aŭ tradus şi ticluit şi în romîneşte. Părintele Narcis notează o carte cu numele «Prăvălioara», tipărită la Iaşĭ, la M.tropolie, în zilele mitropolituluĭ Gavril Calimah şi a Domnitoruluĭ Alexandru V. V. Moruzzi la anul 1784 (7292) Octom. 24. In această carte, la filele 55, 56, 57 şi 58 este tipărită: «Rînduiala ce se face la locul saŭ la casa ce este suparată de farmece, saŭ de niscaĭva discîntece» şi pentru oamenii cuprinşĭ de boalele mintale, precum: nebunĭ furibunzĭ (furioşĭ periodic), îndrăciţĭ (carĭ cad jos după întîmplare şi pĭerd judecata pe timpul paroxismuluĭ), împlelistiţĭ (cu ideĭ fixe), idioţĭ şi altfel.

«Părinţiĭ carĭ citeaŭ la bolnavĭ, zice părintele Narcis, eraŭ dintre duhovnicĭ ceĭ maĭ bătrînĭ cu viaţa sfîntă, rînduiţĭ de mănăstire cu ziua şi cu septămîna. cu ziua, cînd li se făcea sfintele masele, cu septămîna cînd li se făcea aghiazmă şi rugăciunile Sf-luĭ Vasile saŭ rugăciunĭ de alte neputinţĭ».

Cea dintăĭ dovadă scrisă, despre existenţa ospiciuluĭ de alienaţĭ de la M-rea Neamţuluĭ încă din anul 1779, este cartea cu *viaţa starițuluĭ Paisie Velcicovschi* (1722—1794), tipărită în M-rea Neamţuluĭ la 1817 în cartea ascultăriĭ la sfîrşit şi la 1836 în text deosebit. Intr-această din urmă ediţie la filele 44 şi 45, după ce se vorbeşte despre organizarea bolniţeĭ bătrînilor în anul 1779, maĭ departe se zice; «Aşişderea şi din mirenĭ, parte bărbătească cu felurĭ de neputinţe şi de duhurĭ necurate pătimind şi neavînd unde-şĭ pleca capul îĭ primea şi într-o altă bolniţă (cu mîncare) de la trapeza de obştie îĭ hrănea, şi şedea pe cît voia, unia şi pîn la moarte».

Aceste rîndurĭ ne arată că încă pe acea vreme exista un local anume pentru alienaţĭ, că hrana lor era de la masa comună a mănăstireĭ. Cît se atinge de tratament, după indicaţiile date maĭ sus, rugăciunile şi cetirile eraŭ singurele mijloace la carĭi se recurgea. Asupra moduluĭ de-a potoli furiile şi de-a-ĭ face pe alienaţĭ inofensivĭ, indicaţiunĭ scrise din acele timpurĭ nu avem. Călugăriĭ bătrînĭ povestesc însă că alienaţiĭ neliniştiţĭ eraŭ legaţĭ şi bătuţĭ, că eraŭ copacĭ şi stîlpĭ anume înfipţĭ în pămînt, de care-ĭ fixaŭ.

Socotind de pe la 1779 şi pînă cînd ospiciul s-a statornicit în clădirile, unde se află şi astăzĭ, localul s-a schimbat în maĭ multe locurĭ. Părintele Narcis dă următoarea ordine de strămutare a localuluĭ: 1. în casele de la podul Maghernițeĭ [1]) carĭ nu maĭ există; 2. în casele de pe Magherniţa din sus, lîngă podul de la odae, carĭ veneaŭ spre nord-est de la cele dintîĭ; nu maĭ există; 3. în casele anume făcute, maĭ din sus, de starițul Dionisie Romano-Sadovanu la 1855; nu maĭ există; şi 4. în casele foasteĭ tipografiĭ şi seminariĭ, unde se află şi astăzĭ.

Ospiciul, cu trecerea anilor îmbrăcînd tot maĭ mult forma unuĭ aşezămînt de utilitate publică, se afla sub îngrijirea directă şi independentă a M-reĭ Neamţu, reprezentată printr-un comite de călugărĭ în cap cu starițul. Serviciul era făcut escluziv de că-

---

1) Magherniţa este numele pîrăuluĭ ce trece prin reionul mănăstireĭ, eşind din munţiĭ dinspre sud-vest şi vărsîndu-se în Nemţişor. Acest pîrăŭ trece pe sub zidurile dinspre răsărit ale mănăstireĭ, şi-ĭ vorba de podul de peste el, nainte de-a întra la mînăstire.

lugărĭ, stare ce s-a menţinut încă o bucată de vreme după ce ospiciul nu maĭ depindea de mînăstire.

In toamna anuluĭ 1862 începe corespondenţa între Direcţia generală a serviciuluĭ sanitar şi comitetul de călugărĭ, cu privire la afacerile interioare ale ospiciuluĭ. Cea maĭ veche adresă, ce se găseşte în arhiva ospiciului, emanată de la Direcţia generală a serviciuluĭ sanitar, este cea următoare, pe care o reproducem întocmaĭ prezentînd interes din maĭ multe puncte de vedere.

Ministeriul din Întru
al Românieĭ

Direcţia generală
a
Serviciuluĭ Sanitar

Anulŭ 1862 Luna Noembre 24
No. 10245
BUCURESCI

Se face cunoscut de a primi în ospitalul alienaţilor numaĭ numărul hotărît de bolnavĭ pînă la a luĭ organisare.

Primit 11 Decembre

Se va urma conform celor expuse maĭ gios, conservîndu-se aceasta la acte.

Timoteĭ Stareţ *Ghermanŭ*

Domnilor Membri,

Asupra raportuluĭ Dv. cu No. 468, îndreptat la această direcţie de Onor. Ministeriu de Culte cu adresa No. 21.386, am onoarea a vă răspunde că pînă se va lua măsurile necesare pentru îmbunătăţirea ospitaluluĭ alienaţilor din monastire să nu se maĭ primească asemenea pătimaşĭ în lăuntru de cît numărul hotărît, făcîndu-vă tot odată cunoscut că de la 1 Ianuarie viitor mencionatul ospiciŭ are a se administra de această Direcţie, la care urmează a se adresa de atuncea în viitor toate hărtiile atingătoare de trebuinţele ospitaluluĭ după statutele în vigoare.

Primiţĭ, D-lor Membri, încredinţarea consideraţiilor mele.

Inspector general, ***Davilla***

Şeful Diviziei, *PERTICARI*

D-lor Membri Comitetuluĭ Monastireĭ Neamţuluĭ.

Pe cît se vede comitetul mănăstireĭ s'a adresat Ministeriuluĭ de Culte şi după intervenirea acestuĭa începe Direcţia serviciuluĭ sanitar

a lua ospiciul sub a sa conducere. Aşa că actul reprodus aicĭ este negreşit cel dintăĭ ce emană direct de la serviciul sanitar. Pe lîngă cele ce se notează în el, anume că ospiciul avea nevoe de îmbunătăţirĭ şi că de la 1 Ianuar 1863 urma a trece oficial sub direcţia generală a serviciuluĭ sanitar, nu-ĭ fără interes a se vedea, după data de emanare a adreseĭ (24 Noembre 1862) şi după data de vizare (11 Decembre a. a.), concedînd chĭar c-aŭ putut trece două-treĭ zile de la sosirea eĭ pînă să vie sub ochiĭ dirigenţilor ospiciuluĭ, că s-aŭ scurs două săptămînĭ, timpul ce-a trebuit neapărat ca să ajungă adresa de la Bucureştĭ la M-rea Neamţuluĭ ; ceea ce ne dă o idee şi despre serviciul poştal de pe atuncĭ.

C. IONESCU

Rolul educativ al științelor naturale [1]

Excursiunea, pe care o parte din elevii noștri cu o parte din profesorĭ aŭ făcut-o astă-vară în munțiĭ Suceveĭ, nĭ-a lasat la toțĭ o impresie adîncă, asupra căreĭa nu putem trece astăzĭ.

De-oare-ce școala noastră se găsește în condițiile cele maĭ avantajoase pentru extensiunea și predarea științelor naturale în accepțiunea cea maĭ interesantă, adică a metoadeĭ biologice, voĭŭ căuta să dezvolt înaintea d-voastră rolul educativ al științelor naturale pentru ca să pun în evidență maĭ mult foloasele și consecințele excursiuneĭ de astă-vară. Sarcina nu e tocmaĭ ușoară, deoarece cuvîntarea mea nu poate avea în această zi de sărbătoare decît impresia ce rezultă din înlănțuirea unor ideĭ frumoase și distractive, carĭ să lovească maĭ mult sentimentul și amintirea anilor trecuțĭ cu imaginĭ scumpe și neperitoare din vechile faze prin carĭ a trecut școala normală „Vasile Lupu".

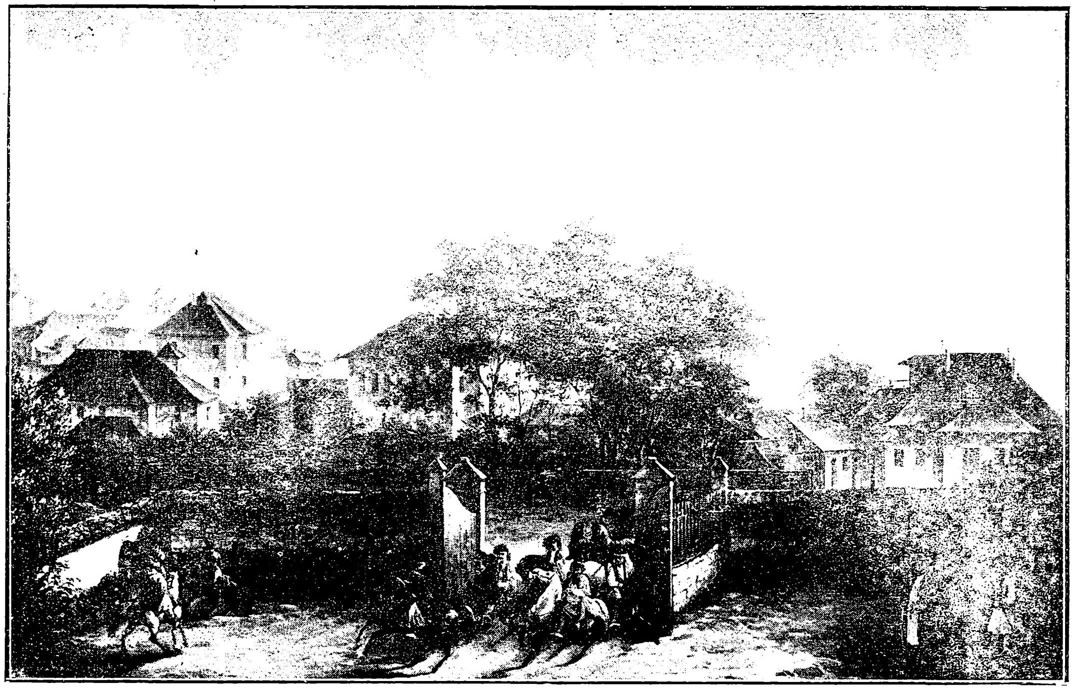
Mĭ-aduc aminte cu plăcere—sînt șapte-spre-zece anĭ de-atuncĭ—cînd sfiicios, cu abecedarul subsuoară, am pășit întăĭa dată pragul școaleĭ primare, anexată pe lîngă școala normală, „Vasile-Lupu"—ca secție de aplicație—pe cînd această școală era încă în oraș, în curtea bisericeĭ Treĭ-Erarhĭ și avea pe atuncĭ ca director pe actualul ĭubit profesor și coleg, domnul Meissner, Nu exista în vremea aceĭa, decît o mică grădinuță în fața școaleĭ, de vreo cîțĭva metri patrațĭ, dar foarte bogată în florĭ de tot soĭul. Aicĭ am făcut primile lecțiĭ de biologie; aicĭ mĭ-am îndreptat cele întăĭ privirĭ copilăreștĭ asupra florilor, fluturĭ și păsărele. Normaliștiĭ sub conducerea înțeleaptă a d-luĭ Meissner mă îndrumaŭ pe calea cea maĭ bună în observarea naturiĭ. Pri-

---

1) Conferință ținută cu ocaziea patronuluĭ școaleĭ normale „Vasile Lupu" la 30 Ianuar 1905.

mele lecții de zoologie și botanică făcute în grădină mi-aŭ pus bazele solide pe cari s-a construit maĭ tîrziŭ întreaga piramidă ce alcătueşte fondul carierii mele de specializare. Metodele pedagogice întrebuințate mĭ-aŭ lăsat în suflet o doză de interes și iubire care, e tot așa de vie în inima mea, ca şi acum şăptesprezece anĭ şi care mă împinge încetul cu încetul către lumină şi adevăr. Elevul şcoaleĭ primare, de aplicație de acum şăptesprezece anĭ, ajuns astăzĭ profesorul şcoaleĭ normale, găsesc cea maĭ mare mulțămire sufletească de a-mĭ depune partea mea de muncă în educațiea elevilor, cu aceiașĭ dragoste cu care am primit-o și cu care mĭ-aŭ trimis-o vechiĭ elevĭ. Omagiul de recunoştinţă pe care-l datoresc normaliștilor—primiĭ educatorĭ aĭ meĭ—către şcoala normală și maĭ mult către conducătorul şi sufletul eĭ de-atuncĭ, actualul și ĭubitul profesor d. Meissner, este iarăş un motiv, care m-a făcut să vorbesc în această ocazie despre rolul educativ al ştiinţilor naturale. Să ne înțelegem. Nu e vorba aicĭ de toate ştiinţile naturiĭ, precum fizică, chimie, astronomie, biologie, mecanică, etc. ci numaĭ de acele științĭ, cari aŭ ca material de studiŭ, viața sub toate manifestările eĭ şi geologiea care ne dă evoluția vețiĭ. Cu alte cuvinte vom considera rolul ştiinţilor biologice cu geologiea. De asemenea nu voiŭ inzista asupra didacticiĭ speciale care de altfel reĭesă din cadrul conferințeĭ.

Prima chestiune e următoarea : pentru ce se învață științile naturale în școlĭ, de pildă în şcoala noastră. Ce folos avem dacă studiem vĭermiĭ parazițĭ, gura saŭ piciorul la insecte, orĭ caracterele diferitelor plante ? La ce ne folosesc excursiile ? In educațiea noastră ocupă vreun loc de samă aceste ştiinţĭ saŭ ne pĭerdem vremea şi ne obosim memoriea. In viața noastră, după ce am părăsit băncile şcoaleĭ, ne pot servi la ceva aceste cunoştinţĭ ? Dacă a educa însamnă a pregăti pe un om în lupta pentru viață, fie în raporturile luĭ directe cu natura, fie în raporturile interhumane, fortificîndu-ĭ voința şi carterul după un plan determinat ; dacă, după o difiniție maĭ practică și referitoare la țara noastră, educațiea are de scop de a face din copiĭ oamenĭ sănătoşĭ şi apțĭ pentru a-şĭ asigura existența individuală, de a face bunĭ capĭ de familie, bunĭ cetățenĭ, bunĭ romînĭ, de a-ĭ îndruma astfel ca să poată gusta din toate plăcerile frumosuluĭ

Vederea Iaşuluĭ, în 1840, după tabloul zugrăvit de Ludwig Stawschi, aflător în pinacoteca de Iașĭ.

atuncĭ e vorba să cercetăm dacă ştiinţile biologice ĭaŭ parte la aceste activităţĭ a educaţieĭ.

Societatea omenească fiind formată din persoane, se-nţelege că partea cea maĭ principală este educaţiea, care are de scop conservarea individuluĭ. Fericirea noastră depinde de sănătatea corpuluĭ nostru ; de dînsa depinde fericirea familieĭ, bunul mers al societăţiĭ şi prosperitatea ţăriĭ. Omul sănătos poate lupta cu succes în cariera luĭ specială şi astfel îşĭ poate asigura existenţa Dar, cum să avem un corp sănătos, cînd nu ştim, cum funcţionează şi cum e alcătuit organul nostru ? Cum să ne păzim de boale cînd nu cunoaştem igiena ? Progresul aşa de mare al medicineĭ se bazează tocmaĭ pe cunoaşterea amănunţită a structuriĭ şi funcţiuniĭ corpuluĭ omenesc.

Dacă am însemna în fiecare zi pacatele fizice pe cari le comitem din necunoaşterea legilor la care e supus corpul nostru, ne-am iscăli sîngurĭ actul de deces cu mult înainte de vreme. Fiecare vrîstă a veţiĭ îşĭ are o manifestare specială la care corespunde o igienă, o medicină şi o educaţie fizică corespunzătoare. Neglijaţĭ una din aceste şi veţĭ vedea că se resfrînge asupra celeĭlalte. Inlăturaţĭ educaţiea fizică a tinerimiĭ şi consecinţa va fi slăbirea şi îmbolnăvirea corpuluĭ, cu toată igiena riguroasă. Nimenĭ nu descrie maĭ bine ca Spencer consecinţele grave ce rezultă din necunoaşterea igieniĭ şi medicineĭ : o grozavă pedeapsă a naturiĭ dacă nu ne supunem legilor eĭ. Dela o simplă durere mică, dar neglijată putem ajunge la o consecinţă gravă, care să ne chinuiască jumatate din viaţa noastră şi e adîncă rana pe care o produce un corp bolnav : nu-şĭ poate îndeplini funcţiunile vieţiĭ ; vede totdeauna lumea posomorîtă—vaĭ şi amar de zilele ce le trăeşte ; nu poate lupta pentru hrană, nu poate îngriji de familie şi adesea urmaşiĭ degeneraţĭ şi slăbiţĭ vor fi o pacoste pentru societate. In şcoala noastră, de pildă, cunoştinţile elementare de anatomie, fiziologie, igienă şi medicină populară, cari se daŭ, sînt suficiente pentru a arata cum să ne păzim sănătatea corpuluĭ, cum să ne ferim de boale şi chĭar să întrebuinţăm unele medicamente. Nu e nevoie să fim toţĭ medicĭ. Invăţătorul înarmat astfel şi întors în satul său poate să se îngrijească maĭ întăĭŭ pe sine însuşĭ, poate să aplice cunoştinţile asupra copiilor din şcoală observînd o severă igienă şcolară, şi maĭ mult poate să influenţeze prin sfaturĭ asupra sa-

tuluĭ întreg. Rălele de cari sufere țărănimea noastră sînt datorite numaĭ ignoranțeĭ ; deși aŭ forța fizică îndestulătoare, mediul sănătos și viața regulată, slăbesc, se istovesc fie cauza proasteĭ alimentațiunĭ, fie din cauza paludismuluĭ, a alcooluluĭ și alțĭ dușmanĭ. Copiiĭ lor, deși născuțĭ cu o forță extraordinară de viață, ribigesc și degenerează din cauză că părințiĭ lor nu știŭ și n-aŭ cu ce să-ĭ îngrijească, din cauza hraneĭ proaste care li se dă. (De la primul exemplu se vede rolul social al științiĭ). Invățătorul, cu igiena luĭ elementară, îșĭ poate îndeplini destul de bine rolul social care rezultă din raporturile luĭ cu țaraniĭ. El dă sfaturĭ pentru a preveni boalele grele, fără să aștepte intervențiunea mediculuĭ. Cînd țaranul ajunge la medic lucrul e grav, și meșteșugul e tocmaĭ știința de a te feri, de a preveni boalele: aceasta e datoriea igieneĭ ?. Nu maĭ rămîne îndoială că pentru conservarea noastră, a familieĭ și a societățiĭ, e absolut necesar să cunoaștem anatomie și fiziologie ; igiena și medicina ?

Dar pentru ce se învață țințarul ?

Nu ne arată zoologia că această insectă trăind în regiunile băltoase propagă microbul malarieĭ saŭ a frigurilor palustre ? N-ar putea învățătorul să convingă pe țaranĭ că frigurile cari le nenorocesc copiiĭ provin din cauza țințaruluĭ (*Anofeles*) și că singura scăpare ar fi secarea bălților, cari ar împedica dezvoltarea țințarilor ? Pentru ce se învață vermiĭ parazițĭ ?

E folositor să știm că galbaza oilor este un vĭerme care se ĭea la oĭ din mlaștinĭ și măsura igienică ar fi tot secarea bălților. Științele naturale ni maĭ arată că larvele de cărăbușĭ distrug rădăcinile plantelor, ĭar cărăbușiĭ adulțĭ distrug frunzele pomilor din livezĭ. Distrugerea larvelor însamnă ocrotirea cerealelor și pomilor, cari ni daŭ hrană. Să protejăm cîrtița, pentru că ea distruge în mare parte larvele de cărăbușĭ.

Cunoștințile biologice, maĭ cu samă biologiea vegetală, aŭ o aplicație mult maĭ întinsă la agricultură. Țara noastră este eminamente agricolă, pentrucă cerealele ocupă 95 la sută din suprafața totală de cultură și pentrucă grîul se exportă în valoare de peste 200,000,000 leĭ ceĭa ce face, în termin medĭŭ, aproape 73 la sută din valoarea totală a exportuluĭ nostru. Pămîntul dela o vreme sărăcește, ĭar agricultorul are interes să cultive o suprafață cît maĭ mare. Atuncĭ a venit în ajutorul agriculturiĭ două descoperirĭ marĭ : întrebuințarea îngrășămintelor și practica

asolamentelor. Ingrășămintele se bazează pe cunoștinți de chimie și nutrițiunea plantelor, iar asolamentele se bazează pe descoperirea uneĭ proprietăți a plantelor leguminoase de a fixa azotul din atmosferă. Dacă între două culturĭ de cereale intercalăm o cultură de leguminoase (plante de nutreț ca trifoiŭ, lucerna) atuncĭ avem un profit dublu : numaĭ e nevoie să lăsăm pămîntul să se odihnească, cultivăm pe el nutrețul vitelor ; și în acelaș timp pămîntul slăbit se îmbogățește în azot tocmaĭ din cauza acesteĭ culturĭ de leguminoase. Oamenii de știință aŭ observat că aceste plante port pe rădăcinile lor niște umflăturĭ (nodozitățĭ), cari sînt pline cu niște microbĭ bacteroide numite *bacilus radicicola* saŭ *Rhizobium leguminosarum* Tot știința a dovedit că există o legătură strînsă între prezența umflăturilor pe rădăcinĭ și proprietatea leguminoaselor de a fixa azotul din aer. Microbul asociat cu planta absoarbe azotul pe care planta îl strînge în cantitățĭ marĭ. Dacă cosim trifoiul saŭ lucerna, rădăcinile lor rămase în pămînt se distrug și daŭ pămîntuluĭ cantitatea de azot ce conținea umflăturile.

Aplicarea practică a științiĭ joacă un rol important în comerț.

Cîștigul saŭ pierderea, zice Spencer, atîrnă de procedeurile științifice cele maĭ perfect aplicate. Industria petroluluĭ așa de întinsă la noĭ nu poate progresa fără cunoștințe de Geologie. Geologia ne dă liniile și direcțiile păturilor în care se acumulează petrolul și un industriaș fără a întrebuința astfel de cunoștințe e în pericol să facă sondaje, să cheltuiască miĭ de leĭ fără să găsească petrol.

Științile naturale vin astfel în ajutorul nostru procurîndu-ne diferite mijloace de existență, din care rezultă conservarea și fericirea noastră proprie.

Astfel s-aŭ ridicat popoarele marĭ din Europa. Prin știință, prin cultură în general aŭ ajuns să stăpînească legile naturiĭ, să întrebuințeze forțele eĭ, să scotocească pămîntul, mările și țările îndepărtate de numeroase bogățiĭ. Aplicarea științiĭ nu se mărginește numaĭ la conservarea individuluĭ. Puterea eĭ își întinde aripile binefăcătoare și în raporturile interhumane, vindecînd multe rănĭ sociale.

(Urmează)

R. SEVASTOS

Istoria văeĭ Dunăriĭ

I. Introducerea.—II. Cursul Superior.—III. Cursul mediŭ.—IV. Cursul inferior. Situația și descripțiunea defileuluĭ dela Uj-Palanka la Severin.—V. Studiŭ special al moduluĭ cum a luat naștere defileul.—VI. Determinarea vrîsteĭ defileuluĭ.—VII. Cursul Dunăriĭ din Romînia.—VIII. Discutarea ipotezeĭ, că Dunărea a fost odinioară tributară Măriĭ Caspice.—IX. Schiță istorică asupra Măriĭ Negre.

VI. Determinarea vrîsteĭ defileuluĭ.

Rămîne acum, să probăm, cînd anume, în ce epocă geologică s-a format acest defileŭ punîndu-se în legătură rețeaua fluvială Austro-Ungară cu cea romînă.

In tot secundarul prin această regiune era o strîmtoare marină la picioarele fermuluĭ continent, ce se întindea dela Drava la Balcanĭ. Un moment întreruptă această strîmtoare în timpul Oligocenuluĭ, din cauza mișcărilor orogenice, ce aŭ scos din valurĭ Alpiĭ și parte din Carpațĭ; la începutul Miocenuluĭ strîmtoarea e deschisă din noŭ probă basenurile de apă dulce miocenice Mediteraneene dela Bîrsasca, Dubova, Bahna și Bresnița. In Sarmatic comunicațiunea între basenul Austro-Ungar și Romînia e figurată de d. A. de Lapparent [1]), observațiunile noastre însă nu aŭ găsit argumente pentru existența acesteĭ legăturĭ, căcĭ în lungul difileuluĭ nu se

1) A de Lapparent Traité de geologie IV me. Ed. p. 1453.

găsesc aceste depozite. D. de Martonne [1]) admite o rîdicare în întregime a masivuluĭ vechĭŭ mehedinţan pe timpul Sarmaticuluĭ şi apoĭ o nouă ridicare în Plaisancien.

Astfel comunicaţiunea a fost întreruptă şi deschiderea acestuĭ canal era pusă în mod îndoelnic către începutul perioadeĭ Pleistocene saŭ maĭ tîrziŭ.

Voiŭ demonstra, că ea a trebuit, să aibă loc imediat după etajul Levantin saŭ la finele Pliocenuluĭ mediŭ (Astian).

In adevăr relieful peninsuleĭ balcanice e ast-fel alcătuit în cît pentru scurgerea lacurilor levantine din Austro-Ungaria nu se poate admite altă direcţiune de cît aceasta prin defileul [2]) de care ne ocupăm, spre răsărit prin Romînia; căcĭ regiunea muntoasă de la sud de demult era rîdicată. Deci dacă depozitele levantine se paralelisează cu Astianul şi aceasta în mod sigur prin fosile de mamifere proboscidiene, va fi natural şi logic a admite, că la finele Astianuluĭ aceste lacurĭ s-aŭ scurs, ĭar basenurile lor aŭ remas uscate. Drumul, ce l-aŭ urmat în retragerea lor în aceste ape, în mod necesar trebue, să recunoaştem, *că nu poate fi altul de cît cel al defileuluĭ dela Bazias către Vîrciorova. Decĭ acest defileŭ trebue, să fi existat la începutul Sicilianuluĭ saŭ Pliocenuluĭ superior.*

In comunicarea mea «*Sur les terrasses du Danube et du Séreth* etc.» plecind dela alte premise deosebite cu totul am stabilit că Porţile de Fer eraŭ formate în Pliocenul superior. Aci pun în evidenţă concordanţa de înălţimĭ relative ale teraselor Siretuluĭ în împrejurimile Paşcanilor cu cele ale Dunăreĭ la Wiena, publicate de d. Depéret şi de Lamothe (B. S. G. Fr. 4 serie III, p. 631, 1901) în nota «*Sur l'âge des graviers de Belvédère*» căcĭ după studiile d-luĭ F. Schaffer se găsesc acolo treĭ nivele de prundiş corespunzătoare cu cele semnalate de mine în valea Siretuluĭ (B. S. G. Fr. (4), III, p. 30, 1903.)

1⁰ *O terasă de 15—20 m. de Pleistocen recent* cu *Elephas*

---

1) Emm. de Martonne sur l'évolution du relief du Plateau de Mehedinţĭ (Roumanie) C. R. Académie de Sciences CXXXVIII, p. 1059 Paris. 1904.

2) D. Halavats loc. cit. „pentru ce fluviul şi-a ales tocmaĭ aci cursul „săŭ, aceasta poate ar da răspuns basenurile de apă dulce mediterană, ce „se află la Bersaska şi Dubova a căror apă *poate s-a scurs prin acest canal.*

primigenius și *Rhinoceros tichorhinus*. Ea corespunde cu acea de la Pașcanĭ, figurată pe secțiunea mea ca al 6-lea nivel.

2° *O altă terasă de 60 m. deasupra thalwegului, terasa Arsenalului*, coincide și ea cu nivelul al 4 lea, ce l-am numit după d. de Lamothe terasa medie pleistocenă de 50 m. In realitate ea are o înălțime de 55·15 m.

3° *In fine terasa de Laarberg de 100 m. pliocenă*, care corespunde cu al treilea nivel dela Pașcanĭ (101 m.).

Am menționat pe asemenea observațiunea mea asupra unuĭ profil ce întovărășește proectul de alimentare cu apă a orașuluĭ Craiova de către H. W. Lindley. Profilul trece prin Craiova, spre sud pînă în Dunăre (cotată la 27 m. M. N.). El arată un nivel de prund la 80·50 m. numindu-l prundul platoului mediu și altul la 131·50 m. prundul platouluĭ superior. Avem decĭ aci un nivel de 52·50 m. equivalent cu terasa Arsenaluluĭ și altul de 100 m. equivalent cu aceă de Laarberg.

Pe de altă parte dacă considerăm, că păturĭ pontice se găsesc la Turnul Severin cu *Congeria aquilina* Sabba și *Dreissensia corniculata* Sabba [1]) și dacă considerăm în acelaș timp că formațiunea acestuĭ defileŭ este o operă de lungă durată, vom putea admite, că începutul fenomenuluĭ trebue, să fie dat îndărăpt (dela Pleistocen după cum se credea) cu mult timp; poate ar fi bine să-l punem după Sarmatic în momentul dislocațiunei, care a dat naștere mareĭ faliĭ Valacho-Bulgară, în lungul căreia curge Dunărea între aceste două țărĭ. Această falie a fost demonstrată de marele om de știință al Romînieĭ, regretatul nostru profesor Cobălcescu [2]) și a fost confirmată de toțĭ aceĭ, ce s-aŭ ocupat în urmă. Dislocația însă n-a desăvîrșit fractura Porților de Fer, dar ea a trebuit, să o prepare determinînd lungĭ și înguste fiordurĭ, în care s-a stabilit o fauna pontică.

Mișcările tectonice, care aŭ încrețit păturile levantine aŭ terminat fractura complectînd opera deja de mult timp începută și dînd scurgere lacurilor spre răsărit.

In fine o *terasă pliocenă* în apropiere de Viena, corespunzînd cu acea de pe profilul Inginerului H. W. Lindley din împrejurimile Craioveĭ și cu cea a Siretuluĭ ne arată, că nu poate

1) Sabba Ștefănescu. Terrains tertiaires de Roumanie. p. 124. 1897.

2) Studiĭ geologice și paleontologice asupra unor terenurĭ terțiare din Romînia p. 8. 1883.

i vorba de ceva incidental; evident, a trebuit să fie acelaş agent, care a lucrat cu modalitate uniformă şi intensitate egală în aceste puncte, pentru ca să avem astăzĭ raporturĭ constante de înălţime. Atragem atenţiunea însă, că indiferent de cauza, care a determinat formarea teraselor, fie ea din amont, fie din aval, aceiaşĭ unică cauză a existat şi efectul eĭ s-a resimţit simultan în regiunile acestea atît de îndepărtate. Aceste considerente implică *o pantă continuă a fluviuluĭ, liberă de orĭ-ce obstacol, o albie minoră deschisă pînă la Marea Neagră, în timpul pe cînd se depunea materialul din această terasă pliocenică. Decĭ totul ne duce în mod inevitabil la concluzia, că Porţile de Fer trebue să fi fost deschise în Pliocenul superior.*

Dacă ne gîndim, că pe ambele ţărmurĭ ale Dunăriĭ cît ţine defileul (adică spre apus pînă la Moldova) găsim populaţie romînă şi numele localităţilor celor maĭ multe sînt tot romîne, nu va fi o surprindere pentru nimenĭ că un Romîn caută, să afle tainele aceste̦ĭ părţĭ ale fluviuluĭ rege şi să înainteze şi pe terenul geologieĭ, maĭ departe icoana luminoasă a patrieĭ, în acele ţinuturĭ unde ţaranul băştinaş păstrează încă tradiţia, că e urmaşul luĭ Traian şi că e viţă împărătească.

VII. Cursul Dunăriĭ din Romînia

Marele volumde apă rezultat din scurgerea lacurilor levantine panonice trecînd prin Romînia a purtat şi sfărimat materialul de transport rostogolit de către rîurile, ce se scoboraŭ din Carpaţĭ şi a dat naştere nisipurilor albe cu firul mare, foarte curate şi de o mare grosime, ce se credeaŭ depuse într-un lac, dar a căror natură este incompatibilă cu o apă liniştită. Explicaţiunea precedentă ne lămureşte în de-ajuns asupra origineĭ acestor nisipurĭ, care cuprind pînza de apă subterană utilizată de proectul d-luĭ inspector Elie Radu, ce aruncă în distribuţiunea capitaleĭ 30,000 m. c. de apă cristalină pe zi.

Natura şi dispoziţiunea păturilor întîlnite în această valoroasă lucrare technică cred, că ne-ar da o vie lumină pentru a lămuri modul de intensitate a descărcăreĭ lacului Panonic [1]).

---

1) Regret că nu am putut avea date asupra sondajelor şi fîntînelor dela Bragadiru. Intervenţiunea mea n-a avut succes.

Mitropolia din Iaşĭ, văzută din Uliţa Zuliĭ (azĭ str. S-tu Lazăr) 1845.

Maĭ multe nivele de argilă, conținute în aceste depozite ni indică o schimbare bruscă a condițiunilor de sedimentațiune, de unde deducem, că descarcarea a fost intermitentă.

A fost momente, cînd curentul, ce năvălia prin defileŭ, era îngrozitor de năprasnic și atuncĭ se formaŭ nivele de prundiș și nisip, apoĭ apele se linișteaŭ depunînd argile, pentru a reîncepe din noŭ cu un paroxism. Și fiind-că scurgerea laculuĭ Panonic a fost intermitentă, ruperea stavilaruluĭ a fost tot ast fel.

Lacul levantin romîn s-a scurs probabil direct către est în Marea Neagră.

Cursul inferior al Dunăriĭ este stabilit acum în lungul falieĭ Valacho-Bulgare, despre care am vorbit deja. Malul drept rîpos, maĭ înalt e izbit de valurĭ și se mînîncă încetul cu încetul. Cursul actual al curentuluĭ se deosebește mult de acel al fluviuluĭ primitiv stabilit în urma secăreĭ laculuĭ levantin. Odinioară majestosul fluviŭ european mina undele sale într-o albie mult maĭ nordică, existența căreia se sprijinește pe nivelul de prundiș situat la înălțimea aproximativă de 100 m. deasupra niveluluĭ apeĭ.

Dela Cernavoda curentul se aruncă drept către răsărit urmînd valea atît de manifestă a rîușoruluĭ Carasu, și apoĭ tot spre est pînă la Constanța [1]. Imprejurare care a permis stabilirea atît de lesnicioasă a căeĭ ferate între aceste două orașe.

Voiŭ discuta maĭ jos dacă el se ducea departe, departe în această direcțiune pentru a ajunge Marea Caspică saŭ se vărsa direct în Marea Neagră.

Prutul primea ca afluent Siretul la îmbucătura sa de acum apoĭ profită de falia, ce desparte Dobrogia de Valahia, în lungul căreĭ îșĭ fixă albia minoră pînă la Cernavoda, după cursul Dnnăriĭ actuale.

Delta este cu totul nouă și a luat naștere în urma unor puțin însemnate mișcărĭ orogenice, care aŭ schimbat înclinația

---

1) Fr. Toula. Geologische Beobachtungen auf einer Reise in die Gegend von Silistra und in die Dobrudscha im Iahre 1892. Ib. d. k. k. G. R. LIV 1904. 1–46. Autorul compară valea Carasuluĭ cu *Limanurile* din sudul Rusieĭ. Limanurile se formează la gura fluviilor, ce ating marea pe un teren foarte puțin înclinat, aproape orizontal și marea e fără flux. Ele comunică pe de-oparte cu fluviul, ĭar pe de alta cu marea.

albieĭ între Cernavoda şi mare; ĭar fluviul găsind deschisă albia Prutuluĭ o împrumută fără greutate pînă la Galaţĭ.

Saŭ poate înnămolirea limanuluĭ Crasu de către materialul adus de Dunăre să fi împiedecat scurgerea apelor în Marea Neagră silind ast-fel fluviul, să se îndrumeze către nord.

Cursul Sireteluĭ dela intrarea sa în Romînia şi pînă la Mărăşeştĭ [1]) este paralelă cu axa Carpaţilor, cu linia de falie a Paraiduluĭ (Transilvania), cu falia; care trece prin Tîrgul-Ocna, Moineştĭ, Piatra-Neamţ; pe de altă parte ea este paralelă cu cu Prutul, Nistrul şi Bugul. Astăzĭ este admis în ştiinţă [2]), ca cursurile de apă menţionate din Rusia meridională începînd cu Prutul urmează nişte linii marĭ de dislocaţiĭ a scoarţeĭ terestre (faliĭ) determinate prin mişcările tectonice orogenice ale Carpaţilor. Şi după studiile d-luĭ Andrusow văile acestor cursurĭ eraŭ deja formate la finele Pliocenuluĭ superior, find-că în depozitele lor se găsesc oseminte de mammifere de uscat ce aparţin acestuĭ elaj.

Existenţa mişcărilor tectonice după Sarmetic se probează prin înclinarea actuală a păturilor sarmatice. Pentru ţara noastră acest fapt este cunoscut, voĭ cita cîte-va casurĭ, cari îl probează în mod evident.

Astfel Cobălcescu [3]) constată în judeţul Bacăŭ la Luncanĭ o înclinare de 15^0 şi la Faracanĭ de 14.^{0} D. Sabba Ştefănescu [4]) la Andreeşu Moldovenesc (j. Putna) le-a văzut aproape verticale pe o lungime de cite-va sute de metri în malul drept al Milcovuluĭ şi la Maluluĭ (judeţul Prahova) le figurează înclinate de 45.^{0}

In raportul luĭ Schüller [5]) asupra cutremuruluĭ de pămînt

1) Discuţiunea ce urmează asupra falieĭ Siretuluĭ am comunicat-o la Congres Ştiinţific din Iaşĭ, 1902 în lucrarea: «Les marnes lacustres et le travertin pleistocines de Paşcanĭ» dar nu ştiŭ din ce împrejurare nu a apărut în anuarul corespunzător. Probabil, că s-aŭ pĭerdut cîte-va foĭ. Maĭ mult chiar, fără ştirea mea, căcĭ nu am făcut corectura, s-a pus la p. 444 că falia a fost stabilită de către geologiĭ ruşĭ despre care lucru nu am cunoştinţă. Cred că sînt necesare lămuririle de maĭ sus în interesul stabilireĭ adevăruluĭ.

2) A. de Lapparent, Geograpysique I Ed. p. 361.

3) Studiĭ geologice şi paleontologice. 1883. pg. 30.

4) Terrains tertiaires de Roumanie 1897. pg. 114 şi 146.

5) Buletinul Societăţeĭ Geografice din Romînia 1883.

din 11 Ianuar 1838 se găsesc indicaţiunĭ interesante. Cutremurul a dat naştere la numeroase crăpăturĭ paralele cu valea Buzeuluĭ, a Rîmniculuĭ şi a Rîmneĭ; ĭar casele aşezate pe aceste linii aŭ suferit marĭ stricăciunĭ, unile aŭ fost dărîmate, la altele s-aŭ crapat păreţiĭ. Acelaş lucru s-a întîmplat şi în lungu Siretuluĭ.

D. Mat. Drăghiceanu [1]) explică producerea crăpăturilor longitudinale în aceste văĭ din cauză dislocaţiuneĭ deja existente în sub-sol şi susţine falia Siretuluĭ.

Pe lîngă acest argument indirect voiŭ expune argumente obiective trase din observaţiunile mele personale în valea Siretuluĭ la latitudinea Paşcanilor.

Examinînd albia majoră a rîuluĭ vom vedea, că ţărmurile se prezintă în mod deosebit. Astfel pe cînd la marginea ultimeĭ terase orientale apar depozitele sarmatice sub formă arenacee (gresiurĭ moĭ) rezemîndu-se pe argilă vînătă, malul occidental al albieĭ majore este alcătuit din o groasă manta de aluviunĭ pleistocene, ce acopere aceiaşĭ argilă vînătă, însă nivelul arenaceŭ sarmatic nu-l vedem de loc la picioarele teraseĭ. Pentru a întîlni nisipurile, gresurile saŭ calcarurile oolitice, trebue să urcăm coastele şi să le căutăm în rîpile afluenţilor Siretuluĭ.

In aceste condiţiunĭ am observat cele două ţărmurĭ dela Dolhasca pînă la confluenţa cu rîul Moldova.

Dar argumentul hotărîtor, care probează în mod evident că există o falie, rezultă din nivelul deosebit al argileĭ sarmatice pe cele două malurĭ. Astfel pe cînd pe coasta din dreapta văeĭ la Brăteştĭ (jud. Suceava) *am găsit argilă la 290 m.* (Stat major), la Schitu-Gulia lîngă Dolhasca aproape la aceiaşĭ cotă, din contra pe coasta răsăriteană la Lespezĭ se găseşte argila chiar în albia Siretuluĭ la 215 m. (St. m.) unde este acoperită de nisipurĭ şi gresiurĭ.

S-ar putea obiecta, că gresiurile din malul Siretuluĭ la Lespezĭ, aŭ fost scoborîte prin o lunecare pînă la nivelul rîuluĭ. Dar aci *gresurile se află descoperite pe o lungime de maĭ multe sute de metri şi păstreaza stratificaţiunea lor regulată,* deci avem a face cu o adevărată falie, care a despicat scoarţa pă-

---

1) Studiĭ asupra Hydrologieĭ subterane pag. 76.

mîntuluĭ pe o mare întindere; malul stîng s-a scoborît, pe cînd cel drept a rămas sus.

Acelaş lucru se constată dacă considerăm cotele crestelor colinelor de pe dreapta şi de pe stînga Siretuluĭ.

Pe dreapta: Punctul trigonometric Cristeştĭ Moţca 454 m. Duşan 452, Bivolăria 443.

Pe stînga: Hîrtoapele 372 m., Sub Corb 407, Corhana 397.

Urmează din aceste cifre că punctele cele maĭ înalte de pe stînga sînt cu aproape cincĭ-zecĭ de metri maĭ joase ca cele de pe dreapta.

Ca încheĭere, dacă reunim indicaţiunile luĭ Schüller, cu pronunţata deosebire a celor două coaste ale văeĭ Siretuluĭ, deosebirea nivelelor de argilă pe cele două ţărmurĭ şi înălţimile colinelor din dreapa şi din stînga, trebue să recunoaştem, că sînt argumente incontestabile cari colaborează cu considerentele serioase de analogie ce valea acestuĭ rîŭ prezintă cu congenerele sale din Rusia sudică şi ne conduc să admitem, **că Siretul urmează o falie.**

G. PASCU

Notițĭ etimologice

IV.

Alemîndouă. | Şimidoilyi

ban. *alemîndóŭá* beides, im neutralem Sinne (Weigand, Jbs. III 312 b) este contaminaţie din *ĭéle+amîndóŭâ*.—Mgl. *şimidóilyi*, *şimidóŭli*=dr *amîndóĭ amîndóŭâ* sînt ĭeşite din **şĭamidóilyi*, **şĭamidóŭlyi* > sibi+lat pop. *ammiduo, *ambiduo.

Basta

básta interj. şi adv destul, deajuns, ajunge; nu maĭ merge, nu se poate, nu! Ultimul înţeles îl găsesc în Arhiva 1905 pg. 12: hojma grăiţĭ şi *basta* vă-nţelegeţĭ.

Cuvîntul, cunoscut mie din Moldova şi rămas necunoscut şi luĭ Cihac şi luĭ Hîjdăŭ, aminteşte pe it. prov. sp. pg. *bastare*, *bastar* suffire, être assez pour, cari toate ne rădică la un prototip latin *bastare. Imperativul acestuĭ verb—*basta* s-a păstrat izolat în romîneşte în interj. şi adv. *basta*.

Cocă

mgl. *cócâ* tête, en sens figuré este alb. *kókâ* tête, occiput.

Gurles

mgl. *gurlés*, mr. *gurlédzŭ* grogner. Ov. Densuşianu, Romania 1904 pg. 78 derivă pe mr. *grunyédzu* din lat. grunnio. Tot de aicĭ se derivă şi mr. *gurlédzŭ*, mgl. *gurlés* din Papahagi,

Megleno—Rom. II Glossar. Prefacerea luĭ *n* în *l* este datorită influenţiĭ asimilatoare a luĭ *r*. Ar putea fi însă şi gr. grullídzo grogner

Licăresc

dr. *licurésc, licârcsc* luire; *licuri'cĭŭ* vers luisant. Dr. *licurésc, licârésc* sînt lat. *lúculo, luceo. Din *luculo am avut **lucurésc, licurésc, licârésc*. Pentru prefacerea luĭ *u* în *i*, cf. *limbríc* > lumbricus, apoĭ invers *buríc* > *un buríc* > umbilicus *dumíc* > *dimíc*; mr. *dumnĕáţa*, ir. *domaiétsâ* > *diminĕátsâ* : mgl. *dupu, dupâ*, mr. *dupu*, dr. *dupâ* > mgl. *dipâ*. Pentru prefacerea luĭ *u* neaccent. în *â* cf., *gâ'rgâritsâ* > gurgulio, *pâpúşâ* > pupa. Din *licurésc* s-a derivat *licurícĭŭ*.

Marses. Murdărie. Smîrdă.

mgl. *marsés* spurc este lat. *merdire, cf. mr. *merdu* murdărie > merda (Sext. Puşcarĭu, Conv. Liter. 1905 pg. 69). Mgl. *marsés* > **mârdzésk*, cf. mgl. *gurlés* > *gurlédzŭ*. *a* în loc de *â* este provenit prin analogiea cuvintelor de tipul mgl. *macĭúka* şi *mâcĭóku*. — Dr. *murdâríie* saleté, ordure este ieşit din **mîrdâríie* > merda + -ârie, cf. *jucâríie* > joc, *lutâríie* > lut. Din *murdâríie*, considerat ca *murdár* + *-ie*, cf. *porcâríie* > *porcar* s-a născut *murdar* sale, malpropre, *murdârésc* salir; *smî'rdâ* murdară, femee care nu iubeşte curăţeniea (Săghinescu, Vocab. rom. 68) este un derivat imediat dela **smîrdésk* > *exmerdes co

Muntur

dr. *mutâlâ'ŭ, mutulícâ*; mr. *mutulĕágâ*; mgl. *mutâfályĭcu* «om care tace, tăcut» arată că mgl. *múntur*, cu acelaş înţeles este lat. *mutulus. Inspirat poate de traducerea luĭ Papahagi—*mutâfályĭcu* „om care tace, *taciturn*, mutulică", Sextil Puşcarĭu, Conv. Liter. 1905 pg. 71 admite că mgl. *múntur* > *muturn, „care corespunde unuĭ tip *muturnus....., o fuziune a luĭ mutus cu tacit-urnus", căcĭ «dacă am admite un diminutiv *mutulus nu am explica pe *n* intercalat înainte de *t*». *Múntur* este însă *mutulus, tocmaĭ fiindcă avem exemple sigure de asemene epenteze, cf. *cârúnt* > canutus, *mârúnt* > miuutus. Alte exemple de *n* epentetic: *funínginâ* > fulngine *mânúnkĭŭ* > manipulus, *pâríng* > panicum, *pîngârésc* > paganus. Insfîr-

șit d. P. crede greșit că *mut* este tot una cu *mutulică*, *mutâ jályĭcu*. *Mut* este acela care, fie din naștere, fie dintr un accident, nu poate vorbi deloc; *mutâlâ'ŭ*, *mutulícâ* însamnă un om «tăcut», un om în firea căruĭa nu stă de a vorbi mult. Este opusul luĭ *vorbáreț*. Pentru *mutâlâ'ŭ* > mut, cf. *prostâlâ'ŭ* ~ prost; *mutulícâ* > mut, cf *drâgulícâ* ~ drag.

Păpușă. Pup. Pupuĭŭ.

dr., mr. *pâpúșâ* poupée. Cuvîntul se derivă de obiceiŭ din lat. pupa copilă, păpușă, fem. dela pupus copil. Etimologiea aceasta a fost acum în urmă contestată. N Sulică, Antropomorfisme și Antiantropomorfisme în limba romînă, Brașov 1900 pg. 32: «O asemene etimologie devine însă iluzorie prin simplul fapt că, dintr-un etymon pupus saŭ pupa ar fi trebuit să rezulte romînește *pupușe* , cu *u*, și nu *pâpușe*, cu *â*... Cuvîntul trebue identificat ca etimologie și senz cu latinescul pappus». La părerea luĭ N Sulică se alătură și Sext. Pușcariŭ, Conv. Liter. 1905 pg. 72. A căuta origina *păpușeĭ* în Pappus, zgîrcitul din «Fabulae Atellanae», cînd înțelesul și forma cuvîntuluĭ te duc direct la pupa, ĭată un lucru într-adevăr îndrăzneț. *Pâpúșâ* este pupa+-úșâ. Pentru prefacerea luĭ *u* neaccent. în *â* cf. *gâ'rgâritsâ* > gurgulio, *licâréсc* ~ *licurésc*. După forma exterioară a *papușeĭ* s-a zis *păpușă de tutun*, *păpușă de sfoară* *păpușoĭŭ*. Alte asemenea exemple v. în Sulică. op. cit. pg. 28 sqr. Pentru *pâpúșâ* ~ pupa, pŭppa, cf. it. *poppa* țîță, de unde vb. *poppare* alăptez; rtr. *popa* păpușă; prov. *popa* țîță; vfr. *poupe* țîță, de unde *poupard* copil de țîță; fr. *poupée* > *puppata păpușă. Dela Romînĭ *pâpúșa* a trecut în rusește *papușa*; pol. *papusza*, *papuza*; ung. *papuzsa* carotte de tabac; rutean *papușoja* > rom. *pâpușóĭŭ*.

Tot în legătură cu pupus, pupa avem cuvintele copilăreștĭ *púp* sărut și *pupúĭŭ pupúĭe* frumos.

Spariŭ

dr. *spáriŭ*, *spériŭ*; mr *aspáru*; mgl. *spár* effrayer.
Cihac I 258 nu era departe cînd deriva pe *spáriŭ*—el scrie *spâ'riŭ*—din lat. pavor pavoris. Ov. Densușianu, Histoire de la langue roumaine I 165 admite chĭar un **expavorare*, în legătură cu

it. *spaurare*, prov. *espaorir*, sp. pg. *espavorir*. Legile fonologieĭ romîne cer însă în mod necesar un *expavilo, expaveo. Din *expavilo s-a născut **spair*, dr. *spáriŭ*, cu aceĭaş metateză a luĭ *i* după *r* ca şi în *zgîriŭ* > *scabilo. *Spériŭ* provine prin analogiea formelor neaccentuate în cari *â* s-a prefăcut în *e* prin asimilaţie cu *e*, *i* următori (*speriém*, *speriĭám*, *speriĭát*, *speriĭá*). Mr. *aspáru* şi mgl. *spar* aŭ sincopat pe *i*.

Zgîriu

dr. *zgîriŭ*, mgl. *zgáir* gratter.

Sextil Puşcariu, Conv. liter. 1905, pg. 75 zice: «Dacă căutăm în alte limbĭ, vom vedea o strînsă legătură etimologică între vorbele cari însemnează *zgîriŭ* si boala, la care trebue să te scarpinĭ mareŭ, *rîĭa*, astfel e nemţ. *kratzen* şi *krätze*, fr. *gratter* şi *grattelle*, alb, *kruany* şi *kromâ*», apoĭ alb. *kĭârony* scarmăn în legătură cu alb. *kere* rîĭe, care derivă din lat. caries. «Şi precum *kĭârony* presupune un *cario,-are, aşa se reduce şi cuvîntul nostru *zgîriáre* la un prototip *excariare». Raţionamentul d. P. este aşa de just, încît mă mĭer că nu l-a dus, pentru romîneşte, direct la etymul *scabilo, scabo gratter, în legătură cu scabia gale. Din *scabilo avem mgl. *zgáir*, pe care d. P. l-a scăpat din vedere, şi, prin metateză, dr. *zgîriŭ*. Prefacerea luĭ *a* în *î* prin *â* este datorită formelor neaccentuate. Pentru prefacerea luĭ *sc-* în *zg-* sf. chĭar *zgáĭbâ* > scabia, pentru care nu este nevoe de a admite influenţa alb. *zgebe*, după cum face Ov. Densuşianu, Hist. de la langue roum. I 351.

Pe baza etimologiilor *cáer* > *cairum, *carium; *báerâ* > *vaira, varia; *toámnâ* > *atúĭmna, *autumneus d. Puşcarĭu voeşte să scoată regulele că *úĭ* < *o* şi *ári* < *áir*. In Arhiva 1904 pg. 438 am arătat deja că, atît etimologiile cît şi regulele fonologice pe cari autorul vrea să le stabilească, sînt greşite. Etimologiile pe cari le-am propus pentru *skúĭp*, *spáriŭ* şi *zgîriŭ* probează în mod definitiv adevărul spuselor mele. Dr. *skûĭp* vban. *skíp*, mr. *skúkĭu*, mgl. *skúp* > *spuico rezolvă toate în mod diferit grupul *úĭ*. In dr. *skúĭp* *úĭ* s-a păstrat; în vban. *skíp* *i* din *úĭ* a făcut metateză înaintea luĭ *u* şi şĭ-a asimilat apoĭ acest sunet: vban. *skíp* > **skĭúp* în mr. *skúkĭu* *i* din *úĭ* a făcut

metateză după _p_: mr. _skúkĭu_> _*skúpĭu_. In nicĭun caz însă _úĭ_ nu dă o. — _Spáriŭ_> *expavilo, _zgî'riŭ_> *scabilo arată că _ári_ nu dă _áir_, fiindcă acest _áir_ cu atît maĭ mult ar trebui să se păstreze cînd el este etimologic: _spáriŭ_> _*spáir_, _zgî'riŭ_> _zgáir_. Din aceste doŭă etimologiĭ s-ar putea conchide tocmaĭ contrarul, anume că _áir_<_ari_.

Zgîesc

Zgîésc în izolarea _zgîesc ochiĭ_ écarquiller les yeux est lat. *excaveo, excavo. _Zgîesc ochiĭ_ a însemnat deci la origină «scot ochiĭ afară din cavitatea lor». Pentru prefacerea luĭ _sc-_ în _zg-_ cf. _zgî'riŭ_ >*scabilo.

Teodor T. Burada

Inceputul teatruluĭ
IN MOLDOVA

III

O incercare despre înfiinţarea unuĭ teatru romînesc în Moldova datează numaĭ dela anul 1816, cînd Gheorghe Asaki, tînăr încă pe atuncĭ, şi cu o cultură deosebită, ce o capatase în mai multe oraşe din străinătate, luptînd în contra prejudiciilor înrădăcinate la boeriĭ noştri, făcu cel întăĭ, încercarea de a da în limba romînească reprezentaţiunĭ teatrale. El traduse şi localiză maĭ întăĭ câteva piese străine din cele maĭ bune de pe acel timp; apoĭ prin marĭ stăruinţe, făcu pe maĭ mulţĭ boerĭ să îngădue ca fiiĭ lor se fie interpreţiĭ pieselor sale.

Asaki cu cheltuĭala luĭ înfiinţă *un teatru de societate*, în casele Hatmanuluĭ Costachi Ghica, de peste drum de Mitropolie, care deveni maĭ tîrziŭ proprietatea luĭ Negroponti şi Paltişanschi. El tocmi un pictor de decoraţiĭ precum şi un maşinist, şi prefăcu casa într-o adevărată fabrică. Cortina principală a fost zugrăvită după un model adus de la Roma, înfăţişînd pe Apolon cu muzele, care întindea mîna Moldoviĭ spre a o rîdica.

Ast-fel la 27 Dec. acelaş an, s-a reprezentat cea întăĭ piesă de teatru în limba romînă: *Mirtil şi Hloe*, pastorală într-un act, prelucrată de însuşĭ Gheorghe Asaki, după Gesner şi Florian. Copiiĭ boerilor Ghica şi Sturza aŭ jucat rolurile din această piesă; aceştia eraŭ: d-na Şubin născută Ghica în rolul

păstoriţiĭ *Hloe*, prinţul Ghica în rolul păstoruluĭ *Mirtil* şi Costachi Sturdza în rolul luĭ *Lizis* închinătorul luĭ *Amor* [1]).

Această reprezentaţiune în limba romînească a avut o înrîurire fericită asupra tuturor. Pe atuncĭ limba noastră era defăĭmată şi privită numaĭ ca bună pentru a ne înţelege cu slugile şi cu ţaraniĭ de la ţară, ĭar nu pentru a ne exprima diferitele noastre sentimente sufleteştĭ. Era un ce înjositor şi respingător a vorbi prin saloane limba romînească, nu era nobil ca cineva să nu ştie să ţină o converzaţiune în societatea boerilor noştri fie în greceşte, franţuzeşte, nemţeşte, orĭ cel puţin în ruseşte.

Gheorghe Asaki, în precuvîntarea ce o face la piesa *Mirtil* şi *Hloe*, tipărită în anul 1854, ne descrie cele zise, în modul următor: «In o epohă de streinomanie, la 1816, am fost înfiinţat un teatru de societate în casele răposatuluĭ Hatman Constantin Ghica, boer generos şi iubitor de cultură. Actoriĭ eraŭ fiĭ şi fiĭce a celor întâĭ familiĭ, carĭ reprezentaŭ piese franceze. Acestora am încredinţat întreprinderea pe atuncĭ sumeaţă a face o breşă în acea streinomanie, adresînd limba patrieĭ către inimĭ patriotice. Şi fiind-că prea mult ar fi fost a vorbi de o dată romîneşte despre evenimente eroice, aŭ despre intrigi de saloane, carĭ atuncĭ numaĭ în limbĭ streine se urzeaŭ, Muza modestă s-aŭ fost învăscut în veştminte cîmpene şi cu ajutorul acestuĭ prestigiu şi a costumuluĭ naţional, cel maĭ pitoresc pentru păstorĭ, inimile s-aŭ încîntat şi auzul a început a se domestici cu limba ce pe atuncĭ se numea dialect» [2]).

Fie-care poate să priceapă cîtă plăcere şi cîtă bucurie a produs în inima luĭ Gh. Asaki şi a adevăraţilor romînĭ reprezentarea acesteĭ piese, în limba romînească, care era menită să înainteze cu paşĭ marĭ către scopul eĭ înalt, acel al cultureĭ poporuluĭ.

Această încercare a luĭ Gh. Asaki a fost ajutată mult şi de îndemnul exemplar al luminatuluĭ şi patriotuluĭ Mitropolit Veniamin cum şi a Postelniculuĭ Al. Beldiman, cu dor de propăşirea neamuluĭ săŭ.

Apariţiunea pe scenă a gingaşilor *Mirtil* şi *Hloe*, îmbrăcaţĭ în veştminte păstoreştĭ, şi vorbele lor pline de farmec, în-

---

1). Relaţiunĭ verbale date de Mihalachi Cerchez ; vezĭ şi *Nuvele istorice a Romîniei*, de Gheorghe Asaki. Iaşĭ 1867. pag. VI.

2). Piesa *Mirtil şi Hloe*, s-a jucat pentru a doua oară in al V-lea *Concert popular*, ce am dat în Iaşĭ la 14 Dec. 1887, în Teatru Naţional (Sala Pastia).

fiăcărară inimile nu numaĭ a tinerilor, dar chiar şi a unor din boerĭ în care simţul patriotic şi artistic nu era înăduşit încă de influenţa fanariotă.

Publicul Ieşan în genere, simţi o adîncă impresiune, aflînd maĭ cu samă că însuşĭ capul bisericiĭ noastre vrednicul Mitropolit Veniamin, nu numaĭ că a încurajat această încercare, dar încă i-a şi dat bine cuvîntarea sa, venind să vadă cea întăĭ reprezentaţie în limba patrieĭ.

Edgard Quinet, marele patriot francez şi unul din ceĭ maĭ de seamă filoromînĭ, ginerele luĭ Gh. Asaki, vorbeşte astfeliŭ despre acest început a teatruluĭ romînesc [1]):

«Acest spectaciu într-un salon particular iluminat de căteva lumînărĭ, s-a părut luĭ Veniamin admirabil, încît teatrul romîn s-a inaugurat sub patronajul luĭ, ca în timpul misteriilor».

Plăcerea şi bucuria ce a simţit-o adevaraţiĭ romînĭ cînd auziră pentru prima oară limba romînească pe scena teatruluĭ, se exprimă foarte bine prin versurile întocmite de Gheorghe Asaki, cu ocazia deschidereĭ teatruluĭ naţional în zisul an 1816. Aceste versurĭ aŭ fost adresate Prinţuluĭ Ghica şi d-neĭ E. Şubin, carĭ aŭ conlucrat la reprezentarea pieseĭ *Mirtil şi Hloe.*

Iată acele versurĭ :

„In un timp de ovelire, pe cînd limba cea romînă
„Din palaturĭ intărită, se vorbea numaĭ la stînă,
„Nobilĭ voi de neam şi cuget, sfărmînd a sale fere,
„Vorbita-ţĭ întăĭ c-aciia ce ne daŭ pîne şi miere,
„Şi-aţĭ vădit în astă piesă, c-a lor inimĭ nu sînt mute,
„La respect la cunoştinţĭ, la amor şi la virtute.
„Pîrga sceneĭ naţionale cu drept vouă se cuvine
„Suvenir ca se vă fie a juneţelor senine
„Picătura de şi mică, ce pe-o stîncă picurează
„Face rîuluĭ o cale, care după ea urmează [2]).

Reuşita deplină ce încununa aceste silinţĭ de propăşire a arteĭ şi a simţuluĭ patriotic romîn, făcu ca în curînd să se pue în scenă alte piese nouă, între care una foarte valoroasă ca literatură, şi grea de executat ca artă, anume: *Alzira*, tragedie în 5 acte de Voltaire [3]).

Doĭ anĭ după aceĭa, adecă pe la 1818, s-a dat nişte repre-

1) Vezĭ: Edgard Quinet. Oeuvers complétes *Les roumains.* Paris 1857 pagina 90.
2) Vezĭ: *Culegere de poeziĭ* de Gh. Asaki. ediţ. II. Iaşĭ 1854 pag. 83
3) Aceste relaţiunĭ îmĭ sînt comunicate de Dimitrie Gusti şi postelnicul Manolachi Drăghicĭ.

zentațiunĭ de tablourĭ (tableaux vivants) tot în casele Logofătuluĭ Costachi Ghica, unde se reprezentase *Mirtil și Hloe*, cea întâĭ piesă în limba romînă după cum am văzut. Acele reprezentațiunĭ eraŭ executate de juniĭ și junele Moldovene [1]).

Apoĭ în anul 1821, în timpul Eterieĭ greceștĭ, a maĭ venit o trupă nemțască ce avea și un cor de muzică vocală, și a făcut o sală de teatru în casele Doctoruluĭ Peretz [2]).

Orchestrul era alcătuit din *muzica taliencască* ce se afla pe atuncĭ în Iașĭ [3]).

In această epocă vedem că teatrul romînesc încetează cu totul, ne maĭ urmînd nicĭ o altă mișcare din partea cuiva.

Pricina acesteĭ încetărĭ a reprezentațiunilor teatrale în limba romînă, credem a fi pe lîngă tulburările țăriĭ prin războaie și bolĭ epidemice, și plecarea în Viena maĭ ales a inițiatoruluĭ Gh. Asaki, care la 1822 fu numit agent diplomatic a Moldoveĭ în capitala Austrieĭ, de către Domnitorul Moldoveĭ de atuncĭ Ioniță Sturza.

La anul 1827, Gh. Asaki reînrorcîndu-se în țară a început a lucra din noŭ pentru propășirea artelor frumoase, și cu toate stăruințele sale, n-a izbutit de loc a reînființa teatrul romînesc.

De la anul 1821 și pînă pe la sfîrșitul anuluĭ 1832 nu maĭ știm, dacă s-a maĭ dat de cineva și anume în ce loc vre-o reprezentațiune teatrală în Iașĭ.

IV.

In timpul ocupațiuneĭ ruseștĭ pe la anul 1832, veniră în Iașĭ frațiĭ Baptiste și Josephe Fouraux, cu o trupă franceză care cu un an maĭ înainte dăduse un șir de reprezentațiunĭ teatrale în Bucureștĭ.

Aceștia prin mijlocirea girantuluĭ consulatuluĭ *Galieĭ* (Franțieĭ) Duclos, către Postelnicie, cu adresa No. 3746 din 27 Aug. 1832, aŭ cerut să li se deĭe învoire a preface într-o sală de teatru salonul cel mare din Curtea Domnească, împreună cu vre-o cîteva odăĭ, carĭ eraŭ ruinate din cauza foculuĭ ce se întîmplase, cu condițiune, ca acea sală de teatru, să rămînă a Statuluĭ după zece anĭ.

Frații Fouraux văzîndu-se însă expușĭ la marĭ cheltuelĭ,

---

1) Vezĭ: Albina romînească. Anul 1847 No. 110.
2) Astăzĭ casele Prințuluĭ Grigore Sturza (str. Romînă).
3) Vezĭ: Vornicul Alecu Beldiman. *Eterie*. Iașĭ 1861. pag. 16.

aŭ părăsit acest plan și cerură învoire de la guvern, ca să facă un teatru vremelnicește în curtea ce a fost a luĭ Neculaĭ Șuțu. Guvernul învoi cererea lor, dar eĭ din maĭ multe împrejurărĭ părăsiră și acest plan, și luară apoĭ pe timp de cincĭ anĭ casele luĭ Talpan—care astăzĭ nu maĭ aŭ ființă și se aflaŭ în colțul grădiniĭ actuale a Teatruluĭ național, despre *Institutul Gregorian* și școala *Notre Dame de Sion,* spre a le preface în teatru [1]).

Preschimbarea caseĭ luĭ Talpan în teatru a fost supraveghiată de arhitectul și ingierul Fraivald [2]). Iată ce găsim despre aceasta în «Albina romînească» [3]):

«Intre nouă folositoare publice așezămînturĭ, Capitala noastră se poate lăuda și cu statornicirea unuĭ teatru ce este o școală, unde desfătîndu-se publicul învață cele bune și care mult înrîurează asupra moraluluĭ și informarea haractirului.

«Forma teatruluĭ este eliptică cu treĭ rîndurĭ de loje, și cu o galerie toată cu gust împodobită. Decorațiile s-aŭ zugrăvit de d-l Livaditi, carele pe cortină (perdeaua întăia) aŭ înfățișat muzele fieș-care în a lor îndeletnicire».

Frațiĭ Fouraux avură mult de luptat pînă ce aŭ văzut teatrul lor zidit, cheltuelĭ marĭ și multă trudă. In aceĭașĭ foaĭe «Albina romînească», maĭ găsim următoarele [4]):

«Facerea unuĭ teatru din noŭ maĭ ales în asemene timp, este însoțită de multe greutățĭ; cu toate acestea, sirguința d-luĭ întreprinzător Fouraux și a sa necruțare de cheltueală, au biruit toate împedecările, și teatrul se apropie de a fi gătit cu toată tăria și înfrumusețarea cerută pentru asemenea public așezămînt».

Deschiderea acestuĭ teatru, care s-a numit *Théâtre des Variétés* (*Teatru de varietăți* [5]), anunțată pe la mijlocul luĭ Octombrie, era așteptată cu nerabdare de nobleța și publicul cult din capitala Moldoveĭ.

---

1) Despre toate acestea vezĭ: Dosarul Postelniciеĭ No. 263 din 1832 Inființarea teatruluĭ francez în Iașĭ sub direcția fraților Furo.

2) El a făcut și planul caselor Vistierniculuĭ Gh. Roset Roznovanu.

3) An. 1832 No. 97 pag. 388 și anul 1837 pagina 81.

4] Anul 1832, No. 91.

5] Pentru prima dată am cîntat cu violina pe scena acestuĭ *Teatru de Varietățĭ.* Vezĭ : Asociațiunea generală a artiștilor din Iașĭ : *Serbarea Jubileuluĭ de 50 anĭ a d-luĭ T. Burada,* Iașĭ, 1904.

Eată ce ne spune foaia timpuluĭ[1]:

«Dorinţa nobleţiĭ şi a publiculuĭ cultivit a aceste Capitalii de a ave un teatru, să înfiinţază. Trupa D-lor Furo, face această întreprindere şi lucrul urmează în casele D-sale Talpan cu acea sporire, în cît deschiderea teatruluĭ se va putea face pe la mijlocul luĭ Octombrie».

Cu inspecţiunea şi cu privigherea teatruluĭ s-a însărcinat pe marele Postelnic Beizade Neculaĭ Suţu, unul din boeriĭ ceĭ maĭ luminaţĭ şi maĭ iubitorĭ de arte din Moldova, care urmă tot odată a censura şi piesele ce trebuiaŭ a se reprezenta.

Pentru poliţia internă a teatruluĭ, şi pentru în datoririle actorilor s-a întocmit maĭ apoĭ de către Beizade Neculaĭ Suţu în unire cu fraţiĭ Fouraux, următoarele două regulamente în limba franceză, legalizate de consulatul francez, pe care noĭ le dăm aicĭ în traducere, ca unele ce aŭ alcătuit cele întâĭ legiuirĭ teatrale la noĭ în ţară. Iată-le:

Regulament privitor la poliţia internă a teatruluĭ.

Art. 1. Pentru a înlătura orĭ-ce învălmăşag şi accident ce s-ar pute întîmpla, trasurile care vin, vor intra prin poarta cea mare a ogrăziĭ şi vor eşi prin partea grădiniĭ.

După spectacol, trăsurile vor veni prin partea grădiniĭ, şi vor rămîne pînă ce vor fi chemate de către un craĭnic însărcinat de poliţie cu un asemenea serviciŭ, căruia fie-care trebue să se adreseze. Trăsurile nu vor putea veni decît după ce vor fi chemate şi vor eşi prin poarta ograziĭ.

Art. 2. Indată ce trăsura a fost chemată şi a venit, dacă stăpînul eĭ nu este faţă, va trebui să ĭasă şi să aştepte în grădină pînă ce va fi chemată din noŭ.

Art. 3. Slugile vor aştepta în coridorul lojelor şi nu vor putea intra în sală fără porunca stăpînuluĭ lor.

---

[1] *Alb. rom.* 1832, No. 74 din 18 Sept. şi *Uricarul* de Th. Codrescu Vol. XII pag. 58.

Art 4. Sînt rugaţĭ ca nimenea să nu steĭe cu capul acoperit în timpul cît ţine spectacolul.

Art. 5. Nu este permis a fuma, decît în sala anume destinată pentru acest scop.

Art. 6. Nimenea nu trebue să tulbure liniştea nicĭ să întrerupă reprezentaţia prin nicĭ un mod.

Art. 7. Biletele de intrare în teatru, vor fi date acelui în drept de a le primi. Biletele de abonament vor fi arătate.

Art 8. Abonaţiĭ carĭ ar dori să deĭe lojile lor pentru o seară la o altă persoană, trebue să încunoştiinţeze pe direcţiune.

(Urmează).

Dări de samă

Gh. Silvan. *Valea albă* (roman). Bucureștĭ, Tipografia Cronica 1905, 3 l. 50 b.

E un gen literar cu multe cerințĭ și cu marĭ greutățĭ romanul istoric. E greŭ să pătrunzĭ în credințele și sentimentele oamenilor de altă dată, maĭ ales cînd aĭ asupra lor cunoștințĭ atît de sărace, cum e cazul pentru istoriea noastră. De cele maĭ multe orĭ fantaziea autoruluĭ înlocuĭește datele istorice neîndestulătoare și sînt foarte puține romanele istorice cari-țĭ daŭ iluziea realitățiĭ și a adevăruluĭ. Cum era de așteptat, romanul d-luĭ Silvan, care are ca centru un moment interesant și mișcător din istoriea noastră, epica luptă din Valea-Albă, nu-ĭ dintre acestea. Caracterul luĭ Arbore, a jupăniței Negri, ca și a celorlalte personaje principale, visternicul Iuga, vornicul Boldur, sînt prea abstracte și lipsite de viață. Caracterul domnitoruluĭ Ștefan, care interesează maĭ cu samă pe cititor, e falș și nelogic. La început crud, maĭ tîrziŭ nehotărit și aproape pasiv în momentele grele. Turciĭ, Tatariĭ, sînt zugrăvițĭ cu prea multă pornire și-s încarcațĭ cu epitete nepotrivite. Sînt multe exageratiĭ psihologice. Stilul e adesea afectat, se întîlnesc uneorĭ comparatiĭ deplasate. Totușĭ sînt tablouri reușite, și luptele cu păgîniĭ, sentimentele ce însuflețeaŭ masele sînt redate uneorĭ cu putere. Descripțiea oștilor moldovene în ajunul mareĭ ciocnirĭ, cu nemărginita lor iubire de moșie și cruce, cu conștiința înălțimiĭ sfinte a momentuluĭ, cu încrederea lor în Domn și căpitanĭ, nu-ĭ desigur lipsită de viață și de emoție. Tot așa lupta eroică a visterniculuĭ Iuga, de altfel fantastică și complect lipsită de adevăr istoric.

Deși romanul d-luĭ Silvan nu va rămînea, dovedește din partea autoruluĭ o reală putere de evocare, pe care o va întrebuința poate maĭ cu folos în operile luĭ viitoare.

P. Octavian

Gh. A. Teodoru. *Din viaţa marinarului* (nuvele). Bucureştĭ, Minerva 1905. Un volum de 244 p.; 1 l. 50 b.

Fecundul autor al acestuĭ volum de nuvele, (d. Teodoru a dat pînă acum publicităţiĭ 6 opere şi are gata în manuscris 29 conţinînd drame, conferinţĭ ţinute saŭ destinate a fi ţinute, versurĭ, nuvele, un roman social, plus «La sfat cu mine însumĭ», Memoriĭ; Călătoriile mele în 6 volume), îşĭ începe opera cu un studiŭ introductiv de 24 paginĭ în care acuză pe scritoriĭ de literatură marină că n-aŭ descris viaţa marinaruluĭ în adevăratele eĭ culorĭ. Jean Bart, în cunoscutul luĭ «Jurnal de Bord» n-a zugrăvit decît partea eĭ poetică el, va arata suferinţile şi mizeriile acesteĭ vieţĭ chinuite. Nuvelele sale aŭ titlurĭ semnificative: »Sbucium şi moarte. Vijelie şi vijelie. Un incendiŭ la bord. În mijlocul măriĭ. In faţa morţeĭ. 24 ore la larg. Din Londra în America de Sud. Chili. Cea dintăĭ e dedicată «Fiiceĭ poporuluĭ eminamente marinar Alteţeĭ Sale Regale Principesa Mariea a Romînieĭ», celelalte altor persoane maĭ puţin sus puse. In ele sînt descrise furtunĭ, naufragiĭ, aventurĭ, amorurĭ banale şi sînt zugrăvite tablourĭ marine într-un stil pretenţios, umflat şi vulgar.

Iată o prubă din poeticele descripţiĭ ale autoruluĭ:

Dar iată, la un moment dat, că un glob de foc apare la orizont, glob ce cu ochiu-ĭ enorm, dintr-o singură privire, privire lacomă şi însîngerată îmbrăţişă de odată tot universul de jur împrejur. Era Regele Universuluĭ care îşĭ făcea majestoasa şi impozanta sa intrare pe partea noastră din Glob, venind de dincolo întocmaĭ unuĭ general triumfător în fruntea armatelor sale, fiind rîndul nostru acuma de a ne împroşca cu razele sale călduroase, de a alunga întunerecul din jurul nostru dîndu ne lumină şi iarăşĭ lumină, raze care amestecîndu-se printre salturile uşoare ale apeĭ, ne făcea să admirăm un joc de culorĭ atît de feeric cum numaĭ la larg şi pe un astfel de liniştit timp se maĭ poate afla. Mediteraneĭa înmarmorată: acum de un frumos verde *fonsat* strălucind ca o oglindă la reflectarea razelor solare a uneĭ deschise dimineţĭ, tăiaţă de etrava bricului culcat graţios pe o coastă ca şi o lebădă ce se vede înnotînd pe luciul unuĭ lac cristalin făcea ca micele valurĭ, scurte şi precipitate să se arunce din prora vasuluĭ în lăturĭ preschimbîndu-se într-o ploaie fină şi fosforescentă de picăturĭ ce *îimproşcaŭ leger* pînă la înălţimea copastieĭ aproape, pe cînd în urma vasuluĭ o linie şerpuindă ca şi o făşie lungă pĭerdută în orizont, se desemna frapînd imaginea unuĭ suvenir venind din trecut şi pe care cu ochiĭ minţiĭ urmărindu-l, fără vreme te simţĭ transportat în timpurile acelea carĭ, deşi de mult duse, dispărute, pĭerdute în negura anilor scurşĭ, te fac totuşĭ a le trăi purure aevea, pururea simţind în tine fioriĭ regretuluĭ, dorinţa reîm-

prospătării lor. Iar în mijlocul acestei superbe poezii a naturii, ca o notă discordantă ce făcea să reiasă şi mai mult în relief farmecul ei, paseri albe *planaŭ* pe de-asupra *lansînd* în aer strigăte ascuţite ce ca un tăĭuş de pumnal pătrundeaŭ în inima mateloţilor, inimă veşnic stăpînită de aceaş melancolie pe cît de dulce, pe atît de aşezată....»

Scapat dintr-un naufragiŭ, autorul face următoarele reflecţiĭ personale cu fond filozofic:

Nu mi-a fost dat să mă înnec, nu mi-a fost dat să pier în fundul oceanuluĭ, dar după ce am întimpinat atîtea furtunĭ, după ce am văzut de atîtea orĭ moartea, cu ochiĭ şi am scăpat, a trebuit să mă înnec într-un pahar cu apă A trebuit să vin din noŭ în Romînia unde atîtea alte groaznice mizeriĭ mă aşteptaŭ... unde un convoĭ şi maĭ cumplit de suferinţe îşĭ aşteptaŭ prada în fiinţa mea!... Iată destinul spre care o fatalitate oarbă şi neînţeleasă m-a împins! M-a scăpat ca să mă peardă, mĭ-a dat viaţă pentru a mă arunca maĭ tîrziŭ în gura unor lupĭ flămînzĭ gata a mă sfăşia din moment în moment, spre a mă arunca maĭ tîrziŭ ca pradă unor bestiĭ sălbatice sub formă de oamenĭ, bestiĭ maĭ lacome, maĭ feroce şi maĭ nesăţioase de viețe omeneştĭ decît toate bestiile din fundul tuturor apelor acestuĭ univers....»

Complect lipsite de valoare artistică, nuvelele marine ale d-luĭ Teodoru pot fi gustate cel mult de cititoriĭ foiletoanelo melodramatice şi păcat că sînt editate de institutul de arte gra fice «Minerva», alăturĭ de nuvelele luĭ Sadoveanu şi poeziile Marieĭ Cunţan.

P. Octavian

Geologisches Centtralblatt, 15 Fevr. 1905. **Asupra maselor de alunecare pe coaste.**

In *Arhiva*, organul societăţiĭ noastre No. 10-11, 1904, sub titlul «*Mase de lunecare din districtul Tutova şi Vasluĭ*» am expus rezultatul cercetărilor mele personale în privinţa acestor fenomene Din observaţiunile făcute am indus concluziunĭ asupra mecanizmuluĭ lunecăriĭ în sine însuşĭ, în detaliile sale intime. In acelaş timp am deosebit nape cu oprirea liberă, nape cu oprirea forţată de o piedecă puternică şi altele cu o piedecă slabă.

Revista berlineză, *Geologisches Centralblatt* din 10 Februarie 1905, cuprinde un rezumat al lucrăreĭ d-luĭ geolog Pavlow A. P. întitulat Eboulements de la rive droite de la Volga, de

Simbirsk et de Saratow. Matériel pour connaitre la structure géol. de la Russie Livre II, Edit. de la soc. Imper. des Natur. de Moscou.»

Lucrarea cuprinde descripţiunea detailată a lunecăreĭ de la Simbirsk din 1902 precum şi alte lunecărĭ de pe ţărmul drept al fluviuluĭ Volga, şi stabileşte 3 tipurĭ deosebite:

a) *Năruiturĭ de lunecare*, pe care le numeşte *delapsive* (de la cuvîntul *delabi*).

b) *Lunecărĭ împingătoare saŭ detrusive* (de la cuvîntul *detrudere*).

c) *Lunecărĭ mixte*.

Concluziunile d-luĭ Pavlow sînt în concordanţă şi confirmă în totul studiul meŭ şi anume:

I. Tipul *a* de *lunecărĭ delapsive* corespunde cu ceĭa ce am numit noĭ *nape cu oprire liberă*. In observaţiunile noastre însă nu am întîlnit asemenea caz, unde oprirea să fie cu desăvîrşire liberă. Poate napa superioară de la Pueştĭ să corespundă la acest gen de mişcare, dar fiind-că marginea sa frontală (inferioară) a dispărut din cauza eroziunilor, nu putem afirma aceasta cu siguranţă.

In acest tip (Pavlow) mişcarea începe în partea inferioară a clineĭ prin îndepărtarea şi prăbuşirea maluluĭ, ce susţinea întreaga masă. Prăbuşirea e cauzată de eroziunea apelor fluviatile. Lunecarea se caracterizază prin rupturile particulare ale soluluĭ

II. *Tipul b de lunecărĭ detrusive*, corespunde *napelor cu oprire forţată saŭ cu obstacol puternic*, ce nu-l poate împinge.

D-l Pavlow arată, că în acest tip mişcarea începe de sus saŭ are o maĭ mare iuţeală în partea superioară. Formarea de cute, gheburĭ [ghibositāţĭ] şi covăţiturĭ în partea inferioară a clineĭ este trăsătura caracteristică a mişcăreĭ de acest gen.

Iată ce am scris in Arhiva p. 464: «De îndată ce echilibrul păturilor este deranjat, napa, care lunecă, se desprinde de sus de la matcă prin o despicătură». Şi maĭ departe: «Dacă napa odată pusă în mişcare întîlneşte o pĭedecă, ce nu o poate împinge, ea se opreşte pe loc Maĭ întăĭŭ se bombează la marginea inferioară apoĭ se zbîrceşte şi se încreţeşte dinspre aval către amont»...... «In punctul de întîlnire a pĭedeceĭ, napa nu se deslipeşte, pentru a se ridica, dar se bombează cutîndu-se maĭ mult decît restul».

La acest gen trebue să clasăm napa de lunecare de la Mărăşeştĭ şi cea de la Movila-luĭ-Burcel.

III. *In tipul c, lunecărĭ mixte*, mişcarea caracteristică pentru *tipul a* este urmată de mişcările *tipuluĭ b*. Aci intră napa cu obstacol slab, care cedează împingereĭ, cum am văzut că s-a întîmplat la napa I (inferioară) de la Pueştĭ.

R. Sevastos

CRONICA

Viaţa noauă, No. 1 din 1 Februar 1905.

O nouă revistă apărută pe orizontul nostru literar. In articolul său întitulat «Rătăcirĭ literare», d. Ovid Densuşianu se rîdică contra curentuluĭ poporanist, atît de accentuat în timpul din urmă în literatura noastră, şi găseşte greşite şi dăunătoare arteĭ imitaţiile versurilor din doinele şi baladele populare. «De ce numaĭ ce e la ţară ar fi adevărat romînesc? Dar n-avem şi vĭaţa noastră orăşănească, nu găsim şi în ea ceva caracteristic, ceva care să aĭbă dreptul să fie trecut în artă?...... A condamna sistematic în bloc, orĭce înrîurire străină, este o aberaţiune în care, din pacate prea mulţĭ cad...... Slăbicĭunea literaturiĭ noastre în multe părţĭ vine mi se pare deacolo că am rămas prea străinĭ de ce aŭ produs de samă alte literaturĭ».

In afirmaţiile d-luĭ Densuşianu e o parte de adevăr, dar marile curente nu-s produse, ci numaĭ consacrate de criticĭ, şi tendinţele sale nu vor putea triumfa decît prin opere. Curentul poporanist e reprezintat în literatura noastră prin opere cari nu-s lipsite de o reală valoare artistică. Acest curent e poate prea îngust, dar ar fi desigur nedrept să-ĭ tăgăduim puterea şi binefăcătoarea luĭ sănătate.

Maĭ sînt 2 recenziĭ absolut nedrepte, căcĭ pentru recenzent, «D. Leca e cel maĭ artist dintre poeţiĭ tinerĭ», şi citînd cîteva versurĭ de Maria Cunţan exclamă «e şi acesta un fel de poezie, dar hotarele arteĭ trec ceva maĭ departe».

Sămănătorul, No. 8 din 20 Februar 1905.

D. Iorga vorbeşte despre albumul de ţăsăturĭ din Sibiŭ. Iosif are o poezie Smeoica. D-l Mehedinţĭ într-un articol «Primavara literară», adresat către «ceĭ aleşĭ aĭ tinerimeĭ de azĭ», laudă curentul poporanist în literatură într-un stil artistic şi căutat. «Este o adevărată răcorire sufletească, să vezĭ că literaţiĭ de azĭ s-aŭ întors spre direcţia sănătoasă, urmată oarecum instinctiv de toţĭ scriitoriĭ noştri de samă, cari şĭ-aŭ aflat inspiraţia lor maĭ întăĭŭ de toate în însăşĭ fiinţa sufletească a poporuluĭ nostru..... Inainte de a cuprinde universul, cel ce scrie în limba noastră şi în mijlocul poporuluĭ romînesc, cel cu atîtea înfăţişărĭ originale de bună samă îşĭ va opri ochiĭ maĭ întîĭŭ asupra acestuĭ popor, asupra faptelor şi sentimentelor cari deşteaptă vibraţiile cele maĭ ascunse ale sufletuluĭ nostru comun, ca neam deosebit de alte neamurĭ». La îndemnurile spre vre-o modă spune d. Mehedinţĭ nu se vor pleca decît ceĭ slabĭ şi neisprăviţĭ. «Să nu ne supărăm pe ceĭ cu infirmităţĭ morale, cu gîndul triumfuluĭ din Simfonia a IX-a, cu inima plină de acea «bucurie, scînteia divină, fiică a zeilor din Elyseu» să cuprindem cu braţele deschise pe toţĭ ceĭ veniţĭ pe drumul înflorit al arteĭ izvorîte din conştiinţa neamuluĭ nostru. Azĭ sînt puţine florĭ, mînĭ, dacă primăvara dăinueşte, vor fi multe — o grădină întreagă.» Delicatul povestitor Sandu Aldea termină nuvela luĭ « Fără noroc». In această nuvelă ĭes bine în relief calităţile autoruluĭ: puterea în descripţiĭ, simţul viŭ al naturiĭ, senzibilitatea fină, dar şi defectele luĭ, comune maĭ tuturor scriitorilor noştri tinerĭ, slăbiciunea observaţieĭ, psihologiea puţin adîncă şi, ca o urmă de naiv romantizm, predilecţie pentru deznodămintele tragice puţin naturale.

P. Octavian

CARȚI PRIMITE

Em. Grigorovitza. *Chipurĭ și graiurĭ* din Bucovina, București, 1905, Instit. Grafic Minerva, 2 l. 50 b.

Dim. Bolintineanu. *Opere complete*—Poezii, București 1905 Instit. Grafic Minerva, 1 l 50 b.

S. M. Stempo. *Ultima lovitură*, dramă în 4 acte, Bucureștĭ 1905, un vol. 107 p. 2 l.

I. Tanoviceanu. Apucăturĭ vechĭ ale noueĭ școale istorice *Neculaĭ Iorga* et comp, treĭ respunsurĭ conținînd critica vol. V și VI din studiĭ și documente și a istorieĭ luĭ Ștefan cel Mare, pentru poporul romîn, Bucureștĭ, un vol. 134 p. 60 b.

Dr. G. G. Longhinescu. *Cronicĭ științifice*, Bucureștĭ, 1905.

George Popovicĭ. Anul de la Martie în Moldova în timpul luĭ Alexandru cel Bun, 147 Bucureștĭ, 1905.

Caîon. *Triumful crucei*, povestirĭ creștine, Editura Birouluĭ Universal, At. Nițeanu, Bucureștĭ, 1904. un vol. 248 p. 2 l.

Valentin Bude. *101 epigrame*, Iașĭ, 1905 un vol. 119 p. 1 leu.

Gr. T. Trancu. *In chestiunea moratoriuluĭ*, Bucureștĭ 1905.

Benedetto de Luca. Il Dominio della Corona Romeno e Jean Kalinderu. Roma [Cooperativa Poligrafica Editrice], 1904.

Annales de la Société Scientifique de Bruxelles, Louvain, 1904-

Annuaire de L'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles, 1905.

Revue des Questions scientifique, publiée par la Société Scientifique de Bruxeles, Louvain 1904.

REVISTE

Bulletin de la Classe des Sciences. No. 12, Académie Royale de Belgique. Bruxelles 1904.

Bulletin de la Classe des Letres et des Sciences Morales et Po-itique et de la Classe des Beaux-Arts. No. 12, Bruxelles 1904.

Revista Idealistă, sub direcțiunea d-luĭ M. G. Holban, Mogoșeștĭ, jud. Dorohoĭ. Ianuarie 1905, No. 1, Sumar: D. Marin Demetrescu: Cîteva din calitățile superioare ale poporuluĭ Englez. Dr. Socoliu: Nemurire și fără suflet. D. V. Kogolniceanu: Expoziția Societățiĭ Agrare. D. F. Brunetiere: Cincĭ scrisorĭ asupra luĭ Ernest Renan. D. H. Bordeaux: Frica de Viață. D. N. Floraru: Suflet de erou. Poeziĭ: D-na Ana Conta Kernbach, Stanțe pentru Irma de Șt. Cruceanu; Cîntecul Olaruluĭ de Cincinat Pavelescu; Apus de toamnă de Smaranda Brădișteanu; D. Mihail Mărgăritescu: Cronica muzicală; M. G. Holban: Viața în țara și în străinătate. Buletin literar și bibliografic, etc.

Luceafărul. No. 6 din 15 Mart 1905. Sumar: Din ornamentica romînă de Oct. C. Tăslăuanu. Căprarul de I. Agîrbiceanu Maĭ iuțe, voinice, versurĭ de Achim. Numaĭ tu și Visurile mele, versurĭ de Maria Popovicĭ. Dăscălița de Al. Ciura. Irova de O. de Cozmuța. Părăsițĭ, versurĭ de Oct. Goga Plagiat de Al. — Cronică. Dărĭ de samă și notițĭ literare.

Făt-Frumos, 15 Fevruarie 1905, Bîrlad. N. Iorga—Două biserici bucureștene. D. Nanu—Zăvodul Spataruluĭ [baladă). Emilgar—O zi ca altele (schiță). C. Moldovanu—Celor de peste munțĭ, poezie. Emilgar—O nouă revistă (Viața Nouă) I. Antonovicĭ—Documente.

Sumar No. 11 din 21 Mart: Riria—Țarcalamul. N. I. Apostolescu. Viața literară—Note critice. Perdută, poezie—R. Paul. Florĭ, remîniscențe—A. Gherghel O aniversare — Mircea Basarab. Sapho (roman) conținuare de N. A. Ionescu. Epiloguri—E. Nathan. Necrologie—Ștefan Micu. Notițe—V. Cristescu.

Lupta pentru viață. redactată de d-l N. A. Bogdan, Iașĭ. Sumar : Avem criticĭ sau detractorĭ. Iluziile mele (versurĭ). Cînd s-a fondat Iașul și de către cine ? Imprejurimile Iașuluĭ, Mănăstirea cetățuia. Amintirĭ poznașe din teatru. Vorbițĭ-o de bine. De-a curmezișul țăriĭ Romîneștĭ. Document—Spițeria Doftoruluĭ Fotachi. Maruntușurĭ.

Ovidiŭ. No. 1 Martie 1905, Constanța. Sumar: Inimă de mamă—Munțĭ și ape (poezie) de I. N. Roman. Intre aur și iubire (poemă) de P. Vulcan. Vladimir Korolenko, Bătrînul Clopotar trad. de F. David. Țiganiĭ și Epurile (snoavă) de Șt. Tuțescu. Din Cordun de C. Cihan. Doruluĭ (poezie) de Iulian Siniol. O nuntă țigănească de N. Varone. Iluminarea cu acetelină de Ing. Potârcă. Lupul și Vulpea (legendă) de Șt. Tuțescu. Istoria Epiruluĭ de V. Diamandi.

Biserica ortodoxă. No. 10, Ianuarie 1905 Bucureștĭ. Sumar: Prezent cleruluĭ romîn. Psalmiĭ. Note asupra istorieĭ bisericeștĭ a Romînilor p. sec. XIX. Milostenia și ospitalitatea la primiĭ creștinĭ. Sf. Grigoriŭ de Nazianz și învățătura sa. Manuscriptele de la Bisericanĭ și Rîșca. Puterea credințeĭ Cronica bisericească. Valoarea și metodica învățăm. religios. Cuvînt panegeric. Prozelițiĭ trecuțĭ la religia creștină ortodoxă. Bibliografie etc.

Romînul literar, anale politice și literare, Bucureștĭ.

Ostașul Romîn, revista literară-militară, Iașĭ.

Revista învățătorilor și învățătoarelor, Buzeu.

Sănătatea ilustrată, revistă de medicină populară, Bucureștĭ.

Amicul tinerimiĭ, revista pentru copiiĭ romînĭ, Tîrgu Jiŭ.

Agrarul, organul societățiĭ agrare marilor proprietarĭ, Bucureștĭ.

Jurnalul societățiĭ centrale agricole, Bucureștĭ.

Cîmpul. Organul societățiĭ agronomice a absolvenților scolilor de agricultura, Bucureștĭ.

Apicultorul, revista cultivatorilor de albine, Botoșanĭ.

Jurnalul Femeieĭ. (Educație, recreație, mode) Bucureștĭ.

ZIARE

Libertatea, Orăștie.

Gazeta Transilvanieĭ (număr de Duminică), Brașov.

Curierul gazetă pentru sociologie, literatură, știință, industrie și informațiunĭ, Botoșanĭ.

Jurnalu Poporuluĭ, un noŭ și bun jurnal pentru sate. Redacția și administrația în Comuna Coveiŭ, jud. Doljiŭ.

Prezentul, un nou ziar național-liberal, Bucureștĭ.

Steagul, organ conservator, Botoșanĭ.

Voacea tutovei, ziar naționalist, Bîrlad.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII STIINȚIFICE ȘI LITERARE

DIN IAȘI

ANUL XVI. APRILIE 1905 No. 4.

TIBERIU V. CRUDU

IN ZBUCIUM

I.

Venise primăvara și țarna răcorită de zăpezĭ răsufla-n ticnă aburind. Muncitoriĭ, veselĭ că s-a deschis vremea cîmpuluĭ, umblaŭ să-șĭ puĭe cît maĭ bine ogoarele la cale. Singură Ana părea nesimțitoare! Singură ea, deși sosise dricul trebiĭ, nu era dumerită de pasul ce trebuĭa să-l facă-n jurul gospodărieĭ sale. Ce-ĭ drept, scăpase de soacră-sa, căcĭ Durnea om harnic îșĭ durase casă cu multe acaretur̆ temeĭnice. Cînd fluera vîntul avea gardurĭ în care să se opreascâ și găina nu maĭ putea fi umflată pe sus și dusă pe pustiĭ.

Șuricica din coasta tinziĭ, zămnicul de dinaintea ușiĭ, cotețul pentru porcĭ și poĭata găinilor priveaŭ neclintite-n jurul lor și-n preajma caseĭ. Coșarul numaĭ, înlemnit în fundul ogrăziĭ, cu strașina trasă pe ochĭ, căta lung și nedumerit spre moară. Toamna fusese bogată și bătrînul, sătul de păpușoĭ, abea-șĭ sprijinea spatele strîmte de coasta uneĭ răchițĭ stĭorburoase.

Avea Ana de toate și cu-ndestulare, dar ce folos cînd stîlpul gospodărieĭ —bărbatul— nu-ĭ ca să povățuĭască treaba, în zădar se maĭ trudește femeea să-nceapă vreun lucru căcĭ nu-ĭ stă prin putere a-l duce la sfîrșit: în casă e menirea eĭ, pe-afară.... bărbatul cît maĭ poate.

Vedea cu durere-n suflet că oameniĭ aŭ eșit de mult la cîmp să are și ea n-a sămănat măcar un petec de pămînt. Să fi fost Durnea sănătos, he-heĭ, de cînd ar fi

muncit ogorul! Dar aşa el zace-n spital de boală şi ea de scîrbă acasă! Ce putea face singur un cap de femee?

Zbucĭumată de astfel de gîndurĭ ce-ĭ frămîntaŭ mintea Ana îşĭ luase boiĭ din urmă şi-ĭ scosese la păscut: voĭa să se răcorească!

Acum sta la poarta ţarniĭ din margina satuluĭ, rezemată cu capul de-un stîlp, privind cum să roteşte sus un cîrd de cocostîrcĭ.

.....Işĭ cată locu, saraciĭ, orĭ ĭ-o fi oprit cineva cu cuţitu! Tare-s anapăda oameniĭ pe lumea asta! Acum orĭ de ce ĭ-ar maĭ năcăji şi nu le-ar da pace să-şĭ cate eĭ de drumu lor! Nu s deajuns eĭ de osteniţĭ, că cine ştie de unde-aŭ pornit şi cît aŭ să maĭ meargă încă! O, da numa mĭ închipuĭ ce bucurie ar fi pe capu luĭ Todirică să-ĭ vie ĭar cocostircu de an ce ş-o făcut cuĭb pe casa noastră. Cum să deprinsese mititelu cu dînsu! Iĭ da grăuncĭoare, mămăligă şi el se-mblînzise aşa de tare că nu maĭ putea fugea. Venea prin casă şi-ţĭ lua bucata de pe fund; păşa pragu întocmaĭ ca omu şi ferească D-zeŭ să dee-n lăturĭ. Durnea numaĭ nu-l putea suferi de cînd o adus un şărpe-n gură. Eŭ însă, l-am tot îmbucărit ca să nu fugă, nu de alta da am auzit, ducă-se pe pustiĭ, că dacă-l prigoneştĭ de la casă, atuncĭ aduce, ca şi rîndunica, foc şi-ĭ dă drumu-n paĭe. Şi decît să-mĭ ardă casa maĭ bine scoată o sută de puĭ pe dînsa!

— Nevastă, heĭ nevastă, fugĭ fuga că ţi s-o-ncurcat boi n funie.

Ana tresărind aleargă cît o ĭaŭ picĭoarele.

— Eĭ, fată hăĭ, aşă-ĭ că era să ţi se gîtue boiĭ de nu luam eŭ sama, zise Manole Brumă, poposind juncaniĭ şi scoţind plugul din brazdă.

— Da, moşu Manole, noroc de *dumneata*; alt-fel se pute-ntîmpla o poznă! M ar fi ucis bărbatu-meŭ să-ĭ fi perit vre un boŭ. El ţine la dînşiĭ ca la ochiĭ din cap. Cînd l-am dus, numaĭ de boĭ mĭ-o dat tot una de grijă, să-ĭ păzesc şi să-ĭ adăp la vreme.

— Şi n-o avut parcă dreptate? Bou-ĭ umăru şi hrana noastră.

Măĭ băete, nu sta şi tu degeaba: mi se pare că s-o prăpădit oticu şi fugĭ fuguţa de-l cată.

Da voĭ de ce nu araţĭ?

— Noĭ? Da la noĭ cine să are, dacă Durnea-ĭ la spital!

— Că bine zicĭ! Iaca eŭ nu auzisem nimica, şi maĭ dăunăzĭ, nu ştiŭ anume cine mĭ-o spus, că l-aţĭ dus la doftor şi l-o propit acolo. Da mă rog, ce-o avut?

— D-apoĭ ce să aĭbă! Ia pacate, moşu Manole, că maĭ bine nu le-oiŭ zice. Cînd te puĭ în *poară* cu D-zeŭ, s-o mîntuit că nu merge bine. Iaca erĭ, patru săptămînĭ nu maĭ mult, s-o dus cu ţuhalĭ la gară; şi doar ĭ-am spus să nu să ducă, să steĭe acasă că-i sărbătoare şi nu să cade, da crezĭ c-o avut cine să m-asculte?

Acuma, ce-o făcut el acolo, ce-o dres, c-o venit acasă cîrlig.

— A fi băut pe nemîncate şi l-o fi apucat de inimă.

— Da, unde să află! El şi să beĭe pe inima goală, da nu face una ca asta să-l omorĭ. Da pesemne o rîdicat ca prostu ţuhaliĭ ceĭa şi ĭ-o maĭ suit încă pe scărĭ la magazie..... nu putea să-ĭ lese jos la pacatele..... Pe urmă se vede că de rîdicătură l-o tăĭet peste şăle ş-o venit acasă maĭ mult gata: boiĭ singurĭ l-o adus!

— Saraciĭ boĭ, cît de cuminţĭ! Numaĭ dă, dacă-s bătrînĭ cum n-or fi-nvăţaţĭ să vie singurĭ.

— Şi, cum îţĭ spun, din ziua ceĭa, tot valeo şi valeo, că ş-o stîrnit vătămătura, că dacă l-o apucat n-ar să maĭ scăpe, că de-acuma sapa şi lopata i-ĭ leacu, mă rog, m-o vărît în toţĭ spărieţiĭ! Am chemat pe mă-sa, l-o frecat cu oţăt, ĭ-o dat să beĭe rachiŭ cu piper, i-o maĭ pus ceapă coaptă, da degeaba: o trebuit să-l duc la spital!

— Iaca tată, am găsit oticu.

Da unde era?

Se vede că după ce-aĭ curăţit plugu, l-aĭ pus cumva răŭ, ş-o ramas pe brazdă-n urmă.

— Bine că l-aĭ găsit, anină-l de coarne.

Şi cînd aĭ să-l aducĭ acasă, fată hăĭ?

— D-apoĭ dă, moşu Manole, ştiŭ eŭ cînd ĭ-or da drumu!

Pe la dînsu aĭ maĭ fost, cum îĭ merge?

— Am fooo...st, am fost, cum să nu mă duc, dar crezĭ c-am putut răzbate!

Da de ce?

— Apoĭ dă de ce; de ce că nu mĭ-o dat drumu de la poartă,

Ședea acolo un străjăr, nu știŭ ce, și nu m-o lăsat nicĭ c-un chip: o zis că să vin adoua-zi.

Cînd adoua-zi, ce să văd, altu, care m-o amînat pe după amează. Și tot m-o purtat cu vorba, bată-ĭ focu, vre-o treĭ zile, și eŭ, dac-am văzut așa, mĭ-am luat catrafusele ș-am venit acasă: ce era să fac altă-ceva?

Zăŭ, tare-s al draculuĭ și fără de milă, aceĭ de la spitale!

— Irraa, fată hăĭ, da parcă numaĭ aciia? Da la tîrg orĭ-unde te-ĭ întoarce, toțĭ cată să te zmulgă și să te-nșele. De nu-ĭ fi oleacă maĭ arzoĭ, te-ngroapă cu zile și pace.

Tu nu te-aĭ priceput, da trebuia să le ungĭ ochiĭ cu ceva, că eĭ numaĭ atîta așteaptă. Să fi văzut pe urmă cum îțĭ da drumu, ba încă-țĭ deschidea și ușile.

— Să nu zicĭ, doar m-o tăiet prin cap și pe mine, da n-aveam mărunțele: aveam numaĭ una de cincĭ francĭ și nu m-am îndurat s-o schimb.

Iote ĭar cum să-ntind boiĭ ciia a tăĭ. De ce D-zeŭ nu-ĭ dezlegĭ unu de altu c-așa aŭ ce te năcăji pînă-n sară

Da, bată-ĭ pîrdalnicu, parcă-s flămînzĭ?

Ce, poate-ĭ hrăneștĭ acasă? Și ce le daĭ de mîncat?

Strujănĭ, altă ce să le daŭ.

Și mănîncă?

— Da unde se pomenește! Niște strujanaș cum ĭi auru, și nicĭ nu vraŭ să pue gura pe dînșiĭ.

— Așa-ĭ: dacă daŭ de colț nu maĭ mînîncă ĭernatec. Mînă, măĭ băete, mînă nu sta că-ĭ ameaza cea mare și noĭ n-am gătit încă postata: degeaba maĭ stricăm mămăliga. Dă-n cel din brazdă și tu stăĭ de cătră om, nu eși-naintea lor, că-ĭ spăriĭ.

Ana ramase pe loc, uĭtîndu-se cum se răstoarnă brazda neagră ruptă din țelină. In vale zări boiĭ.

.....Iote și hărămurile cele cum s-alungă, parcă-ĭ fugărește cineva din urmă. Ian maĭ bine să-ĭ duc eŭ acasă, că doar n-am să-mĭ prăpădesc eŭ toată ziua, ținîndu-mă de coada lor.

Făcîndu-șĭ vînt de vale prinse boiĭ și plecă. Pe drum gîndurile negre o întimpinară din noŭ.

.....Orĭ să se maĭ îndrepte Durnea? Nu știŭ zăŭ!

Am visat ast-noapte că mĭ-am scos o măsea teafără

cum îĭ oul şi cînd visezĭ aşa, numaĭ decît se duce cineva din casă. Tare mă tem să nu cadă moartea pe dînsu, că amarnic mă maĭ durea locu ! Ce fac eŭ pe urmă singură !...

.....Hăĭ boŭ, ce staĭ !...

Ajungînd la poartă copiiĭ eşiră-nainte. Avea numaĭ doĭ : pe Todirică şi pe Mariţa.

— Mamă, *Maliţa* s-o uĭtat în fîntînă ; eŭ am fost cuminte şi nu m-am uĭtat.

— D-apoĭ bine, tu la ce-aĭ lăsat-o ?

Dacă ea s-o dus, eŭ m-am temut să mă duc, ca să nu mă baţĭ.

— Las c-am să-ţĭ daŭ eŭ ţie faptule ! Iote ce-aĭ făcut rochiţa ! Asta-ĭ haĭnă curată pe tine ? Unde naĭba aĭ umplut-o aşa tare de glod ?

— *O palato* la *teuca găinilol....*

— Iar te-aĭ lincirit acolo, bată te pocnitu ! Las c-am să-ţĭ daŭ eŭ ţie, mătuşă Saftă : am să te dezbrac ş-am să te las în pĭelea goală, să te-nvăţ eŭ altă dată a cruţa, fîrfîit-o !.... Toată soacră-mea-n picioare, niciĭ n-am maĭ văzut ce bine-ĭ samăna ! Maĭ ales la ochĭ îĭ ruptă bucăţică : tot aşa-nchiorcoşat se uĭta şi ea...

.....Ho boŭ, unde te tragĭ ! Ian să vă duc eŭ la ĭasălă să vă leg. Cred că cu strujăniĭ dinainte nu-ţĭ pĭeri voĭ de foame. Aşa..a..a..! Staţĭ aicĭ, dubale, pînă ce vor cădea cĭolanele ! Vi-ţĭ învăţa voĭ a mînca.

Dacă nu sînteţĭ munciţĭ, numaĭ frunzăriţĭ ĭarnatecu. Las, a veni el Durnea, ar să vă ĭasă pe ochĭ şăzutu ista !

Mamă-ĭ, mamă !

— Staţĭ că vin, nu m-am dus pe lume !

....Saraciĭ, mă strigă, le-a fi foame.

Eĭ, ce vă este ? Haĭdeţĭ cu mine-n casă.

In prag se opri :

— Parcă ĭ pusă altfel lopata ; orĭ n-o fi fost cineva strein ? Nu cred, n-avea cine să vie !

Deschizînd uşa păşi-n tindă. O găină i se izbi-n faţă.

.....Ptiŭ, bată te Dumnezeŭ, gobaĭa draculuĭ, da tu pe unde-aĭ maĭ intrat ?... Se vede c-am închis-o-n casă ; a fi răsturnat fundu de pe poliţă ş-a fi stricat toate blidele ! Dac-o taiŭ !

Ba, ĭaca nu, mări n-o dat pe-aicĭ. Se vede c-o cĭupit la rîşniţă.

Todirică, ținîndu-se cu mîna de fustă, începu să scîncească :

Mamă, mi-i foame, dă-mi mîncali !...

— Iar mîncare? Vrai să taiŭ din mine-o bucată să-ți daŭ ? Mai rabdă oleacă, doar nu ț-o carat șoarecii din pîntece. Stai să fac mămăligă și-i mînca pînă ce ț-a rămînea, folteo !

Marița să trudea să treacă și ea pragul dar nu putea.

Ana-nduioșată :

.....Salaca, iote cum să tăbîrcește mititica și degeaba!...

.....Hai vin fugușa la mama, vin !...

Cînele ce-și făcea samă-n legătoare începu să urle cumplit.

....Iar cînele ceala ! Mă rupe la inimă cînd îl aud. Eŭ nu știŭ ce are, da de-o bucată de vreme urlă-ntruna.

Măi Todirică, ian du-te și dă drumu turbii celeia, să nu mă mai tehuiască atîta de cap.

N-apucă să sfîrșască ș-un trosnet o făcu să tresară din loc. Intorcîndu-se văzu-n mijlocul casei, icoana Maicii Domnului, crăpată-n două.

Groaza o apucă de umeri și-i strînse părul măciucă-n vîrful capului.

.....De-o căzut icoana, nu-i semn bun :

Durnea-l meŭ s-o dus !

Și-ncepu să plîngă. Copii speriați țipaŭ și ei, iar cînele mîhnit, ținea hangul, urlînd tînguitor.

Dr. ZOSIN

CONTRIBUTIE LA ISTORIA PSIHIATRIEI IN ROMANIA

Ospiciul de Alienaţĭ

dela

MANASTIREA NEAMŢULUI

DUPA 1863

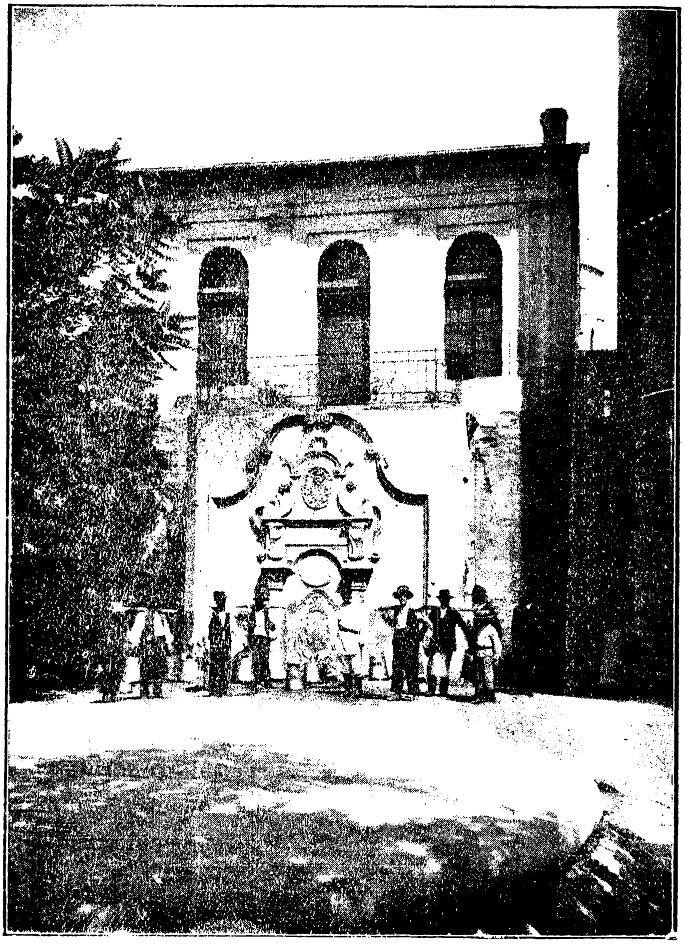
SUB DIRECŢIA GENERALA A SERVICIULUI SANITAR
(dela 1 Ianuarie 1863 pînă la 1 Aprilie 1866)

In legătură cu adresa Direcţieĭ generale a serviciuluĭ sanitar, reprodusă maĭ sus, e nimerit a se cunoaşte respunsul, care este cel următor:

Comitetul economic al Sf-lor Monastirĭ Neamţu-Secu. No. 15, 1863 Ianuarie 13.

Domnule Inspectore!

Din adresa Domnieĭ-Voastre No 10245 din 24 Noembre anul precedent, urmează a se administra ospicĭul alienaţilor de aice de către acea onorabilă Direcţiune şi fiind-că după pozitivile informaţiĭ ce comitetul a luat, în budgetul Monastireĭ făcut pentru exerciţiul anuluĭ curent nu este asignat nicĭ un ban pentru întreţinerea mencĭonatuluĭ ospiciŭ; apoĭ în consideraţie că cheltuelile trebuitoare pentru a luĭ întreţinere se cer neapărat şi comitetul neavînd de unde le face, vă roagă,

In timpul luĭ Ghica Voevod care a domnit în maĭ multe rîndurĭ între aniĭ 1727 şi 1747 s-a dotat maĭ cu samă Iaşul cu apă de izvor şi s-a zidit în ograda Mănăstireĭ Golia o *Casă de ape*, de unde se distribuia apa pe la diferite cişmele în oraş, cu un debit de 84,26 metri cubĭ pe zi.

După Grigore Ghica, nepotul săŭ, Gr. Alex. Ghica-Voevod maĭ aduce în 1765 o cantitate de apă din podişul Copouluĭ, iar la Golia transformă casa saŭ haznaua apelor, construind-o la stradă lîngă poarta mănăstiriĭ, după cum se vede în clişeul de maĭ sus, care reprezintă *exteriorul caseĭ apelor şi cişmeaua publică de la Golia* (Vezĭ oraşul Iaşĭ, schiţe istorice şi administrative de N. A. Bogdan, Iaşĭ 1904, 1 vol. de 338 pr. 5 leĭ şi darea de samă asupra acesteĭ lucrărĭ din No. 1 şi 2 al Arhiveĭ de A. D. Atanasiu·

Domnule Inspectore! să binevoiţi a regula întru aceasta timpuriŭ cele de cuviinţă.

Primiţi, Domnule Inspectore, cu asta ocazie asicurarea distinctei noastre stime ce vă conservăm.

Timotei Arhimandrit

Secretar, *D. Thomescu.*

Onorat Domnieĭ Sale
Domnuluĭ Inspectore general al serviciuluĭ sanitar.

Dintr-această adresă reesă că pînă la 1 Ianuarie 1863 cheltuelile cu ospiciul de alienaţi eraŭ prevăzute în budgetul mînăstireĭ şi că ospiciul era dirijat în mod independent de către acelaş comitet ce dirija şi mînăstirea.

Printr-o «depeşă telegrafică» din 16 Februarie 1863 stil noŭ, dată la ora 6 jum. sara şi care ajunge la Neamţu a doua zi la 11 jum. dimineaţa, Dr Davilla, ca respuns la adresa reprodusă maĭ sus, cere a i se trimete «budgetul pentru cheltuelile alienaţilor pe 1863»

La 10 Februarie stil vechiŭ i se înaintează următorul:

Proiect de budget

pentru cheltuelile întreţinereĭ ospitaluluĭ Alienaţilor din Mînăstirea Neamţuluĭ pe execiţiul anuluĭ 1863.

Leĭ	par.	NATURA CHELTUELILOR
27.740		Pentru nutrirea a 80 indivizĭ, din carĭ 70 alienaţĭ şi 10 servitorĭ a 38 parale de unul pe zi.
12.600		Pentru îmbrăcămintea a 70 indivizĭ alienaţĭ socotit cîte 180 leĭ de unul.
7.100		Salarele; — însă:
		3000 subfarmacistul
		1000 îngrijitorul ospitaluluĭ
		2400 la 8 gardienĭ, a 300 leĭ unul
		400 unuĭ bucatar
		300 unuĭ portar
		7100
5 500		Mobilaţiile şi micĭ reparaţiĭ
1.500		Cumpărarea medicamentelor
2.500		Cheltuiala iluminatuluĭ
3.700		Pentru facerea şi transportarea a o cătime de 100 stînjenĭ lemne de foc din parchetul anual al M-reĭ a 37 leĭ stînjenu
60.645		
2.000		Cheltuelile extraordinare
62.640		

Dintr-acest proiect se vede că medic nu exista; mai marele factor științific al ospiciului era un subfarmacist, probabil cineva care făcuse numai ucenicia farmaciei, care nu era macar farmacist în toată regula.

Direcția serviciului sanitar pare a nu fi luat serioase măturî de îngrijire; căci la 11 Martie i se adresază următoarea telegramă: «Ospiciul alienaților de aici este lipsit de toată întreținerea. Comunicați-ne măsurile luate pentru el, căci vom fi nevoiți a-i elibera».

Dr. Davilla respunde a se face economii cu întreținerea In acest interval ministeriul cultelor, precum informează însuși comitetul mînastirei pe Direcția sanitară, «a trimis mandat către casieria districtuală pentru toți banii cuveniți pe trilunia I-a după budgetul anului precedent».

La 13 Aprilie Direcția sanitară cere deslușiri «de tot numarul haïnelor de primenit indivizii, obiectele de așternut și învălit și de toate celelalte obiecte zestrale, în cari să se arăte starea lor actuală și anii de cînd sînt înființate precum și timpul cît pot să mai dureze, cu observații împotrivă, dacă se mai pot întrebuința saŭ nu».

La 26 Aprilie s-a înaintat un «Inventariŭ de toate obiectele de îmbrăcăminte, de așternut și zestrale aflătoare în ființă la ospiciul alienațiior din mînastirea Neamțu».

Zestrea ospiciului în 1863

Spre a se cunoaște chipul de a satisface nevoile bolnavilor pe acea vreme și negreșit totdeodată și nivelul asistenței ce se practica, extragem dintr-acel inventar cîte-va date.

Printre «obiectele de îmbrăcăminte» găsim: «91 sumane, înființate de un an; 56 cojoace pentru iarnă, din cari: 20 sînt bune, înființate de jumătate an și mai pot dura încă jumătate an, 36 vechi ce nu mai pot dura; 100 căciulĭ, din cari 30 sînt noi, 70 vechi; 82 perechĭ colțuni (ciorapi) de sumani vechĭ; 116 perechi iminei (papuci), din cari 40 perechĭ noi, 76 vechi ce nu pot dura de cît timp ca de o lună».

Printre «obiectele de așternut și învălit» găsim: 84 mindire umplute cu pae, din cari 35 sînt noi si 45 vechi cari mai pot dura ca jumătate an; 120 macaturi de materie pistră, din cari 50 noi și 70 mai vechi cari mai pot dura ca jumătate

an; 69 perini pentru cap umplute cu lînă, bune; 100 cergi de lînă pentru învălit înfățate cu pro tiri de pînză de America.»

Printre «obiectele zestrale» găsim: 36 șervete de șters 6 cămăși de pînză cu mînicile lungi pentru îmbrăcat la cazuri indivizii răŭ pătimași; 6 cazane de aramă pentru făcut bucate, vechi, înființate de mai mulți ani și cari nu mai pot dura de cît timp ca de jumatate an; 140 strachini de lut și de lemn pentru masă, bune; 2 căzi cari servesc de feredee pentru spalat bolnavii; 8 poloboace pentru murături, bune.»

Lăudabilele intențiuni ale D-rului Davilla

Se vede că datele cerute și menționate mai sus întîrziaŭ a ajunge la destinație, drept care Direcția sanitară se adresează din noŭ comitetului economic la 4 Maĭ. Pentru a se cunoaște și prea laudabilele intențiuni, de cari era însuflețit D-rul Davilla, inspectorul general sanitar de pe acea vreme, reproducem acest act:

Domnilor Membri,

Neprimind pînă acum subînsemnatul științele ce vi s'aŭ cerut prin precedentele învitații relative la îmbunatățirea stării serviciului Institutului alienaților și epil pticilor din acea sfîntă monastire, și fiind că umanitatea reclamă neaparat a se lua cele mai grabnice dispoziții de a se îmbunătăți și starea serviciului acestui institut cu un ceas mai înainte spre a se face demn de purtarea numirei sale prin întroducerea de noi organizări chibzuite a se pune în lucrare, subînsemnatul grăbește cu onoare a vă repeta din noŭ expusele învitații, ca considerînd urgența acestei importante chestii care nu suferă cea mai puțină amînare. să bine-voiți a mă împărtăși prin cea dintăi expediție cu științele cerute asupra obiectelor zestrale și de îmbrăcăminte spre cele de cuviință.

Inspector general, *Davilla*

La 14 Iunie 1863 Direcția sanitară trimite ospiciului condici și formulare pentru ținerea comptabilității, pentru înregistrarea bolnavilor și celelalte formalități.

Pînă în acest timp numărul bolnavilor, pe cari ospiciul

îl putea adăposti nu era fixat și nicĭ nu eraŭ anumite formalități pentru primire, precum reesă din următoarea adresa diu 30 Iulie 1863 către Direcția sanitară:

Domnule Inspectore!

Spre a se putea întroduce regulele cuvenite pentru îmbunatățirea stăriĭ ospiciuluĭ alienaților de aice, după cum Dv. ați luat dispoziții, se cere, Domnule Inspectore, ca și numărul alienaților să se primiască numaĭ în raport cu încaperile Institutuluĭ, dar fiind-că pînă acum n-a fost decis pînă la ce număr de malazĭ să se primiasca, comitetul a tot primit pe orĭ cîțĭ i s-aŭ recomandat de Ministerul Cultelor și de alte autorităţi, în cît numărul acelor aflătorĭ astă zĭ este de 90 individe, osebit de servitorĭ. Incăperile Iustitutuluĭ nu sînt suficiente nicĭ chiar pentru acești prezențĭ fiind că sînt prea deși și de vreme ca de către Ministerul Cultelor cum și de către Prefecturĭ și de alte autorități se tot trimăt asemenea pătimași, subsemnații găsesc de datorie a vă aduce la cunoștință Domnule Inspectore, și vă roagă să bine-voițĭ a regularisi de a nu se maĭ trimite pînă ce nu vor maĭ eși din aceștĭ aflătorĭ astă-zĭ și tot-deodată a decide pînă la ce număr să se primiască și cu din partea cuĭ anume recomandații.

La aceasta, Direcția sanitară respunde:

Domnilor Membrĭ,

Asupra celor descrise în raportul Dv. No. 255 subsemnatul are onoare a vă respunde că după budgetul lucrător pe anul curent, spitalul alienaților din acea monastire este hotarît a se compune de 80 paturĭ fără alt adaos și prin urmare în acest număr vețĭ mărgini și Dv. primirea pătimașilor în cura acelui spital, iar locurile de la cari urmează a se primi aceĭ pătimașĭ nu sînt altele de cît dregătoriele Statuluĭ potrivit regulilor în vigoare.

Inspector general, *Davilla*

Acest schimb de adrese a fost motivat de numeroasele cererĭ de internare, făcute de diversele autorităţĭ. E interesant a cunoaște că în urma fixăriĭ număruluĭ paturilor, Comitetul dirigent al Ospiciuluĭ la numeroasele adrese de internare ale prefectureĭ din partea loculuĭ, respunde printre

altele: «deşi pînă acum ospiciul nu posedă maĭ mult de cît 56 crivate (paturĭ), numărul însă al pătimaşilor existenţĭ trece peste 90 indivizĭ, în cît mulţĭ din eĭ acum în timpul vereĭ locuesc şi pe afară, iară la timp de ĭarnă Comitetul va fi silit a elibera pe toţĭ aceia ce ar trece peste numărul de 80, chiar şi bolnavĭ de ar fi, neavînd loc de adăpostire» Pe lîngă lipsa de adăpostire, şi mijloacele restrînse nu permiteaŭ un număr maĭ mare de internaţĭ; căcĭ tot într-aceeaşĭ adresă Comitetul adaugă: «precum şi chiar în budget nefiind asignat nicĭ un ban maĭ mult de cît pentru întreţinerea a 80 indivizĭ».

Interesul Direcţieĭ sanitare

Direcţia sanitara se interesează continuŭ cu o solicitudine vrednica de toată lauda. Am văzut din ce consta îmbăcămintea bolnavilor şi afară de asta se afla într-o stare proastă Direcţia sanitară dispune a se face licitaţie «pentru îmbracamintea şi aşternutul individelor din institutul alienatilor din M-rea Neamţuluĭ, fiind de trebuinţa: 80 paltoane postav de Braşov; 80 perechĭ pantalonĭ idem; 80 jiletcĭ idem; 80 caciulĭ de postav idem; 160 perechĭ ciorapĭ de lînă; 160 cearşiafurĭ de americă bună; 80 dosurĭ de saltele pînză de cîucă; 44 peşchire pînză de flane; 6 camisoane de forţă; carĭ se cer a se înfiinţa întocmaĭ după calitatea şi dimensiile modelelor pecetluite ce staŭ de faţă în cancelarie şi a se preda în termen de 20 zile de la încheierea contractuluĭ.» La licitaţie nu s-a prezintat nime, aşa că s'a dispus procurarea celor menţionate pe cale directă.

La 1 Septembre 1863, după cum se vede din adresa Direcţieĭ sanitare No. 5330 din 6 August 63 «prin Inaltul Decret al Mărieĭ Sale Principeluĭ Domnitor No. 731 de la 31 ale luneĭ Iulie expirat, după recomandaţia Inspectoruluĭ general (Dr. Davilla) făcută d-luĭ Ministru din Năuntru prin referatul No. 1034, se numeşte d. Doctor în medicină Emanoil Lozinschi în vacantul post de medic al Institutuluĭ alienaţilor din M-rea Neamţuluĭ, respunzîndu-i-se leafa hotărîtă de leĭ şease sute pe lună după statul legiuit». Dr. Lozinschi a fost prin urmare cel dintăĭ medic, căruia s-a încredinţat dirijarea ospicĭuluĭ de alienaţĭ de la M-rea Neamţuluĭ.

La 1 Octomvrie 63, după cum se vede din adresa Direcției sanitare No. 7090 din 11 Octomvrie «prin Inaltul Decret al Măriei Sale Prințului Domnitor No. 964 de la 8 ale curentei se numește după recomandația Inspectorului general (Dr. Davilla) făcută d-lui Ministru de Intru prin referatul No. 6870 D. Medic de batalion Ioan Costandinescu în postul de medic secundar ce s-a înființat din noŭ după budgetul lucrător la spitalul alienaților din Monastirea Neamțului

Nevoile ospiciuluĭ

Numirea economuluĭ ce se hotărîse de la 1 August, îndură oare-carĭ greutățĭ, foarte probabil prin intrigile carĭ domniaŭ. In mod provisoriŭ locotenentul de Mitropolit din Iașĭ a însărcinat la 15 August, ca econom pe călugărul Isaia Persișanu, în care timp se făceaŭ intervențiĭ pentru numirea altuĭ călugăr.

Interesant este un raport al economuluĭ Isaia Persișanu din Octombre, către Direcția serviciuluĭ sanitar, în care printre altele se spune: «văzînd că timpul iernei se apropie, 21 indivizĭ aflătorĭ în acest institut nu-șĭ-aŭ pregătirile cuvenite spre a o întîmpina, îngrijat de a nu trage asupra-mĭ prin tăcere vre-o răspundere, văzînd după cum zic mizerabila poziție în care se afla ospiciul acesta în toate privirile, pătruns de sentimentul uman (dacă nu de datorie) mi-am luat îndrăzneala a vă aduce la cunoștință necesitățile cele maĭ marĭ de care sufere:

1. Indiviziĭ aflătorĭ în acest ospiciŭ sînt cu desăvîrșire lipsițĭ de hainele și încalțările neaparat trebuitoare.

2. Necesitatea cea mare este de a se face oare-carĭ reparațiĭ și mobilațiĭ încaperilor acestuĭ ospiciŭ și maĭ cu osebire facere de maĭ multe sobe, mindire, perinĭ și altele.

3 O înlesnire de a se putea din cînd în cînd spala, căcĭ sînt într-o poziție tristă și jalnică pentru tot ce-ĭ privește.

4. Este de neapărat a se alcătui înadins spălătorese pentru spalarea negriturilor, căcĭ eĭ nu sînt în stare a se spăla singurĭ și din astă cauză nu se poate ținea nicĭ o curățenie în institut.

5. Se cere a se lua cele maĭ serioase măsurĭ pentru benaua ospiciuluĭ care este de lemn, fiind pe dedesubt desă-

vîrşit putredă, ca nu cumva în timpul iernei, îngreuindu-se omătul (zăpada), să cauzeze o daună nenorocitelor individe adăpostite în el».

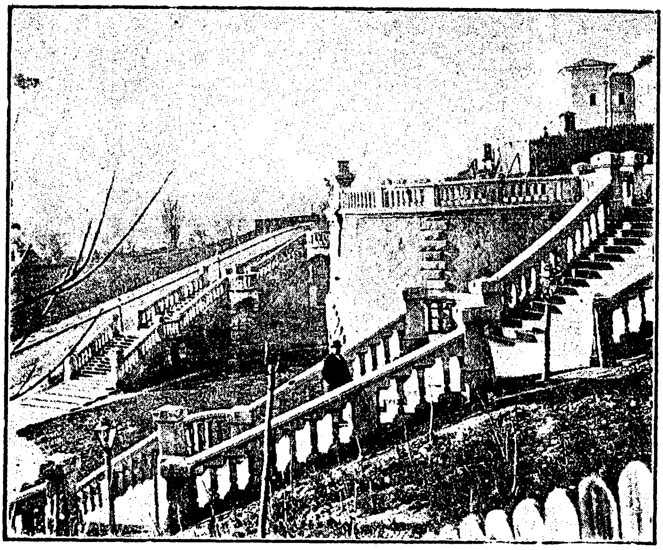
Maĭ departe Isaia Persişanu cere, ca orĭ să se facă toate aste şi atuncĭ e gata să servească maĭ departe, orĭ să se însarcineze un altul cu serviciul economatuluĭ, căcĭ, zice el: «eŭ nu pot continua maĭ departe în diriguirea acestuĭ institut lipsit de toate cele trebuitoare şi părăsit de orĭ-ce îngrijire, neîngăduindu-mă simţul uman de a maĭ privi jalnica suferinţă a acestor nenorocite individe şi a purta în faţa vizitatorilor numele de iconom ospiciuluĭ».

Starea ospiciuluĭ a continuat aceeaşĭ cu treptate îmbunătăţirĭ In locul iconomuluĭ Isaia Persişanu, care probabil s-a retras, găsim trecut în state un altul, pentru a căruĭ numire nu întîlnim acte.

In Decembrie 1863 personalul este completat precum urmează: Medic-Şef cu 660 leĭ vechĭ lunar, medic secundar cu 400, hirurg cu 250, farmacist cu 400, econom cu 400, doĭ primĭ gardienĭ cu cîte 100, opt gardienĭ cu cîte 30, un portar cu 30 şi un bucatar cu 80. Tocmaĭ în 1864 Iulie 1 se maĭ adauga, după numeroasele cererĭ ale comitetuluĭ, 2 spălătorese a cîte 80 leĭ lunar şi un ajutor bucataruluĭ cu 60.

La 30 Noembre 1864 comitetul economic al mînăstireĭ vesteşte Direcţia sanitară că «ospiciul alienaţilor s-a permutat din încăperile, în carĭ exista maĭ înainte, în altele unde a fost seminarul monastireĭ. Aceste, deşi sînt comode şi încăpătoare, însă urmează foarte mare necesitate de reparaţiĭ».

De unde se vede că toate observaţiunile referitoare la instalare priviaŭ nişte vechĭ clădirĭ, carĭ astăzĭ nu maĭ există, probabil acele despre carĭ părintele Narcis spune că aŭ fost destinate anume pentru alienaţĭ de Stareţul Dionisie Sadoveanu la 1855, situate în partea de asfinţit a localuluĭ, în care s-aŭ strămutat bolnaviĭ şi în care se adăpostesc şi astăzĭ.

In 1898 pe timpul primariatuluĭ d-luĭ N. Gane s-a dat în antrepriză pentru a construi *Rîpa Galbenă,* care a unit strada Carol şi strada Păcurarĭ cu strada Găriĭ şi s-a terminat în anul 1900, primar fiind d-l Alex. A. Bădărăŭ. (Vezĭ *Oraşul Iaşĭ,* schiţe istorice şi administrative de N. A. Bogdan şi dare de samă despre această lucrare în numerile precedente din 1900)

Dr. T. NICOLAU

Gneisul de la Rarău

Atît din punct de vedere geologic cît și petrografic este nimerit a începe studiul șisturilor cristaline din colțul nord-vestic al Moldoveĭ cu gneisul.

La Rarăŭ gneisul se vede pe piciorul Călugăruluĭ, Piciorul luĭ Hîbîtă și sub calcarul dela Petrele Roșiĭ [1]).

In cele ce urmează voiŭ face descrierea petrografică numaĭ a gneisuluĭ dela Rarăŭ, ĭar studiul celorlalte șisturĭ cristaline va fi publicat maĭ tîrziŭ.

Structura acestuĭ gneis este lenticulară, căcĭ este format din lințĭ de feldspat și cvarț învălite de mică.

Elementul săŭ feldspatic este reprezintat prin microclin [2]) în bucățĭ maĭ marĭ decît toate celelalte minerale alcătuitoare ale roceĭ De multe orĭ bucățile de microclin prezintă extincțiunea unduloasă și structură cataclastică. Chiar macroscopic să constată, că fețele de clivagiŭ a feldspatuluĭ sînt adeseaorĭ curbe.

In microclin se văd icĭ, colea, și lamele de albită.

Feldspatul potasic maĭ este întovărășit și de puțină andesină $Ab^5 An^3$ [3])

După felul feldspatuluĭ predominatoriŭ, gneisul dela Rarăŭ se poate numi *gneis cu microclin.*

---

1) Dr. Sava Athanasiu Geol. Beob. in den Nordmoldawischen Ostkarpathen, Verh. d. k. k. geol. Reichsaustalt. 1899. N 5. S. 135.

2) Locul citat.

3) Michel Levy-Etude sur la détermination des feldspalts.

Cvarțul se găsește ca de obiceiŭ în boabe fără contur cristalografic, dar în cîteva locurĭ înăuntru bucăților de microclin am observat schelete de cristale de cvarț avînd aceĭașĭ orientare, ca în pegmatită. Și cvarțul ca și feldspatul prezintă extincțiunĭ unduloase și fenomene cataclastice.

Mica este de 3 felĭurĭ: a] una brună titaniferă, care deși face parte din grupa biotiteĭ, căcĭ planul axelor optice este paralel cu planul g[1] (010), prin unghiul relativ mare al acestor axe se apropie de mica studiată de Latermann [1])

b] Afară de această mică cafenie, se maĭ vede o mică gălbie, care provine din înălbirea celeĭ cafeniĭ—fenomen observat în multe gneisurĭ [2])

Mica decolorată este bogată în FeO și prin înferbîntare devine cafeniu închis.

Prin unghiul mare al axelor optice să deosebește de mica albă din filiturĭ și șisturĭ sericitice [3]).

Aceste două felurĭ de mică se prezintă în formă de lamele foarte sucite și învălesc lințile formate de feldspat și cvarț.

c) Pe fețele de clivagiŭa microclinuluĭ să văd lamele micĭ și subțirĭ de mica albă argintie, care negreșit a luat naștere din transformarea feldspatuluĭ.

Pe lîngă aceste minerale de mîna întîĭ se află boabe de granat, care la microscop arată incolor, fără contur cristalografic și cu numeroase incluziunĭ; ba uneorĭ să vede în el continuarea urmelor de clivagiŭ a miceĭ, cu care e în contact.

Magnetita este foarte des transformată la periferie în limonită, care colorează mineralele învecinate.

Icĭ, colea, se întîlnesc cristale de zircon și apatită, care de multe orĭ sînt rupte, însă n-aŭ colțurile saŭ muchile tocite.

Fiindcă mulțĭ petrografĭ celebri daŭ mare importanță compozițiuniĭ chimice a uneĭ rocĭ și trag din ea concluziunĭ în privința natureĭ și a originiĭ aceleĭ rocĭ, cred, că e nevoe să arăt rezultatele analizeĭ gneisuluĭ dela Rarăŭ.

---

1) Rosenbusch-Mikros. Phys. I. B. S. 580.
2) Rosenbusch. El. d. Geit. S. 465.
3) Rosenbusch-loc. citat.

In tabloul, care urmează, coloana I cuprinde rezultatele analizeĭ gneiulsuĭ de sub calcarul dela Petrele Roşiĭ. Coloanele II, III şi IV arată analizele a 3 gneisurĭ cunoscute [1] şi anume: II gneisul de Schapbach [Baden], III — gneisul de Krumenäs [Suedia] şi IV — gneisul roş din Erzgebirge, iar 1 şi 2 analizele granituluĭ de Mariposa în Nevada [Statele Unite ale Americeĭ] şi a granituluĭ de Wiborg-Rapakiwi [2]).

	I	II	III	IV	1	2
SiO^2	71,65	70,25	74,68	64,22	72,48	71,01
TiO^2	1,47	0,27		1,30	0,28	
Al^2O^3	14,28	14,47	14,77	14,34	14,06	11,86
Fe^2O^3	1,45	0,85	0,54		0,89	3,92
FeO	1,58	2,30	1,06	6,94	1,05	2,31
MgO	0,31	1,93	0,35	2,56	0,62	0,26
CaO	0,53	2,64	1,59	3,20	2,17	2,47
Na^2O	2,17	2,83	2,54	2,82	3,20	2,59
K^2O	4,48	3,04	4,78	3,98	4,75	3,02
H^2O	1,83	0,95	0,65	1,01	0,35	0,93
Ph^2O^5					0,09	0,85
	99,70	99,69	100,96	100,37	100,12	100,24

1) Rosenbusch. El. D. Gest. S. 468.
2) Rosenbusch El. D. Gest. S. 78.

C. IONESCU

Rolul educativ al ştiinţelor naturale

De cînd învăţămîntul a devenit obligator în Anglia, numărul copiilor şcolarĭ creşte zilnic şi în acelaş raport numărul criminalilor scade, şi maĭ mult scade numărul crimelor comise de minorĭ. John Lubbock spune că în Anglia dela 1856 pînă azĭ, numărul minorilor criminalĭ a scăzut de la 14000 la 5000. Numărul saracilor a scăzut la jumătate, şi pentru a proba cît de strînsă legătură este între crimă şi ignoranţă se citează că din 15700 de condamnaţĭ, numaĭ 5000 ştiaŭ a scri şi ceti, numaĭ 520 eraŭ instruiţĭ; restul de 10180 eraŭ ignoranţĭ. La 1859 existaŭ 2389 condamnaţĭ şi populaţia Angliei era de 19,257,000 locuitorĭ. La 1892 eraŭ numaĭ 791 condamnaţĭ cu toate că populaţia crescuse pînă la 29,055,000 locuitorĭ.

Rănile sociale precum: paludizmul, pelagra, alcoolizmul, carĭ bîntue ţărănimea noastră numaĭ atuncĭ vor fi vindecate, cînd cultura va pătrunde adînc în masă, datorită activităţiĭ învăţătoruluĭ şi cînd starea materială va fi înbunătăţită. In această privinţă trebue să lucrăm astfel la ţară, ca învăţămîntul să nu fie impus cu ajutorul jandarmilor, după cum spunea cu drept cuvînt domnul Spiridon Popescu [1] dar să fie considerat de ţă-

1) In lucrarea sa: „Contribuţiuni la muncă pentru ridicarea poporuluĭ“.

ranĭ ca o necesitate indispensabilă vieţiĭ ca şi necesitatea de a mînca. Cînd corpul sănătos şi bine hrănit, e aruncat în lupta vieţiĭ, merge înainte fără şovăire şi găseşte o parte de mulţămire în orĭce moment de activitate, fie în raport cu oameniĭ, devenind un factor de fericire reciprocă, fie în relaţiile sale cu natura, de la care poate gusta plăcerile sufleteştĭ întrupate în artă şi literatură. Poporul englez a căruĭ sănătate fizică şi bogăţie a întrecut celelalte popoare, e pus tot în fruntea lor prin operile sale de artă. «Literatura noastră, zice Lubbock, este moştenirea şi dreptul raseĭ noastre. Noĭ am produs şi continuăm a produce uniĭ din ceĭ maĭ marĭ poeţi, filozofĭ şi oamenĭ de ştiinţă din lume. Nicĭ o rasă nu se poate mîndri de a poseda o literatură maĭ strălucitoare, maĭ nobilă şi maĭ curată; ea este maĭ bogată decît comerţul nostru, maĭ puternică decît armele noastre. Ea e cel maĭ bun titlu de glorie a ţăriĭ; nu vom fi nicĭ odată maĭ mîndri şi maĭ recunoscătorĭ». E destul să cităm pe Shakespeare în literatură, pe Newton în fizică şi astronomie, pe Darwin în biologie pentru ca să avem cele maĭ frumoase florĭ a literatureĭ şi ştiinţeĭ.

Să lăsăm însă, influenţa directă a ştiinţeĭ asupra noastră căcĭ nu e nevoĭe să cunoaştem tot ce s-a descoperit pînă acum, ca să fim oamenĭ sănătoşĭ şi folositorĭ altora; pentru îndeplinirea acestuĭ scop, ne trebue corpul şi mintea sănătoasă, judecata dreaptă, o voinţă şi un caracter care să ne conducă către fapte bune.

Fie-care om îşĭ pregăteşte meseria luĭ, care-ĭ va procura mijloacele de traiŭ; pentru această specializare s-ar părea de prisos puţinele noţiunĭ de zoologie şi botanică. Ce-ĭ trebuie matematiculuĭ, inginerului, preotuluĭ, învăţătoruluĭ, avocatuluĭ, să cunoască fosile saŭ insecte? Această parte maĭ delicată a chestiuneĭ trebue să se reducă la întrebarea dacă biologia predată în şcoală are influenţă asupra dezvoltăriĭ minţiĭ, a judecăţiĭ, a voinţeĭ şi caracteruluĭ.

Oamenĭ necunoscătorĭ şi pedagogĭ unilateralĭ cred că ştiinţile natureĭ n-aŭ alt efect asupra elevilor decît dezvoltarea memorieĭ în cazul cel maĭ bun şi că ele păcătuesc prin faptul că profesorul abuzînd de această facultate dezvoltată la copil; îl obosesc, îl surmenează, îĭ împĭedecă dezvoltarea normală a crie-

rului și fac din el o mașină, care înregistrează dar nu reacționează singură. Apreciarea aceasta e absolut greșită și se bazează numai pe vechile metode de predare.

Astă-zi științele-naturale în școală, conduse de un metod biologic și avînd ca țintă activitatea spontană a copilului și dezvoltarea interesului, reduce numirile de memorie și inzistă asupra faptelor, asupra legilor generale de biologie care reesă din studiul vieții de ansamblu.

Inchipuiți-vă oamenii sălbatici de astăzi saŭ omul primitiv, și căutați care-s impresiile și efectele produse asupra lui de diferite fenomene naturale, precum trăsnetul, erupțiunea vulcanică etc. In virtutea unei forțe instinctul cauzalității el caută să explice fenomenele naturei și de oarece nu poate cunoaște de odată cauza adevărată a fenomenului, imaginează cauze; din această imaginație s-a născut religiile primitive și mai tîrziŭ mythologia care personifică toate forțele naturei prin invențiunea zeilor, reprezintînd forțe supranaturale; așa trăsnetul e aruncat de Jupiter, vulcanii sînt produși de un zeŭ subteran, etc. Aceste fenomene neexplicabile producînd și un răŭ asupra oamenilor primitivi, a urmat în mod necesar frica, respectul și cultul lor și de aici începutul religiei. Mai tîrziŭ oamenii aŭ găsit cauza adevărată a fenomenelor și le-aŭ explicat scoțînd legi generale; de aici începe știința. Ea pleacă de la observația adîncă a fenomenelor și ne dovedește că nimic nu se produce la întîmplare în natură, totul are o cauză.

Mintea omenească procedează în acelaș mod pentru toate științele și în toate actele vieții nu numai în descoperirea unui adevăr științific; totul pleacă de la bunul simț, numai că la omul de știință bunul simț e mai bine organizat; el întrebuințează cu mai multă exactitate metodele intelectuale. Un țăran care își caută prin pădure lemnul de construcție, judecă după aceleași regule ca și Harwey care a descoperit circulația sîngelui, ca și Newton care a descoperit legea gravitațiunii universale. Auguste Comte susținea că științele biologice sînt științe de observație pură și ca atare nu pot avea influență mare în educație, pe cînd știm cu toții că funcțiunile corpului nostru s-aŭ descoperit numai prin experimente; Claude Bernard ne dă exem-

ple celebre. Observația, experimentul, comparația, clasificația, inducțiunea științifică urmată de verificare, deducțiunea, etc. sînt armele inteligenții noastre, pe care biologia le întrebuințează cu o egală măsură. Putem stabili atuncĭ că științele biologice contribuesc în mare parte la dezvoltarea judecățiĭ copiluluĭ. In școala normală, de pildă, nu se predaŭ toate descoperirile științifice, pentru că scopul nostru nu este de a face acumulatorĭ de știință saŭ pseudosavanțĭ, știut fiind că savantul adevărat e acel ce descopere adevărurĭ științifice, nu cel ce acumulează pe cele descoperite. In școlĭ speciale se pregătesc specialiștiĭ; noĭ vom avea în vedere dezvoltarea simțuluĭ comun, a judecățiĭ, vom stabili importanța practică a obiectuluĭ, înzistînd asupra orĭ-căreĭ părțĭ care ar avea o influență educativă.

Pentru asta nu e destul să îndreptăm copilul la observarea pasivă; trebue să-l îndrumăm să descopere el singur fenomenele. In anatomie și fiziologie nu e destul explicarea funcțiuneĭ unuĭ organ; pe cît e posibil disecția și micĭ experimente în laboratorul școaleĭ care trebue să aibă cuvetă și microscop, etc. Colecția ne dă și ea partea de ajutor, dar pentru a dezvolta un interes maĭ variat, e absolut necesar contactul cu natura. Nicăerĭ nu se poate maĭ bine dezvolta aceste calitățĭ la copil decît în escursia științifică. Aĭ plecat cu eleviĭ la pădurea din apropiere; deodată se vede influența binefăcătoare a aeruluĭ curat; copiiĭ veselĭ respiră maĭ profund, circulația e maĭ activă, digestiunea maĭ ușoară și dispoziția sufletească la culme. Raporturile între dînșiĭ se îndulcesc, toțĭ sînt ca frațiĭ. Iată-ne ajunșĭ în pădure; școlariĭ toțĭ se grămădesc să culeagă florĭ și să le observe. Profesorul îĭ îndrumează evitînd a le da multe nume. Nu-ĭ necesar ca copilul să știe pe derost numărul petalelor dela o floare; e maĭ folositor dacă el observă o insectă ascunsă în corolă și căutînd printre stamine nectarul dulce; atragem atuncĭ atențiunea copiluluĭ asupra faptuluĭ biologic: legătura de viață între floare și insectă, asupra culorilor frumoase a petalelor, care atrag insectele, etc. Și astfel, cu materialul intuitiv înaintea ochilor viŭ și frumos așa cum ni-l dă natura directă, izbutim să dezvoltăm în copil toate acele calitățĭ a bunuluĭ simț pe care le are un om de știință saŭ orĭ-ce om cu judecată sănătoasă; pe lîngă aceasta se dezvoltă un interes foarte

variat, dragostea pentru o activitate omenească, gustul frumosului, cîmpul cu florile, codrul cu izvoarele; şi în acelaş timp respectul şi admiraţia legilor naturale care cîrmuesc totul, supunerea noastră către ele, adecă sentimentul religios.

Pe lîngă oţelirea minţeĭ şi a voinţeĭ, se dezvoltă şi simţul practic, aplicarea ştiinţelor naturale la alimentaţie, la medicină şi a. Unele plante sînt bune de mîncare; se inzistă maĭ mult asupra întrebuinţăriĭ lor ca aliment, decît la numărul staminelor. Uniĭ arborĭ sînt bunĭ pentru construcţiĭ de obĭecte solide, saŭ anumite buruenĭ se întrebuinţează în medicină. Presupun că studiaţĭ compozeele cu copiiĭ; ne aflăm într-o grădină cu romaniţă saŭ muşeţel. La sfîrşitul lecţieĭ, e foarte nimerit să îndemnăm copiiĭ a strînge fiecare cîte un buchet de romaniţă şi să-l ducă acasă pentru ca să facă ceaĭ la nevoĭe şi fiţĭ sigurĭ, copiiĭ vor face aceasta cu multă plăcere, ĭar numirile romaniţă-compozee-ceaĭ nu se vor separa nicĭodată în mintea lor. Aceste calităţĭ odată cîştigate, se pot întrebuinţa nu numaĭ faţă de natură, ci în toate ocupaţiile omeneştĭ. Viitorul învăţător a cîştigat în şcoală un spirit de observaţie de care va uza maĭ tîrziŭ în conducerea copiilor; arhitectul, magistratul uzează de aceleaşĭ facultăţĭ în carierile lor speciale. Biologia studiind viaţa, se resfrînge şi asupra raporturilor interhumane. Urmăriţĭ viaţa albinelor şi a furnicelor şi veţĭ vedea că solidaritatea socială, altruizmul puternic se pot lua ca exemple de noĭ.

Inteligenţa de care noĭ ne lăudăm există la animale mult maĭ inferioare. Romanès citează cazul unuĭ culbec, care în fiecare zi trecea peste gard dintr-o grădină în grădina vecină şi mergea direct pînă la rădăcina unuĭ copac, unde zăcea un alt culbec cu scoica stricată. Culbecul sănătos îĭ aducea de mîncare şi-l îngrijea ĭar după ce bolnavul s-a vindecat, a încetat şi vizita culbeculuĭ doctor. Ce să maĭ zicem de cînele de turmă, care ţinea locul cĭobanuluĭ bolnav, conducînd oile cu aceĭaşĭ exactitate prin cele maĭ bune păşune. Exemple numeroase maĭ găsim în cartea d-luĭ Victor Meunier [1]). Astfel zoologia izbuteşte fie să producă rase după cerinţe practice: vite de măcelărie, de lapte etc., fie să dezvolte calităţile crieruluĭ lor punînd animalele

1] Sélection et perfectionnement animal.

în ajutorul direct al oamenilor. Știința realizînd ast-fel un scop practic maĭ are și unul teoretic. Explicarea fenomenelor ne dă adevărata față sub care se prezintă natura, ne dă concepția clară despre univers. Științele aŭ răsturnat teoria, care susținea că pămîntul e centrul universuluĭ și a stabilit că această planetă face parte din sistemul solar, se mișcă în jurul soareluĭ; că toate stelele la rîndul lor sînt niște sorĭ, carĭ pot avea și eĭ planete. Biologia, prin Darwin, a răsturnat teoria antropocentrică, care susținea că totul e făcut pentru om. Astăzĭ recunoaștem cu toțiĭ că avem asămănărĭ cu celelalte animale, dar le stăpînim prin inteligența noastră. In această ordine de ideĭ zice Haeckel, marele naturalist din Jena, că «cel maĭ glorios triumf al spirituluĭ omenesc, adecă cunoștința adevărată a legilor celor maĭ generale ale natureĭ, nu trebuĭe să rămîĭe proprietatea privată a uneĭ caste privilegiate de savanțĭ, ea trebue să devie binele comun al umanitățiĭ întregĭ», ĭar de altă parte fiziologul german Verworn în cartea sa de fiziologie generală se exprimă ast-fel: Ceia ce trebuĭe să cerem dela fiecare domeniŭ special de cunoștințe omeneștĭ, este un fel de ochire din punct de vedere înalt asupra scopuluĭ și rezultatelor, un fel de cartă, care să ne poată servi la fie-care moment pentru orientare și să se lege armonios cu tablourile celorlalte domeniĭ într-un mare tabloŭ de ansamblu, într-o concepție a lumeĭ. Studiul natureĭ trebuĭe să contribue la două cerințe a omenireĭ: una practică cu tendința de a da o formă maĭ plăcută condițiunilor externe de vieață — dezvoltarea tehniceĭ și medicineĭ ne dovedește folosul adus de studiul natureĭ, — și alta teoretică: cunoașterea cauzelor, concepția lumeĭ și a vieții. Dar nu numaĭ savantul trebuĭe să se folosiască de această vedere complectă asupra scopuluĭ, mijloacelor și cuceririlor științifice. O astfel de generalizare este necesară pentru orĭce spirit cultivat, care să extragă din știință tot ce poate folosi la nevoile practice și teoretice ale vieții sale, căcĭ *știința este tributară vieții și nu viața științeĭ*».

Biologia studiind viața sub toate manifestările eĭ, vine în ajutorul psihologieĭ, care stabilește legile fenomenelor suflesteștĭ, maĭ mult ea ne dă normele după care astăzĭ sociologia modernă voește să clarifice adevărata valoare omenească și calea cea maĭ națională pe care ar trebui să mergem cătră «fericirea tuturor».

Escursiile ştiinţifice aŭ o importanţă deosebită pentru educaţia poporuluĭ nostru. Pe lîngă partea instructivă, tinerimea găseşte prilejul de a-şĭ dezvolta sentimentul naţional prin cunoaşterea pămîntuluĭ pe care trăim. Sîngele şi energia vieţiĭ noastre sînt forţe pe care ni le dă cîmpiile mănoase ale ţăriĭ pădurile şi toate celelalte podoabe ale eĭ. Multe din forţele pe care le împrumutăm de la popoarele streine, se modifică, pe baza acestuĭ fundament naţional. De sigur că dintre toate sentimentele ce ne înviorează, cel maĭ oropsit este sentimentul naţional. Există o explicare istorică pentru această fază anormală dar capetele eminente, care cunosc rana dureroasă, trebuĭe să recunoască că şi escursiile ştiinţifice pot fi considerate ca un bun remediŭ şi trebuĭe să le încurajeze pe toate căile posibile.

Simţesc o deosebită mulţămire că am luat parte ca profesor de ştiinţe-naturale, la prima escursiune pe care şcoala Normală «Vasile Lupu» a făcut-o în munţiĭ Suceviĭ şi cred că nu e de prisos dacă voiŭ arăta în cîte-va cuvinte foloasele reale pe care le-am cules cu toţiĭ.

De la Fălticenĭ am plecat pe jos pînă la Mălinĭ, făcînd un marş zdravăn de şapte ore, care ne-a pus muşchiĭ în mişcare. Educaţia fizică şĭ-a găsit aicĭ terenul cel maĭ potrivit. In drumul nostru trecem prin vestita Baia, care a dat prilejul celeĭ maĭ frumoase lecţiunĭ de istorie naţională; timpurile glorioase a domnieĭ luĭ Ştefan cel Mare cu vestita bătălie. Dela Baia la Mălinĭ cîte sentimente curate nu ne-aŭ încălzit la vederea brazilor din depărtare, cum ne zburaŭ picĭoarele, parcă n'am fi simţit oboseală după un marş atît de lung; alergam după o lume nouă, o nouă viaţă se deştepta în noĭ; cîntecele noastre umpleaŭ văzduhul de armonie. Ceia ce am văzut la Mălinĭ nu se poate spune în cîte-va cuvinte, dar am cetit din compoziţiile elevilor escursioniştĭ şi la fie-care rînd a lor se vede cum scînteĭază entuziasmul, admiraţia, iubirea pămîntuluĭ nostru, dragostea ţăriĭ şi dragostea natureĭ. Escursia a răscolit din sufletele lor tocmaĭ ceĭa ce era maĭ bun şi maĭ curat şi în mijlocul veselieĭ nu perdeam ocazia de a le atrage atenţia asupra chestiunilor de ştiinţă. Mălinii, pe domeniul Coroaneĭ, cu bogăţia ţăranilor, cu organizaţia vieţiĭ de ţară, cu şcoala model şi teatrul sătesc, ne-a dat un alt capitol de învăţăturĭ practice. De la Mălinĭ, continuînd călătoria a doua zi, trecem prin mănăstirea Slatina, unde

găsim iarăşi urme sfinte de-ale strămoşilor şi mormîntul marelui mitropolit naţionalist «Veniamin Costache».

De asemenea la Borca elevii aŭ găsit ocazia să vadă pentru prima oară şisturĭ cristaline romineştĭ. Colţul de nord al Moldoveĭ este o comoară pe care ne-a dăruit-o Dumnezeŭ încă din cele maĭ vechĭ timpurĭ geologice; teren în care viaţa nu s-a putut închega, el este o carte deschisă care luminează mintea şi încălzeşte inima, căcĭ astă-zĭ domneşte peste dînsul pădurile întinse, satele bogate şi graĭul dulce al poporuluĭ nostru. Aceleaşĭ impresiĭ la Broştenĭ, aceleaşĭ poziţiĭ încîntătoare pe valea Bistriţeĭ pe care ne-am scoborît cu plutele pînă la poalele Ceahlăuluĭ. Acest munte are o construcţie aşa de variată cu piscurile luĭ ca nişte cetăţĭ feudale încît în lumina aprinsă a soareluĭ de vară, o putere ascunsă te chīamă tot maĭ aproape de el, ca să-l admirĭ maĭ mult. De la poalele luĭ pînă în vîrf am tresărit la fie-care moment, fie de măreţia munteluĭ, fie de cunoştinţele ştiinţifice pe care le-am pipăit. Se vorbeşte în geografie şi botanică de distribuţia plantelor dar încă eleviĭ nu văzuse nimic. Dela Răpciunĭ pînă pe vîrful Ceahlăuluĭ am urmărit plantele începînd cu stejar şi fag pînă în regiunea alpină de pe vîrf. Ceahlăul, acest conglomerat din punctul de vedere ştiinţific, îţĭ face impresia, cînd te afli pe umeriĭ săĭ, a uneĭ sentinele gigantice, care veghează neîncetat, cînd asupra piscurile împodobite ale Transilvanieĭ, cînd asupra mănoasele cîmpiĭ ale Moldoveĭ. Fericiţĭ muritoriĭ timpurilor viitoare carĭ vor privi acest munte ca pe un bătrîn cu plete albe, binecuvîntînd unirea vecĭnică a celor două ţărĭ surorĭ!

Ast-fel în cîte-va zile am cîştigat atîtea lucrurĭ bune pe care în şcoală le facem în anĭ întregĭ. Cît de recunoscătorĭ trebue se fim către natură care fără nicĭ o plată ne pune totul la dispoziţie. Fie-care colţişor pe unde am trecut ne-a dat sentimente curate, lecţiĭ instructive şi maĭ mult dragostea ţăriĭ noastre.

Foloasele escursiilor ne fac cu drept cuvînt să zicem că ştiinţa este şi trebue să fie cea maĭ importantă armă cu care educaţia ne poate pregăti în toate actele vieţiĭ. Se înţelege că organizarea escursiilor e un lucru de căpetenie şi în această privinţă direcţiunea actuală a şcoaleĭ a fost la înălţimea eĭ.

R. SEVASTOS

Istoria văeĭ Dunării

I. Introducerea. —II. Cursul Superior. —III. Cursul mediŭ. —IV. Cursul inferior. Situaţia şi descripţiunea defileuluĭ dela Uj-Palanka la Severin. —V. Studiŭ special al moduluĭ cum a luat naştere defileul. —VI. Determinarea vristeĭ defileuluĭ. —VII. Cursul Dunăriĭ din Romînia. —VIII. Discutarea ipotezeĭ, că Dunărea a fost odinioară tributară Măriĭ Caspice. —IX. Schiţă storică asupra Măriĭ Negre.

VIII. Discutarea ipotezeĭ, că Dunărea a fost din odinioară tributară Măriĭ Caspice.

Nu pot termina istoriea cursuluĭ inferior fără a vorbi despre ipoteza, că Dunărea a fost odinioară afluent al Măreĭ Caspice saŭ Aralo-Caspice [1])

In această concepţiune, în urma mişcărilor orogenice post sarmatice catena de munţi, ce lega Balcaniĭ cu Caucazul prin înălţimile Crimeeĭ, a fost ridicată maĭ mult, determinînd, între ea şi Carpaţiĭ Romînĭ o vale, ce se întindea pînă la Caspica.

Cursul de apă, ce drena acest bazin, naturalminte trebuĭa, să urmeze traseul Dunării inferioare, maĭ mult chiar el se ducea de parte către NE. îndrumîndu-se pe valea Dnieprului dela gură pînă la Ecaterinoslav şi pe acea a Doneţuluĭ până la Tzarizin, pentru a se varsa în Marea Caspică saŭ Aralo-Caspică, a căreĭ dependenţă era Marea Neagră legată prin valea Manytsch. Maĭ tîrziŭ cînd, avură loc prăbuşirea Caucazuluĭ între Bacu şi Carabogaz năs-

1). A. de Lapparent. Géographie physique p. 363.

cînd marile profunzimĭ ale Caspiceĭ meridionale şi acea a lanţuluĭ, ce unia Balcaniĭ cu Crimeea, prin care Marea Neagră lua o mare dezvoltare, atuncĭ Dunărea îşĭ întrerupse cursul săŭ şi afluenţiĭ de odinioară Dnieprul şi Doneţul se aruncară pentru întăia oară către sud-vest utilizînd vechiul pat fluviatil.

D-l Ed. Suess admite, că altă-dată Dunărea era tributară Măreĭ Caspice şi observă, că deja de mult timp Philippi semnalase analogia peştilor fluviuluĭ cu aceĭ aĭ Caspiceĭ. D-l de Lapparent opune, că aceiaşĭ peştĭ aŭ putut, să existe şi în Marea Neagră, de unde năvălirea de apă sărată din Mediterana a putut să-ĭ ucidă, după cum a distrus vechia faună caspiană a Pontuluĭ.

Maĭ întăiŭ chiar existenţa uneĭ legăturĭ continentale între Crimeea şi Caucaz nu a avut loc niciodată în neogen, după cum o probează studiile d-luĭ N. Andrusow [1]), căcĭ în peninsula Taman se găseşte o întreagă serie a depozitelor neogene fără nicĭ o lacună. Decĭ chiar dela început această istorie a regiuneĭ noastre e în contrazicere cu un important fapt.

E vorba despre depresiunea continentală neîntreruptă între Carpaţĭ şi Balcanĭ, vale care înainta pînă la Caspica, căcĭ după cum văzurăm maĭ sus, golful din regiunea Taman o întrerupea fără nicĭ o îndoială.

Vechia dependenţă a fluviuluĭ de Marea Caspică se oveşte într-un mod foarte evident de prezenţa depozitelor pontice şi pliocene a regiuneĭ

Din studiile domnuluĭ Andrusow [2]) rezultă, că marea adîncime a Pontuluĭ-Euxin este maĭ vechie, de cît se credea. Fără a insista asupra asemănăriĭ depozitelor oligocene din împrejurimile golfuluĭ Burgas (Rumelia) cu acele dela Ecaterinoslav (pe Dniepr), uniformitatea şi dezvoltarea calcaruluĭ de Tchokrak (Helveţian a păturilor cu Spaniodon (Tortoniene) şi a Sarmaticuluĭ lîngă Burgas, la Varna, pe ţărmurile Măriĭ de Marmara, la Sinope şi Stavropol în guvernămîntul Kubanuluĭ, în fine prezenţa păturilor de Tschanda (Kertsch Crimea, Astiene) în împrejurimile Gallipoli (Dardadanele) probează pînă la cea

1) Geologiceskia izsleadovania na Tamanskom poluostrov St. Peters. 1905.

2) La Mer Noire. 1897.

din urmă evidenţă, că Pontul-Euxin exista în epocile citate.

Dacă considerăm, că Marea Neagră exista cu această întindere, că marea cîmpie romînească danubiană precum şi partea meridională a Moldoveĭ sînt constituite de păturĭ pontice şi levantine şi chiar ţărmurile Dnieprului sînt alcătuite de către Pliocen, vom vedea, că Dunărea n-a avut timp, să se ducă pînă la Marea Caspică.

Asămănarea între păturile Sarmatice pe ţărmurile Măriĭ de Marmara, Burgas, Varna, Transcaucazia şi Sinope ne probează, că Crimeea de atuncĭ era izolată de Caucaz, de asemenea era o comunicaţiune liberă între versantul de nord al Balcanilor şi Transcaucazia. Ţermurile nord-vestice ale Pontuluĭ sînt alcătuite din depozite miocene şi pliocene din ce în ce maĭ nouĭ cu cît ne apropiem de mare, ceia ce ni indică o regresiune continuă a diverselor etage depuse, încît dacă Dunărea s-ar fi îndreptat cătră nord-est, ar fi întîlnit Marea Neagră, care forma acele păturĭ.

In timpul meotic marĭ eroziunĭ. S-aŭ efectuat pe uscat de cătră cursurile de apă, care aŭ săpat numeroase văĭ [1]), totuşĭ depozite contimporane aŭ fost semnalate în Romînia de Cobălcescu şi în Basarabia de d-l Sinzon [2]), unde avem depozite 1° cu o faună curat marină, 2° mixte marina şi de apă dulce, 3° de apă dulce şi terestre.

D-l Sidorenko a găsit acest etaj în districtul Odessa, în guvernămîntul Kerson, pe ţărmurile limanuluĭ Filigul suprapuse calcaruluĭ cu Mactra şi acoperite de calcarul de Odessa (Pontic) In sud-estul aceluiaş district în împrejurimile Nicolajew-uluĭ d-l Sinzow a aflat calcarul sarmatic cu *Mactra ponderosa* acoperit imediat de calcarul cu *Dosinia exoleta* şi maĭ sus calcar cu congeriĭ.

D-l Sokolow [3]) le-a descoperit în cursul inferior al Dnieprului şi le-a urmărit pînă la Alexandrovsk (satul Katchkarovka) Ele se întind mult maĭ spre sud-est şi sînt analoage cu acele din peninsula Kertch. Se găsesc de asemenea pe coasta septentrională a Măreĭ de Azóv.

1) R. Sevastos Les Couches à Dreissensia du d. Vasluĭ Roumanie 1903.
2) B. S. G. F. 1893.
3) Excursion au Sud de la Russie 1897.

D. C. Vogdt a urmărit meoticul din peninsula Kertch către vest în toată Crimeea pînă la capul Iarchankut.

Vedem deci, că pe traseul fluviuluĭ ipotetic se găsesc depozite meotice și une-orĭ sedimentațiunea a fost continuă dela Sarmatic la Pontic.

Cîmpia danubiană romînă precum și partea meridională a Moldoveĭ sînt constituite din păturĭ pontice și levantine. Ponticul se poate urmări către est pe litoralul rus al Măreĭ Negre. El este in regresiune, încît sarmaticul are o limită maĭ septentrională. Meoticul intermediară și Pontianul prezintă limita cea maĭ meridională

Decĭ fluviul ipotetic nu poate fi nicĭ meotic, nicĭ pontic.

Un fluviŭ pliocenic, care ar fi curs din cîmpia romînă către Caspica, nu poate avea ființă decît la finele Astianuluĭ, cînd lacurile levantine aŭ fost secate ; dar harta geologică a Rusieĭ de comitetul geologic, 1897 ne indică pe țermurile nord-vestice ale Măreĭ Negre o bandă destul de largă de Pliocen (No. 2). Păturile de Kuialnik lîngă Odessa și acele de Tschauda (pliocen superior) sînt marine, cu toate că d-l Sokolow [1]) spune că sedimente marine maĭ recente de cît Ponticul nu se observă în cursul inferior al Dniepruluĭ și depozitele, ce le rapoartă la Pliocenul superior sînt de origină fluviatilă saŭ lacustră.

Ast-fel sînt gresiurele și conglomeratele cu: *Neritina, Vivipara, Melanopsis, Planorbis,* etc., care se întîlnesc în bazinul luĭ Bazavluk și a Tomakovkăĭ, afluențĭ pe dreapta Dniepruluĭ inferior.

Decĭ nicĭ în Pliocenul inferior și mediŭ acest fluviŭ nu poate avea loc.

In Basarabia meridională este o formațiune de apă dulce, cu totul nouă pliocenă cuprinzînd speciĭ, care trăesc în zilele noastre, păturile de la Babele și Giurgiuleștĭ equivalente cu depozitele Măreĭ Negre, ce conțin : *Ostrea adriatică, Mytilus latus, Venus gallina, Nassa reticulata* etc.

In fine este greŭ de afirmat, că Dunărea a fost tributară Măriĭ Caspice în Pliocenul superior, pentru că Pontul-Euxin era în comunicațiune cu Marea de Marmara și defileul Porților de Fer fiind deschis apa lacurilor panonice și romîne ar fi năvă-

1). Excursion au Sud de la Russie 1897.

pit în Pont, care se întindea de la Marmara pînă la Tchaouda. (Fiind dată asemănarea păturilor din aceste două regiunĭ).

Concluziune. Din cele ce preced, urmează în mod lămurit, că Dunărea nicĭ odată nu a putut fi afluent al Mariĭ Caspice.

IX. Schiță istorică asupra Mării Negre

Istoria Dunăriĭ avînd strînse legăturĭ cu acea a Măreĭ Negre, găsesc folositor a da cîte-va indicațiunĭ asupra peripețiilor eĭ.

Marea Neagră a fost izolată la sfîrşitul Sarmaticuluĭ saŭ poate la al Moeoticuluĭ[1]) încît evoluțiunea fauneĭ sale este cu desăvîrşire independentă în timpul Pliocenuluĭ.

D-l Andrusow[2]) ne spune că apele Mediteraneĭ aŭ pătruns în Marea Negră în Pleistocen după depunerea păturilor din Basarabia cu faună caspiană, şi acelora din peninsula Kertchecu *Dreissensia polymorpha,Didacna crassa, Vivipara atra*, etc. adăogînd : «cu toate acestea Bosphorul şi Marea de Marmara existaŭ deja în momentul trecereĭ apelor Mediteraneĭ în Pontul Euxini după cum ni-o mărturisesc exemplarele de *Dreissensia rostriformis* găsite de către d-l Ostroumow în adîncimile Măriĭ de Marmara. Pentru această rațiune trebue, să dăm îndărăpt formațiunea Bosphoruluĭ în o epocă maĭ îndepărtată (pliocen)».

Bosforul a fost săpat prin o acțiune fluvială, după cum a arătat d. Andrusow şi a confirmat d. Thomas Englih. El a servit la început de deversor al lacurilor de vrîsta pontiană, ce aŭ existat pe continentul Aegean, vărsînd apa lor către est în marele lac sălciŭ descris de Andrussow, ce ocupa suprafața Măriĭ Negre. Astfel d. *English dă Bosforuluĭ o vrîstă pontiană*. Apoĭ nivelul apeĭ din Pont începu să se urce în pliocen, Marea de Marmara în extensiune spre apus pînă la Galipolli şi depuse straturile cu scoicĭ analoage cu cele de Tchauda.

Maĭ tîrziŭ pămîntul Aegean s-a lăsat în jos formînd o mare suprafață deprimată, şi atuncĭ apele Mediteraneĭ năvăliră în Propontida prin strîmtoarea Dardanelelor, care aŭ fost şi ele

1). D. Thomas Englisb, „Eocene and Later formations surrouding the Dardanelles" Quart. Journal Geol. Soc. 1904. Afirmă că sînt urme probabile de legătura Măriĭ Mediterane cu Pontul în Miocenul inferior.

2) La Mer Noire 1897.

tăiate de un curs de rîŭ, Th. English pune formarea Dardanelelor la finele Pliocenuluĭ. Pînă în prezent cercetările ştiinţifice în privinţa celor două strîmtorĭ staŭ deocamdată aci.

Nu am nimic de zis în privinţa vrîsteĭ Bosphoruluĭ, în ceĭa ce priveşte însă Dardanelele voiŭ face cîte-va observaţiunĭ.

Pe fundul măreĭ de Marmara s-a găsit îndivizĭ de *Dreissensia rostriformis* cu micĭ coralĭ la suprafaţă (*Caryophilia*), ce trăesc în marea Mediterană. Dar *Dreissensia rostriformis* este aşa de caracteristică a păturilor superioare de la Kamych-Bouroun[1]) în cît d-l Andrussow o pune în capul listeĭ sale de fosile a pliocenuluĭ inferior, de aci rezultă, că nu este exclusă posibilitatea, ca la finele acestuĭ Pliocen inferior apele Mediteraneĭ să fi pătruns în Marea de Marmara. Şi fiind-că Bosforul deja exista nu este nicĭ o raţiune, ca cel puţin o foarte mică cantitate de apă din Marmara să nu fi pătruns în Pontul-Euxin prin un Bosphor puţin adînc.

Pe de altă parte păturile de la Galipoli cu fauna de Tchauda (Kertch) indică o comunicaţiune dela Dardanele pînă la Crimeea în Pliocenul superior. Noĭ bazîndu-ne pe studiul teraselor am arătat că comunicaţiunea între Marea Mediterana şi M. Neagră exista în această epocă[2]).

Acum o altă chestiune se impune. Cum se explică faptul, că deşi apa sărată din Mediterana ajungea în Pont, acesta a putut să-şi menţie condiţiunile sale anterioare de basin închis şi că evoluţia formelor sale n-a fost turburată.

Noĭ credem că explicaţiunea acestuĭ fenomen, trebuĭe căutată în marele volum de apă dulce, rezultat din scurgerea lacuilor levantine, care s-a vărsat în Pont Şi Bosphorul poate la început a servit de a vărsa prisosul Măreĭ Negre.

Faptul că evoluţia fauneĭ Pontuluĭ nu e întreruptă pînă la începutul pleistocenuluĭ a servit de argument d. Andrussow pentru a pune deschiderea Dardanelelor la această dată, fiindcă năvălirea apeĭ sarate marine în Pliocen ar fi schimbat mersulucrurilor de pe atuncĭ. Dar dacă ne închipuim o strîmtoare în

1) D. Andrusow împarte pliocenul în 2: pliocenul inferior cuprinde păturile superioare de Kamysh Bouroun, ĭar pliocenul superior păturile de Tchauda.

2). B. S. G. F. (4) III 1903, p 669.

gustă, albia unuĭ curs de rîŭ prin care la început se făcea comunicaținnea între Marmara și Mediterana, și marele volum de apa dulce rezultat din lacurile panonice și romîne, ĭar pe de alta considerînd că apa marină e maĭ densă decît cea de lac, ne vom explica ușor, că apa dulce putea să se scurgă pe de asupra în Mediterana, fără ca apa Mediteraneĭ să poată intra în mare cantitate în Marmara și decĭ în Pont, pentru a perturba evoluția fauneĭ de bazin închis. Astă-zĭ chiar prin Bosphor avem două curente [1], unul superior de apă dulce, ce se scurge în Marmara și altul adînc sărat în sens contrar semnalate de către Marsigli și studiate cu deamănuntul de către amiralul Makarow. Curentul superior are o iuțeală mijlocie de 1 m. 145 pe secundă ajungînd pe unele locurí pînă la 3 m. și de o grosime de 10 brasse (10×1 m. 62=16 metri).

Această apă se răspîndește la suprafața Măreĭ de Marmara devenind puțin maĭ sărată (cantitatea de sare, ce o are Marea Neagră în largul eĭ, e de 1.80%₀ și chiar 1.38%₀ în partea de N. E în Bosphor are 1.85—2%₀, iar în Marmara ajunge 24%₀). Apoĭ curentul trece de asemene pe la suprafața strîmtoreĭ Dardanelelor scurgîndu-se ln Archipelag.

Curentul dens din Archipelag (cu 3.8 la sută) ocupă fundul Dardanelelor și de aci trece în în Marea de Marmara; ĭar la eșirea sa din Bosfor pătrunzînd în Marea Neagră nu are de cît 3 la sută sare.

La deschiderea Dardanelelor, fără cea maĭ mică îndoială numaĭ o foarte mică cantitate de apă din Mediterana pătrudea în Pont, încît o faună de apă dulce putea trăi foarte bine la suprafață și să evalueze în liniște în unele golfurĭ puțin adîncĭ, cum e la Galipoli și la Tchauda.

E interesant de amintit că în unile insule ale Arhipelaguluĭ de lîngă coasta Asieĭ minoreĭ: Rhodos și Cos există depozite de *pliocen superior marin*, ce zac în discordanță pe diferite alte formațiunĭ.

După studiul d-luĭ Bukowski Gejza[2]) în insula Rhodos se află două bazene pliocenice cu paludine, întrerupte către vest

---

1). Andrussow. Mer Noire etc.

2). Bukowski Gejza. „Neuere Fortschritte in der kenttnis der Stratigraphie von Kleinasien". Compte rendu de la IX-me Session du Congrès géologique international, Wien, 1904 I, d. 394—426.

probă că ele se întindeaŭ în această direcţiune; peste ele urmează depozite de prund constituind terasa unuĭ fluviŭ, ce venia din Asia mică. Maĭ sus acoperind prundul se află păturĭ cu scoicĭ marine ale pliocenuluĭ superior, care se întind mult spre Est acoperind şi păturile cu Paludine.

De aci rezultă în mod neîndoĭelnic, că în pliocenul inferior şi mediŭ aceste regiunĭ făceaŭ parte din continentul Aegean. La finele Astianuluĭ (Pliocen mediu) saŭ poate chiar în această epocă avură loc în scoarţa terestră mişcări însemnate a căror efect fu sfărîmarea continentuluĭ, prăbuşirĭ şi năvălirea Măreĭ Mediterane.

Esenţial este, că şi în această regiune avem pliocenul superior marin în transgresiune peste continent, ceĭa ce concordă cu vederile noastre.

Post scriptum.—Imprimarea acestuĭ studiŭ era aproape terminată cînd am luat cunoştinţă despre două lucrărĭ recente ale d-luĭ *G. Vargha*. Una «*Temesvár és kornyékének helizete a Nagy Alföldön*» Temesvàr,1904. Aci autorul conchide, că Temişoara şi împrejurimile sale fac parte din o regiune scufundată marginită la N de valea r. Bega şi la S de cea a Timeşuluĭ, care sînt două liniĭ tectonice.

Aceste liniĭ sînt perpendiculare pe falia NS. a Banatuluĭ şi confirmă unul din argumentele, ce le-am expus [„Arhiva" p. 76, 1905], asupra origineĭ defileuluĭ; anume, că la întîlnirea aceste faliĭ N-S cu arcul carpatic a trebuit, să se producă fracturĭ transversale în lanţul muntos.

A doua «*Buzias és geyzirszerü szököforrása*» Temesvár, 1904, în care menţionează isvoarele termale de la Bazias cu temperatura de 13—14°, la o înălţime numaĭ de 131 m. deasupra M. N. şi studiază izvorul geiserian obţinut printr-un sondaj.

Această terminalitate a surselor e neaparat în legătură cu dislocaţiunĭ în scoarţa terestră şi decĭ de asemenea în concordanţă cuvederile noastre.

Teodor T. Burada

Inceputul teatruluĭ
IN MOLDOVA

Regulament privitor la îndatoririle actorilor.

Art. 1. Toate persoanele făcînd parte din trupă, trebue să se afle în teatru cu o oră înainte de oara hotărîtă pentru reprezentaţie, în caz chiar cînd n-ar juca în acea seară. Aceĭ carĭ se vor lenevi a se duce, vor fi supuşĭ la o amendă de . 12 leĭ.

Art. 2. Aceĭ carĭ vor întîrzia la rîdicarea perdeleĭ cu cincĭ minute, vor fi supuşĭ la o amendă de . . . 2 leĭ

Art. 3. Aceĭ carĭ vor lipsi o intrare . . . 1 leŭ

Art. 4. Dacă din cauza uneĭ absenţe va trebui să se schimbe reprezentaţia, amenda va fi de . . . . . 1 galben

Art. 5. Dacă un artist lipseşte un spectacol întreg, atuncĭ nu maĭ este administraţia care decide amenda, ci autoritatea va hotări.

Art. 6. Aceĭ carĭ nu vin la repetiţie vor fi supuşĭ la amendă, care va fi pentru o jumătate oră . . . . 2 leĭ

Pentru o oră . . . . 6 leĭ

Pentru toată repetiţia . . . . 12 leĭ

Art. 7. Cînd cineva va veni la teatru în stare de beţie 12 leĭ

Art. 8. Cînd se va sfădi în teatru . . . . 15 leĭ

Art. 9. Pentru insultă făcută directoruluĭ saŭ regisoruluĭ . . . . . . 1 galben

Art. 10. Pentru bătae . . . . . . 2 galbenĭ

Art. 11. Cînd cineva tulbură repetiţia prin rîsete saŭ jocurĭ . . . . . 1 leŭ

Art. 12. Pentru fumat în teatru (afară de sala bufetuluĭ) . . . . . . 12 leĭ

Art. 13. Pentru refuzul de a cînta în cor . 12 leĭ

Art. 14. Persoanele sînt ţinute să încunoştiinţeze pe administraţiune cel puţin cu două ore înainte de reprezentaţie, în caz contrar, vor fi privite ca nefăcîndu-şĭ datoria.

Art. 15. Aceĭ cari vor murdări teatrul . . 8 leĭ

Art. 16. Artiştiĭ şi impiegaţiĭ cari vor întroduce în teatru persoane străine şi chiar rude de ale lor, vor fi supuşĭ la o amendă de . . . . 12 leĭ

Art. 17. Pentru întrarea în sală, fară învoire . 12 leĭ

Art. 18. Aceĭ carĭ vor avea nevoĭe de costumurĭ saŭ accesoriĭ, vor trebui să se adreseze la d-l Iosif Fouraux, şi dacă sara ar trebui să tulbure liniştea cuĭva, amenda va fi de 1 leŭ.

Art. 19. Artistul este ţinut să deĭe chitanţă pentru rolele ce primeşte; în caz cînd le perde, este îndatorit a le copia cu cheltuĭala sa.

Art. 20. Aceĭ carĭ vor pune mîna pe lumînările culiselor, vor plăti o amendă de . . . . 1 leŭ

Art. 21. Sufleorul este dator după reprezentaţie să deĭe broşurile la administraţiune; el este respunzător.

Art. 22. Totul se va regula după pendula d-luĭ Baptist Fouraux.

Art. 23. Orele repetiţiilor şi a lecţiilor vor fi arătate într-un cadru ce se va aşeza la teatru; pînă atuncĭ repetiţiile vor fi indicate la d-l Fouraux, pe o foaĭe care va fi afişată pe uşa sa [1])

Poliţia teatruluĭ în serile de spectacol se compunea dintr-un comisar, un epistat, doĭ slujitorĭ şi patru pojarnicĭ [2]).

Iluminatul teatruluĭ se făcea cu lumînărĭ de săŭ; între acte veniaŭ un şir de servitorĭ cu mucările în mînă, şi executaŭ tăĭerea mucurilor [3]).

Abonamentul pentru loje se făceaŭ la ospătăria de San-Petersburg la fraţiĭ Fouraux. Preţul pentru 24 reprezentaţiĭ era de 18 galbenĭ pentru lojele din rîndul I; 16 galbenĭ pentru cele din rîndul al II-lea şi 14 galbenĭ pentru cele din rîndul al III-lea. Pentru scaunele închise *numeruite*, abonamentele se făceaŭ la d-l confetar Nicoliti cu preţ de 5 galbenĭ *banĭ gata*. Preţul intrăriĭ pentru parter era de 2 sorocoveţĭ [4]), iar pentru galerie, un sorocovăţ.

---

1). Aceste două regulamente se găsesc in dosarul Postelnicieĭ N. 263 din 1832, aflat în Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

2). Dosarul postelnicieĭ No. 263 din 1832, aflat în Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

3). Abia la anul 1845 Oct. 7, teatrul a început a se lumina cu lumi nărĭ de stearină Vezĭ Albina Romînească, 1845, p. 317.

4). Un sorocovăţar valora astăzĭ aproximativ 70 banĭ.

Reprezentațiile se începeaŭ la 6 jum. ore seara [1]).

Casier și ca asociat la trupa Fouraux a fost Paolo Ciabati, Capelmaistru orchestruluĭ era Iosef Herfner; prim violonist era D. Cuna, iar ceilalțĭ muzicanțĭ eraŭ luațĭ de la muzica militară [2]).

V

De și deschiderea *teatruluĭ de varietățĭ* trebuia să se facă după cum am văzut pe la mijlocul luneĭ Octomvrie 1832 totușĭ din maĭ multe împrejurărĭ, nu s-a făcut decît în 4 Dec. acelaș an.

Frațiĭ Fouraux, înainte de a începe reprezentațiunile lor propriŭ zise teatrale, jucaŭ împreună cu trupa luĭ *Marteaux* și *Kobler*, pantomime și jocurĭ pe funie. Soția luĭ Baptist Fouraux cînd juca *pe funie* pasul numit *Nec-plus-ultra*, era aplaudată cu frenezie; apoĭ se maĭ făceaŭ salturĭ mortale, scene de ventrilochie, care făceaŭ pe public să rîdă și să-ĭ producă o distracție din cele maĭ marĭ. Baletistele maĭ ales, ce eraŭ în acea trupă, făceaŭ ca teatrul să fie în totdeauna plin; era o adevărată năvală la acele spectacole, ce se dădeaŭ maĭ în toate serile, urmînd pînă la finele luneĭ Noemvrie 1832. După aceea s-a jucat vodevilul *Derlindindin* [3]).

In sara de 4 Dec. acelaș an, încep apoĭ reprentațiunile franceze a trupeĭ fraților Fouraux. Cea întăĭ piesă a fost vodevilul: «*Inturnarea luĭ Grenade în sînul familieĭ*». Despre reușita acesteĭ piese, avem amănunțimile ce urmează, date de *Albina romînească*: «Acea întăĭ reprezentație s-a primit cu aplauz, fiind-că toată trupa și maĭ ales întreprinzătorul d-l B. Furo, aŭ jucat a lor rol cu multă nimereală și adevăr. Orchestrul diriguit de d. Capelmaistru Herfner, aŭ răspuns așteptăriĭ, și toate daŭ a nădăjdui sporĭul acestuĭ așezămînt, ce se cuvine a se sprijini de fieșcare patriot bine cugetător» [4]). Patru zile după aceia, adecă la 8 Dec. s-a jucat piesa *Somnambula* saŭ *Lunatica*, vodevil în treĭ acte [5]). De la 8 Dec. 1832 pînă la 17 Ian. 1833, ne

---

1). Albina Romînească. An. 1832, pag. 292 și 316.

2). Artiștiĭ carĭ compuneaŭ orchestrul nu aveaŭ intrare deosebită, ci intraŭ prin acelaș loc cu publicul din parter.

3). Relațiunĭ verbale date de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ. Vezĭ asemene și C. Negruzzi. Scrisoare către G. Asachi, din 21 Iulie 1838 publicată în *Uricariul* de T. Codrescu, vol. VIII pag. 218—225.

4). An 1832, pag 388.

5). Alb. Rom. an 1832, pag. 388.

lipsesc orice ştiinţĭ despre repzentaţiile ce ar maĭ fi dat această trupă [1]. Probabil însă că, din pricina îndelnngateĭ şi greleĭ boale a directoruluĭ Fouraux, această trupă a contenit cu reprezentaţiunile sale. Despre aceasta, iată ce ne spune *Albina romînească* din 22 Ian. 1833:

«După îndelungata şi grea boală, şeful trupeĭ franceze d-l Baptist Furo, s-aŭ înfăţoşat ĭar pe teatru la 17 Ghenarie, în o operă vodevil, întitulată: *Toni* saŭ *Neguţitor de reţe*, care s-aŭ execuit (pus în lucrare], cu o deplină nimerire şi a publiculuĭ mulţemire». Toate mădulările trupeĭ aŭ giucat rolul lor cu mare adevăr, muzica aceste opere vodevil este adunată din cele maĭ frumoase opere, şi înfrumuseţată de horurĭ de cîntec. Aceste şi decoraţiile şi costumurile nouă aŭ adus tuturor obştească plăcere şi prin sunătorul aplauz (bravo) aŭ înoit dorinţa pentru sporul acestuĭ plăcut şi folositor aşezămînt, a căruia urzire sîntem datorĭ vredniciĭ trupe Furo».

In 27 Ianuarie s-a jucat de aceiaşĭ trupă, piesa: *Treĭ-zecĭ de anĭ* saŭ *Viaţa unuĭ jucător de cărţĭ*, despre care găsim relaţiunile următoare [2]:

«In mijlocul plăcerilor unuĭ carnaval (cîşlegĭ) atît de vioĭ încît de asemene Eşiĭ de demult saŭ nicĭ odată nu s-aŭ învrednicit, Teatrul a dat o reprezentaţie, care făcînd o adîncă impresie (lucrare) în inimile privitorilor, i-aŭ îndemnat a vărsa lacrimĭ ce se pot număra între cele maĭ frumoase şi mîntuitoare plăcerĭ a inimilor simţitoare, ĭar celor ce se stăpînesc de patimĭ aŭ fost de aspră învăţătură..... Teatru a răsunat de *bravo*, aceste sînt cele maĭ bune semne a adevăruluĭ şi a ghibăcieĭ cu care d-l Baptist aŭ înfăţoşat rolul jucătoruluĭ. D. Laman a luĭ Varner şi Madama Laman a le Amalieĭ; învăţătura pentru cărturariĭ de meşteşug este cumplită, şi de dorit este ca să aibă înaintea ochilor această înfricoşată zugrăveală a soarteĭ care le poate aştepta».

Nu trecu mult şi această reprezentaţiune care făcu o aşa de mare impresiune asupra publiculuĭ, se maĭ joacă încă odată; apoĭ se pune în scenă pentru a doua oară opera vodevil *Tonĭ*

---

1). Atîta aflăm în *Alb. Rom.* din 1833, la pag. 8, că în 15 Ian. acelaş an, se va da *Balul mascat.*

2). Albina Romînească din 2 şi 19 Fevr. 1833.

saŭ *Neguțitor de rețe*, care se jucase în 17 Ianuarie. Această piesă care plăcu așa de mult publiculuĭ prin ariile muzicale și corurile ce le avea, *după cererea a multor boerĭ*, s-a maĭ jucat apoĭ în 12 Martie 1833, pentru a treia oară, după cum se vede aceasta dintr-un afiș al timpuluĭ, tipărit în limba romînească [1]) pe care-l daŭ aicĭ în facsimile [2]). Afișul are în lungime 26 c.m iar în lățime 20 c.m. Iată-l:

ТЕАТРУ ДЕ ВАРІЕТЪЦЙ

ꙟН ЕШЙ

АБОНАМЕНТ 4.

АСТІЅ ДУМІНІКЪ ꙟН 12 МАРТ 1833

Дупъ черерѣ амултор Боерй

Акторії Францезї вор дее чінсте а до а тріа Репрезентаціе де

ТОНІ СѢУ НЕГУЦІТОР ДЕ РЕЦѢ

ОПЕРА ВОДЕВІЛ, КОМІКЪ ꙟН ДОѪ АКТУРИ

Доріторій де театру се ꙟщіінцазъ къ пот гъси ложе ши скауне

Deși teatrul francez era acuma destul de bine intocmit, și piesele ce se jucaŭ eraŭ primite cu intusiazm de public, totușĭ

1). Din cercetările făcute vedem că afișele și dările de samă de prin gazetele timpuluĭ la început s-aŭ făcut în limba romînească, iar maĭ apoĭ atît unele din afișe cît și din dările de samă sînt făcute în romînește și franțuzește; alte afișe însă numaĭ în franțuzește. Aceasta probabil din cauză că pe timpurile acelea publicul nu era încă destul de cunoscător a limbeĭ franceze.

2). Se păstrează în biblioteca Academieĭ Romîne.

frații Fouraux în dorința lor cea mare de a vede teatrul progresînd se gîndesc să maĭ mărească trupa și cu alțĭ actorĭ de forță, aduşĭ din Paris, și în acelaş timp să facă și maĭ multe îmbunătățirĭ clădiriĭ teatruluĭ. Pentru acest scop decĭ, eĭ cer dela guvern o subvenţiune de 800 galbenĭ.

Boieriĭ iubitorĭ de cultură, carĭ vedeaŭ în acest teatru francez un bun prilej şi o şcoală servind de model tinerilor moldovenĭ pentru dezvoltarea lor, pe terenul arteĭ teatrale şi un mijloc de propăşire şi a teatruluĭ romînesc, aŭ susţinut cu stăruinţă şi eĭ cererea fraţilor Fouraux.

In urma acesteĭ stăruinţĭ, sfatul administrativ prin raportul No. 848 din 21 Martie 1833 aŭ găsit cu cale ca în asemene împrejurare, să deie subvenţia cerută de fraţiĭ Fouraux. Acest raport a fost apoĭ supus Excelenţieĭ sale deplin înputernicituluĭ prezident divanurilor Moldoveĭ şi Valahieĭ, general Leitenant Kiselef, care luînd în bagare de samă cele conţinute în acel raport, încuviinţează a se acorda fraţilor Fouraux din *casa răsurilor*[1]) subvenţia cerută acordîndu-li-se şi privilegiul, ca nimene să nu aibă voe a da balurĭ mascate, afară de Regensbürger care avea maĭ dinainte o concesiune pentru nişte asemenea[2] balurĭ ce le dădea în Iaşĭ la Ospărăria de San-Petersburg).

---

1). Un venit al ţăriĭ care se alcătuia din un adaos de 11 parale la leŭ la întregul venit al ţăriĭ şi care slujia a se rîndui din el lefile boerilor, pe lîngă alte veniturĭ de care se bucuraŭ, cît şi a se da o despăgubire celor ce nu puteaŭ încăpea la vre-o dregătorie şi se aflaŭ în lipsă. Xenopol, Istoria Romînilor T. V. pag. 574, Iaşĭ 1892.

2) Vezĭ dosarul Postelnicieĭ No. 263 din 1832. Inceputul balurilor mascate era la 7 ciasurĭ sara, iar biletul de intrare ţinea 3 sorocoveţĭ Alb. Rom. din 1831, Dec. 24. pag 248.

DISCUȚII

Replică d-luĭ D-r. Simion C. Mîndrescu

La observările făcute lucrăriĭ sale în Arhiva No. 10 și 11 din 1904, d. M. răspunde în No. immediat următor și, lucru neobișnuit și foarte lăudabil, răspunde fără să se înfurie. Ba chiar, fără ca dealtmintrelea s-o mărturisească pe șleaŭ, d-sa recunoaște ca întemeĭate pe cele maĭ multe dintre acele observărĭ. Aŭ maĭ rămas însă cîteva lucrurĭ carĭ aŭ încă nevoe de lămurirĭ.

1. Incontra păreriĭ mele, d. M. suține că «avîndu-se în vedere vechimea contactuluĭ Romînilor cu Germaniĭ, nu poate fi vorba de elemente vechĭ germane în limba romînă și e întrebare dacă poate fi vorba de elemente mediĭ germane, știind [?] că cuvintele maĭ vechĭ, carĭ nĭ-aŭ intrat în limbă, nĭ-aŭ venit dela Sașĭ». Spre bucuriea d-luĭ M., cam în acelaș timp, un tînăr romanist, d. Sextil Pușcarĭu se pronunță în acelaș senz în Conv. Liter. 1905 pag. 52–54: «Asupra acestuĭ punct aș vrea să insist de astă dată maĭ cu seamă. Una dintre trăsăturile caracteristice ale limbiĭ romîne față de celelalte limbĭ romanice este *lipsa desăvîrșită de elemente germanice*, ceĭa ce arată că pe noĭ împrejurările istorice ne-aŭ rupt de restul Romanieĭ, înainte de ce (*sic!*) relațiunile între Germanĭ și Romanĭ să devină atît de strînse, încît să se resimtă și asupra celor două limbĭ prin împrumuturĭ reciproce. Accentuez acest lucru relevat atît de des, pentrucă în timpul din urmă un distins germanist, d. R. Loewe, a voit într-un articol «Altgermanische Elemente der Balkansprachen», publicat în «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung» 1904, pag. 265–334 să descopere urme vechĭ germane în limba romînă. Articolul acesta e însă lipsit de orĭce valoare, căcĭ d. Loewe, avînd prea puține cunoștințĭ de limba romînă, comite greșelĭ carĭ nu se potrivesc decît unuĭ delitant. *Lipsa desăvîrșită de elemente vechĭ germane în limba noastră e atît de remarcabilă, încît, printr-o deducție logică, putem spune, de cîte orĭ un cuvînt se găsește deopotrivă la celelalte popoare romanice și la Romînĭ, că origina luĭ nu poate fi germană*».

Prin urmare, după d-niĭ Mîndrescu, germanist, și Pușcariu, romanist, nicĭ să ne gîndim macar la elemente vechĭ germane în romînește. Dacă rezultatele la cari ajung aceștĭ doĭ cercetătorĭ sînt aceleașĭ, punctele lor de plecare sînt însă diferite. D. Mîndrescu pleacă de la un fapt istoric, anume relațiile istorice dintre Romînĭ și Germanĭ. Aceste relațiĭ nefiind, după d-sa, maĭ vechĭ decît vremea migrăriĭ Sașilor în Transilvaniea (secolul XII), urmează, în mod necesar, că nicĭ elementele limbistice germane din limba noastră nu poate fi maĭ vechĭ decît această dată. Decît, și ĭată o *greșală de metodă*, d. M. nu-șĭ întemeĭază aserțiunea. Se raportează d-sa la studĭul d-luĭ Borcea, publicat în Weigand, Isb. X, orĭ va proba-o d-sa în volumele II, III, IV, etc. ale lucrăriĭ sale despre «Influența culturiĭ germane asupra noastră»? [1]). Dar s-admitem chĭar că, miile de Studiĭ și Documente privitoare la subiectul săŭ, îl vor duce la convingerea pe care nouă ní-o anunță numaĭ așa supt formă apodictică. Concluziea d-luĭ M. n-ar fi adevărată decît numaĭ supt forma că raporturile istorice dintre Romînĭ și Germanĭ nu sînt atestate de documente istorice decît numaĭ cu începere de la sec. XII încoace. Dar de aicĭ nicĭun istoric serios nu poate conchide că aceste raporturĭ n-aŭ putut fi maĭ vechĭ. Contrar părerilor unor cercetătorĭ subiectivĭ, Romîniĭ aŭ stat în Daciea necurmat de la colonizarea eĭ (106) pînă în momentul de față. Așa fiind, pentruca Romîniĭ să vie în atingere cu Germaniĭ aveaŭ eĭ nevoe să facă maĭ întăĭŭ cunoștință cu Sașiĭ? Firește că nu. Acest lucru îl scapă din vedere d. M. De altmintrelea chestiunea aceasta, dacă există sau ba elemente vechĭ germane în romînește, a dat deja de mult naștere la discuțiĭ și învățațiĭ s-aŭ împărțit în două: uniĭ Rösler, Romänische Studien; Cihac, Dictionnaire aŭ susținut că nu există; alțiĭ Hîjdăŭ, Etymologicum passim; Diez, Etym. Worterbuch passim, apoĭ chĭar acum în urmă Richard Loewe în articolul citat maĭ sus aŭ văzut lucrul tocmaĭ dimpotrivă. In fața acestor lucrurĭ controversate, d. M., *germanist*, era dator să ĭee o atitudine hotărîtă. D-sa însă trece cu buretele peste toate aceste și comite fundamentala *greșală de metodă* de a nu con-

---

1) Lazăr Șăineanu îșĭ *intitula* maĭ bine lucrarea: *Influența orientală asupra limbiĭ și culturiĭ romîne.*

sidera o chestiune în toate înfăţişările ieĭ. Aceasta e şi cauza pentru care d. M. îşĭ începe lucrarea cu un volum cu care tocmaĭ trebuea să sfîrşască. In această privinţă, lucrarea d-luĭ Lazăr Şăineanu, Influenţa orientală asupra limbiĭ şi culturiĭ romîne, deşi cu multe greşelĭ de istorie şi filologie, poate servi ca model.

Altul este punctul de plecare a d-luĭ Puşcariu. Pentru d-sa elemente vechĭ germane nu există în romîneşte, fiindcă studiul ştiinţific al limbiĭ romîne arată că Romîniĭ n-aŭ putut lua cuvinte *direct* de la Germanĭ. Toate cuvintele date ca atare sînt orĭ de altă etimologie, orĭ provenite prin «intermediare slavă». Şi d. P. încearcă să probeze acest lucru discutînd tocmaĭ etimologiile propuse de Loewe, apoĭ etimologiile cuvintelor *lis* şi *dardă*. In articolul luĭ Loewe sînt într-adevăr lucrurĭ greşite: *Bere* — Loewe scrie *beară*!, *şmalţ* — Loewe scrie *smalţ*, *ştangă* — Loewe scrie *stangă*! sînt germanisme recente. Istroromîn *brec* este croat brèk. *Nástur* este latin nastulus. Etimologiea propusă pentru mr. *armă* este într-adevăr «o minune». Dar Loewe maĭ dă şi alte etimologiĭ: *balán* ⁓ vgerm. balan, *bárdâ* ⁓ vgerm. bart — împrumuturĭ făcute încă din latineşte; *târgâ* ⁓ vgerm. targa, *dóp* ⁓ vgerm. * dopp (cf. nordfriesisch doppe Stöpsel, Pfropfen) — împrumuturĭ directe. Peste aceste etimologiĭ nu se poate trece în niciun chip. Cu restricţiea că rom. *balán* nu poate veni prin latineşte, discuţiea pe care Loewe o face asupra acestuĭ cuvînt este excelentă şi definitivă: rom. *balán* ⁓ vgerm. balan, primit însă după ce încetase posibilitatea prefaceriĭ luĭ *l* intervocalic în *r* şi a luĭ *án* în *în* (după sec. VII); *bárdâ* ⁓ vgerm. orĭ mdgerm. barte; dr. *trágâ* ⁓ vgerm. targa (de unde şi neogerm. Trage) *dop* ⁓ vgerm. orĭ mdgerm. * dopp (cf. nordfriedsisch doppe Stöpsel, Propfen); apoĭ *dárdâ* ⁓ vgerm. tart, *lis* ⁓ vgerm. *lisi. Unile din aceste cuvinte germane aŭ trecut şi în alte limbĭ romanice, în medeolatina, în limbĭ slavice, în ungureşte. A presupune că cuvintele romîneştĭ de origină veche germană sînt împrumutate prin «intermediare slavă» este un lucru care nu se poate pricepe. Dece d. p. cuvîntul *dárdă* ar fi împrumutat prin «intermediare slavă» şi nu prin «intermediare mediolatină»? Apoĭ pentruce numaĭdecît cuvintele romîneştĭ de cari-ĭ vorba provin prin «intermediare slavă», şi nu şi invers, că adică cuvintele respective slave să provie prin «intermediare romînă»?

Doar noĭ Romîniĭ sîntem pe aceste locurĭ maĭ vechĭ cu mult decît Slaviĭ! A evita greutăţile pe cari limba noastră le prezintă aşa de des prin asemenea subterfugiĭ, aceasta nu e o procedare ştiinţifică.

Alte cuvinte vechĭ germane: *andrĕá* ⌒ vgerm. nâdala, *fándârâ* ⌒ vgerm. scintala (Hîjdăŭ, Etym. 1177); *cĭubâ'r* ⌒ vgerm ţŭíbar, *pútinâ* ⌒ vgerm. putina (A. Philippide, Altgriechische Elemente im Rumänischen, Halle 1905 pg. 3); *táşkâ* ⌒ vgerm, tasca (Diez, Etym. Wbuch[3] II 410). Asupra cuvintelor *andrĕá lís, táigâ, táşkâ, fándârâ* şi a altor vreocîteva voiŭ vorbi într-un articol special.

Ca toţĭ aceĭ cari pleacă dela judecăţĭ apriorice şi arbitrare, d-niĭ Mîndrescu şi Puşcarĭu comit greşală de a afirma că nu există lucrurĭ despre carĭ *eĭ* prin eĭ înşişĭ nu s-aŭ putut lămuri. Din faptul că *eĭ*, pe o cale orĭ pe alta, n-aŭ putut afla elemente vechĭ germane în romîneşte, aŭ conchis la non-existenţa lor. Din discuţiea făcută deocamdată în rîndurile de maĭ sus rezultă însă în mod evident că părerea d-lor Mîndrescu şi Puşcarĭu este într-adevăr o... părere: elemente vechĭ germane există în romîneşte, fiindcă sînt exemple sigure.

In sfîrşit, ca *chestie de metodă*, chĭar dacă nu s-ar cunoaşte aceste cîteva exemple, încă, *pentru moment*, nu s-ar putea conchide la tăgăduirea elementelor vechĭ şi mediĭ germane în romîneşte. Aceasta ar fi o procedare à la Rösler, antiştiinţifică. Nu s-aŭ elucidat pînă acuma etimologiile tuturor cuvintelor romîneştĭ. Cele maĭ obscure, foarte multe, aşteaptă să fie dezlegate de acuma înnainte. *Pentru moment* însă dela necunoaşterea unor elemente în limba romînă nu se poate conchide la non-existenţa lor, dupăcum din faptul că pe cartea d-luĭ M. nu stă nicăerĭ scris «lucrare de docenţă», nu se poate conchide la neexistenţa acestuĭ scop. Tocmaĭ această împrejurare mă făcea însă să scuz cele cîteva greşelĭ şi lipsurĭ pe cari le semnalam şi cari nu sînt singurele [1]). D. M. refuză această scuză. Atitudinea e într-a-

---

[1]) *Bărbunc, bărbanţă* însamnă o anumită parte a danţuluĭ poporan *Ardeleneasca*: «Pe unele locurĭ partea întăĭa [a acestuĭ joc] o joacă bărbaţiĭ singurĭ pînă ce-şĭ aleg cîteo femee. Un bărbat poate să ĭa şi două femeĭ, şi atuncĭ zic că joacă *bărbunc* saŭ *bărbanţă*». Hîjdăŭ, Etym. 1524.— *Opsas* nu poate fi Absatz.—In expresiea *cu ţupăşa*—cu nepusu-n masă nu cred să se ascundă germ. Schub; *ţupăşa* trebue derivat din interj *ţup*, de unde verbul *ţupăesc*, derivatul imediat *Ţupa* (nume de familie), substanti-

devăr cavalerească, însă constitue o circumstanţă agravantă. *Greşelile de metodă* pe cari le-am tăcut în recenzie, n-aŭ maĭ putut fi cruţate de astă dată.

2. Maĭ departe, d. M. tăgădueşte că ar fi derivat pe *celáriŭ* din germ. Keller şi menţine etimologiile *şmécher*> Schmecker, *ţuháus*>Zuchthaus. Aveam tot dreptul să cred că d-sa derivă pe *celáriŭ* din Keller, întrucît acest cuvînt este dat alăturea cu *chelariŭ*>Keller, dupăcum alăturea de *ziţ*> Sitz dă pe *jeţ*, *jîlţ*, a căruĭ etimologie trebue căutată aĭurea (polon., ungur. ?). Pe *şmecher* l-am derivat din Schmeicheler, dar spuneam că este introdus prin Evreĭ. In limba degenerată a Evreilor, germanul Schmeicheler s-a schimbat în *şmecher*. Supt această formă cuvîntul a trecut apoĭ la Moldovenĭ. *Ţuhaus* din Moldova este Zuchthaus orĭ zu Hause?. In armată se face deosebireîntre *puşcărie*, *închisoare* şi *arest*. Pe cînd puşcăriea se face la temniţă şi închisoarea la cazarmă, *arestul* se face *acasă*. Acest din urmă fel de pedeapsă se maĭ numeşte în vorbirea familiară şi *ţuhaus*. De acest înţeles al cuvîntuluĭ *ţuháus* nu cred să fie străin zu Hause.

3. Pentru forma *talger*, care se citeşte şi în Damé, d. M putea cita pe Hîjdăŭ, fără să-ĭ maĭ citeze şi explicaţiea greşită S-ar fi evit astfel o vorbă de prisos.

4. Spuneam că lucrarea d-luĭ M. nu e complectă şi citam în sprijinul acesteĭ afirmaţiĭ un modest studĭu al mĭeŭ, dupăcum aş fi citat bucuros şi pe un altul al orĭcuĭ, dac-ar fi existat. D-luĭ M. nu ĭ-a plăcut, se vede, acest lucru: «ca d. Pascu să-mĭ trimeată lucrarea mea de peste 1200 de cuvinte la cele 120 de cuvinte ale d-sale, asta e prea-prea !». Regret că d. M. mă sileşte să fac discuţie cu socotelĭ. Maĭ întâĭŭ cartea e la dispoziţiea orĭcuĭ şi orĭcine poate număra în indicele final numaĭ 994 de cuvinte, să zic în cifră rătundă 1000 de cuvinte, deci nu «peste 1200». Din aceste 1000 de cuvinte, dacă scădem cele 800 date deja de Borcea, rămîne *pentru ştiinţă* un cîştig de cel mult 200 de etimologiĭ noŭ-germane, cu cari contribue propriu zis d. M. Să presupunem chĭar că aceste 200 de etimolo-

---

vul *ţupăĭală*. D. M. n-a cunoscut următoarele izvoare: V. Săghinescu, Vocabular romînesc. M. Eminescu, Literatură populară. Dicţionar bănăţan, circa 1670, fără să maĭ vorbesc de recenta lucrare a luĭ Iosif Popovici Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ im Hunyader Komitat.

giĭ sînt toate exacte, deși nu este cazul. Rezultă deci că *nouă pentru știință* aduce d. M. numaĭ 200 de cuvinte, cari puteaŭ fi obiectul numaĭ a unuĭ simplu articul de revistă, nu a uneĭ întregĭ broșurĭ. In acest caz studĭul «pur linguistic» al d-luĭ M., *doctor în filologiea germanică*, n-ar fi fost cu mult maĭ întins decît al subsemnatuluĭ, care nu și-a terminat încă studiile universitare. Insfîrșit d. M. ar trebui să știe că în știință *nu* se prețuește *numaĭ* cantitatea !.

5). La o construcție filologică, ca la orĭce construcție în genere, sînt firește, în ultimă analiză, *două felurĭ de izvoară*: unul extern, obiectiv — materialul limbistic, limba în toată înfățișarea eĭ : și altul intern, subiectiv — cercetătorul care discerne acest material. De obiceĭŭ însă în filologie, cînd e vorba de izvoare se are în vedere primul înțeles. La acest înțeles m-am raportat și eŭ, cînd spuneam că «alte izvoare maĭ sigure decît acele din cari d. M. îș strînge materialul, nu există». D. M. însă pare a avea în vedere maĭ ales cel de-aldoilea înțeles, cînd spunea că «dă ocazie altora cu izvoare maĭ sigure la îndămînă să cerceteze și să afle adevărul», cînd mă învinuește că confund «adunarea materialuluĭ cu derivarea cuvintelor» și cînd se jăluește că în decursul cercetărilor sale a «văzut cît (*cît*!) este de greŭ să te pronunțĭ asupra originiĭ unuĭ cuvînt». Decĭ chestie de.... senzul cuvîntuluĭ izvor!

In sfîrșit d. M. regretă că n-aŭ apărut încă Lexiconul Săsesc și Dicționarul d-luĭ A. Philippide. Mărturisesc că, dacă ar fi așteptat aceste două lucrărĭ, d. M. m-ar fi dispensat de o recenzie neplăcută. Totușĭ în Lexiconul Săsesc zadarnic va căuta d. M. etimologiile cuvintelor *cadet*, *ĭuncăr*, *știab*, *țundră* și ale celorlalte cari ĭ-aŭ venit de *hac*.

In loc de adîncirea lucrurilor discutate maĭ sus, d. M. se anină de reabilitare, un *lapsus calami* pentru abilitare. Slabă re-abilitare!

G. PASCU

Dări de samă

Em. Grigorovitza. *Chipuri și graiuri din Bucovina.* București 1905 Inst. Grafic Minerva, 2 lei 50 bani.

In aceste nuvele sînt descrise fără multă adîncime psihologică și putere artistică tipuri de țărani și răzăși din partea locului, oameni muncitori și harnici mînați de sentimente simple, cu sufletul curat și cinstit. Cea mai reușită e «Cucoana Raluca» în care moartea bătrînii răzășițe e zugrăvită cu multă fineță și momentul psihologic bine analizat. In «Povestea unui tîrg Moldovenesc», amintirile din copilăria autorului, priveliștea Storojinețului, icoana bătrînului boier Flondor, invazia peste bietul tîrgușor a lăcustelor și mai tîrziu acea a evreilor din Galiția sînt vii și redate cu multă simțire.

«La Strojineț, frumosul tîrg și sat de odinioară, cuib de Moldoveni, nu vezi astăsi decît jidovi zdrențoși stînd în pragul caselor lor pline de putoare,—lipitori nesățioase, ce așteaptă cu fața lacomă ziua de tîrg, nefericita zi de Joi, ca să stoarcă sudoarea muncii țăranilor romîni de prinprejur. In satul Storojinețului tot mai auzi vorbă romînească, dar mai mult din gura celor bătrîni,—cei tineri grăesc, aproape toți și rusește... par-că li s-ar trage neamul din Rusnecii spîni și ulduroși dela velnița rîsipită a lui jupîn Ohrenstein și a odraslelor sale fără număr, ce au copleșit, unii și alții vechile vetre ale pămîntenilor moldoveni.

«Iată, de ce mi se strînge inima, cînd mă mai duc cîte o-cîte-odată, să-mi văd locul unde am copilărit..... Numai firea cea puternică, cu frumusețile ei neștirbite și apa verzuie a Siretului cotit, ce împodobesc acest loc scump, au rămas, cum erau. Iar în deal pe pajiștea stejerișului umbros, stă singuratic castelul ospitalier al Flondoreștilor, ai cărui locuitori, străduesc într-una să mai păstreze și în ceasul de față obiceiurile de demult.... amintiri scumpe și neșterse.,... de ce era odată pe acele locuri.»

Stilul narației e simplu și natural deși are prea multe inversiuni, limba frumoasă, limpede și curat romînească. Comparațiile sînt uneori alese. Iată una din cele mai reușite:

«Scumpe sînt amintirile din tinerețe, cînd le iai una cîte una și le treci așa prin gînd, toate, cîte le-ai petrecut la vatra părintească în anii fragezi și neprihăniți ai copilăriei. Și, cum nu vezi urziala sură și împletită a ațelor dintr-un covor frumos, ci numai florile cele drăgălașe ale bătăturei, așa nu vezi par-că nici firele încîlcite ale vieții, cu negrul ceasurilor nefericite, ci numai clipele vesele cu care-ți împestrițează din cînd în cînd soarta zilelor cele numărate».

Fără a fi un artist puternic d-l Grigorovitza are desigur calități de povestitor și cîte-va din «chipurile și graiurile sale» vor rămînea nu atît prin naturaleța și adevărul omenesc al fondului, cît prin frumuseța simplă și neafectată a limbii.

P. Octavian

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII STIINȚIFICE ȘI LITERARE

DIN IAȘI

ANUL XVI. MAI 1905 No. 5.

Dr. ZOSIN

CONTRIBUȚIE LA ISTORIA PSIHIATRIEI IN ROMANIA

Ospiciul de Alienați

dela

MANASTIREA NEAMȚULUI

Istoricul clădirilor actuale ale Ospiciuluĭ

Cu privire la întemeiarea clădirilor, în carĭ se află astăzĭ ospiciul, găsim treĭ înscripțiunĭ fixate în peretele de răsărit al paraclisuluĭ. Cea maĭ veche sună ast-fel:

«Aceste clădirĭ toate împreună cu paraclisul s-aŭ făcut de către Măria Sa prea înălțatul Domn Scarlat Alexandru Calimah Voevod, însă și cu ajutorul mănăstireĭ, în zilele prea osfințieĭ sale Mitropolituluĭ Moldoveĭ Veniamin Costache, prin osîrdia, osteneala și stăruința noastră Ilarie Arhimandrit și stareț Sf-lor M-rĭ Neamțul și Secul, și spre veșnică pomenire s-aŭ însemnat pe această piatră — 1820 Septembre 20.»

Deasupra acesteĭ lespezĭ este pe o alta încrustată marca Moldoveĭ, capul de bour garnisit cu alte insigniĭ, încunjurată de următoarea inscripție:

«Pecetea și bourul țereĭ și al pămîntuluĭ Moldavieĭ 1820».

Aceste două inscripțiĭ sînt fixate în peretele paraclisuluĭ ca semne de perpetuare a aceleĭașĭ opere, fiind aduse de la niște clădirĭ situate lîngă mănăstire în partea de asfințit. Acele clădirĭ întemeiate în 1820, aŭ slujit ca spital pentru călugărĭ sub nu-

mele de «bolnița bătrînilor» pînă la 1841, cînd «din întîmplare arzînd» s-a început întemeiarea actualelor clădirî ale ospiciuluî, carî s-aŭ terminat în 1843, precum se vede din a treia inscripție care sună ast-fel:

«Acest paraclis fiind zidit de bine credinciosul Domn Scarlat Alexandru Calimah Voevod la anul 1820 la bolnița veche[1]), după cum pe alăturata piatră se vede. Apoî la anul 1841 Februarie 12 din întîmplare arzînd, s-aŭ ridicat cu totul din temelie și s-aŭ zidit aice din noŭ împreună cu toate chiliile dimprejur, după cum se vede, în zilele bine credinciosuluí și de Hristos ĭubitoruluĭ Domnuluĭ nostru Mihail Grigorie Sturza Voevod cu cheltuecala mănăstireĭ și ajutorul ĭubitorilor de Hristos patrioțĭ, săvărșindu-se în vremea stărețiĭ prea cuvioșieĭ sale Kir Neonil Arhimandrit și stareț mănăstirilor Neamțu și Secul la anul 1843.»

Dela anul 1844 pînă la 1857 aceste clădirĭ aŭ slujit pentru tipografie, bătrîniĭ bolnavĭ fiind așezațĭ într-un local anume clădit, după acelaș plan, în partea de asfințit a mănăstireĭ, care local servește și astăzĭ într-acelaș scop.

Dela 1857 pînă la 1862 aripa dela paraclis spre sud a slujit pentru tipografie, ĭar aripa dela paraclis spre nord a slujit pentru seminarie. După desființarea acestor două instituțiunĭ, în urma secularizăriĭ averilor mănăstireștĭ, clădirile remaseră fără nicĭ o întrebuințare.

Tocmaĭ în toamna anuluĭ 1864, precum am văzut maĭ sus, comitetul economic al mănăstireĭ dispune ca ospiciul de alienațĭ să se așeze în aceste clădirĭ.

SUB EPITROPIA CASEI SF. SPIRIDON
(dela 1 Aprilie 1866)

Iată actele prin carĭ se încunoștiințază că dela 1 Aprilie 1866 ospiciul dela M-rea Neamțu trece sub administrația Epitropieĭ generale a caseĭ Sft. Spiridon:

1) E vorba de bolnița bătrînilor, care era situată lîngă mănăstire în partea de asfințit.

Ministerul de Interne, Agricultură şi Lucrări publice. Direcţiunea generală a serviciului sanitar. 1866 Martie 30. No. 1431 Bucureştĭ.

Primit 12/4, 866.

Domnule Doctore!

Serviciul ospiciuluĭ alienaţilor din M-rea Neamţu după Decretul Inalteĭ Locotinenţe Domneştĭ No. 370 trecînd sub d-a dreptul administrare a onor. Epitropieĭ generale a caseĭ sft. Spiridon din Iassy, veţĭ bine-voi a cunoaşte că dela 1 Aprilie anul curent aveţĭ să vă conformaţĭ ordinelor ce vi se vor da de acea onor. Epitropie, la care s-a trecut acest serviciŭ.

Directore generale, nedescifrabil

Principatele-Unite-Romîne. Generala Epitropie a spitalelor ospiciilor caseĭ sft. Spiridon. Secţiunea II-a No. 691. Iassy în 13 Aprilie 1866.

Primit 15/4, 866.

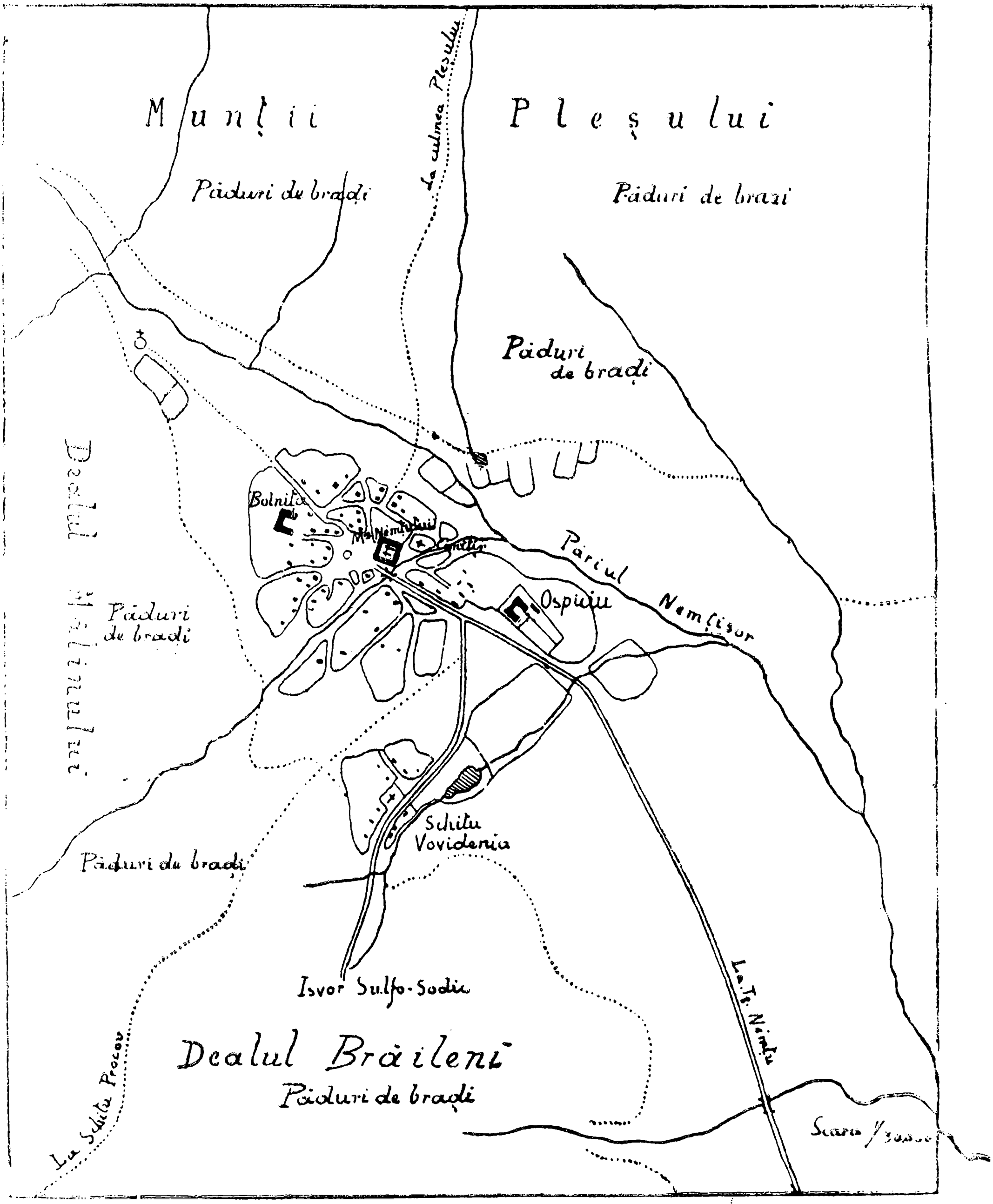
Domnule Doctor,

După disposiţia făcută de Inaltul Guvern, trecînd sub administraţia caseĭ Sft. Spiridon şi ospiciul alienaţilor din M-rea Neamţu, Epitropia aceasta prin decretul No. 687 a rînduit ca Epitrop la acel ospiciŭ pe cuvioşia sa Ieromonahul Dionisie Filipescu ca împreună cu D-voastră, care sînteţĭ învitat de Epitropia aceasta, să aveţĭ o strictă privighere pentru buna rînduială asupra zisuluĭ stabiliment.

Epitropĭ, nedescifrabilĭ

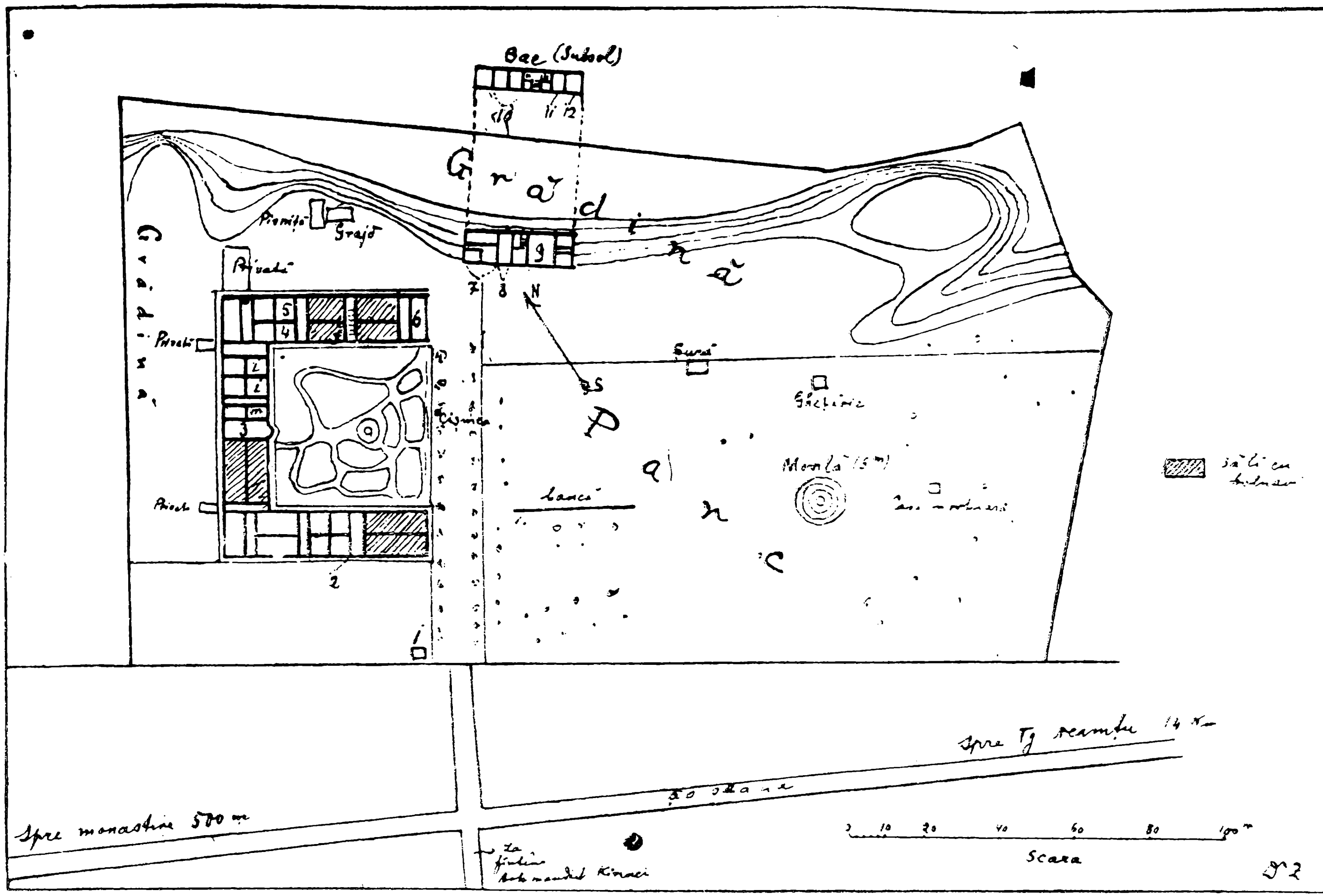
Epitropia caseĭ Sft. Spiridon menţine numărul paturilor de 80 cu acelaş personal. Socotindu-se şi toate celelalte cheltuelĭ, budgetul pe 1867 se ridică la suma de 100.293 leĭ vechĭ şi 30 parale. Lefile personaluluĭ superior al ospiciuluĭ sînt crescute cu 10%, precum urmează: medicul primar 660 leĭ lunar: medicul secundar 440, care post devine vacant în toamna anuluĭ 1867; farmacistul 440; economul 440; sub-hirurgul 275.

Pînă la trecerea ospiciuluĭ sub Epitropia caseĭ Sft. Spiridon formalităţile internăreĭ nu se făceaŭ cu nicĭ o rigoare şi foarte adese se primiaŭ pacienţĭ numaĭ cu o simplă adresă a uneĭ au-

Harta M-rei Neamțu

(după harta marelui Stat-major) de dr. Zosin

Planul Ospiciului M-rei Neamțu *ridicat de dr. Zozin*

1. Portar, 2. Locuința medicului, 3. Paraclis, 4. Cancelarie, 5 Garderobă, 6. Sala de mîncare. 7. Locuința intendentului, 8. Spălătorie, 9. Bucătărie, 10. Căzi de bae, 11. Duș rece, 12. Abur. l, l. Camere de izolare, m. mic muzeu.

torităţĭ. Aceasta reese dintr-o adresă a Epitropieĭ caseĭ Sft Spiridon din 7 Octombre 1866 către Administraţia Ospiciuluĭ, adresă menită a curma starea lucrurilor de pînă atuncĭ.

«Avîndu-se în privire că pe la ospiciile de alienaţĭ dependinte de această Epitropie se prezintă adeseorĭ indivizĭ numaĭ cu simple mijlocirĭ din partea prefecturilor de judeţe şi a primăriilor urbane şi rurale pentru a se primi în ospiciŭ fără a fi învestiţĭ cu certificate medicale constătătoare că în adevăr sînt alienaţĭ; g. Epitropie spre a evita pe viitor orĭ ce inconvenient prin adresa sub No. 1902 aŭ mijlocit la d. Ministru de Interne spre a ordona autorităţilor respective ca la trimiterea unor asemenea bolnavĭ la ospiciile alienaţilor, aceştia să fie şi cu atestatul de constatarea boaleĭ de către medicul respectiv al judeţuluĭ, spre a nu se întîmpla ca să se răpească unuĭ cetăţean libertatea individuală din o altă oare-care pricină de cît boala mintală; Ministerul cu adresa No. 4692 emanată prin organul Direcţieĭ generale a serviciuluĭ sanitar comunică: că tot acum a pus din noŭ în vederea D. D. Prefecţĭ de judeţe circulara cu No. 2631 din 25 Iunie expirat, învitîndu-se ca în viitor să nu se maĭ trimeată în căutarea ospiciilor nicĭ un individ sub categorie de alienat fără să fie insoţit de actul medical în regulă; subsemnaţiĭ comunicînd aceleĭ administraţiĭ aceasta o învită de a se conforma în viitor intocmaĭ întru primirea bolnavilor alienaţĭ».

Probabil fiind-că incurabilitatea unuĭ număr însemnat de internaţĭ făcea ca să nu devie vacante destule locurĭ spre a se satisface noile cererĭ, după intervenţia caseĭ Sft. Spiridon către ministerul de interne s-a dispus trecerea pacienţilor incurabilĭ şi epilepticĭ la «ospiciul din Orgoeştĭ, judeţul Tutova, pendinte de direcţiunea Penitenciarelor». In dosare găsim o adresă a Epitropieĭ ospiciuluĭ, din 6 Iuniu 1867, către direcţia ospiciuluĭ din Orgoeştĭ, prin care adresă se trimet acolo 30 de incurabilĭ. De atuncĭ înainte s-a continuat a nu se maĭ primi epilepticĭ ca fiind incurabilĭ, asupra căreĭ obişnuinţĭ s-a revenit cu un an maĭ tărziŭ.

Primul regulament pentru internarea alienaţilor

La 15 Iulie 1867 prin decretul domnesc No. 1012 se aprobă «regulamentul pentru primirea şi eşirea smintiţilor din spitalele de

smintiţi , care a servit pînă la întocmirea noilor lege şi regulament în 1896.

Spre a se cunoaşte procedeul internăreĭ şi eliberăreĭ alienaţilor, pînă la 1896, reproducem următoarele articole dintr-acel regulament:

«Art. 3. De cîte orĭ o autoritate înaintează pe vre-un smintit la spitalul de smintiţĭ trebuie să-l însoţească de o hărtie formală către medicul primar al stabilimentuluĭ, însoţită de actul medical în original orĭ în copie legalizată, iar dacă smintitul este interzis în loc de act medical el va fi însoţit de un extract de pe sentinţa judecătorească prin care a fost interzis.

«Art. 9. Certificatul medical trebue să arăte felul şi gradul alienaţiuneĭ mintale precum şi toate particularităţile. Acest certificat nu poate servi de cît 15 zile de la eliberarea luĭ.

«Art. 10. La caz de urgenţă medicul primar al spitaluluĭ poate primi provizoriŭ pe un individ şi fără certificat medical; se va raporta în 24 oare despre aceasta administraţieĭ speciale de care depinde şi care orîndueşte o comisie medicală spre a examina starea mintală a individuluĭ. Dacă admiterea de urgenţă a fost provocată de către o autoritate administrativă, aceasta va fi datoare a îngriji ca în termin de 3 zile constatarea sus menţionată să se împlinească.

«Art. 13. Indată ce un smintit şi-a redobîndit sanatatea şi medicul primar îl declară că este în stare de a eşi din ospiciŭ, se liberează prin ordinul săŭ fără nicĭ o amînare, dîndu-i-se în mînă un bilet de liberare din ospiciŭ fără arătarea diagnoseĭ boaleĭ de care a suferit.

«Art. 14. Dacă însă individul este nevrîstnic saŭ interzis orĭ acuzat de vre-o crimă înaintea uneĭ instanţe judecătoreştĭ, medicul primar al ospiciuluĭ va înştiinţa acea autoritate care l-a trimis la ospiciu.»

Primul budget după sistemul monetar actual. Utilizarea excesivă a cămeşilor de forţă.

La 22 April 1867 se pune în aplicare «legea pentru înfiinţarea unuĭ noŭ sistem monetar şi pentru fabricarea monedelor naţionale». Aceasta se face cunoscut administraţieĭ ospiciuluĭ de către Epitropia generală şi i se pune în vedere că «cu

începere de la 1 Ianuar 1868 toată comptabilitatea se va ţine în leĭ noĭ şi banĭ.

«Budgetul pentru cheltuelile ospiciuluĭ alienaţilor din M-rea Neamţu pe anul 1868, cu 80 crivaturĭ» întocmit după noul sistem monetar, cel actual, se ridică la suma de 35.999 leĭ noĭ şi 52 banĭ.

Nu ştim prin ce împrejurare, căcĭ în dosare nu găsim nimic privitor, în state şi în actele ulterioare vedem trecut ca medic primar de la 1 Maĭ 1867 pe Dr. Gheorghe Radu în locul D-ruluĭ Lozinschi.

Spre a ne face o idee despre cura ce se aplica şi în special despre tratamentul bolnavilor furioşĭ din acea vreme, trebue să menţionăm că la 28 Octombre 1867 prin raportul No. 124 administraţia ospiciuluĭ «arată lipsa cea mare ce are de cămeşile de forţă pentru asigurarea alienaţilor furibunzĭ», cu care prilej cere «12 camesole de forţă.» Epitropia pare a nu fi luat măsurĭ urgente în această privinţă, căcĭ la 17 Decembrie a. a. administraţia ospiciuluĭ reînnoeşte cererea prin adresa No. 148, adăugind: «acum ne maĭ avînd nicĭ un mijloc de a asigura furibunziĭ, căcĭ toate camisolele sînt nimicite şi fiind-că în ospiciu sînt maĭ mulţĭ furibunzĭ ce comit diferite necuviinţĭ, ba chiar ameninţă şi cu pericule, vă rugăm cu respect să bine-voiţĭ a regula de urgenţă înfiinţarea a 12 camesole de forţă după modelul ce avem onoarea a vă alătura pe lîngă aceasta, căcĭ fiind de o calitate maĭ slabă decît modelul sînt la moment sfarmate de furibunzĭ şi cu modul acesta într-o lună două ospiciul ajunge iarăşĭ lipsit de camesole.» De notat că pe acea vreme numărul pacienţilor nu trecea peste 40.

N. A. Bogdan

Cîte-va tipurĭ de actorĭ

Faza prin care trece actualminte arta dramatica romînească este, orĭcît de optimiştĭ am fi, destul de curioasă, ca să n-o numim alt-fel; căcĭ, dacă e să judecăm lucrurile după începuturile acesteĭ instituţiĭ la noĭ, de acum maĭ un veac în urmă, constatăm, cu multă părere de rău, că trebuia să ajungem astă-zĭ într-o stare cu mult maĭ înaintată, cu mult maĭ înfloritoare de cît aceea în care ne aflăm. Progrese s-aŭ realizat, ce-ĭ dreptul, în modul de a se interpreta cu cuvîntul şi gestul operile dramatice, de a se monta saŭ înfăţişa scenele, decorurile şi costumele pieselor ce se joc pe diferite scene romîneştĭ, maĭ ales de actoriĭ subvenţionaţĭ de Stat saŭ Comune. Nu se maĭ aud astăzĭ declamaţiile exagerate şi veşnic cîntătoare saŭ plîngătoare de acum 30—40 anĭ în urmă, nu se maĭ văd grimasele şi gesturile deşănţate cu carĭ actoriĭ noştri de odinioară credeaŭ a însufleţi şi exprima maĭ bine tipurile ce interpretaŭ şi a face ca publicul să compătimească saŭ să se înveselească, după tonul şi mimica ce eĭ se siliaŭ din toate puterile minţeĭ, talentuluĭ şi corpuluĭ lor să deie rolurilor ce jucaŭ.

Actorii noştri actualĭ, maĭ luminaţĭ decît ceĭ de odinioară, fie prin rutină, fie prin cetirea multor scrierí saŭ reviste speciale, uniĭ prin vederea trupelor străine, fie cele ce se rătăcesc prin ţara noastră, fie chiar că s-aŭ dus şi aŭ privit asemenea trupe în principalele centre din Europa, interpretez astăzĭ piesele şi rolurile lor cu un mecanizm maĭ ciselat, maĭ apropiat de cerinţele moderne ale arteĭ; însă, este *un ce*, pe care toţĭ iubitoriĭ de teatru romînesc îl constată astăzĭ cu regret, şi care pricinueşte o zădărnicire a entuziazmuluĭ şi pasiuneĭ lor de artă de odinioară.

Acel ce, uniĭ îl atribuie uneĭ epoce sterpe de talente, uneĭ lipse simţitoare de indivizĭ născuţĭ saŭ creaţĭ anume pentru meşteşugul actorieĭ; alţiĭ cred, şi eŭ însumĭ mă daŭ de partea lor că împrejurărĭ de alt ordin,—de ordin social, administrativ şi educativ,—influenţează maĭ mult la lipsa, saŭ maĭ bine zis la îndepărtarea adevăratelor talente dela scena romînească

Fie o pricină saŭ alta, lucrul însă este adevărat ca odinioară pe scenele noastre se vedeaŭ actorĭ aĭ căror tip şi talent eraŭ create anume pentru breasla aceasta artistică, că eĭ, cu toate restrînsele mijloace de carĭ dispuneaŭ, reuşiaŭ totuşĭ să desfete şi intereseze publicul romînesc de instituţia lor, făcînd ca maĭ totdeauna sălile teatrale să geamă de lume, pe cînd astăzĭ, cu multă greutate, cu multă reclamă neguṣtorească abia se reuşeşte din cînd în cînd să se facă cîteva sălĭ pline într-o stagiune de o ĭarnă întreagă.

Am scris într-o altă revistă locală [1]) carĭ par a fi adevăratele cauze ale decădereĭ teatruluĭ romînesc, şi carĭ ar fi mijloacele de rîdicarea luĭ; nu am a maĭ repeta aicĭ nimic despre aceasta chestie; voĭŭ numaĭ să citez o serie de nume de artiştĭ dispăruţĭ astăzĭ, ce odinioară s-aŭ distins într-un chip necontestat pe scena romînească, întru cît amintirea lor este încă vie generaţieĭ vrîstnice actuale, dar peste puţin numele cît şi chipurile aceste, vor începe a se pĭerde încetul cu încetul, şi generaţiile viitoare vor rămînea numaĭ cu indicaţiĭ prea vagĭ despre ceĭ ce aŭ fost odată închipuitorii teatruluĭ romînesc, imediat după crearea sa.

Voĭŭ ilustra acest articol cu cîteva din feţele celor maĭ de

1). *Lupta pentru viaţă*, No. 4, pe Maĭ a. c.

frunte actorĭ, din aceĭ citaţĭ, regretînd că nu mi-am putut procura încă unele portrete nu maĭ puţin interesante, pe carĭ, nădăjduesc de asemenea să le reproduc maĭ tîrziŭ cu un alt prilej.

Dintre ceĭ maĭ vechĭ interpreţĭ teatralĭ din ţară, cată să citâm maĭ întăĭ pe *Mateĭ Millo*, *Costache Caragiali* şi *Neculaĭ Luchian*, cari în epoca de formaţie a teatruluĭ nostru, s-aŭ devotat acesteĭ spinoase cariere, atuncĭ cînd eĭ nu putură avea nicĭ modele îndestule de imitat, nicĭ un mediŭ saŭ cultură artistică potrivită, nicĭ susţinerea îndestulătoare pentru propăşirea întreprindereĭ lor artistice,—din potrivă.

Mateĭ Millo

Greutăţile întimpinate de Costache Caragiali în Muntenia, de Millo şi Luchian în Moldova, aŭ fost fără număr, meseria de actor fiind considerată pe atuncĭ aproape pe acieaşĭ treaptă cu aceea de lăutar saŭ de paiaţ. Un Mateĭ Millo, viţă de aristocrat, debutează în contra expreseĭ oprirĭ a familieĭ sale, şi este imediat primit cu şuerăturile şi huiduelele nesfîrşite ale galerieĭ umplute cu slugĭ şi robĭ boereştĭ, trimişĭ anume acolo ca să facă pe feciorul de boĭer să renunţe la îmbrăţişarea uneĭ cariere nevrednice de evghenia casteĭ sale. Dar tînărul şi pasionatul Millo nu e din acele naturĭ pe carĭ cea dintăĭ pĭedică să-l

MATEI MILLO
în principalele sale creaţiĭ : *Kir Zuliaridis, Moise Orîndariul, Paraponisitul pus în slujbă. Kera Nastasia, Barbu Lăutaru, Mama Angheluşa* şi *Baba-Hîrca.*

facă a renunţa la ţinta sa şi a se întoarce din drumul spinos pe care s-a hotărît să-l îndeplinească.

Cu toate că acest tînăr boer fusese trimis în străinătate, ca bursier al Statuluĭ, cu menirea de a *învăţa carte multă* şi a reveni în ţară ca să ocupe una din dregătoriile saŭ catedrele ce se înfiinţaŭ zilnic, faţă cu repedea izbucnire a propăşireĭ romînizmuluĭ, ce se trezea dintr-un somn dureros de maĭ multe secole, Millo trădă toate aşteptările, se ocupă în Paris cu frecventarea teatrelor, jucă chiar in unele trupe pariziene, şi cînd se întoarse îndărăt în ţară, în loc de a aduce in taşca-ĭ vre-o diplomă de doctor, licenţiat saŭ altă bazaconie academică, el se înapoi cu un sipet plin de piese, rolurĭ, perucĭ, costume, sulimanurĭ şi alte unelte scenice. Ţara noastră n-a pĭerdut din această deziluzie primitivă a aşteptărilor sale; pĭerzînd poate un plicticos profesor de liceŭ saŭ distrat judecător, Millo o gratifică cu un vrednic reprezentant şi organizator al arteĭ dramatice romîne, care, neobosit, neastîmpărat, odată revenit în Iaşĭ, îşĭ încordă toate puterile, spre a rîdica această instituţie la un nivel destul de înalt.

El fu actor, profesor de actorie, director, traducător de piese, şi, apoĭ văzînd că spectatoriĭ romînĭ încep a se plictisi numaĭ de piese şi rolurĭ franţuzeştí saŭ nemţeştĭ, conţĭ, marchijĭ, baronĭ şi cavalerĭ sforăitorĭ, saŭ situaţiĭ străine de obiceiurile şi sentimentele sale, se gîndi, poate cel întăĭ, la organizarea unuĭ repertoriŭ naţional romînesc. El scrise prima luĭ piesă romînească, şi în versurĭ încă, *Un poet romantic*, comedie care a devenit astăzĭ pentru noĭ clasică, şi care va trăi în vecĭ în repertoriul romînesc, ca prototip al creaţieĭ arteĭ la noĭ. După această mică piesă, Millo compune cel maĭ de samă vodevil naţional romînesc ce avem pînă astăzĭ, *Baba-Hîrca*, care, ajutat şi de muzica dulce şi nemuritoare scrisă de Flechtenmacher, entuziazmă mulţimea şi o aduce încă şi astă-zĭ cu grămada la teatru.

Millo, îndată ce organiză bine scena teatrală din Iaşĭ, începu a cutriera, însoţit de eleviĭ şi colegiĭ săĭ, ţara întreagă, şi duse în fiecare oraş saŭ orăşel al ţăriĭ, repertoriul şi măestria sa atrăgătoare, răspîndind în fiecare unghĭer romînesc gustul şi admirarea publiculuĭ pentru arta dramatică naţională.

Actorĭ, cu un talent maĭ presus de al luĭ Millo n-am avut pînă astăzĭ în țara noastră. El era întruparea comiculuĭ natural, fără silire, fără căutarea efectelor, fără exagerație, fără nicĭ unul din acele grosolăniĭ ale arteĭ carĭ schimb adesea pe artistul comic în paiaț saŭ caraghios. Cine a văzut pe Millo în canțonetele luĭ, în *Moise Orîndariul* din *Lipitorile Satelor*, în *Millo Director*, în *Tuzu Calicul*, în *Kir Zuliaride*, etc., precum și în o sumă de rolurĭ din repertoriile străine, și va cerca să facă o comparație justă între talentul și maniera sa de interpretare și a celorlalțĭ comicĭ romînĭ ce am avut după el pînă astăzĭ, acela nu va putea decît să mărturisească, că nimenea încă dintre urmașiĭ săĭ nu l-a întrecut, ba nicĭ l-a ajuns.

Dispariția luĭ Millo din teatru a produs un mare gol, ce nu s-a îndeplinit pînă astăzĭ, și cu greŭ credem că se va îndeplini.

De Costachi Caragiali avem maĭ puține cunoștințĭ, el fiind dispărut cu mult înaintea luĭ Millo. Din cît ni se spune, talentul săŭ fu remarcabil în interpretarea pieselor romantice, tragediĭ, drame saŭ melodrame. Caragiali juca cu înflăcărare mare rolurĭ de eroĭ saŭ intriganțĭ; în comediĭ de asemenea el avea creațiĭ interesante; dar jocul săŭ pătimea mult de exagerare, întrucît școala sa dramatică și-o făcuse în Bucureștĭ, cu dascalĭ venițĭ din Grecia, unde se pare că nu răzbătuse încă reforma vecheĭ sisteme declamatorice și exagerate în reprezentațiile teatrale.

Neculaĭ Luchian, trimis și el în străinătate pentru a studia *pictura*, se întoarse îndărăt ca și Millo, cu o altă carieră; teatrul parizian îĭ atrăsese întreaga atenție și pasiunea sceneĭ îl desdrumă de la menirea pentru care fusese trimis în capitala Franțeĭ. In locul portretelor saŭ peisajelor ce trebuia să învețe Luchian a le zugrăvi, el veni să creeze pe scena romînească tipurĭ viĭ, tablourĭ mișcătoare, reprezentînd situațiĭ maĭ mult saŭ maĭ puțin ridicole din viața de toate zilele. Talentul luĭ Luchian, chipul și vorba, gesturile și menirea sa, fură de o originalitate singulară. Cînd voia să se arăte maĭ serios, maĭ imperativ, comicul îĭ zbucnea din ochĭ, din față, din gură și se comunica cu o iuțeală neînțăleasă între spectatoriĭ săĭ.

Un al doilea tip asemenea luĭ Luchian n-a maĭ fost pînă astăzĭ în țara noastră. Inimitabil ca vorbă și gest, el va rămînea încarnarea luĭ *Guliță* din *Cucoana Chirița*, luĭ *Graur* din *Cinel-Cinel*, și a unuĭ număr mare de tipurĭ străine ca *Jocris*, *Dig-Dig*, *Pupinel*, *Nonantur* din *Pălăria de pae de Italia*, etc., rolurĭ pe carĭ Luchian le-a jucat cu o perfecție și o *vis comica* neimitată.

NECULAI LUCHIAN
în Pupinel, din *Omul care'șĭ ucide femeea*

Entuziasmat de mișcările naționaliste din vremea luĭ Mihaĭ Sturdza-Vodă și a Caimacamuluĭ Vogoride, Luchian îșĭ expuse libertatea și viața chiar, cîntînd pe scenă bucățĭ oprite de cenzură, ca versurile din *Cinel-Cinel*,

Piară dracul dintre noĭ
Să fim una amîndoĭ!

carĭ vizaŭ direct pe Caimacam și la unirea țărilor surorĭ,—pen-

tru care urmă a fi exilat împreună cu maĭ mulțĭ tinerĭ naționaliștĭ, ce căutaŭ a lupta contra puhoiuluĭ străin și străinoman.

Ca director de scenă, Luchian fu cel întăĭ ce reuși a trece Prutul, obținînd cu marĭ greutățĭ învoirea guvernuluĭ din St. Petersburg de a da în anul 1868, o serie de reprezentațiĭ în Chișinăŭ, capitala Basarabieĭ. Romînimea de acolo, ce nu văzuse încă în viața eĭ teatru romînesc, făcu o primire maĭ mult decît entuziastă luĭ Luchian și trupeĭ sale. Sentimentul național se maĭ trezi puțin din somnul copleșitor de maĭ bine de jumătate de secol, la auzul limbeĭ, a cîntecelor și doinelor romîneștĭ.

In Iașĭ, în timpul direcțieĭ luĭ Luchian, un număr mare de artiștĭ se formară și se produseră, atît dintre localnicĭ, cît și din celelalte orașe ale țăriĭ.

Direcția sa din Iașĭ, dela 1870—71, fu cea maĭ de samă întrucît întrunea un mănunchiŭ de artiștĭ din ceĭ maĭ de căpetenie aĭ țăriĭ, dintre cari cităm pe Galino, Bălănescu, Pascaly, Dimitriadi, Velescu, Panu, Vasilescu, Valeri, Popeasca, Marineasca, etc.; dela acea stagiune și pînă în zilele noastre, nicĭ o scenă din țară n-a maĭ văzut întrunițĭ, în aceiașĭ trupă, atîția actorĭ fruntașĭ și de talent,—fiecare din aceștia căutînd apoĭ a se răzlăți și a-șĭ forma trupe deosebite, în carĭ găsiaĭ cu greŭ treĭ saŭ patru artiștĭ de primul ordin.

(Va urma)

L. E. Sinigaglia

EXTRAS

din Nomenclatura Botanică Poliglotă [1])

(romînă, latină, franceză, italiană, germană și engleză)

Nota autorului: De exactitatea terminologieĭ romîne, răspund următoarele lucrărĭ, pe carĭ, ne-încetat, le-am avut în vedere:

1. *C. Barcianu.* Nomenclatura plantelor maĭ principale în limbile latină și romănă. Bucurescĭ 1893.
2. *Dr. D. Brâadza.* Prodomul Floreĭ Române. Bucurescĭ, 1879-83.
3. „ „ Limba botanică a țăranuluĭ român. Bucurescĭ, 1882
4. „ „ Flora Dobrogeĭ. Bucureștĭ, 1898.
5. „ *G. Crăiniceanu.* Nomenclatura româno-latină din Istoria naturală (în „*Convorbirĭ Literare*“ XXIII 1889-1890).
6. *Dr. D. Grecescu.* Conspectul Floreĭ Româniеĭ, Bucurescĭ, 1898.
7. „ *N. Leon.* Botanica medicală a țăranuluĭ român (în „*Arhiva*“ din Iașĭ X, 1899).
8. *Dr. N. Leon* Istoria naturală medicală a poporuluĭ român (extras din „*Analele Academieĭ Române*“) Bucureștĭ, 1903.
9. *Z. C. Panțu.* Vocabular botanic. Bucurescĭ, 1902.
10. *Fl.Porcius.* Flora din fostul district românesc al Năsăuduluĭ. Bucurescĭ, 1885.

Abanos (*Diospyros Ebenum* : ebenacee). *Fr.* Ébène, Bois d'ébène noir, Plaqueminier réticulé. *It.* Ebano. *Ger.* Ebenholzbaum, netzförmige Dattelpflaume. *Eng.* Ebony, Reticulate leaved Date.

Acu Doamneĭ (*Scandix Pecten Veneris*: umbelifere). *Fr.* Aiguille de berger, Aiguillette. *It.* Acicula, Spillettone. *Ger.*

[1]) Această listă nu coprinde decît un număr restrîns de plante, estrase din *Nomenclatura botanică poliglotă*, a profesoruluĭ ieșan L. E. Sinigaglia, lucrare ce va apărea în curînd.

N. R.

Hachelkamm, Jungfernkamm, Nadelkerbel, Venuskamm. *Eng.* Lady's comb, Shepherd's needle, Venus' comb.

Afin (*Vaccinium Myrtillus* : ericacee). *Fr.* Airelle, Raisin des bois. *It.* Piuri, Baccole, Bagole, Baggiole. *Ger.* Heidelbeere, Bickbeere. *Eng.* Bilberry, Blackberry, Whortleberry (Fructele: *Afine*).

Afin roşiu (*Vaccinium vitis idaea*: ericacee). *Fr.* Herbe rouge, Airelle rouge, Raisin d'ours. *It.* Vigna d'orso, Vite orsina. *Ger.* Preisselbeere, Kronsbeere. *Eng.* Red Whortleberry, Cowberry, (Sinonime : *Merişor, Smărdar, Cocăzar*).

Aglică (*Spiraea Filipendula*: rosacee). *Fr.* Spirée. *It.* Erba peperina, Filipendola. *Ger.* Spierştande. *Eng.* Dropwort. (Sinonime: *Aglicĭ, Barba capreĭ Firigea, Terige albă, Floarea-soareluĭ de câmp.*

Aglica sălbatecă (*Angelica silvestris*: umbellifere) *Fr.* Angélique sauvage. *It.* Angelica. *Ger.* Wald-Brustwurtz. *Eng.* Wild Angelica. (Sin.: *Angelină sălbatecă.*

Agriş (*Ribes grossularia, Ribes Uva crispa*: saxisfragacee). *Fr.* Groseiller, Groseiller à maquereaux. *It.* Uva spina, Uva crispa, Uva de' frati. *Ger.* Stachelbeere. *Eng.* Goosberry, Rough Currant, Smooth Currant. (*Agrişe,* fructele ; *fr.* groseille à maquereaux ; *it.* uva spina ; *ger.* Stachelbeeren ; *eng.* Gooseberries).

Agud (*Morus alba, Morus nigra* : moracee). *Fr.* Mûrier. *It.* Moro, Gelso. *Ger.* Maulbeere. *Eng.* Mulberry. (*Agude,* fructele : *fr.* Mûres : *it.* More ; *ger.* Maulbeeren ; *eng.* Mulberries. (Sin.: *dud, dud alb, dud negru, dude, etc.*)

Aior (*Euphorbia helioscopia* : enforbiacee). *Fr.* Euphorbe, Réveille-matin, Épurge. *It.* Erba calenzola. *Ger.* Sonnenwendige, Wolfsmilch, Wolfsmilchgewächse. *Eng.* Spurge. (Sin.: *Buruiană de frigurĭ, Buruiană de negĭ, Buruiană mărgărească, Laptele câneluĭ, Laptele cuculuĭ, Laptele lupuluĭ*).

Aişor (*Alliaria officinalis* : crucifere). *Fr.* Alliaire, Sisymbre alliaire. *It.* Sisimbro agliatico. *Ger.* Lauchhederich. *Eng.* Garlic-Mustard, Sauce-alone. (Sin.: *Aişară, Frunza voiniculuĭ, Iarbă de toate boalele, Iarbă de lingoare, Usturoiță, Vindecătoare*)

Aiŭ (*Allium rotundum* : liliacee). *Fr.* Ail rond, Ail des, champs. *It.* Aglio rotondo, Aglio dei campi. *Ger.* Runder Lauch. *Eng.* Round-headed Leek. (Sin : *Usturoiŭ, Pur*).

Alac (*Triticum spelta* : graminee). *Fr.* Épautre. *It.* Spelta Farro, Granfarro. *Ger.* Spelz, Dinkel. *Eng.* Spelt-wheat. (Sin. : *Grâŭ gol*).

Alămâiu (*Citrus Limonum*: rutacee) *Fr.* Citron, Limon. *It.* Limone. *Ger.* Citronenbaum. *Eng.* Lemon. (Sin. : *Lămâie*).

Albăstrea (*Centaurea Cyanus*: composite). *Fr.* Bleuet, Barbeau, Casselunettes. *It.* Fiordaliso, Battiségolo, Battisócere. *Ger.* Kornblume. *Eng.* Bluebottle, Cornflower. (Sin. : *Albastriță Corobatică, Dioc, Floarea grâuluĭ, Ghioc, Sglăvoc, Vinețele.*

Albiță (*Alyssum calcynum*: crucifere). *Fr.* Alysson, Corbeille d'or. *It.* Alisso, Filigrana. *Ger.* Kelch-Schildkraut. *Eng.* Alyssum. (Sin.: *Ciucuşoare, Disculeț*).

Alun (*Corylus Avellana* : salicinee). *Fr.* Noisetier, Coudrier, *It.* Nocciuolo. *Ger.* Haselnuss. *Eng.* Nut, Commun Hazel. (*Alune*, fructele. *fr.* Noisettes. *it.* Nocciuole. *ger.* Haselnussen. *eng.* Nuts).

Alunele (*Carum Bulbocastanum*: umbelifere). *Fr.* Terre-noix, Suron, Gernotte. *It.* Panaciolo. *Ger.* Knollentragender-Kümmel. *Eng.* Pignut, Tuberous, Caraway. (Sin: *Baraboĭ, Guşnică*).

Amețeala oilor (*Chondrilla juncea* : composite). *Fr.* Chondrille effilée. *It.* Ginestrella, Mastricella. *Ger.* Binsenartiger Krümling. *Eng.* Common Gum Succory (Sin.: *Răsfug*).

Anason (*Pimpinella Anisum* : umbelifere) *Fr.* Anis. *It*, Anice, Anàcio. *Ger.* Anis. *Eng.* Anise, Anissed-plant, Anny' Sweet Cumin. (Sin.: *Anis, Anison, Bădean*).

Angerea (*Selinum carvifolia* : umbelifere). *Fr.* Sélin. *It.* Seline. *Ger.* Kümmelblättige Silje.*Eng.*.Milk-Parsley. (sin.: *Îngerea*)

Anghelica (*Archangelica officinalis* : umbelifere). *Fr*. Angélique. *It.* Angelica. *Ger.* Engelwurz. *Eng.* Garden Angelica. (Sin.: *Angelică, Bucinis*).

Anghinare (*Cynara Scolymus*: composite). *Fr.* Artichaut. *It.* Carciofo. *Ger.* Artischocke. *Eng.* Artichoke.

Anglicei (*Primula officinalis* : primulacee). *Fr.* Primevère, Primerolle, Coucou. *It.* Primola. *Ger.* Himmelschlüssel. *Eng.* Primrose. (Sin.: *Anglicel, Angliciu, Ciubotica-cucului, Oglice, Țița-oiĭ, Țița-vacei*).

Anin (*Alnus incana* : betulacee). *Fr.* Aulne. *It.* Ontàno.

Ger. Erle, Eller, Weisserle. *Eog.* Alder. (Sin. : *Anin alb, Anin cenuşiu, Arin drept* şi *Arin alb*).

Apărătoare (*Clinopodium vulgare*: labiate). *Fr.* Calament, Roulette, Pied-de-lit, Grand Basilic sauvage. *It.* Appiastro, Basilico selvatico. *Ger.* Wirbeldost. *Eng.* Wild Basil, Hedge Calamint.

Arariel (*Cynoglossum officinale*: boraginacee), *Fr.* Cynoglosse, Langue-de-chien. *It.* Cinoglossa. *Ger.* Hundzunge. *Eng.* Hound's-Tongue. (Sin. : *Arăţiel, Limba-câneluĭ, Pleşcaiţă-roşă*).

Arbore puturos (*Ailanthus glandulosa*: rutacee-xanthoxylee). *Fr.* Vernis du Japon. *It.* Ailanto. *Ger.* Götterbaum. *Eng.* Aylanthe. (Sin. : *Cenuşer, oţetar*).

Ardeiu (*Capsicum annuum*: solanacee). *Fr.* Piment, Poivron, Poivre long, Poivre de Guinée. *It.* Peperone, Pepe cornuto *Ger.* Pfeffer, Beisbeere, Piment. *Eng.* Cayenne Pepper, Cockspur-Pepper. (Sin. : *Chipăruşi, Paprică, Pipăruşĭ, Piper-roşu, Piper. turcesc*).

Areţel (*Borrago officinalis*: borraginacee). *Fr.* Bourrache. *It.* Borrana, Borrágine. *Ger.* Borage, Boretsch. *Eng.* Borage. (Sin. : *Arăţiel, Boranţă, Limba-mielului, Otrăţel*).

Armurare (*Silybum Marianum* = *Carduus Marianus* : composite). *Fr.* Épine blanche, Lait de Notre-Dame, Chardon-Marie, Chardon argenté. *It.* Cardo bianco. *Ger.* Mariendistel. *Eng.* Milk-Thistle. (Sin. : *Armurariu*).

Arpagic (*Allium Schoenoprasum*: liliacee). *Fr.* Civette, Ciboulette. *It.* Cipollina. *Ger.* Schnittlauch. *Eng.* Chives. (Sin. : *Arpacică, Harpacică, Chişărău, Purĭ, Arbagic*).

Arţar (*Acer campestre*: aceracee). *Fr.* Erable, Erable champêtre. *It.* Acero, Acero campestre, Chioppo, Loppo, Testucchio· *Ger.* Ahorn. *Eng.* Maple, Common Maple. (Sin. : *Jugastru, Giugastru*).

Asmăciuc (*Anthriscus Cerefolium*: umbelifere). *Fr* Cerfuil. *It.* Cerfoglio. *Ger.* Garten-Kerbel. *Eng.* Chervil. Sin. : *Asmăţui, Haţmaţuchi, Hasmaţuchi, Turbure*).

Aspenchiu (*Adianthum Capillus Veneris*: polipodiacee). *Fr.* Capillaire, Capillaire de Monpellier. *It.* Capelvenere. *Ger·*

Frauenhaar, Jungfrauenhaar, Venushaar. *Eng.* Venus's Hair. (Sin. *Buricul Vinereĭ, Părul feteĭ, Părul Vinereĭ, Rupe-piatră, Părul Maicii-preceste*ĭ),

Aspic (*Lavandula spica = Lavandula officinalis* : labiate), *Fr.* Lavande. *It.* Lavanda, Spigo. *Ger.* Lavendel, Spike. *Eng.* Lavender. (Sin. : *Levand, Levențică, Livant, Spichinat*).

Asudul-caluluĭ (*Ononis arvensis=Onosis hircina*: papilionacee). *Fr.* Bugrane. *It.* Bonaga, Bulimacola, Brugnecola. Stancabue. *Ger.* Hauhechel. *Eng.* Restharrow. (Sin. : *Sudoarea-caluluĭ, Sudoarea-capuluĭ, Sălășitoare, Osu-iepureluĭ, Asudul-capuluĭ, Dârmotin*).

Aurată (*Chrysanthemum Leucanthemum = Leucanthemum vulgare*: composite). *Fr.* Grande-Marguerite. *It.* Margherita dei prati, Occhio di bove, Cota-buona. *Ger.* Käselblume, Grosse Massliebe. *Eng.* Ox-eye Daisy. (Sin. : *Mărgărită, Ochiu-bouluĭ, Roman, Romaniță-mare, Tătăișe*).

Avrămeasă (*Ajuga Laxmanni = Phlcboanthe Laxmanni*: labiate). *Fr.* Bugle. *It.* Bugula, Morandola. *Ger.* Günsel. *Eng.* Bugle. (Sin. : *Cristeneasă, Barba-boeruluĭ, Cîrstăneasă*).

(Va urma un extras din
Litera B).

Tiberiu V. Crudu

IN ZBUCIUM

II.

Trecuse opt lunĭ de cînd sărmanul Durnea zăcea cu ţărna-n gură, ĭar Ana cînd şi cînd maĭ pomenea de el. Ţinuse la dînsul, nicĭ vorbă, dar orĭcum, pojarul inimiĭ de fată mare nu i se stînsese din pĭept, măcar că vărsase cofe de lacrimĭ. Aşa-ĭ de cînd lumea: ce-o apucat a prinde rădăcină greŭ pĭere. Cîtă vreme chipuluĭ Durnea îĭ stă mereŭ înainte, rar dacă-ĭ maĭ răsărea-n minte şi alt chip. Acum însă n-avea pe nimenĭ, de cît doar copiiĭ, şi de la nişte fiinţĭ aşa de micĭ ce poţĭ înţelege? Eĭ ştiŭ numaĭ să ceară cînd le trebue ceva şi de acolo-ncole obrăznicii cît lumea, stricăcĭunĭ, huet deajuns, plîns,... altă nimic. La maĭ mult parcă te poţĭ aştepta de la dînşiĭ?

Tînără şi plină de vlagă cum era Ana, să gîndea să trăĭască de-acum înainte, dar... ce folos: rămăsese văduvă tocmaĭ cînd scăpase maĭ la larg în căsuţa eĭ!

— O, Doamne, ce ţi-ĭ şi cu omu ista, cum să trece de degrabă. Azĭ îĭ cu sufletu aicĭ şi mînĭ, cine-ştie unde pe ceĭa lume! Of! Of! Orĭ de ce nu m-o strîns D-zeŭ pe mine de gît şi pe dînsu să-l fi lăsat, că el dă, ca barbat, poate-o urnea maĭ uşor decît mine: eŭ ce pot face singură, un cap de femeĭe?... Da şi moartea ceĭa cum nu cruţă! Din cît amar de norod îĭ pe lumea asta, numaĭ pe Durnea s-o găsit să-l ĭeĭe? Orĭ cum de n-o nimerit în măsa, că-ĭ o coajă bătrînă, strică mîncarea de-

geaba. Se vede că băboiu are zile cîte buruĭene, înghiți-o-ar pămîntu de vie, că maĭ bine nu ĭ-oiŭ zice! Numaĭ de rău eĭ ne-am luat lumea-n cap ș-am venit aicĭ. Poate de stam la dînsa Durnea nu murea!... Da ĭar, oiŭ face și eŭ ca prostu, dacă nu era ea, nu ne maĭ făceam noĭ casă și dacă ne făceam, cine știe cînd, de maĭ cînta cucoșiĭ vre-o dată... Eĭ da la urma urmiĭ și dacă am casă, parcă-ĭ mare pricopsală? Imĭ țiue urechile-ntrînsa stînd singură ca cucu!...

...Măĭ Todirică măĭ ĭar aĭ luat mîțile la șmotrit? Iar le-aĭ înhamat la cleșie să le șoldeștĭ? Să le daĭ drumu pînă te văd că te oiŭ ĭușni acușĭ c-o nuĭa, de-ĭ umplea ograda de «vaĭ de mine», m-aĭ auzit? Ț-oiŭ astîmpăra eŭ coțobu odată!..

...A draculuĭ drac, nicĭ n-am maĭ văzut cîte-ĭ trăsnesc prin minte: tot tată-săŭ în picĭoare. Parcă de ce crește de ce maĭ bine-ĭ samănă. L-am văzut cînd am fost să fac luĭ Durnea de patruzecĭ de zile: tare-o maĭ slăbit sărmanu, nicĭ nu-l cunoșteam. Eĭ, da cum n-a slăbi dacă-l mînîncă nevasta de viŭ! Am auzit că-ĭ o așchie de femeĭe de n-o prinde locu.

Eŭ nu pricep ce ĭ-o trebuit luĭ să-șĭ vîre el capu bun teafăr sub evanghelie: fată de tîrg ĭ-o trebuit? In sat la noĭ nu găsea el una maĭ cu coarne, dacă eŭ nu ĭ-am plăcut?... Ce-o catat o găsit, asta-ĭ de cînd lumea. Nu cațĭ pe dracu și-l găseștĭ, d-apoĭ încă de-l cațĭ...

...Ce bine-aș fi trăit eŭ cu dînsu; l-aș fi ținut ca pe palmă,... dacă n-o vrut D-zeŭ!

Ochiĭ i se umplură de lacrimĭ ș-un nod i se opri-n gît. Susana mămuca sa, întrînd fără veste pe ușă, o zări ștergîndu-se pe obraz.

— Iar eștĭ cu ochiĭ roșĭ? Iar te-aĭ făcut dobă de plîns? Lasă-l la dumnezeu luĭ, că doar n-aĭ să-l scoțĭ din groapă, nicĭ n-aĭ să-l înviĭ! Ce-o apucat a se duce pe gura morțiĭ, îĭ bun dus: dă-ĭ pace-acolo să steĭe că stă bine. Las, morțiĭ cu morțiĭ și viiĭ cu viiĭ! Ș-apoĭ la urma urmiĭ nicĭ n-aĭ pentru cine plînge-atîta, doar n-o fost cine știe ce odor strașnic: ĭa acolo un lă-mă mamă, un stăĭ mămăligă să te mînînc, că nu se pricepea să-mpartă un paiŭ la doĭ boĭ și tu-l booo..ceștĭ toată ziulica!

Ana rîzind în sine: saraca mamă, ea mă ceatără de mazăre și eŭ îs bob întreg. Mă mĭer cum socoate ea că

eŭ m-aş desface de scîrbă după un toflogos ş-un prăpăditca Durnea.

Apoĭ cu glas tînguĭos şi prefăcut începu să-l căineze.

— Acuma ce-aĭ să maĭ zicĭ şi *neata !?* Da nu vezĭ c-aşa lă-mă mamă, orĭ lasă-mă să te las, cum o fost, da o făcut treabă cît şepte. O muncit, saracu, ca robu: ş-o făcut hodină bună, acareturĭ, ş-o prefăcut boiĭ şi cînd îĭ era maĭ drag pe lume să trăĭască, atuncĭ l-o strîns D-zeŭ. Şi eŭ am rămas singură de izbelişte, de mă bat cu capu de gardurĭ, ca apa de malurĭ !..

— Iaca, pacatele mele, şontorogu ceala şi rob !... Nicĭ n-am ştiut ! O muncit de s-o spetit ! Noroc de fata mea că mĭ-o spus, alt-fel putem să mor şi nicĭ să-mĭ închipuĭ...

— Eĭ, mamă, ce maĭ la deal la vale, mult puţin cît o făcut, da o făcut. C-o fost rob, că n-o fost, da o strîns şi mi-o lăsat de toate.

— Asta aşa-ĭ ; numaĭ de-aĭ avea tu cap să le învîrteştĭ.

— Cum m-o-nvăţa D-zeŭ, mamă ! De-oiŭ irosi nu-ĭ mare lucru, tot a meŭ să părădueşte.

— Aşa ĭ, da-ĭ păcat că-ĭ muncă de om.

— Apoĭ cînd îĭ vorba la *adicîtelea,* mĭ-oiŭ găsi eŭ un chelbos pe lumea asta, să-l hrănesc şi să-mĭ facă treabă.

— Şi cum ţ-ar maĭ veni-n gînd să te ncurcĭ ĭar cu cine-va ?

— Şi de ce nu? Singură nu pot trăi, mi-ĭ urît !

De asta să nu zicĭ că te cred : aşa aĭ fost de cînd te ştiŭ.

— Eĭ mamă, ş aĭ crede *neata* una ca asta ?

Cum să nu cred, parcă la tine-ĭ mult? Cheĭe de biserică te ştiŭ eŭ, n-aĭ fost nicĭodată !...

...Da eŭ mă ĭaŭ cu vorba şi vremea trece. Mă rog fasoale ouşoare n-aĭ, nu ţ-o maĭ rămas de la tîrg, că de-aceĭa am venit.

— Eĭ, n-a..a..am, n-am; am de cele galbene şi de cele cu două feţe.

Dacă nu mĭ-aĭ spus că-ţĭ propeam cîte-va, doar nu era mare treabă.

— Parcă eŭ am maĭ avut aceĭa grijă ? Capu mĭeŭ saracu, numaĭ D-zeŭ ştie-n cîte părţĭ îĭ împărţit.

— Irrra ! Ian stăĭ oleacă : mi se pare că maĭ am vre-o două şi de cele ouşore. Mĭ-aduc aminte c-am pus

odată şi într un fund de ştiubeiŭ. Mă duc să le cat şi vin îndată. Neata ĭa sama de fată să nu deĭe la cĭubăru cu var.

— Las, n-aĭ grijă!

....Mititelu bunică-ĭ mititel, că tare-ĭ frumuşel şi mărunţel, parcă-ĭ o minge! Vin la bunică, vin *tali, vin tali*: ĭaca covrigĭ!

Bătrîna scoase din sîn o şfară înşirată cu covrigĭ uscaţĭ.

— Dacă nu poate *melgi tali,* bunica!

— Da pe tine, hoţomane, cine te o-ntrebat? Ce-aĭ sărit cu vorba n prăjină? Crezĭ că ţ-oiŭ da şi ţie? Maĭ pune-ţĭ pofta-n cuĭŭ! Tu du-te la tată-tăŭ să-ţĭ deĭe, că-ĭ boĭer la tîrg.

Băeţelul probozit sta să plîngă.

— Ce-aĭ pus buzile? Aĭ vrea să-mĭ urli-n cap, nu destul îmĭ urlă nevoile mele? Să nu te aud buhăind cumva că-ĭ poznă...

....*Salacu* băet, aşa mititel şi doar înţelege şi el ocara! Ce-ĭ vinovat el?!..

...Vină, n-a şi ţie, broscoĭule: de căpătat eştĭ, de căpătat îţĭ daŭ să mănîncĭ.

Ana intră cu un căuş în mînă.

Ce-ĭ de căpătat, mamă?

- Ia eŭ cu fecĭoru-tăŭ! Iĭ spun că mănîncă de căpătat. La crucile domnuluĭ de la Chiroaĭa, m-am întîlnit cu nînaşă-săŭ şi mĭ-o dat nişte covrigĭ să daŭ la copiĭ. Iaca am mîncat eŭ unu, am dat doĭ lor şi ţ-o maĭ rămas şi ţie doĭ.

— Dacă eŭ, Dzeŭ mă ĭerte, nu prea bat cu dînşiĭ; da adă-ĭ încoace să-ĭ strîng.

Ica tot am zis eŭ bine că maĭ am fasole; de cînd le-am pus acolo le şi uĭtasem.

Iote copila, mamă, cum să trage mititica! De cînd să trudeşte să vie pînă la *neata* şi nu poate. Eŭ nu ştiŭ ce are, da parcă-ĭ de-aluat, aşa-ĭ de moale. De cînd o păşit pe al doilea an şi ea tot nu poate să umble ca lumea, abea stă copăcel. Todirică umbla ca un holteiŭ cînd o-ncheĭat anu.

— Apoĭ dă, băetu-ĭ maĭ de soiŭ, măcar că-ĭ tot din ocolu tăŭ. Fata s-o aruncat luĭ Durnea: el era aşa molăŭ.

— Eĭ, ba nu maĭ este pe-aceĭa! Maĭ degrabă zi că băeţiĭ îs maĭ vîrtoşĭ de cît fetele-ntotdeauna.

— Tu tot să-i ţi-ĭ parte, toflogosuluĭ.

— Eĭ parte,... vorbesc ce-ĭ adevărat.

— Lasă-las, să vezĭ ce fetişcană ar să se dreagă. Asta are să ne cate la bătrîneţe. Băetu, ca băetu, ar să împuşte lumea cine-ştie pe unde.

...Fata bunică-ĭ, fată! Cum ar să crească ca de voĭnică! Dă duuţă, dă duuţă!... aşa..a..a! copăcel, copăcel!

Luînd-o-n braţe o rîdică pînă-n pod: *tîta male!*

Apoĭ sărutînd-o: Cine-ĭ *musălu* bunică-ĭ? Cine ĭ-a bunică-ĭ *musăl?* Cine-ĭ fata cea *mumoasă*? La cine-am să joc eŭ la nuntă?....

— Da aĭ să jocĭ! Maĭ degrabă am să-ţĭ joc eŭ pe pĭept, bunică, strigă Ana, uĭtîndu-se rîzînd la fată.

— Da tu, punihosule, ce te grămădeştĭ aşa-n mămucă-ta, nu vezĭ că ĭ-aĭ făcut fusta flendurĭ?

— Las, nu-l ocărî: aista-ĭ băetu mameĭ cel cuminte şi voĭnic.

Ia să-l sărute mama pe frunte. Aşa! Dă şi ochiĭ...

Susana privea, clătinînd din cap.

— Bine-o zis, cine-o zis, că-n doru guriţeĭ săruţĭ şi cleampa portiţiĭ.

— Eĭ da de guriţă, n-aĭ încotro! Eŭ mă mĭer, mamă, cum nu ţi-ĭ greŭ a grăi aşa degeaba.

— Las, maĭ bine să grăesc eŭ de cît să grăiască lumea: să rămîn eŭ cu mincĭuna mea, şi tu cu cinstea ta...

...Eĭ şi maĭ la urma urmiĭ, ce-am eŭ de acolo: cum îĭ face aşa-ĭ trage!...

...Vaĭ de mine şi de mine, eŭ m-am luat cu vorba ca dascalu cu popa şi soarele s-o pus drept inimiĭ. Ian să mă car de-aicĭ; cu copiiĭ iştia n-o maĭ scot în capete.

De n-aş muri să-ĭ văd marĭ şi pe-aĭ tăĭ, ca acum pe-aĭ meĭ ĭ-am văzut: m-am umplut de bucurie!

Oftînd, dă să ĭasă.

— Mamă, da fasolele cuĭ le laşĭ?

— Că bine zicĭ! Is tehue de cap şi pace: uĭt de la mînă pînă la gură.

O găină odoleană, lăfăindu-se pe prag, începu să cînte cucoşeşte.

Susana-ncremeni.

— Vaĭ, Anico, odoleana ta cea boghetă, îţĭ cobeşte casa! Prinde-o n-o lăsa că-ĭ comedie!... Todirică, fugĭ fuguţa şi-nchide uşa tinziĭ să n-o scăpăm;... încetişor, dracule c-o spăriĭ!

Şi femeile val-vîrcïog aleargă nebune după găina ce cotcodăcea spărietă. Ca să scape, saraca, se aciŭă după rîşniţă, dar baba Susana, o scocïorî ghïontind-o cu un fucel de iţă. Văzînd că nu-ĭ chip de oploşit, găina dă să sară-n gura poduluĭ, dar, greoae cum era, cade jos. Baba huştiuiluc peste dînsa cu fusta. Bogheta ţuştĭ în casă pe sub poale. Ana rîzînd închide uşa.

— Mamă, da las-o la naïba, să nu sară-n fereastră să strice geamu!

— Dă-te şi tu colo de păzeşte, nu sta cu mînile supuse.

Găina sare de jos pe laiţă, de pe laiţă-n geam şi răstoarnă opaiţul.

— Eĭ, mamă, nu ţ-am spus eŭ că ar să-mĭ strice ceva? Iaca găzuţa s-o dus!

Baba năcăjită foc:

— Tacĭ fa, tacĭ că te pocnesc! In loc să te răpezĭ să puĭ mîna pe dînsa tu te hlizăeştĭ.

Gîfîind, Susana svîrle cu macahonu de frecat sămînţă după pasere.

Măciuca se răstoarnă pe-un ravar şi-l face ţăndurĭ.

— Las-o, mamă, las-o! Iaca mĭ-aĭ stricat ş-un ravar de pe ştiubeiŭ.

— Aĭ mînca-oar uliŭ gobaïe! Da nu scapă de mine, ştiŭ bine că răstorn toată casă din cheutorĭ!

Odoleana obosită se cuïbări sub pat într-un unghier

Todirică ce-o pîndea tălhăreşte, se vîrî binişor ş-o scoase afară ţinînd-o de picioare.

— Heĭ mamă, tot băetu maĭ voinic!

— De cît îĭ grăi degeaba maĭ bine adă barda.

— Da ce vraĭ s-o taĭ? Eu n-o taiŭ, mamă, n-o taiŭ! Atîta găină am maĭ frumoasă-n ogradă.

— Ce, eştĭ nebună? Aĭ căpchiet? Vraĭ să maĭ cadă ceva pe capu tăŭ? Nu-s deajuns atîtea scîrbe şi năcazurĭ?...

....Cată barda tu, măĭ băete!

— Eĭ, mamă, las-o! Aşa fac ele cobĭ de sete, da nu că..

— Tu dacă nu ştiĭ ce-ĭ asta, să tacĭ! Şi de-acolo nu te scîrboşi de tot, că poate n-a veni numaĭ de cît tăïetă: aşteaptă să vezĭ cum ïesă la măsurătoare

Baba, întinzînd găina de cap şi de picïoare, prinse a măsura casa din fund spre prag.

— Una!... Două!... Treĭ!...

Iauzĭ, mamă, cum cîrîe, saraca! N-o strînge tare de gît!

— Iacă optsprezece taman şi pe prag vine coada nu capu: are noroc să trăiască!...

— Acum dă cu barda colea!

— Irra, mamă, sluţesc găina

— Eĭ, nu mă maĭ omorî şi tu!

Infurietă îĭ smunci barda din mînă şi ţinînd supt talpa gîtul, tăĭè coada găiniĭ.

— Na, de-acuma dute şi cobeşte unde vraĭ că nu se maĭ prinde de casă: îĭ măsurată cu capu tăŭ.

Bogheta, scăpată din mîna babeĭ, îşĭ scutură penele, şi, pentru că nu-ĭ era-ndămînă fără coadă, se tot uita mĭerată-n urmă, cotcodăcind mereŭ.

— Haĭ, dă-ĭ drumu afară să se răcorească, ĭar penele să le strîngĭ pînă la una şi să le arzĭ.

Acuma dă-mĭ fasolele că mă duc: ĭaca-ĭ ameaza cea mare şi eŭ n-am facut nicĭ focu.

Dă-ĭ legătura de pe laĭţă, măĭ băete.

O şi ce maĭ de-a fasole mĭ-aĭ dat; cogemite tăşulcă!

Ce-or zice oameniĭ cînd m-or vedea cu dînsa? 'n loc s-aducă măsa, ea cară dela fată-sa!

— Ia las, mamă, parcă lumea numaĭ grija asta are să ştie ce aĭ luat de la mine. Ia-o ş-o strînge acolo.

Susana-şĭ luă legătura şi porni. In poartă se-ntoarse strigînd:

— Aĭ auzit, să arzĭ penele!

— Du-te, du-te, lăs, n-aĭ grijă!...

...Iaca mĭ-o sluţit găina şi pace. Da încă noroc c-am făcut-o să greşească la măsură, că-altfel mĭ-o tăĭa, baba!... Şi cucoşu, saracu, cum se uita de mĭerat la dînsa; ce-ĭ zice: orĭ unde-ĭ fost, nevastă, de-aĭ ajuns *bercă!..* Ce ţi-ĭ şi cu obiceĭurile ĭestea!.. Da, dă... maĭ ştiĭ, poate să aĭbă dreptate! Iaca eŭ, nu maĭ departe, cum am ştiut cînd o murit Durnea: puteam să pun mîna pe cruce că nu-l maĭ văd ş-aşa s-o şi-ntîmplat.

...Ş-apoĭ zice că să nu crezĭ; ba să crezĭ tot că nu-ĭ şagă!

Mulţămită c-a scăpat poate de cine ştie ce prăpastie, Ana porni uşurată după treburĭ.

George Aramă

CERCETARE ISTORICĂ BISERICEASCĂ

DESPRE

DAMIAN

MITROPOLITUL MOLDOVEI (1435-1451)

Introducere

Sînt cîţîva anĭ de cînd prin o broşură[1]) am contestat, că Grigorie Ţamblac a fost Mitropolit Moldoveĭ înainte şi după sinodul dela Florenţa şi nicĭ pe timpul ţineriĭ sinoduluĭ. Voĭam prin această scriere a supune criticeĭ învăţaţilor carĭ se ocupă cu studiile istorice bisericeştĭ, ca neadmisibilă ştiinţificeşte mitropolia luĭ Gr. Ţamblac în Moldova.

Decĭ nefiind Grigorie Ţamblac mitropolit al Moldoveĭ, nicĭ înainte de sinodul Florentin, nicĭ pe timpul sinoduluĭ şi nicĭ după aceĭa, dela sine se pune întrebarea, cine era decĭ mitropolit Moldoveĭ în timpul acela?

Răspunsul la această întrebare vin a-l da în paginele ce urmează.

Dar maĭ înainte de a întreprinde lucrul acesta, vin a preintimpina criticĭ nedrepte, ce poate s-ar face autoruluĭ acestuĭ studiŭ, că punerea în evidenţă a persoaneĭ mitropolituluĭ Damian, despre care se probează că în Florenţa a aderat la uniunea cu biserica romano-catolică, ar fi spre a servi poate o cauză străină. La asemenea insinuaţiunĭ tendenţioase, de s-ar face, le răspund de pe acum prin modestele mele lucrărĭ pe terenul literaturiĭ bisericeştĭ şi în special prin studiul întitulat: Autori-

---

1). Grigorie Ţamblac, n-a fost mitropolit al Moldoveĭ si Suceveĭ nicĭ înainte de sinodul dela Florenţa şi nicĭ după aceĭa. Iaşĭ, tip. Popovicĭ, 1892.

tatea legitimă în biserica creştină», în care am combătut învăţătura romano-catolicilor despre Primatul papal. Astfel neputînd fi bănuit întru nimic de aşa ceva, fac cunoscut de pe acum, ca să se ştie, că, numaĭ din motive curat ştiinţifice, întreprind această lucrare, dorind a contribui cu obolul meŭ la limpezirea uneĭ chestiunĭ istorice, care de două deceniĭ aproape şi anume din timpul (1885) cînd a apărut scrierea despre Grigorie Ţamblac a răposatuluĭ episcop Melchisedek, s-a produs o nedumerire în unele spirite, încît cînd e vorba, azĭ, de păstoria luĭ Damian, răspunsul evasiv ce se dă de uniĭ, este că păstoria luĭ e controversată. Ba lucrul este şi maĭ ciudat atuncĭ, cînd manuale de istoria bisericească sînt supuse la aprobarea celor în drept. Căcĭ atuncĭ comisiunea numită pentru cercetarea unor atare manuale, se poate să nu-ĭ dea autoruluĭ aprobarea, de va fi zis că Damian a fost mitropolit Moldoveĭ, saŭ în cazul cel maĭ uşor se poate să-l oblige pe autor, a schimba pe Damian cu Grigorie Ţamblac, căcĭ numaĭ aşa cartea s-ar aproba a se pune în mîna scolarilor. O probă despre cele aicĭ zise ni-o dă Monitorul Oficial al Romînieĭ, No. 111, pag. 2938 din 1891.

Cestiunea mitropolieĭ luĭ Damian în Moldova pentru o parte de învăţaţĭ dar, nu este maĭ mult controversată, ci limpezită şi hotărîtă prin scrierea eruditeluĭ răposat episcop Melchisedek, care s-a pronunţat că pe acel timp, ce discutăm, era Grigorie Ţamblac.

Pentru mine, pe cît înţeleg, scrierea: «Grigorie Ţamblac» a demnuluĭ de amintire episcop Melchisedek, este productul maĭ mult al învăpăetuluĭ săŭ ortodoxizm, este rezultată din tendinţa maĭ mult de a nu li se înlesni Eterodoxilor cel maĭ mic prilej, un punct de sprijin, fie cît de slab, în a ne obiecta că, un mitropolit moldovan, a aderat cîndva la uniunea cu eĭ. Incît, după mine, Grigorie Ţamblac numaĭ din acest punct de vedere a fost pus în locul luĭ Damian. De altfel scrierea despre Ţamblac a răposatuluĭ episcop Melchisedek e conformă cu întregul luĭ sistem, am putea zice programul săŭ de activitate pastorială, precum aşa de bine se întrevede din complexul scrierilor sale, ca: Despre Lipovenizm, Papizm, Protestantizm (şi prin traducerea obereĭ învăţatuluĭ rus Troiţki, istoria şi ritul biserice armene) şi despre Monofisitizm.

Toate aceste lucrărĭ ni-l arată pe răposatul episcop Melchisedek, că a fost nu numaĭ un fiŭ convins şi drept credin-

cĭos al sfinteĭ bisericĭ ortodoxe, dar şi un cugetător mare romîn, un mare păstor, zelos de gloria bisericeĭ romîne ortodoxe şi nealterarea credinţeĭ membrilor eĭ, cari vïeţuind pe acelaş teritoriŭ cu ceĭ de alte confesiunĭ, vin zilnic în contact uniĭ cu alţiĭ şi pentru a nu li se da pretext a convorbi între eĭ despre uniune, a înlăturat şi pretextul, substituind luĭ Damian pe Grigorie Ţamblac.

Să recunoaştem acestuĭ mare păstor înalta luĭ solicitudine pentru asigurarea păciĭ civile şi religioase, să dăm Cesaruluĭ ce este a Cesaruluĭ, dar şi adevărurilor istorice să le dăm stima şi respectul ce ele reclamă.

Aşa fiind, eŭ, care sînt preocupat numaĭ de triumful adevăruluĭ curat istoric, să-mĭ fie permis a face opiniune divergentă, adică a demonstra, că pe timpul sinoduluĭ de la Florenţa şi după aceĭa mitropolit în Moldova era *Damian*.

Această convingere se razimă pe izvoare istorice de mîna întîia, precum şi pe tradiţia istorică.

Prin urmare răspunsul la întrebarea pusă în capul acesteĭ introducerĭ se va desfăşura astfel: Se va proba mitropolia luĭ Damian cu izvoare istorice străine şi naţionale, precum şi cu tradiţia istorică.

* * *

Izvoarele istorice străine şi naţionale precum şi tradiţia probează, fără nicĭ o îndoială, mitropolia luĭ Damian în Moldova.

Dar maĭ înainte de a se face loc acestor piese doveditoare, cari vorbesc în mod elocvent şi conving şi pe cel ce ar avea formată vre-o opiniune contrară tezeĭ ce susţin, vin a arăta că:

1. Maĭ întîiŭ voiŭ proba că Damian a fost cu adevărat mitropolit al Moldoveĭ şi chiar pe timpul sinoduluĭ Florentin

2. Că însuşĭ Damian, mitropolitul Moldoveĭ, a fost la Florenţa şi nu vr-un mitropolit altul orĭ altă persoană l-a reprezentat la sinod.

3. Că deşi Damian a subscris uniunea, în împrejurările critice în cari se aflaŭ maĭ ales răsăriteniĭ, dar tot cu aceĭaşĭ grabă a lepădat uniunea. Şi al

4. Că Damian s-a întors dela Florenţa la scaunul săŭ şi a arhipăstorit pînă la 1451 inclusiv, cînd îĭ urmează Visarion.

Şi sper, că prin aceste răspunsurĭ se vor înlătura nedu-

meriri şi ipoteze, voite saŭ nevoite, ce s-aŭ făcut asupra persoaneĭ luĭ Damian şi a arhipăstorieĭ luĭ în Moldova.

I.

Cel dintîĭŭ şi maĭ însemnat lucru în cestiunea ce ne preocupă şi dela care atîrnă toată discuţiunea, este acesta: Fost-a Damian cu adevărat mitropolit al Moldoveĭ şi dacă el era mitropolit şi pe timpul sinoduluĭ Florentin?

Fiindcă de uniĭ se contestă existenţa luĭ Damian ca mitropolit al Moldoveĭ, de aceĭa daŭ precădere acesteĭ aşa de însemnate erorĭ, pe care o înlăturez aducînd maĭ înainte de toate următoarea scriere doveditoare:

Intîĭa şi cea maĭ valoroasă scriere, demnă de toată încrederea, este fără îndoială opera luĭ *Sylvestru Sguropul* intitulată:

Vera Historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive *Concilii Florentini*, exactissima narratio Graece scripta per *Sylvestrum Sguropulum* Magnum Ecclesiarcham, atque Unum e quinque Crucigeris, etc., intimis Consiliaris, Hagae Comitis, MDCLX.

Sylvestru Sguropol, ce-ĭ maĭ zic şi Siropul, fost mare ecclesiarh la patriarhia Constantinopoluluĭ, a fost de faţă la sinodul Florentin şi despre tot ce se referă la convocarea, discutarea, hotărîrile şi împărecherile urmate acolo, ne dă în scrierea maĭ sus amintită o istorie fidelă, adăugînd că mărturiseşte, că spune curatul adevăr. (Vezĭ Epitonis ton ftion dogmaton, tradus în romîneşte de Iosif, episcopul Argeşuluĭ, 1816, M-rea Neamţuluĭ pag. 8 KE) «martor chemînd pre Dumnezeŭ cel a toate văzător».

Decĭ Sguropul vorbind despre arhiereiĭ pe cari ĭ-a ales patriarhul să meargă la Florenţa, zice: «aŭ fost aceştia: al Efesuluĭ, al Trapezuntiĭ, al Iraclieĭ; al Chiziculuĭ, al Sardelor, a Nicomidieĭ, al Nicheiĭ, al Tîrnovuluĭ, al Monembatieĭ, al Lachedemonieĭ, al Amasieĭ, al Mitileniĭ, al Stavropoleos, al *Moldoblachieĭ*, al Roduluĭ, al Meliniculuĭ, al Dramiĭ, al Ganuluĭ, al Dristiĭ, al Anhialuluĭ. . . . .

A venit acolo şi al Rusieĭ împreună cu un episcop, (vadă-se pag. 83 din tratatul prea Inţeleptuluĭ arhiepiscop al Novgoroduluĭ. *Teofan Procopovici*, despre purcederea Sf. Duh, tipărit romîneste, la finele cărţiĭ amintită ceva maĭ sus şi numită Epitonis ton ftion dogmaton, de Iosif al Argeşuluĭ, 1816).

Acum dacă patriarhul ecumenic, pe atuncĭ Iosif, a desig-

nat pe mitropolitul Moldoveĭ să meargă la sinod, desigur că în acel timp scaunul de mitropolit nu era vacant. Decĭ cine era mitropolit?

Mitropolit după cum ne încredinţează tot Sguropul în opera sa, secţia IX, cap. 8, pag. 260, a fost Damian, numit de patriarhul Constantinopoleĭ mitropolit Moldoveĭ.

Că Damian era mitropolit Moldoveĭ, o atestă şi Michael Le Quien în Oriente Christiano, tom. I, pag. 1253. De asemenea Cronica Romînilor de George Şincai, Bucureştĭ, 1886 tom. I, pag. 264, unde citim: «că mitropolitul Damian, carile a iscălit în soborul dela Florenţa, a urmat»..........

Asemenea Cantemir în descrierea Moldoveĭ, reproducînd de bună samă tradiţia existentă, afirmă că Damian era mitropolit Moldoveĭ şi că a acceptat uniunea la Florenţa.

Iar Dositeiŭ, patriarhul Ierusalimuluĭ în istoria patriarhilor Ierusalimuluĭ, cartea X, cap. 6, tom. 2, pag. 910, zice: «că Voevodul Moldoveĭ, anume după întoarcerea acasă a mitropolituluĭ....»

Pentru toţĭ aceştĭ istoricĭ, mitropolia nu era vacantă, ba uniĭ arată că Damian era mitropolit Moldoveĭ.

Dar maĭ adaug la cele de maĭ sus şi tradiţia existentă pînă azĭ în mitropolia Moldoveĭ, pentru ca lectorele să fie pe deplin convins că Damian a fost mitropolit Moldoveĭ.

Consultînd catalogul cronologic al Mitropoliţilor Moldoveĭ, după cum zice d-l C. Erbiceanu în istoria Mitropolieĭ Moldoveĭ, pag. LV, aşa după cum se află în Ceaslovul dela M-rea Neamţuluĭ, Cronicarĭ şi istoria bisericească a răposatuluĭ arhiereŭ Filaret Scriban, găsim între mitropoliţiĭ Moldoveĭ pe Damian.

Şi dacă ne vom osteni a cerceta catedrala sf. mitopoliĭ a Moldoveĭ, aşa cum este restaurată şi sînţită în 23 Aprile 1887, vom afla în partea stîngă a sf. altar o pĭatră pe care sînt săpate numele mitr. Moldoveĭ, între care al 12-lea este şi Damian.

Decĭ şi din izvoare istorice şi din tradiţia existentă pînă azĭ la această mitropolie, se vede lămurit credinţa că Damian a fost mitropolit Moldoveĭ.

Dar dovedirea mitropolieĭ luĭ Damian se vede din toată discuţiunea ce urmează maĭ jos şi pentru aceasta nu găsesc cu cale a aduce la acest punct toate izvoarele, ce elocuent probează mitropolia luĭ Damian. Lectorele va avea bunătatea a mă urma, spre a le găsi maĭ departe. (Urmează)

T. T. Burada.

Inceputul teatrului
IN MOLDOVA

VI.

Reprezentaţiile trupeĭ franceze carĭ mergeaŭ progresînd şi eraŭ aşa de bine primite şi apreciate de public, influenţaŭ necontenit nu numaĭ asupra păturiĭ culte a tinerilor moldovenĭ, ci şi asupra tinerimiĭ germane şi italiene ce se afla în Iaşĭ, şi care frecventa teatrul francez. Tinerimea nemţască şi cea italienească aŭ fost cele întăĭ carĭ aŭ început a da reprezentaţiunĭ în teatrul francez; tinerimea germană în limba germană, cea italiană în limba italiană, şi după aceĭa tîrziŭ numaĭ vin şi diletanţiĭ moldovenĭ să se suĭe pe scenă; nu însă cu piese în limba patrieĭ, ci în limba franceză, căcĭ tot încă se credea că în limba romînească nu-şĭ poate cine-va exprima starea sa sufletească în diferitele împrejurărĭ ale vieţiĭ. Aceĭ diletanţĭ, la început nu eraŭ decît eleviĭ de pe la pensionatele particulare, carĭ numaĭ îmboldiţĭ şi sprijiniţĭ de directoriĭ acelor pensionate, îndrăznesc a se sui pe scenă, pentru a nu fi huliţĭ de public, care încă nu dădea nicĭ o consideraţiune artelor, maĭ ales arteĭ teatrale.

După cum am arătat maĭ sus, tinerimea germană cu cea italiană aŭ dat maĭ întăĭ două piese, una în limba germană, alta în limba italiană, despre carĭ ĭată ce găsim în No. 21 de la 27 Martie 1833, pag. 84 din Albina Romînească:

«La teatru din Eşĭ cu plăcere s-aŭ văzut două nouă reprezentaţiĭ a d-lor sale diletanţilor (persoane ce fac oare-care lucru numaĭ din plăcere) acesteĭ politiĭ. Acea întăĭ a fost *Timur hanul Tatarilor*, dramă reprezentată în limba germană, pentru benefisul d-luĭ Herfner, vrednicul maestru de capelie gvardiĭ moldovene şi director de orchestrul teatruluĭ, în care toţĭ diletanţiĭ aŭ agonisit publică laudă.

«A doua era drama italiană a nemuritoruluĭ Metastasio, întitulată: *La Didone abandonata*, dată pentru benefisul luĭ Sinior Livaditi, ghibacĭuluĭ zugrav acestuĭ teatru. Siniora Livaditi care a reprezentat pe Dido, şi Sinior Kemingher în rolul Seleniĭ, prin cunoştinţa măestrieĭ teatrale şi a declamaţieĭ (rostirea teatrală) versurilor armonioase aŭ adus privitorilor cea maĭ plăcută mulţămire. Sinior Nicoleti a jucat în rolul luĭ Jarba cu înţelegere şi cu foc, asemenea şi Sinior Livaditi în partea luĭ Eneas s-a sîrguit a îndeplini reprezentaţia italiană, care pentru luătorul aminte patriot, înfăţoşind asemănarea acesteĭ limbĭ cu acea romînească, aŭ deşteptat nouă dorinţă a se vede pe teatru şi oare-care product în limba patrieĭ».

Această reprezentaţiune a diletanţilor nemţĭ şi italienĭ, a deşteptat şi maĭ mult dorinţa diletanţilor moldovenĭ, de a se produce pe scenă cu piese în limba romînească. Eĭ aşteptaŭ cu nerăbdare a arăta publiculuĭ Ieşan, că şi tinerimea moldovană se poate rîdica la aceĭaşĭ înălţime ca şi cea străină

Pe la 25 Iulie 1833 fraţiĭ Fouraux aŭ dat o reprezentaţie la teatru de varietăţĭ în folosul celor ce aŭ fost victima foculuĭ întîmplat în Iaşĭ la 25 Iunie acelaş an [1]).

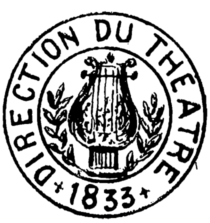
De aicĭ înainte, Albina romînească nu maĭ conţine nimica despre reprezentaţiile ce s-ar maĭ fi dat, şi credem chiar, că în timpul vereĭ, această trupă nu va fi jucat de loc.

Pe la începutul luneĭ Iulie, 1833, fraţiĭ Fouraux se duc în Paris, ca să aducă şi alţĭ actorĭ, spre a-şĭ maĭ mări trupa, după îndatorirea ce-şĭ luase faţă de ocîrmuirea ţăriĭ, şi pentru care li se şi dăduse 800 galbenĭ ca ajutor, după cum am văzut aceasta. In Paris eĭ aŭ găsit pe Eugène Hette, care avea o trupă de actorĭ ce jucaŭ drame, comediĭ, vodevilurĭ, opere şi operete, pe care

1). Vezĭ: Buletinul oficial, Iaşĭ 1833 No. 9.

l-a și angajat pentru teatrul de varietăți din Iașĭ. Eugène Hette era numaĭ director aceste trupe, dar nu juca pe scenă niciodată.

Trupa se compunea din actoriĭ următorĭ: Elisa șiCelestine Hette, Ana Valery Mommenet, Jenny Righetti, toate patru fiicele luĭ Eugène Hette; Eugènie Hette, nora luĭ Eugène Hette; apoĭ Jules Hette, fiul luĭ Eugène, care juca rolurile de june prim, Valery Mommenet, care juca rolurĭ de I-iŭ comic și comic buf și era angajat și ca pictor pe lîngă ghibaciul pictor Livaditi, al teatruluĭ de varietăți din Iașĭ; Joseph Righetti, doĭ frațĭ Pellier, Jacinthe, și soțiĭ Mouchelet. Cu această trupă de actorĭ a maĭ venit și fiul cel maĭ mare al luĭ Eugène Hette, Paul Hette [1]). care a fost angajat ca prim violonist la orchestrul teatruluĭ [2]). Trupa de actorĭ a luĭ Hette adusă în Iașĭ, formează cu cea a luĭ Fouraux, o singură trupă sub direcțiunea fraților Fouraux, făcîndu-șĭ și un sigil al teatruluĭ [3]) pe care-l dăm aicĭ în facsimile:

Pe lîngă actoriĭ citațĭ maĭ sus, găsim nimerit a enumăra aicĭ, și pe actoriĭ ceĭ maĭ renumițĭ din trupa fraților Fouraux, și cu cari s-a deschis cel întăĭ teatru francez de varietățĭ din Iașĭ, despre care am vorbit. Aceștia eraŭ: FrațiĭBaptiste și Joseph Fouraux, Paulo Ciabatti, d l și d na Laman, citațĭ în dările de samă făcute în Albina Romînească,

Direcțiunea teatruluĭ, după înjghebarea acesteĭ trupe, a afișat în oraș că pe lîngă drame, vodevilurĭ, comediĭ, se va maĭ juca și opere și operete.

Deschiderea stagiuneĭ era așteptată cu nerăbdare de public, toțĭ rîvneaŭ să vadă pe noiĭ actorĭ aduşĭ din Paris, și maĭ ales publicul era doritor să vadă jucîndu-se pe scena teatruluĭ și opera, care era ceva cu totul noŭ pentru Iașĭ.

1). In anul 1849 mi-a fost profesor de violină, apoĭ în anul 1857, de gheneralbas (armonie).

2). Aceste relațiunĭ îmĭ sînt comunicate de d-na Eugenia Gănescu (Nini Valery) fiica Aneĭ Valery Mommenet din trupa luĭ Eugène Hette din Paris, precum și de d-l intendent al spitaluluĭ Sf. Spiridon din Roman, Eugène Hette, nepotul defunctuluĭ director trupeĭ din Paris Eugène Hette. Atît d-na Gănescu cît și d-l Eugène Hette locuesc astăzĭ în Roman.

3]. Vezĭ dosarele Postelniciei No. 263 din 1832 și No. 976 din 1837, pag. 162.

Piesele ce se jucaŭ eraŭ primite cu entuziasm de public. Impresia ce a produs maĭ ales cunoscuta operă de Boieldieu «*La Dame Blanche*», ne-o descrie o dare de samă făcută și în limba franceză în Albina Romînească, din 1833 Dec. 24. Iată-o:

«După ce aŭ vizitat maĭ toate țările, *Dama cea albă* șĭ-a făcut plăcuta eĭ arătare și pe scena teatruluĭ francez a politieĭ noastre. Această frumoasă operă a luĭ Boaldie s-a reprezentat în joĭa trecută pentru benefisul d-luĭ Baptist Furo, cu o nimerire care maĭ ales este cuvenită întrunitelor sîrguințĭ a toateĭ trupe, și în deosebĭ talanturilor celor felurite a d-luĭ Baptiste Furo. Muzica sub direcția ghibacĭuluĭ d. Herfner, foarte bine aŭ sunat prin plăcuta împreună lucrare a întiiuluĭ sunător de violină 'a orchestruluĭ, d. Cuna, și prin ale muziciĭ moldovene care aŭ dat o nouă probă de repedea eĭ înaintire.

«Publicul Eșuluĭ, pentru care asemenĭ priveliștĭ sînt nouă aŭ vădit cum că știe a deosebi și a prețui un lucru frumos. Cîntecile cari maĭ bine s-aŭ nimerit s-aŭ ascultat cu plăcere, și la încheierea opereĭ, toate mădulările s-aŭ învrednicit de bravo care a agonisit»

Pe lîngă reprezentațiunile teatrale ce urmaŭ regulat și carĭ produceaŭ în public o distracțiune din cele maĭ plăcute, se maĭ dădeaŭ la teatru de varietățĭ din cînd în cînd și alte spectacole de trupele ce veniaŭ în Iașĭ: prestidigitațiunĭ, gimnastică, ventrilochiĭ, jocurĭ pe frînghiĭ și altele [1]).

---

1). Noĭ dăm aicĭ o dare de samă ce găsim în Albina romînească No. 26 din 1834, Fevr 25, în care se descrie niște exercițiĭ de gimnastică care aŭ avut loc în sala teatruluĭ de varietățĭ. și în care se arată impresiunea ce a făcut asupra publiculuĭ, căcĭ nu se maĭ văzuse asemenea lucru în a-șa feliŭ pînă atuncĭ pe la noĭ; o dăm aicĭ maĭ mult ca curiozitate despre terminiĭ în care se exprimă acea dare de samă, care e scrisă și în limba franceză. Iată-o:

„Sinior Luzzato, întîiul model Academiilor de Roma și Neapoli, numit Eraclis italian (Hercule italien), carele aicĭ, de curînd aŭ sosit de la Bucureștĭ aŭ dat în 21 și 23 acesteĭ lunĭ în teatrul varietăților două reprezentații de exercițiĭ gimnastice și de vîrtute, în care aŭ întrecut toate cîte pînă acum aicĭ s-aŭ văzut în acest feliŭ.

„Ca un model a sculpturiĭ (izvod pentru cioplitoriĭ de peatră), el aŭ reprezentat cu adevăr și cu gust cele maĭ frumoase statue antice. Pătruns de haracterul fieșcăruia, el asemăna cu deplinătate atitiuda [starea] și vioșia fisionomiilor pînă la mușchiĭ trupuluĭ.

Pe la începutul anuluĭ 1834, pe cînd reprezentațiunile teatruluĭ francez desfătaŭ publicul Ieșan, producîndu-ĭ una din cele maĭ plăcute distracțiunĭ, deodată direcțiunea teatruluĭ francez se pomenește că vine în Iașĭ *Teodor Müller*, directorul teatruluĭ german din Bucureștĭ, Temesvar și Hermanștadt, cerînd prin suplica sa din 23 Februarie acelaș an, dela deplin împuternicitul prezident al Moldoveĭ și Valachieĭ Kiselef învoire ca să dee reprezentațiunĭ de opere, tragediĭ și comediĭ în limba nemțască fie în sala construită de frațiĭ Fouraux, fie într-o sală de spectacol maĭ mare, ce vroĭa să construĭască în camerile arsuluĭ palat Domnesc. De va fi dat vr-o reprezentațiune saŭ nu, acest Teodor Müller nu știm, căcĭ în dosarul Poltelniciei [1]) unde se afla suplica luĭ nu se vede nimica scris, dacă guvernul de atuncĭ i-a învoit concesiunea cerută.

Cu ocazia plecăriĭ în Rusia a luĭ Kiselef (11 Aprilie 1834) funcționariĭ înalțĭ aĭ guvernuluĭ provizoriŭ, aŭ dat un strălucit ospăț în ziua de 10 Aprilie 1834, în casa Hatmanuluĭ Teodor Balș. In cursul prînzuluĭ, Kiselef aŭ închinat un toast în sănătatea M. S. Imperatoruluĭ, ĭar d-niĭ diletanțĭ de muzică și *capelia milițieĭ moldovene* aŭ sunat cîntecul: «Doamne păzește pe Imparat», cîntîndu-se apoĭ și oare-care versurĭ rosiene alcătuite de d. Tumanski.

Sara, în ajunul plecăriĭ luĭ Kiselef, nobilimea țăriĭ aŭ organizat în onoarea luĭ la teatru de varietățĭ, o reprezentație teatrală ce s-a jucat de delitanțiĭ moldovenĭ; cari eraŭ în culmea bucurieĭ că li s-aŭ prezentat o ocazie ca aceasta. Alcătuirea și direcția acesteĭ serbărĭ teatrale a fost încredințată d-sale Agăĭ A-

„După furia luĭ Eraclis, luptîndu-se cu leul de Nemea, aŭ urmat într-o clipală pacĭnica starea luĭ Eraclis Farneze, încît ca un noŭ Proteos, el se prefăcea în multe figurĭ fieșcare de tot deosebită de alta.

„După aceste aŭ dat prube de o minunată vîrtute. Făptuirea numită a coloneĭ este din cele maĭ vrednice da mirare; căcĭ călcînd cu talpa picĭoarelor pe coasta uneĭ coloane (stîlp) vertical (stătător), nu numaĭ că în protiva legiĭ gravitățiĭ ținea trupul săŭ de tot paralel cu orizonul, (ca cum ar sta cineva cu picioarele pe părete), ce încă el ținea cu dințiĭ o povoară de 50 funturĭ, cînd totodată cu mîna ridica pe un om și-l rotea în aer.

„Toate aceste prube de vîrtute, făptuite cu o rară ușurătate, aŭ cîștigat lauda publiculuĭ, carele i-aŭ mărturisit a sa mulțumire învrednicind pe artistul cu obștesc bravo“.

1). Dos. Postelniciei citat No. 263 din aniĭ 1832–1837 pag. 48.

saki La această reprezentaţie, Kiselef n-a azistat, în părerea de răŭ a întreguluĭ public.

Iată ce ne spune Albina Romînească din 12 Aprilie 1834, pag. 138, în darea de samă ce o face şi în limba franceză, despre această serbare teatrală:

«Această alcătuire întitulată: *Serbarea păstorilor moldovenĭ* cu cîntice şi danţurĭ, înfăţişa slava oştenească a vechilor moldovenĭ, nenorocirile de care această ţară adeseorĭ s-aŭ certat, facerile de bine a nouluĭ aşezămînt şi mulţumirea locuitorilor către bunul a lor ocîrmuitor. Piesa (alcătuirea) a cîştigat o deplină mulţumire maĭ ales prin a sale nimerite aluziĭ (înţelesurĭ) foarte bine simţite de o îmbulzire nespusă de privitorĭ. Cu toate aceste, acel maĭ frumos minut, cu nerăbdare aşteptat nu s-a ivit; adecă fiinţa străluciteĭ persoane pentru care s-aŭ făcut această serbare. Mare părere de răŭ au urmat, văzîndu-se cum că Excelenţia sa n-a venit la acea serbare chiar rară în felul eĭ.

După ce aŭ cîntat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin şi Ermiona Asaki, împreună cu aĭ lor părinţĭ, aŭ depus în loja d-luĭ Plenipotent o cunună alcătuită de dafinĭ, de florĭ numite nemuritoare şi de frunze de maslinĭ, pre carĭ toţĭ privitoriĭ aŭ urat cu aplaosurĭ obşteştĭ şi de strigătul: Vivat prezidentul!» Toate aluziile atîrnătoare de cortul, ce înfăţoşase stema Exc sale, s-aŭ primit cu mare bucurie. In minutul cînd păstoriĭ depuneaŭ a lor urare şi florĭ la poalele aceluĭ cort, carele peste puţin avea să se depărteze dintre noĭ, toţĭ ochiĭ s-aŭ umplut de lacrimĭ, şi teatrul a răsunat de aplaozurĭ pururea înnoite cu maĭ mare putere şi cu entuziasmos, şi de strigare: Vivat al nostru Prezident, vivat Kiselef!

«La încheierea serbăriĭ, adunarea parteruluĭ aŭ ales de deputaţĭ pe d-niĭ Vornicĭ Constantin Balş şi Lupu Balş, pe d-niĭ Postelnicĭ Nicolaĭ Canta şl Iorgu Ghica, spre a duce Exc.-sale drept mărturisire a simţirilor toateĭ noblese şi a publiculuĭ, cununa de florĭ şi cîntecul, a căruia muzică s-a făcut de d-na Elenco Asaki.»

In această piesă aŭ figurat ca personaje mute: răposatul Dimitrie Gusti, care avea un snop de grîŭ în mînă, Ghiţă Căliman (fost prefect), care avea o strachină cu fagurĭ

de miere şi Alexandru Asaki, care închipuia un îngeraş [1])

La această serbare teatrală [2]). *Simfonia* cîntată, despre care se mencionează în darea de samă de maĭ sus, nu este alta de cît o bucată pentru voce cu acompaniament de piano, cîntată în limba franceză şi compusă de Elena Asaki, întitulată: *La Tente* **Cantate** de la Pastorale donnée au Théatre de Iassy le 10 Avril 1834. Traduction du moldave et mise en musique par Hélène Asaky [3]). Pe lîngă această bucată s a maĭ cîntat tot în limba franceză de Elena Asaki: *Ballade*, tirée de la fête pastorale representée sur le Théatre des Variétés a Iassy le 10 Avr. 1834 [4]).

VII.

Venind pe tronul Moldoveĭ Mihail Sturdza Voevod, directoriĭ pensionatelor particulare, cărora în mare parte li era încredinţată cultura junimeĭ ĭeşane, se grăbesc după pilda diletanţilor moldovenĭ, carĭ acum jucase pe scenă în maĭ multe rîndurĭ, a-şĭ manifesta şi eĭ părerea de bine a suireĭ pe tronul Moldoveĭ a Măriei sale, dînd în onoarea sa, reprezentaţiunĭ teatrale cu eleviĭ pensionatelor lor. Incepe maĭ întăĭ d-na Garet, Directoara pensionatelor de *nobile demoazele*, cu o piesă de teatru nu în limba patrieĭ, ci tot în limba franceză, căcĭ limba romînească, putem zice că maĭ nu se învăţa pe atuncĭ în şcolile particulare, obiectele diferitelor materiĭ de studiŭ fiind predate în limba franceză.

Faptul că fiicele din nobilimea ţăriĭ ce eraŭ eleve prin pensionatele particulare, daŭ reprezentaţiĭ teatrale în faţa publiculuĭ este un ce neauzit pentru acele timpuri, şi probează că cultura arteĭ dramatice începuse a prinde oare-care temeiŭ, avînd în mare parte şi sprijinul boĭerilor ĭubitorĭ de cultură, cari dădeaŭ

---

1). Relaţiunĭ comunicate mie de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ şi Mihalachi Cerchez, care acesta maĭ apoĭ a fost elev în Conservatorul filarmonic-dramatic ce s-a înfiinţat la Iaşĭ la 1836.

2). Vezĭ maĭ pe larg: *O. Lugoşianu.* „O serbare la Iaşĭ" (10 şi 11 Aprilie 1834). Revista nouă. Anul VII No. 9, pag. 339

3). Această bucată de muzică s-a maĭ cîntat şi în al XII-lea Concert popular, ce am dat în sala conservatoruluĭ de muzică şi declamaţiune din Iaşĭ, în 21 Octombrie 1895.

4). Aceste două bucăţĭ de muzică, tipărite în litografia de note a luĭ Gh. Asaki, se află bine conservate în biblioteca Academieĭ romîne.

concursul lor prin tot ceía ce le stătea prin putinţă, pentru ca arta teatrală să progreseze şi la noĭ.

Despre reprezentaţia teatrală dată în limba franceză, de elevele pensionatuluĭ d-neĭ Garet, Duminică 29 Iulie 1834, în onoarea M. S. Domnitoruluĭ, Albina Romînească, acelaş an pag. 273, ne spune următoarele:

«Demoazelele pensioneĭ nobile a Mad. Gare, aŭ dat în casa D. M. Logof. T. Balş o reprezentaţie teatrală în cinstea M. S Domnuluĭ şi M. S. Doamneĭ, faţă fiind şi mulţĭ boerĭ şi dame a capitaliĭ.

«Prin această îndeletnicire cu plăcere s-aŭ văzut sporul minunat ce aŭ făcut elevele în limba franceză şi în declamaţie. M. M. Lor şi toţĭ privitoriĭ aŭ rămas împăcaţĭ şi aŭ mărturisit a lor mulţămire directoareĭ acestuĭ pension».

Diletanţiĭ moldovenĭ, carĭ acum începuse a fi apreciaţĭ întru cîtva de public în rolurile ce jucaŭ, sînt chemaţĭ a lua şi et parte de cîteorĭ se înfăţişa vr-un prilej la care ar fi putut da concursul lor. Aşa cu ocaziunea încoronăriĭ luĭ Mihail Sturdza Voevod, în 26 August 1834, organizîndu-se o reprezentaţie extra-ordinară în teatrul de varietăţĭ, s-a jucat de eĭ piesa naţională întitulată: Dragoş, întăiul Domn suveran al Moldoviĭ. Iată ce ne spune Albina Romînească despre această reprezentaţie în darea de samă făcută şi în limba franceză [1]):

«Drama eroică alcătuită de d. Aga Asaki, muzica aleasă de Dumneaeĭ E.... A.... întemeietă pe fapte istorice şi înfrumuseţată de harurile unuĭ epizod interesant; această piesă a înfăţoşat privitorilor vechea slavă, întîmplările şi de noŭ naşterea acestuĭ pămînt acăreia aducere întru împlinire este păstrată ocîrmuireĭ I. nostru Domn. Toate aluziile (asemănările) atingătoare de aceste s-aŭ simţit cu vioşie de cătră o nenumărată mulţime de privitorĭ cari, în cîteva rîndurĭ, aŭ mărturisit cu înfocare a lor supunere cătră persoana I. S. şi încrederea publică întru înţelepciunea guvernuluĭ săŭ».

Directorul pensionatuluĭ renumit, unde învăţaŭ fiiĭ de boerĭ, francezul Victor Quinem, a ţinut să producă şi el pe eleviĭ săĭ în public, nu numaĭ cu piese franceze ci şi cu o piesă în limba romînească, fiind îmboldit la aceasta şi de o samă de boerĭ, carĭ

---

1).An 1834, pag. 295.

aflase despre pregătirea uneĭ serbărĭ ce vroia să dee Quinem, cu eleviĭ şcoaleĭ în ziua de Sf. Mihail, Onomastica Domnitoruluĭ Mihail Sturdza, si ţineaŭ să audă în gura elevilor şi dulcea limba romînească răsunînd pe scena teatruluĭ.

Despre această reprezentaţie, Albina romînească. No. 98 din 18 Noemb. 1834, ne spune următoarele în darea de samă ce o face şi în limba franceză:

«Eleviĭ pensionatuluĭ D. Kiunem, aŭ dat cu prilejul serbăriĭ Sf. Mihail, la Teatrul Varietăţilor, o reprezentaţie în limba franceză, la care a fost de faţă o numeroasă adunare. Această petrecere s-aŭ încheiet cu o mică piesă în limba romînească întitulată: *Serbarea militară*, cu cîntece, alcătuită şi jucată de d. Mateĭ Millo, elev acestuĭ pensionat. Aplaudisirĭ conglăsuitoare şi înoite însoţea toate aluziile (asemănările) şi vădea plăcerea ce avea privitoriĭ de a vedea pe fii lor făcîndu-se organĭ a simţirilor de dragoste către un domn ĭubit.

«In privirea îngrijireĭ, ce hărăzeşte, d. Kiunem, pentru creşterea tinerimeĭ, pre I. Domn aŭ bine-voit a-ĭ mărturisi a sa mulţumire, trimiţîndu-ĭ şi un frumos ceasornic de aur cu acest înscris săpat: *Ingrijirea hărăzită educaţieĭ pregăteşte viitorimea soţietăţiĭ.* Şi un alt ceasornic tînăruluĭ Millo, pre carele o educaţie desăvîrşită, îl va face folositor şi plăcut soţietăţiĭ. Pre I. Domn. a încurajat şi pe ceĭalţĭ elevĭ, D. D. Alex. Mavrocordat, Filadelf Kiunem, I. Crupenski, Const. Vîrnav, T. Brăescu, I. Diamandi, I. Docan, I. Negri, C. Crupenski, I. Brănişteanu, I. Alexandri, G. Diamandi, P. Docan şi A. Kogălniceanu, carĭ aŭ împlinit rolurĭ în acea reprezentaţie.

(Urmează)

Dări de samă

Dr. G. G. Longinescu, *Cronicĭ ştiinţifică.* Bucureştĭ 1905, un volum de 174 pag. 1 leŭ 25 banĭ.

Dr. Longinescu este cunoscut prin cercetările sale în domeniul fizico-chimieĭ. Rezultatele, de o reală importanţă, obţinute de d-sa, aŭ maĭ fost folosite în parte de savanţĭ străinĭ ca Guee. De astă dată d-sa ne dă, într-un volum, o serie de articole ştiinţifice de popularizare, publicate în «Voinţa Naţională» din Iunie 1903 pînă la Ianuarie 1905.

Raritatea lucrărilor de popularizare a ştiinţiĭ face cu deosebire interesantă lucrarea d-luĭ Longinescu. Fiind o culegere de articole, scrise la intervale marĭ, cuprinsul e foarte variat. Găsim articole ce tratează despre *radiu* şi mişcarea ştiinţifică ce a luat naştere în urma aceşteĭ descoperirĭ, alăturĭ de articole de pedagogie ca *Studiul fiziciĭ şi chimieĭ în Franţa şi Anglia,* or de dărĭ de samă ca aceĭa asupra *expoziţieĭ ştiinţifice romîne,* apoĭ note şi impresiĭ ca în *Urania, o conferenţă despre radiu* etc. Cu deosebire instructivă şi foarte bine scrise sînt capitolele *Aerul licid* şi *Aluminotermia,* cum şi o serie de articole despre *rolul social al ştiinţiĭ,* influenţa ştiinţeĭ asupra comerţuluĭ etc., toate de altfel rezumate saŭ traducerĭ, foarte bine alese din reviste străine.

N-ar fi fost, poate, răŭ, să se fi concentrat într-un singur capitol, toate articolele despre radioactivitate şi urmările eĭ, făcînd abstracţie de ordinea cronologică în care aŭ fost publicate în ziar. Cu acelaş material, concentrat şi orînduit, s-ar fi putut da o idee relativ complectă de starea actuală a chestiuniĭ.

In rezumat lucrarea d-luĭ Longinescu tratează chestiunĭ ştiinţifice variate, într-un stil clar, uşor şi lipsit pe cît posibil de termenĭ tehnicĭ, e decĭ uşoară de citit şi folositoare nu numaĭ elevilor de liceŭ, după cum o recomandă cu modestie autorul, ci şi oricăruĭ om cult care se interesează în chip general şi de alte lucrurĭ decît acele de specialitatea luĭ.

*

D-l Dr. C. Istrati, în întroducerea pe care o face acestor «Cronicĭ», emite ideĭa înfiinţăriĭ uneĭ reviste de popularizare a ştiinţiĭ. Necesitatea uneĭ asemenea reviste fiind evidentă, am fi foarte mulţumiţĭ, dacă ideĭa s-ar realiza cît maĭ curînd.

M.

CRONICA

In *Revista Idealistă* din Fevruar și Mart 1905 d. August Scriban publică un lung articul de migăloase și interesante «Observațiunĭ asupra limbiĭ romîneștĭ moderne». Din acest articul, care merită toată atențiea, rezultă cu prisosință că prin ziare, reviste și cărțĭ romîneștĭ se scrie de cătra ziariștĭ, publiciștĭ, literațĭ și scriitorĭ, chĭar profesorĭ universitarĭ, o limbă romînească imposibilă: acordurĭ și forme greșite, construcțiĭ contrare firiĭ limbiĭ noastre. Cauzele aceste pacoste sînt, după d. Scriban, două: Jidaniĭ și Transilvăneniĭ. Fără a fi *singurele* cauze pentru carĭ se scrie răŭ la noĭ, aceste *două* cauze sînt desigur dintre cele maĭ importante. Și fiindcă d. Scriban pare a-șĭ fi facut o specialitate din a apăra adevărata limbă romînească, îĭ atrag atențiea asupra edițiilor pe carĭ casa de editură «Minerva» din Bucureștĭ le face operilor luĭ Alexandri, Creangă, Eminescu. Editoriĭ, în cea maĭ mare parte ardelenĭ, daŭ dovadă de cea maĭ grozavă lipsă de bun simț. Frumoasele cuvinte ale autorilor sînt înlocuite cu mahalagismele cele maĭ nesuferite, ĭar comentările și explicările pe carĭ, dragă Doamne, le fac, se potrivesc maĭ totdeauna ca nuca în părete. Incontra acestuĭ «noŭ» sistem de editare trebue să ne opunem din răsputerĭ. In Arhiva încă din 1903 pg. 450—454 s-a atras în deosebĭ atențiea asupra moduluĭ execrabil în care d-niĭ Chendi și Iosif, ardelenĭ aderențĭ aĭ «curentuluĭ noŭ», aŭ editat pe Creanga. Totuș, în aceiaș revistă în care scrie d. Scriban, în *Revista Idealistă* II 422 un recensent oarecare laudă pe editorĭ că aŭ «săvîrșit o faptă bună publicînd din noŭ pe Creangă»! Ba chĭar, ca culme, un filolog serios, d. Iosif Popovicĭ, Rumaenische Dialekte I 126 nota 2 utilizează această ediție în cercetărĭ *științifice*! D. Emilgar a anunțat de mult o ediție complectă a operilor luĭ Creanga, făcută pe baza manuscriselor și a textuluĭ tipărit în Convorbirĭ Literare. Este foarte regretabil că volumul n-a apărut încă. Căcĭ nu de alta, dar edițiea «Minerveĭ» fiind aproape singura în comerț și pe un preț relativ ĭeftin, alăturĭ de prețioasele volume ale luĭ Sadoveanu, amenință să copleșască. Trăim în vremurĭ de *centralizare* pe toată liniea. Dacă *în politică* acest sistem tot are rost pînă la un punct, *în cultură* însa el nu numaĭ că n-are ce căuta, dar e chĭar absurd și ridicul. Totuș se pare că noĭ Romîniĭ ne-am pornit și pe această cale. Și ca un reflex al acesteĭ nenorocite direcțiĭ avem triumful mahalagismelor bucureștene din edițiile pe carĭ societatea de editură «Minerva» din Bucureștĭ le face, supt direcție ardeleană, operilor luĭ Alexandri, Creangă, Eminescu. Ce vremurĭ!

G. Pascu

Revue générale des Sciences. An. 16. No, 4 din 28 Febr. 1905 cuprinde:

M. A. Köhler: La Microphotographie en lumière ultra violette. *M. P. Mazé:* L'Humus et l'Alimentation carbonée

de la cellule végétale. (Partea I Teoria luĭ Liebig). *Alfred Meyer* La Théorie des Elections et la Représentation proportionnelle. Partea II: Examenul critic a teorielor pe care se bazează sistemul luĭ Hondt. *Aug. Mailhe.* Revue annuelle de chimie minérale cu lucrările recente bazate pe temperaturile înalte şi temperaturile joase.

Anul 16. No 5 din 15 Martie 1905, cuprinde: *E. Jeanselme*: Higiéne et vie matérielle en Chine. *M. P. Mazé.* L'Humus et l'Alimentation carbonée de la cellule végétale (Partea II. Asimilaţia substanţelor ternare). *F. Regnanlt.* La Morphogénie osseuse expliquée par l'Anatomie pathologique.

Anul 16. No. 6 din 30 Mart. 1905, cuprinde: **Ed Sulzer-Ziegler**. *Le percement du Tunnel du Simplon.* Tunelul Simplon este cel maĭ lung din cîte există pînă astăzi, avînd lungime de 20 Km. faţă de St. Gotard de 15 Km. şi Mont Denis de 12 km. Lucrările aŭ întimpinat multe greutăţi dintre care treĭ mai principale: metodele vechĭ de perforaţie eraŭ defectuoase; lucrătoriĭ n aveaŭ aerul îndestulător pentru respiraţie: temperatura în interior era rîdicată pînă la 42^0 ceïa ce împiedica lucrul. Aceste treĭ marĭ greutăţi aŭ fost înlăturate prin: introducerea unuĭ sistem noŭ de perforaţie mecanică, prin ventilaţiune şi scoborîrea temperaturei printr-un curent de apa rece. O altă greutate a provenit din cauza condiţiunilor geologice, căcĭ profilul geologic stabilit de maĭ înainte nu corespunde tocmaĭ cu realitatea. Dacă maĭ adăugăm numeroase irupţiuni de apă şi multe regiunĭ cu rocĭ friabile, înţelegem dificultăţile de construcţie.—Tunelul va fi înaugurat în curînd.

P. Langevin. *La Phisique des Electrons.*

Autorul ne dă în mod foarte clar bazele pe care se sprijină noţiunea de electron, fundamentul Fizicei moderne, de la care pleacă un cîmp foarte vast şi bogat de cercetări, care aruncă o nouă lumină asupra concepţiunilor fundamentale ale Mecaniceĭ newtoniene. Studiul se începe cu etherul electromagnetic, după care urmează atomul de electricitate; inerţie şi iradiaţie; dinamica electronilor, dynamica electromagnetică, raze cathodice; electronĭ pozitivĭ, raze x; teoria materiei, radioactivitate; proprietăţi electrice; proprietăţĭ magnetice; concluziĭ.

Felix Le Dantec. *L'enseignement des Sciences naturelles comme instrument d'éducation philosophique.*

D. Dantec arată că în materie de St. naturale saŭ maĭ bine de istorie naturală, înainte de o metodă pedagogică, trebuïe să stabilim *metoda ştiinţifică.* Stiinţele naturale nu sînt ştiinţe stabilite ca matematicele, astfel că nu putem prevedea toate faptele biologice. In special *Transformizmul* n-a cîştigat locul pe care-l merită în studiile istorieĭ naturale. Autorul combate raţionamentele statice, pentru că nu există statică în Biologie şi greutatea mare, greşala statică, provine din cauza încetineleĭ fenomenelor vitale. Daca am reprezenta înaintea elevilor la cynematograf, o plantă de la germinaţie pînă la moarte, am avea într-un minut toată evoluţia eĭ individuală; eĭ n-ar uita nicĭ odată că statica nu-ĭ decît aparentă·

Metoda cynematografică ar putea resturna și eroarea individualistă. Individul se schimbă necontenit în tot timpul vieții, adică se adaptează necontenit; și trebuie să înzistăm necontenit asupra asămănărilor și deosebirilor în această adaptație. D. Dantec propune întrebuințarea uneĭ metode matematice, cum de ex. coordonatele, și astfel să se demonstreze transformizmul prin o curbă care ar pune în evidență variațiunea în detrimentul eredităţiĭ, ĭar limbajul actual a Transformizmuluĭ trebuĭe modificat astfel ca să nu maĭ considerăm *caracterele* vieţuitoarelor ca fixe, ci variabile ca valurile măriĭ. Astfel predat în școală, transformizmul ar reînoi spiritul omenesc, și dacă pînă astăzĭ el n-a ocupat locul ce-l merită în școală, asta din cauză că obligă oamenii a-și revizui toate convincțiunile lor și oamenilor nu le place acest lucru

C. Ionescu

«*Revue internationale de sociologie*» în No. 1 din Ianuarie 1905 publică unul din cele maĭ intesante articole «*Le sujet-matières de la sociologie*», un cap. (al III) din «Pure sociology» de Lester E. Ward.

Obiectul sociologieĭ să nu se pĭardă în cercetărĭ de anatomie socială [statică la A. Comte], ci ținta eĭ să fie funcțiunea dinamică. Sociologia să se ocupe de activitățile sociale, de mersul și evoluația lor, modul cum se creĭază diferitele eĭ fenomene, a căror înlănțuire constantă alcătuește produsul civilizațieĭ de azĭ. «Generațiile trăesc și mor, dar ele lasă în urmă rezultatul a tot ce aŭ săvîrșit în timpul vieţiĭ». Acest rezultat este o porțiune permanentă a acestuĭ mare rezervoriŭ de activitate omenească. Pe măsură ce timpul înaintează, aceste adițiunĭ succesive suprapuse formează un strat stîncos de civilizație».

Diferența caracteristică între societățile animale și cele umane e dar tocmaĭ această permanentă deprindere psihică la om; pe cînd animalul se supune pasiv influențiĭ natureĭ, omul reacționează: *le milieu transforme l'animal tandis que l'homme transforme le milieu.* Și nu numaĭ atît, dar omul maĭ posede facultatea de a transmite urmașilor achizițiunile sale, sub forma uneĭ modificărĭ psiho-fizice. Civilizația, maĭ exact cultura (autorul pare a confunda aceste 2 noțiunĭ așa de deosebite), rămîne o enigmă, dacă omul ar fi fost numaĭ un simplu instrument pasiv de înregistrare, și n-ar fi avut putința să utilizeze forțele natureĭ ce-l înconjura și să transmită urmașilor, sub o formă potențială, rodul munceĭ sale sufleteștĭ. Pe măsură ce ne apropiem de timpurile moderne, vedem tot maĭ mult utilizate și cunoscute forțe maĭ înainte necunoscute, și în aceiaș proporție dreaptă, progresul civilizațieĭ. După cum vedem, progresul social nu poate

fi înţeles decît prin admiterea uneĭ forţe active şi înăscute omuluĭ, voinţa luĭ Schopenhauer. Cuvîntul de ordine ce pare a răsări din doctrina evoluţieĭ inaugurată de Speneer e «*evangelia inacţiuniĭ*». Ipoteza evoluţionistă explică progresul ca un rezultat necesar al condiţiilor exterioare; dacă ea ne procură explicarea suficientă a progresuluĭ cosmic anorganic, aplicarea eĭ la progresul social omenesc e insuficientă. Evoluţia nu-ĭ o forţă, ci un simplu proces, nu-ĭ o cauză, ci o simplă lege. Ea nu near putea explica nimic, fără admiterea uneĭ tendinţĭ iminente în om active şi constante, cum zice Fr. Paulsen în Einleitung in die Philosophie» 1903 pag. 206—207. «Ea (evoluţia) explică sursa şi arată imutabila limitaţie a energieĭ sociale; dar energia socială nicĭ odată nu poate fi înlocuită prin ‚evoluţie saŭ prin alt-ceva», zice Iohn Morley (Rev. pag. 7).

Scopul activităţiĭ sociale nu-ĭ căpătarea de bunurĭ materiale, bogăţia, ea nu-ĭ decît o condiţie de progres, ea e ceva peritor; activitatea omenească caută ca prin acest mijloc material să dezvolte deprinderĭ sufleteştĭ, ce trăĭesc vecĭnic şi se transmit. De aceĭa şi superioritatea raselor civilizate este datorită acestuĭ vast echipament mecanic de aptitudinĭ căpătate, stabilite în creerul dezvoltăriĭ sociale, achiziţiune cu achiziţiune şi legată într-un mod permanent de aceste rase, încît ele îşĭ închipue ca şi o parte din ele însele. Munca, în înţeles sociologic, nu-ĭ numaĭ un produs fizic, ci are o bază psihologică, şi de aceĭa sociologia nu poate conţine studiul societăţilor animale produse şi perpetuate numaĭ prin forţe reflexe şi instinctive, pag, 15.

Munca continuă la om se manifestă prin «*instituţiĭ*», care, prin faptul că îmbrăţişează toate încercările umane, devine subiect de studiŭ sociologic. Dar instituţiile se schimbă, se adoptează după epocĭ, ĭar formele lor succesive pot lua diferite numirĭ; sociologia nu va studia decît principiul fundamental, care rezidă la baza lor şi care poate fi urmărit în toate seriile de transformărĭ: *continuitatea socială,* pag. 17. Aci trebue de făcut o restricţie: continuitatea nu o găsim la baza vieţiĭ tuturor raselor; aşa popoarele sălbatice nu contribuesc de loc la progresul uman, tocmaĭ din lipsa aceleĭ continuităţĭ, şi viaţa lor se scurge simplă, nedefinită, fără trecut conştient, întocmaĭ ca a animalelor. Acestea sînt rasele inferioare. Numaĭ rasele favorizate aŭ dezvoltat o civilizaţie, căcĭ aŭ putut transmite din generaţie în generaţie experienţele lor sub formă psiho-fizică. După această concepţie, intră in domeniul sociologieĭ numaĭ rasele civilizate, cele sălbatice pot fi obiectul antropologieĭ, pag. 19.

Observînd maĭ de aproape lucrurile, că la lumina acestuĭ principiŭ «*continuitate orĭ ereditate socială*» nu putem explica decît lungimea, nu şi lărgimea orĭ complexitatea civilizaţieĭ. Ştiinţa nu-ĭ produsul unuĭ spirit, unuĭ individ, ci e opera a milioane, ce aŭ lucrat şi lucrează în mod cinstit la aflarea adevăruluĭ; ea e o achiziţie sacră ce închiagă într-un mănunchiŭ activitatea rodnică a nenumăratelor individualităţĭ. Tot aşa, complexitatea şi lărgirea civilizaţieĭ nu poate fi înţeleasă, fără concepţia individualităţilor omeneştĭ, împrăştiete în diferite direcţiĭ: industrie, artă, ştiinţă, politică, etc. «Numaĭ aşa civilizaţia capătă volumul săŭ şi devine cîmp de studiŭ înfinit complex şi variat pe care sociologiĭ îl aŭ înainte», pag. 21.

In No. 2 a aceleiaş reviste, d. M. Kovalevscki, renumitul sociolog din Breslau, se ocupă cu «Clanul la triburile indigene[1])». Ideĭa de a privi începutul statuluĭ, nu în individul izolat, cum reĭese aceasta chiar din cap. «Statica socială» vol. IV a părinteluĭ sociologieĭ A. Comte, ci a lua clanul, un grup maĭ restrîns decît tribul, ca izvor al statelor e absolut nouă.

Studiile etnografice făcute în sec. 19 şi în începutul celuĭ al 20 aŭ dat lovitura definitivă «*contractuluĭ social*», după cum s-a prăbuşit teoria individualistă a luĭ Thomas Hobbes. După aceasta, autorul trece a dovedi existenţa clanuluĭ în imperiul ţarilor chiar în zilele noastre, grup prezentat sub două forme matriarhal şi patriarhal. Forma cea matriarhală, ca cea maĭ veche a dispărut aproape, lăsînd loc celeĭ de a doua. Concluzia, la care ajunge autorul, e următoarea: «Cea maĭ mare parte din populaţiile autohtone din Siberia, Caucazia, Rusia europeană, continuă a duce aceĭaş existenţă ca aceĭa care aŭ dus-o în comun cu Slaviĭ, strămoşiĭ lor. Chiar Nestor, cel maĭ vechiŭ cronicar rus aminteşte de acest fapt, cînd zice că populaţiile slave ale Rusieĭ trăiaŭ în clan şi fie-care clan poseda o bucată de teren.

Etnografia, ştiinţa secol al 19, prin cercetările eĭ, e menită a îndepărta multe din erorile istorice şi maĭ ales sociologice, cu privire la începutul şi organizarea statelor. Cînd materialul eĭ, acum în faza empirică, va fi studiat în legătură cu o mulţime de probleme sociologice, o lumină vie se va răspîndi asupra inchegăriĭ şi evoluţieĭ neamurilor omeneştĭ.

Ilie Ghibănescu

1). Clanul e grupul ce face trecere între familie şi trib şi corespunde în concepţie cu *gens*

ARHIVA

ORGANUL SOCIETĂȚII STIINȚIFICE ȘI LITERARE
DIN IAȘI

ANUL XVI. IUNIE 1905 No. 6.

T. T. Burada

Inceputul teatrului IN MOLDOVA

VIII.

In cursul anuluĭ 1833—1834 parte din actoriĭ trupeĭ Fouraux, maĭ ales aceĭ veniți cu Eugène Hette din Paris, se duceaŭ din cînd în cînd la Kișinăŭ și Odessa, unde dădeaŭ reprezentațiunĭ teatrale: tragediĭ, drame, comediĭ, operete și opere.

Baptiste Fouraux, directorul teatruluĭ, în urma unor scandalurĭ, carĭ atrăgeaŭ pedeapsa închisoriĭ, petrecute pe la finele luneĭ Decembrie 1834, a fost închis ca supus francez, de gerantul consulatuluĭ Galieĭ (Franțeĭ) Duclos. Aflînd despre aceasta boeriĭ, pentru a nu se stingheri reprezentațiunile teatrale, s-aŭ dus la consulat, intervenind ca să fie pus în libertate. Consulul le-a răspuns că nu poate să se abată de la ceĭa ce dictează legea penală, prin urmare nu-l poate pune în libertate, ĭară în cît privește reprezentațiunile teatrale, Baptiste Fouraux, pentru ca teatrul să nu sufere, să-șĭ învețe rolurile în închisoare[1]).

Pe la începutul anuluĭ 1835, ne spune Alb.-rom[2]): «desfătările carnavaluluĭ încep a lua în capitala noastră un haractir particular. Adunările la curte, teatrul, și balurile măscuite cuprind maĭ toate sările săptămîniĭ.»

Teatrul maĭ ales era distracțiunea publiculuĭ Ieșan cea maĭ

1). Dosarul Postelniciеĭ No. 263 pe anul 1832—1837. pag. 58.
2) No. 6 din 20 Ian. 1835.

principală, piesele ce se jucaŭ eraŭ alese şi morale, ele eraŭ îmbrăţoşate de public, şi din ce maĭ mult contribueaŭ la deşteptarea gustuluĭ pentru teatru.

Pe lîngă aceste petrecerĭ maĭ eraŭ şi alte spectacole ce se jucaŭ în teatru de varietăţĭ, între care reprezentaţiile de gimnastică a luĭ Sinior Guagliardi Iraclis (Hercule) italian, în care se vedeaŭ *jocurĭ a anticilor Romani, lupte, bătălii a gladiatorilor şi exercițiĭ de vîrtute* [1]).

Cu începerea anuluĭ 1835, directorul trupeĭ franceze Baptiste Fouraux din spirit de economie nu-şĭ maĭ tipăreşte afişele şi anunciurile teatrale nicĭ la tipografia luĭ Gh. Asaki, nicĭ la aceĭa a Sf. Mitropoliĭ, ci le scrie cu mîna, şi le tipăreşte apoĭ în autografie, urmînd în modul acesta maĭ mult timp.

In contra acestuĭ meşteşug, întrebuinţat de antreprenoriĭ trupeĭ franceze, spre a-şĭ tipări afişele lor pentru reprezentaţiunile ce dădeaŭ, Gheorghe Asaki, proprietarul tipografieĭ *Institutul Albineĭ* şi Gh. Seulescu, directorul tipografieĭ Sf. Mitropoliĭ, se tînguesc la sfatul Administrativ că sus zişiĭ antreprenorĭ se servesc de unelte tipo-litografice pentru tipărirea afişelor, pe cînd concesiunea tuturor tipăriturilor era dată exclusiv numaĭ la vr-o două triĭ tipografiĭ din Moldova întreagă.

Iată suplica prin care eĭ se tînguesc :

Cătră cinstitul sfat administrativ,

Gios iscălitul A[ga] G. Asaki, proprietar Institutuluĭ Albineĭ şi G. Seulescu, Director tipografieĭ sf. Mitropoliĭ, întemeeţĭ pe hotărîrea obşteşteĭ adunărĭ rostitoare, că pentru întemeerea industrieĭ pămîntene şi pentru cuvenita responsabilită, afară de aceste două tipografiĭ şi litografie cu ale sfinteĭ Mănăstirĭ Neamţu, în acele în care atît ocîrmuirea cît şi shoala publică aŭ drit încă a înfiinţa, nime altul în Moldova, sub nicĭ un cuvînt, să nu fie volnic a avea unelte de tipar, aduc la cunoştinţa cinstituluĭ Sfat, că D-lor Furo antreprenoriĭ teatruluĭ de varietăţĭ, întrebuinţează tiparnice unelte pentru tipărirea afişurilor şi altor înştiinţărĭ; decĭ fiind că asemene urmare esteîn potriva legiuireĭ susînsemnate, iscăliţiĭ cu supunere se roagă a se opri această călcare a praviliĭ şi jignire a dreptăţilor căştigate.

Iscăl. **Gh. Asaki**, **Gheorghie Seulescu**

Eşĭ în 1 Sept. 1835

1) Alb. rom. No. 19 din 7 Mart 1835.

Asupra acesteĭ suplicĭ stă pusă următoarea rezoluţie:

«Fiind-că după privilegiul ce are dl. Aga Asaki, este oprită orĭ ce lucrare cu tipariŭ, şi dl. Furo tipăreşte afişurĭ, fără a ave autorizaţie întru aceasta, apoĭ Postelnicia, iĭ va face cunoscut, că nu este slobot a maĭ tipări afişurĭ, ci să se îndrepteze la tipografiile aşezate.

Iscăl. **Canta vel Logofăt.** **N. Suţu.**

Baptiste Fouraux, care era îmbrăţoşat de public pentru trupa ce avea, şi fiind că la o parte din actorĭ li se expirase termenul contractuluĭ, vroind a arăta mulţămirea şi recunoştinţa sa publiculuĭ ĭeşan, caută prin toate mijloacele a-şĭ maĭ îmbunătăţi trupa prin aducere de noĭ actorĭ şi prin îmbunătăţirea localuluĭ teatruluĭ; de aceĭa prin o petiţiune ce face către Domn în 18 Februarie 1835, arată că voĭeşte a aduce din Paris noĭ actorĭ şi a maĭ mări localul teatruluĭ, care operaţiune după preţăluirea arhitectuluĭ Freywald ar costa 50,000 leĭ. Pentru aceasta el cere ca Domnitorul să-ĭ facă concesiunile următoare:

1) Să i se dee o îndemnitate anuală de 600 galbenĭ. 2) O reînnoire pentru 5 anĭ a contractuluĭ privitor la privilegiul actual, cu începere de la data espirăriĭ celuĭ care i-a fost acordat. 3) Privilegiul exclusiv a orĭ-căruĭ bal mascat saŭ paré (de lux) şi pentru durata totală a întreprinderiĭ. 4) In caz cînd chiria teatruluĭ actual pe viitor s-ar rîdica, Fouraux se obligă să zidească un teatru la Copoŭ maĭ mare decît acest actual, cu odăĭ pentru toată trupa şi o ogradă, în care ar putea încăpea toate trăsurile, ca să nu se stingherească intrarea lor, apoĭ maĭ cere ca abonamentele lojelor să-ĭ fie garantate.

Pentru direcţie. Iscălit, *Baptiste Fouraux.*

Asupra acesteĭ cererĭ urmează următoarea rezoluţie domnească: «Sfatul ocîrmuitor va lua în băgare de samă propoziţiile jăluitoruluĭ şi mijloacele eforieĭ, închipuindu-se o alcătuire, care să asigureze întreprinderea teatruluĭ a fi în cea maĭ bună stare şi prin anafora să ni se facă în grabă cunoscut». 21 Fevr. 1835 [1]).

Trupa franceză în cursul acestuĭ an, afară de reprezentaţia *Trente ans* ou *La vie d'un joueur,* melodrame en trois actes (abonament 15), anunţată prin un afiş autografiat ce se află în

[1]) Dos. Posteln. No. 263 din 1832—1837, din Arhiva Statuluĭ din Iaşi.

biblioteca Academieĭ Romîne, nu ştim, ce piese a maĭ jucat. In foaĭa timpuluĭ nu aflăm alta decît că: în 26 Martie se încheĭe stagiunea teatrală a anuluĭ 1835 1836, prin o reprezentaţie dată în beneficiul capelmaistruluĭ I. Herfner [1]). Iată ce ne spune despre aceasta, Albina Romînească, No. 24 din 1835 pag. 96.

Marţĭ în 26 Martie 1835, se vor închee reprezentaţiile teatrale acestuĭ timp, şi direcţia aŭ însemnat zioa aceĭa de benefis pentru D. Capelmaistru Herfner, dîndu-se în sara aceĭa vodevilul: *Soţia tulburătoare, (Le diable à quatre)*; noĭ sîntem încredinţaţĭ că nobleţa se va grăbi a fi faţă la această reprezentaţie, spre a da un semn de preţuire a slujbelor D-sale Herfner, urzitorul capeleĭ (musichieĭ) moldovene, şi compozitorul frumoaseĭ uverturĭ în drama naţională *Dragoş*, precum şi a plăcuteĭ opere *Diuber*».

Trupa luĭ Furo, care începuse a juca în Iaşĭ din anul 1832 şi care avea încheiet cu guvernul un contract prin care i se dădea privilegiul de a juca singură piese în limba franceză şi i se acordase şi o subvenţiune bănească ca încurajare, după cum am văzut, pentru a pute fi menţinută în Iaşĭ unde-şĭ atrăsese simpatia publiculuĭ cult, Guvernul Moldoviĭ văzînd că nu se făcuse nimic la cele cerute de fraţiĭ Fouraux prin suplica lor din

1). Iosef Herfner, părintele coloneluluĭ Gheorghe Herfner din armata romînă, s-a născut în Presburg (Ungaria) la anul 1795.

După îndemnul maĭ multor boerĭ, carĭ l-aŭ cunoscut în Cernăuţi, a venit în Iaşĭ pe la anul 1826, ca să deie lecţiĭ de piano. In anul 1830 a fost numit capelmaistru la muzica străjeĭ pămînteştĭ în locul luĭ Rouschitzki, şi Herfner a fost cel întăĭ care a format muzica militară din romînĭ la noĭ în Moldova. A fost asemenea capelmaistru la orchestra teatruluĭ de varietăţĭ a fraţilor Fouraux. El dădea lecţiĭ de piano şi era adînc cunoscător a contrapunctuluĭ şi a orchestraţieĭ. Pe lîngă piano, instrumentul din care cînta maĭ bine era, violoncelul. Ocîrmuirea, pentru serviciile aduse muziceĭ ostăşeştĭ ca răsplată, i-a dat 100 galbenĭ şi l-a înălţat la rangul de maior, cu ocazia retrageriĭ sale din funcţiunea de capelmaistru, în anul 1838. In anul 1865 s-a săvîrşit din viaţă în Iaşĭ. Din compoziţiile sale notăm: Opera *Tobern* (Albina romînească No 24 din 1835); *Oratoriu*, care s-a executat în anul 1835 în biserica catolică din Iaşĭ, cu ocazia morţiĭ M. S. Imperatorul Austrieĭ Francisc I [Albina romînească 1835, pag. 71]; *Uvertura naţională* şi un *imn*, ce s-a cîntat la teatru în 7 Noemvrie 1845, de orchestru şi de trupa romînă, cu ocazia zileĭ onomastice a Domnitoruluĭ Mihail Sturza (Alb. rom. 1845, pag. 349 şi 352). In anul 1847, a compus muzica la piesa *Armura* saŭ *Soldatul moldovan* (Alb. rom. 1847, pag. 116). In anul 1848 a compus muzica la comedia *Plumper* saŭ *Amestecătorul în toate* (Alb. rom. 1848, pag. 64).

18 Fevr. 1835, îndreptată către Domn, menционată maĭ sus, se hotărăşte în luna Aprilie 1835, în urma stăruinţeĭ acestora a încheia cu eĭ un noŭ contract pe termin de cincĭ anĭ, cu începere din anul 1836, dîndu-le privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice, plus o subvenţiune de 600 galbenĭ din partea Eforieĭ.

In această privinţă socotim nimerit a reproduce aicĭ tradus în romîneşte, contractul făcut în limba franceză şi încheiat de Guvern cu fraţiĭ Fouraux, ce poartă numele de *Jurnal*, şi care e legalizat de Consulul francez din Iaşĭ, purtînd data de 24 Aprilie 1835 [1]). Iată-l:

JURNAL

Sfatul administrativ, asupra autorizaţiuneĭ Inălţimeĭ Sale Domnitorul ţăriĭ, luînd în băgare de samă propunerea d-luĭ Fouraux, director teatruluĭ francez din Iaşĭ, a stipulat următoarele:

1) Guvernul va acorda d-luĭ Fouraux un noŭ privilegiŭ pentru cincĭ anĭ, dela data expirăriĭ celuĭ ce l-a avut pînă în prezent. Iĭ maĭ acordă şi privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice.

2) Eforia va da între altele asupra veniturilor sale d-luĭ Fouraux, pe fie-care an, pînă la expirarea contractuluĭ al doile, şase sute galbenĭ, care se vor plăti în întîiul trimestru al fiecăruĭ an, cu începere din anul 1836.

Pentru aceasta:

1. Dl. Foureaux se va îndatori a reînnoi trupa sa, a maĭ mări şi în acest scop a aduce din Paris pentru stagiunea viitoare (toamna an 1835) şase actorĭ, din care patru bărbaţĭ şi două femeĭ, care să fie tot de aceĭaşĭ valoare artistică ca şi d-niĭ *Arthur* şi *Vallery*, a căror joc de scenă a fost gustat de public. Printre aceştĭ artiştĭ trebuĭe să fie cel puţin o femeĭe şi un bărbat, capabilĭ de a îndeplini şi de a cînta bine cele întâĭ rolurĭ în vodevilurĭ şi opere comice, care nu conţin marĭ greutăţĭ. Ceĭlalţĭ actorĭ trebuĭe asemenea să cunoască canto. Se înţelege dela sine că trebui să fie cel puţin treĭ femeĭ capabile de a juca rolurile prime, şi că personalul trupeĭ să fie destul de numeros pentru ca, într-un caz de boală a vre-unuĭ actor, reprezentaţiile să nu fie întrerupte saŭ răŭ jucate. Cu toate aces-

1). Vezĭ dosarul Poştelnicieĭ No. 263 din 1832—1837 pag. 64, aflat în Arhiva statuluĭ din Iaşĭ.

tea, în caz de boală saŭ de indispoziție subită și justificată, se va pute cu consimțimîntul comisiuneĭ despre care se va vorbi maĭ jos, saŭ a doĭ din membri eĭ, în caz de trebuință, să se joace în locul pieseĭ anunțate, o alta equivalentă și în gustul publiculuĭ, după ce se va face aceasta cunoscut, fie prin afișe, fie înainte de reprezentațiune prin anunciŭ verbal și cuviincios.

2. Nicĭ o reprezentațiune nu va putea să aibă maĭ puțin de treĭ acte, fie în o singură piesă, fie și în două. Operele, în vederea lungimeĭ actelor, fac excepțiunĭ dela această regulă.

3. Dl. Fouraux va reînnoi repertoriul săŭ și va face o culegere de piese moderne din cele maĭ prețuite și maĭ plăcute publiculuĭ, și de opere, așa după cum s-a vorbit maĭ sus. O comisiune numită de guvern va fi însărcinată de a alege piesele, și de a dirija ordinea reprezentațiunilor, precum și orĭce are raport la buna ținere a teatruluĭ.

4. Orchestrul va fi totdeauna complect, adică va avea acelaş număr de artiştĭ ca şi în stagiunea din urmă.

5. Prețul lojelor va fi în totdeauna până la expirarea contractuluĭ de 18, 17 și 14 galbenĭ, pentru un abonament de 24 reprezentațiunĭ; prețul scaunelor închise de 5 galbenĭ pentru acelaş timp, prețul intrăriĭ doĭ sfanțĭ pentru parter și un sfanț pentru galerie.

6. In cazul cînd printre numărul actorilor ce se vor aduce din Franța se vor afla cari să nu placă publiculuĭ, direcțiunea va fi ținută de a-ĭ schimba pe cheltuĭala eĭ, prin alțĭ actorĭ pentru stagiunea teatrală următoare.

7. D-l Fouraux, se va obliga de a face în cursul anuluĭ curent, tot ceĭa ce va fi necesar, fie înăuntru fie în afară teatruluĭ, pentru a face îndemănatice și lesnicĭoase toate eșirile care sînt, pentru ca mulțimea să se poată împrăștie și să nu se deĭe loc la înghesuĭală.

8. In cazul cînd direcțiunea nu se va putea înțelege cu actualul proprietar a caseĭ teatrale, pentru reînoirea contractuluĭ de închiriere la expirarea aceluĭ care există astăzĭ, și în cazul cînd guvernul va ceda numiteĭ direcțiunĭ un loc pentru a se zidi un noŭ teatru, d-l Fouraux va lua asupra sa de a face această zidire, care se obligă a-ĭ da o întindere maĭ mare și maĭ spațioasă decît aceĭa ce este astăzĭ, cu condițiune însă, a fi liber de a zidi după planul săŭ, bine înțăles și cu aprobarea ar-

hitectuluí orașului. Iși rezerva cu toate acestea facultatea de a rezilia privilegiul său și de a renunța la îndemnitatea anuala de 600 galbeni, dacă această zidire dupa chiar însuși punctele stabilite despre care s-a vorbit, ar cere cheltueli mai mult de cît mijloacele sale.

9. Orice contravențiune din partea d-luí Fouraux, la condițiunile maí sus enumerate, va atrage dupa sine reziliarea privilegiuluí și a îndemnitățiί ce-i sînt acordate.

(Iscăliți): **Alexandru Ghica, L Balș, N. Cantacuzin, N Suțu.**

Este bine înțeles, că contravențiunile despre care s-aŭ vorbit la art. 9, vor trebui pentru ca să atragă reziliarea privilegiuluĭ și a îndemnitățiĭ, să fie bine constatate de ceĭ în drept și în afară de cazul de forță majoră.

Primesc condițiunile de maĭ sus
Baptiste Fouraux

Legalizat de Consulul francez, la Iașĭ, în ceia ce privește iscălitura d-luĭ Baptiste Fouraux directorul teatruluĭ francez la Iașĭ.

No. 16, din 24 Aprilie 1835.

(L. S.) Consul Franței in Moldova
(Iscălit) A. MIMAUT

La 25 Sept. 1835, în conformitate cu art. III-lea din aces- contract se numește de către Domnitor, cel întăĭ comitet teat tral la noĭ, compus din Hatmanul *Grigore Ghica*, Bezede *Gh. Suțu* și *Camil Barozzi* carĭ aveaŭ îndatorire de a alege piesele ce trebuiaŭ să se joace, de a dirija ordinea reprezentațiilor și a privighea buna ținere a teatruluı [1]).

(Urmează)

1). Vezĭ dosarul Postelniciеĭ citat.

Dr. ZOSIN

CONTRIBUŢIE LA ISTORIA PSIHIATRIEI IN ROMANIA

Ospiciul de Alienaţĭ

dela

MANASTIREA NEAMŢULUI

SUB EPITROPIA CASEI SF. SPIRIDON

Neglijenţa medicului primar

Spre a căpăta o idee şi despre modul cum medicul primar îşĭ făcea serviciul pe acele vremì, cităm dintr-un raport al Intendentuluĭ ospicĭuluĭ, din 27 Noembre 1867, către Epitropia generală următoarele:

«Cunoaştețĭ, Domnilor Membri, că d-l Medic Primar al ospicĭuluĭ, care este totdeodată angajat prin contract a fi medic al urbeĭ Neamţu, îşĭ are domiciliul în Tg. Neamţu, de unde vine şi vizitează ospicĭul la o săptămînă şi maĭ tîrziŭ şi foarte rar de două orĭ pe săptămînă.» Aceste le raportează Intendentul cu privire că-ĭ remîn bonurile alimentare nesubscrise de medic «cîte 5, 10, ba şi 20 de zile».

La 20 Decembrie 1867 prin adresa No. 3242, Epitropia respunde că «s-aŭ informat cu cea maĭ mare nemulţumire că d. Dr. Radu neglijează îndatorirea ce are de doctor primar la acel ospiciŭ, ducîndu-se foarte rar şi ocupîndu-se prea puţin de ser-

viciŭ; prin urmare Epitropia dîndu-ĭ d-luĭ doctor întîiul avertisment, l-a îndemnat a se ocupa cu toată seriozitatea de ospiciŭ. Totodată Epitropia scrie şi d-v. de a fi cu privighere şi văzînd că d-luĭ nu urmează a vizita ospiciul de cîte treĭ orĭ pe săptămînă după cum s-a obligat de Epitropie, atuncĭa de îndată să raportaţĭ, ştiind că dacă veţĭ păzi tăcere, atuncĭa veţĭ fi tras la dare de samă».

La 3 Ianuar 1868 Intendentul respunde Epitropieĭ: «Pentru ca să nu atrag asupră-mĭ responzabilitatea cuprinsă în oficiul d-v. No. 3242 din anul expirat, vin cu respect, onorabililor membrĭ, a vă arăta că d. dr. Radu, medicul primar al acestuĭ ospiciŭ, de la 17 Decembre anul expirat şi pînă astăzĭ n-a făcut nicĭ o vizită medicală în ospiciŭ pe la bolnavĭ. Pentru ca să nu întunec însă adevărul, vă pot mărturisi că d-luĭ a fost pe la M-rea Neamţu la 26 Decembre trecut, însă nu cred a fi fost în interesele serviciuluĭ, pentru că de ar fi fost, atuncĭ ar fi trebuit ca să vadă şi pe bieţiĭ pătimaşĭ încredinţaţĭ d-sale spre cutarisire, ci d-luĭ la întoarcerea acasă a venit pe la ospiciŭ numaĭ ca să mă vadă pe mine şi să mă întrebe dacă pot a-ĭ achita în totul salarul pe luna Decembre, căcĭ pe celelalte lunĭ deja i-l achitasem.»

Cum s-a isprăvit această chestiune, nu ştim, căcĭ nu găsim acte. Negreşit însă că poate medicul va fi căutat un timp a vizita ospiciul maĭ des, pentru ca în urmă să-şĭ revie la obişnuinţa dinainte, ceia ce se explica prin cumulul de funcţiunĭ şi prin faptul că locuĭa la 15 km. depărtare de ospiciŭ.

La 8 Iunie 1868 cu prilejul trimetereĭ a 10 alienaţĭ incurabilĭ dela ospiciul Golia din Iaşĭ, printre care 4 epilepticĭ, dr Radu întreabă «dacă pe viitor se pot primi şi epilepticĭ, de oare-ce pînă acuma a fost oprită primirea lor». Epitropia respunde că «pînă la o nouă regulare să urmeze a primi epilepticĭ, cu aceasta însă de a-ĭ aşeza într-un apartament separat de a celorlalţĭ suferinzĭ pentru a se cruţa pe aceştia de tristul spectacol ce înfăţişează accesele epileptice».

Chestia întemeereĭ uneĭ secţiunĭ pentru femeile alienate

In urma raportuluĭ No. 4894/68 a prefectuluĭ judeţuluĭ Neamţu către Ministerul de Interne, arătînd nevoea uneĭ asistenţe pentru femeile alienate, Direcţia sanitară comunică aceasta Epitropieĭ

caseĭ Sft. Spiridon, poftind-o «să binevoiască a lua dispozițiĭ de a destina la ospiciul alienaților din M-rea Neamțu o secțiune și pentru primirea femeilor alienate». Epitropia generală, la 16 Iuliu 1868, comunică aceasta administrațieĭ ospiciuluĭ și-ĭ face invitare ca din numărul paturilor destinate pentru bărbațĭ să se deosebească un număr de două-zecĭ paturĭ și să se facă o secțiune separată, în care să poată fi admise femeile alienate».

La aceste, administrația ospiciului cu adresa No. 136 din 17 August 1868 respunde în raport cu sentimentele de carĭ era însuflețită «că piedicile, carĭ fac imposibilă deocamdată deschiderea uneĭ secțiunĭ de femeĭ alienate, sînt:

«1). Că camerile din întregul ospiciŭ ar trebui ca să se schimbe în diviziunea lor.

«2). Că ograda ospiciului trebuie a se împărți în două părți spre a putea avea și ele loc de mișcare.

«3). Că trebuie a li se face și lor un paraclis unde să poată a-șĭ face și ele la timp datoriile religioase, căcĭ paraclisul actual nu poate servi deodată pentru bărbațĭ și pentru femeĭ, căcĭ atuncĭ s-ar întîmpla scandale.

«4). Că ospiciul acesta aflîndu-se într-un chinoviŭ de bărbațĭ, în care nu este permis statornicirea femeilor, ar urma că pe lîngă alienate să se împiege și niște femeĭ gadience, carĭ poate cu timpul petrecînd în ospiciŭ ar comite niscaiva scandale neertate în monastire și în fine

«5). Că spre a se putea arăta cu preciziune costul modificărilor de carĭ are trebuință ospiciul ca să poată fi primitor de alienate, este prea necesar angajarea unuĭ arhitect, care pe aice nu se poate găsi.»

Motivele invocate aicĭ pare să fi prevalat, căcĭ nu se ia nicĭ o măsură într-acest senz, ceea ce face că în anul 1869, trimițîndu-se la ospiciŭ o femeie alienată, se internează provizoriŭ, cerîndu-se deslușirĭ Epitropieĭ generale asupra stabilireĭ uneĭ secțiunĭ pentru femeĭ. Din acte nu se vede ce a maĭ urmat apoĭ; dar secție pentru femeĭ nu s-a maĭ făcut.

Incercărĭ de îmbunătățire rămase în van

Pe anul 1870 budgetul se alcătuește după aceleașĭ norme ca și în aniĭ precedențĭ, cu deosebire că se maĭ adăugește un capitol, «pentru facerea din noŭ a uneĭ bucătăriĭ, spălătoriĭ, ma-

gazii pentru straele bolnavilor, îngrăditura împrejurul ospiciuluĭ, acoperimîntul binalelor şi alte îmbunătăţirĭ reclamate de situaţiunea ospiciuluĭ», pentru care se afectează, după deviz, suma de 30.055 l. 33 b..

Ca notă frumoasă vedem că la 26 Martie 1870 administraţia ospiciuluĭ prin adresa No 94 cere Epitropieĭ generale a se angaja un grădinar pe timpul vereĭ, fiind-că grădina unde se fac verdeţurile este departe de ospiciŭ, şi dacă nu s-ar păzi de un om numit numaĭ pentru aceasta, atuncĭ ospiciul nu s-ar putea bucura de verdeţurile cari în tot anul le capătă cu această măsură şi care după cum s-a văzut este mult maĭ favorabilă pentru casă decît să le cumpere din tîrg cu banĭ; iar cît priveşte beneficiurile ce se aduc caseĭ prin această măsură onorabila Epitropie se poate convinge din compturile nutrimentuluĭ anuluĭ curent şi trecut.»

Pe statele de plata lefurilor personaluluĭ din 1870, figurează o pecete făcută, precum se vede, în acelaş an, prezentînd imaginĭ simboliste, asupra semnificăreĭ cărora în totul e greŭ de pronunţat. Această pecete este reprodusă după una din 1862, care are caracterele şi efigia săpate, aşa că se reproduce bine reliefat în aplicările pe ceară, precum se vede din şnuruĭala dosarelor. Pecetea din 1870, se vede, rătăcindu-se, nu se maĭ găseşte în ospiciŭ; în locul eĭ serveşte tot pecetea din 1862.

La 2 Aprilie 1870, Epitropia generală prin adresa No. 1008 vesteşte administraţia că «Mihail Popescu este numit medic primar la ospiciŭ». In dosare nu găsim nicĭ-un act, prin care să ne dăm samă pentru ce susnumitul n-a maĭ păşit în funcţia luĭ. Tocmaĭ la 1 Iulie 1871, vedem trecut în state şi semnat în registre dr. Pandele Grigorescu, care ĭa locul d-ruluĭ Radu. Din ce motive şi cum s-a făcut această schimbare nu găsim acte.

Pe anul 1872, personalul este constituit şi remunerat precum urmează: «medic primar, 300 leĭ lunar, medic secundar 167, casier-econom 150, intendent-scriitor 66, magazioner 23, bucătar 26, ajutor bucătaruluĭ 13, portar 13, vezeteŭ 12, prim-gar-

dian 20, 9 gardienĭ a cîte 13, 3 spălătorițe a cîte 13.» Farmacist încă exista, fiind plătit din fondurĭ deosebite.

Deşi poate prea idealist în tendințele sale, nu-ĭ fără interes totuşi a observa că dr. Pandele Grigorescu pare însuflețit de bune sentimente şi trebue să fi avut oare-care şcoală psihiatrică, ceea ce reesă dintr-un raport ce-l face Epitropieĭ generale cu privire la întocmirea budgetuluĭ pe 1873 şi în care are un aliniat, unde într-un stil nu destul de precis zice: «Domnilor Epitropĭ! Am observat în toate institutele din Europa, că posedă în atenansele sale diferite saloane de spectacole, atelieruri diverse şi distracțiunĭ felurite, foarte mult necesare desvăireĭ spirituluĭ, punereĭ în mişcare a corpuluĭ trîndav, a unor bolnavĭ de asemenea natură. Cred că şi D-v. vă vețĭ uni cu mine, încuviințîndu-mĭ suma de 500 leĭ pe an necesară în acest scop şi sper că sub o mînă ageră va putea da fructele sale în scurt timp». Ceea ce nu s-a realizat.

Lucrările stabilite a se face încă prin budgetul din 1870, adică: «facerea din noŭ a uneĭ bucătăriĭ, spălătoriĭ, magaziĭ pentru straele bolnavilor, îngrăditura împrejurul ospiciuluĭ, acoperemîntul binalelor şi alte îmbunătățirĭ», se fac în cursul anuluĭ 1873, terminîndu-se şi luîndu-se în primire la 5 Decembrie a.a.

IVER

BOHEM

(VENEȚIAN)

Nu sînt de-aceĭ ce se-ngrijesc de goana
Ce ne-o dă timpul, nicĭ nu mă-nspăĭmînt
De sfinxul: Mînĭ; *nu fac nimic și cînt*
Slăvind neprețuita mea Giovanna.

In zilele cînd mi-e vrăjmașă, pana,
Colind muzee ; cu pios avînt
Pe la bisericĭ intru, vre-unuĭ sfînt,
Fecioareĭ, Luĭ, cer balsam pentru rana

De pe urma celor dușĭ prea de curînd.—
Vin în pïață, cercetez palatul
Ducal, coloana cu înaripatul

Leŭ, și orĭ-ce fibră îmĭ tresare,
Sub pași-mĭ, purtător de suflet mare,
Eŭ simt Cetatea Dogilor vibrînd.

N. A. Bogdan

Cîte-va tipurĭ de actori

URMARE

Un al treilea comic, de un talent necontestat, din cîţĭ produse scena ĭeşană, fu *Constantin Bălănescu*. Tip şi caracter cu totul deosebit de acelea ale luĭ Millo şi Luchian, Bălănescu fu un artist de primul ordin în teatrul romînesc, atît prin întreaga ĭ înfăţişare, cît şi prin chipul şi talentul cum el îşĭ întrupa creaţiile sale artistice speciale. Atît în piese naţionale, cît şi maĭ ales în cele străine, Bălănescu creă rolurĭ în aşa mod cum nicĭ un alt actor romîn de această specialitate nu le putea reda saŭ imita. Corpul săŭ, maĭ ales în ultimiĭ anĭ, din cale afară de gros, figura sa mare cît o lună plină, mimica feţeĭ sale de o expresie rară, contribuĭa maĭ cu samă la succesul creaţiilor sale. In rolul luĭ *Dodăĭală* din piesa luĭ V. A. Ureche *Porcarul şi Maria sa*, Bălănescu obţinu atît în Bucureştĭ cît şi în Ĭaşĭ succese furtunoase; în *Chopard* din *Curierul de Lyon*, în diferite vodevile ca *Coarda simţitoare*, *Primarul fără voe*, *Căsătoria silită* şi altele, fu deasemenea neîntrecut.

Millo, Luchian şi Bălănescu, fură treĭ comicĭ, fiecare în gen special, ce s-aŭ distins maĭ presus decît orĭ carĭ alţĭ artiştĭ carĭ aŭ jucat pînă astăzĭ pe scenele romîneştĭ, şi tipurile lor vor

rămînea mult timp o amintire prețioasă pentru romînii iubitorii de teatru, și foarte greŭ de înlocuit.

Constantin Bălănescu

Alțĭ comicĭ, de al doilea ordin, s-aŭ maĭ produs la noĭ în diferite timpurĭ, și dintre eĭ putem cita în primul loc pe *Ioan Lupescu*, care a făcut cîteva creațiĭ populare neuitate, ca *Vlăduțul Mamiĭ*, *Moișilică* din *Paragraf 37*, *Solomonescu* din *Cina fără sfîrșit*, piese prelucrate chiar de el însușĭ. El fundă un Teatru de Varietățĭ în Iașĭ, prin 1868—69, în fostul *Hotel de Nord* din strada Mare, și maĭ tîrziŭ zidi un teatru propriŭ în Focșanĭ, care și astăzĭ poartă titlul de *Teatrul Lupescu*.

Apoĭ *Costache Haleplia* și *Daniil Dragulicĭ*, doĭ artiștĭ comicĭ, carĭ s-aŭ distins în Baba-Hîrca și alte creațiĭ de ale luĭ Millo; *Ioan Vlădicescu*, unul din ceĭ maĭ bunĭ comicĭ aĭ trupelor provinciale, debută în Teatrul Național din Bucureștĭ și jucă apoĭ împreună cu fratele săŭ Alexandru, maĭ mult în trupa d-neĭ Fany Tardini, atît în diferitele orașe ale țăriĭ, cît și în provinciile romîne de peste granıță, creîndu-șĭ o mare popularitate, pentru măestria cu care știa să interpreteze diferite tipurĭ din

vodevilurĭ şi piese naţionale; în *Doĭ Morţĭ-viĭ*, de Alexandri, rolul luĭ *Egor Lipovanul*, îl executa Ioan Vlădicescu în chip neîntrecut; în tinereţa sa el era şi un bun cîntăreţ, calitate care rarĭ dintre actoriĭ comicĭ romînĭ aŭ posedat-o.

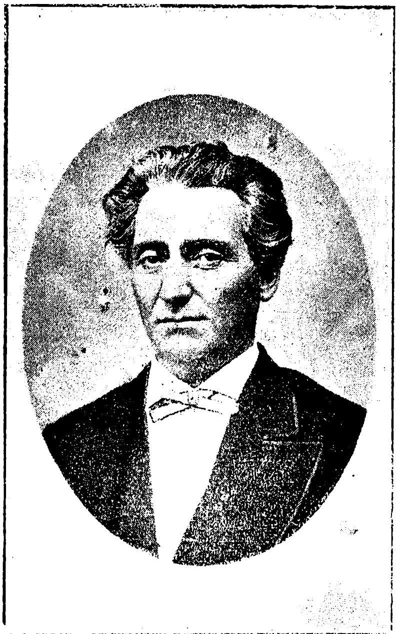
Ioan Vlădicescu

Alex. Evolschi, I. Panu, Ghiţă Dimitrescu, Tănăsescu, L. Chirimescu, I. D. Ionescu, canţonetist distins, şi maĭ ales *Ştefan Iulian*, care a atins culmea talentuluĭ săŭ în rolul luĭ *Peterman* din *Monsieur Choufleuri...*, şi *Jzupan* din *Voivodul Ţiganilor* etc., aŭ ilustrat deasemenea scena romînească cu deosebite creaţiĭ de tipurĭ şi rolurĭ comice.

Dintre actoriĭ carĭ jucaŭ rolurĭ serioase, cel întăĭ talent puternic ce s-a dezvoltat maĭ întăĭ pe scena ĭeşană, trecînd apoĭ pentru un scurt timp la Bucureştĭ, şi la urmă stabilindu-se la Craiova, unde a fundat chiar un teatru propriŭ, fu *Teodor Teodorini*, tatăl celebreĭ cîntăreţe Elena Teodorini. Creaţiile sale dramatice fură foarte numeroase; el juca maĭ cu preferinţă primele rolurĭ cavalereştĭ saŭ de intriganţĭ, în drame romantice saŭ melodrame, rolurĭ ca *Don Juan de Marana, Don Cezar de Bazan, Clo-*

potarul dela St. Pavel, precum și alte diferite tipurĭ în piese ca *Orbul și Ghebosul*, *Memoriile Diavoluluĭ*, *Nunțile venețiene*, *Ceĭ șepte fiĭ aĭ Lareĭ*, *Cavalerii Neguref*, etc. Tonul său măreț, prezența impunătoare, verva-ĭ comunicativă, făcea ca publicul întreg să se emoționeze și entuziasmeze la orĭ-care din interpretațiile sale scenice, și să-l primească în totdeauna cu adevărate ovațiĭ, de cîte-orĭ apărea pe scenă. Teodorini a format o adevărată școală de actorĭ în Craiova, în teatrul său propriŭ, și a tradus nenumărate piese din repertoriul franțuzesc. Fratele său *Costache Teodorini*, l-a secondat în mod conștiincios, jucînd cam tot felul de rolurĭ, cu un talent remarcabil.

Despre Ioan Poni, Sandu Bonciu și încă cîțĭ-va actorĭ cu reputație, în timpul primeĭ înjghebărĭ a teatruluĭ ieșan, avem prea puține relațiĭ, ca să putem vorbi maĭ amănunțit.

Alexandru Gheorghiu

Alexandru Gheorghiu apare pe scena ieșană ca actor din ceĭ maĭ talentațĭ și farmecă în scurt timp publicul amator, prin o dicție clară și sonoră, gesturĭ largĭ și frumoase, dar maĭ ales prin înfățoșarea-ĭ impunătoare, atît ca corp cît și ca figură. El creiază o sumă de rolurĭ naționale și străine. *Chiosa* din *Baba-*

Hîrca şi maĭ ales *Jianul, Căpitan de haiducĭ*, reprezentat de Gheorghiu, stîrnea un entuziasm nedescris în public; şi e drept că, după el, nicĭ unul din actoriĭ ce i-a succedat n-a maĭ redat aceste tipurĭ cu atîta putere şi măestrie artistică. In *Regele Insulelor*, o melodramă foarte spectaculoasă, Gheorghiu obţinea un succes colosal; *Peticarul din Paris* era calul săŭ de bătae, şi Iaşul întreg alerga la teatru cînd urma să se joace această piesă, cu Gheorghiu în rolul principal.

Alexandru Gheorghiu, în rolul *Jianului*

Mihail Pascaly, tip clasic, cu manierĭ deosebite, şi *Constantin Dimitriadi*, actor foarte cult şi talentat, ambiĭ elevĭ aĭ luĭ Costache Caragiali, se ridică aproape simultaneŭ pe scena teatruluĭ din Bucureştĭ, şi joc amîndoĭ în drame, primul, rolurile de tinerĭ amorezĭ şi cavalerĭ romanticĭ, al doilea rolurĭ de caractere şi intriganţĭ, în care escela cu deosebire; în piese ca: *Curierul de Lyon, Don Juan, Viaţa unuĭ jucător de cărţĭ, Haimanalele, Ghebosul* etc., Pascaly avea creaţiĭ admirabile. Modul săŭ de a interpreta era ceva cam exagerat; dicţia prea trăgă-

nată şi pretenţioasă, dar talentul său superior făcea pe public să nu prea bage în samă asemenea defecte, carĭ aparţineaŭ oare-cum şcoaleĭ dramatice de pe atuncĭ, şi să-l aplaude cu multă căldură orĭ de cîte orĭ apărea pe scenă.

Dimitriade în rolurĭ ca *Satan* din *Ingerul Morţiĭ*, în drama în versurĭ *Radu al III-lea* de G. Bengescu, în *Bolingbroke* din *Paharul cu apă*, de Scribe, în *Bravo de Veneţia*, în *Richard al III-lea*, în *Ludovic al XI-lea*, de Casimir Delavigne, etc. a dezvoltat un talent special rolurilor caracteristice ce le reprezenta şi a fost ĭubit şi admirat de publicul din toate oraşele unde a jucat. Atît Pascaly cît şi Dimitriade aŭ tradus un însemnat număr de piese din repertoriul francez, scriind şi cîteva micĭ compunerĭ teatrale originale. Dimitriadi a tradus un Curs de Declamaţie pentru eleviĭ Conservatoruluĭ, şi a ocupat un timp catedra de declamaţie dela Conservatorul din Bucureştĭ.

Mihail Galino

Mihail Galino, distins ca înfăţişare şi manierĭ, debutează pe scena ĭeşană în maĭ multe creaţiĭ speciale, în care rămase unic pînă astăzĭ. Rolurĭ ca: *Paul-Jones*, *Arry Körner* din *Ingerul Morţiĭ*, *Rocambole* din *Dramele Parisuluĭ*, *Lemoner* din *Docto-*

rul Copiilor, şi maĭ ales *Petru cel Mare* din drama *Caterina a II-a*, Galino le-a reprezentat cu un talent şi o precizie rară.

Tipul luĭ Petru cel Mare a fost o creaţie specială a luĭ Galino, atît ca reproducţie a figureĭ Autocratuluĭ rus, cît şi ca mod de reprezentare. Luĭ Galino i se datoreşte stîmpărarea exagerăreĭ în declamaţia teatrală pe scenele romîneştĭ; vorba luĭ era naturală; fazele şi gesturile sale însă, deşi foarte estetice, păcătuiaŭ prin aglomerarea lor şi prea multa subliniere a fiecăreĭ fraze, a fiecăruĭ cuvînt aproape. Ca profesor de declamaţie la Conservatorul ĭeşan, el înstrui cu multă pricepere un mare număr de elevĭ, din carĭ apoĭ se formară actorĭ şi actriţe de valoare. Galino fu unul dintre puţiniĭ actorĭ carĭ îşĭ studia perfect rolurile, atît ca memorizare, cît şi ca compunere, se îmbrăca corect şi conform epoceĭ şi tipuluĭ, şi reprezenta cu o deosebită atenţie scenică chiar rolurĭ de acele, din carĭ alţĭ camarazĭ aĭ săĭ făceaŭ nişte simple caricaturĭ.

Ştefan Velescu, Mihăileanu, Alexandru Vlădicescu, Mihail Dimancea, Gh. Alexandrescu, P. Neculau şi alţĭ mulţĭ încă actorĭ, atît din Bucureştĭ cît şi din Iaşĭ, s-aŭ distins în diferite rolurĭ din drame şi comediĭ, şi numele lor merită a fi citate în istoria dezvoltăreĭ arteĭ romîneşti dinainte de 1870.

In timpul din urmă, actuala generaţie cunoaşte încă bine succesele obţinute de *Grigore Manolescu*, care tînăr încă, ajunse la o reputaţie deosebită prin chipul în care creă o sumă de rolurĭ importante, în piese pe carĭ predecesoriĭ săĭ nu îndrăznise să le atingă. In *Hamlet, Romeo şi Julieta, Moartea civilă, Doĭ Sergenţi, Neron* şi în diferite alte drame şi comediĭ din repertorul clasic şi modern, Manolescu se relevă ca actor sîrguitor şi pătrunzător al caracterelor şi situaţiilor date, şi cu o silinţă extremă el reuşia în totdeauna să cucerească favoarea publicului, care-l simpatiza şi aplauda fără nicĭ o rezervă. Deşi Manolescu s-a produs în cele maĭ multe rolurĭ din drame şi tragediĭ, pentru care se simţia în deosebĭ atras, şi făcuse studiĭ speciale în străinătate, totuşĭ caracterul săŭ îl favoriza maĭ mult pentru rolurile moderne din comediile aşa zise «de salon», ca acele din *Mîndrie şi Amor* (*Maître de Forges*), *Danişeff, Lumea în care ţi se urăşte, Mutul dela Ingouville*, şi chiar în unele comediĭ bufe, în carĭ dese orĭ a obţinut succese scenice necontestate.. Manolescu a tradus asemenea un număr însemnat de piese franceze.

Dar, secera neîndurata a morții îi curma firul vieții în floarea vrîsteí, luĭ cași multor altor predecesori și colegí, ca Gheorghiu, Pascaly, Dimancea etc., carĭ ar maĭ fi putut aduce încă mult timp servicii reale arteĭ căreĭ se devoltase cu atîta pasiune și rîvnă.

Dintre femeĭ artiste carĭ *s*-aŭ distins maĭ mult pe scenele romîneștí, avem maĭ puține nume de citat In prima perioada a înjghebăriĭ teatruluĭ nostru, maĭ nicĭ una din actrițele ce se vad figurînd în trupele luĭ Caragiali, Millo, Luchian etc.. nu se rîdic mult dela nivelul comun.

Eugenia (*Nini*) *Valery*, fu una din cele dintăí actrițe care atrase asupra-șí atenția și simpatia generală a publiculuí ieșan, și apoĭ aceluĭ din întreaga țară. Ea escelă maĭ ales în comedii și vodevilurĭ. Svelteța și gingășia joculuĭ eĭ, unite cu o plăcuta voace de cîntăreață, o făcu să reușiască cu deosebire în roluri de ingenuitățĭ, subrete și travestirĭ, din piese ca *Baba-Hîrca* (*Viorica*), *Cucoana Chirița* (*Lulуța*), *Căpitan Charlotte*, *Vicomtele de Letorières*, *Ștrengarul din Paris*, *Curcănăreasa*, *Urîta satuluĭ* etc. Intreaga carieră artistică a Nini Valery fu un continuu succes, pînă ce ea părăsi teatrul, în urma uneĭ căsătoriĭ contractate la Craiova.

Smaranda Merișescu, o femee inteligenta, frumoasă, dar cu un corp colos, juca cu Millo și cu alte trupe din Iași și provinciĭ, rolurĭ comice, avînd ca specialitate *Chirițele* și alte nicocherale caraghioaze. In piese traduse, ea deasemenea reprezenta cu mult succes tipurĭ de mame saŭ soacre, potrivite cu corpolența eĭ, și în ultimul timp mi-aduc aminte încă, a obținut un succes colosal intr-un rol din comedia bufă *Năbădăile dramatice*, în care în unul din acte apărea travestită ca soldat roman.

Maria Teodorini, soția adoua a luĭ Teodor Teodorini, fu o actriță distinsă în rolurĭ de jună primă, cochete și curtezane, ca *Maria Tudor*, *Caterina Howard*, *Gentile Bernard*, *Curcănăreasa* etc.

Matilda Pascaly, cu o figură blîndă și simpatică, soția luí Mihail Pascaly, se rîdică însă maĭ presus de toate celelalte actrițe ale teatruluí romîn, în rolurĭ de prima forță, și fermecă publicul cu jocul și vocea eĭ naturală, duioasă și comunicativă. In *Dama cu Cameliĭ* maĭ cu samă, Matilda Pascaly atinse ade-

vărata măsură a talentuluĭ săŭ superior. Orĭ de cîte orĭ se reprezenta această piesă, cu Matilda în rolul *Margaretei Gauthier* succesul eĭ se afirma din ce în ce maĭ mult, şi publicul o primia cu ovaţiĭ nesfîrşite şi pe deplin meritate. Cînd ea îşĭ dădu

Matilda Pascaly în *Dama cu Camelii*

tributul vieţiĭ, răpită prea curînd din mijlocul camarazilor eĭ, de o boală nemiloasă, aceştia stăruiră să o aşeze în sicriŭ în costumul cu care juca ea de obiceiŭ pe Margareta Gauthier. Se spune de uniĭ colegĭ, că talentul Matildeĭ, şi instrucţia eĭ deosebită, fură întru atîta superioare, încît ea perfecţionase mult prin sfaturile sale pe soţul săŭ Mihail, care, imediat după moartea Matildeĭ, ne maĭ avînd cine să-l observe şi sfătuĭască sincer, pică în exagerărĭ, ceea ce-l făcu a perde mult în simpatia publică în timpul din urmă.

Frosa Popescu, debutînd maĭ întîĭ în teatrul din Bucureştĭ în rolurĭ de subrete şi travestirĭ, se duse apoĭ în străinătate, unde studia muzica şi debută ca cîntăreaţă de elită, sub numele de *Mascolini*, în maĭ multe teatre de operă din principalele oraşe din Franţa, Italia etc, unde repurta succese stralucite. Reveni maĭ tîrziŭ în ţară şi jucă, maĭ ales în Bucureştĭ, diferite rolurĭ însemnate, totdeauna cu succese necontestate, maĭ ales în

piesele *Steaua Nordului*, *Păstorița Carpaților*, *Dalila*, *Războiul Damelor*, *Mila lui Dumnezeŭ*, etc.

Raluca Stavrescu, actriță distinsă, cu o figură clasică, jucă împreună cu trupele luĭ Pascaly, Dimitriadi, etc., în Bucureștĭ, provinciĭ și în maĭ multe rîndurĭ în Iașĭ, primele rolurĭ din drame romantice, ca *Două Orfeline*, *Caterina Howard*, *Caterina a II-a*, *Marino Faliero*, *Fetele de Marmoră*, și altele. Ea era totdeauna iubită de public și aplaudată cu multă simpatie. Jocul eĭ păcătuia însă adesea prin unele exagerărĭ.

Fany Tardini, italiancă, venită cu o trupă străină în Romînia, rămîne aicĭ și joacă cu trupa luĭ Pascaly maĭ întăĭ, apoĭ îșĭ formează împreună cu frațiĭ Vlădiceștĭ o trupă proprie, cu care a continuat să joace viața sa întreagă, cutrierînd toate orașele din țară, din Bucovina, Transilvania și Basarabia. Chipul cum juca Fany, plăcut mult pentru public în general, era afectat și une orĭ din cale afară exagerat. Rolurĭ de capitenie a jucat în piesele *Lucreția Borgia*, *Cerșetoarea*, *Maria Tudor*, *Nebuna dela Șepte-turnurĭ*, *Nella*, *Vrăjitoarea* etc. O comedie de predilecție pentru ea și Alex. Vlădicescu, fu *Concina* de V. Alexandri, în care ambiĭ aceștĭ artiștĭ escelaŭ.

Un număr mare de artiste de al doilea ordin aŭ produs scenele romîneștĭ din țară, din carĭ unele aŭ avut succese însemnate în anumite rolurĭ, fără însă a se ridica prin talentul lor în rîndul celor deja citate. Intre aceste aŭ fost *Gabriela Luchian*, *Otilia Senti*, *Maria Constantinescu*, *Marița Vasilescu*, *Frosa Sarandi*, *Maria Flechtenmacher*, *Tudora Pătrașcu*, *Ralița Mihaileanu*, *Irina Poenariu*, *Anicuța Popescu*, etc.

Toate aceste tipurĭ artistice ale teatruluĭ romînesc, aŭ contribuit mult la cultivarea gustuluĭ public, învățîndu-l să ĭubiască arta națională și să frecventeze cît maĭ des spectacolele romîneștĭ. După ele aŭ apărut un număr însemnat de alțĭ artiștĭ, cu dorințĭ nu numaĭ de a egala pe predecesorĭ în talent și reputație, dar încă a-ĭ lăsa departe în urmă. Cu toate aceste, orĭ cîte silințĭ s-aŭ dat și-șĭ daŭ încă actualiĭ noștri artiștĭ în activitate, eĭ nu pot face să se uite tipurile și talentele celor ce i-aŭ precedat,—și nu un glas saŭ două se maĭ găsesc încă astăzĭ, între ceĭ ce aŭ cunoscut pe vechiĭ noștri actorĭ, carĭ să regrete că nu maĭ găsesc acum mulțĭ egalĭ în talente unor ca Millo, Luchian, Pascaly, Dimitriadi, Bălănescu, Galino, etc.

George Aramă

CERCETARE ISTORICĂ BISERICEASCĂ

DESPRE

DAMIAN

MITROPOLITUL MOLDOVEI (1435-1451)

II.

Acum după ce am văzut despre Damian că a fost mitropolit Moldoveĭ, vin a dovedi că Damian a fost mitropolit pe timpul sinoduluĭ dela Florența și că el în persoană a fost la sinod. Dar pentru aceasta să vedem dacă a plecat la Constantinopol, așa cum i se ceruse de patriarhie. Că Damian s-a dus la Constantinopol și că a plecat împreună cu Patriarhul, Impăratul și ceĭ-lalțĭ arhiereĭ și mitropolițĭ convocațĭ pentru aceasta, o atestă tot Sguropol în secția III, cap. II, pag. 44—45 din opera maĭ sus amintită, ĭată propriile sale cuvinte:

«Moldoblachiae Metropolitano, paulo antea iter domum instituendi, dedit in mandatis negotium pro virili procurare: et literis postea commonuit ad ipsum conscriptis, et Moldoblachiae principem: Rediit ad nos brevi Metropolitanus ipse, secum aducens in Comitatu Legatum nomina Neagogin, et Proto-Papam confessionibus audiendis seu primum Poenitentiarum.....»

Din acest izvor istoric se vede că mitropolitul se afla în Constantinopol și că cu puțin înainte de a se întoarce acasă, «paulo antea iter domum instituendi» patriarhul ĭ-a dat mitropolituluĭ Moldoveĭ însărcinărĭ și oficiĭ către sine...... și către principele Moldoveĭ..... și continuând zice că apoĭ: «s-a întors la noĭ grabnic mitropolitul însușĭ («rediit ad nos brevi metropolitanus ipse»), aducînd în suita sa pe Neagogin și pe cel întîĭŭ protoereŭ duhovnic.

In fața acestuĭ text așa de lămurit și de hotărîtor, nu maĭ poate rămînea nicĭ o umbră de îndoială, că n-ar fi fost mitropolit pe timpul sinoduluĭ Florentin. Orĭ cum s-ar căuta a se interpreta acest loc, un lucru este cert, că nimenĭ nu va putea bănui, că scaunul mitropolieĭ ar fi fost vacant, saŭ că mitropolitul n-ar fi sosit la timp în Constantinopol, adică înainte de plecarea patriarhuluĭ și a împăratuluĭ la Ferara-Florența, cum le place unora a alega, că deși s-a dus, delegațiĭ Moldoveĭ potrivиră să ajungă la Constantinopol, după plecarea sinodiștilor și a Impăratuluĭ la sinodul Florentin. Ceĭ ce n-aŭ ajuns într-un rînd la timp, și n-aŭ găsit pe împăratul și patriarhul, nu eraŭ delegațĭ a participa la sinodul Florentin, ci alțĭ solĭ, trimișĭ cu mult înainte de ținerea sinoduluĭ și aceștia fuseseră trimișĭ sub domnia luĭ Alexandru cel Bun spre a aduce cărțĭ bisericeștĭ orĭ poate dimpreună cu aceasta să fi avut și alte însărcinărĭ diplomatice, de oarece se constată că biserica și țara Moldoveĭ se adresaŭ patriarhieĭ și împărățieĭ Constantinopolitane în nevoile eĭ și că aceste raporturĭ cu patriarhia eraŭ nu numaĭ diplomatice, dar canonice și amicale, asemenea raportuluĭ dintre fiică și mamă.

Că alțĭ solĭ, din alt timp, decît al țineriĭ sinoduluĭ Florentin, n-aŭ ajuns la vreme în Constantinopol, ni încredințează Miron Costin (Letop. tom. I pag. 139), carele zice: «N-aŭ aflat soliĭ luĭ *Alexandru Vodă*, nicĭ pe patriarhul, nicĭ pe împăratul la Țarigrad, ci ĭar se întorceaŭ neisprăvind nimica; nu le aŭ părut a fi cu cale, ci s-aŭ dus la Ochrida, unde găsind pe episcopul de Ochrida și dîndu-șĭ solia la dînsul,*că eraŭ trimișĭ pentru învățătura legeĭ. . .*»

In ce an al domnieĭ luĭ Alexandru cel Bun se va fi trimis această solie, cronicarul nu spune, și dar nu cercetăm unde era în acest timp împăratul și patriarhul, cu atît maĭ mult nu întreprind această cercetare, cu cît Alexandru Vodă murind la 1432 și sinodul Florentin ținîndu-se la 1438—1439, nimene nu va primi că aceștĭ solĭ ar fi fost trimișĭ a lua parte la sinodul Florentin, despre care înainte de 1432, nicĭ ideĭa convocăriĭ luĭ nu era născută.

Se vede dar din cuvintele cronicaruluĭ amintit maĭ sus, că aceștĭ solĭ nu puteaŭ fi însărcinațĭ a reprezenta biserica Moldoveĭ la vr-un sinod, ci avură altă anumită solie: «că eraŭ tri-

mişi pentru *învăţătura legii*, adică spre a-şi procura cărţile trebuitoare bisericeşti.

Acum după ce am inveederat falşitatea alegaţiunei acelora, care le place a spune că delegaţii Moldovei n-aŭ ajuns la timp în Constantinopol şi după ce am invederat confuziunea ce fac cu punerea în scenă a altor soli, din altă vreme, şi trimişi pentru altă ceva la Constantinopol, vin a relua firul celor începute în acest al doilea punct şi urmez cu probele că Damian cu adevărat a fost mitropolit Moldovei pe timpul sinodului.

Că Damian cu adevărat a fost mitropolit al Moldovei şi că el a fost la sinodul Florentin şi nu altă persoană, o confirmă şi grecul latinizat «Allatius» în «De perpetua consensione» pag. 1387, în care loc arată că Damian a fost la Florenţa, căci e şi subscris: O tapinos mitropolitis Moldovlahias Damianos. (Vezi şi Revista Tocilescu III, pag. 39).

Că Damian era mitr. Moldovei pe timpul sinodului, aceasta o probează subscrierea sa în actele conciliului, zice şi Sguropul în Vera Historia Concilii Florentini», sect. III, C. 2, pag. 45.

Mai departe, Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei» vol. I, Iaşi, 1868, pag. 106, vorbind despre Domnul Moldovei zice: «Acesta este carele a făcut cunoscut numele Moldovenilor care era puţin cunoscut pe la alte ţări, adică prin aceasta că a trimis pe Mitropolitul şi alţi soli moldoveneşti la soborul dela Florenţa şi prin apărarea statornică a învăţăturii celei lămurite s-aŭ învrednicit de a luat dela Ioan Paleologul, imperatorele Bizanţului, numele de Despot, cinstindu-l împreună şi cu coronă crăiască». In acest izvor istoric, relevez această eroare numai, că se pune sinodul Florentin pe timpul lui Alexandru cel Bun, pe cînd azi se ştie că Alexandru cel Bun murise cu mult înainte de ţinerea sinodului, adică a murit la 1432, iar sinodul s-a ţinut la 1438—39. Dacă însă trecem peste această confuzie istorică, vedem din cuvintele lui Cantemir credinţa şi tradiţia ţării, despre participarea Mitropolitului Moldovei la sinodul de la Florenţa.

Şi în istoria mitropoliei Moldovei de d-l C. Erbiceanu la pag. LVI, cetim: Damian 1439. „Acesta a subscris lucrările soborului Florenţei“.

Iar, «Cronica Romînilor» de G. Şincai, Bucureşti, 1866,

t. I., pag. 624, maĭ adaugă: «că pentru Damian, carile a iscălit în soborul dela Florenţa, a urmat luĭ Grigorie».

Aşa dar şi pentru Şincaĭ este nedubioasă mitropolia luĭ Damian şi participarea luĭ la Florenţa, rezemîndu-se pe Rainald şi Le Quien tom. I. pag. 1251. Dar maĭ adăugăm o dovadă Le Quien în Oriens Christianus, tom. I, pag. 1253 zice: «La sinodul dela Florenţa la care s-a unit şi Damian, mitr. Moldoveĭ».

Din toate acestea dar, se probează luminat, că mitropolitul Moldoveĭ Damian, a fost în persoană la sinodul Florentin şi atuncĭ alegaţiunea unora că vre-un călugăr grec l-a reprezintat cade de sine.

III.

Acum vin la al III-lea punct de dovedit şi anume că Damian, deşi a aderat şi subscris uuiunea la Florenţa dar grabnic s-a lepădat de ea.

In privinţa acestuĭ fapt, ce e dreptul, n-avem multe dovezĭ istorice, dar totuşĭ nu lipsesc.

Faptul că despre acest lucru, ca şi despre multe alte amănunte istorice, n-avem destule lămurirĭ şi dovezĭ, este, că învăţaţiĭ noştri de pe atuncĭ, nu le-aŭ eternizat prin scrierĭ şi dacă asemenea lucrurĭ s-aŭ scris de cineva, aceştia sînt aproape străiniĭ, adică veciniĭ ţăriĭ noastre, carĭ consemnaŭ ceĭa ce li se părea demn de amintire. Că lucrul este aşa, ĭar nu un product al proprieĭ mele fantaziĭ, aplicate în sînul trecutuluĭ, voĭŭ lăsa pe Miron Costin să ne spună. Iată ce zice el în «Voróva cătră cetitoriĭ scrieriĭ sale: «Că Letopsiţele cele străine (pe care se pare a le fi avut înainte), lucrurile cele maĭ însemnate, cum sînt războaele şi schimbările, scriŭ a ţărilor megieşe; ĭară cele ce se lucrează în casa altuĭa, deamăruntul lucrurĭ de casă, n-aŭ scris, şi de a luĭ Letopişeţ, de moldovan scrisă nu se află.» (Vadă-se Letopişeţele de Cogălniceanu).

Acum cînd despre un lucru atît de mic, ca acela ce discutăm, nu vom găsi îndestule amănunte doveditoare, să nu fim prea pretenţioşĭ, să ne mulţumim şi cu maĭ puţin, dar condiţional ca acea dovadă să fie demnă de toată crezarea.

O dovadă de felul acesta, în privirea celor ce mĭ-am propus a proba, nĭ-o oferă Allatius în «De perpetua consensione» pag. 1387, 1389, el zice: că «Damian a continuat a fi mitr. Mol-

dovei şi dupa ţinerea sinoduluĭ dela Florenţa, dar solenel s-aĭ lepădat impreună cu alţiĭ de uniunea din Florenţa». Curentul dec unionist ce se formase, l-a tîrît şi pe el, dar grabnic producîndu-se o reacţiune contra uniuneĭ, prin neîmblînzitul Marcu Eugenie, al Efesuluĭ, afară de cîţĭ-va, toţĭ ceĭlalţĭ aŭ lepădat uniunea şi între eĭ găsim şi pe Damian.

O altă dovadă este, că străiniĭ eterodoxĭ aŭ eternizat maĭ numaĭ pe aciĭa ce aŭ rămas fidelĭ uniuneĭ, precum pe un Isidor al Rusieĭ, etc., ĭar despre ceĭlalţĭ, n-aŭ voit să ştie. Acum de vreme ce Latiniĭ, nu fac nicăirĭ amintire despre Damian, că ar fi rămas credincios uniuneĭ, urmează că nicĭ n-a ţinut-o.

Dar maĭ avem o probă. Allatius în «De perpetua consensione», pag. 1287, zice: că «Damian prin mitropolitul Nicomidieĭ şĭ-a dat votul contra uniriĭ dela Florenţa, după informaţiunĭ date în sinodul dela Constantinopol din 1450—51».

Dacă pe lîngă aceasta maĭ adăugăm şi ceĭa ce cetim în «Cartea Patriarhilor» capitolul despre Simion Trapezunteanul, în care se afirmă că «după stăruinţa Domnuluĭ Moldoveĭ Ştfan-cel-Mare (o eroare), Damian a fost ĭertat şi integrat ĭarăşĭ mitropolit, putem încheĭa cu toată siguranţă, că Damian grabnic s-a lepădat de uniune.

Din acest izvor istoric relevez eroarea istorica numai, că pe vremea luĭ Ştefan cel Mare ar fi fost Damian mitropolit Moldoveĭ, pe cînd în timpul luĭ Ştefan cel Mare se afla mitropolit Teoctist.

Autorul cărţiĭ Patriarhilor, ştia sigur că mitr. Moldoveĭ Damian se lepădase de uniune, aceasta era un fapt generalmente cunoscut în biserica ecumenică; dar se vede, că n-a ştiut pozitiv cine era pe atuncĭ Domn Moldoveĭ.

Maĭ putem deduce din acest izvor istoric şi aceĭa că Domnul de pe atuncĭ, în faţa ţăriĭ pururea ortodoxă şi în faţa reacţiuniĭ antiunioniste, ce în mic a purces chiar din timpul ţineriĭ sinoduluĭ, dar care în urmă a devenit generală, vine în faţa reculegeriĭ generale de-şĭ face profesia credinţeĭ sale, a ţăriĭ şi a bisericiĭ Moldoveĭ, arătîndu-le prin forma de maĭ sus, că şi mitropolitul s-a lepădat de uniune şi dar să i se ĭerte şi să-l considere de fiŭ prea credincios al bisericiĭ ecumenice şi dar demn de a arhipăstori. Ceĭa ce a făcut şi Serbia în 1375. Vezĭ vol.

2, pag. 38—39. Istoria bisericească de Prof. Eusebiu Popovicĭ, Bucureştĭ 1901.

Iată ce înţeles poate să aibă acest loc, faţă cu textele clare din izvoarele istorice maĭ sus amintite.

Că Damian al Moldoveĭ, repede a lepădat uniunea şi că anume aceasta a făcut-o prin Macarie, mitropolitul Nicomidieĭ, opinează şi d-l C. Erbiceanu, carile în istoria mitropolieĭ Moldoveĭ, pag. LVII, zice despre Damian: «Acesta a subscris lucrările soboruluí dela Florenţa, pentru carele a *desiscălit* Macarie mitr. Nicomidieĭ, după cum dovedeşte Şincaĭ, tom. I, pag. 393-397, 398 şi tom. II, pag. 3.

Din toate cele de maĭ sus, rezultă clar şi neîndoelnic că mitropolitul Damian grabnic a lepădat uniunea făcută în soborul dela Florenţa.

IV.

Vin maĭ departe a demonstra, că mitr. Damian s-a întors dela Florenţa la scaunul săŭ şi a arhipăstorit pînă la 1451 inclusiv.

Despre întoarcerea în ţară a mitr. Damian şi anume la scaunul săŭ, ávem începuturĭ de probe, şi deşi puţine, dar demne de toată crezarea.

Aşa, Allatius, părtelnic al Latinilor, în «De perpetua consensione», pag. 1387, 1389, zice: «că Damian a continuat a fi mitropolit al Moldoblachieĭ şi după ţinerea sinoduluĭ Florentin, dar *solenel* (solemn) se lepădă de uniuue, împreună cu alţiĭ».....

Iar în Cartea Patriarhilor, cap. despre Simion Trapezuntul, se afirmă că după stăruinţa Domnuluĭ Moldoveĭ (Ştefan cel Mare?), Damian a fost ĭertat şi integrat ĭarăşĭ mitropolit. Acest loc confirmă mitropolia luĭ Damian şi după ţinerea sinoduluĭ dela Florenţa. In ceea ce priveşte stăruinţa Domnuluĭ de pe atuncĭ către Patriarhie, o am discutat maĭ sus la punctul III din această scriere.

Maĭ avem în Allatius un loc la pag. 1287, unde după informaţiunĭ date în sinodul dela Constantinopol, ţinut la 1450—51 se confirmă că mitropolitul Moldoveĭ, se lepădase de uniune, aşa că acest loc vorbeşte elocuent, că Damian cel ce aderase la uniune, dar pe urmă se lepădase de ea, arhipăstoría la scaunul săŭ.

Şi fiind-că ţinerea sinoduluĭ din 1450 la Constantinopol,

s-a părut unora îndoelnică, aduc o probă istorică sigură și anume pe istoricul bisericesc Meletie, mitropolitul Ateneĭ. Daŭ în traducere romînească, ceĭa ce scrie el despre acest sinod, făcută de mitropolitul Veniamin, Iașĭ 1842. La veacul al XV, pag. 40, zice: «Soborul cel maĭ din urmă din Constantinopol s-a adunat în vremea luĭ Constantin cel maĭ de pe urmă împărat al Elinilor, în biserica Sft. Sofiĭ, la anul 1450, viind împreună ceĭ treĭ patriarhĭ: Filoteĭŭ al Alexandrieĭ, Doroteĭŭ al Antiochieĭ și Teofan al Ierusalimuluĭ, asemenea mitropolițĭ și episcopĭ, spre *cercetarea și judecata celor lucrate în Florența*, ĭar adunărĭ întru acest sobor s-aŭ făcut patru. Tot în această carte se arată ce anume s-a discutat în fie-care ședință.

Am adus această dovadă, ca astfel să dispară orĭ-ce umbră de îndoială despre neexistența acestuĭ sinod.

Ținerea acestuĭ sinod, care a avut un anumit scop, a cerceta și judeca atitudinea și lucrările dela Florența arată lămurit că s-a putut vorbi și despre Damian al Moldoveĭ, carele participase la Florența, dar carele grabnic lepădîndu-se de uniune, a rămas a arhipăstori.

Dar maĭ avem un text hotărîtor.

Dositeĭŭ, patr. Ierusalimuluĭ, în Istoria Patriarhilor Ierusalimuluĭ, cartea X, cap. 6, tom. 2, pag. 910, scrie: că Voevodul Moldoblachieĭ a respins și dat anatemă conciliul dela Florența, anume după reîntoarcerea acasă a mitropolituluĭ. S-ar părea ca în acest loc, anume s-a accentuat reîntoarcerea mitropolituluĭ la scaun, ca în viitor nimenea să nu o poată pune la îndoială arhipăstoria și maĭ departe a luĭ Damian. Și dar este maĭ mult ca veridic că Damian s-a întors la scaun și a arhipăstorit pe timpul sinoduluĭ dela 1450, de care-ce după informațiunĭ date în sinod, se vorbi și despre el că lepădase uniunea, el deci arhipăstoria și probabil a arhipăstorit pînă la 1451. Aceasta rezultă din actele sînoduluĭ Constantinopolitan dela 1450-1451.

Cît privește socotința izolată a luĭ Cantemir in descrierea Moldoveĭ, că mitr. Damian, carele a acceptat uniunea la Florența, n-a îndrăznit a se întoarce la scaunul săŭ și că în locul săŭ, Marcu din Efes, a pus pe arhidiaconul săŭ Teoctist, de origină bulgară, ca mitropolit al Moldoveĭ, este de sigur o eroare, pe care Cantemir o face din cauză că confundă pe Damian cu Grig. Lepeș, arhiepiscop latin, ce se aflase prin țările noastre pînă la

ţinerea conciliuluĭ Florentin, şi carele după sinodul Florentin, în adevăr nu s-a maĭ întors în Moldova. (Vadă-se istoria Romînilor de A. Treb. Laurian, pag. 39 Ediţ IV. Bucureştĭ, 1873).

Părerea aceasta a luĭ Cantemir necontrolată îndestul, a fost admisă în întregul eĭ şi de Şincaĭ, ba maĭ înflorind-o, că biserica răsărituluĭ l a escomunicat, ĭar ţara nu l-a maĭ primit în scaun.

Evident, că aceste părerĭ sînt cu totul nejustificate faţă cu textele precise din maĭ sus amintitele izvoare istorice demne de tot respectul. Şi dar concluzia firească este că mitr. Damian s-a întors dela Florenţa la scaunul săŭ şi a arhipăstorit, probabil pînă la 1451, cînd ĭĭ urmează Visarion.

Că succesorul luĭ Damian la mitr. Moldoveĭ este Visarion, o probează cartea luĭ Ştefan Voevodul Moldoblachieĭ cătră Doroteĭŭ arhiepiscopul de Ochrida, care se află în Glasnic VII, 177, atestă E. Golubinschi în Istoria bisericeĭ romîne, tradusă de Caracicoveanu, Iaşĭ 18.

Aşa dar mitopolitul Damian arhipăştoreşte vreme îndelungată, nu putem preciza data suireĭ sale pe scaunul mitropolitan, în tot cazul aceasta se întîmplă maĭ înainte de lucrările pregătitoare pentru ţinerea sinoduluĭ dela Florenţa, şi dacă nu greşim, socot că cel maĭ tîrziŭ a ajuns mitropolit Moldoveĭ la 1435, ĭar în anul 1451 murind, ĭĭ urmează la mitropolie Visarion, carele arhipăstoreşte pînă la 1456, data morţiĭ luĭ. Iar după Visarion, urmează mitr. Teoctist al II, carele a uns la domnie pe marele domn, Ştefan cel Mare.

Acum cînd din toate amintitele izvoare istorice, se vede clar că a fost un Damian, mitropolit în Moldova, că a participat la sinodul Florentin şi a aderat la uniune, dar grabnic şi-a dat votul de lepădare prin Macarie, mitr. Nicomidieĭ, şi că şi după ţinerea sinoduluĭ a continuat a fi mitropolit, pînă la moartea sa, întîmplată în anul 1451, şi că nepotrivirile din Cantemir faţă cu mulţimea altor izvoare maĭ însemnate, maĭ vechĭ şi maĭ bine informate, nu se pot socoti decît greşelĭ involuntare; trec a vorbi puţin şi cu aceĭa carĭ par a ascunde adevărul istoric, în scopul numaĭ de a scoate din istorie figura luĭ Damian, pentru că a fost la Florenţa şi a dat o adesiune pripită dar grabnic retractată.

Faptul, că i s-a făcut bisericeĭ Moldoveĭ onoarea de a fi invitată la o aşa adunare, unde se întruniaŭ capiĭ ceĭ maĭ în-

semnaţî aî bisericeî răsărituluî şi apusuluî, (precum şi confesiunilor eterodoxe, ca Armenî, Nestorienî), mă îndrituesc a cugeta la multe de toate. dar maî ales la reputaţiunea frumoasă ce se dovedeşte că avea biserica noastră din Moldova şi la *fama* statuluî nostru, care nu putea fi trecut cu vederea.

Şi aş putea deduce din această împrejurare, că în sec. al XV, noî bisericeşte am stat poate maî bine decît cum li s-ar părea unora la prima vedere.

Chiar singur faptul că biserica noastră n-a putut fi atrasă la uniune, este pentru noî ortodoxiî o notă prea bună, ïar pentru Papalitate semnul vădit şi proba cea maî convingătoare de tăria ortodoxieî la Romînî şi un avertisment pentru viitor de a renunţa la zadarnicile eî iluziunî de a ne papistăşi.

Aciïa însă, cari tăinuesc, cu saŭ fără bună ştiinţă, mitropolia luî Damian, nu fac alta decît, intind un văl negru asupra trecutuluî istoric, ca privirea să nu maî poată răsbate spre a-şî da cine-va samă bine despre rolul ce în trecut l-a jucat biserica noastră, fie în concertul ortodoxieî, fie în genere în întreaga biserică creştină.

Să sperăm că vălul acesta, tot purtîndu-se din mînă în mînă, astăzî de uniî, mîine de alţiî se va rumpe odată şi generaţiile viitoare vor vedea maî bine, ceïa ce nouă nu ne este posibil decît a zări.

Preutul V. Damian

De ale artei decorative

Fiecare națiune, își are îmbrăcămintea sa deosebită, costum saŭ port național, păstrat din o vechime adîncă. In decursul timpuluĭ a suferit schimbărĭ la clasele aristocratice și neguțitoreștĭ. Aristocrația fiind cu dare de mînă a făcut călătoriĭ prin țărĭ străine; de asemenea și negustorimea după afacerĭ, la întoarcere a adus multe obiceiurĭ, unele maĭ bune, altele maĭ răle, astfel că s-a întreținut în timpurĭ curentul diferitelor mode.

Moda în îmbrăcămintea modernă, la clasele muncitoare a pătruns foarte încet, în unele localitățĭ maĭ mult în altele maĭ puțin. Asemenea și la noĭ, în unele locurĭ și maĭ cu samă la munte aproape de loc; aicea frumusețea costumuluĭ național a rămas aceĭașĭ dela origine, ba pot zice că în unele localitățĭ, a luat o interesantă dezvoltare ce nu puțin impresionează pe orĭcine, cu atît maĭ mult pe ceĭ ce se interesează.

In ziua de Sf-tul Ilie 20 Iulie al anuluĭ 190.. pe la oarele 2 după amiază mă aflam la așezămîntul apelor minerale Căcĭulata din Rîmnicul-Vîlcea; timpul era frumos și lume foarte multă. E un obiceiŭ la această stațiune, ca în zile de sărbătoare să se facă horă și petrecere populară; așa în acea zi era o mișcare, parcă maĭ vioae ca altă dată, era așteptat ceva maĭ deosebit. La o parte muzica începe să cînte; în timpul acesta se aduna de prin vecinătate flăcăĭ și fete îmbrăcațĭ în haĭne de

sărbătoare de toată frumuseța. Cunoșteam portul nostru din deosebitele localități ale țării care cu mici deosebiri e același pretutindenea, dar acesta de pe aicea e de o surprinzătoare armonie și bogăție în colori.

Felurile ornamentațiunei pe fote, bondițe și cămășile lor, eraŭ cusute cu fir și fluturi de aur și argint, cu lînă, mătase și mărgele colorate; si în timpul horei alcătuită din aproape 200 de persoane prin ondulațiunile produse de haine în timpul mișcării aruncaŭ mii de sclipiri ca ale diamantelor, alternîndu-se cu diferite colori de pe ele și apăreaŭ ca valuri de pietre nestimate și colori ce încîntă și mișcă sufletul omenesc.

Ce momente înălțătoare de suflet! aș fi voit să nu se mai sfîrșiască această măreață priveliște ce făcea a uita de sine.

Prin care minune aŭ ajuns aceste fete să facă astfel de opere de artă? Căci sînt opere de artă aceste lucrări, în adevăratul înțeles al cuvîntului; și eŭ cred că mulți pictori și mai ales artiști decorativi în special ar rîvni ca să poată produce așa norocite armonii în lucrările lor.

Răspunsul îl putem avea dacă observăm cum se petrec lucrările.

La clasele muncitoare din toate țările dar mai ales pecît se știe la noi, în orice meșteșug, îndelungata practică acumulată, se lasă moștenire din tată în fiŭ, împreună și cu știința modului de lucru, adică că: lîngă anume coloare, se potrivește (merge) numai anume coloare.

Prin urmare pentru ca aceste fete, se fie în stare să facă așa lucruri, adecă acele costume de pe ele, aŭ trebuit să moștenească cunoștinți nu numai prin viŭ grai de la mamele lor, dar și talente de la moși strămoși. In aceste lucrări sînt închegate aptitudinile, și experiența de prin veacuri, împreună cu simțul romînesc în arta decorativă.

La poporul de la țară, prin aceste locuri restrase, găsim adevarate comori ale acestei arte virgine, ne vițiate ca și obiceiurile și datinile strămosești.

Mă întrebam, de ce oare artiștii noștri nu cercetează țara, cu mai multă atențiune, și să vază ce avem și noi, ca manifestări artistice mai originale, și pătrunzind în miezul și caracterul lor să se inspire din acel a

nostru și să nu imiteze numaĭ tot ce e străin, ĭar de lucrul romînesc parcă ĭ-ar fi rușine dar, se vede că ne lipsește cultura artistică în domeniul activităților noastre naționale. Așa dar, în loc să ne silim ca să arătăm lumeĭ că avem și noĭ absolut toate elementele, maĭ mult decît fundamentale, reeșind din asta că avem chiar o artă decorativă, proprie nouă, romînească, ne place maĭ mult să fim sterșĭ de pe lume, contopițĭ, înghițițĭ în arta celorlalte națiunĭ prin silința ce punem de a lucra ca eĭ. Și cu chipul acesta sîntem considerațĭ, pînă și de noĭ înșine, ca ne existînd. O culme de inconștiență ce cu regret trebue să o subliniem.

Dacă prin artă, maĭ mult ca prin orĭ-care alte mijloace, se poate face cunoscută și considerată o națiune, apoĭ sîntem datorĭ a căuta de a deveni conștiențĭ de lucrul acesta și dînd la lumină adevăratele comorĭ ale arteĭ noastre naționale să ne silim a fi cît maĭ răspîndite și cunoscute, utilizînd orĭ-ce înprejurărĭ favorabile spre a ne servi Patria și Neamul.

A. C. Hogaş

Notiţe despre raportul dintre lexicul daco-romîn şi neo-bulgar

Introducere

Nu e desigur venit încă momentul, pentru a putea stabili cu preciziune cronologia raporturilor dintre limbile bulgară şi romînă, din punctul de vedere lexical în cazul nostru. Nu voiŭ trata în rîndurile ce urmează cestiunea de la începutul ei, adică dela influenţa v.-slavă asupra l. romîne, pentru a trece apoi la influenţa bulgară mai noua: ci, ca să nu repet lucruri deja spuse, voiŭ aduna aci cuvintele romîneşti, care figurează în dicţionarele l. bulgare generale, deşi fireşte dicţionarele l. bulgare şi chiar Djuvernua, sînt necomplecte pe alocurea; voiŭ da cîte-va indicaţiuni asupra dialectului meglenit, un dialect daco-romîn asupra căruia graiurile bulgăreşti încunjurătoare aŭ exercitat o influenţă intensă, voiŭ înşira apoi vorbele romîneşti, ce le-am cules din materialele pentru dicţionarul bulgar dela sfîrşitul volumelor Sbornicului Ministeriului bulgar şi voiŭ încheia cu un cuvînt asupra influenţelor ruseşti şi germane în s. al 19 lea comune noua şi Bulgarilor.

Dar mai întîiŭ o scurtă lămurire de ordine istorică.

La năvălirea Slavilor în ţările din sudul Dunării, dînşii mai curînd şi mai ales aŭ avut raporturi cu elementele romanice decît cu Grecii şi despre aceasta daŭ mărturie numeroşi termini romanici în limbile slavo-bisericească, sîrbo-croată şi bulgară; formele slavizate ale elementelor excluziv romanice se potrivesc în majoritate cu formele romîneşti corespunzătoare (Jirecek C., Die Romanen in d. Städt. Dalm. währ des M.-Alters, I, Wien 901, p. 35—6).

Prima răzleţire a maselor romîneşti o pune acum mai în urmă Jirecek (o. cit. I p. 34) prin s. al 7-lea, iar G. Murnu

prin ss. VIII-IX (Conv. Lit. XXXIX 107); elementul romînesc și maĭ ales cel sud-romînesc din peninsula balcanică, odinioară maĭ însemnat ca număr, s-a deznaționalizat în mare parte în mijlocul mulțimeĭ de Grecĭ și Bulgarĭ din centrele maĭ depărtate de regiunile romîneștĭ propriŭ-zise.

Istoria «Vlahilor» în regiunea adriatică și în Serbia e cunoscută din documente și orĭ cum maĭ bine decît istoria elementuluĭ romînesc din Bulgaria, adică a elementuluĭ vechiŭ păstoresc, a chirigiilor și proprietarilor de hanurĭ și a celor cîteva grupurĭ de colonii romîneștĭ de pe malul drept al Dunăriĭ, dela Silistra spre vest (v. scrierea luĭ C. Jirecek despre *principatul bulgar*, în capitolul privitor la Romîni cf. I. Bogdan în Conv. Lit. pe 1889 pp. 97 u].

De aceste colonii romîneștĭ din Serbia [1]) și Bulgaria s-a ocupat în urmă, din punctul de vedere linguistic maĭ ales, G. Weigand (Jhrbesichte VII și XIII), dar maĭ sînt și alțĭ Romînĭ în Bulgaria necercetațĭ încă; Romîniĭ de est și de sud aĭ Serbieĭ sînt originarĭ din Valahia-mică, ceĭ de vest din Banat, ceĭ din Florentin din regiunea Hunia-Moțățeĭ, etc

Prezența Romînilor în Bulgaria, parte bulgarizațĭ în decursul vremurilor, parte nu, precum și a Bulgarilor în sate din județele Dolj, Olt, Romanațĭ, Teleorman, Vlașca, Ilfov maĭ ales Ialomița etc. (Weigand în Jhrb. VIII 248 u]. venițĭ maĭ cu seamă pe aci în s. al 19-lea [2]], explică romînizmele maĭ vechĭ din l. bulgară generală și cele maĭ nouĭ din unele graiurĭ n.-bulgare de pe lîngă Dunăre precum și bulgarizmele caracteristice pentru anumite regiunĭ din Oltenia și Muntenia. Tot aicĭ trebuie amintită și asemănarea între toponimiea bulgară și romînă, de origină slavă și anume a țărmurilor Dunăriĭ de pe la jumătatea cursuluĭ eĭ și bulgaro-romîn spre vest. (Urmează)

---

1) Romîniĭ din regiunea sîrbă sînt menționațĭ pe la Vitovnica la 1733 in Glasnik LVI p. 287-292 (ap. Jirecek in A. f. sl. Ph. XV 102).

2) Puținele și împrăștietele știrĭ, pe care le avem în această privință, se raportă la întregul secol al 18-lea și prima jumătate a s. al 19-lea și maĭ mult la imigrărĭ de peste Dunăre în Muntenia, decît la emigrărĭ dincolo în Bulgaria.

M. Jacota

INCERCĂRI
ASUPRA
ETEROGENULUI ROMÎN

Din cele treĭ cazurĭ latineştĭ (masculinul, femeninul şi neutrul) limbile romanice aŭ păstrat numaĭ două. masculinul şi femeninul. Neutrul, influențat de analogie, alunecarea sunetelor şi alte principiĭ, s-a confundat după limbĭ orĭ cu masculinul, orĭ cu femeninul, şi a dispărut, ne maĭ păstrîndu-se decît icĭ colo la adjective şi pronume.

O dezvoltare deosebită a luat neutrul latin în limba romînă. Căcĭ, pe cînd în celelalte limbĭ romanice el a devenit saŭ masculin saŭ femenin la ambele numere, în limba romînă a luat forma masculină la singular şi femenina la plural, devenind eterogen.

Un fenomen analog a avut loc în italiana şi retoromana, unde neutrele latine aŭ devenit masculine la singular şi femenine la plural. In aceste limbĭ însă asemenea neutre devenite eterogene, aŭ păstrat la plural vechea formă *-a*: *legno -legna*. In romîneşte vechea formă *-a*, care prin alunecarea sunetuluĭ trebuĭa să se prefacă în *-ă*, a fost înlocuită prin forma femenină *-e*, şi acesta e punctul caracteristic, pe care voim să-l explicăm.

In consideraţiile, ce vor urma, nu vom avea în vedere decît substantivele, la care genul nu a fost fixat din natură. O altă restricţie e, că dintre substantive nu ne vom ocupa decît de cele latineştĭ şi vechĭ greceştĭ, ce aŭ luat parte la fermentarea limbiĭ romîneştĭ. Vom face abstracţie şi de eterogenele dezvoltate maĭ tîrziŭ pe terenul limbii romîne şi de cele împrumutate din limbĭ străine, asupra cărora a lucrat analogia, pe măsură ce aŭ fost întroduse în limbă.

Părerea noastră este, că terminaţia plurală neutră *-e* a provenit din o alunecare de sunet. Nu însă cum vrea Lambrior [Cartea de citire XIV], care stabilind legea că *ori-ce* **a** *neaccentuat se schimbă în* **e**, deduce şi consequenţa că neutrele -a, -ora s-aŭ schimbat în -e, -ure. Dacă e o alunecare de sunete, ea nu e de natura aceasta; legea pusă de L. e gre-

șită, *căci ori-ce* a *neacc. se transforma in* ă, *nu in* e. Acesta e un fapt pe deplin stabilit și nu credem necesar să mai înșiram exemple.

Nu toate neutrele latine însă aŭ devenit eterogene în limba romînă. Ci, ca și in celelalte limbĭ romanice, o parte șĭ-aŭ schimbat complect genul.

Astfel:

Neutre plurale devenite femenine singulare:

alvea (albie), *battalia* (bătaĭe), *cichorea* (cicoare), *cerasia* (cireșa), *cingula* (chingă), *corna* (coarnă), *damna* (daună), *folia* (foaĭe), *fraga* (fragă), *facta* (faptă), *ilia* (iie), *licia* (iță), *lumina* (lumina), *mora* (mură), *ostia* (ușă), *persica* (persică), *pira* (pară), *poma* (poamă), *pruna* (prună) *spodia* (spuză) *templa* (tîmplă).

Neutre singulare devenite femenine singulare:

culmen (culme), *fel* (fiere), *legumen* (legumă), *mare* (mare), *mel* (miere).

Despre asemenea trecerĭ zice Diez: Nimic maĭ natural decît o asemenea contopire a pluraluluĭ în singular, de oare ce cele maĭ multe cuvinte arată obiecte, ce sîntem obicĭnuițĭ a le vedea reunite două cîte două, saŭ în masă, oarecum ca o unitate ».

Deja în latinește găsim *cingula -ae* (Ovidius și alții), *pruna -ae* (Venantius Fortunatus), ĭar în Appendix Probi *vicocastrae* in loc de vicocastrorum.

Pentru limba romînă procesul uneĭ astfel de schimbări de gen se oprește la exemplele arătate maĭ sus; imensa majoritate a neutrelor a luat un drum deosebit de restul limbelor romanice.

Neutrele, devenite eterogene, le putem împărți în două clase: una, la care *-a* final este precedat de un sunet palatal, și o a doua, la care nu observăm acest caracter. Le vom înșira în tablourĭ, deci, după caracterul ce-l aŭ, și vom arăta cum s-aŭ influențat aceste două clase una pe alta.

adjutorium (ajutoriŭ), *altare* (altariŭ),, *allium* (aiŭ), *ungularium* (unghieriŭ), *armarium* (almariŭ), *brachium* (braț), *calcaneum* (călcăĭŭ), *calendarium* (calindariŭ), *capitaneum* (căpătaiŭ), *calcatorium* (călcătoriŭ), *extraneum* (straĭŭ), *frondarium* (frunzariŭ, = din frunzar prin analogia luĭ *frunză*, dela care s-a considerat ca derivat), *genuculum* (genunchiŭ), **granuceum* (graunț), *granarium* (grînariŭ), **gutturarium* > *guttur* + *-arium* (guturaĭŭ; în forma moldovenească *gutunariŭ* pri-

mul *r* s-a prefăcut în *n* prin disimilație față de *r* următor), *hospitium* (ospăț), *hordeum* (orz), *judicium* (județ), *jugulum* (junghiŭ), **manuclum* (mănunchĭŭ), *medium* (mĭez), *milium* (meĭŭ), *nutricium* (nutreț), *negotium* (negoț), *nomen* (nume), *pervigilium* (priveghiŭ), *pretium* (preț), *prandium* (prînz), *puteum* (puț), *palea* (paĭe; aicĭ se prezintă un fenomen tocmaĭ contrar aceluĭ petrecut cu *ostia*, *fraga*, *mara* etc.: *paĭe* a fost considerat ca pl. și s-a format un sing. analogic), *scrinium* (secriŭ), *sospirium* (suspin), **singultium* (sughiț. Nu e *singultus*, căcĭ altfel nu ne putem explica pe ț. Poate însă un derivat imediat din verbul *sughiț*), **serium* (șir. Pentru celelalte limbĭ romanice etymon e *series*. Acest *series* nu poate fi romînescul *șir*, căcĭ ne-am aștepta la un *șire*; orĭ poate avem aicĭ de a face cu acelaș fenomen ca și la *palea*?), themelion (temeiŭ).

Substantivele din această clasă prin alunecarea sunetuluĭ aŭ schimbat forma veche *-a* în *-ă* și apoĭ în *-e* sub influența sunetuluĭ palatal precedent. Conform alunecăriĭ sunetuluĭ romînesc dintr-un *calcaneum*, de ex., a eșit regulat *călcăĭŭ* și din *calcanea* am căpătat ĭarășĭ regulat *călcăĭe*.

O bună parte din eterogenele înșirate în această clasă aŭ astăzĭ la plural terminația *-urĭ*. Aŭ trebuit să aĭbă însă la început forma *-e*, pentru că *-urĭ* s-a întrodus tîrziŭ.

Odată ce alunecarea sunetuluĭ a schimbat vechea formă *-a* în *-e*, analogiea a luat această nouă formă și a propagat-o maĭ departe și la acele neutre, la carĭ alunecarea sunetuluĭ nu putuse să provoace asemenea schimbare. In această din urmă categorie intră următoarele eterogene: *bucinum* (bucĭum), **botum* (bot), *bonum* (bun), *capistrum* (căpăstru), *caput* (cap), *cerebrum* (crier), *coelum* (cer), *conventum* (cuvînt), *cornu* (corn), *canticum* (cîntec), *corpus* (corp), *cubitum* (cot), *desertum* (deșert), *ferrum* (fĭer), *filum* (fir), *formosum* (frumos), *factum* (fapt), *fenum* (fîn), *furtum* (furt), *nu fulgur* (fulger), *frigus* (frig), *frenum* (frîŭ), *gelu* (ger), *granum* (grîŭ), *glomus* (gh[illegible]. *guttur* (gît), *jugum* (jug). *lucrum* (lucru), *lignum* (lemn, *lutum* (lut). *laridum* (lard), *locum* (loc), *monimentum* (mormînt), *mustum* (must), *melum* (măr), *nucetum* (nucet), *nasum* (nas), *ovum* (oŭ), *ossum* (os), *peccatum* (păcat), *pavimentum* (pămînt), *pometum* (pomet), *pectus* (pĭept), *rostrum* (rost), *signum* (semn), *stabulum* (staul), *sibilum* (șuer), *scamnum* (scaun), *sebum* (săŭ) *stratum* (strat), *stercus* (vr. ștерc), *tribulum* (trier), *tempus* (timp), *uber* (uger), *vinum* (vin), *vadum* (vad), *velum* (văl),

vestimentum (veşmînt), *vasum* (vas), *venenum* (venin), *viscum* (vîsc).

Pe lîngă acestea există o a III grupă de substantive, care în latineşte eraŭ masculine, iar în romîneşte aŭ devenit eterogene. Să le înşirăm maĭ întîĭ şi apoĭ vom discuta cauza probabilă a acestor schimbări de gen.

arcus (arc), *acus* (ac), *anellus* (inel), *carrus* (car), *campus* (cîmp. E şi masculin: *a luat cîmpiĭ, bate cîmpiĭ*, ïar nu *a luat cîmpurile bate cîmpurile*), *circus* (cerc), *cucullio* (cucuĭŭ), *culus* (cur), *cuneus* (cuĭŭ), *cippus* (cep), *dolus* (dor), *digitus* (deget), *focus* (foc), *fundus* (fund), *fumus* (fum), *fremitus* (freamăt), *fusus* (fus), *fructus* (frupt), *gyros* (giur), *gurgullio* (gurguĭŭ), *gustus* (gust), *humerus* (umăr), *nodus* (nod), *pantex* (pîntece), *petiolus* (picior), *rivus* (rîŭ), *risus* (rîs), ramus (ram), *sinus* (sîn), *sonitus* (sunet), *spicus* (spic), *somnus* (somn), *lycos* (cioc), *tonitrus* (tunet), *trunculus* (trunchiŭ), *umbilicus* (buric), *urceolus* (ulcior), *ventus* (vînt), *venatus* (vînat).

Pentru unele din ele, ca *sinus*, *digitus*, *humerus*, *culus*, *umbilicus*, *petiolus*, *trunculus*, *pantex*, putem invoca analogiea altor părţĭ ale corpuluĭ: *caput*, *corpus*, *calcaneum*, *cerebrum*, *gutur*, *nasum*, *pectus*, moştenite ca neutre. Un *gurgullio*, *cucullio* şi-aŭ schimbat genul şi aŭ format pluralul prin analogiea etrogenelor cu aceïaş terminaţie: *calcaneum*, *capitaneum*, *themelion*, *extraneum* etc. Dar sînt o mulţime altele, pentru a căror schimbare de gen nu putem aduce nicĭ o analogie. Şi atuncĭ se pune întrebarea: să nu fi fost oare o simplă alunecare de sunet, care apoĭ analogic să fi provocat o schimbare în gen? In adevăr, vedem cuvinte ca *passus*, *campus*, *numerus*, *humerus*, *cerebrum*, *monumentum* (masculin izolat în înjurăturĭ), care din cauza alternăriĭ luĭ *e* şi *i* în terminaţie alternează în gen. Că *e* şi *i* alternează în silabele neaccentuate, schimbîndu-se spontaneŭ necontenit unul în altul, şi că acest fenomen e foarte vechiŭ, este un lucru ştiut. Astăzĭ în dialectul moldovenesc *i* disputa pretutindenĭ, în terminaţiĭ maĭ ales, locul luĭ *e*. Să nu se fi petrecut oare în primele timpurĭ de formamaţie ale limbiĭ romîne tocmaĭ contrarul de ce se întîmplă astazĭ în Moldova? Pe vremea aceïa *i* final afon şi consonant de azĭ era şi fonic şi sonant un *carri* a putut trece în *carre* prin alunecarea sunetuluĭ, devenind apoĭ eterogen prin analogie. Dacă este aşa, atuncĭ acest fenomen e foarte vechiŭ, e anterior veaculuĭ al VII-lea, cînd africatizarea luĭ $t+i$, $c+i$, $s+i$ era un fapt îndeplinit. Altmintrelea un *mugitus* ar

fi dat *mugețe*, nu *mugete*, *fusus* ar fi dat *fușe*, nu *fuse*, etc. Că un astfel de lucru s-a putut întîmpla, nu este de loc de mirare, cînd știm din exemple sigure că alunecarea sunetului și analogiea fac astfel de operații. Ca să nu ne referim decît la exemplele de noĭ date, la schimbarea genuluĭ unuĭ nume ca *folia*, *ostia*, *fraga*. a lucrat întîiŭ alunecarea sunetuluĭ, dînd etymelor latine forme ca: *föăĭe*, *ușe*, *frăgă*, și apoĭ analogiea, care le-a vîrît în grupa femeninelor. Deci *rivi*, *fundi*, *campi*, *doli*, *sini*, *funi*, etc., prin schimbarea lui *i* în *e*, aŭ fost vîrîte și fixate prin analogiea pluraluluĭ femeninelor în grupa numelor femenine plurale.

Astăzĭ dintre aceste substantive multe aŭ pluralul *-urĭ*, dar întroducerea acesteĭ forme este posterioară. In ce privește extinderea, ce a luat-o această terminație *-urĭ*, am crede că ea trebue atribuită *ritmuluĭ*, adică faptuluĭ că Romînul, fiindcă nu i-aŭ plăcut forme ca *prînze*, *puțe*, *aĭe*, le-a înlocuit cu forme ca *prînzurĭ*, *puțurĭ*, *aĭurĭ*. Tot ritmul, ajutat de diferențiare, e cauza pentru care nu s-a întins această terminație la toate eterogenele.

In rezumat. In sînul limbiĭ romîne neutrele aŭ format o clasă aparte cu terminația plurală *-ă*. Această clasă însă cu greŭ se putea menține în fața cauzelor de schimbare a limbiĭ, carĭ necontenit rupeaŭ din ea substantive, trecîndu-le, fie în grupa femeninelor, fie în a masculinelor, cu atît maĭ ușor, cu cît simțul pentru neutru era slab. Totușĭ clasa neutrelor s-a putut menține, pînă cînd alunecarea sunetuluĭ a făcut o largă spărtură, prefăcînd la aproape jumătate din substantivele neutru plurale pe *-ă* în *-e*. Atuncĭ analogiea n-a maĭ avut nicĭ un frîŭ, iar simțul de neutre a dispărut. Rezultatul a fost întinderea terminațieĭ *e* la *toate* neutrele, carĭ la plural aŭ devenit femenine prin analogiea femeninelor cu aceiaș finală.

Numaĭ în modul acesta se poate da o explicare fenomenuluĭ. Căci, dacă numaĭ singură analogiea ar fi provocat schimbarea, e greŭ de înțeles pentru ce s-a vîrît tocmaĭ terminația *-e* femenină. Nu era maĭ firesc, să se întroducă terminațiea masculină *i*, deoarece neutrele aveaŭ la singular forma masculină? D. A. Philippide (Principiĭ 67-68) atribuise transformarea terminațieĭ plurale a neutrelor influenții analogice a substantivelor femenine și masculine. In prezentul studiŭ n-am făcut alta decît să caut să găsesc pentru analogie o bază maĭ largă și maĭ eficace în însușĭ sînul neutrelor.

Dări de samă

Schmoller. — Luptele de clase și dominația claselor. Sub acest titlu apare în „Revue internationale de sociologie" din Martie a. c. un articol tradus, datorit luĭ Schmoller [1]. Comunicarea e o problemă a științeĭ încă în faza empirică a sociologia în care cercetările se mărginesc numaĭ la pure constatărĭ de fapte, căcĭ formularea de sinteze n-ar avea decît o valoare restrînsă și problematică. Chestia deși de actualitate nu e însă nouă; așa voiŭ indica o teorie a unuĭ autor ce s-a ocupat excluziv și sistematic luînd problema din punct de vedere al sistemuluĭ săŭ sociologic, e vorba de L. Gumplowicz. Insemnătatea și superioritatea teorieĭ profesoruluĭ dela Graz constă în aceea că e închegată într-un sistem logic de vederĭ sociale, care după autorul eĭ cel puțin ar explica întreaga evoluție istorico-politică a omenireĭ. In rezumat Gump. susține că constituția actuală a orĭcăruĭ stat e rezultatul unuĭ proces natural trecut printr-o serie de revoluțiĭ întîmplate pentru supremație și putere [2].

„Urcîndu-ne la condițiile și începuturile istorice ale diviziuneĭ prezente sociale, zice G. în Lutte des races pag. 207 208, găsim pretutindenĭ în compoziția etnică o eterogenitate, care a rezultat din dominația exercitată la început de un trib străin asupra triburilor indigene". Poligenismul, această eterogenitate primitivă și naturală, e baza sistemuluĭ săŭ. El a determinat lupta dintre popoare, cînd furioasă și sălbatecă, cînd ascunsă și prefăcută în aparența uneĭ viețĭ profund zbuciumate. Acest războĭ de sclavie și ascultare pentru uniĭ, de dominare și supremație pentru alțiĭ, alcătuește conținutul istorieĭ omeneștĭ. Poligenismul maĭ posedă și o altă importanță sociologică de căpetenie, căcĭ e considerat ca substratul legilor sociale. Legile sociale ĭes din luptă, lupta n-ar putea să ĭasă decît din diferențiarea primitivă etnică" [3]).

Aceĭași chestiune îĭ preocupă și pe Schmoller în comunicarea citată, numaĭ că tratarea eĭ e făcută maĭ empiric și fără tendințĭ doctrinare.

S. deosebește în stat două tendințĭ antagoniste ale căror echilibrare menține unitatea: a) forța ce-l împinge spre creștere, spre progres forța centrifugă b) alta ce-ĭ menține unitatea de origină, de limbă, rasă, obiceĭurĭ, religie, etc. Antagonizmul

---

1] Comunicație făcută Academieĭ de științĭ din Berlin.

2]. La lutte des races (trad. franc.) Comp Grusedriss der sociologie Gump. pag 113—121.

3) Grs. der Sociologie op cit. pag. 92.

claselor, dominația lor depinde în fiecare stat și la fiecare epocă de măsura uniformității și diversitatea cetățenilor, de organizarea lor, a guvernămîntului etc. Cu cît agregatele sociale sînt maĭ primitive cu atît acest antagonizm e maĭ maĭ puțin acut; popoarele cu o civilizație veche prezintă o diferențiare maĭ mare economică și socială care implică o luptă maĭ vie între clase, amenințînd disoluția vecheĭ unitățĭ morale și religioase, căcĭ clasa biruitoare capătă maĭ multă inteligență și capacitate tehnică și economică decît virtuțĭ sociale, ĭar clasele inferioare rămîn în urmă în ceĭa ce privește cultura spirituluĭ.

a] *Natura luptei.* Orice stat prezintă două felurĭ de interese: 1] *Comune*, cele ce rețin membriĭ luĭ în jurul aceleĭașĭ guvernărĭ pe acelaș sol, cu aceĭașĭ religie, limbă, aspirațiĭ etc. 2] *Diferite* maĭ ales de natură practică și economică.

Tăria unuĭ stat se va măsura după ascendentul ce-l aŭ cele dintăiŭ interese, adică cele comune, asupra celor diferite, ĭar energia se va aprecia după putința cu care interesele claselor distincte se subordonă intereselor comune de neam. Progresul statuluĭ va fi maĭ asigurat cînd aspirațiile și ambițiile de clase sînt stăpînite sub aparența uneĭ păcĭ binefăcătoare de sacrificiĭ individuale, lucrînd cu toțiĭ la realizarea intereselor generale. Dar istoria unuĭ popor fiind, cum s-a zis, o continuă luptă externă și internă, avînd în vedere numaĭ viața lăuntrică ea va prezenta alternativ epoce de pace și lupte sociale. Cu cît frămîntările de caste vor fi maĭ îmblînzite, pretențiunile maĭ micĭ și egoizmul maĭ stăpînit va fi un criteriŭ maĭ mult că întreaga națiune e îndrumată către activitate maĭ spornică generală.

De obiceiŭ luptele se daŭ: pe baza dreptuluĭ constituțional, prin numirea funcționarilor, alegerea reprezentanților poporuluĭ, prin modul de organizare și administrare a școalelor, a justițieĭ, etc.; pe baza dreptuluĭ personal, privilegiĭ personale. distribuireĭ veniturilor, avantajiilor economice. Delimitarea legală între averea comună și cea privată, între economia colectivă și particulară este decisă pentru clasele mijlociĭ și de jos; clasele de sus guvernanțiĭ aŭ lăsat-o pentru dînșiĭ nehotărîtă ca prin acest mijloc să-șĭ asigure o avere mare, decĭ un traiŭ maĭ bun.

De aicĭ, acea luptă adesea crudă și primitivă între clasele care apără unele, dreptul de control și modificarea distribuireĭ veniturilor și a proprietățiĭ, de a obține condițiĭ maĭ bune de traiŭ, ĭar altele de a-șĭ însuși cît maĭ multe avantajiĭ.

b) *Dominarea claselor.* Luptele, zice Schmoller, par a fi o consecvență a dominăriĭ claselor; clasa dirigentă caută să-șĭ facă interesele sale prin opresiunea claselor de jos în virtutea superiorităţiĭ politico-economice ce o are. O astfel de cauză găseste și d-l A. C. Cuza în politica țăriĭ noastre. «Clasele noastre dirigente nu s'aŭ ocupat decît de propriile interese, cu o inconștiență, aproape fără exemplu și în paguba, maĭ ales, a

țăranilor noștri Și aceste abuzuri ale claselor noastre dirigente precum și neputința în care se află țărănimea noastră de a se apăra în contra lor, neștiind să se servească de formele uneĭ organizări de stat în nepotrivire cu starea sa culturală își aŭ amîndouă expresiunea și deznodămîntul lor tragic în răscoalele țărăneștĭ, care se produc la noĭ din cînd în cînd și nicăerĭ aĭurea în gradul acesta [1])

c] *Asupra dezvoltăriĭ dreptuluĭ și a legislațieĭ.* Aicĭ autorul cearcă a indica cauza constituireĭ claselor sociale, atingînd chestia formăreĭ statuluĭ. Se indică în scurt: 1] stabilirea uneĭ clase autocrate ca guvernanțĭ, care se afirmă prin abuzul puteriĭ ce șĭ-o ĭea; 2] se aduc alte cercurĭ de populațiĭ, prin sufragiul, la conducerea și în exercițiul funcțiunilor publice; atuncĭ aspirațiile democrațieĭ devin puternice; 3] continuarea statuluĭ nu-ĭ posibilă decît prin instalarea unuĭ guvern maĭ tare decît opoziția, guvern capabil să dea o legislație maĭ bună, maĭ justă prin educația oamenilor politicĭ imparțialĭ, care se rîdică deasupra concepțiilor strîmte și meschine de fraze și domină intelectual statul și societatea.

Dar în sînul orĭcăruĭ popor în care guvernarea se împarte între clase opuse în vederĭ și principiĭ se naște cu timpul o nouă forță socială, opinia morală și juridică, care nu e decît răsfrîngerea de apreciere asupra programuluĭ de activitate cu care se prezintă un guvern în fața națiuneĭ. Dacă vechile monarhiĭ absolute se puteaŭ dispensa și chiar înfrînge această conștiință publică, astăzĭ ea este semnul de durabilitate și încredere al unuĭ partid. Această luptă de principiŭ întovărășit de aprobarea conștiințeĭ sociale e absolut necesară, nu numaĭ atît ca duce la perfecțiunea instituțiilor juridice și a formelor constituționale care împiedecă abuzul claselor și în contra acestora face un guvern maĭ ferm și maĭ just ca altă dată . Ea aduce întinderea relațiilor politice și sociale și decĭ înlăturarea flagelluluĭ actual, războiul, fapt ce după Kant va fi un ideal realizat [2]].

Sfîrșind această parte, autorul se întreabă, care e drumul spre o maĭ mare consolidare a statelor în sînul umanitățiĭ. Schmoller arată cum cezarismul s-a sfărmat sub triumful guvernelor constituționale care se întăresc tot maĭ mult în tipul, încă ideal, al republicelor democratice. Statele Europeĭ care unesc o constituție liberă cu o solidă monarhie ereditară, oferă pînă azĭ cea maĭ bună garanție contra marelor abuzurĭ de clase . Schmoller încheind spune că luptele sînt cu atît maĭ mari și durabile cu cît ne apropiem de epoca medie și primitivă, fapt ce-ĭ dă dreptul a nădăjdui la îndulcire lor.

Pe aceleașĭ motive Spencer îșĭ imaginează statul ideal, în care războiul va fi o curiozitate a timpurilor de mult apuse [3]).

---

1). Arhiva a. VI-95. „Țaraniĭ și clasele dirigente" pag. 539.

2) Vezĭ Kant zum ewigen Frieden pag. 56 ev. Reclam.

3) Spencer. Le morale evolutionniste pag. 127—28.

Ceĭa ce e de nădăjduit, e că aceste lupte din a căror frămîntare ĭese progresul, să fie cît maĭ spornice în îmbunătățirea individuluĭ și a statuluĭ, să aibă ca armă convingerea și rațiunea ĭar violențele și terorizmul să fie înlăturate ca netrebnice mijloace ale timpurilor de întunecată barbarie.

Ilie Ghibănescu

Iosef Popovicĭ, Rumaenische Dialekte. I. Die Dialekte der Munteni und Pădurenĭ im Hunyader Komitat, Halle a. d. S. Niemeyer 1905, un vol. în 8° de XI-168 pg., 4 Mk.

D. Iosef Popovicĭ ș-a propus să ni dee, într-o serie de volume, o înfățișare a dialectelor romîneștĭ. *Die Dialekte der Munteni und Pădurenĭ im Hunyader Komitat* cu care începe este o dovadă strălucită de ce însemnează a se face *dialictologie romînă* de către *romînĭ* pricepuțĭ. Materialul, cu multă răbdare adunat, este expus în chipul cel maĭ metodic. Ni se daŭ indicațiĭ asupra călătorieĭ si asupra moduluĭ cum s-a strîns materialul, apoĭ lista complectă a celor 43 de sate cercetate și a persoanelor carĭ l-aŭ informat tinerĭ, bătrînĭ, băețĭ, fete, femeĭ, bărbarĭ, țăranĭ, soldațĭ, științorĭ de carte și neștiutorĭ. Urmează apoĭ observațiĭ etimologice asupra numirilor topice, așezarea, numele și numărul populațieĭ. In cap. II se studiază raporturile sociale: ocupațiĭ, comerț. cultură, nume-nume de botez la bărbațĭ și femeĭ (Taufnamen), porecle pentru bărbațĭ, femeĭ, băețĭ, fete (Spottnamen), nume de familie (Familiennamen), nume de animale de boĭ, vacĭ, oĭ, țapĭ, capre, caĭ, ĭepe, cînĭ, cățele, porcĭ, scroafe, cucoșĭ, găinĭ (Tiernamen). Lista aceasta de nume cuprinde aproape 36 pg. pe 3 coloane. Pe alte 40 pg. se fac observațiĭ asupra lor. In sfîrșit în cap. III se dă o descriere a dialectelor: 1 a) material pentru fonologie, în felul d-luĭ Gustav Weigand. Se daŭ 140 de cuvinte normale (Normalwörter. Autorul le numește Schlagwörter) din punct de vedere al vocalelor al diftongilor, al consoanelor, al grupelor de consoane și al circulațieĭ și selecțieĭ cuvintelor. Asupra acestor lucrurĭ se fac deasemenea observațiĭ; b) raporturĭ morfologice, c) locul dialectelor Muntenilor și Pădurenilor în cercul dialectelor romîne, 2) texte și glosar.

Cartea d-luĭ P. are calitățĭ deosebite. Materialul este foarte bogat, foarte important și foarte metodic expus. In darea etimologiilor autorul este de o prudență neobișnuită.

Abĭa se pot face cîteva observărĭ mărunte. Așa, Romîni.

cari în Hunedora se numesc *Munteni* nu cred să-şi tragă numele dela *Muntenica* (pg. 21), căcĭ acest nume al Valahieĭ este cunoscut şi dat de Moldovenĭ (v. D. Onciul, Conv. Liter. 1901 pg. 1021 1024). Eĭ se numesc *Munteni*, tot aşa dupăcum o parte din Romînii din Macedonıea se numesc *Megleni* (=*Munteni*, v. Arhiva 1904 pg. 478). La pg. 120 autorul deosebeşte treĭ felurĭ de *a* în dialectele studiate: un *a* mijlociŭ, un *a* închis şi un *a* a foarte închis (aproape *o* deschis), pe care-l însamnă printr-un *a* prevăzut cu o rotiţă deasupra, dar pe care noĭ, din lipsă de caractere fonetice, îl vom însemna prin *à*. Pe acest *à* d. P. îl consideră ca un «*a* sehr geschlossenes», dar este maĭ degrabă un *o* foarte deschis, căcĭ se articulează cu o «uşoară rătunzire a buzelor». Spre această părere ne îndreaptă şi origina acestuĭ *à*, care, după noĭ, trebue căutată în reducerea diftongului *oa*, dupăcum probează următoarele exemple pe cari le iaŭ din Texte : *vrăjitàrye* ← vrăjitoarye, *làra*, *làră* ← lŭară, *scàsă* ← scoasă, s-o *slàbàdă* ← sloboadă, *dàrmă* ← doarmă, *amîndàŭă* ← amîndoaŭă, să-l *omàră* ← omoară, *càstă* ← coastă, s-o *làt* ← lŭat, *dàŭă* ← dŭaŭă, doaŭă, *nàŭă* ← noŭă şi cuvîntul normal *susuàră* ← susuoară. Datorită însă mareĭ asămănărĭ în timbru cu *a*, *à* s-a întins apoĭ şi în cuvinte în cari el nu are raţiune etimologică, dupăcum arată cuvinte normale ca *magàr* ← magar, *vacàr* ← vacar, *vătràny* ← vătrany, *ĭàrbă* ← iarbă, *peànă* ← peană, Aşa dar atît modul de articulare cît şi origina arată că *à* este un *o* deschis, şi este anume un *o* foarte deschis, maĭ deschis chĭar decît *o* deschis unguresc, de care se deosebeşte lămurit, dupăcum constată d. Popovicĭ. Acest *à* se găseşte, după d-niĭ Popovicĭ şi Bartoli, şi în dialectul istrian. Origina şi raspîndirea luĭ are şi acolo aceĭaş explicaţie. In sfîrşit d. P. neglijează de a indica accentul emfatic depe cuvinte. Este o neglijenţă, care, deşi comună tuturor filologilor din noŭa generaţie, trebue să dispară odată.

Incheĭŭ aceste rîndurĭ cu convingerea că, prin bogăţiea şi importanţa materialuluĭ şi prin metoda desăvârşită a expuneriĭ luĭ, lucrarea d-luĭ Popovicĭ este cea maĭ importantă lucrare de dialectologie romînă din cîte avem pănă acuma.

G. Pascu

NOTIŢI

Dl. **Teodor T. Burada**, licenţiat în drept dela Facultatea din Paris, fost consilier la Curtea de Apel, avocat, membru corespondent al Academieĭ Romîne, vechiŭ elev al Conservatoruluĭ Imperial de muzică şi declamaţiune din Paris, fost profesor la conservatorul de muzică şi declamaţie din Iaşĭ, membru corespondent al maĭ multor societăţĭ filarmonice, *a fost numit profesor onorific la conservatorul de muzică şi declamaţie din Iaşĭ*, cu decretul Ministeruluĭ cultelor şi Instrucţiuneĭ publice sub No. 24881 din 6 Maĭ 1905, pe care-l dàm aici:

Domnule,

«In vederea rodniceĭ şi îndelungateĭ d-voastre activităţi pe tărîmul artelor, pe care l-aţĭ cultivat, pe lîngă celelalte importante ocupaţiuni ale d-voastre, spre onoarea culturii naţionale, şi ca un semn de cinste şi totodată şi de recunoştinţă, am onoarea a vă face cunoscut că aţi fost numit profesor onorific la Conservatorul de Muzică şi Declamaţiune din Iaşĭ.

Bine-voiţi vă rog, Domnule, a primi asigurarea deosebiteĭ noastre consideraţiunĭ.»

(Iscălit) Ministru M. VLADESCU

(Iscălit) Inspector general şi Director artelor *G. Sterian*

Dl. *Gh. Ghibănescu* profesor la şcoala normală «Vasile Lupu» din Iaşi *a fost ales membru corespondent al Academieĭ Romîne*, secţia istorică, în sesiunea de Martie a. c. Prin această alegere Academia a dat cuvenita atenţiune şi răsplată activităţii desfăşurate pe terenul istoriografieĭ romîne. Pe lîngă cele publicate în coloanele *Arhiveĭ*, d-l Gh. Ghibănescu are o bogată colecţiune de documente slavo-romîne inedite deaproape 4000 la număr, începînd din secolul al XV pînă în secol al XIX-a. Pînă acum a cules 9 volume marĭ de documente, sub numele de «*Surete şi Izvoade*».

Ministeruĭ Instrucţiuneĭ Publice şi al Cultelor a înlesnit d-luĭ Gh. Ghibănescu publicarea a 2 volume de documente istorice din colecţia sa de documente «Surete şi Izvoade». Fiecare volum va cuprinde 40 coale de tipar. Se vor tipări cele maĭ vechĭ şi maĭ însemnate documente din colecţia de inedite a d-luĭ Ghibănescu. Lucrarea se va tipări la tipografia *Dacia* din Iaşi. Ea va fi gata în doĭ anĭ.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVI. Iulie şi August 1905 No. 7 şi 8.

TEODOR T. BURADA

Cercetări despre începutul teatrului romînesc în Transilvania

I.

Pe cît ne este cunoscut pănă acuma, cea maĭ veche scriere în limba romînească cu caracter teatral, pare a fi o *tragedie* asupra morţiĭ luĭ Grigorie Ghica Vodă din Moldova, ce se află în biblioteca Episcopieĭ greco-catolice din Oradea-mare, (Banat); manuscris pe hîrtie lungăreaţă avînd 12 foĭ nenumerotate. Acea tragedie e întitulată: *Occisio Gregorii in Moldaviae Vodae tragice expressa.* Acest manuscris, pe care l-am văzut în acea bibliotecă, l-am şi copiat acolo şi se află în păstrarea mea [1]); e scris cu litere cirilice şi latine, avînd o mulţime de prescurtărĭ la cuvinte, ceĭa ce-l face să fie cu anevoĭe citit. Sînt scene în care persoanele vorbesc cînd romîneşte, cînd latineşte, cînd ţigăneşte şi cînd

---

1) O copie de pe acest manuscris se află şi la Academia romînă.

ungurește. Acea tragedie e lipsită de valoare literară și de caracter dramatic. Autorul eĭ e necunoscut. In această tragedie scrisă în proză, prologul numaĭ și o scenă în care vorbește un cioban, sînt în versurĭ. Noĭ credem nimerit a le arăta aicĭ.

Iată-le:

PROLOG

1. Acum tocma nu de demult
Lucru groznic de temut
In Moldova s-a tîmplat.
Perire ca de-împărat.
Locul vestit și oraș
Să numește să știți Iașĭ
Cu primejdie și ostașĭ.
2. Ghica Vodă Grigorie
Domn în mare dregătorie
Vrînd să stea lîngă credință
Și neamuluĭ mîntuință
Cu vicleșug s-a chemat
Tirănește sau tăiat
De Bașa turcesc legat.
3. O amară prăpădire!
Insuși merge la perire
Că argintul l-aŭ zăbovit
Și cu capu s-aŭ plătit
Că Turciĭ ăl năpădiră
Macar că doi căzură
Și viața ăi luară
4. Care pănă vom arăta
Faceți bine a asculta
Și de-om greși a erta
Toate bine a îndrepta
Ca târziŭ toți ne-am sculat
Fără gînd ne am apucat
Iată dar am și lucrat.

CIOBANUL

Și eŭ am fost învățat
Husar viteaz lăudat
La Grigorie mare Vodă,
Care Turciĭ ăl tăiară,
Dar de cînd m-aŭ țipat
Că i-am vestit moarte'n sat
Tot oile am păzit
Și încă-s maĭ fericit,
O minune cum muri
De'n viață pristăvi
De mi-aș aduce aminte
De niște-npodobite cuvinte
Să'l iert și să-i cînt mai pe urmă
Apoĭ se mă duc la draga de turmă.

La finele aceste tragediĭ stă scris: *Denique clamatur vivat Maria Theresia, Ioseph et Greg. Major.* Cu aceste cuvinte închee autorul această tragedie, urînd și strigînd să trăiască suveraniĭ de pe atuncĭ, precum și *Greg. Major*, fost episcop în Blaj sub Maria Theresa [1]). De aici se vede că tragedia a fost scrisă între aniĭ 1777—1780.

1) Vezi: Analele Academieĭ seria 2. T. II. Secț. I. pag. 212, în care d-l N. Densușanu vorbește despre acest manuscris.

Afară de această tragedie, călătorul german *Fr. Sulzer* care a cercetat poporul romîn din toate părțile Dacieĭ, ne vorbește despre o piesă de teatru, un fel de farsă — *comedie pastorală* — cu cîntece și în versurĭ, scrisă în limba romînă, ce s-a reprezentat în Brașov (Transilvania), cu ocaziunea uneĭ *nunțĭ săsești*, înainte de 1782 și despre care ne vorbește în *Istoria* scrisă de el [1]). Scenele piesei conțin obiceiurĭ de-ale poporuluĭ romîn și se petrec între un *cioban*, un *mire* și maĭ mulțĭ tovarășĭ, a acestuĭa ca nuntașĭ, și carĭ alcătuesc corul.

Din cele ce conține această pĭesă vom arata aicĭ pe scurt cele ce urmează: Se înfățișează maĭ întăĭ un cioban și cîntă, apoĭ vine mirele și zice:

Pace bună în această casă!
Ședeți fraților la masă,
Să trăiască și mireasa,
Zile multe să trăiască.

După aceasta vine ĭar un cioban, care cu o voce de tenor, istorisește că Radu tovarășul săŭ s-a logodit cu frumoasa Ilinca. Apoĭ vine Drăguș, un adorator a Ilincaĭ și cîntă cu o voce de bas supărarea și invidia sa. La finele pieseĭ întregul cor al tovarașilor liniștesc pe Draguș, amintindu-ĭ bucatele bune ce sînt înaintea lor, și din care începuse a și mînca, și anume: *plăcinte, o gîscă friptă, alămâĭ* din Bucureștĭ, *vin de Cernăteștĭ* și *cărnațĭ.*

La finele acestuĭ cor urmează mulțămirea către mire și mireasă:

Inchină frate să trăiască,
Să nu lipsască foc și ească,
Mireluĭ și la mireasă,
Ca să umple toată casa
De coconi de ceĭ frumoșĭ
Și cu fete de folos,
Că bine ne-a ospătat,
Mirele se fie lăudat!

In acest fragment teatral cu totul primitiv, se află o mulțime de glume, pîcîlelĭ cu aluziunĭ cu totul triviale, grosolane și obscene.

1) Geschichte des Transalpinischen Daciens. Wien. 1782. T. III. pag. 19.

De sigur această farsă teatrală a publicat-o Sulzer după vre-un manuscript ce-l găsise el atuncĭ, căcĭ ne dă şi sămnătura autoruluĭ romîn, într-o formă cam curioază, pe care noĭ o arătăm aicĭ, în facsimile şi anume:

şi care credem noĭ, că nu este de cît iscălitura proprie a autoruluĭ scrisă cu *ceardac*, ca în timpurile vechi, şi trebuĭ a fi cetită saŭ *Milecu* saŭ *Micule*, nume ce se găsesc la romînĭ.

E de necontestat că această mică farsă originală, e un început de spectacol teatral, şi orĭ cît de informă ar fi, începe totuşĭ să ne arăte spiritul predominant în poporul romîn pentru artă şi poezie.

II.

După cît ştim cea întâĭ reprezentaţiune teatrală ce s-a dat în limba romînă, în marele Principat al Transilvanieĭ a fost în anul 1326, de către eleviĭ clericĭ din seminarul mitropolitan din Blaj, cu ocaziunea zileĭ onomastice a rectorului lor Sim. Crainic. Piesa care s-a jucat, a fost o *„Eglogă pastorală“*, în care figura şi o păstoriţă, al căreĭ rol se permisesă ca să fie jucat de un cleric în veştminte femeeştĭ. Din această cauză se crede că Episcopul I. Bob, n-a azistat la acea reprezentaţiune, dar se spune, că după aceia ĭ-a părut răŭ. Această primă reprezentaţiune în limba romînă, a fost jucată de minune de eleviĭ seminaruluĭ, încîntînd pe public. Cronostichul, făcut cu acea ocaziune, sună: *„Rectori nostro, Krainik Simeonque vocato, Sint dii propitii! Poscitur ore pio“* [1]).

După această reprezentaţiune care a fost primită cu cel maĭ mare entuziazm de public, tineriĭ clericĭ maĭ dădură şi alte piese. Aceĭ clericiĭ elevĭ, zeloşĭ de a vede teatrul romîn progresînd, aŭ cerut de la maĭ mariĭ lor, după îndemnul maĭ ales a tînăruluĭ cleric Gheorghe Bariţ, ca să li se dele voĭe, să facă o colectă între romîniĭ din acea ţara, spre aşĭ pute aduna o sumă de banĭ cu care să-şi poată face o cortină, decorurile şi costumele necesare la piesele ce vor maĭ

---

1) Vezĭ: *Transilvania*, număr festiv la jubileul săŭ de 25 anĭ. Sibiŭ. 1895. pag. 61.

juca. După ce această cerire li s-a învoit, eĭ adunară de pe la maĭ mulţĭ protopopĭ şi parohĭ sume marĭ de banĭ. Totalul banilor adunaţĭ s-a rĭdicat la 400 fiorinĭ.

Eĭ cu aceştĭ banĭ îşĭ întocmiră decorurĭ şi cele necesare pentru teatru, şi urmară a juca în fie-care an piese cu cuprins maĭ ales religios-biblic, în acelaşĭ timp însă şi naţional, bună-oară „*Regele Sedechia*“ saŭ „*Cuprinderea Ierusalimuluĭ prin Caldeĭ*“. *Mureşanul* şi altele.

Cu elevii clericĭ din Seminar s-a maĭ unit şi tinerimea adultă, şi cu modul acesta s-a înjghebat o societate dramatică, care a dat în ĭarna anuluĭ 1833, în cele treĭ zile ale Crăciunuluĭ, piesele: *Domnişorul pîcîlit*, comedie în două acte, tradusă din nemţeşte de Ioan Rusu, profesor de Geografie de la Facultatea filozofică; *Egloga pastorală* într-un act, compusă, în versurĭ de Timoteiŭ Cipariu, care se jucase în anul 1826 şi altele.

Elevii clericĭ care compuneaŭ trupa dramatică eraŭ: *Gheorghe Bariţ, Samuil Pop, Graur Vlasta, Grigorie Pop, Moldovanu Vasile, Moldovanu Dimitrie*, şi alţiĭ.

Decorurile aŭ fost zugrăvite de profesorul de desemn din Sibiŭ, care era un german. Orchestrul teatruluĭ era alcătuit de un taraĭ de lăutarĭ ţiganĭ.

Cu ocaziunea reprezentăriĭ pieseĭ „*Mureşanul*“ pe teatrul Seminaruluĭ din Blaj, în anul 1835, G. Bariţ, a compus următoarea scenă teatrală în versurĭ: *Instreinaţiĭ*, la care aŭ luat parte *un tînăr*, *un bătrîn* şi *un înger*. Această scenă teatrală s-a cîntat de diletanţiĭ clericĭ. Iată-o:

INSTREINAŢII

Un tînăr

I. Murăş Murăş apă lină;
Prea de mulţi streinĭ eştı plină;
Someş apa ta-ĭ pre rece,
Ca de veacurĭ zece,
Imprejurul tăŭ n-am stare,
N'am bine şi 'ndestulare,
Oh ce'nstrăinare!

II. Arieşul sărăceşte,
Oltul tot se maĭ iuţeşte,
Streiul sacă osteneşte,
Nicĭ unu nu creşte.
Tîrnavile-s prea sarate,
Turbure n mol înglodate,
Oh ce răutate!

III. Munțiĭ reci, fără simțire,
Cîmpiĭ făr' de rodire,
Toate-mbracă altă fire;
Oh tristă privire!
Trecem, trecem frați dincoace,
Unde ceriul toate coace,
Vîntul suflă pace.

Un bătrîn

I. Anul trece, altul vine,
Eu tot nu mai daŭ de bine.
Cînd va fi să-mi însărine,
Zilele de durerĭ pline,

II. Șepte zeci de ani și șase,
Fără țară, lege, casă,
Nedreptățile m-apasă,
Ah sfarmăte-a mele oasă!

Un înger

Priviți, vedeți colo departe,
Cum ceriŭ 'n două să-mparte,
Fiul timpului sosește,
Și spre voĭ privește.

Treceți mergeți înainte,
Cererea voastră ferbinte,
E luat aminte [1]).

Acest teatru de diletanțĭ și clericĭ, aŭ urmat regulat cu reprezentațiunile lor până la anul 1837 incluziv, și date tot în cele treĭ zile ale Crăciunului. In toate piesele jucate, rolurĭ femeeștĭ n-aŭ fost de loc.

Reprezentațiunile teatrale din Seminarul din Blaj, eraŭ la început gratuite, și afară de cler, venea mult public de prin oraș.

Episcopul Ioan Lemeni a azistat în totdeauna la acele reprezentațiunĭ, încunjurat de tot clerul din oraș. Dame însă nu veneaŭ de-și eraŭ invitate, venea numaĭ baroneasa văduva generaluluĭ Feldmarșal Leitenant Splényi, căreĭa îĭ plăcea foarte mult teatru.

In una din serĭ, pe cînd baroneasa eșia de la teatru, încunjurată de tot clerul și asesoriĭ consistorialĭ, fiind întrebată de Episcop, dacă i-a plăcut piesa, ea îĭ respunse că da, mĭ-a placut, însă din aceste reprezentațiunĭ, adaose ea, văd că aceștĭ tinerĭ aŭ să ne frîngă capul, și apoĭ n-a maĭ venit de loc la teatru.

In anul 1837, încetînd din maĭ multe împrejurărĭ reprezentațiunile teatrale din Seminarul de la Blaj, s-a găsit în Brașov un alt rînd de tinerĭ carĭ aŭ înființat acolo o altă societate de diletanțĭ carĭ aŭ dat cea întâĭ reprezentațiune, în ziua de Crăciun al anuluĭ 1838 [2]).

1) Vezi: *Foaie literară*. Brașov No. 18 din 30 Apr. 1838.

2) In anul 1838 cînd a început teatrul romînesc în Brașov, se afla acolo o trupă nemțască a luĭ Kreibig și Huber, care-șĭ începuse reprezentațiunile eĭ în 24 Noemvrie 1838. Această trupă juca opere, opere-comice, tragediĭ, comediĭ și altele. (Gazeta *Transilvania*. An. 1838. No. 21 din 19 Noemvrie. pag. 84 și No. 23 din 26 Noemvrie pag. 88 și 92).

Injghebarea unuĭ teatru romînesc și în Brașov, era un ce ne priceput de Sașĭ. Eĭ nu-șĭ puteaŭ închipui ca Romîniĭ să aibă și eĭ un teatru, și se hotărîră a-l împedica cu orĭ-ce preț. In acest scop decĭ, cu ocazia primeĭ reprezentațiunĭ s-a strecurat un număr mare de studențĭ Sașĭ în sala teatruluĭ care era în casele cele marĭ a cetățeanuluĭ neamț Langher. La eșirea din teatru eĭ aŭ început așĭ bate joc de teatru romînesc, insultînd pe diletanțiĭ cariĭ jucase, cu cuvintele de: *Walachische Teater... Zwiebel Theater...* și altele; atuncĭ romîniĭ s-aŭ încăerat la batae cu aceĭ studențĭ, carĭ aŭ provocat scandalul și cărora le venise în ajutor alțĭ studențĭ Sașĭ din internatul *Școaleĭ Săsești.* Aceasta batae care începuse pe la 10 oare după eșirea din teatru, nu s-a liniștit de cît a doua zi dimineață pe la 8 oare, cînd sosise puterea armată de ĭ-aŭ împrăștiet.

In ziua de 26 Dec. 1838, s-a jucat drama *„Inimile mulțemitoare“*, cînd Gheorghe Barit a compus cu prilejul aceleĭ reprezentațiunĭ versurile următoare:

SUSPINUL

I

Grele veacurĭ ne-împacate și nuoroase,
Oare voi vreți să 'ncetațĭ,
A ne-mai aduce zile întristăcioase
Celor de bine însetațĭ?

II

Cînd privesc l-amele patimĭ crunte, grele,
La paharul cel amar,
Ce mi-aŭ hărăzit părinții-n multe jale
Eu suspin și nu-nzadar.

III

Soarta-mĭ cevaș alinat-o-văz și-acuma
Simț ce odată m-apasă,
Mîna cea de fer a vremiĭ-nceată, numa
Tu suspin de mă lasă [1]).

---

1) Vezi: Foaia pentru minte, inimă și literatură. Brașov. 1839. No. 9 din 26 Fevruarie.

Teatru romînesc de deletanțĭ din Brașov a mers pănă la anul 1848, însă neregulat.

După încetarea vărsărilor de sînge din Ungaria și Transilvania, și după ce s-a restabilit pacea între aceste două țărĭ, abia pe la anul 1853, tinerimea din Brașov s-a încercat a forma ĭarășĭ societatea dramatică din diletanțĭ care era ca și rîsipită acuma. Acea societate s-a reînființat însă cu mare greutățĭ, fiind pusă acum și sub cea maĭ riguroasă supraveghere a guvernuluĭ austriac. A dat maĭ multe reprezentațiunĭ întîlnind în toate părțile numaĭ piedicĭ.

In Sibiŭ s-a făcut asemenea încercărĭ ca să se înființeze o trupă de actorĭ compusă de diletanțĭ, dar această încercare nu a avut rezultatul dorit, și așa atît locuitoriĭ din Sibiŭ cît și aceĭ din Brașov, în loc se lucreze cu inzistență și din răsputerĭ ca se maĭ vadă teatrul romînesc reînviat în Transilvania și să meargă înainte pe calea pe care apucase, eĭ aŭ mijlocit venirea de trupe din Romînia.

Așa acest teatru romînesc, în marele Principat a Transilvanieĭ, trecînd prin fazele pe care le-am văzut, s-a oprit pentru moment, neputînd corespunde scopuluĭ ce-l urmarea de la înființarea luĭ[1]).

---

1) Afară de izvoarele arătate în note, celelalte relațiunĭ pe care le dăm aicĭ, îmĭ sînt comunicate de Gh. Barit, membru al Academieĭ Romîne și unul din primiĭ elevĭ clericĭ, cu care s-a început cele dintăĭ reprezentațiunĭ teatrale din Transilvania.

G. NETHER

NAPASTEA

De A. Cehov (Tradus din limba rusă)

Petre Semenicĭ directorul banciĭ oraşuluĭ, comptabilul cu ajutorul luĭ, precum şi doĭ membrĭ aĭ aceleĭaşĭ băncĭ, aŭ fost trimişĭ într-o noapte la închisoare. A doua zi după această catastrofă, comerciantul Avdeef, unul din membri comisiuneĭ de control al banciĭ şedea cu nişte prieteni în prăvălia sa şi le spunea:

— Se vede, că aşa a vrut Dumnezeŭ. Nimenea nu poate scăpa de cea ce-i este scris. Eaca noĭ astăzĭ ne cinstim cu icre şi cu băutură, ĭar mîne, ce să vezĭ — închisoare, haine de arestant şi chiar moartea. Orĭce lucru se poate întîmpla. Putem lua ca pildă pe Petre Semenicĭ.

El vorbea tot aşa înainte, şi închidea pe jumătate ochiĭ, căcĭ eraŭ împainjenițĭ de băutură, ĭar prieteniĭ săĭ beaŭ cu el, mîncaŭ la icre şi ascultaŭ. După ce Avdeef descrisese ruşinea şi slăbiciunea luĭ Petre Semenicĭ, care încă erĭ a fost puternic şi stimat de toțĭ, el urmă oftînd:

— Mița prevede lacrimile şoarecilor! Aşa le şi trebue ticăloşilor! Nimerniciĭ aŭ ştiut să fure, apoĭ a venit timpul să-şĭ răspundă de faptele lor.

— Apoĭ de, păzeşte-te, Ivan Danilicĭ, să n-o păţeştĭ şi d-ta? —observa unul dintre prietenĭ.

— Eŭ, pentru ce?

— Apoĭ încă pentru ce: Eĭ furaŭ, ĭar comisiunea de revi-

ziune ce păzea şi rămînea nepăsătoare? Oare, tu n-aĭ iscălit socotelile?

— Apoĭ, aceasta este un lucru foarte uşor!—răspunde Avdeef zimbind—Da, am iscălit! Mi s-aŭ adus hîrtiile la prăvălie şi am iscălit. Oare eŭ înţeleg ceva din ele? Orĭ ce mi s-ar fi dat aşĭ fi iscălit. Poţĭ să scriĭ astăzĭ intrinsa, că am înjunghiat un om, apoĭ tot am să iscălesc. N-am timp să cercetez, şi nicĭ nu văd fără ochelarĭ.

După ce aŭ vorbit despre krahul băncii şi despre soarta luĭ Petre Semenicĭ, Avdeef cu prietenii pornesc la un cunoscut unde era petrecere, şi acela sărba onomastica femeeĭ sale. La serbare toţĭ oaspeţiĭ vorbeaŭ ĭarăşĭ despre krahul băncii. Avdeef vorbea maĭ înfocat de cit toţĭ cei-lalţĭ, şi iĭ încredinţa, că el presimţea de mult acest krah, şi că de doĭ anĭ ştia acum, că la bancă lucrul nu este tocmaĭ curat. Pe cînd eĭ mîncaŭ piroşte, un fel de plăcinte, el descria maĭ multe felurĭ de operaţiunĭ ilegale, despre care avea cunoştinţă.

— Apoĭ dacă aĭ ştiut, de ce nu le-aĭ denunţat?—îl întrebă un ofiţer, care se afla şi el la serbare.

Apoĭ nu numaĭ eŭ, tot oraşul a ştiut—zimbea Avdeef.—

— Dar nicĭ n-aveam timp să umblu pe la tribunale.—Dă-le pace!

După ce s-a odihnit în urma piroştelor, el se puse să prînzească şi ĭar să odihnească, apoĭ plecă spre a azista la slujba bisericească, unde el era epitrop; după terminarea slujbeĭ pleacă la serbarea uneĭ onomastice şi acolo petrecu jucînd preferans pînă la miezul nopţiĭ.—După cum se vede toate se petrecură în mod satisfăcător.

Cînd după miezul nopţiĭ Avdeef se întoarse acasă, el văzu că bucătăreasa, care ĭ-a deschis poarta, era palidă şi emoţionată, aşa că nu putea pronunţa nicĭ un cuvînt. Femeia luĭ Avdeef, Elisaveta Trofimovna, o bătrînă grăsuţă şi bine hrănită, care făcuse maĭ mulţĭ copiĭ, şedea acum în odaĭe pe divan, tremura din tot corpul şi înturna ochiĭ peste cap, ca şi cînd s-ar fi îmbătat. Pe lîngă ea se învîrtea, cu o garafă de apă în mînă, fiul eĭ cel maĭ mare, gimnazistul Vasile, asemene palid şi emoţionat.

— Ce s-a întîmplat?—întreabă Avdeef, uitîndu-se supărat spre cuptor (Familia luĭ suferea de multe orı din cauza foculuĭ).

— Adinioară a fost aicĭ judecătorul de instrucţie cu poliţia—răspunde Vasile—Aŭ făcut percheziţia domiciliară.

Avdeef îşĭ aruncă privirea în toate părţile. Scrinurĭ, dulapurĭ, mese—la toate se vedeaŭ urmele percheziţiuneĭ de abia făcute. Avdeef, care nu pricepea nimic, rămase ca trăsnit, piciorul sting iĭ amorţi, şi el fiind turmentat de un fel de frigurĭ, se culcă pe divan, i se părea că i se întorc intestinele, şi piciorul stîng tremurînd lovea spatarul divanuluĭ.

Vr-o două, treĭ minute el se încearcă să-şĭ aducă aminte tot trecutul săŭ, şi nu descoperi nicĭ o vină, care ar fi meritat atenţiunea autorităţiĭ judiciare.

— Toate aceste sînt nitşe fleacurĭ—spunea el sculîndu-se.—De sigur am fost calomniat. Mîne trebue să fac reclamaţiune, ca să nu maĭ îndrăznească să-mĭ facă una ca aceasta.

Dimineaţa a doua-zi, după o noapte petrecută, fără somn, Avdeef ca de obiceĭ porneşte la prăvălia sa. Acolo muşteriĭ iĭ aduc vestea că noaptea trecută aŭ fost arestaţĭ ajutorul directoruluĭ şi secretarul banciĭ. Avdeef auzind aceasta nu s-a neliniştit de loc. El a fost pe deplin încredinţat că pe el l-aŭ calomniat, şi dacă va face reclamaţia cuvenită, atuncĭ judecătorul de instrucţie o va păţi pentru percheziţiea făcută în ajun.

El se repezĭ la ora zece la administraţie, ca se caute pe secretarul, care era unicul om cult al adminstraţieĭ.

— Vladimir Stepanicĭ, mă rog, ce fel de modă este aceasta?—spune el apropiindu-se de urechea secretaruluĭ.—Oameniĭ aŭ furat. Ĭar eŭ ce sînt de vină? Pe ce bază? Dragă, şoptea el—în această noapte mi-aŭ făcut percheziţie! Zăŭ! Nu cum-va i a învăţat dracul! De ce nu mă lasă în pace!

— Apoĭ, aveam pentru ce, nu trebuia să fiĭ guguman!—iĭ respunde in mod liniştit secretarul.—Inainte de a iscăli ceva, trebue să deschizĭ bine ochiĭ.

— Apoĭ ce fel, de ce să deschid ochiĭ.—Dacă m-aşĭ uita o mie de anĭ, tot n-aş pricepe nimic. Pricep pe dracu! Oare eŭ sînt ţiitor de registre? Mi s-a adus, şi am iscălit.

— Dă-mĭ voe! Afară de aceasta, d-ta şi cu d-ta şi întreaga comisie sînteţĭ compromişĭ într-un grad foarte mare. D-voastră aţĭ luat din bancă 19 miĭ fără nicĭ o asigurare.

— Doamne fie voĭa ta!—esclamă Avdeef.—Oare numaĭ eŭ unul sînt care datoresc?— Doară întregul oraş este dator? Eŭ plătesc procentele, ĭar datoria o voĭ împlini. Dumnezeŭ cu voĭ! Şi afară de acestea, dacă vom judeca în mod conştiincios, nu eŭ am luat aceĭ banĭ. Mi i-a vîrît în mînă Petre Semenicĭ cu de-a sila. Iea, mĭ-a spus el, ea-ĭ. Apoĭ, a maĭ adăogat, dacă nu ĭeĭ, însemnează că n-aĭ încredere în noĭ, şi te daĭ la o parte. Iea, spunea el, şi construeşte moara pentru tatăl tăŭ. Şi eŭ ce eram să fac, am luat.

— Apoĭ vezĭ, aşa pot judeca numaĭ copiiĭ şi gugumaniĭ. In orĭ ce caz, Domnule, degeaba te răţoeştĭ. La urma urmeĭ nu poţĭ scăpa de judecată, şi de sigur veĭ fi condamnat la deportare.

Tonul liniştit şi indeferent al secretaruluĭ avură asupră-ĭ un efect calmant. Intorcîndu-se la prăvălie şi găsind acolo prietinĭ, ĭar s-a pus să bee cu eĭ, să mînînce icre şi să discute. Aproape uitase de percheziţie, dar îl nelinştea un singur lucru, pe care nu-l putea trece cu vederea, adică, într-un mod straniŭ îĭ amorţea piciorul slîng, şi nu-ĭ prea digera stomahul.

Seara aceleĭaşĭ zile soarta dădu luĭ Avdeef încă o lovitură: în şedinţa dumeĭ (consiliul comunal) toţĭ de la bancă, între care şi Avdeef, aŭ fost excluşĭ de la dreptul de vot, ca uniĭ carĭ se aflaŭ daţĭ în judecată. Iar a doua-zi dimineaţa el primeşte o adresă, prin care este învitat a-şĭ da demisia din funcţia de epitrop al bisericeĭ.

După aceĭa Avdeef perduse şi socoteala loviturilor ce i s-aŭ maĭ dat de soartă, şi pentru el urmaŭ repede una după alta zile neobcinuite şi nepomenite de el, căcĭ fie care îĭ aducea nişte surprize nouă şi neaşteptate. Intre altele primi şi de la judecătorul de instrucţiune citaţia.—De acolo se întroase scîrbit şi roş la faţă.

— Se leagă de mine, ca ştreangul de gît, pentru ce am iscălit compturile; ĭaca-na! Oare am făcut-o intenţionat? Se aduceaŭ la prăvălie, şi eŭ am iscălit. Doară nicĭ nu ştiŭ să citesc cele scrise.

Apoĭ veniră niște tinerĭ cu figurĭ indiferente, sigilară prăvălia şi făceaŭ opis de toate mobilile caseĭ. Bănuind vr-o intrigă într-acest fapt, şi nesimţindu-se vinovat întru nimic ca şi înainte, Avdeef întristat începu să alerge pe la toate autorităţile şi să se jăluească. Oare întregĭ stătea prin coridoare şi aştepta, compunea în capul săŭ felurite petiţiunĭ, plîngea, se certa. Ca răspuns la jalbele luĭ procurorul şi judecătorul de instrucţie iĭ spunea în mod indiferent şi raţionat:

— Vino cînd te vom chema, acum n-avem timp.

Iar alţiĭ răspundeaŭ:

— Nu este treaba noastră, nu ne priveşte.

Iar secretarul, omul cult, care după ideea luĭ Avdeef putea să-l ajute, dă numaĭ din umerĭ şi iĭ spune:

— Numaĭ d-ta eştĭ de vină. Omul nu trebue să fie guguman.

Moşneagul tot umblă şi stărue, şi piciorul stîng ĭar începe a-ĭ amorţi şi stomahul digeră din ce în ce maĭ răŭ. Apoĭ cînd el obosea, neavînd nicĭ o ocupaţie, şi veni şi lipsa pedeasupra, el se hotărîse să plece la moară la tată-săŭ saŭ la frate-săŭ, însă nu-ĭ dădeaŭ drumul să plece din oraş. El porni familia la tată-săŭ şi rămase singur.

Treceaŭ zile una după alta. Fără familie, fără ocupaţie şi fără parale, fostul epitrop, omul stimat şi respectat, colindă zile întregĭ pe la prăvăliile prietinilor săĭ, bea, mînca şi asculta felurite sfaturĭ. Dimineaţa şi seara, spre a omorî timpul, se ducea pe la bisericĭ. Privind icoane oare întregĭ, el nu se ruga, ci numaĭ cugeta. Conştiinţa ĭ-a fost curată, şi el îşĭ închipuĭa că poziţiunea sa este produsul uneĭ erorĭ, şi că, după opinia sa, lucrurile aŭ fost răŭ interpretate, toate aŭ fost provocate din cauză că judecătorul de instrucţie şi funcţionariĭ sînt fără experienţe, şi i se părea, că dacă vre-unul dintre vechiĭ şi bătrîniĭ judecătorĭ ar vorbĭ cu el din inimă şi în mod detailat, toţĭ ar intra în calea lor regulată. El nu înţelegea pe judecătoriĭ săĭ, şi i se părea că nicĭ judecătoriĭ nu-l înţeleg pe el.

Zilele fugeaŭ una după alta, şi la urma urmeĭ după multe şi obositoare trăgănărĭ, sosi şi ziua de judecată. Avdeef s-a împrumutat cu 50 ruble, s-a aprovizionat cu sprit pentru picioare şi cu niște erburĭ pentru stomah, apoĭ porni la oraş, unde se afla palatul justiţieĭ.

Judecata a ţinut o săptămînă şi jumatate. Pe timpul judecăţiĭ Avdeef se aşeză în mod solemn şi cu o demnitate oarecare, precum se cuvine să facă un om stimat care sufere fără nicĭ o vină, în mijlocul tovarăşilor săĭ de nenorocire; el tot asculta, însă nu pricepea nimic. Dispoziţiunea sa a fost duşmănoasă. El să supără, că-l ţin în judecată atît amar de timp, că nu poate căpăta nicăerĭ nişte mîncărĭ de post potrivite; că apărătorul nu-l înţelege şi precum i se părea, că el nu spunea ce trebuia să spună. I să părea că nicĭ judecătoriĭ nu judecă cum trebue. Eĭ nu dădeaŭ luĭ Avdeef aproape nicĭ o consideraţie, se adresaŭ către el odată în treĭ zile, şi întrebările ce i se dădeaŭ, eraŭ de o natură, că Avdeef răspunzînd la ele, provoca în public o ilaritate nespusă şi un hohot de rîs. Cînd el se încercă să vorbească despre daune interese, apărătorul se întoarse spre el cu o grimasă neînţeleasă, publicul rîdea, ĭar preşedintele îĭ vorbea în mod sever, că aceasta nu se raportează la chestiune. Cînd a rostit ultimul săŭ cuvînt, el nu vorbea precum îl învăţase apărătorul, ci cu totul alt-ceva, ceĭa ce provocă ĭarăşĭ rîsul tuturora.

Cînd aŭ venit momentele teribile, în care juraţiĭ deliberaŭ în odaea lor, el şedea supărat la bufet şi părea că nu-ĭ pasă de juraţĭ. El nu putea să înţeleagă, de ce eĭ deliberează atît de mult, dacă totul este aşa de clar şi apoĭ, ce maĭ vreaŭ eĭ de la dînsul?

De oare ce îĭ era foame, el ceruse servitoruluĭ să-ĭ dea ceva eftin şi de post. I s-a dat pentru 40 capeĭce nişte peşte rece cu morcovĭ. După ce mîncase, el simţi că peştele îĭ cade greŭ, a început să i se întoarcă, venindu-ĭ rîgîelĭ şi durerĭ.

Cînd apoĭ el ascultă pe primul jurat, care citea punctele de acuzuţiune, intestinele i se mişcaŭ, corpul i se acoperi cu o sudoare rece, piciorul stîng iarăşĭ amorţise; el nici n-a auzit nicĭ n-a înţeles nimic, şi suferea şi maĭ mult din faptul că nu putea să dea ascultare celor citite şezînd pe scaun saŭ culcat. Apoĭ cînd s-a permis luĭ şi tovarăşilor să şadă jos, procurorul curţiĭ se scoală, şi spune cîte-va cuvinte neînţelese. După aceasta părea că aŭ eşit din pămînt, nişte jandarmĭ cu săbiile scoase, şi încunjurară pe inculpaţĭ. Se dădu ordin luĭ Avdeef să se scoale şi să-ĭ urmeze.

De abia acum el înțelese că este condamnat, și că l-aŭ luat sub pază, însă el tot nu s-a speriat nicĭ nu s-a mirat; în pîntece i se produse o revoluție, încît el nicĭ nu se maĭ gîndea la escorta de pază.

— Apoĭ, se pare, acum n-aŭ să ne maĭ dee voe să mergem la număr (așa se numesc odăile din hanurĭ în Rusia) întrebă el pe unul din tovarășiĭ săĭ. — Am la număr treĭ ruble în banĭ și un sfert de ceaĭ neînceput.

Noaptea a petrecut-o într-o casă particulară, acolo simțea greața din cauza postuluĭ și toată noaptea se gîndea la cele treĭ ruble și la sfertul de ceaĭ. Des de dimineață, în zorĭ de zi i s-a ordonat să se îmbrace și să plece. Doĭ soldațĭ cu baionete îl conduceaŭ la închisoare. Stradele orașuluĭ nicĭ o dată nu i se păreaŭ așa lungĭ și nesfîrșite ca acum. El nu mergea pe trotoar, ci în mijlocul stradeĭ prin omăt murdar care se topea. Intestinele sale tot se luptaŭ încă cu peștele, piciorul stîng tot îĭ amorțea, el a uitat galoșii săĭ în casa particulară saŭ la curte, și picioarele îĭ eraŭ recĭ ca ghiața.

După cincĭ zile toțĭ acuzațiĭ iarășĭ aŭ fost condușĭ la curte spre a li se comunica sentința. Avdeef a aflat că este condamnat la deportațiune în gubernia de Tobolsk. I se părea că judecata încă nu este terminată, că tot are să maĭ fie amînat, și că încă n-a apărut hotărîrea definitivă. El ședea la închisoare și tot aștepta hotărîrea.

Deabia după șase lunĭ, cînd venise la el femeia și fiul Vasile ca să-șĭ eie adio de la dînsul, cînd în femeea slabă și răŭ îmbracată deabia recunoscu pe Elisaveta Trofimovna cea odinioară grasă și voinică, și cînd la fiul săŭ în loc de uniformă gimnazială văzu o cațaveică scurtă și zdrențuită și niște pantalonĭ ruptĭ în genunchĭ, atuncĭ de abia înțelese, că destinul săŭ s-a împlinit, și că orĭ-ce hotărîre ce ar maĭ putea surven ĭ, n-are să maĭ reînvieze trecutul. Și pentru prima oară, de cînd s-a început judecata, el îșĭ schimbă înfățișarea supărată a fețeĭ, și începu a plînge amar.

Dr. P. ZOSIN

CONTRIBUŢIE LA ISTORIA PSIHIATRIEI IN ROMANIA

Ospiciul de Alienaţi

dela

MANASTIREA NEAMŢULUI

SUB EPITROPIA CASEI SF. SPIRIDON

Un profan medic secundar aproape 20 anĭ

Prin budgetul anuluĭ 1874, din motive ce nu le putem şti, postul de medic primar este desfiinţat, aşa că dr. Pandele Grigorescu conteneşte a maĭ funcţiona. Ca conducător al ospiciului rămîne medicul secundar, Gh. Ballomir, care, se zice, că era farmacist; însă sigur se ştie că nu era doctor şi nicĭ macar licenţiat în medicină. In acest an se suprimă şi postul de casier, trecîndu-se această sarcină asupra intendentuluĭ; dispoziţie negreşit bună.

De notat este că intrigile trebue să fi jucat un mare rol. Dr. Grigorescu urmînd a-şĭ face serviciul în cursul luneĭ Ianuar 1874, pretinse la Epitropie a i se da leafă, ceea ce i se refuză, conform budgetuluĭ, încunoştiinţîndu-se administraţia ospiciuluĭ. Aceasta, reprezentată cum se vede din acte prin Dr. Radu ca epitrop local, se adresează din noŭ Epitropieĭ generale argumentînd stăruitor împotriva d-ruluĭ Grigorescu. Şi trebue să nu

scăpăm din vedere că dr. Radu, ca medic primar al ospiciuluĭ maĭ înainte, îşĭ împlinea sarcina în mod puţin recomandabil, precum am văzut. Aşa că foarte probabil nu nevoile ospiciuluĭ aveaŭ precădere la Epitropia generală, ci consideraţiunile pentru persoanele carĭ aveaŭ interese legate de ospiciŭ.

In cursul anilor următorĭ pînă la 1879 incluziv ca de aproape conducător al ospiciuluĭ este medicul secundar reprezentat printr-o persoană cu totul profană, precum am văzut maĭ sus şi precum reesă din toate actele ce le dresază. Prin dosare se vede figurînd de formă ca medic primar un doctor în medicină din Tg. Neamţu ; dar acesta fiind onorific, de sigur că da foarte rar pe la ospiciŭ.

Spiritul speculant, de care se călăuziaŭ persoanele puse în permanenţă în fruntea ospiciuluĭ, reesă din faptul că la fiecare proiect de budget căutaŭ să-şĭ crească lefurile lor, fără a face acelaş lucru şi pentru personalul inferior; ba dimpotrivă năzuind a scădea salariile derizoriĭ ale acestora, probabil spre a se putea aproba ale lor. Aşa, bunăoară, în proiectul de budget pe anul 1880 medicul-secundar şi intendentul-econom îşĭ fixază leafa la 200 leĭ lunar de la 150 cît aveaŭ, în vreme ce pentru 10 servitorĭ-gardienĭ nu prevăd de cît cîte 12 leĭ din 13 cît aveaŭ; numărul paturilor se fixază la 60, ceea ce de altminterĭ era şi în concordanţă cu starea de fapt, de oare-ce numărul bolnavilor n-a trecut maĭ niciodată peste acest număr. Epitropia generală a aprobat împuţinarea paturilor, menţinînd lefurile dinainte.

Tocmaĭ la Aprilie 1880, dată de la care pentru prima oară se începe a se scoti budgetele, vedem figurînd ca medic primar dr. Nicolae Ursulescu de la spitalul din Tg. Neamţŭ, plătit cu diurnă de 150 fr. lunar. Faptul de-a fi fost plătit ne face să credem că poate se va fi interesat de ospiciŭ în măsura predecesorilor săĭ medicĭ-primarĭ. Următorul act emanat de la el ne dă o idee despre starea lucrurilor în ospiciŭ pe atuncĭ.

România. Spitalul din Tîrgul Neamţu, No. 613. 1880 $^{21}/_{8}$.

Domnule Medic,

In maĭ multe rîndurĭ am constatat că nutrimentul ce se dă la bolnaviĭ din ospiciul alienaţilor din Monastirea Neamţu nu

este de calitate bună; prin urmare vă atrag atenţiunea asupra acestuĭ punct ca unuĭa ce sînteţĭ obligat de a examina nutrimentul bolnavilor maĭ de aproape şi a vă ruga să binevoiţĭ a cerceta în toate zilele dacă este posibil nutrimentul bolnavilor din acel ospiciŭ, şi îndată ce veţĭ constata că nutrimentul nu este conform prescripţiunilor medicale, adică în cantitate suficientă şi de calitate bună să-l respingeţĭ, făcîndu-vă totodată raportul d-voastră despre starea alimentelor constatate.

Medicul primar al Ospiciuluĭ, Dr. Ursulescu.

Pe această adresă medicul secundar, către care se îndrepta, puse într-un stil, într-o ortografie şi într-un conţinut, cari-l caracterizază, următoarea rezoluţie: «se va respunde d-luĭ Medic că nutrimentul ce s-aŭ dat bolnavilor n-aŭ fost în condiţiunĭ prescripţiunilor Medicale; dar în urma observaţiunilor ce în nenumărate rîndurĭ am făcut Dl. Casierĭ D-luĭ promitea îndreptarea din zi în zi promisiunĭ carĭ cîteodată le îndeplinea în aparenţă—cît despre alte Puncte, să va răspunde D-luĭ Medic numaĭ după informaţiunile particulare ce am putut capata. M(edic) S(ecundar) Ballomir».

Aniĭ 1880, 1881, 1882 şi 1883 se scurg la fel cu aniĭ precedenţĭ.

In anul 1884—85 Epitropia generală, căutînd să realizeze economiĭ, decide ca din 60 de paturĭ numaĭ 45 să se poată ocupa gratuit; restul de 15 să se ocupe numaĭ cu plată.

In anul 1885—86 se socoteşte aparte 15 paturĭ cu plată, numărul celor gratuite rîdicîndu-se iar la 60.

In aniĭ 1886, 1887, 1888, 1889 şi 1890 starea lucrurilor se menţine. Nu maĭ pomenim despre oare-carĭ schimbărĭ şi înlocuirĭ fără importanţă în personalul medical. Gh. Ballomir însă îşĭ menţine neîntrerupt postul pînă în 1891, cînd, nu ştim prin ce împrejurare, este înlocuit de Ioanelli, un doctorand în medicină, care, după cîteva lunĭ în urma unor neînţelegerĭ cu intendentul ospiciuluĭ, este înlăturat, revenind Ballomir. Dar nu maĭ stătu mult după aceea.

O anchetă

La 13 Iunie 1891 prefectura judeţuluĭ Neamţu intreprinse o anchetă «în urma uneĭ denunţărĭ prin care se arăta că la ospiciŭ s-ar fi comis de către gardienĭ maltratărĭ asupra bol-

navilor şi din care cauză uniĭ din eĭ ar fi murit». Dr. Nicolaŭ-Stamatin, care a făcut parte din comisia de anchetă, dăpă ce arată că veracitatea denunţăreĭ nu se poate sprijini de cît «pe declaraţia unuĭ nebun» şi «că dacă s-aŭ petrecut maltratărĭ carĭ aŭ cauzat moartea bolnavilor, aceasta după informaţiunile ce s-aŭ luat s-a petrecut cu cîţiva anĭ în urmă» adaugă: «Imĭ veţĭ permite, Domnilor Epitropĭ, a vă arăta în cîteva trăsăturĭ generale starea în care se găseşte ospiciul de alienaţĭ precum şi măsurile de îndreptare pe carĭ le socotesc nimerite şi maĭ aplicabile de urgenţă: 1) Primirea bolnavilor în ospiciŭ cum s-a făcut şi cum se face este cu totul neregulată şi contrarie cerinţelor ştiinţeĭ medicale... Nu se vede pe tableta vre-unuĭ bolnav aflat în ospiciŭ saŭ care a eşit saŭ sucombat macar o notiţă privitoare la maladia sa, ceea ce constitue partea cea maĭ importantă, de unde depinde diagnosticul pacientuluĭ şi prin urmare şi tratamentul... 2) Studiul maladiilor mintale fiind dintre cele maĭ grele, pentru a pune un diagnostic sigur saŭ cel puţin apropiat asupra unuĭ pacient este necesitate de observaţie îndelungată şi luată cu multă atenţiune, aşa că este cu totul insuficient ca bolnaviĭ să fie văzuţĭ de medic de 3—4 orĭ pe lună şi să fie lasaţĭ a fi trataţĭ de un om care n-are nicĭ cea maĭ mică noţiune de poziţia sa: medicamentele, al căror număr este redus la 3 saŭ 4 pentru toate boalele, nu sînt admnistrate în modul în care s-a ordonat, ci se dă unul în locul altuia; duşurile sînt administrate după întîmplare».

Consecinţa acestuĭ raport pare să fi fost că la 1 Septembre 1891 Gh. Ballomir este trecut la pensie prin adresa No. 3597 şi înlocuit cu I. Savin, absolvent al medicineĭ.

Numărul şi preţul vizitelor medicale făcute în condiţiile arătate se maĭ văd şi din adresa No. 220/1891, prin care se cere Epitropiei generale «să binevoească a dispoza mandatarea sumeĭ de 320 leĭ cuveniţĭ d-luĭ dr. Ursulescu pentru cîte patru vizite pe lună a cîte 40 leĭ de fie-care vizită, făcute de d-sa la ospiciul Monastireĭ Neamţu în cursul lunilor April şi Maĭ a. c.».

Nu peste mult timp postul de medic secundar se face vacant şi în 1893 se suprimă cu totul creîndu-se postul de primgardian. De unde se vede că de-acolo înainte intendentul rămîne conducător de fapt.

Statu quo

Aniĭ următorĭ se scurg fără ca starea generală a lucrurilor să îndure vre-o schimbare. Vizitele medicale se fac septămînal de către medicul spitaluluĭ din Tg. Neamțu saŭ de către medicul plășeĭ. Firește că toată grija este lasată în sama intendentuluĭ. Și-șĭ poate orĭ-cine închipui cîtă solicitudine se dădea pacienților, cind se consideră interesele de carĭ sînt în de obște călăuzițĭ intendențiĭ, maĭ cu samă cînd sînt lăsațĭ fără control, cum este la acest ospiciŭ.

Din registre se văd multe abuzurĭ și incorectitudinĭ, asupra cărora e de prisos a inzista: se înțelege că lucrul maĭ mult se simte, căcĭ cît pentru acte justificative, ele sînt destule. Se maĭ vede cum se fac mulțime de cheltuelĭ în vînt numaĭ după propunerea intendentuluĭ. Negreșit că dacă toțĭ aceĭ banĭ afectațĭ cheltuelilor ospiciuluĭ ar fi mers la distinația lor oficială, cu totul sub altă față s-ar prezenta ospiciul astăzĭ.

Spre a se avea o idee despre ce era asistența medicală în acest ospiciŭ pînă maĭ erĭ și totodată spre a se vedea gradul solicitudineĭ psihiatrice a intendenților, ĭată un raport, pe care-l face intendentul ospiciuluĭ cătră Epitropia generală la 13 Ianuar 1898:

«In considerație că la acest stabiliment sînt bolnavĭ furioșĭ, distrugătorĭ și violențĭ, din care cauză deseorĭ se întîmplă lovirĭ și rînirĭ atît între eĭ cît și contra gardienilor, în acelaș timp distrug tot cea ce pot din obiectele de lingerie și alte lucrurĭ trebuitoare serviciuluĭ, *fapte ce nu se pot împiedica de către gardienĭ cu toată supravegherea ce aŭ, chĭar dacă fie-care din aceștĭ bolnavĭ ar avea gardianul săŭ* și aceasta *numaĭ din cauză că nu avem cămeșĭ de isolare pentru fie-care*, pentru a se evita aseminea accidente, vă rog să binevoițĭ a dispoza cît maĭ curînd construirea unuĭ număr suficient de cămeșĭ pentru izolarea celor furioșĭ; pînă atuncĭ însă vă rugăm *a dispoza* **trimiterea cel puțin a 30 cămeșĭ de forță**, *căcĭ altfel nu maĭ putem răspunde de accidentele ce se vor ivi*».

Dintr-acest document, în care am subliniat rîndurile exorbitante, reesă nu numaĭ complecta nepricepere în îngrijirea alienaților, dar și lipsa orĭ-căruĭ simțimînt de mizericordie pentru

aceştĭ nefericiţĭ pacienţĭ. Se căuta, nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin, a se avea cîte-o cămeşă de forţă de fie-care pacient, stăruindu-se a se obţine macar 30, ceea ce însemna, considerînd că numărul pacienţilor internaţĭ pe acea vreme nu trecea peste 60, ca într-un moment dat jumătate din pacienţĭ să fie legaţĭ în cămeşe de forţă. Şi ca dovadă că cămeşile de forţă se întrebuinţaŭ cu toată rigoarea sînt cererile continuĭ către Epitropie pentru trimeterea de nouĭ cămeşĭ de forţă, cele existente fiind rupte de către bolnavĭ. Aceasta după un secol şi maĭ bine de la aruncarea legăturilor de pe alienaţĭ de către vestitul alienist francez Pinel!

E trist a nota că aceste lucrurĭ se întîmplă fiind dr. Gh. Malcocĭ medic primar, însărcinat, pentru prima oară, escluziv cu serviciul ospiciuluĭ la 27 Aprilie 1897. Pe cît se vede şi din scripte dr. Malcocĭ se mulţumeşte numaĭ a gira formal afacerile ospiciuluĭ, lăsînd mînă liberă intendentuluĭ, conducător de fapt.

In Aprilie 1899 dr. Malcocĭ demisionează şi în locu-ĭ la 1 Maĭ a. a. sub aceleaşĭ condiţiunĭ se numeşte dr. N. Antohi, de curînd eşit de la Facultatea din Iaşĭ. In anul următor dr. Antohi fiind chemat a-şĭ face stagiul militar, i se acordă congediŭ cu primirea salaruluĭ pentru tot acest timp, fiind înlocuit de dr. Pennescu, medicul plăşiĭ, care vizitează ospiciul săptămînal. Inainte de plecare la stagiŭ caşi după întoarcere sub dr. Antohi starea lucrurilor se menţine caşi înainte vreme pînă la 14 Maĭ 1903, cînd iĭ iaŭ eŭ locul fiind numit medic primar prin decretul regal No. 1709/903.

După nouă lunĭ şi jumătate de încercare şi de muncă, cari m-aŭ făcut îngăduitor, dar nu şi solidar, cu trecutul ospiciuluĭ, demisionînd [1]), am părăsit postul la 1 Martie 1904, fiind numit în locu-mĭ iarăşĭ dr. Antohi. Am părăsit ospiciul cu amarul regret de-a nu fi putut modifica şi de-a nu fi văzut nicĭ un semn de a se schimba acel dureros **statu quo.**

---

1) A se vedea *Darea de samă despre mişcarea şi asistenţa bolnavilor din ospiciul M-rea Neamţu pe anul 1903* şi *Demisiunea mea.* (Revista „Spitalul“ N-rele 4, 5 şi 6 din 1904).

VIRGINIA MICLE-GRUBER

REFLECSIUNE

Cŭ la tine cînd privesc
Imĭ văd ochiĭ într-aĭ tăĭ
Şi iubire de zăresc
Sigur că-ĭ din ochiĭ meĭ.

Dar tu, spune-mĭ cînd zimbeştĭ
Şi te uiţĭ cu gingăşie
Tu, în ochĭ-mĭ ce zăreştĭ
Dragoste orĭ viclenie?

VIRGINIA MICLE GRUBER

INAINTE DE MOARTE

Pe umărul tăŭ răzămată
Iubite, lasă-mă să plîng
Şi să te maĭ privesc odată
Durerea-n lăcrimĭ să mĭ-o stîng.

Şi la lumina blîndă-a luncĭ
Să-ţĭ spun, ah cît ĭeştĭ de frumos
Şi cum aşa pe nesimţite
De mult din minte tu m-aĭ scos.

Pe urmă pleacă-n lumea-ntreagă
Te du, nu plînge pe-un mormînt,
Ce fără voia ta, iubite,
Tu l-aĭ săpat aşa curînd.

STATE DRAGOMIR

Statuia luĭ Vasile Alexandri

În fața teatruluĭ național se va dezvăli în curînd statuia luĭ Vasile Alexandri. Romînia, recunoscătoare mareluĭ poet, îĭ ridică acest monument, ca să fie vecĭnic vie în mintea romînilor fizionomia aceluĭa, care, după chipul cum și-a manifestat vieața, de netăgăduit că poate fi pus în fruntea poeților neamuluĭ romînesc și alăturea de mariĭ bărbațĭ politicĭ aĭ țăriĭ. Aceștĭ din urmă ne-aŭ dat Unirea, dar el e acela care a pregătit și entuziasmat spiritul public pentru actul acesta.

Dacă dezrobirea, împroprietărirea și secularizarea averilor mănăstireștĭ aŭ fost traduse-n fapt de către alțiĭ, dar el a încălzit pe mulțĭ, i-a entuziasmat și i-a îmboldit la săvîrșirea acestor acte marĭ, carĭ aŭ transformat Romînia de odinioară în Romînia de astăzĭ, pizmuită de multe neamurĭ străine de starea eĭ de înflorire, precum și de rolul precumpănitor politic pe care-l joacă. Dacă alțiĭ ne-aŭ dat independența, dar el a propagat-o și a

întreținut-o în mintea și inima romînilor. Dacă vitejiile ne-aŭ fost marĭ pe cîmpul de luptă, dar el le-a popularizat și le-a dat nimbul nemuririĭ. Dacă școala a contribuit la schimbarea și progresul intelectual la care s-a ajuns astăzĭ, dar școala cea mare, teatrul, școala poporuluĭ, a contribuit la biciuirea moravurilor, ecourĭ nenorocite ale unor timpurĭ de restriște, precum și la trezirea sentimentuluĭ național și la sugestia în mintea și inima romînilor a unor ideĭ și simțiminte, marĭ, nobile și frumoase. Și acel care-a fost cu adevărat părintele acesteĭ școlĭ la noĭ e Vasile Alexandri. Ceĭa ce mulțĭ, foarte mulțĭ la un loc, izbutesc cu-ncetul și cu multă strădanie și muncă, Alexandri, prin ajutorul teatruluĭ, a ridiculizat și a redus la neant, în scurtă vreme, pe profesoriĭ grecĭ, pe cucoanele Chirițe și pe Clevetíciĭ politicĭ de-odinioară, transformînd, pe nesimțite, sufletul mulțimiĭ care-l adora.

Increzător în mentalitatea și inima poporuluĭ romînesc, pe care-l iubia, așa cum știe să iubească un poet, cu acel suflet cald și sincer, care revarsă binefacerĭ, are să-l înalțe în două felurĭ: înaintea conștiințiĭ luĭ propriĭ și înaintea conștiințiĭ străinilor, carĭ, se știe, ce părere aveaŭ despre noĭ, pe-acele vremurĭ.

Inaintea conștiințiĭ luĭ l-a înălțat prin aceĭa că i-a insuflat ideĭa încrederiĭ în puterile sale propriĭ. I-a arătat cum că limba romînească, care era hulită pîn-acolo că chiar romîniĭ o credeaŭ neaptă a se putea exprima prin ea științile și literatura, era o limbă foarte frumoasă, dulce și cu care s-ar putea mîndri orĭ-ce națiune cultă. Pe atuncĭ această limbă, cu care acum ne mîndrim, era bună numaĭ pentru plugarĭ și pentru aceĭ carĭ trăiaŭ vĭeața necivilizată.

Alexandri, Cogălniceanu și Millo, toțĭ treĭ, colegĭ în pensionul luĭ Quinem, un soldat de-al luĭ Napoleon, pribegit pe la noĭ, aŭ contribuit fie-care-n parte și-n ramura activitățiĭ lor la înălțarea în ochiĭ lor propriĭ a bieților romînĭ, carĭ se credeaŭ așa cum îĭ consideraŭ străiniĭ. Treĭ entusiaștĭ, treĭ romanticĭ, treĭ patrioțĭ marĭ, carĭ dîndu-șĭ perfect de bine seamă de puterile carĭ zăceaŭ în sufletul romînilor, de drepturile marĭ și sfinte

ce le aveaŭ la o vieață egală cu celealalte naționalitățĭ, le-a insuflat ideĭa mîntuitoare, care-a prins rădăcină în spiritul public romînesc și care-a adus pe toate tărîmurile roadele de cari ne bucurăm astăzĭ. Alexandri, în special, fiind-că de el e vorba, a scris de la-nceput și-n versurĭ și-n proză o limbă romînească așa de frumoasă, de dulce și de corectă, în cît s-ar părea că nu maĭ e nimic de învățat după dînsul. Și el a învățat-o de la popor, pe care-l iubea cu adevăr. In popor cunoscuse el frumusețile limbiĭ romînești și pe el voĭa să-l înalțe, fiind-ca-șĭ dădea sama de puterea luĭ mare și de drepturile sfinte ce le avea ca să-șĭ poată trăi vieața, așa cum trebuĭa și cum o merita.

Invățătoruluĭ acesta mut, dar totușĭ așa de eloquent, îșĭ datorește Alexandri frumusețea limbiĭ în care-a scris. Luĭ dar trebuia să-ĭ înapoeze cizelat ceia ce-ĭ împrumutase.

L-a înălțat înaintea conștiințiĭ străinilor, cărora Alexandri le-a scos aproape cu de-a sila din minte ideĭa ce-o aveaŭ despre noĭ, căcĭ la Montpellier luase premiul cel mare, cupa de aur, pentru cîntecul gintei latine. Cu acea ocaziune s-aŭ convins și eĭ cum că nu sîntem ceĭa ce ne credeaŭ.

Acestea sînt serviciĭ pe cari numaĭ niște entuziaștĭ ca Alexandri, Cogălniceanu și Millo, gigauțĭ toțĭ prin serviciile pe cari le-aŭ adus neamuluĭ romînesc, în diversele ramurĭ de activitate la cari s-aŭ dedat, eraŭ în stare să le săvîrșească. Citească cine-va în special întreaga operă a luĭ Alexandri, întrezărească sentimentele de cari era cuprins, ideile de cari era însuflețit și tragă o concluzie asupra personalitățiĭ sale fizice, asupra chipuluĭ săŭ de a fi.

Dacă nu l-aș fi văzut nicĭ-odată, dacă n-aș cunoaște decît ceĭa ce-a scris el, dacă nu l-aș fi văzut de cît în fotografie unde și acolo i se zugrăvește în fizionomie ceĭa ce Eminescu a zis cu multă dreptate despre el:

Ș-acel rege-al poezieĭ, vecĭnic tînăr și ferice.

încă m-aș simți contrariat de ținuta pe care sculptorul Hegel a dat-o nemuritoruluĭ nostru poet național.

Mă simt jignit în inima mea de romîn cu atît maĭ mult cu cît se falșifică pentru vecie caracteristica generic-sufletească a aceluĭa care a fost unul dintre ceĭ maĭ fericițĭ și entuziaștĭ romînĭ dintre carĭ aŭ luat parte la redeșteptarea și renașterea Romînieĭ.

Nu, Alexandri, n-a avut caracteristica pe care i-a dat-o sculptorul Hegel.

Mĭ-aduc aminte foarte bine că l-am văzut odată și prezența-ĭ corespundea admirabil cu ceĭa ce credeam că poate fi ca fizic un astfeliŭ de om. Eram în clasa a V-a de liceŭ. Era într-o duminică de Septembrie pe lu oarele 11 a. m. Eșisem din internat și fiind în urma unuĭ dejun nu tocmaĭ copios, ca toțĭ interniĭ de pe vremurĭ și de acum, ne instalam pe la cofetăriĭ unde ne astîmpăram foamea cu prăjiturĭ.

In fața luĭ Nestor Heck, în strada Golieĭ, era pe atuncĭ o cofetărie care n-a avut multă durată.

Cum stam la o masă, de-odată din fotografia luĭ Nestor Heck apare un bătrîn, de statură maĭ mult naltă de cît mijlocie, elegant îmbrăcat, vesel și c-un mers sigur și aproape triumfal. Uĭte „Alexandri" spuseră maĭ mulțĭ. „Alexandri?.. Alexandri?.. unde-ĭ?.." întrebaiŭ eŭ... Uite-l!,.. cela de colo. Cîțĭ-va ne-am luat după el. Intocmaĭ cum mi-l închipuisem în imaginația mèa de copil, așa era: deși bătrîn, dar tînăr ca înfățișare. Intreaga sa ființă respira mulțumire, fericire, vĭeață și încredere în ea. Tot timpul cît a străbătut capătul străziĭ Golia, pe urmă strada Lăpușneanu și Carol, m-am ținut de el ca un halucinat. Il priviam, îl măsuram, treceam pe celalalt trotuar ca să-l pot vedea maĭ bine. Aproape toțĭ carĭ treceaŭ pe lîngă el, îl salutaŭ și el răspundea larg și c-un zimbet ce n-am să-l uit nicĭ-odată. Intr-adevăr c-acel care scrisese cele maĭ înălțătoare și maĭ patriotice versurĭ, el trebuĭa să fi fost, nu se putea ca o altă ființă și c-o altă înfățișare să fi scris: „Voĭ, ce stațĭ în adormire"... „Peneș Curcanul"... „Sergentul"... „Sentinela romînă" etc...

A doua zi căutam să-ĭ imitez la școală mersul, înfățișarea, zimbetul, -- ĭar clasa clocotea de „Voĭ ce stațĭ în adormire, voĭ ce stațĭ în nemișcare" și de „căcĭ

Romîn sînt în putere și Romînu-n vecî nu piere“, un ecoŭ par-că a impresiunil ce mî-o lăsase-n suflet înfățișarea romanticuluî Alexandri. Această întîmplare mî-a servit maî tîrziŭ în teatru cînd avînd a-l reprezenta în „100 de anî“ a luî Carageali, am reușit a-l reda cum era.

Și acum să ne-ntrebăm care-ı ținuta prin care sculptorul Hegel a caracterizat pentru vecie și spre eternă amintire generațiilor viitoare pe poetul renașteriî noastre literare, artistice și politice?..

I-a pus în mîna dreaptă o carte, mîna stîngă îî sprijină fața-ı aplecată, tristă și care cată în spre pămînt, ıar o mantie pe care-o putea utiliza spre a-ı fi dat caracteristica luî adevărată, o lasă să atîrne în chip negligent de pe umărul drept în jos. Știm că un sculptor care vrea să reprezinte un mare om, maî întîiŭ trebue să obție asemănarea materială, pe care pînă la un punct Alexandri o are, dar aceasta nu e tot; el trebue să ne dea prin expresia generică a tipuluı și adevărata luı asemănare morală. Pentru aceasta însă va trebui el oare să ni-l dea în momentele sale excepționale?... Tocmaî aceasta a făcut d-l Hegel. Ne-a dat un Alexandri, trist, melancolic, decepționat. Și noî știm că Alexandri, numaı prin excepție se coboară în operile luî de la entuziasmul și credința în vıeață până la momente de reflexivitate melancolică, tristă și pesimistă. Așa, în Ovidiŭ, de pildă; însă și acolo trebue să ținem seamă de reflecțiile amare ce le face asupra vıețiî sînt triste, e adevărat, dar sînt puse în gura altuıa, și cu toate acestea tot găsește momentul de-a fi *el* cînd pune în gura poetuluî acea profetizare entuziastă asupra viitoruluî neamuluı romînesc.

„Nu, ginta latină în vecî nu moare“
ect... *(Vezi actul al V-lea din Ovidiu)*

Și aceasta în ce momente?... chiar cînd e pe pragul mormîntuluı. Și Alexandri, ca orî și care om de altfeliŭ, nu se poate să nu fi fost dominat, în unele momente, de fatalitatea externă și-n care libertatea spirituluî săŭ să fi fost întunecată de tirănia împrejurărilor. Sculptorul nu trebuıa să ıea tocmaî aceste mo-

mente din vieața poetului pentru a-i eterniza, prin expresie, sufletu-i în bronzul nemuritor. D-l Hegel crede că ne-a dat pe Alexandri și nu ne-a dat de cît rezultatul acțiunii fatalității din unele momente asupra persoanei poetului. Opera sa deci nefiind adevărată nu e nici frumoasă.

Sculptorul trebuia să studieze omul și opera lui; trebuia s-aleagă din vieața poetului momentele cele mai frecuente și cele mai frumoase, cari sînt și cele mai adevărate, fiind-că-n acele momente are o individualitate, o gîndire originală, o pasiune puternică care-l însuflețește, însfîrșit care-i dă adevărata lui caracteristică. Dacă sculptorul făcea astfeliŭ, cu siguranță că nu-i dădea ținuta pe care i-a dat-o: cu privirea-n pămînt, trist și melancolic, decepționat de viitorul neamului săŭ, el care-a propagat Unirea țărilor surori, care-n urmă a cîntat cu entuziasm și-n versuri nepieritoare acest mare act național și care visa o împărăție tot așa de mare pentru neamul săŭ, ca și împărăția exilatului poet roman Ovidiu. Am fi avut din contra un Alexandri, falnic, mîndru, cu privirea străbatînd veacurile, cu mantia fîlfîind saŭ aruncată pe umărul stîng, iar cu mîna dreaptă scriind pe-o carte gloria neamului din trecut și prevestirile din viitor. Așa cum e redat însă va fi pentru generațiile cari vin o contradicție între ce-a fost și-ntre cum e trecut la nemurire.

G. PASCU

Notiţĭ etimologice

V

ALBURN

albúrn „mîzga dintre scoarţă şi lemnul tare al arboreluĭ" (Săghinescu, Vocab. rom. 41) este lat. alburnum aubier, partie tendre et blanche entre l'écorce et le coeur de l'arbre.

BĂŢ

Alăturĭ cu bastum bâton a trebuit să existe în latina populară şi un *bestum, cf. *gravis *grevis, malum melum.* Din acest *bestum, prin metateza luĭ *s* după *t*, avem dr. *bâts* pl. *bétse* bâton. Istr. *bât* pl. *béte* marteau, bâton este eşit din *bâts*, simţit ca plural. Pentru acest *t* în loc de *ts* şi pentru înţelesul de marteau se va fi amestecat poate şi verbul *bat* frapper, choquer. Pentru metateza *st*<*ts*, cf. mr. *tsúkĭ*>stupa, dr. a *tsupí*> a *stupí* (Cantemir) şi invers mgl. nu—*st*—la dáu> nu —*ts*—il dau (Philippide, Principiĭ 141).

FAŬĂ

mr. *fáŭă*, *fáo*, fasole, bob de fasole din lat. faba fève, graine este un exemplu evident de păstrarea luĭ *b* intervocalic ca *u*.

FUMURA

Numele de capre *Fúmura* şi numele de găinĭ *Fúmură* (Popovici, Rumaenische Dialekte I 58 a, 60 a) sînt forma fe-

menină a adiectivuluĭ *fúmur* fumuriŭ, derivat just de Sextil Puşcariu, Conv. Liter. 1905 pg. 303 din lat **fumulus>fumidus*.

GĂRĂSCU

mr. *gârâsku* a ciripi asurzitor, despre pasărĭ este lat. g a r r i o gazouiller, en parlant des oiseaux.

GRÎŬ. GRĂUNTE. GORUN. GORNIŢĂ. GÎRNEAŢĂ. GORŢU.

mr. *gârnu*, *grîn*, *grânu*, mgl. *grón*, dr. *grîŭ* blé, mgl. *gârnátsâ* ad. fem. de blé.

dr. *grâúnts*, *grâúnte*, mr. *grînúts*, *gîrnúts*, *gârnúts* grain, mr. *gârnútsu*. art. *gârúntslu* pl. *gârnútsâle*, *grântsu*, art. *grántsul*, pl. *grântsâle* grăunte, boabe, buboĭ, mgl. *gârnúts* bubă.

dr. *grâúntse* granis de maïs, mr. mgl. *gârnişór(u)*, mgl. *grânişór* maïs.

dr. *grîuşór*, o plantă.

dr. *gorún*, *górnitsâ*, chêne à grappes, *gîrnĕátsâ* morceau de bois de chêne à grappes, morceau de bois en général, *gârnitsâ*, *gârnéts* charme, *goruniş* forêt de chênes à grappes.

mgl. *górnitsâ* păr tomnatic, sălbatic, mr. *górtsu* păr, pară.

Toate aceste cuvinte sînt lat. g r á n u m grain, graine. Din g r a n u m avem direct mr. *grîu* şi mgl. *gróu*, cf. mgl. *bróu>*brenum*, *frou>frenum*.

In dr. *grîŭ* *n* s-a pĭerdut prin dissimilaţie faţă de *r* precedent, cf. *brîŭ>**b r e n u m, *frîŭ>**f r e n u m, dar *bîrnéts*, *înfrînéz*. Mr. *gârnu>*grînu*, *grîn*, cf. mr. *brin*, *bârnu*, *bîrn*, *bâr* pl. *brîne*, *bîrnile>**b r e n u m, mr. *frîn*, *fârnu*, mr. *bâtârnu*, mgl. *bitórn>* dr. *bătrîn*.—Dr. *grâúnts*, *grâúnte*, mr. *grînúts*, *gîrnúts*, *gârnúts*, *gârúntslu*, mgl. *gârnúts>* g r a n u m+—*úts*.—Mr. mgl. *gârnişór*, mgl. *grânişór>* g r a n u m+—*işor*.—Mgl. *gîrnĕátsâ* de blé, dr. *gîrnĕátsâ* morceau de bois de chêne à grappes> g r a n u m+ —ĕ á t s â, fem. dela —é t s, cf. *pâdurét*s>p â d ú r e.—Dr. *gorún* > **groún>*grâún>* g r a n u m+— ú n, cf. *kâpkâún>*c a p+c î n e, poate *gârgâ-ún*, *vâgâ-únâ*. *o>* *â* în apropiere de sunet labial. Dr. mgl. *górnitsâ> *grónitsâ>*g r a n u m+— i t s â.—Mr. *górtsu*

>**górutsu*> **gorútsu*>**groútsu*> **groúnts* > *grâúnts.* Copaciĭ *gorún, górnitsâ* aŭ fost prin urmare numiţĭ după fructele lor, cf. *cĭumafáĭe* datura stramonium> lat. cyma umflătură (Sext. Puşcariu, Conv. Liter. 1903 pg. 599), ĭar *o*, odată căpătat prin alunecarea sunetuluĭ din *â*, a fost păstrat prin diferenţiare.

MĂRAT

mr. *mârát* nenorocit, sărman, demn de milă nu este lat. male habitus, duuă cum vra Sext. Puşcarĭu, Conv. Liter. 1905 pg. 297, ci tot una cu mr. *amârátu*, dr. *amârît* supărat, năcăjit, cf. mr. *nyĭ şi amârâ bána* mi s-a amărît viaţa, *nyĭ áre amârâtâ dzâlile* mĭ-a amărît zilele.

MOMÎE

dr. *momîĭe, mâmîĭe* (Cihac), *mamúĭe* (Hĭjdăŭ, Cuv. I 290) spărietoare, făcută în formă de om, pentru a spăria păsările este lat. humanea pl. de la *humaneum, substantiv adiectival dela *humaneus în formă de om> humanus de om, omenesc: *momîĭe, mămîĭe*> **umîĭe*> *humaneum, prin proteza luĭ *m-* născut prin anticipare asupra sunetuluĭ următor, cf. naşterea uneĭ silabe întregĭ în *bobotĕázâ*> **botĕázâ, mâmâligâ* < *mâligâ ; mamúĭe*> *mâmîĭe*, cf. *paparúdâ*> *pâpârúdâ. Momîĭe* nu are a face cu mlat. *momus, momerium*, germ. *Mumme, Mummerei*, fr. *momerie*, după cum credea Hĭjdăŭ, Cuv. I 299.

PIRPIRUNĂ. PIPIRUGĂ

mr. *pirpirúnâ,* mgl. *piperígâ, piperúgâ, pipirúgâ* fluture sînt lat. *papula=papilio: mgl. *piperígâ*> **pipirígâ*> **pâpurígâ*> *papula+-igâ, mgl. *pipirúgâ, piperúgâ*> *piperıgâ*, prin înlocuirea sufixuluĭ *—igâ* prin *– úgâ*, mr. *pirpirúnâ*> **pipirúnâ*> *pipirúgâ*, prin înlocuirea sufixuluĭ *—úgâ* prin *—únâ.* Toate variantele se reduc prin urmare la mgl. *piperígâ,* provenită prin dissimilaţie din **pipirígâ*, ĭar aceasta la rîndul săŭ prin asimilaţie din **pâpârigâ*> **pâpurigâ* : *pâpâ—* saŭ *pâpu—* şĭ-aŭ asimilat adică sonatele lor la sonanta *i* din sufixul *—igâ.* In sfîrşit etimologiea populară va fi confundat desigur pe *pirpi-*

rúnâ fluture cu *pirpirúnâ* mac>papavere şi cu *pirpirúnâ* paparudă>pupula. Pentru *papula alăt. cu papilio, cf. dr. *gârgâra*>*gurgula, alăt. cu gurgulio.

PIRPIFUNĂ. PIRUNIGĂ.

dr. *paparúnâ*, *paparŏánâ*, mr. *paparúnâ*, *pirpirúnâ*. mgl. *pirunígâ* mac sînt lat. papaver papaveris: dr. mr. *paparúnâ* >papavere+—únâ, dr. *paparŏánâ* >papavere +—ŏánâ, mr. *pirpirúnâ*> **pipirúnâ*>**pâpirúnâ*> papavere +—únâ, mgl. *pirunígâ*> **(pi)pirunígâ* >**pipirúnâ*+—ígâ. Pentru *pirpirúnâ* >**pipirúnâ*, cf. mr. *vírviritsâ* mgl. *vérveritsâ*>dr. *véveritsâ*, mr. *víviritsâ*. Ngr. παπαροῦνα papaver somniferum este mr. *paparúnâ*.

PAPARUDĂ. PIRPIRUNĂ. PĂPULYŬ. DUDULEŢ.

dr. mgl. *paparúdâ*, dr. *papalúgâ* (Cantemir), *pâpâlúgâ*, *pâpârúdâ* (Cihac), mr. *pirpirúnâ*, *pâpúlyŭ*, mgl. *dudulétsâ* jeune fille que l'on masque en temps de sécheresse avec des feuilles d'arbres et d'autres herbes et qui court, tout en dansant et en chantant, de maison en maison, où les vieilles femmes versent de l'eau sur elle, en prononçant une formule magique afin d'amener la pluie.

Printre «Dumnezeirĭ necunoscute şi duhluitoare a idolĭ Dachĭ», D. Cantemir, Descrierea Moldoveĭ Iaşĭ 1851 pg. 288 dă şi *Papaluga*, despre care vorbeşte astfel în nota 3: «Vara cînd este secetă cu primejdie pentru sămănăturĭ, atuncea îmbracă ţăraniĭ cîte *o copilă maĭ tânără de zece anĭ* cu cămeşe de frunză de copacĭ şi de buruene, şi cu *toate celeltalte copile şi copiĭ de vrîsta eĭ*, umblă jucând şi căntând, şi cum sosesc la fiecare casă, obicĭnuesc babele să le toarne pe cap ápă răce, ĭară cuvintele pe care le căntă ele sînt maĭ întru acestaşĭ chip adecă: *Papalugo* suĭ-te la ceriŭ şi deschide porţile sale şi ne trimete ploae de sus ca să crească grăul şi popuşoĭul, malaĭul şi altele".

Despre «Datina şi cîntecul Paparudelor» la Daco-Romînĭ,

v, încă G. Dem. Teodorescu, Incercărĭ critice asupra unor Credințe, Datine și Moravurĭ ale poporuluĭ romîn, Bucureștĭ 1874 pg. 128—134, apoĭ acelaș, Poesiĭ Populare, Bucureștĭ 1885 pg. 208—211. Pentru această datină la Macedo-Romînĭ și Megleno-Romînĭ, v. Pericle N. Papahagi, Din Literatura poporană a Aromînilor, Bucureștĭ 1900 pg. 725—729 și Megleno-Romîniĭ, Bucureștĭ 1902 I 115. Datina există încă la Greciĭ, Bulgariĭ și Țiganiĭ din Turciea, apoĭ la Sîrbĭ. La Grecĭ *Paparuda* se numește *Pîrpiruna*, iar la Sîrbĭ *Dodola* (v. lucrările citate).

Din descrierea precisă pe care-o face Cantemir, rezultă că *Paparudele* sînt în esență o datină prin care se invoacă ploaĭa și că această datină se săvîrșește de către maĭ multe *fete*. Așa fiind, oare etimologiea *Paparudeĭ* să nu fie cumva un cuvînt care însamnă *fată*? Ba tocmaĭ așa este: mr. *pâpúlyŭ* este o formă masculină izolată a unuĭ femenin **pâpúlyâ* ĭeșită din lat. *pupulea > pŭpula fetiță, cf. *pâpúșâ* > pupa; dr. mgl. *paparúdâ* este *pâpârúdâ* > pupula + udâ. Astfel *paparúdâ* este o izolare din pŭpula + ad. udâ, fiindcă *paparudelor* li se «toarnă pe cap apă răce». Odată cuvîntul izolat, *—údâ* din *papardâ* a fost simțit ca sufix, care poate fi schimbat: dr. *pâpâlúgâ, papalúgâ* > pŭpula + —ugâ. Formele *paparúdâ, papalúgâ* provin din *pâpârúdâ, pâpâlúgâ* prin analogiea unor cuvinte ca mr. *papa-kúte*, mr. *papagálu*, dr. *papagál*, mr. *paparíka* > mr. *pipiríka, pipíru, pipérka*, dr. *papárâ*, mr. *papardélâ*, mr. dr. *paparúnâ*. Prin etimologie populară cuvîntul se va fi pus poate în legătură și cu dr. *pápurâ*, mgl. *páprâ, parpúdâ;* mr. *pirpirúnâ* este **pârpârúnâ* > pŭpula + —únâ, influențat desigur de mr. *pirpirúnâ* mac > papavere, căcĭ „nu numaĭ cu ștevie și ferigă se acoperă *Pirpirunele*, ci cu așa numita plantă iboj, cu *florĭ de mac*, numite la Aromînĭ și Grecĭ *pirpirune* și cu tot felul de verdețurĭ"; mgl. *duduléts* ĭeste turc. dudu fată + —léts. Ngr. *Pirpirúna* > mr. *Pirpirunâ*, sîrb *Dodola* > mgl. *Duduléts* ?

PUCĬOS. PUCHĬOS. PUCHINOS.

dr. *păcĭós* puturos, murdar.

dr. *pukĭós*, *pukinós* urduros, *pukínâ* urdoare.

dr. *pukĭós*, *pukinós* mic: *mere puchi(n)oase* winzig kleine Aepfel (Conv. Liter. 1905 pg. 304).

Etimologiile: *pucĭós*> *puteus putidus+—ĭós; *pukĭós* urduros >**púkìŭ*>*puclus, *putulus>puteo, *pukínâ*> **púkĭŭ*+—*ínâ*; *pukĭós* mic>*pauc(u)lus >paucus peu nombreux, peu abondant, cf. prov. *paucs* puţin, mic. Pentru *pucĭós* o explicaţie puţin diferită s-a dat şi de d. A. Philippide, Altgriechische Elemente im Rumänischen.

In Conv. Liter. 1905 pg. 304 d. Sextil Puşcariu derivă pe *pukĭós* urduros, mic din *pútulus>putus copil mic. Dintr-un derivat al luĭ putus, din *putinus ar fi derivînd şi *puţín*. Valoarea acestor etimologiĭ o egalează numaĭ etimologiea propusă tot de d-sa, ibid. 320, pentru *spárĭŭ*, care ar fi derivînd din lat. *expariare a despărechĭa. Discuţiea maĭ pe larg a acestor etimologiĭ va face-o poate d. Mussafia, căruĭa autorul i le dedică. Deocamdată însă amintesc că *puţín* este un derivat din paucies (Philippide, ibid.) şi *spárĭŭ* este *expavilo (Arhiva 1905 pg. 131).

PUDURIŢĂ

mr. *pudurítsâ*, mgl. *pidurítsâ* ĭepele dela războĭŭ: *nu calcă ghine pi puduriţă* nu calcă bine pe ĭepele de la războĭŭ. Etimologiea: lat. pedalis, e fait pour le pied orĭ *pedulus diminut. dela pes pedis.

RĂSPÎNDESC

dr. *râspîndésk*, mr. *râspîndésku* répandre este lat. re-expando >expando étendre, ouvrir, déplier, déployer, étaler, ca şi fr. *répandre*.

Cihac II şi Ov. Densuşianu, Hist. de la langue roum. I 272 admit pe vsl. raspouditi.

SPĂLĂCIT

Spâlâcít ad. passé de couleur, décoloré, terne este participiul verb. impers. *se spâlâcéşte* se décolorer, passer de couleur: *albástru spâlâcít* bleu passé, bleu très pâle; *ochĭ spâlâcĭ̦ţĭ* yeux ternes. Etimologiea cuvîntuluĭ este lat. *expallo, expalleo devenir très pâle + —âcesk, după analogiea unor verbe ca *buĭecésk*>**buĭâcésk*>buĭák, *buĭmâcésk*>buĭmák, *râtâcésk* >erratico.

ŢEŢIRE

mr. *tsétsire* mazăre şi *tsĕâtsire* năut, neghiniţă sînt lat. cicer ciceris.

ZGĂRLESC

mr. *zgârlésku, zgîrlésku* équarquiller les eux este lat. *excavilo, dupăcum dr. *zgîésk* este excaveo (Arhiva 1905 pg. 133). Pentru *zgârlêsku*>**zgârésku*, cf. mr. *nvârlĭga* > *nvâriga*.

ZGĂRM

mr. *zgârm, zgrâm, zgrîm, nsgrâmu* zgîriŭ, scarpin nu sînt alb. grímâ miette, dupăcum vrea Ov. Densuşianu, Romania 1904 pg. 86 ci lat. *excarino>caries, dupăcum *zgîriŭ* este *scabilo (Arhiva, 1905 pg. 132). Pentru schimbările fonologice, cf. *sfârm*>*exfarino.

ZMUNCESC

dr. *smuncésk, smîncésk, zmuncésk, zmîncésk*, mgl. *zmuncĭós* a lua brusc şi fără veste ceva din mîna cuiva, a trage, a lua brusc cu mîna, arracher brusquement, enlever avec force sînt lat. *exmanico a lua din mînă, cf. *manico a avea în mînă>manus cerut de fr. *manier*, sp. pg. *manear* şi *menear*. Mgl. *moĭnés* arunc cu mîna> mgl. móĭnâ.

ZGÎRCIT

dr. *zgîrcít, zgîrcĭŏábâ* avare, ladre, chiche, parcimonieux este participiul vb. *mă zgîrcesc* se lésiner: *se zgîrceşte pentru*

un lucru de nimic il lésine pour un rein (Damé). Cînd la o cumpărătură, la o tocmală *te zgîrceştĭ pentru cîţĭva banĭ* însamnă că *te lipseştĭ de a cumpăra un lucru* numaĭ fiindcă n-aĭ vrut să maĭ daĭ ceĭ cîţĭva banĭ pe cari-ĭ pretindea negustorul. Etimologiea: lat. *e x c a r i c o > c a r e o manquer de quelque chose d'agréable, avoir faute ou besoin, être privé ou exempt de, se passer, s'abstenir. Pentru schimbările fonologice cf. *zgîriŭ* > *s c a b i l o. Notiţa d-luĭ Sext. Puşcariu din Conv. Liter. 1903 pg. 416 nu serveşte la nimic.

VI

ANDREA

dr. *andrĕá*, *îndrĕá*, *undrĕá*, (Hijdăŭ, Etym. 1173), *andré*, *andrĭáńâ* (Şezăt. V 25); mr. *andrĕáńâ;* mgl. *andréńâ* aiguille à tricoter.

Hijdăŭ, Etym. 1177 derivă pe dr. *andréá* din vgerm. n â d a l a, de unde neogerm. N a d e l ac: *andrêá* > **andârĕá* > **ándârâ* > vgerm. n â d a l a. Părerea luĭ Hîjdăŭ e justă şi dacă o reĭaŭ, aceasta este pentru a o confirma şi preciza. In etymon cuvîntuluĭ străin *andrĕá* sînt de observat a) *l* intervocaţie prefăcut în *r*, b) *án* prefăcut în *în-*, *ún-* — două fenomene cari se-ntîmplă numaĭ la elementele băştinaşe, c) metateza *ánd-* > *nad-*. Din faptul că *l* intervoc. < *r* şi *án-* < *în-* numaĭ la elementele băştinaşe rezultă că orĭce cuvînt, de orĭce altă origină decît latină, cari prezintă aceste fenomene, aŭ trebuit să fie primite prin latineşte şi înnainte de finele secoluluĭ al VII. Astfel trebue înţelese cele cîteva cuvinte slave: *mâgurâ* > **mégula* > vsl. m ĭ g l a, *mâturâ* > **métula* > vsl. m e t l a, *pâkurâ* > **pécula* > vsl. p ĕ k l ŭ; —*jupîn* > vsl. j u p a n, *smîntînâ* > vsl. s ŭ m e n t a n a, *stâpîn* > vsl. s t o p a n, *stînâ* > vsl. s t a n ŭ. Astfel trebue înţeles şi germanul n â d a l a. Pe cînd însă rom. *andrĕá* prezintă în toate dialectele pe *l* intervoc. prefăcut în *r*, pe *án-* în *în-*, *un-* îl prezintă numaĭ în dialectul dr. Aceasta însemnează că rom. *andrĕá* a fost primit într-un timp cînd *l* intervoc. trecea în *r* pe tot teritoriul romînesc, dar *án-*

trecea în *în-* numaĭ pe o parte. Acest timp trebue să cadă aproximativ cel maĭ tîrziŭ pe la începutul vĭaculuĭ al VII (v. *ţándură*). Vechimea cuvîntuluĭ *andrèá* se confirmă şi prin înţelesurile multiple pe cari le-a dezvoltat (v. Hijdăŭ, Etym.). In ce priveşte metateza *and-* > *nad-*, aceasta se datoreşte organuluĭ apercepător roman. Prin vĭacul al VII noĭ eram în bună parte tot Romanĭ. Elementele străine nu intrase încă în romîneşte şi nu tulburase încă organul apercepător al Romînuluĭ. Dacă răsfoim însă un Dicţionar latin, d. p. al luĭ Quicherat, vom vedea că pe cînd grupul iniţial *nad-* nu se găseşte decît numaĭ în numele unuĭ oraş foarte îndepărtat—*Naddaver*, oraş în Palestina; dimpotrivă grupul iniţial *and-* se găseşte în 67 cuvinte, dintre cari, e drept, cea maĭ mare parte sînt numirĭ propriĭ de persoane orĭ de localităţĭ, dar o samă din ĭele sînt foarte cunoscute: *Andreas*, *Androcles*, *Andromacha*, *Andromeda*. Dintre cuvintele uzuale avem: *androdamas, androgynus, andron*. Organul apercepător roman era deci deprins cu grŭpul *and-*, nu însă şi cu grupul *nad-*. Iată pentruce germanul n â d a l a a fost prins ca *â n d a l a.

Rămîne prin urmare hotărît că rom. *andrĕá* este vgerm. n â d a l a.

LIS

ban. *lis* alb, *Liséŭ* nume de cîne alb în frunte, *Lísu* nume de cal (Liuba-Iana, Măidan pg. 114, 117), mgl. *Lísa* nume de căţea şi de oae (Papahagi, Megleno Rom. II 90 a).

Toate aceste cuvinte sînt derivate de Sext. Puşcariu, Conv. Liter. 1905 pg. 53 dintr-un *l i s s u s, admis pe baza gr. λισσός neted, în legătură cu it. *liscio,* prov. *lis*, fr. *lisse,* sp. *alisar,* al căror înţeles este «neted». Pentru păstrarea luĭ *l* înnainte de *i* autorul admite că *i* din *l i s s u s era «un *i* închis, dar scurt». Dar aceasta este o neĭertată greşală de fonetică. In latineşte eraŭ două felurĭ de *i*: a) unul *închis şi lung* şi b) altul *deschis şi scurt.* A admite că în *l í s s u s, cu *i* accentuat, era «un *i* închis, dar scurt» este un nonsens. Etimologiea rom.

lis este vgerm. *lîsi leise, sanft, glatt (cf. ngerm. *leise),* de unde Körting, Lat. roman. Wbuch derivă cu drept cuvînt şi pe celelalte cuvinte romanice. Pentru trecerea înţelesuluĭ, cf. fr. *blanc,* it. *bianco* alb > germ. blank neted şi invers mr. *nghilicésku* strălucesc > vsl. bealŭ albus.

TARGĂ. TRAGĂ.

dr. *tárgâ, trágâ, tráglâ* civierè, bard, brancard de clayonnage, claie, clisse, cheminée de clayonnage, brouette, traîneau, ramasse (Cihac), litière, dr. *tráglâ* o unealtă alcătuită din două lemne încheĭate la un capăt şi pe care se pune plugul cînd nu lucrează, traînoir (Damé, Terminolog. 36), ban. *trâgâşiţâ* petit traîneau (Weigand, Jsb. III 329 a), mr. *tárgâ* civière, litière: aduţea cu *targa* chetrĭ=transportă cu targa pĭetre, lu adusiră pi *targă*=l-aŭ adus aproape mort (Mihăileanu, Dicţionar macedo-rom.), mr. *tárgâ* dungă, mr. *tárgâ* ĭedeş (Mihăileanu, ibid.), mr. *tăgáre* baniţă, dr. *tâgîrţâ* zâgirnă, buccea, un sac saŭ o desagă plină cu ceva a căreĭ formă nu se distinge bine (Şezăt. V 172), besace, pannetière, mr. *targacika* *tâgârcikâ, trâgâcíkâ,* mgl. *tâgârcik* tragă, vr. *a tâgîrţá* tirer ou pousser avec violence, dr. *Tâgîrţâ* poreclă (Popovicĭ, Rumaenische Dial. I 44 c).

Dr. *trágâ* traîneau şi ban. *trâgâşiţâ* petit traineau ar putea fi lat. *traga > traha herse, traîneau, cf. *trág* din *trago > traho, tragula. Dr. *trágâ* ar putea fi şi un derivat imediat al vb. *trág* tirer, extraire, de unde avem cu siguranţă ban. *trâgúnâ, trâgúlâ* Stechheber, tâte-vin (Weigand, Jsb. III 329 a). Dar alăt. cu *trágâ* se zice şi *tárgâ* şi alăt. cu înţelesul de traîneau cuvîntul maĭ are şi multe alte înţelesurĭ ca bord, bordure, claie, civière, sac. Dacă dr. *trágâ* ar fi lat. *tràga > traha, atuncĭ nĭ-ar fi greŭ de explicat forma metatetică *tárgâ,* fiindcă verbul corespunzător sună excluziv *trág.* Deasemenea nĭ-ar veni greŭ de explicat cum din înţelesul de traîneau s-aŭ putut dezvolta înţelesurĭ ca bord, bordure, claie, sac.

Loewe, Zeitschrift für vergleich. Sprachforschung 1904 pg. 309, urmînd pe Diez, Etym. Wbuch [3] II 410, derivă pe dr. *tárgâ* Tragbahre, Flechtwerk (Reuse, Korgeflecht um eine

Flasche [?], Rauchfang von Flechtwerk), Schubkarren, din vgerm. t a r g a, cu înțelesul de Schtzwehr (genauer Seiteneinfassung), de unde şi span. *atarjea* Einfassung eines Kanals. Părerea celor doĭ învățațĭ este justă, dar trebue modificată și întregită în chipul următor.

Dr. *tárgâ*, *trágâ* civière ne duce imediat la ngerm. T r a g e, cu sens identic. Însă existența cuvîntuluĭ și în dialectele mr. și mgl. arată că nu acest T r a g e este etymon al cuvîntuluĭ respectiv romînesc, ci prototipul său, adică vgerm. t a r g a. Ngerm. T r a g e nu este un derivat imediat al vb. t r a g e, dupăcum greșit se consideră de obiceiŭ, ci este vgerm. t a r g a care supt influența verbuluĭ vgerm. t r a g a n tirer (mdgerm. și ngerm. t r a g e n porter) a trebuit să capete și înțelesul de brancard, civière, Tragbahre și să facă și metateza *tra*->*tar*-. Astfel vgerm. t a r g a a însemnat Schutzwehr, Einfassung, Seiteneinfassung, Tragbahre, rempart, bord, bordure, civière, brancard. Înțelesul primitiv de bord s-a păstrat în mr. *tárgâ* dungă. Afară de înțelesul rempart, toate celelalte înțelesurĭ s-aŭ păstrat în romînește și aŭ maĭ dezvoltat încă și altele. Din înțelesul civière, brancard s-aŭ dezvoltat pe deoparte înțelesurile brancard de clayonnage, claie, clisse, cheminée de clayonnage pe cari le are dr. *trágâ*, *tárgâ*, ĭar pe de alta înțelesurile brouette, traîneau, ramasse (aceste doŭă din urmă ascund poate pe lat. *t r a g a > t r a h a) pe cari le aŭ dr. *trágâ*, *tárgâ*, ban. *trâgâșiță* și besace din dr. *tâgîrtsâ*, mr. *targacíkâ*, *tâgârcíkâ*. Înțelesul de ĭedeș pe care-l maĭ are încă mr. *tárgâ* rămîne de explicat. Dacă mr. *tâgáre* baniță aparține tot aicĭ, apoĭ trebue explicat ca provenind din **târgáre*> *tárgâ*+—*áre* din mr. *tâláre*, *talar* putină. Pentru mgl. *tâgârcík*, mr. *targacíkâ*> *tárgâ*, cf. *pĭelcíkâ*> pĭele, *ulcíkâ*> oală, *vâlcíkâ*> vale; Dr. *tâgîrtsâ* >**tâgrîtsâ*> targă+—iță.

TAȘCĂ

dr. *táșkâ* sacoche, bourse, longue, gibecière, *tâșkuliță*, *tâșkútâ* dimin., *tâșkóĭŭ* augm., *táșka-*, *tâșkúța-cĭobánuluĭ* bourse à pasteur, mr. *táșkâ* ghĭozdan de pĭele saŭ de pînză.

Diez, Etym. Wbuch [3] II 410 derivă pe dr. *tășkâ* din vgerm. t a s ç a (de unde mdgerm. t a s c h e, t e s c h e, ngerm. T a s c h e). Existența cuvîntuluĭ în dialectul mr. înlătură orĭce îndoĭală asupra etimologieĭ sale. *Tașka-cĭobánuluĭ* este tocmaĭ T ä s c h e l k r a u t.

ȚANDĂRĂ

dr. *țándârâ*, *țándurâ* éclat de bois.

Hĭjdăŭ, Etym. 1178 derivă pe dr. *țándârâ* din vgerm. s c i n t a l a. Părerea luĭ Hĭjdăŭ e justă și o reiaŭ pentru a o confirma și preciza. Graff VI 522 dă s c i n t a l a, s c i n d a l a (cetește s ț í n d a l a) scandula, laterculus, tegula, imbrex, assis. Ultimul înțeles este cu desăvîrșire interesant. Din diminutivul cuvîntuluĭ a s s i s, din a s s u l a, a s t u l a fragment de bois ou de pierre, rognure, copeau, ais, planchette, tablette avem ron, *ășkĭie*, care are același înțeles ca și *țándârâ*. Prin urmare din punct de vedere al înțelesuluĭ vgerm. s c i n d a l a dă rom. *țándârâ*. Din punct de vedere fonologic însă *țándârâ* cere un *ț á n d a l a ĭeșit din (s) ț í n d a l a > s c i n d a l a, prin asimilarea luĭ *i* la ceĭ doĭ *a* următorĭ, asimilare datorită tot organuluĭ apercepător roman, cf. *scindula* și *scandula*, de unde rom. *skîndurâ*, *scintilla* și **scantillia*, de unde rom. *skînteĭe*. Forma *țándurâ* este provenită din *țándârâ* prin amestecul sufixuluĭ *—urâ*.

Astfel și în *țándârâ* observăm prefacerea luĭ *l* intervoc. în *r*, ca și în *andrèá*. Spre deosebire de *andrĕá* însă, *țándârâ* prezintă statornic numaĭ *—án*.

Schimbarea luĭ *l* intervoc. în *r* și a luĭ *án* în *în* încetase înnainte de intrarea elementelor slave în romînește, adică înnainte de finele sec. VII. (Cele cîteva cuvinte slave despre care am vorbit supt *andrèà*, sînt obscure și eŭ nu mi le pot explica decît ca intrate prin latinește). Dar schimbările fonetice nicĭ nu încep, nicĭ nu se sfîrșesc brusc, ci lent. Apoĭ, durata lor în timp și extensiunea lor în spațĭu este foarte variabilă. Așa fiind este evident că pentru ca legile *l* intervoc. < *r* și *án* < *în* să înceteze complect înnainte de finele sec. VII, ele

trebueaŭ să înceapă a declina cu mult maĭ înnainte de acest timp. Declinarea lor însă n-a mers paralel. Etimologiile cuvintelor *andrĕá* şi *ţándârâ* probează aceste lucrurĭ în mod evident. Atît dr. *andrĕá, andrĕáŭâ*, mr. *andrĕáŭâ*, mgl. *andréŭâ*, cît şi dr. *ţándârâ* aŭ pe *l* intervoc. prefăcut în *r*. Decĭ aceste cuvinte sînt intrate în romîneşte înnainte de finele sec. VII şi în vremea cînd prefacerea luĭ *l* intervoc. în *r* era în putere pe tot teritorĭul romînesc. Tratarea ţuĭ *án* este însă ceva maĭ deosebită. Se zice numaĭ dr. *ţándârâ*. In mr. se zice numaĭ *andrĕáŭâ*, în mgl. uumaĭ *andréŭâ*, dar în dr. se zice *andrĕá* şi *îndrĕá, undrĕá*. Aceasta însemnează că *andrĕá* a fost primit în romîneşte într-o vreme cînd prefacerea luĭ *án* în *în* se-ntîmpla numaĭ sporadic, ĭar *ţándârâ* a fost primit într-o vreme cînd *án* nu se maĭ prefăcea deloc în *în*. Rezultă decĭ că *ţándârâ* este maĭ noŭ în limba noastră decît *andrĕá*, dar în tot cazul amîndouă fiind anterioare fineluĭ sec. VII. Din tratarea luĭ *l* intervoc. ca *r* şi a luĭ *án* ca *án* în aceste două cuvinte rezultă, în ce priveşte legile de fonologie romînă, ca *án* nu se maĭ prefăcea în *în*, învremece prefacerea luĭ *l* intervoc. în *r* era încă în putere, că adică *án* a-ncetat să se prefacă în *în* înnainte ca *l* intervoc. să înceteze de a se preface în *r*. Dacă admitem că *l* intervoc. se prefăcea încă regulat în *r* cel maĭ tîrziŭ pela mijlocul vĭaculuĭ al VII, trebue să admitem că *án* încetase de a se maĭ preface în *în* cel puţin cu două orĭ treĭ deceniĭ maĭ înnainte, adică prin primul şfert al sec. VII. Prin urmare cuvintele *andrĕá* şi *ţándârâ* sînt cel maĭ tîrziŭ din primul şfert al sec. VII, *andrĕá* fiind ceva maĭ vechĭu decît *ţándârá*.

Inţelegem acuma de cîtă importanţă sînt cuvintele *andrĕá*> **ándârâ*> vgerm. n â d a l a şi *ţándârâ*> vgerm. s c i n d a l a, Ele ni daŭ posibilitatea de a stabili un fapt foarte important pentru istoriea limbiĭ romîne, anume că prefacerea luĭ *án* în *în* a-ncetat înnainte de prefacerea luĭ *l* intervocalic în *r*.

T. T. BURADA

Inceputul teatruluĭ în Moldova

IX

Gustul teatruluĭ începea a se răspîndi din ce în ce maĭ mult la noĭ; boeriĭ prinseră a privi teatru ca un element de cultură; eĭ începură a se gîndi serios la mijloacele ce sînt de întrebuințat pentru a se vede și în capitala Moldoveĭ un teatru romînesc stabil, prin care să se deĭe romînizmuluĭ un avînt, deșteptînd în acelaș timp în popor și simțul național.

Prin saloane, fiiĭ boerilor începură a da în limba patrieĭ micĭ pĭese teatrale, carĭ produceaŭ o impresie din cele maĭ plăcute asupra auzitorilor, și pe nesimțite cu modul acesta se deștepta cultul pentru arta dramatică.

Unul dintre ceĭ maĭ înfocațĭ fiĭ de boerĭ pentru teatru era tînărul Mateĭ Millo, care prin puterea talentuluĭ săŭ pentru arta dramatică a pus în uĭmire pe toțĭ ceĭ ce l-aŭ văzut, de la prima sa aparițiune în fața publiculuĭ.

La 25 Sept. 1835, cu ocaziunea uneĭ serbărĭ, date de logofătul Neculaĭ Conta, la moșia sa Horodniceniĭ, s-a reprezentat într-un parc, unde scena era splendid

iluminată și decorată cu brazĭ și florĭ, pĭesa *Peatra Teĭuluĭ*, în care *Mateĭ Millo*, pe atuncĭ în floarea tinereţiĭ juca rolul unuĭ bătrîn *prisacariŭ*, Alexandru Asaki pe *Plăeşul Codrat* şi tînărul Nicu Canta pe *Cımbru*.

Pentru acea serbare Elena Asaki a transcris versurile: *De cîte orĭ în cursul vïețiĭ*, pe melodia franceză *Te souviens tu disait un Capitaine*, care se cînta maĭ prin toate saloanele boerilor de pe atuncĭ. Mateĭ Millo a cîntat această melodie înaintea luĭ Mihail Sturdza Vodă şi a Mitropolituluĭ ţăriĭ, Veniamin, cari se aflaŭ faţă la acea serbare, cu atîta simţire, încît a stors lacrimĭ de la numerosul public ce azista [1]).

Tot în acel an Mateĭ Millo, atras din prima sa tinereţă către arta teatrală la a căreĭ culme ajunsese, călcînd în picioare prejudiciile de familie şi de poziţie socială, a organizat singur un *teatru de societate*; a compus şi jucat, devenind actor şi autor tot deodată, două pĭese originale: *Poetul romantic* şi *Postelnicu Sandu Curcă*, cari aŭ avut mare succes [2]).

Din afişul francez din anul 1835, ce anunţă pĭesa: *Trente ans* ou *La vie d'un joueur*, melodrame en trois actes, abonement 15, făcut pentru economie de directorul trupeĭ franceze Baptiste Fouraux cu tiparnice unelte, afiş care se află în biblioteca Academieĭ Romîne din Bucureştĭ şi despre care am vorbit, putem arăta că pe lîngă actoriĭ cari compuneaŭ trupa franceză, maĭ eraŭ şi d-niĭ *Arthur* şi *Nicolini*, precum şi d-rele *Lieppe*, *Mına* şi *Emilie*.

Trupa franceză care fusese acuma maĭ de multe orĭ în Kişinăŭ şi Odesa, unde dăduse un şir de reprezentaţiunĭ, după încheĭerea stagiuneĭ teatrale în capitala Moldoveĭ, se duce pe la finele luneĭ Aprilie 1836 în Bucureştĭ, unde a jucat maĭ multe drame, vodevile şi tragediĭ. Acolo ea fu bine primită şi publicul se îmbulzea cu mare curiozitate şi mulţămire a vedea o

---

1) Vezĭ *Schiţă biografică* de T. T. Burada, Elena Asaki, în Convorbirĭ Literare An. XXI No. 7 pag. 639.

2) Vezĭ: G. Vărnav Liteanu. *Scrierile teatrale ale luĭ V. Alexandri* în Convorbirĭ Literare. An. IX pag. 383. şi *V. Alexandri*, opere complecte, *Teatru*. vol. I, prefaţa, pag. 1, Bucureştĭ, 1875, ediţia Socec.

trupă așa de bine întocmită, și a auzi o limbă ce era maĭ la toțĭ cunoscută [1]). După succesul ce-l obținu în Bucureștĭ trupa se întoarce ĭarășĭ în Iașĭ, unde maĭ dă vre-o cîteva reprezentațiunĭ în beneficiul unor actorĭ.

Pe la începutul luneĭ Octomvrie 1836, începe stagiunea teatrală. Pĭesele ce se joacă sînt alese și produc mare mulțămire publiculuĭ. Totul menea ca teatrul să mergă prosperînd în această stagiune, căcĭ publicul îl frecventa cu mare stăruință.

Pe la începutul luneĭ Noemvrie 1836, Baptiste Fouraux se duce în Bucureștĭ pentru a se pune la cale cu direcția de acolo în privința unor reprezentațiunĭ ce ar fi vrut să deĭe cu o parte din actoriĭ ce compuneaŭ trupa sa.

Cu această ocaziune avînd și niște afacerĭ la o moșie în apropiere de Bucureștĭ, se duce, și întorcîndu-se pe la finele luneĭ Noemvrie, pe drum fiind calare, din întîmplare pușca ce o avea la oblîncul șeleĭ se descarcă și-ĭ frînsă mîna, din care cauză peste cîteva zile și muri [2]).

Această tragică moarte pricinui mare tulburare și măhnire în toțĭ actoriĭ trupeĭ, și fu una din cauzele principale—după cum vom vede maĭ la vale—a dezorganizăriĭ și a încetăriĭ reprezentațiunilor trupeĭ franceze a fraților Fouraux.

Dupa încetarea din vĭeață a luĭ Baptiste Fouraux, fratele acestuia Joseph și asociatul săŭ Ciabatti conduc afacerile teatruluĭ francez. Reprezentațiile urmează înainte regulat și sînt frecventate cu placere de public; tot așa sînt frecventate și balurile mascate care sînt foarte animate, observîndu-se un mare lux în costume.

Posedînd un bilet de intrare autografiat, scris în limba franceză [3]) pentru un bal mascat de lux cu

---

1) *Gazeta teatruluĭ național.* Bucureștĭ No. 3, anul 1836, pag. 30.

1) Curierul romînesc, Bucureștĭ, 1836, Noemvrie 23, pag. 309.

1) Dat mie de d-l N. A. Bogdan publicist.

data de 6 Fevr. 1836, nu găsim de prisos al reproduce aicĭ. Iată-l :

Pe lîngă reprezentaţiunile teatrale şi balurile mascate, ca distracţiune pentru publicul Ïaşan, vine în Iaşĭ un neamţ, anume Kirchheim, cu o panoramă, un ce cu totul noŭ. Iată cum se anunţă deschiderea panoramei:

Cu voĭa Ocîrmuireĭ

Gios iscălitul va ave cinste a înfăţoşa în această Capitală a Moldoveĭ încă aicĭ nevăzuta

COZMORAMA

saŭ

PRIVIREA LUMII DIN O CAMARA

înfăţişată din cele maĭ frumoase cadre a întîilor zugravĭ de Paris, Berlin şi Petersburg, prin care avidoma se văd acele înfăţişate aşa parcă ar fi viĭ[1]).

---

1) Dosarul No. 7744 număr roş a Agieĭ, anul 1833, aflat în arhiva statuluĭ din Bucureştĭ.

Maĭ aflăm încă, că pe la începutul luneĭ Dechemvrie (1836) Charles Rappo începuse a da un șir de reprezentațiunĭ la teatru de varietățĭ, despre cari nu putem da nicĭ o relațiune, căcĭ din Dosarul Departamentuluĭ trebilor din năuntru No. 113 din pag. 51, unde am găsit aceasta, nu vedem scris altă ceva, de cît că: „Charles Rappo a început *comediile meșteșugurilor sale*", cari după spusa bătrînilor nu eraŭ altă ceva decît reprezentațiunĭ de gimnastică.

In cursul anuluĭ 1836, se face oarecare îmbunătățirĭ Teatruluĭ de varietățĭ: se deschide o poartă despre casele Vorniculuĭ Stefan Catargiu, și osebit o portiță despre casele Caminaruluĭ Spiru, menită pentru *eșirea pedeștrilor* [1]).

In anul 1837, Ian. 15, trupa franceză a reprezentat pĭesa Angelo. In Albina romînească (No. 6 din 21 Ianuarie 1837), găsim o dare de samă în limba franceză, și romînă, pe care o dăm aicĭ:

„Actoriĭ francezĭ, cari sporesc plăcerile carnavaluluĭ nostru aŭ dat Vinerĭ, 15 Ghenarie spre benefisul d-luĭ *Teodor*, dramul *Angelo* saŭ *Tiranul de Padoa* a luĭ Victor Hugo.

„Cu nu puțină plăcere s-aŭ văzut, în asemene departare de Franția, nemerita înfățișare a uneĭ compunerĭ atît de slăvite. Nicĭ odinioară nu s-aŭ prezentat la noĭ o pĭesă cu maĭ plăcută mulțămire, încît ea ar fi putut îndestula și pe publicul altor capitaliĭ. D-lor Teodor, Jules, Madame Jenny și Lebrun, aŭ dezvălit mult talant, adevărul și expresia joculuĭ lor, adesa orĭ aŭ adunat de la spectatorĭ aplaozurĭ generale și agonisite".

Pe cînd teatrul francez urma a desfata publicul prin pĭesele de teatru ce se dădeaŭ, și cari eraŭ bine primite de public, vine în Iașĭ vestita *trupă de călărie* a d-neĭ Laura de Back dirijată de Louis Soulié, care dă în luna Ianuarie 1837, un șir de reprezentațiunĭ, în manejul curțiĭ vechĭ, producînd o distrațiune din

---

1) Dos. Posteln. No. 236 din anul 1832—1837, aflat în Arhiva statuluĭ din Iașĭ.

cele maĭ plăcute, fiind un ce minunat pentru capitala Moldoveĭ [1]).

In luna următoare 2 Fevruarie 1837, se reprezintă pe scena teatruluĭ de varietățĭ două vodevilurĭ franceze, cu concursul a doĭ tinerĭ diletanțĭ fiĭ de boerĭ, carĭ aŭ jucat atuncĭ în limba romînească, o pĭesă de teatru. După cum am aratat maĭ sus, diletanțiĭ moldovenĭ la carĭ gustul pentru teatru romîn, începuse a prinde rădăcinĭ și un avînt puternic de dezvoltare, nu așteptaŭ acuma decît numaĭ prilejul spre așĭ da sprijinul lor. Despre aceasta ĭată ce găsim în Albina romînească, No, 10 din 1837, Fevruarie 4, pag. 45:

„Marțĭ 2 Fevruarie s-a jucat la teatru în benefisul D. Valeri vodevilele: *Bufonul prinţuluĭ* și *Balul lucrătorilor*. Din deosebită privință pentru acest artist, doĭ tinerĭ nobilĭ aŭ jucat în limba romînească *Actorul fără de voĭe*; aceștĭ diletanțĭ asemene și benefițatul s-aŭ primit cu aplaosurĭ de către o numeroasă adunare".

Deși fiiĭ boerilor începură a lua și eĭ parte din cînd în cînd la reprezentațiunile de binefacere și a se sui pe scenă, înfățoșîndu-se publiculuĭ ca actorĭ și jucînd pĭese în limba romînească, totușĭ numele lor nu stă scris pe nicĭ un afiș și nicĭ într-o dare de samă făcută prin gazete, prejudițiile timpuluĭ încă nu eraŭ învinse. Suirea pe scenă era încă în ochiĭ multora considerată ca un ce înjositor, care degradează. Singur numaĭ tînărul Mateĭ Millo, fiŭ de boer moldovan, neținînd samă de prejudițiile timpuluĭ, nu se rușinează a-șĭ vede numele săŭ tipărit pe afișe și prin dările de samă făcute prin gazetele timpuluĭ.

---

1) Impresia ce a făcut acest soiŭ de petrecere asupra publiculuĭ Iașan și modul cum e descris, ne face a da aicĭ darea de samă ce o găsim făcută în această privința în *Albina romînească* No, 6 din 1837 Ian. 21. Iat-o: „Compania de călărie a Madameĭ L. de Bah diriguită de d-l Luis Sulie, alcătuită de 16 artiștĭ, barbațĭ și femeĭ, aŭ dat aicĭ la manejul curțiĭ vechĭ. un șir de reprezentațiĭ numite *olimpice*, și carele pentru mirarea de care s-aŭ cuprins privitoriĭ, uŭ meritarisit această clasică numire. Ghibăcia, puterea și sumeția d-lor Sulie, Cochi, Cvalieni și Raihenbah. feliuritul lor joc, gustul costumurilor, ințelegerea cailor. aŭ adus spectatorilor pururea nouă plăcerĭ.

„Ne simțim datorĭ a da cuvenite laude, întregii companiĭ, și maĭ ales directoruluĭ D. Sulie, care ni se pare chiar el, întîiul seŭ *Non-plus-ultra* între artiștiĭ călărețĭ".

Pînă la această reprezentațiune teatrul francez a mers regulat cu marĭ greutățĭ, însă de aicĭ înainte, se observă o lipsă de energie în toată trupa, actoriĭ nu-șĭ maĭ învățaŭ rolurile ca în trecut, și jucaŭ putem zice numaĭ de mîntuială. Baptist Fouraux, unul din ceĭ maĭ bunĭ actorĭ, nu maĭ era acuma; moartea luĭ începe a se simți. In ceiace privește administrațiea teatruluĭ, reprezentațiunile se daŭ neregulat și din cînd în cînd numaĭ; discordia și intrigile întrase între actorĭ; nu li se maĭ plătea regulat salarele lor și din această cauză eĭ amenințaŭ direcțiunea că vor întrerupe reprezentațiunile, tînguindu-se în acelaș timp și la Consulatul francez despre aceasta.

In fața acestora teatrul era amenințat a se desființa. Se rîdică atuncĭ uniĭ din boeriĭ noștri iubitorĭ de cultură și de dorința de a vede și la noĭ teatru dezvoltîndu-se cît maĭ mult, și fac încercărĭ de a-l susține, și a nu-l lasa în părăsire, propunînd guvernuluĭ de a aduce din străinătate noĭ actorĭ, nu numaĭ pentru jucatul comediilor, vodevilurilor și altele, după cum era pănă acuma, ci și pentru cîntatul operelor.

Așa vedem pe colonelul Mavrocordat și pe Alexandru Cantacuzin, că vin la Domn cu o cerere însoțită de un prospect, prin care se roagă să li să deie voie ca să aducă pe termin de 5 anĭ, din străinătate un număr de cincĭ actorĭ de căpetenie, păstrînd din trupa veche numaĭ pe ceĭ ce aŭ plăcut maĭ mult publiculuĭ. Asemene să obligă a aduce decorurĭ și costumurĭ noĭ pentru garderoba teatruluĭ. Pentru toate acestea eĭ cer de la guvern să li să deie o subvențiune de 800 galbenĭ, cu adăogire, că toțĭ aceĭ ce *vor veni cu felĭurĭ de jocurĭ* precum voltijerĭ și acrobațĭ, etc. să fie îndatorițĭ a se învoi cu direcția teatruluĭ.

Iată dăm aicĭ suplica și *prospectul* boerilor despre carĭ am vorbit[1]).

1) Dosarul Postelniciеĭ: „Della măsurilor priimite pentru ținerea teatruluĭ după moartea luĭ Baptist Furo". No. 976 din 1837—1850, aflat la Arhiva statuluĭ din Iașĭ.

Pre Inalțate Doamne

„Supusele slugĭ a Inălțimeĭ Voastre, văzînd că ținerea teatruluĭ aŭ ajuns în poziție de a se curma cu totul, din pricină că nicĭ un feliŭ de măsurĭ nu se văd luate pentru siguripsirea uneĭ așa de moraliceștĭ petrecerĭ în patria noastră, am socotit de folos dacă Inălțimea Voastră vețĭ binevroi a încuviința, să luăm asupra-ne însărcinarea pentru ținerea în dreptățĭ de directorĭ și, înbunătățirea luĭ pe viitorime. De aceĭa gios iscăliţiĭ supunînd precăutăriĭ Inălțimeĭ Voastre alăturatul pe lîngă aceasta Prospect, înbunătățirea ce prin personalnică stăruință aŭ dorit a da spectacoluluĭ teatral, cu o reformă însemnată, și condițiile cu care am pute lua ținerea luĭ, întru tot plecat rugăm, se avem Inalta Voastră poruncă spre dezlegare».

(Semn.) Colonel Mavrocordat, Al. Kantacuzin

29 Martie 1837.

Eșiĭ.

PROSPECT

„Avînd în privire că *Teatrul Varietăților* din Iașĭ, este cea maĭ însemnată și plăcută petrecere a nobleţeĭ și a publiculuĭ din această capitalie, și că din pricina nechibzuireĭ de către antreprenorĭ, și lipsa neaparatelor mijloace, este acum într'o poziție de la care se poate aștepta negreșita cădere și curmarea luĭ, și văzînd silința ce și Ocărmuirea întrebuințează pentru conservarea aceșteĭ moraliceştĭ petrecerĭ, gios iscăliţiĭ patrioţĭ, dorind a pastra în avantajul și dorința publicului a-ceastă neaparată petrecere, ce este statornicită în toate țermurile Evropiĭ, și dă dovadă civilizațieĭ, și avînd de îndemnare către acest sfârșit, A) mijloacele neinteresuluĭ (căcĭ întregul venit al teatruluĭ urmează a să întrebuința numaĭ în lefile actorilor, din care venit până acum s-aŭ înpărtășit și antreprenoriĭ cu cea maĭ mare parte). B) Cunoștința obiceĭurilor și a plăceriĭ (gustuluĭ) naționale, și în sfîrșit deosebitele îndemânărĭ însușite stăruințiĭ patriotice.

„Cu toate că ținerea teatruluĭ pe viitorime, întimpină a-cum maĭ simțitoare greutățĭ, pentru că publicul din zi în zi se luminează în critica și talentul actorilor, precum slujește pildă deschiderea luĭ; căcĭ la inceput, o mică trupă de acrobațĭ ce întâĭașĭ dată a incercat scena, cu îndestul maĭ înjosit talent înpotriva aceluĭa ce astăzĭ vedem pe scenă, aducea atuncĭ maĭ mult impresion și plăcere, și dar neaparat este, ca pe viitorime să se nălmască actorĭ maĭ bunĭ în privirea acelor de astăzĭ.

„Gios iscăliţiĭ se îndatoresc, ca luînd direcția teatrală în

dreptățĭ de antreprenorĭ, se adaogă trupa prin aducerea încă a 5 actorĭ noĭ în chipul următor:

Se vor aduce din noŭ

	galbenĭ
1) Intîĭa damă (Prima dona) cantatriță, pentru cîntatul operelor și gĭucatul vodevilurilor i comediilor cu leafă pănă la . . .	380 # pe an
2) Prim tenor (întăĭ cîntăreț) pănă la . . .	380 „ „ „
3) Un al doile comic	160 „ „ „
4) 5) Doĭ actorĭ pentru feliurĭ de rolurĭ micĭ . .	160 „ „ „
Peste tot #	780 pe an [1]

Din aceștia ce se află acum, se vor opri aceĭ maĭ bunĭ dacă vor vroi a rămîne, ĭar de nu, apoĭ se vor aduce alțiĭ cu asemeneș talent.

„Actoriĭ se vor aduce pe termin de doĭ anĭ, și se vor alcătui, că dacă eĭ vor plăce în anul întîiŭ vor fi ținuțĭ și pe al doile an, iar de nu, se vor schimba, eĭ vor juca vodevilurĭ, comediĭ, dramurĭ, și opere la trebuință.

„Costumurĭ se vor aduce noue pentru garderoba teatruluĭ, precum și decorațiĭ nouă.

„Cu niște asemene măsurĭ dacă direcția teatrală se va încredința gĭos iscăliților pe termin de 5 anĭ, eĭ se îndatoresc a fi și antreprenorĭ, și a unelti, o simțitoare îmbunătățire și prefacere în actoriĭ franțuieștĭ, precum maĭ sus s'a arătat, și în orchestrul teatruluĭ; cu aceasta ca pentru toate aceste înbunătățirĭ, să se adaogă pe lîngă convenția de 600 # pe an, ce pănă astăzĭ s-a dat teatruluĭ, încă 400 #, dar numaĭ pentru anul întăĭ se vor da soma de 1000 #, avînd a se cheltui cu aducerea actorilor noĭ, iar pentru ceĭlalțĭ patru anĭ, cîte 800 # pe fiește care an, care să se plătească la începutul anuluĭ, adecă către 1 Maĭ, căcĭ de atuncea începe regularisirea actorilor.

De însemnat este ca din sporĭul de 200 # ce cer gios iscălițiĭ pe an, înbunătățirea se poate socoti de 1000 #, căcĭ 780 # va ține precum maĭ sus s-a aratat aducerea numaĭ a cincĭ actorĭ pentru adăogirea trupeĭ, deosebit de chiria teatruluĭ ce pănă acum nu s-a plătit, și cere trebuința a se închiria, iar pentru înlesnirea sumeĭ în cheltuĭala drumuluĭ se vor slobozi acum înainte aceĭ 1000 # pentru anul întăĭ, și deosebit odată pentru totdeauna, vor plăti cîte zece galbenĭ, familiile ce vor vroi a ave loje la rangul întăĭ, și aceĭ ce vor plăti vor ave protimis asupra acelor loje.

„Pe aceste temeĭurĭ, teatrul se va ține cu toată orînduĭala

1) După adunarea făcută de noĭ, totalul lefiĭ actorilor nu corespunde cu cifrele de maĭ sus. Nota autoruluĭ.

căzută și în bună stare, și cu aceleașĭ întocmaĭ privileghĭurĭ, cu care până astăzĭ aŭ fost dat familieĭ Furo, cu adăogire că toțĭ aceĭa ce vor veni cu feliurĭ de giocurĭ, precum voltijerĭ și acrobațĭ, i orĭce alțĭ ce pentru banĭ vor vroi a se arata în public, se fie indatorițĭ a se învoi cu direcția teatrală.

„Totodată alegerea pĭesurilor se vor încredința gios iscăliților, sub a lor răspundere, care se vor aduce din Evropa, cele maĭ nouă de la un anume librer ce se va plăti întru aceasta.

„Fiind că casa în care acum se află teatrul, este scoasă în mezat, și nu se poate năimi, apoĭ Ocîrmuirea se siguripsască de la proprietariul luarea pe cincĭ anĭ cu un preț hotărît și măsurat“.

(iscălit) Colonel Mavroçordat

Această încercare a boerilor Moldovenĭ—din ce cauză nu se știe—a rămas fără de nicĭ un rezultat.

Acuma după moartea luĭ Baptist Fouraux, teatrul mergea din ce în ce tot maĭ răŭ, toate sforțările făcute de fratele săŭ Joseph Fouraux pentru a-l menține, aŭ fost zadarnice, de aceĭa el face cunoscut în 14 Aprilie 1837, Secretariatuluĭ de Stat că nu maĭ poate ține teatrul [1]).

(Urmeaza).

---

1) Dosarul Postelnicieĭ No. 263 citat. pag. 119.

R. SEVASTOS

CONSTITUŢIUNEA GEOLOGICA ŞI CONDIŢIUNILE HYDROLOGICE
ale versantuluĭ apusan al Siretuluĭ
între Paşcani şi Roman.

Pentru a ne da samă de alcătuirea geologică şi condiţiunile hydrologice ale versantuluĭ apusan al Siretuluĭ, credem necesar a diviza expunerea noastră în treĭ părţĭ : Vom arăta maĭ întăĭ pe scurt topografia regiuneĭ, ca să putem aborda constituţiunea geologică şi apoĭ vom trece la chestiunea practică, ce ne preocupă în mod special, hydrologia.

Topografia regiuneĭ

Dealurile din dreapta Siretuluĭ nu formează un lanţ neîntrerupt în lungul acestuĭ rîŭ, ci sînt separate prin văile afluenţilor săĭ de pe partea dreaptă. Aceştĭ afluenţĭ vin dinspre nord-vest aducînd pe o pantă repede o mare cantitate de prund şi năsip, ce-l adună la gurile lor, făcînd astfel, ca patul Siretuluĭ să se schimbe retrăgîndu-se spre răsărit, după cum se poate vedea destul de bine la confluenţa Moldoveĭ şi cea a Bistriţeĭ, unde Siretul este obligat, să facă cotiturĭ cu concavitatea spre confluenţă.

Crestele acestor dealurĭ, ce ating înălţimĭ de la 350 la 450 m. sînt îndreptate aproape paralel cu şesul Siretuluĭ. Incepînd din judeţul Suceava şi pînă la dealul Tătăruşĭ creasta se menţine la o distanţă medie de 4000 metri de albia minoră a riuluĭ. Aceste dealurĭ acoperite cu pădurĭ se termină prin povîrnişurĭ repezĭ spre apus, pe cînd spre răsărit daŭ naştere la coaste line, ce se scoboară, ca să formeze terasele acestuĭ versant, dintre care cea maĭ dezvoltată ajunge la Runcanĭ o lăţime de aproape un kilometru.

De la Tătăruşĭ spre sud creasta dealurilor se îndepărtează mult de albia Siretuluĭ, formînd coaste foarte line şi largĭ platourĭ puţin înclinate spre sud-est, terminîndu-se prin o cădere abruptă de 30 la 40 m. în această din urmă direcţiune.

Aceste platourĭ, a căror continuitate se vede aşa de bine atît pe teren cît şi pe hărţĭ, formează aceeaşĭ terasă, ce am văzut-o şi la Runcanĭ, şi despre care ne vom ocupa în mod special. Pe lîngă aceasta maĭ există şi alte terase, una maĭ sus şi altele maĭ jos.

Şi aceste dealurĭ acoperite de pădurĭ în părţile superioare prezintă povîrnişurĭ repezĭ spre apus.

Inaintînd spre sud de la Mogoşeştĭ dealurile descresc încetul cu încetul, pentru a se termina maĭ jos de Muncel (în dreptul Hălăuceştilor) într-un extraordinar de larg platoŭ, condiţiune topografică unică în această regiune.

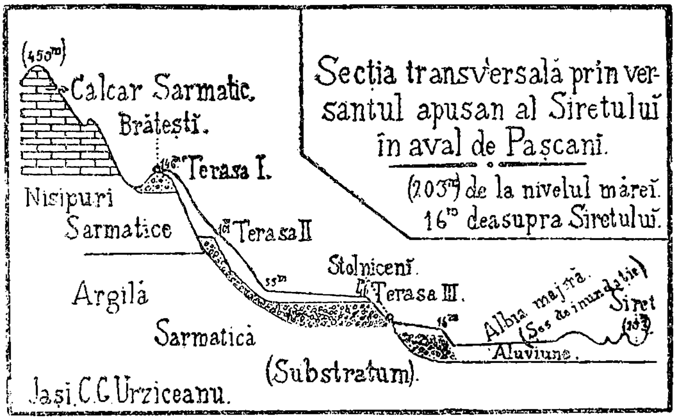
Constituţiunea geologică.

Coasta apusană a Siretuluĭ de care ne ocupăm, în trăsăturĭ generale prezintă o uniformitate destul de constantă în lungul eĭ în privinţa constituţiuniĭ geologice, bine înţeles avînd şi particularităţĭ.

Pentru lămurirea chestiuneĭ să considerăm o secţiune dusă dea curmezişul pe valea Siretuluĭ, prin Stolnicenĭ, spre vest, apoĭ prin Brăteştĭ până în vîrful dealuluĭ Cristeştĭ-Enatu. (fig. 1).

Din acest desemn reĭesă, că baza impermiabilă, pe care se razămă depozitele ce alcătuesc terasele, este acea argilă vînătă (humă) Sarmatică, ce are o întindere foarte mare în

toată Moldova de Mijloc şi de Sus (afară de regiunea muntoasă). Ea se găseşte sub păturile de calcar şi nisip din dealurile marĭ, saŭ sub prundişul orĭ nisipul, ce suportă loesul în dealurile micĭ.

(Fig. 1)

Această argilă se poate vedea pe patul pîrăelor Smeul, la Plop etc... şi are o înclinare destul de pronunţată spre sud-est.

In rîpa despre sud de Brăteştĭ, în care curge pîrăul la Plop, chear în sat la cota 290 m. găsim la bază argila vînătă nisipoasă descoperită pe o grosime de 3 m. cu numeroase fragmente de scoĭcĭ, ce par a fi *Donax lucida*, care se găseşte în huma asemănătoare de la Lespezĭ, la nivelul apeĭ Siretuluĭ.

La partea superioară argila alternă cu păturĭ de năsip galbăn, ce daŭ naştere pe alocurĭ la prispe de un grez foarte moale, de abea închegat.

Ele formează dărmăturĭ, care lunecă pe coaste, din cauza stratuluĭ subjacent de argilă, ce opreşte apa, să moae puţin permiţînd astfel dezlocarea păturilor de năsip.

Maĭ sus avem bancurĭ de un gres maĭ tare cu fire de quarţ alb şi menilith (silice rîşinos cafeniŭ) pînă la mărimea unuĭ fir de mazăre. Aci am aflat fosile sarmatice (Cardium plicatum).

La cota 360 m. în rîpa despre nord de Brăteştĭ aproape de obîrşia pîrăuluĭ Smeul, găsim un calcar oolitic feruginos cu

firele destul de marĭ, avînd drept simbure firişoare de quarţ. El conţine două speciĭ sarmatice: *Tapes gregaria Part* şi *Ervilia podolica*. Acest calcar formează la Brăteştĭ vîrful dealuluĭ.

Coasta astfel formată este acoperită de prundiş şi năsip cărat de riŭ (aluviunĭ), peste care s a depus lutul galbăn (loessul) adus şi el sub formă de praf de către vînturĭ (origină eoliană). Aceste depozite sînt astfel aşezate, încît organizează 5 nivele de prundiş şi daŭ naştere la 4 terase, care se pot lesne vedea în topografia regiuneĭ, aşezîndu-se una deasupra alteĭa în amfiteatru, separate uneorĭ prin pante brusce, ear pe unele locurĭ înglobîndu-se.

Terasele. Voĭ expune în lucrarea de faţă, pelîngă datele consemnate într un studiŭ anterior [1]) şi rezultatul unor nouă cercetărĭ inedite. Faptele arătate deja de mine aŭ fost confirmate indirect în modul cel maĭ categoric prin studiul d-luĭ F. Schaffer asupra teraselor Dunăriĭ la Viena în prundişurile numite pînă acum de Belvedere [2]).

1-a *terasă de 150 m.* In bazenul rîuleţuluĭ Boşteanul am găsit prundiş zăcînd direct peste nisipurile sarmatice la înălţimea de 350 metrĭ. In rîpa la cota 332 m. se vede prundişul formînd o pătură, acoperit de către loess în grosime de 2—3 metri.

Curba de nivel de 340 m. limitează în jos o platformă, care se desemnează foarte clar în topografia regiuneĭ. Am urmărit-o de la Gisteştĭ spre sud pe o lungime de maĭ bine de un kilometru şi o lărgime de 700 m. Traversată de către şoseaua Paşcanĭ-Cristeştĭ şi tăiată în mod brusc de rîpele pîrăuluĭ Boşteanu, terasa se întinde din noŭ spre sud şi lărgimea sa ajunge un kilometru.

De asemenea ponoarele rîuşoarelor Sodemenĭ şi Smăul o brăzdează ş-o maschează observatoruluĭ; dar de îndată ce ajungem la Brăteştĭ terasa reapare foarte clar cu prudişul săŭ la suprafaţă. O regăsim în colina Chicera şi încă maĭ spre sud. Nu maĭ

---

1) Bulletin de la Société Géologique de France, 4 série, tome III, pag. 30 1903.

2) B. S. G. Fr. 1903 page 631 et 669.

încape vorbă, avem aicĭ o terasă, care urmează într-un mod constant cursul rîuluĭ Siret.

Pe secţiunea Brăteştĭ Stolnicenĭ terasa se află la înălţimea de 350 m.; dacă scădem altitudinea Siretuluĭ de 203,83 m. se găseşte 146,17 m. Acest nivel de prund trebue decĭ să represinte al doilea nivel al d-luĭ de Lamothe [1]) şi să fie de vrîstă pliocenă [2]).

Prundul acesteĭ terase mĭ-a procurat un argument pentru a explica origina prundişuluĭ carpatic, ce se întîlneşte peste loessul colinelor înalte, şi a căruĭ prezenţă în unile împrejurărĭ devine greŭ de înţeles.

Astfel d-l Em. Tietze în studiul săŭ asupra Galiţieĭ [3]) în capitolul relativ la loess se exprimă astfel: «Nu mă pot uşor decide a admite opinia luĭ Dunikowski (1881, verh. K. K. G. R. p. 83), că văile regiunilor Galitiano-Podolice ar fi fost formate deabea după depunerea loessuluĭ, opiniune, care se reazemă pe pretinsa existenţă a prundişuluĭ carpatic peste loessul regiunilor Dniestruluĭ, chiar în regiunile septentrionale (pe stînga în bazenul superior al Dnistruluĭ). Ar fi de dorit, ca alte observaţiunĭ să vie a lămurĭ rolul jucat de acest prund, şi dacă în general acest prund poate să fie considerat în mod neîndoelnic, ca fiind de origină carpatică».

De aĭcĭ vedem, că d-l Em. Tietze pune în îndoială existenţa prunduluĭ carpatic peste loess, în imprejurările amintite, căcĭ într-adevăr interpretaţiunea d-luĭ Dunikowski ne-ar conduce la o imposibilitate.

Voiŭ încerca, să lămuresc această chestiune prin interpretarea observaţiunilor mele. Am observat prund carpatic avînd ca elemente gres de Măgura (Oligocen), menilith galbăn şi brun, gresiurĭ închise feruginoase vinete înlăuntrŭ (gres de Strzolka, Eocen), quartzite, etc., pe colinele înalte din versantul drept al Siretuluĭ; în versantul sting l-am întîlnit pe loess în colinile

---

1) Étude comparée des systèmes de terrasses des vallées de l'Isser de la Moselle, du Rhin et du Rhône. B. S. G. F. 4 Série tome I, 1901 page 297.

2) Dl. Andrusow (Soc. geogr. Russie XXIV) admite, că fluviile din Rusia eraŭ desinate in epoca Pliocenuluĭ superior, bazîndu-se pe resturĭ de Mamifere marĭ terestre, ce s-aŭ găsit în aluviunile lor.

3) Ib. K. K. G. R. 1882.

Velniţa şi Corb, lîngă Lespezi, de asemenea în bazinul Prutuluĭ (distr. Vasluĭ).

Este absolut imposibil de admis, că acest prund a fost cărat la distanţă mare de către apè după depunerea loessuluĭ, adică după formarea văilor actuale; argumentele d-luĭ Tietze sînt decizive, căcĭ ce volum de apă ar fi trebuit pentru a umple toate aceste văĭ, şi a acoperi chiar crestele despărţitoare a bazenurilor tributarilor Măriĭ Negre ?

Pe crestele colinelor prundul zace pe Sarmatic, pe cînd pe coaste îl găsim deasupra loessuluĭ. Se află, ce e drept, prund pe liniile despărţitoare a apelor peste loess, dar nu alcătueşte păturĭ, ci numaĭ dire preserate pe icĭ pe colo în mod neregulat şi în totdeauna în împrejurimĭ sînt înălţimĭ dominante, unde aluviunile se prezintă sub formă de păturĭ.

Prin urmare sînt dispus a crede, *că prundul, care se observă actualminte pe loess, provine din cele maĭ vechĭ aluviunĭ ale rîurilor noastre şi a fost depus cînd ele rătăceaŭ pe plat-forma constituită de către păturile sarmatice.* Rîul continuînd lucrarea sa de sapare, prundul a rămas ca martor al straturilor primitive; ear după formarea loessuluĭ apele selbatice l-aŭ luat îndurăte lăsîndu-l peste loessul situat maĭ jos.

2-a *terasă de 100 m.* In rîpa Smeuluĭ aproape de Brăteştĭ la cota 305 m. am găsit prundiş carpatic cu aceleaşĭ elemente în mărime de la 15 la 20 c. m. acoperit de către loess, ce ajunge grosime mare. Acest nivel este mascat şi trebue a-l căuta cu atenţiune, pentru a-l găsi, căcĭ prundişul din terasa de 350 m. a fost cărat peste loess de către apele, ce şerpuesc la suprafaţă, astfel că o primă examinare ne-ar conduce, să admitem, că toată grosimea de loess este formată din prundiş, ce se amestecă cu el.

Dar este uşor a recunoaşte, că elementele cele maĭ micĭ provin de sus, pe cînd cele maĭ marĭ constituesc acest nivel.

Altitudinea aceşteĭ terase este de 305 metri, ceĭa ce face 101 m. deasupra Siretuluĭ cotat la 203 m. 85. Această terasă o putem vedea la dealul Colaculuĭ către Sud de Probota. Intre pîrăul Probota şi Trestioara se desfăşoară un platoŭ cunos-

cut sub numele de Mesteacănul şi Săcătura, care domină patul major al Siretuluĭ cu 80—100 m., dînd naştere la o pantă repede către el. Continuarea către nord se vede uşor în colina luĭ Andone, cu toate că eroziunea a făcut-o să peardă mult din înălţimea sa.

Această terasă trebue, să fie de vîrsta Pliocenuluĭ superior, fiind că după studiul d-luĭ F. Schaffer, lîngă Viena la Belvedere la aceeaşĭ înălţime deasupra Dunăriĭ există o terasă, pe care acest autor o numeşte terasa de Laarberg şi e de vrîstă pliocenă.

3-a *Terasă de 50—60 metrĭ.* Acest nivel este dezvoltat în mod remarcabil şi formează terasa cea maĭ constantă şi maĭ caracteristică a văeĭ. Frumosul platoŭ, ce se întinde pe versantul drept între confluenţa Suceveĭ şi cea a Moldoveĭ, este format de o terasă aluvială, ce se poate urmări pe mare lungime.

Ea ajunge o lăţime de 2 kilometri la Paşcanĭ, lăţime ce se menţine şi să măreşte cu cît ne coborîm la vale de Stolnicenĭ către Mogoşeştĭ, Mirceştĭ şi Săbăoanĭ. Grosimea depozitelor eĭ se rîdică la 40 m.

Pe secţiunea noastră înălţimea eĭ ajunge la 259 m. Altitudinea relativă deasupra Siretuluĭ este de: 259—203,85 m., saŭ 55,15 m. Această terasă se maĭ arată în colina Dudu, lîngă Heciŭ la 270 m. altitudine saŭ 52 m. deasupra Siretuluĭ cotat 218 m. Avem şi aicĭ o înălţime comparabilă cu acea indicată de d-l de Lamothe, şi cu acea a Arsenaluluĭ de la Viena descrisă de d-l F. Schaffer.

Terasele 1, 2, 3 şi 5 se văd pe secţiunea din fig. 1.

4-a *Terasă de 35 m.* La Fîntînele, lîngă Paşcanĭ într-un mal rîpos se poate vedea un strat de prund zăcînd peste loess şi acoperit de către pămîntul vegetal. Grosimea teraseĭ pare a fi de 10 m, căcĭ la poalele ruptureĭ se ivesc numeroase isvoare, care ne indică nivelul argileĭ sarmatice impermeabilă.

Altitudinea acestuĭ nivel este de 247 m. saŭ 33 m. 53 deasupra Siretuluĭ cotat 213 m. 47.

5-a *Terasă de 16 m.* Al cincilea nivel formează o terasă evidentă şi pe harta Statuluĭ Major 1 : 50000. Ea se întinde la poalele maluluĭ ce constitue margina teraseĭ a 4-a saŭ a 5-a

dar nu e continuă. O găsim la Fîntînele în aval de Pașcanĭ, lîngă Stolnicenĭ, apoĭ ea dispare din cauza eroziunilor. Maĭ în aval o întîlnim earășĭ din distanță în distanță. Ea se deosebește în deajuns de șesul saŭ albia majoră a rîuluĭ, căcĭ nu e acoperită chiar de cele maĭ marĭ înundațiunĭ

Inălțimea eĭ e de 220 m., saŭ de 16 m. deasupra Siretuluĭ. La Fîntînele ea este de 230 m. saŭ 16 m. 55 deasupra rîuluĭ cotat 213—45 [1]).

Conclusia. Din cele expuse vedem, că pe versantul drept al văeĭ Siretuluĭ, lîngă Pașcanĭ j. Suceava, am găsit cincĭ nivele de prund formînd 5 terase corespunzătoare cu al 2-lea, al 3-lea, al 4-lea, al 5-lea și al 6-lea nivel al d-luĭ General de Lamothe. Se poate decĭ conchide din acest fapt, că mișcările eustatice, care aŭ avut loc în Marea Mediterană, aŭ avut de asemenea răsunetul lor în Marea Neagră, și acest fapt procură un argument maĭ mult în favoarea ipotezeĭ comunicațiuneĭ acelor două mărĭ cel puțin din Pliocenul superior [2]).

---

1) Dl. Pilgrim a calculat vrîsta diferitelor terase din Alpi și le dă următoarele durate:

Cel maĭ vechiŭ prundiș acoperitor älteren Deckenschotter=Günzzeit Penck de la 1,320,000—1020,000 anĭ.

Noul prundiș acoperitor jungeren Deckenschotter=Mindel Penck, Saxonian Geikie de la 940,000—770,000 anĭ.

Terasa superioară de prund Riss Penck saŭ Polandian Geikie ar fi de la 580,000—350,000 anĭ.

Terasa inferioară de prund, Würm Penck saŭ Mecklemburgian Geikie de la 220,000—30,000 ani înainte de anul 1850 p. Ch.

2) Datele, ce preced, asupra teraselor din împrejurimile Pașcanilor aŭ fost prezentate la societatea geologică a Franciei în 19 Ianuar 1903 de către d. General de Lamothe, comandantul artilerieĭ din Algeria și geolog cunoscut prin lucrarile sale asupra teraselor. Cu această ocaziune d-l de **Lamothe** a făcut următoarele observațiuni:

„Les résultats auxquels est arrivé M. Sevastos sont basés sur des documents topographiques d'une très grande précision; ils ont donc une haute valeur comme éléments de comparaison. Or si on les rapproche des résultats que j'ai exposés dans mon Etude comparée des systèmes de terrasses des vallées de l'Isser, de la Moselle, du Rhin et du Rhône (B. S. G. F., [4], I, p. 297 et suiv.), résultats qui pour la plupart étaient également basés sur des mesures de précision, on est immédiatement frappé de l'absolue concordance qui se manifeste entre les uns et les autres, et il est difficile dès lors de ne pas admettre que les idées que j'ai développées dans le mémoire précité trouvent dans la note de M. Sevastos une première et remarquable confirmation. Seul le niveau de 200 m. manque dans le Séreth; M. Sevastos attribue avec raison cette absence aux conditions topographiques; j'ajouterai qu'en général, ce niveau, par suite de son ancinneté, n'est représenté le plus souvent que par des traînées de galets épars.

L'existence à Pașcani d'un système de terrasse identiques à celui de l'Isser et du Rhône conduit à une autre remarque intéressante.

Pașcani est à 400 kil. environ de la mer Noire; l'altitude du Séreth

Terasa a 3-a ne interesează în mod special Spre sud ea se lăţeşte în mod extraordinar şi creasta despărţitoare a apelor între Siret şi Moldova se perde încetul cu încetul maĭ jos de Muncel (Hălăuceştĭ) într-un imens platoŭ format din întîlnirea acesteĭ terase a Sireteluĭ cu o terasă a Moldoveĭ.

Am desemnat o secţiune dusă prin platoul Săbăoanĭ de

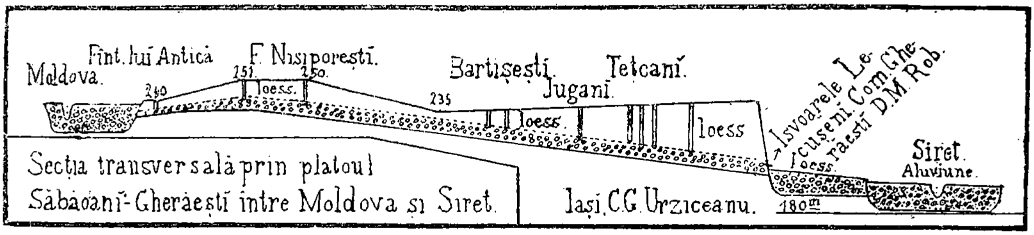

Fig. 2.

la nord-vest spre sud-est, adică din valea Moldoveĭ pînă în valea Siretuluĭ aproape transversal pe direcţiunea platouluĭ (fig. 2).

De aicĭ rezultă, că aceste văĭ sînt săpate în argila vînătă, cea dintăĭ avînd o altitudine maĭ mare decît a doua.

---

y est de 203 m. Dans la vallée du Rhône, le fleuve sous le pont de Briord, un peu en amont de Lanieu, à 400 kil. de la mer, est également à l'altitude de 200 m. Les conditions sont donc comparables et l'identité des systèmes de terrasses autorise à admetter que l'évolution de ces deux vallées, situées aux deux éxtrémités du bassin de la Mediterranée, a été à peu près identique à partir de la terrasse pliocène de 146 m. Dès cette époque le Séreth et le Rhône avaient conquis sur une étendue de près de 400 kil. un profil d'équilibre à pente très faiblle et les profils succesifs correspondant aux divers niveaux de base sont restés sensiblement parallèle, abstraction faite, bien entendu, des irrégularités dues à des causes locales (Valence).

Je ferai remarquer à ce propos que si j'ai classé dans le Pliocène supérieur le niveau de 146 m., c'est parce que ce niveau est antérieur à la *haute terrasse* que la plupart des géoloques qui se sont occupés des terrasses du Rhône et du Rhin considèrent comme marquant le début du Pleistocène. Mais cette coupure entre le Pliocène et le Pleistocène est pour moi purement artificielle et provisoire. J'estime même qu'un jour viendra où les données relatives à l'évolutions des vallées étant mieux connues, on sera conduit à baser sur les phases sucesives de cette évolution une nouvelle classification des dépôts postérieurs à l'Astien, et à réunir le Pliocène supérieur au Pleistocène, c'est-à-dire à placer sous une même accolade tous les phénomènes contemporains de cette évolution depuis le niveau de 200 m. jusqu'à celui de 15—20 m. inclus.

Enfin, je terminerai en appelant l'attention sur une autre conséquence très importante des observations de M. Sevastos. Elles constituent en effet un nouvel argument d'une grande valeur contre la théorie qui attribue aux terrasses une origine glacière, et fait dépendre la formation des nappes alluviales et leur creusement ultérieur des variations d'une cause agissant à l'amont.

Aluviunele Moldoveĭ constituite din prundişurĭ şi năsipurĭ aŭ o grosime de 16 la 17 m., cele ale Siretuluĭ din prundişurĭ maĭ mărunte şi năsipurĭ acoperite de o argilă cafenie (lehm) saŭ de loess pe unele locurĭ, nu ajung la această grosime (la Paşcanĭ aŭ o grosime de 12—13 m.).

Baza (substratum) platouluĭ este formată din argile vinete saŭ humă sarmatică înclinată spre Sud-Est. Această înclinaţiune s-a prevăzut din faptul, că patul rîuluĭ Siret se află mult maĭ jos decît cel al Moldoveĭ, şi s-a probat în mod evident şi categoric prin examinarea sondajelor efectuate şi a fîntînelor existente.

Peste acest substratum de argilă vînătă, care la partea superioară ĭea aspectul de hleĭ vărgat, adecă prezintă straturĭ maĭ cafeniĭ şi altele maĭ vinete, indice neîndoĭelnice, că a fost expusă odinioară la aer, urmează un strat de prund în grosime totală de 6—7 m.

In partea de jos bolovaniĭ prunduluĭ ajung mărimea unuĭ cap de om, ĭar în partea de sus sînt maĭ mărunţĭ ca nuca saŭ aluna. Interesant este faptul, că printre aceste elemente, care provin din gresiurele carpatice avem şi numeroşĭ bolovanĭ de quarţite (pĭatră albă care scapără), ce ajung aceleaşĭ dimensiunĭ pînă la 25 cm. diametru. Bolovaniĭ de quarţită sînt numeroşĭ şi astăzĭ în aluviunele Moldoveĭ, pecînd în prundul actual al Siretuluĭ nu sînt decît foarte rarĭ. Asemenea bolovanĭ s-aŭ găsit în fîntîna săpată la Gherăeştĭ, la o depărtare de 300 m. de marginea orientală a platouluĭ; ĭar la isvoarele Lecuşenĭ, comuna Gherăeştĭ, găsim de asemenea numeroase quarţite albe în prundişurile scoase la iveală de către surse. Presenţa acestor bolovanĭ aci denotă, că prundul din platoŭ provine din amestecul aluviunelor quaternare ale acestor două rîurĭ. In epoca pe cînd în Europa trăĭea elefantul vechiŭ şi ipopotamul cel mare, cursurile acestor două rîurĭ eraŭ cu mult maĭ marĭ decît astăzĭ şi se aflaŭ situate mult maĭ sus. Confluenţa lor ocupa o suprafaţă cu mult maĭ mare decît cea actuală şi se întindea pînă la poalele dealuluĭ Muncel, unde acum se află curba de 270 m.

Din cauza materialuluĭ adunat la confluenţa Moldoveĭ, Si-

retul a fost obligat, să-şi schimbe patul săŭ spre răsărit cu vre-o 8 km. încît de la Mogoşeştĭ el părăseşte direcţiunea sa primitivă şi formează un arc de cerc, ce se termină maĭ sus de Icuşenĭ, de unde rîul intră din noŭ în linia sa iniţială pînă la Spinenĭ maĭ sus de Bacăŭ. Aci confluenţa Bistriţeĭ îl împinge iarăşĭ spre răsărit.

Acest fapt este aşa de evident în cît direcţia Lespezĭ-Mogoşeştĭ prelungită spre Sud-Est, va trece prin Icuşenĭ şi Spinenĭ.

Moldova a adunat la confluenţa sa un *con de dejecţiune*, care maĭ tîrziŭ a împiedecat-o de a se varsa direct în Siret, de aceĭa ea şĭ-a deviat cursul spre apus.

Rezumînd fazele succesive ale regiuneĭ, vedem, că atît patul cît şi confluenţa acestor cursurĭ aŭ fost săpate în depozitele sarmatice pînă la argila, ce formează actualul substrat al platouluĭ. Peste ea s-a depus bolovaniĭ şi prundul adus la această confluenţă de către ambele rîurĭ quaternare.

Maı tîrziŭ peste numitele aluviunĭ se depune loessul adus sub formă de pulbere de către vînturĭ, pe cînd în aceste ţinuturĭ domina o climă de stepă, ce permitea existenţa uneĭ vegetaţiunĭ de graminee. Aceste plante eraŭ îngropate prin bazele lor de către pulberea acumulată încetul cu încetul; încît astăzĭ maĭ găsim încă în acest lut galbăn urmele rădăcinelor lor sub forma unor cavităţĭ tubulare neregulate saŭ vermiculare, care împrejurare face, ca loessul să fie foarte permiabil.

Suprafaţa platouluĭ de la Săbăoanĭ se înclină în mod destul de pronunţat spre vest. Se naşte întrebarea: cum putem explica această înclinaţiune?

Se va crede poate, că substratul de argilă trebuĭe să fie înclinat tot în acest sens. Această presupunere nu este adevărată. Pentru a înţelege cum s-aŭ petrecut lucrurile, trebuĭe să examinăm, ceĭa ce se întîmplă astăzĭ în această regiune.

Terasele le găsim în general pe versantul drept al Siretuluĭ, pe cînd pe cel stîng nu găsim decît pe cele maĭ dezvoltate, saŭ icĭ colea cîte un petec. La Siret, malul stîng imediat deasupra undelor apeĭ se prezintă abrupt şi în el se face eroziunea de preferinţă. Maı sus malul se schimbă brusc, urmează

o pantă maĭ dulce, care se acopere de năruiturĭ. Malul stîng este atacat maĭ uşor, pe cînd cel drept este maĭ protejat.

Dacă considerăm faptul, că în această localitate ploaĭa cade de la vest spre est, o figură simplă ne va arăta, că versantul expus spre apus primeşte maĭ multă ploaĭe decît cel din spre răsărit. In adevăr, să avem două suprafeţe de aceĭaşĭ întindere şi înclinare, să considerăm condiţiunĭ cît se poate maĭ apropieat de cele naturale luînd două planurĭ inclinate de 20 grade cu orizontala, unul plecat spre apus şi altul spre răsărit.

Să presupunem, că ploaĭa cade cu înclinare de 60 grade cu orizontala, ceĭa ce e foarte des în această regiune larg deschisă către răsărit.

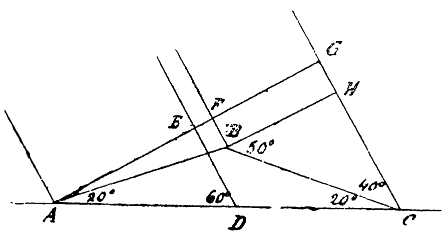

Fig. 3.

Făcînd o secţiune verticală pe aceste planurĭ (vezĭ fig. 3) linia AB ne reprezintă suprafaţa expusă spre vest, BC cea din spre est; ĭar AD o întindere orizontală egală cu AB şi BC.

Dacă ducem AG perpendiculară pe direcţiunea ploaĭeĭ, vom vedea că cantitatea de ploaĭe căzută pe AB e maĭ mare decît cea căzută pe AD şi aceasta maĭ mare decît cea pe BC.

In figură avem AB=BC=AD prin construcţie, AE, AF, FG cantităţile respective de ploaĭe pe supraĭeţele date. Considerăm AE=**100**, adecă cantitatea de ploaĭe ce cade pe o suprafaţă orizontală·

$$\text{Vom avea } AD=\frac{AE}{\sin 60^0};$$

Cantitatea de ploaĭe pe versantul apusan AF=AB cos 10⁰=

$$\frac{AE}{\text{Sin } 60^0}\times \text{Cos } 10^0=\frac{100\times 0{\cdot}985}{0{\cdot}866}=\mathbf{113{\cdot}74}$$

Cantitatea de ploaĭe pe versantul de răsărit FG=BH=BC cos 50⁰=

$$\frac{AE}{\text{Sin } 60^0}\times \text{Cos } 50^0=\frac{100\times 0{\cdot}643}{0{\cdot}866}=\mathbf{74{\cdot}25}$$

Saŭ cu alte cuvinte în condiţiunile puse *pe partea orizontală*

căzînd o sută părţĭ de ploaĭe, pe cea despre apus cade 113 74 şi *pe cea din spre răsărit 74.25 părţĭ.**

Decĭ se înţelege lesne, că *erosiunele vor fi maĭ puternice pe panta din spre vest decît pe cea de răsărit,* şi astfeliŭ se explică de ce pe versantul din dreapta Siretuluĭ terasele şi limitele lor saŭ păstrat maĭ bine, ĭar în cazul nostru special, adică pe platoul de la Săbăoanĭ *degradarea provocată de agenţiĭ atmosfericĭ fiind maĭ mare în spre apus suprafaţa platouluĭ se înclină în această direcţiune.*

(Va urma)

Dr. I. Gherghel

Cercetărĭ privitoare la istoria Comanilor

III [1])

Comanĭ sub numele de Uţĭ

Ceĭ ce admiteaŭ despre Comanĭ şi Pecenegĭ, că ar fi fost două oarde ale aceluĭaşĭ popor se maĭ puteaŭ întemeĭa pe mărturia distinseĭ scriitoare bizantine Ana Comnena ; ipoteza însă, că Uţiĭ ar fi numele cel vechiŭ al Comanilor, saŭ, că aceştia apar pe la începutul veaculuĭ al zecelea sub numele de «Uţĭ», — e mult maĭ greŭ de susţinut. Apărătoriĭ eĭ ceĭ maĭ aprigĭ sînt Roesler şi Honfalvy Fie-mĭ ertat a aduce o pildă de felĭul, cum bărbaţĭ ca *Roesler* aŭ tratat chestiunea, spre a fi apoĭ urmaţĭ orbeşte de învăţăceiĭ lor.

Roesler zice : «Noĭ putem urmări pe Comanĭ pînă pe la începutul veaculuĭ al zecelea ; eĭ ocupă atuncĭ sub numele de Uţĭ bărăganurile spre răsărit de Wolga de jos şi de Iaik şi îşĭ îndreaptă de aci atacurile lor cotropitoare asupra imperiuluĭ Chazarilor... Există în această privinţă interesantul raport al luĭ Massudy [2])».

In acest raport al luĭ Massudy [3]) cel maĭ *interesant* lucru

1) Vezĭ revista : „*Tinerimea Romînă*“ sub direcţiunea luĭ Gr. G. Tocilescu, Bucureştĭ 1899, II, p. 263 : 1900, III p.
2) *Roesler*, Romänische Studien.' op. cit., S. 328.
3) apud *Frähn*, Ibn Foszlan, St. Petersburg 1823. S. 244.

este, că „Guții" sînt un trib turc și locuesc în vecinătatea Cazarilor; nimic altceva, ce 's-ar putea pune în legăture cu Comanii.

Roesler conchide deci din numirea «Guților» saŭ [4]) Uților și din nepomenirea Comanilor, că Uții trebiue să fi fost numele oarde lor principale, scăpîndu-i din vedere alte locuri la Massudy, ce daŭ seamă și despre Pecenegi precum și de alte seminții turcești, sub care s-ar fi putut înțălege și Comanii [5]). Hunfalvy îl urmează fără încunjur [6]).

Roesler mai cumpănește și însemnătatea cuvintului «öz», ce va să zică pe turcește, «de viță», cu știrea Bizantinului «Cedrenus»(!)[7]): «Τὸ τῶν Οὔζων ἔθνος (γένος δὲ καὶ οὖτα Σκυθικὸν καὶ τῶνν Πατξινάκων εὐγενέστερόν τε καὶ πολλυπληθέστερον)» [8]), spre a scoate apoi din ele, că Uții ar fi fost pe atunci numele oardei de căpitenie a Comanilor. Din textul premergător se învederează însă, că Uții fură o viță mai nobilă și mai numeroasă de cît *Pecenegii* și nu decît Comanii. Unde rămîn însă aceștia? Sub Σκυθικὸν de sigur nu sînt ascunși: Sciții eraŭ la Bizantini și sînt și aci în text o noțiune supra—și nu coordonată; prin urmare noțiunea Coman și Scit nu se pot acoperi! Nicăeri însă n-am găsit, și mai nu credem a ni se arăta vre-unde-va, că Grecii priveaŭ și pe Comani drept o parte a Pecenegilor.

Cit privește întrolocarea cuvîntuluĭ turcesc „öz" cu numele „Uți" și cu știrea lui Scylitzes ([7]), apoi tocmai această împrejurare, ce Roesler vrea să o scoată la iveală, ne ar da prilej, de a susține teza noastră: că tustrele aceste popoare se deosebeaŭ unul de altul în privința dialectală. Noi trebue adică să observăm, că „nobil" însemna pe comănește „oxdan" [9]), și se rostea „oșdan" [10]).

Pe lîngă Scylitzes [11]) mai sînt de numit ca martori însemnați Glycas [12]), Cedren ([7]) și Zonaras [13]).

---

4) *Deguigne*, Histoire des Huns, op. cit., II, l. XII, p. 133, f: „Toutes fois, que les Byzantines parlent des Uzes, les Arabes comme Benelathir, Aboulinaharen les appellent Ghozz"; *Thunmann*, De Comanis în „Acta societatis Jablonovianae, t. IV, p. 4. p. 142: „Littera Arabica Gain vocem hancce auspicatur: etiam saepe ommisso puncto diacritico pro Gaz, Az legitur".

5) *Gherghel*, Despre năvala Ungurilor asupra cetății Constantinopol la 934 în „Revista p. Istorie etc. a lui *Tocilescu*; București 1893, p. 232.

6) *Hunfalvy*, Ethnographie von Ungarn, Budapest 1877, S. 138, 235; *Hunfalvy*, Der Petrarca-Codex în „Ungarische Revue, Budapest, 1881, S. 608.

7) Fals! Știrea e din *Scylitzes*, Breviarium historicum în „Corpus sctiptorum historiae Byzantinae", ed. Bonn. 1839, p. 654.

8) *Roesler*. op. cit., S. 329, Ann. 1.

9) *Codex Cumanicus* ed. Kuun, Budapest 1880, p. 115.

10) *Blau*, Über das Volksthum der Kumanen în „Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellsschaft, 29. B., Leipzig 1875, S. 569:.... ...so hat auch das Glossar taxag undgaxil ungenau desshalb wiedergegeben, weil es *xh* nicht graphisch genau durch s darstellen konnte".

11) Afară de locul citat mai vezi pag. 686: „τόπότε καὶ τὸ ἐκῶνὶ συνούτων Σκυθων, Οὔζων φυλὴ..."

12) *Glyacs*, Annales in Corpus ser. hist. Byz., Bonn. 1839, IV, p. 605: „...ἔθνος Οὐζικὸν (Σκύθαι δὲ οὗτοι) καὶ τῶν Πατξινακῶν οἱ εὐγενέστεροι τὸν Ἴοτρον διαιτεραιώσαντες".

Presupunînd acum, că Bizantinii n-aŭ prescris unul de la altul, am putea culege din aceste citate cel mult, că Uţiĭ eraŭ maĭ apropiaţĭ de Pecenegĭ decît de Comanĭ. Din motivele desfăşurate însă în studiul anterior n-am putea admite nicĭ aceasta.

In fine trebue să combatem spusa luĭ Roesler, că ar fi vorba aci de oarde şi nu de popoare, şi pentru cuvîntul, că toate fintînele de pân-acuma vorbesc de popoare: Ἔθνος, peuple, γένος nu pot doară să însemne oardă! Din potrivă Massudy [14], cum am văzut, ştie să deosebească oarda superioară de cea mijlocie şi cea inferioară a Uţilor [15], cu toate că cunoaşte şi celelalte popoare.

Una din cele maĭ însemnate scripturĭ despre Comanĭ ne dă academicianul magyar, Contele *G. Kuun.* în precuvîntarea la „Codex Cumanicus". Aci găsim însă următorul pasagiŭ ciudat: „Georgius Cedrenus gentem Bissenorum plane Uzos nominat, quod nomen apud Const. Porphyrogennitum semper Cumanos significat [16]". Cum a ajuns Kuun la asemenea afirmaţie, putem numaĭ bănui; căcĭ el nu arată locul, de unde aceasta s-ar învedera, ci se adresază în general la Porphyrogennet şi la Cedren.

Privitor la primul, noĭ am arătat în studiul premergător, că ştie să deosebiască pe Uţĭ de Pecenegĭ; dealmintrelea se ştie, că acelaş autor nicĭ nu pomeneşte de Comanĭ şi nicĭ putea chiar s-o facă aceasta, de oarece pe timpul săŭ (912—959) acest popor nu-şĭ făcuse încă apariţia.

Afirmaţia de maĭ sus a luĭ Kuun privitor la Porphyrogennet, ĭ-o fi inspirat-o academicianuluĭ magyar pe semne tot mult acreditata părere a luĭ Roesler.

Tot Roesler saŭ Hunfalvy vor fi purtînd vina şi pentru spusa luĭ Kuun privitoare la Cedren, deoarece văzurăm, cum Roesler citase falş pe Cedren în locul luĭ Scylitzes. In special spusa luĭ Kuun, că Cedren ar fi numit pe Pecenegĭ lămurit saŭ în totdeauna (plane) cu un cuvînt ĭ-ar fi identificat cu Uţiĭ, nu e adevărată nicĭ după Cedren nicĭ după Scylitzes. Căcĭ, pe cînd Cedren aminteşte de Uţĭ numaĭ o singură dată, spunînd ar fi atuncĭ, că eĭ ar fi fost de viţă hunică, Scylitzes zice, că Uţiĭ fost de neam scitic, (v. nota 7) fără însă a-ĭ identifica. Academicianul Kuun, care scrie aşa de abil latineşte, a tradus—pare-mi-se—greşit pasagiul luĭ Scylitzes „γένος... Σκυθικὸν καὶ τῶν Πατζινάκων εὐγενέστερον..." luînd un genetiv la comparative drept un genetiv

---

13) *Zonaras*, Annalles, Parisiis 1687, II, p. 257: Τὸ δὲ τῶν Πατζινάκων ἔθνος... Σκυθικὸν δὲ τὸ ἔθνος καὶ πολλυάνθρωπον..."

14) *Massudy*, Les prairies d'or, I, p. 212; *Tinerimea romînă* l. c.

15) *Kuun*, op. cit., p. XXXIII jos.

16) *Cedrenus*, Historiarum Compendium în „Corpus scr. hist. Byz., Bonn 1836, II, p. 582: „ὃς καὶ πολλάκις ἐποιόντας κατὰ τῶν Πατζινάκων τοὺς Οὔζους (γένος δὲ Οὐννικὸν οἱ Οὖζοι)„.

partitiv şi înţelegînd deci: „...mai nobilĭ *dintre...*“ în loc de „*de cît* Pecenegii“.

Punînd faţă în faţă afirmaţia luĭ Kuun şi mărturia luĭ Scylitzes, vedem cu înlesnire, cît contribue la asemenea afirmărĭ fintîna invocată—şi cît e lăsat pe sama autorităţiĭ academiciane!

Adesea se citează pentru teza: Uţ=Coman *Deguigne*. Acesta se întemeiază la rîndul său pe scriptorĭ orientalĭ, cari nu-s totdeauna la îndămînă. Deguigne socoteşte, că Uţiĭ s-aŭ numit şi Turcomanĭ, deoarece eraŭ Turcĭ şi apoĭ locuiaŭ în ţara Comanĭ [17]).

Dar nicĭ chiar „Turc-Comanĭ“ nu eraŭ Uţiĭ.

Deguigne îşĭ sprijină afirmările sale pe C. Porphyrogennet, Abulfeda şi pe Benşuna, fără a preciza maĭ de aproape locul, după obiceĭul necucernic al multor istoricĭ maĭ vechĭ. Primul scriptor cunoaşte numaĭ pe Uţĭ şi pe Pecenegĭ. Pe cel de al treilea Benşuna, nu-l putuĭ oblici; şi nicĭ Hammer-Purgstall, care citează în a sa „Istorie a Oardeĭ de aur“ peste 70 de scripturĭ orientale [18]), nu-l cunoaşte. Cît priveşte pe Abulfeda (1273—1331) [19]), sperasem mult în opul său tradus din arăbeşte „Historia anteislamică“, întru cît cartea a V-a a acesteĭ scrierĭ se numeşte cea „etnografica“ şi tratează despre felurite popoare europene precum şi despre altele maĭ vechĭ asiatice. Din nefericire n-am putut descoperi nimic despre Turkomanĭ, Uţĭ saŭ Pecenegĭ.

Nicĭ în a doua sa lucrare „Annales moslemici“ [20]), ce duce pînă la al treilea an înaintea morţiĭ sale (+ 1328), n-am putut da de unul din popoarele căutate, cel puţin nu sub numirile de pînă acum.

Comaniĭ se ascund aci sub numele de Kipčeak [21]). Că acest nume se referea nu numaĭ la ţară, ci şi la poporul Comanilor, Deguigne trecuse cu vederea. Turcomaniĭ însă, cari se găsesc într-adevăr în acest op al luĭ Abulfeda, sînt cu totul alt popor, carele nu poate fi confundat cu Uţiĭ saŭ Comaniĭ. Astfel ne povesteşte Abulfeda despre împăratul Nichifor, că ar fi căzut într-o bătălie contra Turcomanilor [22]). Aci învederat sînt de înţăles Bulgariĭ, căcĭ este neîndoelnic, că acest „omorîtor de

---

17) *Deguigne*, op. cit., X, p. 256: Ces peuples, qui chez les Historiens Grecs du Bas Empire portent le nom des Uzes, etoient repandus anciennement dans toutes les pays, qui sont au nord de la mer Caspienne, l'on appelle Captschag ou Coumania, le pays des Comans, et comme ils etoient originairement Turcs, on les a nommés dans la suite Turk-Koman ou Turkomans“.

18) Hammer-Purgstall. Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak, Pest 1840, p. XXI—XXIX; XXXIV.

19) *Abulfeda*, Historia anteislamica, Lipsiae 1831, ed. Fleischer, p. 149.

20) *Abulfeda*, Annales moslemici, Kopenhagen 1789—1794, I—V.

21) *Abulfeda*, op. cit., IV, p. 301.

22) op. cit., II, p. 97: „Nicephorus etiam hoc anno periit, Romanus imperator in bellis cum Turgomanis(sic) postquam novem annos regnasset“.

Bulgarĭ", a fost răpus într-o luptă cu duşmaniĭ săĭ de moarte la 26 Iuli 811 [23]).

Afară de această ştire singuratică în analele sale Abulfeda maĭ pomeneşte de Turcomanĭ şi în Geografia sa [24]). Aci însă se invederează, că avem a face nu cu un popor din Europa, ci din Asia; şi nu cu Comaniĭ, ci cu adevăraţiĭ Turcomanĭ, un popor de ramura turcă şi nu tatară ca Comaniĭ. Astfel se pomeneşte capitala „Turcomanilor": Kasthamunijah. Acest oraş este şi astăzĭ capitala vilaetuluĭ cu acelaş nume din Asia mică, lingă Sinope [25]).

Suhm intitulează o cercetare istorică astfel: „Despre Uţĭ saŭ Golocoţĭ şi nu-şĭ sprijină această părere stereotipă decît pe un citat al istoriculuĭ rus Bayer. Căutind însă opul şi locul citat, n-am găsit nicĭ urmă de aşa ceva. Dar nu destul cu atîta. Am răsfoit întreaga carte, doar voiŭ găsi, ce căutam. In fine dedeĭ [27]). Dar de ce? Tocmaĭ *de contrariul, de ce afirmase Bayer!*

De oarece s-a pus prea mare incredere în autoritatea unor scriptorĭ, cari nicĭ nu susţinuseră de altmintrelea părerile lor cu atîta nestrămutare, cum o făcură ciraciĭ lor, nicĭ nu-şĭ dete nimene osteneala a urmări o chestiune de aşa puţină însemnătate, necum a-ĭ scormoli mărturiile anevoĭoase—se iscară asemenea hipoteze.

---

23) *Jireček,* Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, p. 144—5

24) *Abulfeda,* Geographia, în Büsching, Magazin für Historie und Geographie, Hamburg 1767—93, V, p. 318: Kasthamunijah est capitolis Turcomanorum".

25) *Abulfeda,* Geographie, ed. Reinaud, II, 2, p. 145: „Qastamaînjah... est, dat Ibu Saîd, la capitale des Turkomans". „O. est a l'est de Héraclée et à trois journée de Sinope; II, 2. 136, 142.

26) *Suhm.* Über die Uzen oder Poolomezer, în „Scherrer, Des heiligen Xestors und Fortsetzers Oesselben „Russische Annalen", p. 273.

27) *Bayer,* Sammlung russischer Geschichten, St. Petersburg 1736, II, p. 74: „Von den Polowezern Ursprung mit anderen Völkern ist auch nichts gewisses anzunehmen".

A. C. HOGAȘ

Notițe despre raportul dintre lexicul daco-român și neobulgar.

(Urmare)

I. Elemente romînești în l. n.-bulgară

Despre puține din cuvintele de maĭ jos se poate spune, că sînt cu siguranță împrumutate din daco-romînă; ca atare totușĭ aŭ fost unele și pot fi considerate și altele: nblg. *bordej*, *grinda* (și *gredà)*, *disagъ* (formă răspîndită în deosebite limbĭ), *zestra*, *karuca*, *klisura* (lat. *clausūră* și *clūsūră*, Körting, Lat.-rom. Wb., ed. 1901 Nr. 2246; alb. *kl'isüre*, srb. *klisura* din ngr. κλεισοῦρα), *kostura*, *maj*, *malakъ*, *mamaliga*. *mošija*, *petura* (m.-rom *pètur<*pĭttŭlum* în C. Lit. XXXVIII 880), *pujka* (=curcă, ca și n srb.), *sugare*, *turma*, *furka*, *čereša* (*čirjaša* Djuv.) etc.

E necesar un studiŭ special asupra acesteĭ cestiunĭ; luminĭ noĭ am avea asupra epocil probabil vechĭ, cînd vor fi fost împrumutate aceste elemente, care se rapoartă la vieața păstorească—maĭ puține de cît ne-am aștepta, căcĭ s'a dezvoltat și o vieață păstorească proprie bulgară— la agricultură, animale, plante, obiecte uzuale, etc.; să se remarce și neînsemnatele schimbărĭ fonetice și semantice (în contrast cu împrumuturile sîrbe din l. romînă).

Despre elementele romînești în l. bulgară v. O. Densusianu, Histoire lgue roum., I pp. 262, 321, 366.—Amintesc aci cîte-va opiniĭ despre alte influențe romîne asupra

l. bulgare: probabil că modul de pronunțare romîn a influențat graiul bulgar din Novoselo, dat fiind însemnatul element romînesc de acolo (v. Sbornic XVIII 478 u.); V. Jagić consideră perderea declinațieĭ în l. bulgară, precum și apariția articoluluĭ postpozitiv, drept un rezultat al contactuluĭ intim dintre Bulgarĭ și Romînĭ (Arch. f. sl. Ph. XVI 283—4; cf. XX 605, XXIV 242; Oblak, Mac. Stud. pp. 98 u.); din punctul de vedere al accentuațieĭ, Masing explică accentuația particulară dialectelor nord-west macedone-bulgare prin influența limbiĭ strămoșilor Macedo-Romînilor, părere combătută cu argumente convingătoare de Oblak (în Mac. Stud. p. 85).– Asupra înrîuririĭ slave asupra l. rom. v. și S.—Jensen în Grundriss d. rom. Phil. ed. II; I 527 u.

II. Meglenita și bulgara. A). Mgl. și M.-romîna.

Asupra dialectuluĭ Romînilor meglenițĭ, care sînt considerațĭ ca descendențĭ aĭ coloniilor pecenege-d.-romîne de la finele s. al 11-le, s'a exercitat o intensă influență bulgară din deosebite puncte de vedere. Însă, ca o cestiune de metodă, ni se impune a separa pe cît cu putință influența bulgară caracteristică pentru dial. meglenit, de ceea care s'a exercitat asupra macedo-romîneĭ, cu care meglenita va fi fost în contact intim (comp. transformarea luĭ *p*, *f*, *v* etc. în *k* (*ll*) considerată ca influență m.-rom. în megl., O. Densusianu, Histoire lgue roum. p. 335) și despre care contact trebue spus un cuvînt.

Din punctul de vedere lexical, elementul grec caracteristic și comun megleniteĭ și macedo-romîneĭ, cuvintele de diverse originĭ privitoare la noțiunĭ fundamentale, ca formă și înțeles identice în ambele dialecte și maĭ adesea aproape[1]) identice, pe lîngă cele arătate de G. Weigand în Vlacho-Meglen în privința celorlalte raporturĭ dintre megl. și m.-rom., presupun un contact maĭ intim și maĭ extins de cît cel de azĭ între ambele grupurĭ romîneștĭ (cf. Weig. în Encicl. rom. artic. *Meglen*), fie încă de la așezarea Megleniților în Macedonie, fie în timpurile următoare. Orĭ teritoriul Romînilor meglenițĭ a fost maĭ mare ca azĭ, orĭ M.-Romîniĭ s'aŭ strămutat în masă din regiunea meglenită în alte părțĭ (comp. în special așezările m.-rom. din Monastir și împrejurimĭ, Kruševo și Ohrida, care sînt de dată recentă); orĭcum, meglenita în trecut nu va fi fost ca azĭ o insulă

romînească într-un ocean bulgar, cam separată de grupul nord-ostic m.-romîn şi în special de dialectul local din Moloviśta, care prin vocabular aminteşte adesea de meglenită (Weig., Arom. II 356; cf. O. Dens. o. c. I § 130 nota).

Iată cîte-va concordanţe lexicale şi fonetice caracteristice pentru megl. (pentru care întrebuinţez glos. Papahagi) şi m.-rom.:

megl. *căćuă* (şi *căciulă*),- mac.-rom. *kǫtšuǫ* (şi *kǫtšulǫ*), Arom. II 311;

călugur (şi—*ăr*)—*kalugur* Arom. II 309;

cutàr—*kutár*, Weig. Ol. Vlach. 33, m.-blg. *kotar* (=ocol); cf. alb *kotarinɛ*;

drẹzgă—m.-rom. *drîzgǫ* (v.-blg. *drẹzga*);

licşòr—m.-rom. *liušor* (Mihăileanu, Dicţionariŭ m.-rom.), *lišorŭ* (Texte din Monastir, Jhrb. III 166 Nr. VI);

pang—m.-rom. *pangu* (Weig., Ol.—Vl. 35; Pphgi, Basme arom. 05 p. 673); n.-gr. πάγγος (împrumutat din slav., G. Meyer în Ngr. Stud. II 49) şi πάλαγκας (v.-blg. *pąkъ*); despre mac.-blg. *paing*, Oblak crede, că e împrumutat din m.-rom. (Arch. sl. Ph. XVII 136);

spruzǎ—care, în această formă, e şi în ngr. (σπρούζα), dar probabil undeva şi în mac.-rom., pe lîngă *sprună* (Pphgi, B. arom. p. 700; G. Meyer, Ngr. St. II 72; însă v. Murnu, Rum. Lehnw. im ngr. Mü. 1902: n.-gr. σποῦρνα din sud-rom. *sprună*);

şimidoiḽi—m.-rom. *šamindoiḽi*, Arom. II 331;

vichĭ—*veḱe* (Texte arom. din Monastir, Jhrb. III 164 Nr. III), din nblg. *veke*, *veče*; mac.—blg. *veḱe* (Weig. Jhrb. V 151).

1). De pildă următoarele cuvinte:

megl. *crăţăiès* (din nblg. *krъcamъ*, *kъrcamъ*)—m.-rom. *cîrţînescu* (ngr. κριτσανίζω din alb., G. Meyer în Ngr. St. II 67; saŭ din sud-rom., Murnu, o. c. s. v.);

megl. *gòrniţă* (*gornica* blg. la Veles, Sborn. XX II, Sofia 04, artic. luĭ Iv. A. Georgovъ s. v.)—m.-rom. *górţu* (*guriţu* Mih.) care derivă din slav. prin mijlocirea alb. *gor̄itsɛ* (—slav **gorьnica*) saŭ gr. γκοριτσιά împr. din alb. (Ngr. St. II 65; însă cf. Murnu o. c. p. 24 şi Matovъ în Sborn. IX 61).

B). Megl. și neobulgara.

Influența macedo-romînei asupra megl. odată și mai bine constatată, de sigur că majoritatea elementelor slave vor fi comune ambelor acestor dialecte.

Caracteristice însă ar fi acele bulgărisme pentru meglenită care nu s'ar afla în niciun alt graiŭ strein învecinat; o asemenea cercetare, nu totdeauna ușoară, ar putea lămuri cronologia împrumuturilor lexicale bulgare ale meglenitei. Să dăm cîte-va exemple: mgl. *bucifàr*, *cfacică*, *corin*, *dujdovnic*, *gutfès*, *idvam*, *istina*, *lăstoviță*, *lica*, *mecică* (și *ursă*), *pastir*, *plamin*, *pustelĭă*, *scăculeți*, *sfirès*, *slăvèĭŭ* (cf. *slovej* (=lusciola rubecula[1]), *soĭă*, *strclă*, *usnă*, *ustrălu* etc. din nblg. *bъčvarъ*, *kvačka*, *korenъ*, *dъždovnikъ*, *gotvjaк*, *edvamъ*, *istina*, *lastovica*, *likъ*, *mečka*, *pastirъ*, *plamenъ*, *postelja*, *skakulecъ*, *svirkamъ*, *slavej*, *socha*, *strěla*, *ustna*, *ustrělъ*.

Din inspecțiunea acestor cîte-va exemple se vede, că micile deosebiri de ordin fonetic vor fi rezultatul influenței graiului bulgar din Meglen, dar în majoritatea cazurilor apropierea de formele bulgare generale e desăvîrșită; e de dorit însă, să avem cât mai curînd un studiu asupra bulgaro-meglenei.

C). Megl. și dial. bulgare.

Din punctul de vedere fonetic, dial. bulgare aŭ influențat reflexele meglenite pentru vocalele nazale v.-slave ѫ și ѧ, despre care lucru trebue spus ceva.

Cam în aceleași cuvinte de origină v.-bulgară [1]), rhenismul lui ѫ și ѧ e păstrat în megl., ca și în m.=, d.-rom. La unele cuvinte meglenite s'a perdut rhenismul prin influența formelor generale neo-bulgare, iar la altele s'au întâmplat modificări fonetice prin influența reflexelor [2]) macedo-bulgare în special. Cîte-va exemple:

mgl. *Frenc* (=Frances, European) unde v.-blg. *frągъ* a fost influențat de adj. nblg. *frenski*;

mgl. *jilindrèț* (=o parte din corpul găinii (?)), care se depărtează de nblg. *želudъkъ* (=estomac) și se apropie de *žъlъndruk* (=stomacul la păsări, Voden, Sb. XVIII; *žъlъndrok*, Vo-

den şi Meglen, Arch. sl. Ph. XVII 134 ; *želъndrъkъ* Arch. sl, Ph. XI 267);

mgl. *măncĭos* (cf. mgl. *zmuncĭos, moncă*) care a fost influenţat de mac.—blg. *mъnka, mъnčenъ* ; mgl. *măcĭăĭes* e nblg. mжčж. [3])

1) Unele din ele şi în n.-gr., unde reflexele luĭ ж sunt *on, um, an* etc. şi pentru ѧ εν (G. Meyer în Ngr. St. II 10) ; cf. şi Miklos., Slav. Ortsnam. a. Appell. II s. v. *agl*ж *krapж, lędina, lągж, lǫka* ; însă *(dąbж—)* δουβjανά, *(Kapина—*καπινόβα. 2) Cred util a reaminti locurile, unde se păstrează în Bulgaria rhenismul, bine înţeles sporadic şi în diferite grade, căcĭ pronunţia (ж) =ъ etc. învinge pe cea veche (Conevъ în Sb. XIX 57 u.): Suho, unde rhenismul e păstrat în măsură însemnată (Oblak, Mac. Stud. ; cf. Miletičъ, Arch. f. sl. Phil. XX 58 1 u.), Bracigovo (Sb. XI, Nar. umotv. p. 182), în blg.-megl. (cf. Oblak în A. sl. Ph. XVII 134), Voden (Sb. XVIII 451), Novo-Selo (Vidin) (Sb. XVIII 474), Ohrida (Sb. XVIII 528), Prilep (Sb. XX. artic. luĭ D. Mirčevъ), Gorno-Džumaja (Sb. XX, art. luĭ Chr. P. Stoilovъ) etc.. 3) Reflexe speciale megleniteĭ prezintă : megl. *pang* (v. m. sus) (şi *puĭampu*), *voàndiţă* (m.-r. *uñiţă*, Mih.), *zlamboc*, care trebue puse în legătură cu forme dialectale bulgăreştĭ, pe care însă noĭ nu le avem la îndămînă.

Să insistăm pe cît posibil asupra raporturilor dintre megl. şi unele graiurĭ bulgare.

De sigur că trebue să fie legătură între următoarele fenomene mgl. şi dial.—bulgare de ordine fonetică :

transformarea lui *o* iniţial în *ŭo* în megl. (necunoscută în m.-r şi i.-r.) şi transformarea luĭ *o* în "*o* din dial. blg. maced. (Oblak, Mac. St. p. 33) ;

schimbarea luĭ *ch* în *f* din mgl. *chifcăĭĉs* (slav. *kich—*) şi schimbarea luĭ *ch* în *f* din dial. mac.—blg. (Vl.-Megl. p. 20 ; Oblak, Mac. St. 79);

căderea luĭ h gutural din mgl. şi căderea frequentă a luĭ *h* din dial. mac.-blg. (Oblak o. c. 77);

l mgl. gutural şi *l* gut. dial. bulgar, care *l* în m.-r. se găseşte dialectal în Albania (Vl.—Mgl. 5);

dispariţia luĭ *v* intervoc. din mgl. *utruĭès* şi dispariţia luĭ *v* interv. foarte caracteristică pentru unele graiurĭ din regiunea Debreĭ.—

Să dăm cîte-va exemple de concordanţe lexicale, în pri-

vința cărora nu trebue să se uite, că unele forme dial.-bulgare de maĭ la vale se regăsesc poate și în bulgaro-meglenă [1].

Megl. *croablă* (tot aci megl. *grăblă* (?)= m.-rom. *hrăblă*, Mih.); dacă e din lat. *corbula* (Vl.—Mgl. § 64 Anm. 7 a), ceea-ce e îndoios, atuncĭ forma din Veles (*kъrbla* «vas de scîndurĭ», Sb. VII I lista luĭ Matovъ s. v.) ar fi împrumutată din megl.; cf. și alb. *kərbə*; Miklos., Fmdw. sl. Spr. s. v. Kъblъ;

ghiupc—Ohrida *gъupka*, *gъuptin* (=țigan) (Sb. VII I l. c.), nblg. *egjuptinъ*; Mikl. o. c. s. v. *jedjupak*;

gurida—gurìda la Voden (Sb. VII I l. c.);

irbiță (accent ?) (și *iribiță*) se apropie mult de *jĭrbìca* (la Bugarievo și Vatilъk, Obl., Mac. Stud. p. 8i; din v.-blg. *jarębica* [nblg. *erebica, jerabica*]);

jăgoaliă (accent ?)—*žégol* (=țăpușă, par) la Veles (Sb. XX II artic. l. Georgovъ s. v.), nblg. *žegla*, *žegъlъ*;

pănăcòți (m.-rom. *pănacută*)—*pъnъkóta* la Kukuš (Sb. VII I l. c.); gr. πινακωτή;

skul'ó este mac.-blg. din mac.-gr. σχουλειό pentru σχολεῖον, din care direct m.-rom. *sholie* (Weig., Jhrb. V 150);

sfaka din mac.-blg. *svakoi* (W., Jhrb. V 151);

vrăpcian se apropie de *vrapčán* (=păsărică) la Voden (Sb. VII I l. c.);

zăĭciàr—*zajčarъ* (=vultur) la *Plěvnja* (Dramsko) în mater. p. dicț. bulg. din Sb. VIII III;

Zaušęskǫ (Vl.-Megl.) din mac.-blg. *Za-ušam* (Weig., Jhrb. V 151).

Exemplele se vor putea îmulți într-un dicționar complect al sud-romîneĭ și cu ajutorul celor cîtor-va glosariĭ parțiale ce le avem, s'ar putea grăbi apariția unuĭ atare dicționar. Din cele puține înșirate maĭ sus în privința megleniteĭ, se poate vedea, cît de felurite și interesante sunt elementele sale constitutive lexicale. Pentru a nu depăși cadrul uneĭ lucrărĭ pregătitoare, nu ne-am ocupat și de albanismele si turcismele din meglenită, dintre care mare parte sunt venite probabil prin filieră bulgară.

1) Nu am putut avea recenzia făcută de Matovъ la Vl.-Meglen în periodič. spis. VIII 474 u. (Sofia 1892).—Se maĭ poate aminti aicĭ, că Oblak în Arch. sl. Ph. XV 477-8

atrage atenţia asupra asemănăriĭ frapante a două poveştĭ bulgare de pe la Voden (publ. în Sb. III 149—151) cu poveştile rom.-meglenite despre vampir (publ. de Weig. în Vl.-Megl. pp. 59—66).

III. Vom inşira acum cîte-va cuvinte romîneştĭ împrumutate de unele graiurĭ bulgare.

1. Substantive.

1. Omul: *kaprár* (=subofiţer maĭ tînăr)Ban. blg; *majmárinъ* (=maistru) Orchanie, însă cf. nblg. *majmàrъ* (Djuv.=architect=tk. *mi'măr)*; *màrtur* (=martor) Vratca şi vecinătatea; *mošiko* (=moaşă) Novo-Selo (Elementul romînesc e bine reprezentat în Novo-Selo, Sb. XVIII 478 nota); *Romùnьanьe* (=cosaşĭ care merg în Rom., Srb. etc., ca să cosească earbă pentru plată) *željuša*, cf. nblg. *Romѫninъ* (=Romîn); *školàr* Bъrd. Geranъ, *škulár* (Ban. blg.) (=şcolar).

2. Corpul omuluĭ: *bъšъka* (=ghindură) N.-Selo, cf. serb. *bešika*; *konč* (=coafură specială Romîncelor în regiunile Lomuluĭ, Vidinuluĭ, Orĕchoveĭ) Bulg. apus. (Sb. XII); *kѫpѫcinѫ* (=cap) Tìrnova.

3. Rudenie: *Kumnàtul* (şi *kumnat* Sb. XVIII 501) (=cumnat) N.-Selo; *kuskrъ* (=invitaţĭ la nuntă etc.) N. Selo; *mošul* (=bărbatul moaşeĭ) N. Selo; *nepòt* (=nepot) Ban. blg.; *tìzule* (vocativ de la *tizul*;=omonim) Ban. blg.; *vitrìga* (=maştehă) N. Selo.

4. Obiecte: *arničъ* (=arniciu) Orchanie; *gálbin* (=moneta de aur) V.-Tъrnovo (P. Gѫbjuvъ în Sb. XIV III II 206 u. s. v.); *kapìstra* (=laţ) Orchanie, *kapìstra* (=căpăstru p. boĭ) Vidin (Sb. V); *kѫmѫšicѫ* (=haină femeească) Tìrnova; *nàstur* (=nastur) Vidin (Sb. XIX); *petìčè* (=batistioară p. nas) Bъrd. Geranъ *rъsučalo* (şi *rasučalo*) (=batistă purtată pe cap de Romînce) N. Selo.

5. Animale: *barza* (=barză) N. Selo; *danak* (=viţel) Blg. apusană (Sb. XII); *omìda* (=omidă) N.-Selo; *pùpъza* (=pupăza). N. Selo; *šobolan* (=şobolan) N. S.; *šopъrla* (=şopîrlă) N. S.

6. Vegetale. *fòienfir* (şi *fòiъnfir*) (=o plantă) N. S.; *malaj* (=făină de porumb) B. Geranъ.

7. Minerale etc. *pùčòs* (=pucioasă) N. Selo; *rugìna* (şirъğa, *rъğìna* (=ruğìna+srb. rđa)=rugină) N. S..

8. Diverse: *maruncъkạ* (şi *mъr*—) (=dărĭ mărunte) N. S.; *pófta* (=poftă) B. blg; *putéra* (=putere) B. blg.; *regula* (=regulă, rînd etc.) B. blg.; *rok* (=sănătate! (la închinatul paharelor), din rom. *noroc*) Vidin (Sb. XIX).

9. Păstorie; *kolàstro* (=laptele d'întăiŭ al animalelor) N. S.; *kulàstrѫ* la Trnova.

10. Natura: *mъzarìkạ* (=chiciură) N. S..

2. Adjective.

dŕaptъno (rar;=drept) N. S.; *mut* (=mut) Vidin (Sb. XIX) *putèren* (=puternic) B. Geranъ; *stràin* (=strein) B. blg.; *stъngъnạ* (=(mîna) stîngă) N. S..

3. Verbe.

mı plàčъ (=îmi place) N. S. Sb. XVIII 501.

4. Invariabile.

findĉì (=fiindcă) B. blg.; *mѫna*! (=fugi!) Blg. apus. (Sb. XIII); *ćar* (=anume) B. blg..

Aruncînd o privire asupra acestor forme observăm maĭ întăiŭ, că uniformitatea de pronunţie nu e îndeplinită încă: *kolàstro—kulàstrѫ*, *mаruncъkạ—mъr.*, *rugìnạ—rъg.*, *fòiEnfir—foiъnf.*, *školàr—škulàr*. Prea puţine sunt schimbările de înţeles (*maruncъkạ*, *moškạ*, *Romìnъanъe*, *rъsučalạ*), de accent. Lexicu daco-romîn a avut influenţă maĭ ales în Banatul bulgar şi N. Selo şi e reprezentat prin muntenisme (*bъšъkạ*) şi maĭ puţin prin alte graiurĭ româneştĭ (*ćar*).

Dăm aci indicaţiunea pentru locurile, unde se găsesc rominismele de maĭ sus:

Sbornic vol. V, N. U. 218 u. (željuša, Vidin), VI 232 u. (Orchanie), XII III 270 u. şi XIII III 249 u. (Bulg. apusană), XIV III 189 u. (Vratca şi vecin.), XVI—XVII N. um. 392 u. (Tìrnova) şi I 471 u. (Bulgariĭ bănăţenĭ), XVIII 501 u. (N. Selo), XIX 29 u. (Vidin), XX II Mater. (Bъrd. Geranъ).—Pentru Bulgariĭ bănăţenĭ maĭ comp. încă paralele rom. la următoarele forme: *čob*, *čupor*, *falosejš*, *fèl*, *kepenjag*, *dàra*, *kocka*, *pahàr*, *paradja*, *puftisal*, *slubudzenij*, *patàr* (cf. rom. *pătăranie*).

Cîte-va cuvinte pot fi adăogate în privinţa altuĭ mod de răspîndire a l. româneştĭ.

Se găsesc cîte-va cuvinte romîneştĭ în limbagiile secrete bulgăreştĭ; zidariĭ din Bracigovo zic *kal* în loc de nblg. *konь*

(=cal) (Sb. XI III p. 185); orbiĭ din Bitolia în limbajul lor secret întrebuinţează cuvintele *lapte* (=lapte), *lingura* (=lingura) (Sb. XVI—XVII I p. 877); lăutariĭ din Prilep, Bitolia, Ohrida, Veles, Skopie, Kruševo zic *murt* (=moarte) (Sb. XVI—XVII I p. 873); cerşitoriĭ de prin Macedonia *barba* (=barbă) (Sb. XVI—XVII I p. 868).

In Sb. XVI—XVII I p. 876, nota 1, autorul articoluluĭ, P. čilevъ observă, că şi hangiiĭ valahĭ din satele Miloviŝte şi Gopeş au limbagiul lor secret.

Şi zidariĭ întrebuinţează cuvinte ca *kьora* (=pară; cf. d.—rom. *pară chioară*), *matrákuka* (=vulva), *papalьuga* (=penis), care samănă cu forme romîneştĭ identice, dar cu alte înţelesurĭ (Sb. XVI—XVII I 843 u, s. v.)--Maĭ v. încă formele sud-slave, unele sîrbe în special, *járba* (=iarba) *gàgul* (=dracu), *ùndža* (=casa) la V. Jagić, die Geheimspr. b. d. Slaven, Stzgsberichte—Wien CXXXIII V. p. 24).

IV. Terminiĭ ruseştĭ privitorĭ la militărie îĭ are şi l. bulgară comunĭ în mare parte cu l. romînă; dar ceĭ privitorĭ la viaţa culturală în genere, la obiecte de comerţ etc., lipsesc mulţĭ din l. bulgară, pe când noĭ îĭ avem.

Maĭ adăugim ceva pe lângă relativ puţinul ce s'a scris cu privire la această interesantă cestiune [1]:

N.-blg. *advokatъ*, *artikulъ*, *eresъ*, *efektъ*, *kazakъ*, *kalendarъ*, *kapitanъ*, *katedra*, *lekcija*, *majorъ*, *materija*, *muzikantъ*, *mobilipalatъ*, *proektъ*, *prefektъ*, *rozmarinъ*, *romъ*, *terminъ*, *fazanъ*, *familija*, *škola* etc. din rus *advokatъ* (germ. *Advokat*), *artikulъ*, *eresъ*, *efektъ*, *kazakъ*, *kalendarъ*, *kapitanъ*, *kaθedra* (*kafedra*, germ. *Katheder*), *lekcija*, *majorъ*, *materija*, *muzycantъ*, *mebelь* (germ, *Möbel*), *palàta*, *proektъ*, *prefektъ*, *rozmarinъ* (germ. *Rosmarin*), *romъ*, *terminъ*, *fazanъ*, *familija*. *škola* (şi ung. *iskola*).

La elementele germane adăogăm însă incidental şi formele ruseştĭ:

N.—blg *grubijanъ*, *kartófi* (şi *baraboj*, cf. moldov. *baraboĭ*), *komandirъ*, *kompanija*, *krajcerъ*, *kvartira*, *lagerъ*, *lozinka* (şi *lozungъ*), *majstorъ*, *patrulъ*, *francuzinъ* (v. însă Jhrb. II 203), *feldšerъ*, *šunka* etc. din forme identice germane [2], pe lîngă care şi: rus. *grubijanъ*, *kartofelь*, *komandirъ*, *kompanija*, *kvartira*, *lagerъ*, *lozungъ*, *patrulь*, *felьdšerъ* (însă v. Jhrb. II 203); aşa că pentru unele origina germană e îndoioasă şi alte explicaţiunĭ sunt de trebuinţă.

1) v. Sanzewitsch, Die russ. Elem. rom. u. germ. Urspr. im Rum. în Jhrb.—Weigand II 212 u.. V. și Scriban A. în Rev. Idealistă pe 1903 II 596 u..

2) Pe care, pentru formele romîne, v. la S. Mândrescu, Infl. culturiĭ germ. asupra noastră, Iașĭ 04.

Dărĭ de samă

Alexandru Philippide, Altgriechische Elemente im Rumänischen. *Sonderabdruck aus Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Adolfo Mussafia. Halle, Niemeyer 1905.*

Articulul pe care d. A. Philippide îl scrie în onoarea luĭ Adolfo Mussafia, cu prilejul sărbătoririĭ a cincĭzecĭ de anĭ de profesorat al acestuĭ mare filolog, este foarte interesant. Dupăce stabilește cîteva legĭ de fonologie romînă, de cari se servește imediat, autorul dă o serie de noŭă grupurĭ de etimologiĭ greceștĭ, toate foarte ingenioase: *čurikâ*>κυριακός, *čurilâ*>κόριλλος, *čumârésk*>χυμοῦ ῥοή, *čúturâ*>κύτος, *čúkâ*>κύκλος, *čulésk*>κολλῶ, *čímbru*>θύμβρον, *čumél*>θυμός, *čokán*>τυκος. Discuțiea acestor cuvinte dă însă d-luĭ Philippide ocaziea de a deriva și alte cuvinte romîneștĭ, romanice și balcanice. Dintre-aceste din urmă cu deosebire interesante sînt vsl. *čábrŭ*, *čubrŭ*>rom. *čímbru*; span. *cimorra*, ital. *cimurro*, franc. *morve*>χυμοῦ ῥοή; medgrec. τζοκάνιον, τζοκανίζειν>rom. *čokán*; rom. *čubâr*>vgerm. *țiibar*, rom. *pútinâ*>vgerm. *putina*.

Noĭ iștĭ vreocîțĭva cari cunoaștem *întregul* curs din istoriea limbiĭ romîne, pe care d. profesor A. Philippide il ține la Universitatea din Iașĭ, sîntem obișnuițĭ cu asemenea lucrurĭ excelente.

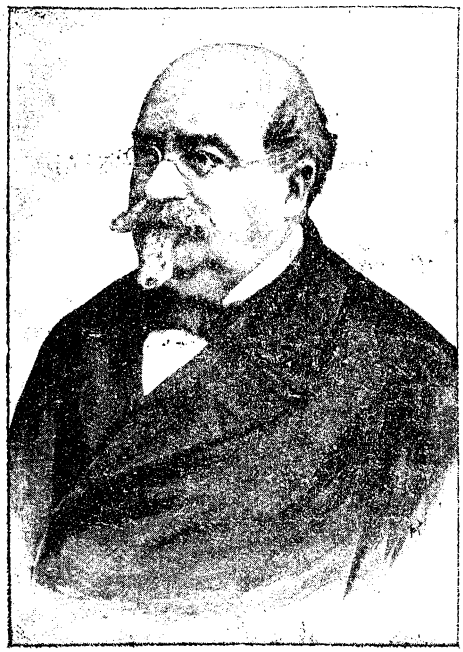
G. PASCU

N. Iorga, Istoria Romînilor în chipurĭ și icoane Bucureștĭ. 1905.

Zilele acestea a apărut o noŭă lucrare, numaĭ prima parte însă, intitulată *„Istoria Romînilor în chipurĭ și icoane“* de fecundul istoric, d. N. Iorga. Cartea, în dezvoltarea materialuluĭ și prezentarea luĭ, ne înfățișază ceva noŭ, de o importanță cu atît maĭ mare, cu cît expunerea așa de autentică a faptelor ne întregește cunoștințile noastre istorice, relative la patria noastră. Să nu să se aștepte publicul la o lucrare de ultima sinteză istorică a neamuluĭ romînesc „care să rezume de astă dată toate rezultatele istoriografieĭ noastre pînă la începutul sec. XX, cum zicea d. Bogdan în discursul săŭ de recepție la Academie (8 Aprilie 905), lucrare pe care pro-

COMITETUL UNIONIST

La triumful ideeĭ uniriĭ pe lîngă marele şi înţeleptul patriot Mihail Cogălniceanu însoţit de Anastasie Panu şi Vasile Sturza aŭ lucrat din răsputerĭ şi o sumă de bărbaţĭ luminaţĭ şi ĭubitorĭ de neam, formînd aşa numitul *comitet unionist*. Credem nimerit a da portretele acestor valoroşĭ bărbaţĭ carĭ aŭ lucrat sub preşidenţia Arhimandrituluĭ Neofit Scriban, atît pentru realizarea unireĭ cît şi pentru o sumă de legĭ organice necesare ţăriĭ ca: «1) Indreptarea hotaruluĭ ţăriĭ ; 2) desfiinţarea jurisdicţiuneĭ consulare; 3) libera întemeĭere a legăturilor comerciale cu veciniĭ; 4) organizarea (miliţieĭ pămîntene) oştilor ; 5) libertatea cultelor în marginile legiĭ ; 6) înfiinţarea sinoduluĭ ; 7) egalitatea înaintea

Mihail Cogălniceanu

legiĭ; 8) respectul domiciliuluĭ şi a libertăţiĭ individuale ; 9) drepturĭ politice numaĭ pentru pămînteniĭ creştinĭ ; 10) despărţirea puteriĭ executive de cea legislativă; 11) neatîrnarea putereĭ judiciare de administraţiune ; 12) responzabilitatea miniştrilor»[2]).

A.

---

1) Vezĭ portretul comitetuluĭ unionist din Iaşĭ 1856, aflat în Moldova la avocatul Romulus Scriban, care reprezintă... patrioţiĭ Moldovenĭ, care aŭ proclamat planul Unireĭ romînilor, lăţind ideea lor în Bucureştĭ şi în toată ţara". Vezĭ şi N. A. Bogdan Oraşul Iaşĭ, 1904.

2) Buletinul Adunăriĭ Ad-hoc a Moldoveĭ din 21 Oct. 1857, Iaşĭ.

Anastasie Panu

Arhimandritul Neofit Scriban

Constantin Negre

Constantin Hurmuzachi

Dimitrie A. Sturza

Petre Mavroghene

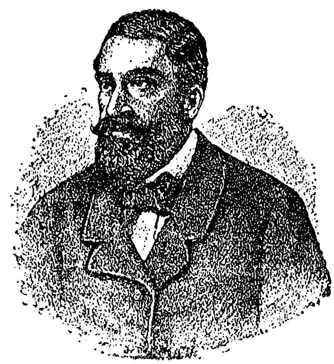
Dimitrie Kraeti

Dimitrie Cozadini

Dimitrie Ralet

Manolachi Costachi Epureanu

babil şi-o rezervă d. Iorga pentru maĭ tîrziŭ ; opera de faţă, fără pretenţiĭ, va expune în chip clar şi pe înţelesul tuturora *„Mormintele Domnilor noştri“*, *„Doamnele romîne“*, *„Despre îmbrăcăminte şi locuinţă“*, *„Vieaţa socială a trecutuluĭ“* şi se încheie cu *„Romîniĭ în străinătate“*.

In primul capitol arată în scurt împrejurările sub care domniĭ şi-aŭ găsit sfîrşitul de veci cu indicaţia locului unde se păstrează—dacă se maĭ păstrează—rămăşiţele lor pămînteştĭ. In general mănăstirile noastre sînt cimitirul ce adăposteşte multe din oasele voivozilor noştri. Se începe cu domniĭ munteni, cu Nicolae Alexandru Basarab şi merge pînă la urmaşiĭ luĭ C. Brîncoveanu. Apoĭ în Moldova începe cu Bogdan şi sfîrşeşte cu Mihaĭ Racoviţă, ginerele luĭ Cantemir. Apoĭ domniĭ fanarioţĭ, ceĭ pămînteni pînă la 1842; de aci înainte nu se maĭ ştie locul lor de îngropăciune, căcĭ mulţĭ mor prin ţărĭ străine; se încheie capitolul cu moartea luĭ Cuza şi îngroparea luĭ la Ruginoasa. După aceasta urmează un alt cap interesant, în care ni se arată femeile romîne, în special domniţele, atît în viaţa politică cît şi în viaţa privată. In îmbrăcăminte şi locuinţă arată d. Iorga c-am suferit 4 influenţe. a) orientală bizantină, cea maĭ veche şi maĭ puţin cunoscută, b) cea apusană, venită prin Saşĭ şi prin Polonĭ, maĭ ales prin Italienĭ (genovezĭ) înlocuind pe cea bizantină; ţine pînă în a 2 jumătate a sec. XVI, c) a doua influenţă bizantină, venită prin Greciĭ din Fanar, colorată în urmă în turceşte, şi d) influenţa rusă şi austriacă.

„Viaţa socială a trecutuluĭ“ prin puţina eĭ cercetare de pînă acum prezintă un viŭ interes, prin destăinuirile ce ni se fac. Avem descrierĭ de obiceiurĭ vechĭ şi maĭ noĭ, cum era primit un domn în ţară la început, cum se făcea ospeţele, petrecerile de la curte, cum se serbătoriaŭ zilele marĭ nunţile, etc.

Alocurea, evocarea trecutuluĭ e făcută cu atîta putere de transportare în alte timpurĭ de mult trecute, în cît uiţĭ că lucrurile îţĭ sunt povestite de un om ce trăeşte azĭ între noĭ şi socoţĭ aevea că citeştĭ vre-o însemnare făcută de un martur ocular. Daŭ spre pildă un mic fragment :

„Bucatele sînt acum pe masă, acoperite cu capace, care le ţin căldicele. Pe scăunaşe, lîngă stăpînitor, care domneşte şi la masă, aşteaptă sticle cu vinurĭ, cu rachiurĭ şi chiar cu bere, precum şi pahare de tot felul, cele maĭ multe de argint. Modelnicerul aduce felurile nouă : dacă Domnuluĭ nu-ĭ place, el face numaĭ un semn, şi ele sînt lasase pe masă.“ etc. pag. 156.

In ultimul capitol d. Iorga se ocupă de străiniĭ ce ne-aŭ vizitat, impresiile ce le-a lăsat ţara noastră acelora ce-aŭ scris, precum şi de timpul de cînd noĭ am început sa pribegim şi să aducem aicĭ urmele influenţiĭ străine. Işĭ exprimă părerea de răŭ şi cu dreptul, că prea îndrăgim străina-

tatea, înainte de a ne cunoaşte bine ţara, prea nesocotim ce e romînesc şi deci demn de cunoscut şi iubit. La noi nu cheltueşte nici un fel de călători străini, pe cînd noi zvirlim aur patat de nedreptate, aur ruginit de sînge, aur întunecat de lipsa de patriotizm, la picioarele străinilor" pag. 195. Prevedem cărţii o influenţă binefăcătoare şi aşteptăm ca partea II să ne desăvîrşască cele începute în vol. I.

Ilie Ghibănescu.

*
* *

G. G. Longinescu, Cronici ştiinţifice, Bucureşti 1905. Un volum de 174 pg., 1 l. 25 b.

D-l Longinescu este cunoscut prin cercetările sale în domeniul fizico-chimiei. Rezultatele, de o reală importanţă, obţinute de d-sa, aŭ mai fost folosite în parte de savanţi străini ca Guye. De astă dată d-sa ni dă, într-un volum, o serie de articole ştiinţifice de popularizare, publicate în „Voinţa Naţională" din Iunie 1903 pînă la Ianuar 1905.

Raritatea lucrărilor de popularizare a ştiinţii face cu deosebire interesantă lrerarea d-lui Longinescu. Fiind o culegere de articole, scrise la intervale mari, cuprinsul e foarte variat. Găsim articole ce tratează despre *radiu* şi mişcarea ştiinţifică ce a luat naştere în urma acestei descoperiri, alături de articole de pedagogie ca *Studiul fizicii şi chimiei în Franţa şi Anglia*, ori de dări de samă ca aceia asupra *expoziţiei ştiinţifice romîne*; apoi note şi impresii ca în *Urania*,— *O conferinţă despre radiu* etc. Cu deosebire instructive şi foarte bine scrise sînt capitolele *Aerul licid* şi *Aluminotermia*, cum şi o serie de articole despre *rolul social al ştiinţii*, influenţa ştiinţii asupra comerţului etc. toate de altfeliŭ rezumate saŭ traduceri, foarte bine alese, din reviste străine.

N-ar fi fost, poate, răŭ, să se fi concentrat într-un singur capitol, toate articolele despre radioactivitate şi urmările ei, făcînd abstracţie de ordinea cronologică în cari aŭ fost publicate în ziar. Cu acelaş material concentrat şi orînduit, s-ar fi putut da o ideie relativ complectă de starea actuală a chestiunii.

In rezumat lucrarea d-lui Longinescu tratează chestiuni ştiinţifice variate, într-un stil clar, uşor şi lipsit pe cît posibil de termeni tehnici e deci uşoară de citit şi folositoare nu numai elevilor de liceu, după cum o recomandă cu modestie autorul, ci şi oricărui om cult care se interesează în chip general şi de alte lucruri decît acele de specialitatea lui.

*

D-l Dr. C. Istrati, în introducerea pe care o face acestor „Cronici", emite ideia înfiinţării unei reviste de popularizare a ştiinţii. Necesitatea unei asemenea reviste fiind evidentă, am fi foarte mulţămiţi, dacă ideia s-ar realiza cît mai curînd. M.

* *
*

D-r N. Leon. „Excursiuni Zoologice. 1905.

A apărut de curînd o carte a d-lui dr. N. Leon profesor la Universitatea din Iaşi, intitulată „Excursiuni zoologice". Cartea prezintă un deosebit interes atît pentru şcoală, unde poate fi introdusă şi întrebuinţată sub formă de lecturi ştiinţifice, cît şi pentru amator, absolvent de liceŭ ori studen

care găsește atracție în studiul natureĭ. Cartea cuprinde următoarele părți: 1) Instrumentele necesare unuĭ excursionist. 2) Intăĭa excursie la baltă, cuprinzind fauna și flora aquatică din țară. 3) A doua excursiune pe Dunăre unde se citează păserĭ din Deltă. 4. A treia excursie pe cîmp și în pădure unde se descriŭ insectele și în special lacustele din Delta. 5) O excursie în timpul nopțiĭ unde se descriŭ animalele nocturne. 6. Ultimul capitol tratează despre animale parazite.

Poate fi introdusă cu folos în toate bibliotecile elevilor de la liceŭ, seminariĭ și școlĭ normale saŭ în biblioteca orĭ-căruĭ student saŭ profesor de științĭ. O recomandăm cu placere.

C. I.

*
* *

Isidor Budu. Din Florĭ, München 1905.

D-l Isidor Budu nu-ĭ de sigur una din acele individualitățĭ poetice, care se impun de la prima vedere printr-un mod personal de a simți și descrie. Volumașul săŭ, foarte elegant „Din Florĭ" conține poeziĭ ușoare în genul inferior a luĭ Rosetti, cele maĭ multe erotice. Acele în care cîntă dragostea de mamă, de cămin, (căcĭ poetul e pribeag prin străinĭ), natura, amintirile copilărieĭ, aŭ un accent maĭ simțit. Iată dintre cele maĭ bune:

Cîntec

Mi-ĭ dor de tîrgul meŭ
Mi-e dor,
De preajma caseĭ noastre,
Mi-e dor de-acasă de la noĭ.
De nuciĭ ruginițĭ de ploĭ,
Perduțĭ în zărĭ albastre.
Așĭ vrea să-ĭ văd
Și-n umbra lor
O clipă-așĭ vrea macar,
Visînd în nopțĭ tîrziĭ de vară
Din negurĭ dese să-mĭ apară,
Copilăria, iar!

Spre toamnă

Aŭ trecut azĭ dimineață
Singuraticĭ și ușori
Solĭ de toamnă călătorĭ...
Aŭ trecut azĭ dimineață
Inecațĭ în fund de ceață
Ceĭ din urmă blînzĭ cocorĭ.

Să se ducă-n alte locurĭ
Aŭ luat în lung șirag
Drumul doruluĭ pribeag.
Să se ducă-n alte locurĭ
Unde poate dulcĭ norocurĭ
I-or fi așteptînd cu drag.

I-am urmat cătînd în zare
Pînă nu s-aŭ maĭ văzut
Să-ĭ oprese din sbor am vrut!
I-am urmat cătînd în zare...
Pentru vara ce dispare
Multe lacrimĭ aŭ căzut.

S-ntr-un asfințit de soare
Tot șiragul, mic, sfios
A pierit din zărĭ de jos.
S-ntr-un asfințit de soare
Mi-a părut atuncĭ că-mĭ moare
Cel din urmă vis frumos!

In unele poeziĭ ale d-luĭ Budu, însă, fondul e banal și imaginile comune. Maĭ ales în „Anacreonticele" de la sfîrșitul volumuluĭ.

Dar poetul e tînăr, oarecare finețĕ de simțire și ușurință în mînuirea versurilor nu-ĭ lipsește și putem spera (ceia ce nu se întîmplă cu mulțĭ) că va evolua poate, în bine.

P. O.

CRONICA

Din scrisoarea pe care o publica în *Adevărul* din 4 August 1905, se vede lămurit că d. C. G Dissescu, fost ministru al Justiţiei, cugetă serios la ce trebue de făcut pentru a împiedeca anemiarea oraşului pe care la o întrunire publică cu drept cuvînt l-a numit **crierul ţării romîneştî**, pentru Iaşi. D. Dissescu se declară în contra uneî prea marî centralizărî. „De ce totul la Bucureştî?", şi este de părere că Secţiea a III-a a Curţii de Casaţie să se înfiinţeze la Iaşî, că „ar fi bine să ducem la Iaşî Curtea de Conturî şi Facultatea de Teologie. Gîndindu-ne maî mult, am putea găsi cîte ceva, cercetînd spre exemplu reorganizarea Universităţilor din Iaşî şi Bucureştî",

Să rămîie deci ştiut că un profesor de la Universitatea din Bucureştî, un jurist, se declară în contra uneî prea marî centralizărî şi pentru Iaşî, întimpce atîţia Moldovenî primesc, cu gura închisă şi cu urechile astupate cele maî neroade teoriî carî se inventă şi se practică pentru Moldova şi pentru Iaşî!

*

Şi la Băile Slănic s-a jucat pîesa *Manasse* şi încă de două orî şi tot cu succes deplin. Cu toată opoziţiea criticiî noastre care, din motive literare şi tehnice, dar maî ales naţionaliste, o condamnă, pîesa are totuş succes real caşi romanele *Străin în ţara luî* şi *Tribunul poporuluî*, din cauza problemelor profunde ale vîeţiî pe carî le agită. Succesul pîeseî şi romanelor de carî vorbesc trebue să dee serios de cugetat scriitorilor noştri. Publicul cere *viaţă*. Inlocde a zugrăvi însă viaţa reală cu toate frămîntările eî, scriitoriî noştri se ţin de dulcegăriî sentimentale şi omorurî teribile orî se cufund în adîncimile vremilor trecute! De astă dată publicul are dreptate.

*

D. Petru V. Haneş, un „om fără limbă care-şî caută una prin V i e a ţ a N o u ă şi n-o găseşte", tot într-un moment de „descopere-ţî casa ta s-o acopăr pe-a mea", află *mirabile dictu!*, că „un nuvelist care cunoaşte de puţină vreme pe scriitoriî anteriorî saŭ nu le-a aprofundat limba, nu a fost influenţat de ea; cînd va începe să dea la lumină vreo producţiune de a sa, *va scrie aşa cum vorbeşte*, aşa cum e graîul ţinutuluî în care s-a născut şi a crescut, graîŭ care se deosebeşte de limba cultivată a poeţilor şi prozatorilor. Chîar dacă ar încerca să se smulgă de supt influenţa aceasta *î-ar fi cu neputinţă*". După aceste rîndurî scrise *aşa cum vorbeşte*, căcî altfel *î-ar fi cu neputinţă*, d-sa ne înştiinţează că a avut o „discuţiune" cu un profesor de „limbî clasice" (foarte precis, mă rog!) despre limba luî Sadoveanu, pe care d. Haneş o găseşte prea moldovenească. Şi îată ce-î spunea acest profesor (vorbele sînt date în stilul de *aşa cum vorbeşte* al d-luî Haneş): „1. Dacă D. Sadoveanu întrebuinţează *unele expresiunî* prea moldoveneştî şi din care unele ni se pare nouă urîte de tot, explicarea trebue s-o căutăm în aceîa că pentru d-sa *ele redaŭ perfect ideea*; dacă ar recurge la alte forme saŭ cuvinte, autorul ar simţi că a aşternut

pe hîrtie alteeva decît a voit.—2. E bine să se scrie în toate dialectele romîneştĭ şi să devie toate limbĭ literare [*limbĭ literare*, pare-am avea maĭ multe!]". Auzĭ. un profesor de „limbĭ clasice" să aibă pretenţie de discuţie cu un profesor de „limba romînă!" Ce poate şti un profesor de „limbĭ clasice" despre „C. Negruzzi şi prozatoriĭ pe azĭ!" Un profesor de „limbĭ clasice" nu ştie, nu poate să ştie, să pentru a scri bine romîneşte treb ie să ceteştĭ cît maĭ „multă literatură romînă". (Noĭ iştialalţĭ înţelegem că profesorul de „limbĭ clasice" a avut în vedere pe „oameniĭ cu limbă carĭ o aŭ de la părinţĭ!") şi trebue să aĭ „ca principiŭ apropierea de *dialectul muntenesc*, ca de *cel maĭ bun reprezentant al limbiĭ literare*". (Noĭ iştialalţĭ înţelegem că profesorul de „limbĭ clasice" a avut in vedere pe toţĭ *literaţiĭ noştri de frunte cari-s Moldovenĭ*, din cele maĭ vechĭ timpurĭ şi până astăzĭ, dela Grigore Ureche, Miron Costin, Neculcea, pănăla Alecu Rusu, Alexandri, Eminescu, Creangă, Vlăhuţă, Sadoveanu).

Va trece multă apă pe Dîmboviţa şi „foarte *fostul* elev" al d-luĭ N. Iorga tot nu va fi în stare să profite de lecţiea de multă şi fină ironie pe care *fostul* săŭ profesor ĭ-a dat-o în Sămănătorul din 5 Iunie 1905. Căcĭ *ĭ-ar fi cu neputinţă!*

G. Pascu

*
* *

Academia romînă, a proclamat ca membru activ al eĭ pe d. I. Bogdan, prof. de limbile slavice la Universitatea din Bucureştĭ.

Discursul de recepţiune al d-luĭ I. Bogdan a fost „istoriografia romînă şi problemele eĭ actuale". Istoriografia romînă se poate împărţi în 3 marĭ perioade; a) *a analiştilor*, sub care înţeleg călugăriĭ de prin mănăstirĭ, de pe la începutul ţărilor romîne, care se îndeletniceaŭ cu traducerĭ şi însemnărĭ de fapte, b) a cronicarilor şi c) *a istoricilor*. In Ardeal istoria ĭea naştere în şcoala latină cu Sincaĭ, Micul şi Maior. La noĭ istoriografia ĭea o noŭă fază odată cu epoca de renaştere a principatelor, cam pe la jumatatea sec. XIX. O nouă mişcare e introdusă de *„Archiva românească"* a luĭ M. Kogălniceanu, prin istoria ce însuşĭ o face şi prin tipărirea letopiseţelor.

Apoĭ aŭ contribuit *„Tezaurul de monumente istorice* a luĭ P. Ilarian Arhiva istorică a d-luĭ Hîjdăŭ, care aduce pentru prima oară utilizarea izvoarelor slavone; ep. Melchisedec în cele 2 cronicĭ (Huşĭ şi Roman); cu publicarea izvoarelor interne s-a ocupat Academia de la 1876.

O nouă încercare a istorieĭ noastre, făcută pe baza materialuluĭ adunat o face d. A. D. Xenopol. Ea a fost corectată şi adaosă de d. Onciul în partea cea maĭ obscură a origineĭ.

Azĭ cel maĭ fecund istoric, care lucrează la adunarea de material e d. Iorga. D. Ion Bogdan îşĭ exprimă părerea că istoria de acum înainte să nu fie numaĭ o înşirare de fapte, ci să tindă să studieze paturile sociale, să tindă istoria a deveni sociologică Acest mod de a privi istoria reclamă cunoaşterea straturilor sociale ale uneĭ noţiunĭ în raporturile lor reciproce. De aceia autorul scrie „că evoluţia istorică a unuĭ popor poate fi înţeleasă numaĭ prin factoriĭ internĭ ce aŭ provocat-o, decĭ prin studiul claselor sociale ce le-aŭ constituit şi al ideilor ce aŭ stăpînit acţiunea lor".

Iata dar ce probleme noĭ se prezinta istorieĭ de acum înainte: a înlătura pătimaşa ignorare a claselor sociale, a înfaţişa evenimentele în forma lor genetică, în legătură aŭ împrejurările sociale interne. cu ideile conducătoare ce stăpînesc timpul înfăţişat.

* * *

In zilele de 25—27 Apr. a. c. s'a ţinut la Roma al VII congres internaţional de psihologie. Ţara noastră a fost reprezentată prin d-na Riria şi d. A. D. Xenopol.

Interesantele lor comunicărî vor apărea în marea revistă italiană de sociologie. Asupra acelor comunicărĭ vom reveni.

Ilie Ghibănescu.

* * *

In „*Sămănătorul*" numerile de Iulie se remarcă . Impresiĭ de la examenele particulare" de d. Vlăhuţă. observaţiĭ fine asupra psihologieĭ copiilor, „O lacrimă pentru G. Popoviciĭ" în care d. Iorga arată în termenĭ mişcătorĭ meritele nefericituluĭ barbat şi dureroasa pierdere pe care o încearcă cultura noastră prin moartea luĭ.

Sadoveanu continuă romanul săŭ „Floarea ofilită" care deşi conţine observaţiĭ interesante şi viĭ asupra vieţiĭ de provincie, descripţiĭ frumoase şi paginĭ excelente de stil, nu-ĭ lipsit de monotonie.

In numerile de August d. Iorga vorbeşte pe larg despre „Sărbările din Sibiu" care intereseazǎ pe toată romînimea şi d. V. Pop publică fragmente din curiozul săŭ roman „Domniţa Viorica".

* * *

„*Luceafărul*" No. 15—16 dedicat „Nuveliştilor romînĭ din Regat". La scrisoarea D-nuluĭ Sextil Puşcariu, cunoscutul filolog şi critic al Ardealuluĭ, aŭ răspuns trimiţînd uniĭ şi fotografiile: D-niĭ Nicu Gane, Iacob C. Negruzzi, Ioan Slaviciĭ, Duiliŭ Zamfirescu, Al. Brătescu Voineştĭ, Ion Gorun, d-na Constanţa Hodoş, Vasile Pop, Alex, Basarabescu, Ion Ciocîrlan, Ion Adam şi Mihail Sadoveanu. Interesant e răspunsul d-luĭ Zamfirescu care promite revisteĭ o serie de scrisorĭ romane în care va discuta chestia limbeĭ noastre literare. In stilul săŭ de-o eleganţă clasică, romancierul nostru combate tendinţele criticeĭ moderne de a explica opera prin viaţa intimă a autoruluĭ şi a raporta lucrările literare la motivele lor.

Deprinderea scriitorilor de aşĭ da viaţa în vileag se explică după d-sa prin vanitatea omenească, slăbiciunea de a se vedea pus la gazetă, nevoia greco-bizantină de laudă zilnică.

Se maĭ remarcă o poezie din casă „Dascalul" de O. Goga, tînărul poet al Ardealuluĭ atît de bogat în făgăduinţĭ şi „După riguros" o frumoasă nuvelă realistă de A. Ciura.

P. O.

NOTIŢI.

In numărul viitor vom da lista completă a caracterelor fonetice comandate în special pentru articolele de filologie ce se vor publica în revista noastră.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVI. Septemvrie 1905 No. 9.

EUGENIA CARCALECHI

Alecsandri şi Ion Ghica

(Ceva despre corespondenţa lor intimă)

Librăria-editoare Alcalay, a retipărit de curînd în ediţia populară „Biblioteca pentru toţĭ", „Scrisorĭ către V. Alecsandri" de Ion Ghica. Intr-un volumaş suplimentar ni se daŭ sub acelaş titlu—cîteva scrisorĭ către Alecsandri şi alţiĭ ; precum şi diferite articole apărute prin gazete şi reviste după ultima ediţie a „Scrisorilor", din 1887. Volumaşul suplimentar ne dă şi o fotografie a celor doĭ prietenĭ, precum şi o interesantă prefaţă a d-luĭ Chendi, care face un istoric al „Scrisorilor", caracterizîndu-le foarte nemerit, ca un fel de încheere a activităţiĭ comune a celor doĭ prietenĭ.

Ca o complectare a aceleĭ prefeţe, vom spune aci cîteva cuvinte asupra corespondenţeĭ lor intime—purtată în timp de aproape cincĭ-zecĭ de anĭ—corespondenţă tot aşa de importantă, maĭ importantă poate chiar de cît „Scrisorile" de amintirĭ aşa de cunoscute.

Din nenorocire datele noastre nu pot fi complete, întrucît nu cunoaştem pîn acum decît scrisorile luĭ Alexandri către Ghica.

***

Ceĭ doĭ prietenĭ s-aŭ cunoscut la Paris. «Iubite amice, îţĭ aducĭ aminte întăia noastră întîlnire—sînt acum vr o 45 de anĭ, la Paris, cam pe la anul 1835—scrie Ghica în 1881. Cincĭ saŭ şase

Romînĭ, Muntenĭ din Valahia, cum se zicea pe atuncĭ, locuĭaŭ în *Rue St. Hyacinthe*, cu Nicolae Cantacazino Pașcanu și cu Iancu Filipescu Vulpache. Voĭ alțĭ atîția Romînĭ Moldovenĭ, între care și fostul domn Alecu Cuza, locuiațĭ cu un profesor anume Furnarachi, in *Rue Notre-Dame des champs*. Intr-o Duminică, micile noastre cîrdurĭ se întîlniră pe Quai Voltaire; și noĭ și voĭ mergeam tot spre Champs-Elysées. Mentoriĭ noștri se opriră un minut la vorbă. Nu știŭ cum, nicĭ în ce fel, dar ne am pomenit deodată amestecațĭ și braț la braț cîte-un Muntean cu-un Moldovan; vorbiam fiecare limbagiul provincieĭ noastre și ne-nțelegeam parc-am fi vorbit aceiaș limbă» [1]).

Sfîrșind studiile la Paris, Ghica se întoarse în țară la 1841 (Alexandri venise încă din 1839) cu titlul de inginer de mine și cere să i se dea o catedră la sf. Sava, saŭ să fie întrebuințat la exploatarea salinelor. Respingîndu-i-se un proiect pentru scoaterea săreĭ—ca prea costisitor—și fiind răŭ privit la Palat din cauza ideilor sale liberale, tatăl săŭ îl trimete cîtva timp la Iașĭ. Totodată, uniĭ boerĭ iĭ daŭ o scrisoare către Mihaĭ-Vodă Sturza, în care ĭ spuneaŭ că domnia luĭ Alexandru Vodă e pe sfîrșite și ĭ propuneaŭ ca să-l aleagă pe el Domn al Valahieĭ, făcîndu-se astfel unirea Principatelor. Ajuns la Iași, e găzduit maĭ întîĭ de căpitanul Al...z. «Am petrecut acolo maĭ o iarnă întreagă, pînă m-am mutat la tine—scrie el luĭ Alecsandri. Avuseseșĭ nenorocirea să pierzĭ pe iubita ta mamă și tatăl tăŭ era dus la Viena cu slujba domnească. Grație vouă, amicilor meĭ din Paris, în puține zile eram cunoscut și bine primit în toate casele, cu o ospitalitate și o bunătate pe care n-oĭ uita-o nicĭ-odată» [2]).

Amintindu-șĭ de acele timpurĭ, Alexandri scrie: «Grăește-mĭ de epoca aceea din tinerețe, cînd ședeaĭ cu mine în casa părintească din Iașĭ, pe ulița Sf. Ilie, astă-zĭ numită *strada Alexandri*. Ițĭ aminteștĭ de nedespărțitul nostru tovarăș de locuință, frumosul pudel Caro, și festele ce jucam numeroșilor noștri creditorĭ? Cum alungam pe ceĭ maĭ întețițĭ dintre eĭ cu sburdările nebune a cîneluĭ, care la un semn săria pe deasupra lor, smulgîndu-le chitia neagră de pe cap... Admirabil Caro! deși el avea oarecare apucăturĭ de comunist și fura din băcăliĭ proviziĭ ce le ascundea sub patul tăŭ. El pricepea misiunea luĭ de a ne scapa de fiarele nesățioase ce ne importunaŭ, pe cînd eram ocupațĭ cu redactarea foaeĭ Progresul [3]), fundată de Negruzzi, Cogălniceanu, tu și eŭ...

«Prin îndemnul tăŭ atuncĭ am scris și publicat critica mea glumeață asupra *Stanțelor epice* a răposatuluĭ Aristia, în care Vodă-Bibescu era comparat cu un singur și *țeapăn catarg*. Nenorocitul poet s-a dus pe ceea lume fără să mă ierte. Fie răspunderea ta în secula secularum» [4]).

---

1) Ghica. *Scrisorĭ* p. 149 (Ediția din 1887).
2) Ibidem p. 184.
3) E vorba de *Propașirea*, sau *Foaie științ. și liter.* (Iașĭ 1844.—V.)
4) Ghica. *Scrisorĭ* p. 354.

Această impreună-lucrare n-a putut fi însă decît pe la începutul anuluĭ 1844, fiindcă din Mart și pînă în Decembrie găsim — în coresp. intimă—cincĭ scrisorĭ adresate de Alecsandri luĭ Ghica, la Bucureștĭ, unde se află acum.

La revistă, Ghica colabora cu articole științifice și cu... facerea de abonamente printre cunoscuțiĭ din Bucureștĭ, După maĭ puțin de un an de apariție, revista e însă suspendată și Alexandri scrie luĭ Ghica : «Aĭ aflat de sigur incidentele maĭ mult saŭ maĭ puțin ridicule și hazliĭ, ce s-aŭ petrecut în lipsa ta ; exilul luĭ Cogălniceanu și acela al luĭ Negruzzi, asasinatul bieteĭ noastre foĭ. Chiar eŭ eram să fiŭ cuprins în lista proscrișilor și n-am fost cruțat decît în considerația tatăluĭ meŭ. Cel puțin așa mi-aŭ spus cîteva persoane bine informate. Totușĭ, așĭ fi fost mult maĭ mulțumit să fiŭ surghiunit, decît să văd moartea draguluĭ nostru copil, a scumpeĭ noastre *Propășirĭ*...

«Avusesem de gînd să continuăm la Bucureștĭ tipărirea *Propășireĭ*, dar de vreme ce sînteți pe cale de a funda un nou jurnal, asta ar fi greŭ, prea greŭ chiar, și maĭ bine să renunțăm» (9 Dec. 1844) [1]).

Ghica e acum in Bucureștĭ și dorința cea maĭ mare a luĭ Alecsandri—e de a veni să-l întîlnească : «Știĭ, dragul meu, îĭ scrie el, că mĭ-e groasnic de urît fără tine? «Simt un gol imens în jurul meŭ și mă încredințez pe zi ce trece că sufletele noastre eraŭ făcute ca să se înțeleagă. Te regret, scumpule, ca pe o iubită (îngădue-mĭ comparația) și dacă doresc ceva cu ardoare, e să viŭ la Bucureștĭ în Decembrie, să te string pe pieptul meŭ bărbătesc» (14 Sept. 1844).

Vin evenimentele din 1848, care ĭ despart și maĭ mult. Ion Ghica pleacă la Constantinopole—înainte de izbucnirea revoluțieĭ —ca să susție cauza romînească; Alecsandri trece prin Bucovina, Transilvania și se duce la Paris, să mănînce «pînea amară a exiluluĭ» la la Véfour și Frères provenceaux—după cum scrie ironic maĭ tîrziŭ. Tot pe acelaș ton glumeț vorbea el și atuncĭ de starea lor: «Totușĭ, prevăd un lucru, care mă intristează: adecă scrisorile noastre nu vor maĭ putea avea tonul șăgalnic și nepăsător ce caracteriza corespondența noastră trecută, fiindcă avem în fața ochilor priveliștea patrieĭ noastre lăsate în prada dușmanilor, și apoĭ, nu sîntem noĭ oare în situația așa de interesantă de tinerĭ și nenorocițĭ exilațĭ și în calitatea-aceasta, nu trebue să avem pe frunțile noastre o ușoară umbră de melancolie ? Cuvintele noastre chiar, nu trebue să vădească ele vederĭ sufleteștĭ , adîncĭ părerĭ de răŭ, însoțite de oftărĭ și ilustrate cu nesfîrșite puncte de exclamație? Și totușĭ, sîntem deabia în floarea vîrsteĭ. O soartă amară! amară soartă! Acum să vorbim de altceva»...[2]) Și maĭ departe: «De ce nu eștĭ și tu aci, iubite mo-

---

1) Scris. inedit. Mss. Acad. rom. No. 803. Originalul e in franțuzește. —Gazeta proectată era să se numească *Săptămîna* și n-a apărut.
2) 26 Dec. 1898.—ibid.

șule! Aș fi foarte mulțumit, fiindcă tu știĭ ce bine ne înțelegem amîndoĭ, dar locul tăŭ e la Constantinopol. Să fim deci liniștițĭ și rezemnațĭ».

Colonia din Paris era compusă din Iancu Alexandrî, Negri, Lascar Rosetti, P. Cazimir, Manolache Epureanu și alțiĭ, printre care Eliade și Aristia. Aceștia doĭ—celd'întăĭ dușman al luĭ Ghica—sînt ținta ironiilor luĭ Alecsandri.

Chemat în țară de familie la 1849, e nevoit să plece și între multele motive de regret e și acela că lasă «în toiul săŭ, spectacolul caraghios pe care ni-l dă de cîtăva vreme ilustrul Eliad, împreună cu contesa de Turnberg, născută contesă Delcaretto, fostă metresă Cozadini... Această interesantă aventurieră, pe care o cunoștĭ de sigur din reputație, a și improvizat maĭ multe poeziĭ luĭ Eliad, care i a și răspuns și... Valahia-Italia în strofe înflăcărate. Iĭ vezĭ împreună veșnic și pretutindenĭ, ca două suflete chinuite și mulțĭ conpatrioțĭ se pleacă în fața lor ca înaintea icoanelor ceva maĭ pălite ale luĭ Romeo și Julieteĭ. Ea e femeea misterioasă! El e El! autorul impresiunilor unuĭ proscris, de un romîn, operă în limba franceză, împestrițată cu jocurĭ de cuvinte și remarcabile imitațiĭ ale ecouluĭ» (1 Dec. 1349)

De Aristia să plînge ca nu-l găsește nicaerĭ. «Incep a crede că Aristia e un mit, că n-a existat niciodată și că această nălucă e o născocire a imaginațieĭ popoarelor. Imĭ veĭ răspunde poate că—de vreme ce *Prințul romîn* există, autorul trebue să fie și el pe undeva. Eĭ, moșule dragă, și *Iliada* există, dar cîte îndoelĭ nu se ridică încă relativ la Omer» (11 Sept. 1849).

La 1851 îl găsim iarăși la Paris, plănuind înființarea uneĭ nouă reviste (Romînia literară) «Peste cîteva zile plec la Moldova, luînd cu mine hotărîrea fermă de a funda o foaie științifică-literară. Dar cum n-aș putea face nimic fără să te înștiințez și pe tine, mă grăbesc să-țĭ împărtășesc acest plan, pentru ca să primesc sancțiunea ta. «Numaĭ la tine am nădejde pentru partea serioasă a foaeĭ. La lucru deci! Trimite-mĭ manuscriptele pe drumul cel maĭ scurt» (27 Oct. 1851).

Se spune de obiceĭ că *Romînia literară* a apărut la 1855. Putem afirma cu siguranță acum, că vre-o cîteva numere aŭ apărut din 1852. In adevăr, în *Zimbrul* din 14 Februar 1852 găsim notița următoare: «*La tipografia* **Bucĭumuluĭ romîn** *se află sub presă giurnalul intitulat* **Romînia literară**: Redactorul aceșteĭ foĭ periodice este dl. V. Alexandri» (Urmează apoĭ prospectul, arătînd felul articolelor ce se vor publica, formatul reviste și prețul *abonațicĭ*, care se face la Cantorul *Zimbruluĭ).*

In bibliografia luĭ Iarcu (ed. II p 66) găsim, la anul 1852: «*Romînia Literară* (cu Răsvan-Vodă-Țigan)» [1] Și ultima dovadă o avem în scrisoarea luĭ Alecsandri din 19 Dec. 1852; «îțĭ tri-

---

1) Mențiunea din parantez o face Iarcu, fiindcă din cauza acestuĭ articol—zice-se—s-a suprimat foaia.

mit maĭ multe exemplare din baladele populare și *cîteva numere din nenorocita mea foaie*, care a trăit vaĭ! numaĭ ...l'espace d'un matin». Cînd reapare revista—la 1855—nu întîlnim în ea numele luĭ Ghica, cu toate îndemnurile repetate ale luĭ Alecsandri. Cu treĭ anĭ maĭ-nainte, el îĭ făgăduise luı Ghica colaborarea la o gazetă romînească ce acesta avea de gînd să înființeze la Constantinopol și care n-a maĭ apărut (19 Dec. 1852).

Vine anul 1859, cu alegerea luĭ Cuza-Vodă. Prima grijă a luĭ Alecsandri e să recomande Domnuluĭ și prietenuluĭ săŭ, pe celalt prieten, pe Ion Ghica. «Iţĭ recomand de asemenĭ pe N. Creţulescu, etc... și orĭce prevenţiune aĭ avea contra luĭ Ion Ghica, din Samos [1]) nicĭ-odată nu voĭ șovăi a-ţĭ spune că e unul din ceĭ maĭ inteligenţĭ și maĭ capabilĭ oamenĭ din ţară. Singurul defect ce i se impută e ambiţiunea, dar unde e răul să vrea cineva a fi maĭ presus decît toţĭ? Crede-mă pe mine lasă orĭ-ce prevenţiune de-oparte și pune-l la locul ce merită» [2]).

Sfatul poetuluĭ e ascultat și în 3 Mart 1859, el poate scrie luĭ Ghica: «Te felicit și îmĭ felicit și ţara pentru numirea ta ca Ministru de interne în Moldova. Vorbisem de tine luĭ Cuza cînd cu formarea Ministeruluĭ în Valahia și sînt încîntat văzînd că Domnitorul nostru știe să aprecieze așa de bine pe oamenii cu merite reale».

Maĭ tîrziu, Ghica va deveni capul *coaliţieĭ monstruoase* contra luĭ Cuza (se zicea că pentru a-l înlocui) și—cum îl numește Cogălniceanu: «unul din ceĭ maĭ energicĭ autorĭ aĭ luĭ 11 Faur și din ceĭ maĭ îndărătnicĭ dușmanĭ aĭ domnitoruluĭ căzut.» Aceasta îl desparte de Alecsandri, care și după detronare rămîne credincios și amic al luĭ Cuza. Frumoasa lor prietenie suferă o eclipsă. Dovada o avem în următorul pasagiŭ dintr-o scrisoare a luĭ Alecsandri către Cuza, din 1 Iulie 1866: «Apropo de Turcĭ; aflu din isvor sigur că *fostul meŭ vechiŭ prietin*, Ioan Ghica, trimis extraordinar al Alteţeĭ Sale pe lîngă Sublima Poartă, a găsit cu cale sa-șĭ pue pe cap un fes. Poate că e ceva foarte fin și diplomatic din parte-ĭ, deși amorul-propriu naţional nu prea e mulţumit, dar la urma urmeĭ asta e soarta popoarelor, etc»... (Xenopol *Cuza-Vodă* II. p. 478.) O dovadă indirectă de încetarea prieteniei lor, o avem controlînd data scrisorilor: ultima din anul 1866 e cea de la 10 Ianuarie și prima următoare, din Octombrie 1869. cînd corespondenţa reîncepe pe acelaș ton prietenos.

Doĭ anĭ maĭ tîrziŭ—prin 1871, Alecsandri plănuește înfiinţarea uneĭ reviste literare, pentru care cere colaborarea amiculuĭ săŭ. Revista nu apare și el îșĭ atrage prietenul la Convorbirĭ, al căror colaborator statornic va rămînea. In acelaș timp sînt colegĭ de Academie și în urmă la senat. Dar în 1881 Ghica e trimis la Londra ca ministru plenipotenţiar.

Alecsandri îĭ scrie: «Iţĭ mărturisesc că în primul moment,

---

1) De la 1854—59, Ghica a fost bey de Samos.
2) V. Xenopol. *Cuza-Vodă* II. p. 285.

stăpînit de un sentiment egoist, am fost furios văzind că părăseștĭ Bucureștiul și senatul, și teatrul, și Academia, etc... «Totușĭ, maĭ tîrziu, revenind la sentimente maĭ bune, am aprobat înțeleapta hotărîre ce aĭ luat de a te retrage pentru cıtva timp din adunatură zisă politică; în care C.., St... și C-nia îșĭ fac afacerile cu atîta succes. Contactul cu oameniĭ care sînt silițĭ veșnic să se spele pe mînĭ—și care nu o fac—e un contact respingător pentru oameniĭ din generația noastră.» (8 Sept. 1881).

De-atuncĭ încolo, visul luĭ Alecsandri e să fie numit și el ministru la Bruxelles saŭ Paris, ca să fie maĭ aproape de amicul săŭ. Dorința avea să-ĭ fie îndeplinită tocmaĭ în 1885, cînd —prin intervenția M. S. Regineĭ—e trimis ministru la Paris.

De aci înainte, corespondența lor nu maĭ prezintă acelaș interes. Prieteniĭ sînt maĭ aproape, se pot vedea maĭ des, și apoĭ nu maĭ sînt nicĭ vremurile de zbucium de odinioară, nu maĭ e nicĭ o chestiune mare care să-ĭ încălzească. Scrisorile luĭ Alecsandri se învîrtesc în jurul necazurilor pe care i le daŭ apartamentele din Paris pe care le tot schimbă, colonia romînă pe care o primește de două orĭ pe an, la 1 Iannar și 10 Maĭ—și tot i se pare prea mult!—și ceĭ carĭ răvnesc la postul luĭ și caută a-l înlocui. Cere luĭ Ghica—maĭ vechĭ diplomat—lămurirĭ în chestiĭ de etichetă și iĭ descrie pe colegiĭ luĭ, de care se miră cu naivitate: «dar de ce dracu și-or fi luînd aerele-acelea profunde, manierele-acelea rezervate, intonațiunile silabice, toate-acele gesturĭ solemne și anumite poze, care daŭ un caracter straniŭ persoaneĭ lor»?

Acelaș ton șăgalnic al corespondențeĭ se păstrează însă pînă la sfîrșit. Cu treĭ lunĭ înaintea morțeĭ, iĭ scrie luĭ Ghica: «Ți-am anunțat deja că m-aŭ apucat durerĭ nevralgice în mușchiĭ spinăreĭ, durerĭ carĭ m-aŭ chinuit ca pe un martir aproape o lună. Suferințele-astea m-aŭ adus în stare de schelet, ceea ce mă împiedică a concura pentru premiul de frumuseță.»

După cum bine observă d-l Chendi, amîndoĭ prieteniĭ se feresc a-și descoperi partea lor curat omenească. Nicĭ o destăinuire, nicĭ o aluzie măcar, la viața luĭ sentimentală. De asemenĭ ar fi desamăgițĭ aceĭ ce-ar căuta în scrisorile luĭ Alecsandri aprecierĭ asupra contimporanilor luĭ, cu care a fost în contact, asupra chestiunilor de ordin literar saŭ social, la ordinea zileĭ. Afară de cîteva zeflemele la adresa d-lor Damé, Ventura și Macedonski, care-ĭ criticaseră operele,—nicĭ un cuvînt, nicĭ o apreciere asupra atîtor scriitorĭ din vremea luĭ, asupra chiar a celora din Cercul Junimeĭ, din care făcea parte. Cîteva cuvinte banale la moartea luĭ Gr. Alexandrescu și a luĭ Eminescu și atîta tot.

Mișcarea literară a vremiĭ nu găsește nicĭ un ecoŭ în scrisorile luĭ. Cînd apare Schopenhauer, tradus de Cantacuzino; Alecs. scrie luĭ Ghica: «Ițĭ voĭ trimete mîine pe Schopenhauer; dar îțĭ va trebui o mare doză de răbdare ca să citeștĭ cele două marĭ volume, pentru traducerea cărora Cantacuzino a jertfit maĭ mult de un an.» (5 Ian. 1887).

Cînd aude vorbindu se de *Rapsodul Dîmboviței*, scrie: Mă întrebi dacă cunosc poemul romîn descoperit de d-ra Văcărescu. Nu, dar știŭ că acest așa zis poem este o colecție de cîntece populare găsite—probabil—prin vraful de hîrtoage al tatăluĭ și bunicului eĭ. Mi s-a scris din Bucureștĭ că Regina a și început să le traducă în versuri germane și d-ra Văcărescu în versurĭ franceze» Atît, nicĭ o curiozitate de a afla maĭ mult.

O singură personalitate pare a-l interesa maĭ mult- și înțelegem îndată *de ce*. E d-na Aristița Romanescu, admirabila interpretă a rolurilor sale, Acesteĭa îĭ apreciază talentul, îĭ urmărește progresele. «Așĭ ține mult să văd pe Aristița luptîndu-se cu Direcția în onoarea luĭ Shakespeare (scrie el în 4 April 1886). Ce energie diabolică în femeiușca-aceea grațioasă! Să vezĭ că va trece peste toate piedicile, fiindcă teatrul național nu se va putea lipsi de ea; talentul eĭ i-a creat un rol special pe scena noastră». Cînd d-na Romanescu se retrage din teatru, Alecsandri roagă pe Ghica s o îndemne a se întoarce. Ceva mai tîrziŭ, îĭ anunță cu satisfacție: «Am manevrat așa de bine, încît Aristița s-a întors în teatru cu toate onorurile».—Altă-dată: «Aristița se perfecționează la fiecare nouă creațiune; e foarte inteligentă și o adevărată artistă care își analizează caracterele rolurilor sale; le studiază conștiincios și le joacă cu vervă.»

Dacă nu găsim multe date asupra mișcăriĭ literare din timpul luĭ, corespondența luĭ Alecsandri către Ghica e însă un prețios izvor de informațiĭ asupra propriilor sale opere. Despre acestea vorbește ades și foarte pe larg. Numaĭ din scrisorile acestea s-a putut stabili data cîtorva proecte de dramă, din care aŭ rămas numaĭ fragmente. De acolo aflăm că în *Invidioșiĭ* eraŭ să figureze Damé, Șoimescu și Cogălniceanu; de acolo aflăm despre piesele: *Desrobirea țiganilor*, *Năvălirea jidanilor*[1]), etc. Vedem de asemenĭ că comedia luĭ franceză: *Les bonnets de la Contesse* apărută la 1882, a fost scrisă cu 20 anĭ maĭ înainte și tot de acolo aflăm că el începuse a traduce în franțuzește feeria *Sînziana și Pepelea*, pentru ca apoĭ, publicistul englez Kingston, s o localizeze în englezește. S-a oprit însă, la obiecțiunea acestuia că, pentru a interesa pe Englezĭ, piesa trebuie să aibă oarecare aluziunĭ la evenimentele la ordinea zileĭ și la chestiunĭ locale. Totușĭ Alecsandri ținea la ideea luĭ și roagă pe Kingston să presare el în piesă aluziunile cu culoare locală. Primele acte le-a tradus in franțuzește și le a trimis luĭ Ghica. Ce se va fi făcut cu ele, nu se știe.

Din cînd în cînd, întîlnim în scrisorĭ micĭ improvizațiĭ poetice: urărĭ de anul noŭ, etc... Reproducem aci două strofe dedicate uneĭ lady Ridley, de a căreĭ fermecătoare frumusețe îĭ vorbise Ion Ghica. (Un quatren adresat alteĭ d ne, Macheta, s-a pierdut).

---

1) Despre aceasta vezĭ maĭ pe larg Prefața la vol. IV de Teatru (Alexandri), ediția Minerva.

LADY!

O veste necrezută venit-a pin 'la mine,
Cereasca Venus, zea frumseţiĭ răpitoare
S'a coborit din Olymp !... Şi cînd te vede orĭ-cine
Cimit genunchiĭ pleacă şi-ţĭ cade la picioare.

Ferice de acela ce'n templu te admiră
Şi simte că devine păgîn în facia ta.
Eŭ pentru tine-aş face din sufletu-mĭ o liră,
Ş-aş vrea să fiŭ Apolon, ca să te pot.... cînta" 1)
(sic)

O deosebită însemnătate are menţiunea pe care o face A-lecsandri despre două opere literare ale luĭ Ghica: *un roman*, pe care nu l am putut găsi încă, şi o *comedie* din care ni se păstrează numaĭ un fragment. Despre acestea vom vorbi însă pe larg în numărul viitor. Deocamdată sper a fi dovedit în paginile-aceste afirmaţia de la început : că corespondenţa lor intimă are tot aceiaş importanţă ca şi „Scrisorile" cunoscute.

Cred nemerit a da cu această ocazie şi o scrisoare a luĭ Alecsandri către Ghica.

Iaşĭ, Iulie 1842[2])

Nu mă pot opri, iubite Ghica, de a-ĭ trage din toată inima o înjurătură de-aia caracteristică, energică şi artistică, relativ la excursia ce veţĭ face *fărĭ mine*. Circumstanţele atenuante în care mă găsesc, sunt protivnice mareĭ mele dorinţe de a lua parte la pitoreasca voastră excursie prin Carpaţĭ, şi aceasta îmĭ dă aşa mare poftă de a înşira toată leturghia mitocănească ! Ah, drace! să aĭ plăcerea la îndemînă şi să n-o poţĭ atinge ! îţĭ vine să te usucĭ de ciudă, saŭ să morĭ de năcaz ! De aceea, ca precauţiune, înghit pe loc două marĭ pahare cu apă rece, ca să urmez cel puţin sfatul D-lor Prisnitz şi Vernau, aceştĭ doĭ marĭ consolatorĭ aĭ omenireĭ suferinde ; fiĭ bun şi roagă te luĭ Dumnezeŭ ca această libaţiune să aducă liniştea trebuitoare sufletuluĭ meŭ înfierbîntat şi maĭ ales să mă facă a aştepta cu răbdare intoarcerea ta.

Acum, să trecem la altceva... Doreştĭ ştirĭ diplomatice, istorice sau domestice ? Am de toate, dupa pofta inimeĭ şi le daŭ pe degeaba.

Să începem cu cele d'întîĭ. *Nactu Brat* [3]), care rimează cu... ceva, nu s-a oprit la Iaşĭ de cît 24 ore ; ...cum a sosit, Marele Consiliu (te rog admiră!) care reprezintă ţara în general şi pe Domnitor în particular, a cerut *voia* de a veni să-ĭ prezinte u-

---

1) Scris. din 21 Iunie 1882.

2) Mss. 803 Originalul e în franţuzeşte.

3) E vorba de Generalul Duhamel, sosit in Iaşĭ la 12 Iulie 1842. V. *Albina rom. 1842 p. 216*

milele sale omagiĭ... la care lucru, Nactu Brat, care rimează cu... a răspuns cu un ton protector că consimte a primi sus-zisele omagiĭ.

Prezentarea a avut loc pe la ora 10, cu mare ceremonie; Consiliul a făcut o temenea adîncă, la care celălalt a răspuns înălțîndu-se de un stînjen; pe urmă, luîndu-șĭ un glas de bas, a zis aceste memorabile cuvinte (saŭ cam așa:) «*Domnilor, sînt foarte mulțămit de progresele* pe care le-a făcut Moldova și sînt cu atît maĭ în măsură a aprecia valoarea lor, comparîndu-le cu mizeria care domnește în Muntenia, etc. etc». La aceste cuvinte Marele Consiliu era gata-gata să se înece de bucurie și de mîndrie și s-a retras mergînd d'andărătele, arătîndu-și mereŭ marele săŭ respect.

Sictir Effendi Turcul [1]), n-a sosit încă la Iașĭ, cu toate cele 8 trăsurĭ ce i s-aŭ trimis ca să ni-l aducă. Se zice că s-a îmbolnavit la Vasluĭ, în urma unuĭ prînz la care n-a fost *pilaf*. Prin urmare, domnește o mare consternare printre puterile guvernamentale ale țăriĭ...

. . . . [2]).

Starea sanitară a țăreĭ nu lasă nimic de dorit, nu ne bîntue nicĭ ciuma, nicĭ cholera, nicĭ vărsatul, nicĭ pojarul. Dar din nenorocire avem Consiliul de stat și pe doamnele Barotzi la toate plimbările, fără a maĭ pune la socoteală colbul;—de sigur țĭ-aminteștĭ că aceste două ultime năpaste se găsesc totdeauna la Copoŭ, etc.

De cîtă-va vreme, mojicilor le-a venit gust să joace rolul de boerĭ înșĭ-șĭ; adică, par a fi început să priceapă că numărul face puterea și că un *Boer* poate primi—cu tot atîta grație ca și un țăran—loviturile de ciomag ce ar bine-voi cine-va să i le adminiministreze... Avem pîn-acum maĭ multe pilde—de cînd aĭ plecat tu,—care dovedesc foarte clar un mare fond de bun simț printre clasa *țăranilor*. Unchiul luĭ Cogălniceanu (Ioan) care a maĭ primit o lecție bună pe vremea răscoaleĭ țăreneștĭ—cînd cu ocupația rusească—a căpătat acum din noŭ a ciomăgeală foarte puțin răcoritoare. Konaki a scăpat ca prin minune de așa petrecere și un oare care *Cneaz* Cantacuzen, care abia a sosit din Lemberg (fratele Kneazuluĭ Tircis șașiul) a căpătat la iarmarocul din Fălticenĭ, prețiosul dar al uneĭ znopelĭ demnă de titlul ce poartă. Afară de asta, nu maĭ știŭ care conte francez, călătorind de plăcere, a primit la Galațĭ impresiĭ foarte puternice. In sfîrșit, iubite, Guvernul îngrijat de această stare de lucrurĭ și de altele încă, a dat ordin să se dezarmeze județele din Moldova de sus; tot ce s-a găsit la țăranĭ ca puștĭ, cuțite și chiar furcĭ de fier, a fost rîdicat în interesul ordineĭ pu-

---

1) Acesta era Pașa *Sekibb Mohamed Effendi*, membru al Consiliuluĭ Imperial, sosit în Iașĭ la 30 Iulie 1842. V, Ibidem p, 242.

2) Cîteva rîndurĭ suprimate de editor.

blice.. Totuşĭ, iată reflexiunile făcute cu această ocazie de un om din popor căruia i se răpise o păcătoasă de puşcă: „Las să ne ia puştile, ce-mĭ pasă, tot ne rămîne faimosul *paru* [1]) şi acesta de sigur, iea fac maĭ curind şi cînd se aprinde ţine maĭ mult." Istoric!

Recunoaşte, iubite, că e sublim; a vorbit ca un—Roman antic. Ce vreĭ să-ţĭ maĭ spun? Ah! ultimul examen al Academieĭ [2]) a fost nu se poate maî comic... S-aŭ strigat cite-da: *Vivat* şi *Să trăiască Măria Sa* [3]) comandate de semnalul profesoruluĭ şi atîta tot. Alex. Mavrocordat a sosit de la Paris; îl cunoştĭ, e un băiat foarte drăguţ; cît despre frate-săŭ, el e tot *mare vornic*.

. . . . [4])

Frumoasa J. C. a dansat la balul din Fălticenĭ şi oŭ vaĭ, nu eram acolo!

D-na Rosnovanu e tot la ţară.

. . . . [5])

In sfîrşit, iubite, călătorie bună şi bună seara.

V. Alecsandri

Am dat scrisoarea lui Steege; iată una din Paris pentru tine şi o alta pe care ĭ-am scris-o luĭ Alexandrescu.

---

1) In rom. cu cirilice.
2) Rom, în text.
3) Examenul general a fost în Iulie, 15—V. *Albina* p. 225.
4) Cîte-va rîndurĭ suprimate de editor.
5) Suprimat.

VALENTIN BUDE

Inima noastră.

după Rosegger.

A noastră inimă-ĭ o harfă
Cu două coarde simțitoare:
Intiĭa chiue și zburdă,
A doua e tînguitoare.

Și degetele soarteĭ cîntă
Pe strune ariĭ prea frumoase:
Azĭ imnurĭ vesele de nuntă,
Iar mîne bocete duĭoase.

Unser Herz.

Unser Herz ist eine Harfe
Eine Harfe mit zwei Saiten,
In der einen jauchzt die Freude
Und der Schmerz weint in der Zweiten.

Und des Schicksals Finger spielen
Kundig drauf die ewigen Klänge:
Heute frohe Hochzeitslieder,
Morgen dumpfe Grabgesänge.

Nuntă.

După Artur Fitger.

N-am fost la popĭ, că soarta rea
Un popă n-o inlătură,
Ci ne luarăm soțĭ sărind
De treĭ orĭ peste-o mătură.

Nicĭ tu nuntașĭ, nicĭ mărturiĭ,
Nicĭ chef cu vin și vorbe secĭ,
Ci luna, soarele ș-o stea
Ne știŭ îndrăgostițĭ pe vecĭ.

Schimbînd ĭubire, nu verigĭ,
Trăim ca-n sinul raĭuluĭ:
Nicĭ o crăiasă în lume nu-ĭ
Atît de dragă craĭuluĭ.

Hochzeit.

Beim Pfarrer sind wir nicht gewesen:
Was ging sein Segensspruch uns an?
Wir sprangen dreimal über 'n Besen
Und hielten uns als Weib und Mann.

Wir luden keine Herrn und Damen
Und kein Bankett hat uns umtobt,
Doch Sonne, Mond und Stern vernahmen,
Wie wir uns Treu, und Treu, gelobt.

Wir wechselten nicht güldne Ringe
Wir gaben Lieb, um Liebe hin;
Doch beut kein reichres Brautgedinge
Der König seiner Königin.

VIJELIA

după Nekrassow

(trad. în nemțește de Fiedler).

Fetișcana Liuba, ce vecină rea!...
In sfîrșit șoptește: „haĭ desar 'colea

In grădina deasă!" — Cît am îndurat,
Doamne, pîn'ce noaptea s-a întins pe sat!

Tu, sălbatic sînge, para și văpaĭa
Cin'ți-o potolește? — Numaĭ ea, balaĭa.

Mă uĭtaĭ spre cerurĭ, ochiĭ ce-mĭ văzură!
Groaza mea n-o poate povesti o gură:

Nourĭ ca balaurĭ, ploae cu găleata
Și Ilie Sfîntul azvîrlind săgeata.

Inima-mĭ se strînge, fruntea mĭ-e-ncruntată.
N-o să-mĭ văd ĭubita nicĭ de astă-dată!

Gingașă e Lĭuba, p-astă vreme tare
Tremură ca varga. O să vie oare?

Da, de bună samă. Nimic n-o oprește.
Dacă.... însă, poate, ea nu mă ĭubește.

Spre grădina deasă pașiĭ mi-ĭ îndrept,
Orĭ ce-ar fi, pe Lĭuba, la noroc, o-aștept.

Iat-o! ude-s leoarcă ĭia și rochița;
Cîtă muncă, Doamne, să usc porumbița!

Eă d-atuncea fruntea n-o maĭ încrețesc,
Vine vr-o furtună—vie! eŭ zîmbesc.

R. SEVASTOS

CONSTITUŢIUNEA GEOLOGICĂ ŞI CONDIŢIUNILE HYDROLOGICE
ale versantuluĭ apusan al Sireteluĭ
între Paşcani şi Roman

(Urmare)

CONSIDERAŢIUNI HYDROLOGICE

Depozitele de prundiş şi nisip acoperite cu loess şi zăcînd pe un strat impermiabil formează un teren eminamente propriŭ pentru constituirea uneĭ pînze de apă. Cu cît *loessul* va fi maĭ *poros şi straturile de prund maĭ dezvoltate* apa, ce se va aduna în aceste din urmă păturĭ, va fi în maĭ mare cantitate.

Grosimea loessuluĭ, care serveşte drept filtru, va fi de asemenea un factor, de care trebue să ţinem samă. Cu cît filtrul este maĭ gros cu atît avem condiţiunĭ hydrologice superioare, căcĭ astfeliŭ apără pînza de apă de contaminaţiunĭ microbiene.

Inclinaţiunea mică a uneĭ suprafeţe permiabile constituĭe o condiţiune avantajoasă pentru infiltraţiune, fiindcă cu cît panta e maĭ mică cu atît apa meteorică, ce cade pe ea, are timp să se infiltreze în o maĭ mare cantitate şi viciversa, cu cît panta este maĭ repede, apa se scurge maĭ lesne şi infiltraţiunea este maĭ mică.

In fine întinderea suprafeţeĭ de infiltraţiuue e condiţiune, de care depinde debitul, ĭarăşĭ un factor important.

In general în tot lungul teraseĭ de 50—60 metri a Siretuluĭ între Paşcanĭ şi Roman condiţiunile sînt favorabile, pentru formarea uneĭ pînze de apă, dar în special platoul de la Săbăoanĭ este eminaminte dotat.

Stratul aquifer. S-a probat maĭ sus, că argila de bază în platoul de la Săbăoanĭ se înclină spre sud-est; deasupra acestuĭ substrat impermeabil găsim prundul amestecat al Siretuluĭ şi Moldoveĭ quaternare. Acest amestec de prundurĭ ne probează, că avem un substratum continuu. Prundul şi nisipul, ce se razimă pe el, trebuia să fie deasemene tot în strat continuu, prin urmare vom avea şi continuitatea stratuluĭ aquifer. Dacă observăm secţiunea a 2-a vom vedea figurate maĭ multe fîntînĭ. Liniile verticale indică adîncimea apeĭ de la suprafaţa soluluĭ, ĭar linia punctată indică nivelul de sus al pînzeĭ de apă, care e înclinată spre Siret. Prin urmare nu maĭ rămîne nicĭ o îndoĭală atît despre continuitatea stratuluĭ aquifer cît şi despre faptul, că stratul aquifer din acest platou se scurge către sud-est.

Inclinaţiunea stratuluĭ aquifer dictînd scurgerea subterană a apeĭ lesne vom putea recunoaşte şi afirma că *stratul aquifer de la Săbăoanĭ este alimentat atît de apele meteorice ce cad pe el, cît şi de o parte din terasa Siretuluĭ în amont de Hălăuceştĭ, ce-l alimentează subteran, precum şi de o mare cantitate din apa subterană a teraseĭ stînge a Moldoveĭ, cu care acest platoŭ stă în imediată legătură.* Toată această cantitate de apă se scurge spre sud-est şi aflorează la marginea orientală a platouluĭ Săbăoanĭ.

Cred folositor a menţiona o observaţiune, ce am făcut asupra unor budăĭe din satul Simioneştĭ, situate la marginea vestică a teraseĭ în spre Moldova. Aceste surse aŭ un debit foarte mic, pe cînd sursele de la Gherăeştĭ, Săbăoanĭ şi Berendeştĭ, aŭ debite foarte marĭ, de 3 la 4000 mc. pe 24 ore fiecare. Chĭar de la prima vizită a regiuniĭ acest fapt mĭ-a permis a presupune, că argila se înclină spre sud-est.

Grosimea stratuluĭ de prund, care ajunge 6 la 7 m. şi mărimea bolovanilor în partea inferioară (25—30 cm.) ne asi-

gură în modul cel maĭ categoric despre *viocĭunea curgereĭ pînzeĭ de apă în acest strat.*

La poalele orientale ale acesteĭ terase, ce conţine stratul aquifer, se întinde o altă terasă maĭ joasă. La linia de contact a acestor două terase argila de bază se află foarte sus încît apele aflorează aci sub formă de sursă. Acest fapt înlesneşte facerea captaţiunilor şi asigură scurgerea pînzeĭ de apă atît de necesară pentru calitatea eĭ.

Filtrul natural. Loessul pare a fi maĭ permiabil în acest platoŭ decît în tot lungul teraseĭ de 50 la 60 m. pînă la Paşcanĭ. Căcĭ pe cînd de la Paşcanĭ în jos pînă la Podul-Turculuĭ avem pârîĭe şi ponoare, care brăzdează şi tae terasa uneorĭ pînă la argilă, drenînd astfel o bună parte din stratul aquifer ; *platoul de la Săbăoanĭ este continuu şi neîntrerupt de nicĭ un rîuleţ saŭ de vre-o rîpă.* Iată ce ne spune în această privinţă marele hydrolog Belgrand în monumentala sa lucrare «La Seine»[1]: «Cursurile de apă sînt foarte numeroase în terenurile impermiabile şi foarte rarĭ în terenurile permiabile. Cursurile de apă a terenurilor permiabile, sînt din contra locurĭ de surse şi prin urmare sînt bine alimentate vara. Chiar se serveşte a determina permiabilitatea unuĭ teren prin numărul cursurilor de apă ce apar pe unitatea de suprafaţă.

«Cînd terenul este impermiabil fiecare îmbrăzdătură în timp de ploaĭe devine un rîuleţ, fiecare cută a soluluĭ un torent, fundul fiecăreĭ văĭ un riŭ saŭ chĭar un fluviŭ. Dacă din contra suprafaţa terenuluĭ este permiabilă, toate apele de ploaĭe sînt absorbite pe loc şi nu apar decît ca izvoare împrăştiate în fundul văeĭ celeĭ maĭ profunde. Aceste văĭ formează marĭ drenurĭ, carĭ usucă nu numaĭ platourile, ci încă şi toate depresiunele secondare [2])».

Decĭ vedem, că din punctul de vedere al permiabilităţiĭ loessul platouluĭ de la Săbăoanĭ prezintă o condiţiune excelentă, căcĭ nu are la suprafaţa sa nicĭ un pîrooaş. Loessul fiind foarte permiabil este un filtru admirabil.

Grosimea sa, ce trece de 30 metri (fîntîna de la Gherăeştĭ)

---

1) pag. 245.
2) pag. 71.

nu se întîlnește in toată lungimea terasei de la Pașcanĭ în jos pînă aicĭ. Această condițiune este un factor important, ce trebue luat in considerațiune, cind este vorba de a stabili o captațiune. Toate părțile organice și microbiĭ sînt opriți în partea superioară, *ĭar în pînza de apă nu ajung decît foarte puținĭ microbĭ.* Acest fapt de altfel s-a probat direct prin analizele bacteriologice, ce s-aŭ făcut.

Pe lîngă aceasta *în timp de secetă stratul aquifer este foarte bine protejat în potriva evaporațiuneĭ, ceĭa ce face, ca debitul surselor să nu varieze decît foarte puțin.* Astfel să explică cum, cu toată săceta cea mare din vara anuluĭ 1903, care a durat aproape patru lunĭ, izvoarele de la Săbăoanĭ aŭ avut un debit așa de mare de 3000 la 4000 mc. pe 24 oare fiecare,

Inclinațiunea teraseĭ apusene a Siretuluĭ, de care ne ocupăm este foarte mică. In apropiere de Pașcanĭ chiar, pentru un kilometru avem o cădere de 10 saŭ 15 m. Panta devine din ce în ce maĭ mică către sud, încît la Săbăoanĭ avem inclinațiunea minimă din tot lungul teraseĭ, ea ajunge 4 saŭ 6 m. la kilometru.

Decĭ în această privință ĭarășĭ platoul de la Săbăoanĭ este în condițiunĭ bune.

Suprafața. Am amintit deja că platoul de la Săbăoanĭ ĭea o mare dezvoltare în întindere. Dacă maĭ adăugăm, că o bună parte din terasa Siretuluĭ în amont de Hălăuceștĭ, îl alimentează subteran la nord, ĭar la nord-vest terasa stîngă a Moldoveĭ, vom înțelege lesne cum această mare suprafață asigură debitul cel mare al surselor de la Gherăeștĭ și Săbăoanĭ.

CALITATEA APEI ȘI CONSTANȚA EI

Am menționat deja, că grosimea prunduluĭ și mărimea elementelor sale asigură vioicĭunea circulațiuneĭ apeĭ în stratul aquifer. Acest fapt constitue o condițiune eminentă pentru calitatea apeĭ, căcĭ cu cît scurgerea uneĭ pînze de apă este maĭ lentă, cu atît ea se mineralizează maĭ mult și din contra cu cît este maĭ repede, terenul cedează maĭ puțin.

Elementele stratuluĭ de apă fiind prundurĭ din greziurile carpatice foarte dure, silex rîșinos (menilit), quarțite, etc. nu

pot ceda nimic şi nicĭ nu vor ceda vre-odată substanţe chimice ca să altereze calitatea apeĭ. Terenurile de deasupra acestora nisipul şi loessul neconţinînd cantităţĭ de sare ordinară saŭ alte săruri, avem toată siguranţa, că nicĭ în viitor nu se va putea

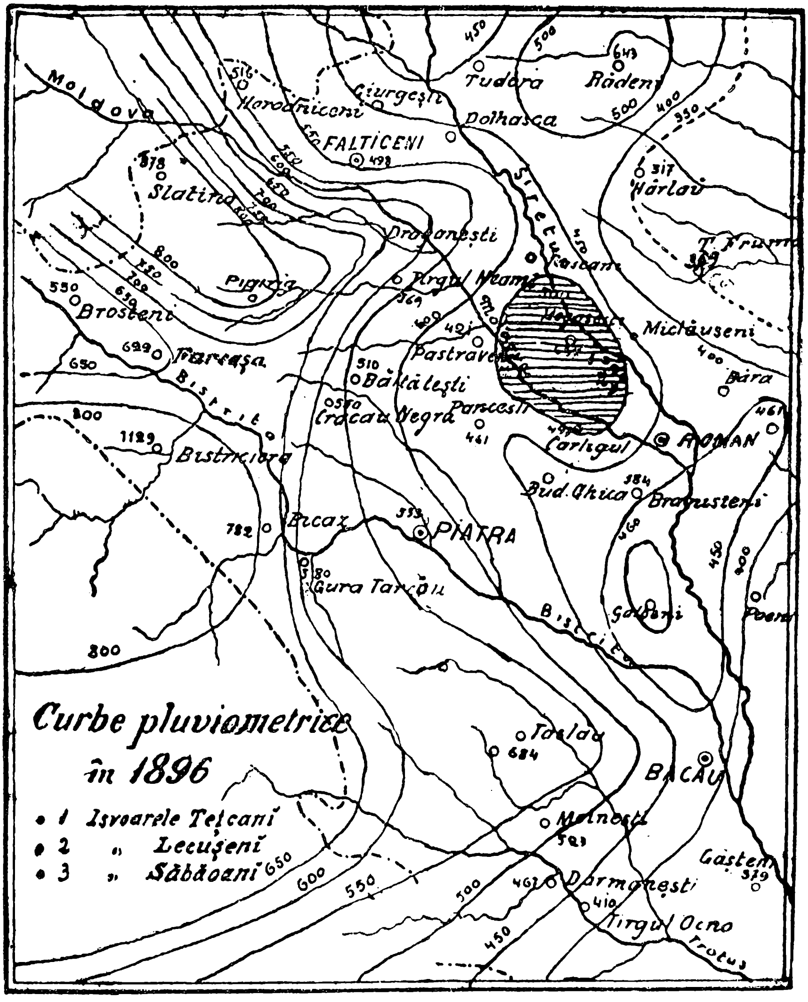

Fig. 4.

avea eventualitatea uneĭ încărcărĭ cu sărurĭ, care să aducă o duritate prea mare izvoarelor.

Inainte de a face concluziunele, cred interesant a aminti o observaţiune asupra stăriĭ pluviometrice.

Examinînd ploaĭa, ce cade în această regiune, saŭ arun-

cîndu-ne ochiĭ pe harta pluviometrică a Moldoveĭ din 1896 vom vedea, că *între Siret și Moldova maĭ jos de Pașcanĭ este figurată o insulă limitată prin curba pluviometrică de 500 m. în interiorul căreia se află cota de 637 m. la Mogoșăștĭ și în care întră și Gherăeștiĭ.*

Acest fapt ne va surprinde pentru un moment, căcĭ știm că în general coloana meteorică crește cu înălțimea orografică. Sînt însă și cazurĭ, ce fac abaterĭ de la această lege, împrejurărĭ care a dat mult de lucru celor, ce se ocupă cu fizica globuluĭ. Așa pentru a nu cita decît un caz, în Champagne humide avem pe vale maĭ multă apă meteorică decît în părțile maĭ înalte, ce o domină.

In regiunea, de care ne ocupăm, curba pluviometrică de 500 mm. este limitată de jur împrejur de o zonă de 450 mm. ce e maĭ curios încă, această zonă trece de la Pașcanĭ peste dealul de la Moțca, Cristeștĭ la Păstrăvenĭ, unde avem o cantitate și maĭ mică de ploaĭe (421 mm.). Spre Roman urmează o zonă de maĭ puțină ploaĭe (450—400), 421 Bâra și 384 Brăniștenĭ.

Se naște intrebarea, cum se explică această insulă de maĭ multă ploaĭe?

Dacă ne aducem aminte de cercetările inginerului Fournié și Renou [1]), vom avea lămurirea dorită și vom înțelege lesne această particularitate.

Eĭ admit, că vapoarea de apă stă suspendată în aer după cum se află particulele de argilă într-o apă tulbure, și precipitațiunea vaporilor din atmosferă ar fi cauzate de aceleașĭ împrejurărĭ ca și precipitațiunea materiilor în suspensiune dintr-o apă.

Anume, orĭce micșorare de viteză a unuĭ curs de apă, ce conține mîl, bunăoară intrarea într-un lac, determină depunerea acelor particule. Conduşĭ de acest principiŭ, eĭ pot proba că tot ce micșurează ĭuțeala curentuluĭ de aer saŭ a vînturilor aducătoare de ploĭ în o regiune, tot ce produce un calm relativ în atmosferă, de exemplu un cap, ce înaintează transversal în vale, săŭ deschiderea uneĭ văĭ largĭ ce urmează după un defileŭ strîmt etc., determină căderea uneĭ maĭ marĭ cantitățĭ de ploae.

---

1) M. Belgrand, La Seine p. 56.

Dacă considerăm, că vînturile, ce aduc ploaĭe în regiunea noastră, sînt cele de sud-est, vom vedea, că *curentul de aer, ce vine dinspre Bacăŭ pe valea Siretuluĭ, la confluența Moldoveĭ găsește o deschidere largă și în acelașĭ timp creasta dealurilor dintre Moldova și Siret se opune cu vîrful săŭ ascuțit din dealul Muncel. Aceste două fapte determină o micșurare a iuțeleĭ vîntuluĭ și deci o precipitare maĭ abondentă, ce se traduce în fapt prin insula de 500 mm. a coloaneĭ pluviometrice.*

Concluziunĭ. *Grosimea și întinderea stratuluĭ aquifer, mica înclinațiune a suprafețeĭ, marea suprafață de infiltrațiune a platouluĭ de la Săbăoanĭ și starea pluviometrică asigură existența unuĭ debit constant a surselor, ce se scurg din el, încît putem conta cu cea maĭ mare siguranță pe măsurătorile ce s-aŭ făcut în toamna anuluĭ 1903 în urma uneĭ perioade de secetă așa de lungă.*

Natura filtruluĭ de loess și a stratuluĭ aquifer ne încredințează despre neschimbarea calitățiĭ bacteriologice și celeĭ chimice ale apeĭ.

T. T. BURADA

Inceputul teatruluĭ în Moldova

X

In vara anuluĭ 1837, vin în Iașĭ comendianțiĭ Ghinsber și Jilberg, cu o trupă de gimnasticĭ, carĭ desfătează în timp de maĭ multe săptămînĭ publicul din capitala Moldoveĭ. Așa cĭ încep în 20 August 1837, un șir de reprezentațiĭ cu ***tururĭ de tărie***, carĭ produc o distracțiune din cele maĭ plăcute [1]).

In urma declarațiuneĭ despre care am vorbit a luĭ Joseph Fouraux că nu maĭ poate ține teatrul, parte din actorĭ prind a se împrăștie părăsind țara. Față de această descompunere a trupeĭ franceze Joseph Fouraux, însuflețit de dorința ce purure a avut, de a nu lasa teatrul să se nimicească, intră în vorbă cu uniĭ din actorĭ ce maĭ remăsese, punîndu-se la cale cu eĭ ca să înceapă iarășĭ reprezentațiunile teatruluĭ francez.

---

1) Vezĭ: *Della* pentru comedianțĭ și alțĭ străinĭ ce vin de prin alte țărĭ aicĭ în Capitală, spre a-șĭ arata feliuritele lor meșteșugurĭ, No. 32 din 1837, ce se află în Arhiva comuneĭ Iașĭ.

In acest scop decĭ pe la finele lunei August 1837, face împreună cu Paolo Ciabatti o propunere la Consiliul Administrativ, ca să li să dele voie să aducă o trupă franceză, care în unire cu actoriĭ ce maĭ rămasesă, să joace drame, vodevilurĭ, comediĭ şi opere.

Pe la 1 Sept. 1837, se prezintă un neamţ Ignaz Frisch, şi face şi el guvernuluĭ o propunere, ca să aducă o trupă nemţască ca să joace opere, pentru care: să se încheĭe un contract pe termin de treĭ anĭ.

La 17 Sept. 1837 vine apoĭ un italian Domenico Castiglia, cu un *Progetto teatrale* (proiect teatral), prin care propune ca să aducă şi el la Iaşĭ o trupă, care se fie obligată să joace 37 de opere, ĭar personalul trupeĭ se fie compus după cum urmează:

1) Prima Donna Soprano
2) Prima Donna Contralto
3) Prima Donna di supplemento
4) 2-da Donna
5) Altra 2-da Donna
6) 3-a Donna
7) Primo tenore
8) Primo Basso Cantante
9) Primo Basso comico
10) Tenore di supplemento
11) Basso generico
12) 2-do Tenore

6 coriştĭ
Orchestru complect [1])

In contra acestor propunerĭ făcute de aceştĭ antreprenorĭ străinĭ, să ridică treĭ boerĭ moldovenĭ iubitorĭ de cultură şi de prosperarea teatruluĭ: Vornicul Stefan Catargiu, Alexandri şi Aga Ghgorghe Asaki, carĭ în anul 1836 Noemvrie 15, înfiinţaseo scoală de muzică şi declamaţiune sub numele de Cônservatorul filarmonic-dramatic şi despre care vom vorbi şi maĭ departe, susţinînd că teatrul acestor întreprinzătorĭ străinĭ, nu va pute satisface dorinţa publiculuĭ, care acum nu s-ar fi putut mulţămi numaĭ simplu cu reprezentaţiunĭ de opere, fără a i se da şi drame, vodevilurĭ, comediĭ şi altele.

In acest scop decĭ să hotărăsc să aducă eĭ o trupă străină care să joace opere, drame şi comediĭ, stăruind din răsputerĭ pe lângă Ocîrmuire şi făcînd tot ce li

1) Della Postelniciei No. 978 din 1837—1846, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iaşi, pag. 8.

stătea prin putință numaĭ ca să poată reuși, de oare ce eĭ vedeaŭ în reprezentațiunile actoiilor trupeĭ străine și o școală pentru eleviĭ conservatoruluĭ filarmonic-dramatic, îndatorindu-ĭ să joace în limba patrieĭ cel puțin o dată pe săptămînă.

Iată arătăm aici cererea făcută la Domn:

Prea Inalțate Doamne! [1])

„Conservatorul filarmonic, câștigând dreptate de a desfăta pe public prin începătoarele sale reprezentațiĭ în limba patrieĭ și de care firește toată obștia cu mulțămire s'aŭ împărtășit din ceasul îmbunătățireĭ ce ațĭ bine-voit a'i hărăzi, s-a nevoit cu toate chipurile a dovedi în viitorime bunul eĭ scopos, pentru care aŭ primit această sarcină.

Fiind însă că până a veni el în stare de a pute cu desăvîrșire împlini a sa chemare, mărturisește trebuința ce urmează pentru a obștieĭ desfătare de opere, drame și comediĭ în limbĭ străine, așteptînd a se închipui aceasta prin alte mijloace, care de vreme ce până acuma încă nu se văd, după dorința ce are, îea îndrăzneală a propune aducerea uneĭ trupe pentru împlinirea celor sus zise.

Pe asemene prinţipiĭ întemeindu-să, fiind trebuință neaparată a avea o casă de Teatru pentru reprezentațiile Conservatoruluĭ săŭ și pentru acele a reprezentațiilor streine, jos iscăliţiĭ află tractarisînd pentru încheerea unuĭ contract de închiriere a Teatruluĭ pe termin de șese anĭ, spre înlesnirea următoarelor lucrărĭ:

In iarna aceasta s-ar da cel puțin odată pe săptămînă în limba patrieĭ reprezentațiĭ, iar în carnaval balurĭ masché alte desfătărĭ plăcute; venitul teatruluĭ va fi parte întrebuințat spre întimpinarea cheltueliĭ acestor lucrărĭ, ĭar parte întru alcătuirea unuĭ capital trebuincios de a aduce o trupă franceză saŭ italiană cel mult până la 1 Fevruarie viitor.

Primind Conservatorul cu asemene dreptur͡ĭ și chiar soma de 600 galbenĭ pe an hărăzită până acum Teatruluĭ public din partea ocarmuiriĭ, cu aceste mijloace socotește a pute îndestula asemene trebuința îsemnătoare spre mulțămirea obștieĭ".

Al Inălțimeĭ Voastre prea plecate slugĭ *Catargiu Logofăt, Vasile Alexandri Spatar, Gh. Asaki Agă.*

No. 33
Anul 1837, Sept. 18.
Eșiĭ.

Domnitorul de atuncĭ, Mihail Sturza, pune cu data din 19 Septemvrie, următoarea rezoluție pe această cerire:

---

1). Vezĭ dosarul Postelniciei, No. 976 din 1837, pag. 12, aflat la Arhiva Statuluĭ din Moldova.

„Sfatul nostru, avînd în vedere și această propoziție, va face acea maĭ cuviincioasă punere la cale“.

Această propunere a boerilor după cum se va vede maĭ la vale, n-a avut nicĭ un rezultat, căcĭ cu puține zile maĭ înainte se ivise înaintea sfatuluĭ Admnistrativ italianul Dumenico Castiglia cu un proiect de teatru, despre care am vorbit, îndatorindu-se a aduce o trupă, care să joace cele maĭ renumite opere de pe teatrele din Europa, fiind stagiunea teatrală șese lunĭ, în care timp se deĭe 72 reprezentațiĭ, destinînd o zi pe săptămînă pentru reprezentațiile teatruluĭ moldovenesc, cînd atuncĭ va da și decorurile trebuincioase. In contractul ce-l vom arata maĭ la vale se va vede și alte obligațiunĭ ce și-a luat asupra sa, cerînd pentru toate aceste ca guvernul să-ĭ deĭe o subvențiune de 800 galbenĭ.

Despre toate aceste Departamentul mariĭ Postelniciĭ, prin adresa No. 1659 din 22 Sept. 1837, face cunoscut prințuluĭ Neculaĭ Suțu membru Extraordinar al Sfatuluĭ Administrativ, următoarele:

Departamentul
Mariĭ Postelniciĭ
a
MOLDOVEI
No. 1659
1837 Septembrie 22 zile

Luminăreĭ sale Beizade Neculaĭ Suțu mădular extraordinar a sfatuluĭ administrativ.

„Conservatorul filarmonic prin înscrisul cătră pre Inalțatul Domn sub No. 33, aŭ propus mijloacele care iĭ sînt neaparate pentru ținerea teatruluĭ în limba națională și a aduce o trupă în limba străină, acest înscris Inălțimea sa cu buiurdiu din 19 a curgătoareĭ lunĭ, ăl recomenduește sfatuluĭ ocărmuitor, că: „Avînd în videre această proposiție să facă cea maĭ cuviincioasă punere la cale.“ La tratația dar acesteĭ împrejurărĭ, sfatul luînd aminte că cu asemene antrepriză maĭ înainte s-aŭ aratat și un numit *Castilie*, cu care s-a fost urmat și alcătuire, remăind numaĭ a da chizeșie la închierea contractuluĭ pentru siguripsirea banilor ce aŭ propus a i se slobozi, aŭ inchiet socotința pe care jos iscălitul are cinste a o face cunoscut Luminăreĭ Voastre ca în privirea împrejurărilor de maĭ sus să se protimisască pe Castilie, fiind în videre a se lasa și pentru representațiile moldo

veneştĭ câte o zi pe săptămînă gratis, şi osebit fiind că casele de teatru urmează a fi trebuitoare orĭ pentru care ar primi asupră-ĭ o asemenea ăntreprindere. Luminarea Voastră să bine vroițĭ a intra în alcătuire de închiriere acelor case pe socoteala Eforieĭ şi sevărşind alcătuire cu proprietarul lor, să bine voițĭ a împărtăşi ştiința despre rezultat, iar spre lămurirea celor propuse de Conservator să însoțeşte aicĭ copie numerarisituluĭ său adres.

Marele Postelnic Secretar de stat C. Catargiu vel Postelnc[1]).

In urma acesteĭ însărcinărĭ, Bezede Neculaĭ Suțu, încheĭe un contract cu Castiglie şi aduc aceasta la cunoştința Inălțimeĭ sale Domnitoruluĭ prin următoarea anafora:

Pre Inălțate Doamne.

După porunca Inălțimeĭ Voastre, cu care m-ațĭ împuternicit a stărui pentru alcătuirea aducereĭ uneĭ trupe dramatice, intrînd în tratație cu d-luĭ Castilie, care se însărcinează a aduce o trupă de operă, am închipuit condițiile după care el primeşte asemene îndatorire. Aceste condițiĭ s-aŭ supus sfatuluĭ cărmuitor, împreună cu înscrisul Conservatoruluĭ filarmonic, îndreptat la sfat cu luminat buiurdiu a Inălțimeĭ voastre, iar sfatul luăndule în tratație pe de o parte aŭ încuviințat de a se protimisi propunerile luĭ Castilie ce maĭ înainte apucasă a intra în alcătuire, iar pe de alta aŭ însărcinat pe gios iscălitul ca să se înțăleagă cu doftorul Pereț pentru închirierea caselor de teatru pe socoteala Eforieĭ; în urmarea căreia sluga înălțimeĭ voastre tratarisînd cu D-luĭ Pereț, maĭ înainte de a se închie contractul aŭ socotit de trebuință a să vizita încăperile teatruluĭ spre a se vede atît starea siguranțieĭ binalelor cît şi de urmează trebuință de vre-un meremet; şi dar după cerirea adresuită către Departamentul din lăuntru, însărcinînduse întru aceasta pe D-lor oraşanescul vel Agă, Maiorul Singurov şi pe Arhitectonul Fraivald, raportul primit de la rînduițiĭ să supune aicĭ în alăturare spre pliroforiea Inălțimeĭ voastre, şi cheltueala cerşută pentru meremeturile neaparat trebuitoare.

Pe lîngă aceste gios iscălitul îndrăzneşte a aduce la cunoştința Inălțimeĭ voastre că va maĭ urma trebuință de o mică cheltueală pentru pregătirile trebuitoare în ogradă spre înlesnirea comunicațiilor, ca să poată poliția cu păzirea buneĭ orînduelĭ, a departa tot feliul de nepriincioase întămplărĭ, supuind tot odată atît condițiile contractuluĭ cît şi chizăşia dată de D-luĭ Hatmanul Alecu Roset pentru siguripsirea dăriĭ înainte a 800

---

1) Vezĭ dosarul postelniciei No. 978 din 1837—1846 pag. 10, aflat în Arh. Statuluĭ din Iaşĭ.

galbinĭ, gios iscălitul roagă pe Inălţimea voastră, că, de veţĭ incuviinţa aceste lucrărĭ impărtăşindule sfatuluĭ spre indeplinire să bine voiţĭ a da tot odată deslegare asupra următoarelor punturĭ :

1) Cum să înlesnească slobozirea sumeĭ de 800 galbenĭ, ce este neapărat a se numara acum, de vreme ce Eforia se află în neinchipuire, căcĭ macar parte din pomenita sumă de să va da de către Eforie şi atuncĭ trebuie să ei din Visterie din poşlina săuluĭ.

2) De unde se ei suma trebuitoare pentru meremeturĭ, şi aceia ce s'ar maĭ cere pentru pregătirile din ogradă.

3) De incuviinţaţĭ preţul 200 galbinĭ pentru închirierea teatruluĭ pe treĭ anĭ, şi de are voie gios iscălitul a inchie şi contract pe acest termin în socoteala Eforieĭ.

4) De vor primi înalta încuviinţare propunerile de maĭ sus, gios iscălitul îndrăzneşte a vă arata că va fi de neaparat a sə rîndui de pe acum o comisie precum Inălţimea voastră ve'ţĭ bine voi a încuviinţa a căreĭ îndatorire să fie următoarele :

A) De a inchie contract caseĭ teatruluĭ şi a le primi în a sa disposiţie.

B) De a sevirşi meremetul trebuitor şi a propune Inălţimeĭ voaste inchipuirile ce va socoti neaparate pentru paza buneĭ orînduelĭ.

C) Păn la sosirea trupeĭ a inchirie teatrul de va urma trebuinţă de vr'o representaţie şi a da păn atuncea şi balurĭ măscuite în folosul Eforieĭ.

D) A ave şi în urmă epistasia teatruluĭ urmînd a aprobarisi şi reprezentaţile ce să vor da potrivit cu art. 12 a contractuluĭ.

Aceste gios iscălitul socotind de datorie a le aduce la cunoştinţa Inălţimeĭ voastre, vă aşteaptă cu supunere dislegare de urmare.

A Inălţimeĭ voastre

plecată slugă

N. Suţul

1837 Septembrie 26.

Asupra acestuĭ raport Inălţimea sa Domnitorul pune următoarea resoluţie :

«Se orînduieşte în aratarea comisieĭ pe Bezede Neculaĭ Suţu şi pe Vel Postelnic Constantin Catargiu, cariĭ vor pune în lucrare cele cuprinse în această anafora ce să încuviinţază. Baniĭ pentru meremet se vor slobozi de visterie din paragraful celor extraordinare. Contractul se va închia de Eforie care va plăti chiria teatruluĭ. Opt sute galbenĭ ce sunt a se număra

acum se dau de noĭ spre înlesnirea Eforieĭ, care prin zapis se va îndatori ai respunde fără dobîndă».

1837 Septembrie 27. (iscălit) Mihail Sturza Voerod [1]).

Iată arătăm aicĭ și chizășia dată pentru Domenico Castiglia de către hatmanul Alecu Roset prevăzută în Anaforaua aratata [2]):

«Pentru siguripsirea către ocârmuirea locală a sumeĭ de 800 galbenĭ ce se cuvine a să slobozi antreprenoruluĭ pentru aducerea uneĭ trupe de operiştĭ din Italia, D. Domenico Castiglia după contractul ce au închiet cu ocârmuirea, gios iscălitul prin aceasta siguripsăşte cu a sa avere ne mişcătoare ce are in Moldova suma de maĭ sus aratată de 800 galbenĭ, cu aceasta insă că după sosirea aicĭ a trupeĭ potrivit cu alcătuirea contractuluĭ, această chizăşie nu va ave maĭ mult nicĭ o tărie, rămăind ca o hârtie albă și întorcîndumi-se înapoĭ.“

în Iașĭ 1837 Septembrie 28.

(iscălit) Alecu Roset Hatman.

Inainte de a se încheĭe contractul cu Domenico Castiglia și a să închirie Teatru de Varietațĭ pe sama Eforieĭ după cum era prevăzut prin contract, Bezede Neculaĭ Suțu a orînduit o comisiune compusă din Aga orașuluĭ, inginerul statuluĭ Maior Singurof, și arhitectul Freywald, ca să cerceteze dacă casa luĭ Talpan în care se afla teatrul, și pe care o cumparase acum Doctorul Peretz, este destul de solidă ca publicul să fie în siguranță tot timpul reprezentațiilor. In urma cercetărilor făcute, comisiunea face cunoscut prin raportul No. 11,508 din 22 Sept. 1837, îndreptat către Departamentul trebilor din năuntru, că casa Teatruluĭ este destul de solidă.

Avîndu-se în vedere cele conținute prin acest raport, să încheĭe apoĭ contractul ce urmează, făcut în luna Octomvrie, în limba franceză, pe care noĭ îl dăm aicĭ în romîneşte:

---

1) Dos. Postelniciei No. 978 din 1837—1846 pag. 18, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iașĭ 18.

2) Dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 26 Arhiva Statului din Iașĭ.

Contract încheĭet între guvernul Moldoveĭ şi d-l Domenico Castiglia, antreprenorul opereĭ italiene [1]).

Art. 1. D-l Castiglia se obligă a aduce în Iaşĭ o trupă de artiştĭ dramaticĭ italienĭ în stare a da operele cele maĭ căutate şi cele maĭ cu renume pe teatrele Europeĭ, şi compusă după cum urmează:

1) De o întăia cîntăreaţă soprano
2) De o întăia cîntăreaţă contra-alto
3) De o întăia cîntăreaţă suplinitoară
4) De o a doua cîntăreaţă
5) De o a doua suplinitoară
6) De o a treia cîntăreaţă
7) De un 1-iŭ tenor
8) De un 1-iŭ bas
9) De un buf
10) De un tenor suplinitor
11) De un bas zis generico

Afară de aceştia încă de 6 coriştĭ. Orchestru va fi compus într-un mod analog cu operele ce se vor pune în scenă şi pentru acest scop antreprenorul se îndatoreşte a angaja numărul necesar de artiştĭ după lista următoare:

NOTĂ

De muzicanţiĭ de care avem nevoĭe pentru a complecta un orchestru de mijloc [2]):

Treĭ primĭ violinĭ
Treĭ violinĭ secunzĭ
Două alte-(viole)
Un violoncel
Un contrabas
Un flaut
Un oboe.

Art. 2. D-l Castiglia se îndatoreşte ca artiştiĭ carĭ compun trupa şi maĭ cu samă aceĭ de ordinea întăia, se aibă calităţile şi capacităţile necesare şi analoage cu rolurile ce li se daŭ să joace, astfeliŭ ca să poată respunde aşteptăriĭ guvernuluĭ şi publiculuĭ din Iaşĭ.

Art. 3. Decorurile şi costumele care vor trebui să corespundă la fiecare reprezentaţie cu sujetul pieseĭ şi să fie în totdeauna în bună stare, vor fi pe seama antreprenoruluĭ.

Art. 4. Trupa va trebui să fie angajată de cătră d-l Castiglia pe timp de treĭ anĭ, cîte şese lunĭ pe an, în chipul următor:

Art. 5. Pentru anul curgător reprezentaţiunile vor începe în luna Decemvrie, şi vor urma atît timp cît va permite stagiunea; dacă cele întăĭ şese lunĭ nu vor pute fi complectate în anul întăĭ, reprezentaţiile care nu ar fi date, vor fi împărţite pe aniĭ subsequenţĭ. Pentru aniĭ următorĭ, deschiderea teatruluĭ se va face în luna Octomvrie.

1) Vezĭ dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 24 şi 47 aflat la Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

2) Această notă nu se află în contract, ci e scrisă pe o filă de hîrtie de-o parte, aflată la pag. 32 a dosaruluĭ Postelnicieĭ No. 978 din 1837—1846 citat, şi am adăogat-o aicĭ, spre a să întregi contractul. Nota autoruluĭ.

Art. 6. Guvernul acordă d-luĭ Castiglia, localul teatruluĭ gratis, avînd respunderea antreprenorul în caz de incendiŭ pe dinăuntru, cu obligaţiune al'restitui tot în acea stare, în care i se va încredința după inventar.

Art. 7. Afară de aceasta, guvernul va da d-luĭ Castiglia o subvenţiune anuală de 800 galbenĭ, în chipul următor: adecă 800 galbenĭ prin anticipaţie în opt zile de la data încheiereĭ acestuĭ contract, 800 galbenĭ la 1 Oct. 1838, şi 800 galbenĭ la 1 Oct. 1839. In ceĭa ce priveşte suma ce trebue să se plătească acuma prin anticipaţie d-luĭ Castiglia, acesta este ţinut a da o chizeşie valabilă pentru siguranţa maĭ sus numiteĭ sume, chizeşie care nu va fi în vigoare decît pînă la sosirea trupeĭ în Iaşĭ, şi nu va pute fi atacată decît în cazul cînd d-l Castiglia, nu va respunde îndatorireĭ luate de a aduce trupa în chestiune.

Art. 8. In afară de subvenţie, antreprenorul va ave privilegiul excluziv a balurilor mascate publice şi a reprezentaţiilor dramatice în genere, precum şi a tot soĭul de reprezentaţiĭ carĭ se vor da în sala teatruluĭ, maĭ mult încă, şi privilegiul bufetuluĭ teatruluĭ.

Art. 9. O zi pe septămînă, afară de duminicĭ şi zilele destinate reprezentaţiunilor italiene, va fi destinate pentru reprezentaţiunile teatruluĭ moldovenesc, şi în acest caz decorurile vor fi date trupeĭ moldoveneştĭ. Toate celelalte cheltuelĭ vor fi pe sama sa.

Art. 10. Preţul lojelor de rangul I va fi de 27½ galbenĭ pentru 36 reprezentaţiĭ, acele de rangul II 20 galbenĭ, ĭar benuarele 22 galbenĭ. Preţul parteruluĭ şi a întrăriĭ rămîn aceleaşĭ care aŭ fost şi pînă acuma.

Art. 11. In intervalul anual de şese lunĭ, trupa va fi ţinută a da 72 reprezentaţiĭ din cele maĭ alese.

Art. 12. Reprezentaţiile nu vor pute fi date, dacă nu vor fi aprobate de o comisiune pe care guvernul o va numi în acest scop».

După încheierea acestuĭ contract, cea întăĭ îngrijire a luĭ Castiglia a fost aceĭa de a avea un orchestru ca să poată corespunde cu operele ce se vor juca. De aceĭa pe lîngă artiştiĭ carĭ compuneaŭ orchestru pe atuncĭ, şi carĭ eraŭ: d-niĭ *Dopler* şi *Cuna*, violonist I; *Schultz* şi *Vecsler*, violinĭ II; *Verner*, alto; *Fr. Caudella* violoncel şi *Pospischer* contrabas [1]), aŭ căutat să maĭ mărească numărul artiştilor, după cum se vede în nota de la art. 2 din contract.

Cu toate că s-a respins propunerile întreprinzăto-

---

1) Numele acestor artiştĭ stă scris pe nota anexată la art. 2 din contract.

rilor străinĭ, precum şi a boerilor moldovenĭ despre care am vorbit, cu toate că s-a încheiet contract cu Domenico Castiglia pentru aducerea uneĭ trupe de operă în Iaşĭ, cu toate că s-a admis a să da anticipat 800 galbenĭ luĭ Domenico Castiglia, pentru aducerea artiştilor din Italia, cu toate că s-a depus chiar o chizeşie în scris de Hatmanul Alecu Roset pentru îndeplinirea angajamentuluĭ luĭ Castiglia, ceĭa ce ne arată iubirea cea mare ce aveaŭ boieriĭ din timpurile vechĭ pentru a vedea muzica progresînd la noĭ în Moldova; totuşĭ nimic din toate aceste nu s-aŭ îndeplinit şi nicĭ nu ştim din ce împrejurărĭ.

Din o adresă a Consulatuluĭ francez, No. 299 din 11 Dec. 1837, făcută către C. Catargiu, secretar de stat [1], se vede că acest Domenico Castiglia ajunsesă la o scăpătăcĭune complectă, fiind purtat numaĭ cu vorbe, pĭerzindu-şĭ timpul prin Iaşĭ, ne maĭ avînd acuma, nicĭ cu ce se întoarce în ţara luĭ: astfeliŭ că numaĭ în urma acesteĭ adrese a consuluлuĭ francez, s-a dat luĭ Castiglia din *înaltă poroncă*, 30 galbenĭ, cu care să se poată întoarce în patria luĭ.

(Urmează).

---

1) Vezĭ dosarul Postelniciеĭ No. 978 din 1837—1846, pag. 30, aflat la Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ,

ROMULUS SEVASTOS

Observațiuni asupra constituțiunii zonii de gres carpatic din județul Neamț

Cercetări făcute în excursiunea cu elevii școalei fiilor de militari din Iași de la 12—21 Maiŭ 1905,

In ziua de 12 Maiŭ am vizitat muntele Cozla suindu-ne prin noul parc și scoborîndu-ne pe la izvoarele minerale.

Imprejurările favorabile, în care se află astăzi Cozla, mi-aŭ servit, ca să elucidez constituțiunea geologică a acestuĭ munte.

In 1897 o parte din coasta sudică a Cozleĭ s-a dărîmat din cauza ploilor abundente de primăvară, neîntrerupte pînă la finele luneĭ Iunie, ploĭ care aŭ pricinuit în întreaga țară inundațiunĭ marĭ cu pagube costisitoare atît populațiuneĭ agricole cît și statuluĭ prin distrugerea podurilor și terasamentelor căilor ferate.

Fenomenul a început la ora 1 de noapte și a durat cincĭ ore. La început s-a auzit zgomote surde în munte asemene unor pîrîiturĭ înădușite, iar din cînd în cînd cîte o trosnitură. Izvoare abundente apărură în mod spontaneŭ la poalele munteluĭ inundînd ogrăzile învecinate. Apoĭ malul porni încetul cu încetul scoborîndu-se și împingînd totul, ce întîlnea în cale; astfeliŭ casele aŭ fost dărîmate și unele construcții maĭ micĭ chiar acoperite de către pămîntul pus în mișcare. Oamenii și animalele mari aŭ putut, să scape de primejdie, înștiințațĭ fiind prin zgomotele, ce aŭ precedat fenomenul. Animalele micĭ: oĭ, porcĭ, păsările domestice aŭ fost îngropate în coteţele lor. Intreaga massă de lunecare a înaintat 50 metri de la marginea munteluĭ [1]).

---

1) **Tot în 1897, luna Iulie a avut loc marea năruitură a munteluĭ Doboczanka. Massa lunecată a acoperit cu sfărîmăturĭ aproape 2.50(m. din vale și a distrus 50 hectare de pădure și pășune. Fenomenul a fost cauzat de o earnă bogată în zăpadă și 50 zile de ploĭ de la 1 Maiŭ—20 Iunie (s. n.)** *Roemer E.* Kilka wycieczek w zrodliska Bystryzcy. Lomnicy i Tisy Czarnej. Cosmos Lemberg 1904 p. 439—503. (Cîte-va excursiunĭ în regiunea izvoarelor **Bistrițeĭ Lomniț și Tissa neagră). De asemene în 1897 s-a întîmplat lunecarea de la Mărășeștĭ, Arhiva 1904, No. 10 și 11,** R. Sevastos, ***Masse de lunecare în jud. Tutova și Vasluiŭ.***

In urma acestuĭ accident statul a luat imediat măsurĭ, ca să planteze cu brazĭ coasta rîpoasă descoperită, pentru a fixa terenul; ĭar cu cîţiva anĭ maĭ tîrziŭ administraţia comunală a oraşuluĭ Pĭatra a întreprins lucrărĭ marĭ de edilitate, spre a întări malurile munteluĭ prezervîndu-l de un noŭ cataclizm, care ar fi pus în primejdie atît vĭaţa cetăţenilor cît şi averea lor nimicind toate clădirile învecinate zidite la poalele Cozleĭ.

In acelaş timp conform vechiuluĭ cuvînt al poetuluĭ Horaţiu: «utile dulci», comuna a transformat locul acoperit de dărîmăturĭ într-un parc cu alee sinuoase, pavilioane elegante şi frumoase construcţiunĭ în pĭatra cioplită, între care şi o recoroasă peşteră, unde-şĭ aŭ vizunia pregătită o pereche din singuraticele fiare ale Ciahlăuluĭ legendar, doĭ urşĭ brunĭ. Din parc pleacă o şosea în laţurĭ şerpuite, ce suĭe pe nesimţite către vîrful Cozleĭ, pe cînd o ramură se scoboară pe clina răsăriteană către apele minerale.

Prin această trainică operă de artă, oraşul capătă noŭ farmec, căcĭ frumuseţele natureĭ se îmbină cu isprăvile sforţărilor minţeĭ şi hărniciеĭ omeneştĭ.

Preţioasa construcţie pe lîngă partea utilă şi estetică are importanţă şi din punct de vedere geologic, căcĭ s-aŭ descoperit păturile, ce alcătuesc muntele Cozla pe o distanţă destul de mare încît astăzĭ putem urmări şi studia cu înlesnire cutele acestor depozite.

Cozla, Pĭetricica şi falia de la Pĭatra.

Cele maĭ vechĭ date geologice asupra munţilor din împrejurimile oraşuluĭ Pĭatra le găsim în «Memoriile geologice ale şcoaleĭ militare din Iaşĭ» de G. Cobălcescu [1]) 1883. El raportează la Oligocen depozitele din munţiĭ Pĭatra (probabil Cozla), Petricica şi Cernegura, reprezintate prin sistema menilitică şi gresul de Măgura.

In anul 1887 Cobălcescu [2]) observase deja, că în muntele Cozla se află salifer [3]), «Acolo unde tărîmul salifer intră sub formă de golfurĭ în interiorul arculuĭ carpatic, creţiĭ acestuĭ tărîm sînt cuprinşĭ în creţiĭ depozitelor oligocene anterioare, încreţite şi ele în acelaş sens şi decĭ în acelaş timp. Exemplu de acest fapt avem straturile salifere din muntele Cozla de lîngă Pĭatra, cuprinse într-un sinclinal al gresiuluĭ de Kliva (Măgura), ce constitue muntele Pĭetricica şi partea vestică a Cozleĭ (muntele Pĭatra [4])».

---

1) Studiĭ geologice şi paleontologice asupra unor terimurĭ terţiare din unele părţĭ ale Romînieĭ. Bucureştĭ 1883.

2) Despre origina şi zăcămintele petroluluĭ în general şi în particular în Carpaţĭ. Analele Academieĭ Romîne 1887.

3) Sava Athanasiu. Buletinul Societăţeĭ de Ştiinţĭ. Bucureştĭ, Grigore Cobălcescu 1902.

4) De aci se vede că sub numele de muntele Pĭatra, Cobălcescu înţelege Cozla. Asemenea d-l Gh. Nădejde confirmă, că maĭ de mult Cozla să numea şi Pĭatra. (Indicaţiune verbală).

In 1888 Cobălcescu într-o excursiune făcută cu studenții facultăței de științĭ din Iașĭ a raportat la Salifer depozitele din Cozla. Darea de samă asupra acesteĭ excursiunĭ de d-l Em. Teodorescu a fost publicată în «Contimporanul» din 1888, unde se află și o secțiune prin munțiĭ Cernegura și Cozla, în care depozitele din Cozla sînt raportate la Salifer.

Această aparentă contrazicere se explică după mine în modul următor: Cobălcescu, observator fin al caracterelor petrografice, a recunoscut maĭ întîiŭ în marnele șistoase din Cozla sistema menilitică și gresul de Măgura, în urmă însă descoperind Saliferul la poalele sud-estice ale Cozleĭ îĭ era foarte greŭ, chiar imposibil, de a explica, fiind date ideile de pe atuncĭ, acest contact anormal al Saliferuluĭ (miocenic, formațiunea a II-a mediteterană) sub o sistemă oligocenă maĭ vechĭe. Pe de altă parte observînd straturile din Pĭetrica ele par a se pleca spre vest (pe cînd în realitate ele sînt înclinate către nord) și de aceĭa a admis un sinclinal din gresiurile de Măgura, în care s-a depus saliferul. Insă din citațiunea de maĭ sus nu se înțelege, că saliferul din Cozla ar fi acoperit de un creț oligocen.

In 1889 d-l Dr. Leon C. Cozmovicĭ [1]) publică o notă asupra peștilor găsițĭ în schisturile marnoase din munțiĭ Cozla și Pĭetricica, descriind două speciĭ nouă: *Syngnatus incompletus* Cosm. și *Glyphisoma caprossoides* Cosm. Prin faptul, că aciĭașĭ peștĭ există în depozitele marnoase din ambiĭ munțĭ, pentru prima oară se stabilește pe bază paleontologică aceĭașĭ vrîstă oligocenă a depozitelor în chestiune.

In anul 1900 d-l Inginer N. I. Paianu [2]) raportează depozitele din muntele Cozla tot la Salifer.

In 1904 d-l I. Simionescu [3]) studiind colecțiunea de peștĭ fosilĭ a d-luĭ Dr. Leon C. Cozmovicĭ recunoaște speciile stabilite *Syagnatus incompletus* Cosm. și *Proantigonia caprossoides* Cosm.; descrie treĭ speciĭ nouă *Caranx Petrodavae* Sim., *Krambergeria elongata* Sim., *Gobius elongatus* Sim. și alte speciĭ cunoscute: *Meletta crenata* Heck, citată deja în schisturile menilitice din Pĭetricica, *Eomyrus ventralis* Ag., *Scomber* sp., *Labrax* sp., *Proantigonia longirostris* Kramb.

D-l Simionescu discutînd această faună conchide, că păturile marnoase cu peștĭ din dealul Cozleĭ pot fi considerate ca oligocene, echivalente cu șisturile menilitice. Despre Salifer d sa nu menționează nimic.

In excursiunea noastră am constatat la poalele sud-estice a munteluĭ Cozla prezența terenuluĭ Salifer (Fig. 1) sub formă

1) Les couches à poissons des monts Petricica et Cozla, District de Neamtz, Ville de Peatra. Bul. Soc. de Medicĭ și Nat. din Iașĭ, No. 3, p. 96.
2) Contribuțiunĭ la Studiul județuluĭ Neamț. Bul. Soc. inginerilor și Industriașilor din Romînia 1900 V. IV, fasc. I-II, pag. 30.
3) Asupra citorva peștĭ fosilĭ din terțiarul romînesc, Bucureștĭ 1904.

de argile sure sfărîmicioase cu stratificaţiunea nedistinctă şi numeroase cristale de gyps, unile albe strălucitoare, altele cu aspectul pămîntos amestecate fiind cu argilă. Din aceste argile izvorăsc apele minerale cu cantităţi însemnate de SO^4Mg şi de aci rezultă efectul lor curativ. Pe coaste se află mai multe gherete în punctele de emergenţă a surselor şi de ambele laturi ale scării, ce urcă vre o 30 metri cît Saliferul este descoperit.

Spre vest de Piatra, Saliferul aflorează la Sarata Varatec şi Sarata Bistriţa dînd naştere la izvoare sarate după cum aceste numiri însăşi ni arată.

Pe de altă parte năruitura din muntele Cozla a fost precedată de apariţiunea unor izvoare spontanee la poalele masei, ce a lunecat, şi dacă ne raportăm la cauzele şi împrejurările, în care se produc dărimările, trebue, să recunoaştem, că aproape

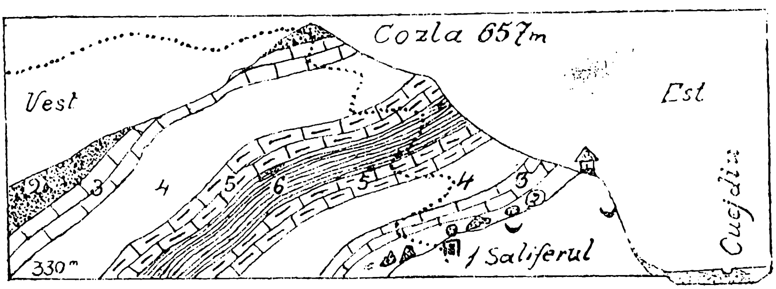

Fig. 1. Secţiune prin muntele Cozla.
1 Saliferul, 2 Gres de Măgura, 3 pături de Bonarówka, 4 Schisturi menilitice, 5 depozitele de Şipote, 6 nivelul marnelor cu Fucoide, ◡ izvoare sarate.

întotdeauna masele, ce lunecă, se desprind şi se pun în mişcare în punctul de contact cu depozite de argilă şi sînt provocate prin muiarea argilei pe suprafaţa de contact din pricina apelor de infiltraţiune. Apariţiunea subită a izvoarelor pomenite ni arată, că in cazul, de care ne ocupăm, sîntem nevoiţi, să admitem, că cel puţin o parte din marnele şistoase, ce aŭ lunecat, aŭ avut baza lor pe argilă, care nu poate fi alta de cît tot aceia, ce esă la iveală la izvoarele minerale.

Din cele expuse mai sus rezultă fără cea mai mică îndoială, că *la baza muntelui Cozla avem argile salifere.*

In lucrările noi de la Cozla pentru amenajarea şoselei de pe coastă s-a găsit blocuri şi bolovani mari de un gres masiv fin la fir, ce s-aŭ întrebuinţat ca piatră de cioplit şi în ziduri de susţinere clădite în «opus incertum» la noile construcţii de acolo. Am examinat asemene blocuri. Ele se aseamănă cu gresul de Măgura. Mi s-a raportat de către cetăţeni, că ele aŭ fost găsite în părţile de jos a muntelui respîndite în mod neregulat. Deci *bolovanii din acest gres de Măgara se află deasupra ar-*

gilelor salifere de la bază (2). Apoĭ straturĭ maĭ subţirĭ din acest gres se ivesc în marginea şoseleĭ (3)=depositele de Bonarówka [1]).

Maĭ sus se află schisturĭ marnoase (4), ce une orĭ se desfac în place fine, alte orĭ conţin rarĭ straturĭ subţirĭ de un gres fin calcaros. Placele marnoase cafeniĭ saŭ sure se acopăr de o eflorescenţă gălbuie de culoarea sulfuluĭ saŭ a paelor prin contactul îndelungat cu agenţiĭ atmosphericĭ, alte orĭ schisturile sînt brune roşcate cu strălucire de ceară şi aŭ solzĭ de peştĭ. Pe lîngă caracterele date de Cobălcescu schisturilor menilitice, cu care aceste depozite concordă maĭ avem de semnalat o observaţiune a noastră. Unele plăcĭ subţirĭ prezintă o reţea în relief de acea substanţă galbenă avînd ochiurile aproape rombice în diametru de 8—10 mm. Ce e maĭ mult, această reţea pătrunde grosimea plăciĭ, încît desenele corespund de ambele feţe ale eĭ. Alte plăcĭ aŭ numaĭ impresiunile reţeleĭ sculptate fără substanţa galbenă asemănîndu-se în tocmaĭ cu pielea de crocodil, saŭ maĭ mult chiar cu impresiunile artificiale depe unile hîrtiĭ, ce servă ca învelitoare la cărţĭ.

Aceste sculpturĭ nu sînt alt-ceva decît crăpăturile de retragere a marnelor produse în momentul depuneriĭ lor. Adică regiunea era alternativ expusă la aer şi soare, şi imediat acoperite de către apă ; în cazul întăiŭ mîlul se usca, se crăpa, iar în timp de imersiune o nouă pătură de mîl se depunea intrînd în crăpăturile celuĭ precedent, maĭ apoĭ consolidîndu-se păstraŭ ambele păturĭ desenurile primitive.

Acest fapt ni arată, că avem a face cu lagune apropiate de ţărm. Astfel se explică prezenţa nenumăratelor resturĭ de peştĭ, solzĭ, vertebre şi schelete, ce se găsesc respîndite cu profuziune în ambiĭ munţĭ. Apa lagunelor evaporîndu-se se concentra formînd un mediŭ prea salin nefavorabil pentru existenţa peştilor, care murind lăsaŭ scheletele lor îngropate în mîlul marnos. O nouă invaziune a apeĭ marine aducea alţĭ peştĭ, carĭ naturalminte aveaŭ aceĭaş soartă.

In malurile şoseleĭ nouă depe Cozla se află descoperite păturile menilitice, ce prezintă uşoare ondulaţiunĭ urcîndu-se către răsărit. Şoseaua întîlneşte apoĭ straturile (5) de *gres de Şipote* [2]).

Maĭ sus se văd marne albe la suprafaţă (6) care par a fi aceleaşĭ cu cele ce apar în malul Bistriţeĭ din faţa oraşuluĭ sub pavilionul de Peste Vale. Urmează iarăşĭ gresul de Şipote (5) şi sus avem schisturile menilitice cu peştĭ (4). Către vîrf găsim bancurĭ subţirĭ de gres fin echivalente cu depozitele de Bonarówka (3). La vest avem gresul de Măgura propriu zis. (2)

In muntele Petricica nu se află la bază terenul Salifir, dar succesiunea păturelor este aceiaş începînd cu depozitele de Bo-

---

1) V. Uhlig Bemerkungen zur Gliederung Kerpatischer Bildungen. Jhb. K. K. G. R. Tom XLIV, 1894, p. 230.

2) Schipoter Schichten als untere Abtheilung der Menilitstufe. W. Teisseyre, Zur Geologie der Bacauer Karpathen. I. K. K. G. R. 1897 p. 569.

narówka (3), însă către vîrf apar bancurĭ de un gres fin de Măgura plecat spre nord, căcĭ la poalele septentrionale ale sale am văzut cioplindu-se pietre într-un punt cu vre-o 15 metri maĭ sus de albia Cuejdiuluĭ. D-l Dr. Leon C. Cozmovicĭ a găsit chihlimbar în Cozla pe la înălţimea de 390 m. [1]). Prezenta acestuĭ mineral e o nouă comfirmare asupra vrîsteĭ oligocene a acestor păturĭ.

Urmărind nivelul depozitelor, ce aflorează în aceştĭ doĭ munţĭ atît de apropiaţĭ vedem, că există o deosebire foarte mare.

1) In Cozla este Salifer la bază pe cînd în Pĭetricica nu.

2) In Cozla schisturile domină pînă la vîrf (657 m.)[2]), iar în Pĭetricica (580 m) cu toate că e maĭ puţin înaltă, în partea de sus există bancurĭ de gres de Măgura. Acest gres trebue, să fi existat şi pe Cozla, însă a dispărut din pricina eroziunilor, ĭar nivelul gresuluĭ de aci naturalminte urmează, să fi fost cu mult maĭ sus.

3) Valea Cuejdiuluĭ pătrunzînd între Cozla şi Pietricica pare cu totul stranie în cazul uneĭ eroziunĭ simple, căcĭ pentru a despărţi aceştĭ munţĭ ar fi trebuit să se sape 250 m. pe cînd cu multă înlesnire rîul ar fi putut curge pe la răsărit de Pietricica. Şi dacă Cuejdiul şi-a ales acest drum, faptul e, că a găsit pe aci o cale maĭ lesnicioasă, deschisă fiind deja printr-un accident tectonic.

Aceste treĭ argumente mă fac, să conchid, că *Pietricica a fost separată de Cozla prin o falie, care a scufundat partea răsăriteană de cel puţin 80 de metri.*

Insă Saliferul se întinde spre nord, îl aflăm în dealul Balauruluĭ şi la Bălţăteşti în dealul Ghindăul (la 500 m.) sub aceiaş formă de argile sure, el trebue să existe şi sub Pietricica.

Dacă considerăm grosimea cea mare a depozitelor menilitice din Cozla, care ar ajunge vre-o 300 metri ; przenţa gresiuluĭ de Măgura în muntele Petricica şi la vestul Cozleĭ precum şi presumţiunea existenţeĭ luĭ în vîrful aceste̎ĭa ; în fine bolovaniĭ şi blocurile marĭ ce s-aŭ găsit respîndiţĭ în mod neregulat la baza Cozleĭ, necesarminte vom fi induşĭ a conchide, că *avem aci un creţ alcătuit din depozite oligocene cu schisturĭ menilitice şi gres de Măgura culcat spre răsărit peste Salifer, şi că bolovaniĭ neregulaţĭ de la baza Cozleĭ reprezintă resturĭ din flancul răsturnat şi sfărimat al aceste̎ĭ cute.*

Ţiţina frontală a cuteĭ nu se maĭ vede astăzĭ, căcĭ a fost roasă de către ape, dar cea ce ne îndreptăţeşte a o admite este, că pe Cracăŭ la satul Magazia am găsit o asemene ţiţină anticlinală bine formată [3]) ce ni arată, că mişcarea încreţireĭ a venit despre sud-vest, care sens îl constatase şi Cobălcescu [4]).

In nrmă creţul a fost rupt de falia, despre care ne-am ocupat.

Vrîsta falieĭ este destul de vechie, ea nu poate fi decît cel maĭ tîrziŭ post sarmatică. (Urmează)

---

1) Indicaţiunĭ verbale ce D-sa a bine-voit a mi le da.

2) Cotele sînt considerate deasupra Măriĭ Negre.

3) A se vedea maĭ departe secţiunea de la Bălţăteştĭ pe Valea Cracăuluĭ şi prin M-tele Sas.

4) Sava Athanasiu op. cit. p. 55.

MIHAI CODREANU

Moartea anahoretului

Călugărul bătrîn cu vechĭ metaniĭ
pe-un jilţ străvechiŭ ades încremeneşte
şi, numărînd mărgelele, gîndeşte
că boabele pe şfoară curg ca aniĭ.

Din rostul înţeleptelor cetaniĭ
el a'nvăţat, că totul să sfîrşeşte,
că fĭerul chĭar, cu vremea, rugineşte
şi că să pleacă Morţeĭ chear titaniĭ.

Haĭ, una, două, şapte, nouă, zece
şi nouă-zecĭ... şi tot şiragul trece...
şi'ncepe de la capăt ĭar şiragul.

Sunt aniĭ luĭ. In mînă bine'i strînge,
dar, aţipind, îĭ scapă şi să slînge.
— Vorbiţĭ încetişor, că doarme magul.

Din Septembrie 1905

N. A. BOGDAN

Strae moldovenești și strae nemțești

Din puținele descrierĭ și stampe ce ni aŭ maĭ rămas nedistruse de pîrjolurile ce aŭ bîntuit asupra vecheĭ capitale a Moldoveĭ, putem căpăta convingerea că portul obicĭnuit al strămoșilor noștri, de două saŭ treĭ veacurĭ încoace, a suferit dese schimbărĭ, prin influențele exterioare la cari s-aŭ supus însășĭ națiunea, și că, departe de a avea o îmbrăcăminte proprie, așa zisă națională, a noastră, Moldovanul s-a îmbracat după timp și împrejurărĭ, cînd cu costumul luxos și pretențios al polonejilor, cînd cu tunicele pline de găitane ale ungurilor, cînd cu antereele, șalvarii, fesurile și ișlicurile turcilor saŭ grecilor. Despre un port special al țăriĭ nu se vede nicĭ o urmă în clasele tîrgovețe, — numaĭ țăraniĭ singurĭ avînd o îmbrăcăminte deosebită de aceĭa a țăranilor din țările vecine.

Cămeșoĭul ițariĭ, catrințele, abalele și căcĭulele par a fi și astăzĭ aproape aceleașĭ ce aŭ îmbrăcat pe supușiĭ luĭ Stefan cel Mare, aĭ luĭ Vasile Lupu saŭ aĭ luĭ Mihaĭ Sturza. Boerimea, ostășimea, negu-torimea și mahalagiiĭ, s-aŭ schimbat necontenit felul straelor, chĭar de maĭ multe orĭ poate în acelaș veac.

Cînd începurăm a fi norociți de Inalta Poartă cu domniile fanarioților și suitele lor, aceștia, îmbrăcațĭ în lungile anteree și gĭubele orientale, cu șalvarĭ largĭ și crețĭ, cu ișlicurĭ și cuce cît niște chiupurĭ de păstrat murăturĭ, îndată ce se instalară pe tronul și în dregătoriile cele maĭ de samă ale Moldoveĭ, găsiră grabnic imitatorĭ în obiceĭurĭ și îmbrăcăminte, căcĭ mare parte

din boerimea slugarnică, ca să între în bunele grații ale stăpînirii nouă, găsia că cel întăi lucru ce avea de făcut, era de a se îmbrăca la fel cu ea. Cînd rușii saŭ nemții ocupară în diferite vremi țara și capitala eĭ, aceiași boerĭ de toate rangurile, negustori saŭ simpli proprietarașĭ, căutară a se acomoda portuluĭ rusesc saŭ nemțesc; așa că, la inceputul veacului al XIX-lea maĭ ales, cînd țara noastră era bîntuită de nenumărate incursiĭ străine, cînd nu trecea cincĭ șese anĭ, ca să nu vie o nouă năvălire saŭ o nouă bejenie, tîrgoveții își prăpădiră orice normă în îmbrăcăminte, și atuncĭ se putu vedea, în vechea capitală a Moldoveĭ maĭ ales, o adunătură de felurĭ de strae saŭ uniforme, care daca am privi o astăzĭ, am crede că ne aflăm la un adevărat bal mascat—fără mască. Barbațĭ și femeĭ căutaŭ să și schimbe necontenit îmbrăcămintea, după moda nouă ce o întroduceaŭ musafiriĭ nepoftițĭ aĭ țăriĭ.

Veni însfîrșit momentul de regenerare a națiuneĭ, prin reforma complectă a legiuirilor și a sistemuluĭ de guvernămînt. Odată cu aplicarea Reglementuluĭ Organic, la 1832, societatea întreagă își deschise o cale nouă de activitate în vĭața sa politică și socială, civilizația occidentală începu a pătrunde în valurĭ colosale în țara noastră, și între cele dintiĭ roade ale acesteĭ civilizațiĭ, fu negreșit moda occidentală în îmbrăcăminte.

Boeriĭ încetul cu încetul încep a lăsa deoparte grelele giubele blănite și anteree, cucĭ și işlicurĭ, șalvarĭ și bușmachiĭ, și a îmbrăca strîmtele și economicoasele paltoane și fracurĭ, pantalonĭ și pălăriĭ, în cari nu se găseaŭ deodată de fel la largul lor, părîndu-li-se multora asemenea îmbrăcăminte «nemțască», bună numaĭ pentru paĭațĭ saŭ comedianțĭ; cucoanele, care purtaŭ și ele șalvarĭ largĭ de matasă, ilicurĭ și fesurĭ cu garniturĭ de fluturĭ de aur și tot felul de pĭetre prețioase, cațaveĭcĭ de blănurĭ de samur și de *rîs* (linx), încep a îmbrăca rochiĭ, fuste, corsete, capele, cĭuboțele cu călcăĭe nalte. Toaleta tuturora începe și ea a se schimba; barbele lungĭ se rad și în locul lor se ivesc favorițiĭ și barbișoanele, ĭar în locul codițelor nenumărate ale cucoanelor încep a se purta zulufiĭ și cocurile, făcute la cele maĭ multe din păr fals saŭ peruce.

Negustori și meseriașĭ din țărĭ străine, modiste, croitorĭ, pălărierĭ, peruchierĭ, parfumierĭ etc., năvălesc în țară și introduc necontenit și în mare abondență modele și luxul ce se aflaŭ atuncĭ în floare in Austria, Germania și Franța etc. Toțĭ aceștia însă sînt denumițĭ de majoritatea poporuluĭ, cu epitetul de «nemțĭ», căcĭ, în lipsă de cunoștințĭ maĭ aprofundate de geografie și istorie, vulgul denumea cu această poreclă pe toțĭ străiniĭ din centrul Europeĭ, cari veneaŭ să se așeze la noĭ. Astfeliŭ după 1832 începură hainele și modele poreclite *nemțeștĭ*, să ĭee locul încetul cu încetul hainelor vechĭ *moldoveneștĭ*, care și ele eraŭ tot atîta de puțin moldoveneștĭ, ca și cele ce se întroduceaŭ sub titlul de nemțeștĭ.

Pe la 1845—48 se putea vedea atît în saloane boereştĭ, cît şi pe strade, o amestecătură curioasă de îmbrăcăminte, ce reprezenta o tranziţie comică între diferite epocĭ ale istorieĭ noastre naţionale, şi numaĭ după bontul întîmplat în Iaşĭ în 1848, începură a dispărea cu cea maĭ mare grabă, atît în pătura înaltă cît şi în gloată, antereele, gĭubelele, şepcile, fesurile şi şalvariĭ, aşa că, cu zece-cincĭsprezece anĭ maĭ tîrziŭ să nu maĭ rămîe decît două-treĭ specimene din vechea înbrăcaminte moldovenească în întreg oraşul, carĭ astăzĭ aŭ dispărut cu desăvîrşire. In copilăria mea vedeam încă unde şi unde cîte o tablă deasupra du gheneĭ unor croitorĭ, pe care se aflaŭ scrise cuvintele : *Croitor de strae Moldoveneştĭ*, saŭ *Croitor de strae Nemţeştĭ*, lucru ce a dispărut astăzĭ cu totul.

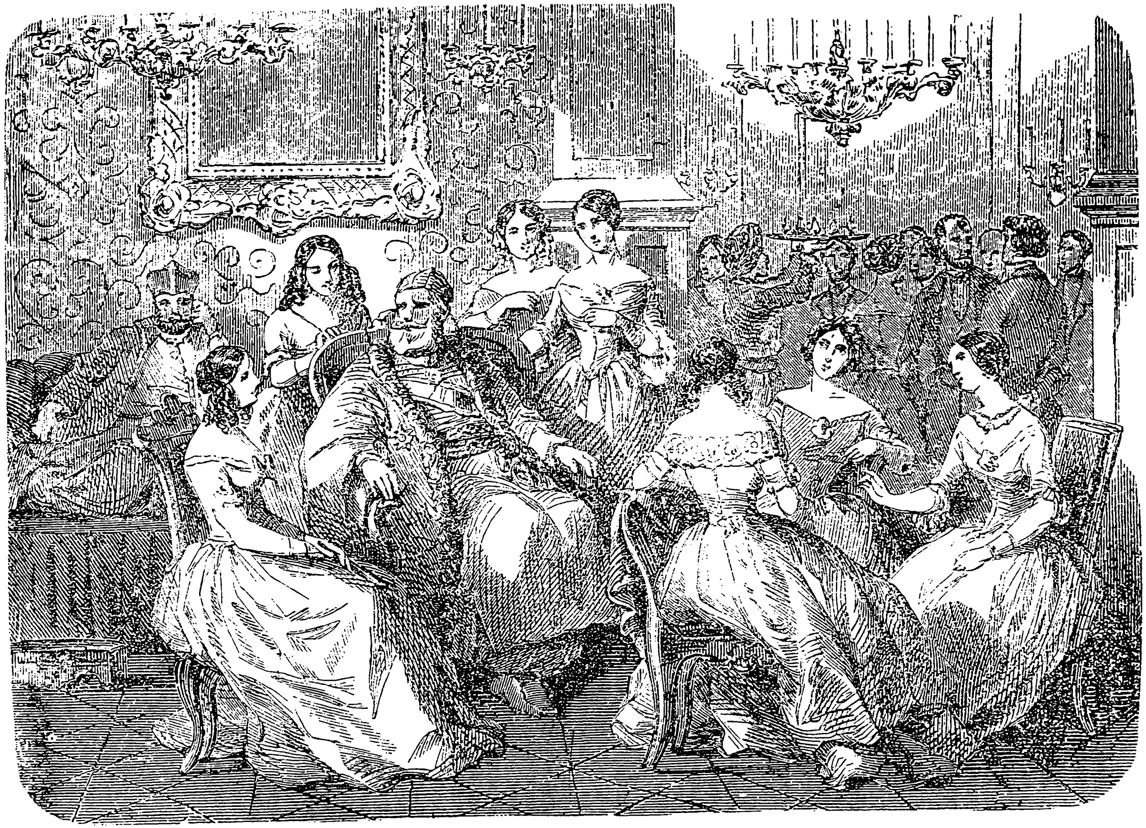
Din gravurile, ce reproducem aicea, culese din publicaţiĭ făcute in acele timpurĭ, se vede maĭ întăĭ o serată în palatul luĭ Mihail Sturza-Vodă, după o schiţă făcută de un distins desenator francez, Doussault, care în trecerea sa prin ţările romîne a luat diferite vederĭ, pe carĭ le a publicat apoĭ la Paris în 1848, într-un număr special al mareĭ reviste *L'Illustration*, sub titlul de *Album Moldo-Valaque, ou Guide Politique et Pittoresque à travers les Principautés du Danube.*

A doua stampă, e luată după o litografie editată în Iaşĭ, in 1845, care avea inscripţia: *Loterie pour les pauvres, Jassy, 1845*,—şi s-a distribuit ca loturĭ saŭ cîştigurĭ într-o mare lotărie organizată de nobilimea ieşană, în folosul saracilor localĭ, maĭ ales acelora bîntuiţĭ de un foc îngrozitor, care a distrus o mare parte din mahalaua Sărărieĭ. Ea reprezintă o cucoană mare, eşind din curtea sa, îmbrăcată şi gătită după ultima modă de atuncĭ [1], avînd la stînga eĭ nelipsitul arnăut, gătit numaĭ în fireturĭ de aur şi încarcat de pistoale şi hamgere, ce se purta in totdeauna pe capra saŭ în coada trăsurilor boereştĭ. Stampa fiind editată expres cu prilejul lotărieĭ pentru saracĭ, subĭectul eĭ fu întocmit apropiat scopuluĭ, aşa că se vede cum cucoana respectivă întinde cîte-o monedă la cerşitoriĭ ce se tîrăsc, implorînd mila la scara curţeĭ boereştĭ.

In portretul Vorniculuĭ Alexandru Beldiman, ce-l dăm tot acum, luat după ediţia *Jalniceĭ Tragodiĭ*, făcută de Cavalerul Balica, în 1861, se redă respectabilul acoperemînt al capuluĭ boerilor din vremurile fanariote, *işlicul*, făcut cu mare meşteşug din aba scorţoasă şi îmbracat peste tot pe dinafară cu pielcică de mĭel, ce se scotea din oae, prin sacrificarea acesteĭa inainte de timpul obicĭnuit al naştereĭ, spre a se putea obţine o blană cu creţĭ foarte micĭ şi lustruiţĭ.

---

1) Se spune că pe acel timp una din cucoanele cele maĭ luxoase ale Iaşuluĭ, vîndu două moşiĭ şi cu baniĭ de pe ele cumpără pĭetre preţioase, cu carĭ garnisi o rochie a eĭ de bal, spre a asista la unul din balurile date de Mihaĭ Sturza-Vodă.

O serată în saloanele lui Mihail Sturdza-Vodă.

Loterie pour les pauvres

Jassy, 1845.

Pentru purtarea pe cap a unuĭ atare aparat de paradă, trebuia ca boeriĭ de odinioară să facă exercițiĭ de adevărațĭ echilibriștĭ, spre a nu păți rușinea de a le cădea ișlicul tocmaĭ în mijlocul părăzilor saŭ a primirilor la Curtea Domnească.

Vornicul Alex. Beldiman
cu ișlic pe cap.

Aceste gravurĭ vor prinde un loc de samă in istoria culturală și socială a vecheĭ capitale a Moldoveĭ.

G. PASCU

Studiĭ filologice

VII

Elemente greceştĭ

BORTĂ

dr. *bórtâ* trou, cavité, antre, vagina.

Hasdeu, Istoria Critică [2] 237—238 credea că are de a face cu un element dac, ĭar Cihac II 23 cu unul slav. Spre părerea acestuĭ din urmă înclină Ov. Densuşianu, Hist. de la langue roum. I 38. *Bórtâ* este însă gr. βόθρος fosse, fossé, gouffre, abime, de unde Körting derivă pe it. *botro*, *borro* fossé creusé par les torrents, moden. *budrione* gorge de montagne, gouffre, it. *burrone* escarpement, prov. *bauri* penchant, pente, sp. *buron* fossé în *Val-de-buron*. Pentru păstrarea luĭ *o—â* ca atare se poate invoca analogiea derivatelor *bortičikâ*, *bortóĭŭ*, *bortilésk* (acest vb. e făcut după analogiea luĭ *sfredelésk*> sfrédel) şi a unor derivate imediate ca *vórbâ*>vorbésk, orĭ poate chĭar şi fatul că cuvîntul va fi sunat multă vreme **botru*, **bortu*, genul femenin fiind astfel relativ recent.

Rus. *bortĭ* este împrumutat din romîneşte.

COACĂZĂ. CUCURUZ. CUCONARĬŬ. COCAZĂ

dr. *kŏákâzâ* groseille, mr. *kŏákâzâ* fruit de l'églantier, mr. *kókâ* tout fruit, toute chose bonne à manger.

dr. *kukurúz*, *kukonárĭŭ* pinus pinea, pin-pignier (Săghinescu,

Vocab. rom. 90), *kukurúz* păpușoĭŭ, fructul braduluĭ (Conv. Liter. 1905, pg. 73).

mgl. *kukulĭčŭ* fruit du pin, du sapin.

alb. *kókazâ* bonbons, *kóke* grain, fruit.

Toate aceste cuvinte sînt gr. *κόκκος* graine, pepin, baie; (kermès ou coçheville du chêne qui donne une teinture écarlate, écarlate); petit corps rond, petite coque: dr. mr. *kŏákâzâ*> *κόκκος*+—z â, mr. *kókâ*>*κόκκος*, dr. *kukurúz*>*κόκκος*+—u r ú z, dr. *kukonár*>*κόκκος* + — o n + — á r ĭ ŭ, mgl. *kukulĭčŭ*>*κόκκος* + —ul i č ŭ.—alb. *kókazâ*>*κόκκος*+—(â) z â, *kóke*>*κόκκος*.

Unele potrivirĭ ca dr. mr. *kŏákâzâ* și alb. *kókazâ* nu trebue să ne facă a admite vreo influență albaneză asupra limbiĭ romîne, dupăcum credea d. Ovidiu Densușianu, Romania 1904 pg. 75, căcĭ se opun înțelesurile. Împrumutat dela Albanejĭ este poate mr. *kókâ* din alb. *koke*, din pricina luĭ *o* neprefăcut în *oa*, deși nu numaĭdecît, cf. rom. *bórtâ*, *vórbâ*. Apoĭ la lat. c o c c u m kermès, espèce de cochenille qui donne une teinture écarlate; étoffe teinte en écarlate; manteau d'écarlate iarăș nu ne putem gîndi fiindcă acest cuvînt, care este și el gr. *κόκκος*, n-a împrumutat dela acest din urmă decît un anumit înțeles, adică tocmaĭ acela care nu se potrivește nicĭ cu înțelesurile romîneștĭ, nicĭ cu cele albaneze.

Sînt împrumutate din romînește: ngr. *κουκουναριά* pin, *κουκουνάρι* pignon, *κουκουνάρα* pomme de pin, ung. *kokojza*, *kokolyza*, *kokonya*, *kukojca*.

CICĂLESC

dr. *čikălésk*, *čehăésk* agacer exciter q, tracasser.

Et.: gr. *κοκάλω*. *κοκάλω* mêler, mélanger, troubler, bouleverser.

CIOPLEA

dr. *čóplĕa*, *čópka* dracu saŭ alt duh răŭ, Șezăt. V. 57.

Et.: gr. *τυφλός* obscur, invisible, noir, sombre, caché, mystérieux. Din *čóplĕa*, considerat ca *čop*+—*lĕa*, s-a derivat *čópka*. Pentru trecerea înțelesuluĭ să ne amintim că, printr-un fenomen de voință, Romînul evită de a-ĭ spune draculuĭ pe nume. Dracul este un «duh răŭ», de care Romînul nu numaĭ că se ferește de-al întîlni, ci chĭar și de-a-l numi. Aceasta o probează nu-

meroasele numirĭ ce i-se daŭ: *Aghiuță*>ngr. ἅγιος sfînt, *Bală*> lat. b e l l u a fĭară sălbatică, *Bală-spurcată*, *Bălos*, *Codea*>coadă, *Cornea*>coarne, *Ghighiuță*>?, *Idolu*, *Intunecatu*, *Micuțu*, *Naĭba*> n-aĭbă, *Nodea*>nod ?, *Satana*>vsl. s a t a n a, *Scaraoski*>(Iuda) Iscariotul, *Spurcatu*, *Tichiuță*>t i c h i e petit bonnet, *Ucigă-l-crucea*, *Ucigă-l-tămîĭa*, *Ucigă-l-toaca*, *Ucigă-l-vederea* (v. Hasdeu Etym. supt *aghiuță*); *Antihîrț*>ἀντί+Χριστός dușman al luĭ Hristos (Hasdeu, Etym. ad vocem); *Cornili*>coarne, *Cóman*>Cumán ?, *Antihîrți*, *Știmă*>? (Șezăt. V 59. 58. 25, 126. Etimologiea *Cóman*>Cumán v. în Șăineanu, Infl. orient.); *Benga*>țigan b e n g a drac, *Dĭavolu* și *Ghĭavolu*>ngr. διάβολος, *Dimon*>ngr. δαίμων, *Izdat*>? (Weigand, Jsb. VII 84 a), *Năimon*>m ă ĭ m o a n ă momiță (Popovicĭ, Rum. Dial. I Glos.), *Necuratu*, *Pîrdalnicu*, *Sarsaĭlă*>?, *Secreata*>s e c r e t blăstămat (Weigand, Jsb. IV 331 a), vban. *Sotĭa*>?, *Spúrcatu*.—mr. *Antihristu*, *Darac*> drac, *Sătîn*>Satan, *Tartacuti*>? (Să fie în legătură cu dr. *Tartacót*?), *Triscatarat* de treĭ orĭ caterisit, *Șut*>*șut* fără coarne.

Pentru alunecarea înțelesuluĭ sînt decizive numirile *Intunecatu*, *Necuratu*, *Tichiuță* «din cauza minunateĭ t i c h i u ț e care-l face *nevăzut*» (Hasdeu, ibid.) și izolările *negru ca dracu*= foarte negru. nu-ĭ *dracu* așa de *negru* cum îl zugrăvesc oameniĭ.

Cred că acelaș lucru cu *čóplĕa* sînt și numele de poreclă *šúplĕa* și *šupelitu* (Popovicĭ, Rum. Dial. I 36 b). Dacă apropierea făcută este justă, atuncĭ am avea un caz de *ŭ* scurt accentuat din etymon (τυφλός) în acelaș timp păstrat ca atare și prefăcut și în *o*.

CIORIC. ȘORICĬŬ.

dr. *šorík*, mold. *šorík*, *čorík*, vban. *šorič* (?, scris *sorics*) cutis porcina, couenne de lard;

dr. *šoríčŭ* écorce d'arbre.

Et.: gr. τύλος cal, durillon, callosité, bosse, protubérance quelconque remarquable par sa dureté; cheville de bois. Pentru *šorik*>*šorík*>*čorík* cf. *klóškă*, vban. *klóčkâ*>k l o č e s k, *kríšmâ*>vsl. k r ŭ č m a, *kúšmâ*, vban. *kúčma*>vsl. k u č m a, *maškát*>mgl. *mâčkát*, *míšk*, mr. *míšku*, vban. mgl. *míčk*>m i c i c o (Candrea, Romania 1902), *múšk*, mr. *múšku*, *mĭšku*, vban.

mgl. *múčk*>*m u c c i c o (Candrea, Romania 1902), *obišnuésk*> o b i č e ĭ ŭ, *pášnik*>p a č e, *píšk*, vban. *píčk*>*p i c i c o, (Candrea, Romania 1902), mr. *šúkâ*>mr. *čúkâ* cucuĭŭ>gr. κόκλος (Philippide, Altgriech. Elem.), mr. *šút*, *šútâ*>mr. *čút*, *čútâ* fără coarne>gr. τυθτός petit, jeune, encore faible, *véšnik*>vr. v e a č n i k.

CĬOT. CĬOATĂ.

dr. *čót*, *čŏátâ* noed dans le bois, moignon.

Et.: gr. λυτός, ή, όν qui pousse, qui sort comme en se répandant du tronc de l'arbre, en parlant des jeunes branches.

CĬUDĂ

Vr. mgl. *čúdâ*, mr. *čúdie* minune, mirare>vsl. č u d o miraculum n-aŭ a face cu dr. *čúdâ* bizarrerie, dépit, colère, chagrin care este gr. κῦδος gloire, honneur, illustration, injure, médisance, calomnie.

CĬULIHOAĬE

dr. *čulihŏáĭe* «un lemn îmbrăcat cu haĭne răle, să spărie păsările stricătoare recoltelor. Se maĭ zice și uneĭ ființĭ slute la chip și port (îmbrăcăminte, de-ĭ om)», Șezăt. IX 151.

Et.: gr. κυλλός, ή, όν tortu, difforme, estropié+—ŏ á ĭ e, ĭar *h* este epentetic (epenteza sunetuluĭ de legămînt).

CĬUTĂ

dr. *čútâ* căprioară, mr. *šút šútâ* fără coarne (*capră șută* capră fără de coarne, căprioară), mgl. *čút čútâ* fără coarne (*capră cĭută* capră fără coarne, *birbęți cĭut* berbece fără coarne).

Et.: gr. τυθτός, ή, όν petit, jeune, encore faible. Pentru alunecarea înțelesuluĭ cf. lat. *juvencus*>j u v e n i s.—Din *cáprâ*+*šútâ* s-a născut mr. *kâršút*, *kâršútâ* fără coarne, cĭut.

Sînt împrumutate din romînește: sîrb. bulg. *šut*, alb. *šut*.

COLAN

dr. mgl. *kolán*, mr. *kuláne* sangle, ceinturon, ceinture.

Et.: gr. κολλάω coller, lier, rapprocher, réunir, κόλλα colle, toute substance propre à coller, soudure +—á n.

Sînt împrumutate din romînește: turc. *qulân*, *qolân* ventrière, bretelle, sangle, ngr. κολάνε ceinturon, baudrier, alb. *kolán* arçon de derrière de la selle, cr. srb. *kólan* sangle.

CURĂŢ. CRUŢ.

dr. *kúrâts*, vban. *kúr*, *kúrâts* mgl. *kúr*, mr. *kúr* nettoyer, curer, écurer, rendre propre, dr. *krúts* épargner, ménager, exempter.

Et.: vban. mr. mgl. *kúr* este gr. κορέω, dr. *krúts* şi *kúrâts* sînt *κορίζω>κορέω. Din *κορίζω am căpătat direct **kúrts*, *krúts* şi **kúrets*, *kúrâts* cari s-aŭ diferenţiat apoĭ. Prefacerea luĭ *o* în *u* este datorită analogieĭ formelor neaccentuate. Pentru retragerea accentuluĭ în *kúrâts* şi pentru *ts>dz*, ζ în *krúts>*krúdz* şi *kúrâts>*kúrâdz*, cf. dr. *míros>*mĭúros>*mĭúrs>*mĭúrts* faţă de mr. *aĭurdzésku*, *aĭurzésku* toate din gr. μυρίζω. Pentru *s>ts* în **mĭúrs>*mĭúrts* cf. mr. *frásľi>*mr. **frátsľi*, dr. *tustréĭ>totstreĭ*, *tuspátru>totspatru*, *tusčínč>totsčínč*. Pentru **mĭúrs* alăturĭ cu *aĭurdzésku* cf. încă mgl. *marsés>*mârdzésk* (Arhiva 1905 pg. 130).

Sînt împrumutate din romîneşte: alb. *kursén* *kurtsén* je suis économe, je ménage, j'épargne.

MAŞCAT

dr. *maškát*, mgl. *mâčkát* ad. mare sînt participiul verbuluĭ **a maška*, **a mâčká* a mări>*m a c c i c o din gr. *μακκός> μακρός mare, cf. doric μικκός>μικρός, de unde rom. *mík*.

MOCNESC. MOACĂ. MOCAN. MOCOŞESC.

dr. *moknésk* devenir muet, se taire, bouder, s'enrouer, assoupir, lambiner, lanterner, barguigner.—*mŏákâ* sournoise, niaise, sotte, *mokán* habitant des montagnes dans la Transylvanie de l'est et de l'ouest, charretier, routier, brutal, grossier. —*mokošésk* lambiner, lanterner, grignoter, ne pas avancer en qch.

Et.: gr. μωκάω, μωκάομαι faire la grimace, se moquer; μῶκος grimace, moquerie, moqueur.

Probabil μωκάω este şi etimologiea francezuluĭ *moquer*.

MORON

dr. *morún*, *morón*, mr. *murúnu* esturgeon.

Et.: gr. μαρῖνος, μυρῖνος sorte de poisson de mer.

Sînt împrumutate din romîneşte: nsl. srb. bulg. *moruna*.

PĂRĂDUESC

dr. *pârâduésk* gaspiller.

Et.: gr. παραδίδωμι livrer, mettre en mains, remettre, transmettre.

PORNESC

dr. *pornésk*, mr. *purnésku* mouvoir, mettre en mouvement, pousser, faire partir, expédier, partir.

Et. : gr. πορεύω faire passer, transporter, conduire, envoyer, faire partir, πορεύομαι passer d'un lieu à un autre, faire route, être en marche, aller, marcher, se mettre en route, partir, s'en aller.

ŞTIRESC, ŞTIROS.

dr. *štirésk* se resserer, se rétrécir, *štirós* âpre, rude, revêche.

Et.: gr. σκιῤῥόω durcir, se durcir, σκιῤῥός dur, durci.

In zilele celelalte mi se *ştireşte* gîtul de pofta unuĭ fum, da nu zice nimenĭ ţine, moşule, o lulea de tutun. Adam, Rătăcire 239.

ŞTĬULGHIT

dr. *štĭulgít* săcătuit de foame, pîntece *ştiulghit*, maĭ cu samă la vite: dă-lĭ să-mbuce ceva că-s *ştĭulgite*. Săghinescu, Vocab. rom. 71. Se zice şi *stulgít*.

Et.: gr. στυγνός morne, chagrin, d'une humeur sombre, triste, malheureux, cu prefacerea luĭ *gn* în *ng*, *lg*. Cele două variante romîneştĭ arată că gr. στυγνός a intrat în două rîndurĭ în limba noastră, odată cînd υ se pronunţa *u* şi a doua oară cînd υ se pronunţa *ü*, *ĭu*.

URC

dr. *úrk* monter, élever, gravir.

Et.: gr. ὀρχέομαι sauter, s'élancer, ὀρχέω mettre en mouvement, agiter.

URNESC

dr. *urnésk*, mr. *arnésku* mettre en mouvement, exciter, soulever, bouger de place, mgl. *urnişori* urnire.

Et. : gr. ὀρίνω mettre en mouvement, ὄρνυμι faire lever mettre en mouvement, éveiller, exciter, animer, soulever, faire naître, causer, procurer.

Pentru orice priveşte revista a se adresa d-luĭ A. D. Atanasiu, str. Bărboĭ 3, Iaşĭ.

Iaşĭ.—Tipografia „Dacia" Iliescu, Grossu & Comp.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVI. Octomvrie 1905 No. 10.

ALEXANDRU G. MAVROCORDATO

STANILEŞTI

Preumblîndu-mă nu de mult pe uliţă la Berlin şi oprindu-mă ca de obiceiŭ la vitrinile de librarĭ, descoperiĭ o carte ce o cunoşteam numaĭ prin citaţiunile autorilor carĭ aŭ scris despre Petru cel Mare, fără ca s-o fi văzut vre-o dată. Ea mi se înfăţişă supt acel aspect, atît de atrăgător pentru bibliofiliĭ, ediţiunilor vechĭ îngrijite şi bine păstrate. Tipărită în mare octav, ea era împodobită cu portretul Ţaruluĭ reformator, purtînd in exergu: Petrus M. Russorum imperator Berlin MDCCLXXIII, chez George Jean Decker Imprimeur du Roi, ĭar intitulată: Journal de Pierre le Grand depuis l'année 1698 jusqu'à la conclusion de la paix de Neustadt, traduit de l'original Russe, imprimé d'aprés les MSS corrigés de la propre main de Sa Majesté Impériale qui sont dans les archives. Ştieam că tractatul de la Neustadt care puse capăt după moartea luĭ Carol XII lunguluĭ şi sîngerosuluĭ războiŭ între Rusia şi Suedia, fu încheet la 1721. 1698—1721, epoca ce mă interesa maĭ cu osebire, catastrofa de la Stănileştĭ e din anul 1711, tocmaĭ în mijlocul perioduluĭ cuprins în Jurnalul

Impărătesc. Ce spune Ţarul însuşĭ despre acea nefastă campanie ce avu loc pe teritorul Moldoveĭ, nu mult departe de locul unde-mĭ petrecuĭ vĭeaţa ?

Intraĭ în librărie şi luaĭ cartea la răsfoit.

Precuvîntarea ediţiuneĭ ruseştĭ făcute prin ordinul Catérineĭ a II de Prinţul Schteherbatow la 1770, ne spune că Jurnalul fu redactat prin porunca Ţaruluĭ şi corectat prin chĭar mîna luĭ. Că soţia luĭ Petru, Caterina I, ordonase tipărirea la Imprimeria Imperială, însă acel ordin nu fu îndeplinit din împrejurărĭ necunoscute luĭ Schteherbatow ; că împărăteasa domnitoare l-a însărcinat cu acea publicaţiune, de oarece, precum se exprima într-o franţuzească cam poznaşă, „il est naturel aux grands hommes de procurer la célébristé a leurs semblables : omagiu la adresa „mareluĭ barbat“ ce purta numele de Caterina.

Prin urmare publicarea Jurnaluluĭ în limba originală avu în fine loc la 1770, 45 anĭ după încetarea din viaţă a Ţaruluĭ (1725). Cît priveşte traducerea apărută treĭ anĭ în urmă (1773) la Berlin, editorul Formey ne dă lămurirea că a fost făcută după dorinţa Prinţuluĭ Enric al Prusieĭ [1]), care a adus originalul de la Petersburg, unde fu spre a da vizită Impărăteseĭ, şi însărcină pe Formey de a purta grija ca să apară într-o limbă cunoscută Prinţuluĭ. Formey se adresa spre atare scop unuĭ ofiţer rus Şespolief ce se afla la Berlin, rezervîndu-şĭ corectarea stiluluĭ francez. El insista în precuvîntare asupra însemnătăţiĭ publicăriĭ jurnaluluĭ împărătesc, observînd anume că : „Istorisirea vestiteĭ afacerĭ de la Prut va răspîndi o nouă lumină asupra acesteĭ împrejurărĭ memorabile a Domnieĭ luĭ Petru cel Mare [2]). Aceste cuvinte mă fermecară; tocmaĭ ce căutam găsiam. Rîvna însă cu care mă cufundam în citirea cărţiĭ, vădita plăcere ce o manifestam nu scăpară dibaciuluĭ antiquar, care urmărea cu interes mişcările necunoscutuluĭ vizitator ; preţul ce-l ceru, la întrebarea mea, fu

---

1). Vestitul frate a luĭ Frederic cel mare, maĭ tot atît de însemnat în de ale războiuluĭ ca şi Regele. Se pretinde că Frederic obişnuĭa a zice : Eŭ am făcut multe greşelĭ în campaniele mele, Enric nicĭ una. Prinţul era iubitor de litere, ce le cultiva în timpiĭ de pace, trăind în castelul Reinsberg, celebru prin aniĭ tinereţiĭ ce Frederic îĭ petrecuse acolo pînă la suirea sa pe tron. El supravieţui Regeluĭ, frate săŭ, şi înceta din viaţă mult în urmă (1802).

2). Avertissement de l'Editeur p. VII,

cam piparat; însă cine cunoaşte boala bibliofililor va înţelege uşor că aceasta nu m-a descurajat: cartea ocupă un loc de onoare în biblioteca mea şi aşĭ dori să întreţin despre roada culeasă prin amănunţitul studiŭ al eĭ pe cetitoriĭ Arhiveĭ noastre.

Jurnalul luĭ Petru cel Mare este o operă absolut lipsită de orĭ-ce farmec literar; ea nu ni se înfăţoşează nicĭ ca proza clasică, nararea unuĭ spirit ales şi cult ca a luĭ Iuliu Cesar, în războĭul săŭ galic; nicĭ ca aruncătura de gîndirĭ nervoasă, deşi adese încorectă a luĭ Napoleon. Evident că însărcinatul Ţaruluĭ ce a compus-o, s-a mărginit în a nota faptele zi cu zi după însemnările stăpînuluĭ, ĭar acest din urmă a corecta greşelele comise în faptele narate. Vĭeaţa insă a luĭ Petru este consemnată putem zice ceas cu ceas, şi maĭ ales campania de la Prut descrisă în tot amănuntul posibil.

I

După părerea mea, din punctul de vedere al istorieĭ universale, nicĭ un fapt petrecut pe teritorul Romînieĭ de la zidirea lumeĭ şi pînă azĭ, nu se poate asămălui ca importanţă cu catastrofa desăvîrşită ce a ameninţat pe Petru cel Mare la Stănileştiĭ noştri în luna Iulie 1711, din care a scapat ca prin minune. Este cunoscut că dacă negocierile cu Vizirul Mahomet Baltadigi n-ar fi izbutit la încheĭerea păciĭ, Ţarul cu întreaga saoaste ar fi fost făcut prizonier de războiŭ. Consecinţele aceste prinderĭ ar fi fost atît de însemnate pentru istoria Europeĭ întregĭ, încît poate că ea ar fi luat un curs cu desăvîrşire deosebit de cel urmat.

In genere se poate zice, cu drept cuvînt, că prinderea unuĭ suveran la războiŭ de către inamic e un fapt destul de rar în istoria Europeĭ; pildele ce le-aş putea cita nu sînt tocmaĭ numeroase. Insă, de cîte orĭ acea robire a capetelor încoronate avu oc, ea fu urmată de cele maĭ de căpitenie consecinţĭ. Regiĭ Ioan lşi Francisc I fură prinşĭ şi tractatele de Brétigny şi de Madrid sînt cele maĭ înjositoare despre care pomeneşte istoria Regilor Franţeĭ. Sultanul Bayazid Ilderim fu prins la Prusa de vrajmaşul Timur şi interegnul ce urma aceleĭ înfrîngerĭ pînă la Sultanatul luĭ Mohamed I era cît pe ce să nimicească grozavul zbor ce-l luase cu un avînt necurmat înfricoşata putere a urmaşilor luĭ

Osman. Chïar în zilele noastre prinderea luĭ Napoleon III la Sedan avu de urmare o zguduire cumplită a înrîurireĭ politice franceze însoțită de lugubrele flăcărĭ ale Parisuluĭ sub odioasa Comună!

Insă urmările prindereĭ la Stănileştĭ a Țaruluĭ reformator ar fi fost, aşa cred, şi mult maĭ covirşitoare. Să nu uităm că prefacerea radicală a imensuluĭ Imperiŭ nordic din o stare de tot aziatică într-o putere europeană a fost numaĭ şi numaĭ opera acestuĭ suveran de o aruncătură atît de puternică, de o plămădeală atît de uriaşă, de o țesătură atît de impunătoare. Figura istorică a Țaruluĭ Petru creşte din zi în zi, deşi sălbatică şi e o ipso puțin simpatică pentru timpiĭ noştri supracultĭ. Insă, cu cît să impune maĭ mult convingeriĭ că orientațiunea evoluțiuniĭ sociale şi politice a Rusieĭ catră o stare de lucrurĭ aziatică a pricinuit manifestațiunea relelor lăuntrice morbide la care azistăm cu o nespusă uĭmire, cu atît cugetătoriĭ contemporanĭ sînt pătrunşĭ tot maĭ mult de admirare pentru acel bărbat extraordinar, care prin o divinațiune de geniŭ a recunoscut cu două sute de anĭ în urmă că singura scăpare se afla numaĭ într-o apropiere silită cătră soarele apusuluĭ Europeĭ şi a jertfit toată viața sa spre a ajunge prin orĭce mijloc: per fas et nefas, la occidentalizarea țăriĭ sale. Totuşĭ acea operă de transformare, acea metamorfoză ce o făurea cu mîna sa de fier era departe la 1711, de a fi admisă de supuşiĭ săĭ, de a se înfățişa ca avînd pentru dînsa unda popularitățiĭ. De o activitate ferbinte, neîncetată şi fără astîmpăr, care aminteşte pe Juliu Cesar şi pe Napoleon şi se pare a fi însuşirea deosebitoare unor organizațiunĭ suverane ce apar din răstîmpurĭ mult îndepărtate pe deasupra orizonuluĭ omenireĭ uĭmite la privirea lor, Petru nu conteni de a urma necurmat ținta ce ş-o propusese. Totuşĭ să nu uĭtăm că şăpte anĭ întregĭ întocmaĭ după înfrîngerea de la Prut el se crezu silit a condemna, putem zice a nimci, pe fiul şi moştenitorul săŭ Alexiu, care era reprezentantul curentuluĭ ce azĭ l-am numi naționalist [3]). Acel paricid comis de Țar, nu într-un acces de mînie,

3). V. despre condamnarea luĭ Țarevicĭ o cercetare foarte amănunțită din Levesque Histoire de Russie IV pp. 378—488. M-a prins mirare cum de acest autor, protejatul Catherineĭ II care îl însărcinase cu acea scriere, se exprîma în expunerea aceluĭ celebru proces cu atîta înverşunare în potriva mareluĭ săŭ predecesor. Insă cititorul băgător de seamă găceşte uşor scopul; asprimea contra luĭ Petru este tămîia la adresa domnieĭ, orĭcum maĭ blajine, a stăpîneĭ sale.

ci cu precugetare şi spre preîntîmpinarea viitoruluĭ ce l prevedea, n-are în toată istoria Europeĭ de cît două cazurĭ asămănătoare: acel a luĭ Crisp fiul Impăratuluĭ Constantin şi a luĭ Don Carlos fiul Regelui Filip II al Spanieĭ. Insă tragedia luĭ Don Carlos imortalizat şi travestit prin încă tînărul Schiller, e atît de nelămurită încît n-o putem judeca în deplină cunoştinţă de cauză; iar cît priveşte pe nenorocitul Crisp, peirea sa n-a fost decît o hidoasă apucătură a unuĭ părinte gelos pînă la sălbătăcie de tînărul său fiŭ [4]). Pe cînd în cazul luĭ Ţareviciu Alexiu n-a decis pe Imparat decît numaĭ şi numaĭ: la racion d'état. El a jertfit fără şovăire pe fiul şi moştenitorul săŭ îndată ce s-a convins că el, de ar urca treptele tronuluĭ, n-ar urmări altă ţintă decît nimicirea opereĭ întregiĭ sale vieţĭ [5]).

Dacă însă Ţarul reformator, scăpînd din căpcana unde căzuse la Stănileştĭ, dominînd înainte puternic şi neînvins, stăruind tot mereŭ cu toată încordarea facultăţilor sale uriaşe, maĭ intimpină încă la 1718 asemenea greutăţĭ spre a izbuti cu măreaţa sa operă, încît se hotărî la acea jalnică tragedie, cum ar fi stat oare cu el, dacă cădea rob al Sultanuluĭ Ahmed la 1711, dus în triumf la Ţarigrad el perdea orice prestigiŭ ? Turciĭ l-ar fi deţinut cît le-ar fi plăcut, eĭ cari maĭ ales pe atuncĭ ospătaŭ cu onorurĭ deosebite şi cu o munificenţă drept orientală pe aprigul săŭ duşman Carol XII, şi ar fi fost în stare să facă totul, spre a com place ureĭ, dezmĭerdatuluĭ pe atuncĭ leul nordic, fiind dat că acea ură concorda pe deplin cu propria lor dorinţă de a nimici pu-

---

4). Vieaţa luĭ Constantin nu justifică cituş de puţin niciĭ porecla de Mare ce s-a alipit de numele săŭ în istorie, nicĭ maĭ ales însuşirea de Sfînt, cu care l-a investit Biserica, fiind dat, precum o ştim acum pozitiv, că Imparatul s-a născut, a trăit şi a murit păgîn, şi că prin urmare Sfîntul Constantin n-a fost macar creştin.

5). S-ar putea bănui ca Caterina să fi uneltit peirea fiuluĭ primeĭ soţiĭ a luĭ Petru spre a asigura tronul odrasleĭ sale. Insă, nu numaĭ că toţĭ autoriĭ o reprezintă ca de o fire blajină, totdeauna îngrijită a alina pornirea spre sălbătăcie a soţuluĭ săŭ, dar chiar cînd, devenind Impărătească domnitoare, ea cuteza a hotări prin testamentul săŭ despre succesiunea tronuluĭ Ţarilor, nu desemna ca moştenitoare una din fiicele sale, ci pe Petru II fiul nefericituluĭ Alexiu. De abea la 1741 fiica cea maĭ tînără a luĭ Petru cu Caterina, Elisaveta, deveni împărăteasă, şi acea în urma unuĭ pronunciamento a regimentelor gardeĭ imperiale.

terea moscovită din ce în ce maĭ amenințătoare? După toate probabilitățile opera luĭ Petru fiind prin fapt zădărnicită, năzuințele naționaliste, cu greŭ înădușite prin mîna de fer al formatoruluĭ biruitor, redeveneaŭ de tot precumpănitoare și imensul imperiŭ pășea îndărăt spre timpiĭ, de nu a luĭ Ioan cel grozav, dar a falșuluĭ Dimitrie. Un reformator social și politic de vigoarea unuĭ Cesar, Petru saŭ Napoleon e nevoit ca să fie însoțit de o izbîndă necurmată; dealtmintrelea menirea sa uriașă nu e de îndeplinit. In zadar insărcina Petru prin un Ucaz adresat Senatuluĭ chiar de la Stănileștĭ, ca în caz de moarte saŭ de prinderea sa, să nu gîndească la el, ci numaĭ la binele obștesc, să bănuiască orĭce ordin emanat de el în timpul robieĭ, ca fiind poate silit și a alege chiar, de va fi nevoie, pe succesorul săŭ [6]). Opera ce el se bizuia s-o săvîrșească, nu putea fi îndeplinită de nicĭ un Senat din lume, ci numaĭ de un suveran absolut de facultățile Țaruluĭ.

Dacă considerațiunile de maĭ sus sînt întemeĭate, înrîuri-

---

6). Acea mărinimoasă poroncă trezește o legitimă admirațiune la Levesque Hist. de Russie Paris 1782. IV. 290 291. „Il permettait même d'élire un nouveau Souverain, si le bien public l'exigeait, et se démettait, pendant qu'il était libre encore, d'un empire qu'il ne voulait posséder que pour en faire le bonheur. Cette loi, dont aucun Historien n'a parlé, est plus glorieuse à la mémoire du Czar que le gain d'une bataille". Schlosser de obiceiŭ puțin entuziast, cîntă un imn luĭ Petru cu acest prilej: el scrie Gesch. d. 18-ten Iahrh. I, 156. Doch zeigte sich seine Seele, die sonst durch Gewohnheit despotischer gewalt verdorben, sich selten edel bewies, wie grösser, als gerade in diesem Augenblick. Dies beweiset die Erklärung, die er dem russischen Senat zuschickte ect., și în nota 92: „Wir meinen den merkwürdigen Briet den Peter am Abend vor dem Frieden von Hussi (den 11 Iuli 1711) an den Senat schrieb. Dieser Brief sichert ihm einen Platz neben den ersten Helden des Alterthums, denn er opfert darin sich und seine Familie dem Wohte des Reiches" Voltaire Hist. de Pierre le Grand p. 217 in (Oeuv. compl. XXIV) se îndoește despre existența aceluĭ Ukaz fiind maĭ ales că nu e pomenit nicĭ în jurnalul luĭ Petru, nicĭ intr-o culegere autentică dedocumente. Este însă evident că odată autocratul scapat de primejdie, avea tot interesul a nu da în vileag o măsură extremă, deși mărinimoasă, luată în momente de desperare. Cît privește argumentul luĭ Voltaire că Alexiu se născuse deja la 1711 și că prin urmare succesiunea tronuluĭ nu maĭ putea fi supusă apreciereĭ Senatuluĭ, ea e puerilă, căcĭ tocmaĭ vîrsta plăpîndă a luĭ Alexiu și puțina încredere ce inspiraŭ însușirile luĭ părinteluĭ săŭ a motivat acel decret.

rea adeseorĭ decizivă a Rusieĭ asupra destinelor Europeĭ întregĭ în cursul secoluluĭ al 18l-ea şi maĭ ales al 19-lea era înlăturată şi eo ipso evoluţiunea politică a continentuluĭ nostru radical schimbată. In special: Raiaoa creştină din Orient trăia poate şi azĭ sub jugul năprasnic al Sultanatuluĭ aziatic; căcĭ oricare ar putea fi simpatiile saŭ antipatiile noastre personale, una n-o putem tăgădui, fiindcă se impune convingereĭ cu o absolută certititudine: că numaĭ rivalitatea blagoslovită între aceĭ doĭ adversarĭ, carĭ se întîlneaŭ pentru prima oară în analele istorieĭ pe malurile prutene, numaĭ torentele de sînge moscovit ce a curs în acea lupta uriaşă biseculară, a putut zdrobi puterea Osmanliilor. Vom videa maĭ la vale că Ţarul de pe atuncĭ îşĭ atribuĭa rolul ocrotitor fraţilor săĭ în Hristos, atît de strălucit continuat de succesorii săĭ pînă în zilele noastre. Creştiniĭ răsăritenĭ la primele licărirĭ ale steleĭ moscovite o salutaŭ cu tresărirĭ de entuziazm [7]) ca o nouă stea a Betleemuluĭ şi Raiaoa asuprită presimţia cu divinaţiunea desperăriĭ, că rîvna imperiuluĭ nordic, întărit de curînd şi care se suia cu paşĭ îndrăzneţĭ pe scena lumeĭ, de a cuceri Urbea luĭ Constantin, le va da mult dorita liberare. Pajura imperială se arată simţirilor înăduşite ca un noŭ labarum sfînt ce-l urmaŭ cu încredere.

Pe lîngă aceste consideraţiunĭ de un interes istoric universal, există pentru Romînĭ, saŭ maĭ bine zis pentru Moldovenĭ

---

7). Neculcea în Let. II. 304: „Văzînd (Dumitraşcu-Vodă) *că atuncĭ trăgea toată creştinătatea bucuria şi nădejdea Creştinilor adică Muscalilor*“. Şi strigătul desperăriĭ după catastrofa supravenită: „Magna spes omnium Christianorum *qui crucem a dextra ad sinistram fomant* (este ştiut că biserica apusană prescrie facerea cruceĭ de la stînga la dreapta) in vanum ivit... Circumdatus Cezaarus, ab omni annonae succursu exclusus, tribus diebus continuis in*sultibus* (! sic) Turcarum, quas ratus tandem ob nimiam famem ad tam abominabilem devenire de buit pacem“. Şi tot se mîngîe în desperarea sa, adăogînd că Ţarul nu va respecta tractatul de pace: „sed an sit observaturus, tempus docebit“ Braşov 11 August 1711. Iorga Acte şi fragmente cu privire la istoria Romănilor. I. 325. Nu ştiŭ pentru ce d. Iorga, care la cuvîntul insultibus (în loc de insultis) nu pune niciĭ un semn de exclamaţie, notează (sic) după cuvîntul „ratus“, pe cînd aicĭ senzul mi se pare foarte clar: treĭ zile în şir cu atacurile Turcilor, pe care înfine pătrunzîndu-le, totuşĭ a trebuit să ajungă la o pace atît de cumplită din cauza desăvîrşiteĭ lipse de proviziunĭ.

in special, un interes patriotic de a cerceta adevărul celor petrecute: Domnitorul Moldoveĭ ademenise pe Țar a părăsi valea Dniestruluĭ și a apuca cu oastea sa acea a Prutuluĭ. Ostașiĭ moldovenĭ aĭ luĭ Cantemir s-aŭ luptat la Stănileștĭ sub steagurile împărăteștĭ și-aŭ suferit perderĭ însemnate în acele zile nefaste. In fine versiunea admisă de toțĭ istoriciĭ, de la Voltaire și pînă azĭ, despre modul cum a putut scapa Petru la Stănileștĭ este cu desăvîrșire dezmințită de cronicariĭ noștri și ni se impune, așa o cred, datoria de a constata într-a cuĭ parte se află adevărul. Aceasta vom încerca-o prin investigațiunea ce urmează.

(Va urma)

VALENTIN BUDE

Tacĭ	***Schweige***
dupǎ Ida von Düringsfeld	
Degetul mi-l duc la buze, Guriĭ-ĭ poruncesc să tacă: Zică lumea tot ce-ĭ place Despre firea mea posacă!	**Den Finger leg' ich auf die Lippen Und sage: schweige, schweige, schweige! Was sind denn dir die fremden Menschen Dass Ihnen sich dein Innres zeige.**
Cum? Streinilor le-oĭ spune Toate păsurile mele? Eŭ mă spovedesc la soare Și la lună și la stele.	**Was fühlen sie von deinen Schmerzen, Was vissen sie von deiner Wonne? Dem Himmel magst du dich vertrauen Dem Mond, den Sternen und der Sonne**
Afle noriĭ, Călătoriĭ Taĭna mea; în lumea seacă Degetul mi-l duc la buze, Guriĭ-ĭ poruncesc, să tacă.	**Und auch den Wolken und den Wellen Und jeder Blume, jedem zweige, Doch trittst du wieder unter Menschen, Dann denk'an mich und schweige, schweige.**

Dr. A. Şunda

Nebunia epileptică a luĭ Hamlet

Dintre numeroşiĭ scriitorĭ, carĭ s'aŭ ocupat cu chestia psihozeĭ luĭ Hamlet, se pare că *Enrico Ferri* s'a *apropiat* maĭ mult de soluţia verosimilă. El susţine, că Hamlet e tipul unuĭ *criminal nebun* «genial zugrăvit», că nebunia luĭ e lucidă «căcĭ nu dă naştere la delirurĭ furioase saŭ fără-nţeles» [1]), totuşĭ e reală, dovadă *alucinaţia* şi însăşĭ *simularea* nebunieĭ, ce se întîlneşte tocmaĭ la psihopaţĭ. Acelaş autor a stabilit cu deplin succes nebunia epileptică a luĭ Macbeth, clasîndu-l printre *criminaliĭ-înnăscuţĭ.* Din analizarea textuluĭ tragedieĭ Hamlet [2]) am ajuns la concluzia, că eroul principal prezintă aceĭaşĭ psihoză, nebunia epileptică. Deosebirea în acţiunea acestor două creaţiunĭ desăvîrşite, decurge, după părerea noastră, din temperamentele acestor personagiĭ: Macbeth e îndrăzneţ, activ, brutal, pe cînd Hamlet e sensitiv, abulic; Macbeth are temperamentul (*colérique*), bilios, Hamlet, pe cel atrabilios (*melancolic*) al celor vechĭ.

1) *Enrico Ferri.* Criminels dans l'art et la littérature in Bibl. de Philos. contemp. trad. (un fragment) de M. Rusu in Rev. Modernă din 21 Oct. 1901.

2) *William Shakespeare.* Hamlet, trad. din englezeşte de *Adolphe Stern.* Toate citaţiile din studiul de faţă se referă la ediţia II în Biblioteca pentru toţĭ, editura Alcalay 1905.

Pentru expunerea păreriĭ de maĭ sus, vom trata despre ereditatea, caracterul, nebunia şi în fine despre amorul luĭ Hamlet.

I. **Ereditatea**. In actul I Hamlet afirmă: „deşi sînt *născut* şi chĭar *crescut* cu datina aceasta, e un nărav, a căruĭ călcare e maĭ de lăudat decît urmarea-ĭ. *Aceste chefuirĭ ameţitoare*, ne-aduc defaĭmă şi dispreţ în lume; ne zic beţivĭ" (pag. 33). In aceasta înclinăm a vedea eredoalcoolizmul şi alcoolizmul personal al luĭ Hamlet, cauză eminamente psihopatogenă şi în special epileptogenă. Mama luĭ prezintă «viţiul» unuĭ *libido* excesiv. Soţul eĭ—(Hamlet-tatăl)—spune despre dînsa: «dar cum nu veĭ ademeni *virtutea* chĭar dacă ar peţi-o *desfrînarea* în chip dumnezeesc, aşa şi **pofta**, *de-ar fi împărechĭată cu un înger, se satură de un pat ceresc şi aleargă după hoĭturĭ»* (p. 39), ĭar asupra aceluĭaş subĭect ea însăşĭ mărturiseşte: «*în suflet văd adîncĭ şi negre pete ce nu se pot stîrpi»* (pag. 115). Aşa dar, pofte sexuale nepotolite.

In fine unchiul săŭ Claudius e alcoolic, ucigaş—fratricid—şi incestuos.

Din toate acestea reesă, că ereditatea nervoasă a luĭ Hamlet e foarte încărcată.

II. **Caracterul personal.** *Abulia* saŭ paralizia voinţeĭ este fără îndoĭală nota fundamentală în caracterul acestuĭ eroŭ, fapt relevat de toţĭ autoriĭ. Interesul vital al tragedieĭ stă în răzbunarea omoruluĭ săvîrşit de Claudius; Hamlet *doreşte cu trup şi suflet* să-şĭ răzbune, avînd «temeĭ, voinţă (recte dorinţă) şi mijloace» pentru aceasta. De la începutul pĭeseĭ şi pînă la sfîrşitul eĭ azistăm la cea maĭ penibilă frămîntare a eroului doar-doar va păşi odată la traducerea în faptă a cugetuluĭ săŭ arzător, dar.... acţiunea se rezolvă numaĭ în invective, în insulte şi nu se traduce în fapt. Hamlet e din acest punct de vedere un *infirm al voinţeĭ normale*: «e vădit că *am ficat de oaĭe şi-s lipsit de fiere, ca să-mĭ amărască jugul*—altfel aş fi îngrăşat de mult toţĭ corbiĭ cu hoĭtul ăstuĭ rob« (p. 78). Aci se face aluzie de sigur la teoria veche a temperamentelor. In locul voinţeĭ normale, chibzuite şi susţinute, Hamlet prezintă o iritabilitate (faiblesse irritable) şi suggestibilitate, adică: reacţiile luĭ aŭ caracterul brusc, *exploziv*-violente dar de scurtă durată, cînd le

are—şi e lipsit de iniţiativă pînă a fi jucăria împrejurărilor momentuluĭ.

In cursul drameĭ este a se deosebi două faze cu totul diferite în personalitatea luĭ Hamlet şi anume: una quasi-normală, în care predomină abulia, lipsa de energie a voinţeĭ; şi alta bolnavă, epizodică, paroxistică, în care desfăşură o activitate neobicĭnuită, particulară. Aceasta se va lămuri la descrierea nebunieĭ luĭ. In prima fază Hamlet e însufleţit de frumoase sentimente morale—veritabile—ca onoarea şi demnitatea ranguluĭ săŭ, prietenia, etc., atuncĭ e curtenitor, foarte simpatic, bucurîndu-se de o popularitate întinsă; —ĭubita luĭ îl descrie astfel: «limbă de-nvăţat, *ochiĭ de curtean şi spadă de ostaş*, speranţa, *floarea acestuĭ stat, oglinda datineĭ şi ţinta ochilor....*» (p. 87). Inzistăm în deosebĭ asupra «*oglinda datineĭ*» avînd adică normal simţul în privinţa valoareĭ legilor şi uzurilor sociale şi conformîndu-se lor.

Pe lîngă sfera voinţeĭ şi afectelor vom nota şi sfera intelectuală propriŭ zisă. In această privinţă inteligenţa sa se rîdică cu mult deasupra aceleĭa a celor dinprejurul săŭ. Hamlet este un eroŭ, nu al acţiuneĭ, ci al inteligenţeĭ. Hamlet e prototipul *intelectualuluĭ de geniŭ*. Inteligenţa sa ageră, cultivată admirabil, dispune de o vervă strălucită, şi de un talent superior de artist dramatic: vederile luĭ filozofice, dar maĭ ales asupra menireĭ arteĭ dramatice sînt geniale (p. 88- 90).

Shakespeare, artist dramatic incomparabil (dar artist în deplina putere a cuvîntuluĭ, adică autor şi actor ca şi *Molière)*, prin gura luĭ Hamlet şi-a expus ideile sale personale asupra arteĭ dramatice. Este de admirat intuiţia genială a luĭ *Shakespeare*, care a făcut să răsară floarea cea maĭ delicioasă a inteligenţeĭ superioare pe tulpina agrestă a nevropatieĭ. In adevăr Hamlet este tipul unuĭ degenerat superior, un geniŭ («progenerat») cu inteligenţa excepţional de fericită, supranormală, pe cînd sfera voinţiĭ luĭ este congenital oprită în dezvoltare—chircită. Defect grav, pentru practica vieţiĭ cu vicisitudinele eĭ aspre. Abuliciĭ nu pot corespunde şi îşĭ simt dureros această incapacitate: de aci depresiunea, pesimizmul, care la uniĭ e rezemnare, la alţiĭ provoacă o reacţie, revoltă nimicitoare. Aceasta e obîrşia revolteĭ luĭ Hamlet în celebrul monolog: «*A fi saŭ a nu fi*».

III. **Nebunia luĭ Hamlet.** Vorbind despre existenţa unei psihoze la Hamlet, *E. Ferri* afirmă că uneorĭ însuşĭ Hamlet îşĭ dă seamă de nebunia luĭ. Aşa este. Şi totuşĭ *E. Ferri* susţine că nebunia luĭ Hamlet e *lucidă*. In Psychiatrie, autoriĭ, maĭ ales francezĭ, prin nebunie lucidă—*folie raisonnante*—înţeleg o psihopatie cu anomaliĭ originare—permanente decĭ—ale caracteruluĭ, (ca în *mània lucidă, paranoia combinatoria saŭ persecutaţiĭ persecutori* şi în fine nebunia morală *(moral insanity)*. Orĭ toţĭ pacienţiĭ aceştia nicĭ odată şi cu nicĭ un chip nu-şĭ daŭ samă de nebunia lor, nu o recunosc nicĭ odată. Dacă *E. Ferri* a înţeles prin nebunia lucidă a luĭ Hamlet numaĭ pur şi simplu faptul, că îşĭ dă samă de dînsa, ĭar nicĭ decum *folie raisonnante* propriŭ zisă, atuncĭ nu se poate preciza de ce natură anume este această nebunie a luĭ Hamlet, cunoscute fiind o mulţime de psihoze, în care bolnaviĭ pot să-şĭ dea sama de boala lor mentală. Dar nu în acest sens se pare, că *E. Ferri* califică nebunia luĭ Hamlet, că ar fi lucidă, ci pe motivul că nu prezintă nicĭ delirurĭ furioase, nicĭ fără-nţeles. Şi în acest caz, de oarece se ştie, că bolnaviĭ—maĭ corect *anomàliĭ*—caracteruluĭ nu delirează, (înţelegîndu-se prin aceasta de obiceĭ *ideĭ delirante*, fără înţeles), rezultă că *E. Ferri* tot în această categorie îl pune pe Hamlet. Psihopaţiĭ din această categorie alcàtuesc un grup aparte de *antisociali*, prin fàptul că aŭ *„tendinţe delirante“*, adică conduita lor e antisocială. Aceştĭ bolnavĭ din fire aŭ agenezia simţuluĭ moral, ceea ce nu le permite a-şĭ da samă de noţiunea şi valoarea uzurilor şi legilor sociale.

Orĭ, Hamlet am văzut că-ĭ „oglinda datineĭ“; am maĭ văzut, că uneorĭ e conştient de nebunia luĭ. Decĭ nu e atins de nebunia lucidă. Nu e atins de aceasta şi prin faptul, că, contrar opinieĭ luĭ *E. Ferri,* are delirurĭ şi furioase şi fără-nţeles, cum vom vedea maĭ jos.

Pentru a stabili aceasta, trebue să ne ţinem strict de textul pieseĭ, în care tipul luí Hamlet, după cum recunoaşte *E. Ferri*, este „peint de génie“. Să vedem maĭ întîĭ, ce zice Hamlet, cînd îşĭ dă samă de nebunia luĭ ?

„Toţı ştiŭ aci şi aţĭ aflat de sigur, că-s *bîntuit de o crudă rătăcire*. Tot ce am făcut, ce poate crud atinge onoarea, firea

simţul vostru, o declar aci de nebunie. Fost-a Hamlet ce pe Laertes, necinsti? Nu. Dacă *Hamlet şi-a eşit din fire* şi insultă pe Laertes, Hamlet nu o face, Hamlet o tăgădueşte. Ce dar o face? Nebunia luĭ (p. 176—177).

Astfel îşĭ justifică Hamlet uciderea luĭ Polonius, insulta luĭ Laertes etc. şi-ĭ cere „ertare", să-l *„achite"*. Drept aceasta vom cerceta împrejurările, în carĭ aŭ avut loc aceste fapte grave, spre a putea vedea dacă e saŭ nu responzabil.

Hamlet spune că atuncĭ şĭ-a eşit din fire. Dovadă că nebunia e reală, cum am spus de la început, pentru *E. Ferri* ca şi pentru toţĭ, e alucinaţia şi simularea. Cînd cineva e convins irefutabil de realitatea alucinaţiilor sale, de sigur e *„alienus a se"*.

Insă, ceĭa ce complică analiza, e faptul netăgăduit, că Hamlet, înzestrat cu un talent minunat de actor, adesea „e smintit prin vicleşug". De aceea la fiecare pas trebue să luăm bine seama dacă nu avem aface cu o scenă de nebunie simulată. Vom cumpăni acest fapt.

Să vedem cînd are alucinaţiĭ Hamlet? *E. Ferri* semnalează faptul că are alucinaţiĭ vizuale şi auditive, fără a studia cadrul psihic, în care apare acest simtom. Tocmaĭ acest cadru, starea mentală a luĭ Hamlet cînd vede năluca tatăluĭ săŭ pentru prima dată, este schiţat în text cu toate trăsăturile esenţiale, pentru ca să ne putem pronunţa asupra natureĭ comiţiale a nebunieĭ luĭ.

Hamlet în doliu, abătut, veghind pe la miezul nopţeĭ cu amiciĭ săĭ, în mijlocul conversaţieĭ, vede d'odată năluca tatăluĭ săŭ, se îngrozeşte şi rosteşte printre altele: „...pocind noaptea nouă, *tonţilor natureĭ*, să ne zguduĭ firea cu *grozave gîndurĭ*, carĭ *covîrşesc priceperea* din sufletele noastre" (p. 34). Năluca îĭ face semn, s-o urmeze. Hamlet o porneşte, prietenii îl reţin, el se smuceşte, le scapă şi fuge zicînd: «*Destinul meŭ mă chiamă şi îmĭ face cea maĭ mănuntă vînă în corp, vîrtoasă ca nervuĭ leuluĭ Nemeic*» (p. 36). Hamlet se opreşte la un loc, şi somează pe vedenie să-ĭ comunice ce vrea. Incepe dialogul alucinatoriŭ în care Hamlet între altele spune: «*ţinut sînt să te ascult*»—Spiritul—Şi *să răzbunĭ, cînd veĭ fi auzit*?» ĭar maĭ încolo: «*răzbună al săŭ mîrşav, infam omor!* (alucinaţie imperativă de omucidere) Hamlet «*Grăbeşte a mĭ o spune* ca cu aripĭ ĭuţĭ ca gîndul dragosteĭ *să zbor la răzbunare*». Spiritul: «*Parĭ dispus şi aĭ fi maĭ trîndav* ca buruĭana, cea grasă, care putrezeşte pacînic pe al Letheĭ mal, *de n-aĭ lucra aci*» (p. 37—39). Cînd aude că Claudius e făptaşul, Hamlet exclamă: «O sufletu-mĭ profetic! Unchiul meŭ!» (Bănuĭala luĭ confirmată).

Vedenia zicînd: «*Adio! nu mă uita!*» dispare. Imediat după acestea Hamlet îşî zice: «Ţine-te inima mea, *voĭ nervĭ nu îmbătrîniţĭ pe loc*, ci daţi-mĭ un puternic sprijin. *Să nu te uit? Nu, nu*, bĭet spirit, *cît timp memoria va locui în capu-mĭ ameţit.... Porunca-ţĭ singură să vieţuiască în cartea şi volumul minţeĭ mele*» (p. 40–41); apoĭ îşĭ *notează în tăbliţe*, grozava destăĭnuire şi în fine *jură răzbunare*. In acel timp prieteniĭ, carĭ îl căutaŭ, îl abordează, îl întreabă curioşĭ ce i s-a întîmplat, ĭar Hamlet le răspunde cu «*vorbe rătăcite, fără şir*».

In această scenă avut-a Hamlet delirurĭ furioase orĭ fără înţeles? Vorbele rătăcite şi fără şir indică un delir fără înţeles. In capodopera dramatică se înţelege nu se înşiră faptele morbide aşa de fidel cum se prezintă în natură, ci în vederea unuĭ anumit scop: efectul artistic. Aşa alucinaţia luĭ Hamlet e împărtăşită şi de amiciĭ luĭ Hamlet; aceştia aŭ văzut-o maĭ întîĭ şi-ĭ comunică faptul luĭ Hamlet, care se pune la pîndă. E chestie de technică artistică, scenică.

Toi aşa şi cu vorbele fără şir. Din text ar reeşi că Hamlet le spune într-adins pentru ca să-şĭ ascundă gîndul, nevoind să comunice nimănuĭ cele întîmplate luĭ.

Să fie oare toată scena de maĭ sus simulată? E inadmisibil prin faptul, că Hamlet e convins, crede necondiţionat în spusele alucinaţieĭ. Se prea poate ca la urma urmeĭ să refuze confidenţe şi să divagheze. Dar noĭ vom vedea, că această aĭurare poate să fie şi epilogul turburăriĭ psihice schiţate maĭ sus.

Să vedem căreĭ psihoze corespunde această turburare psihică?

Inceputul brusc, teatral; groaza, fără motiv obiectiv ci numaĭ subiectiv—alucinaţia—; propulsiunea irezistibilă, fără rost, spre fugă cu caracter de *fatalitate* (destin); convulsia tonică a tuturor muşchilor (vînele, *ce fatal* ĭarăşĭ, se încordează ca nerviĭ leuluĭ nemeic), caracter din cele maĭ importante; fuga; delirul alucinatoriu cu alucinaţia imperativă de omucidere, de asemenea foarte simptomatic; starea de stimulare culminantă a activităţeĭ, contrastînd cu starea de abulie «trîndăvie», cînd e în toată firea; apoĭ sensaţia de «îmbătrînire pe loc a nervilor» consecutivă aceleia de o vigoare leoniană; strădania, prin toate mijloacele posibile, de a nu uita, caracter de extremă importanţă ĭarăşĭ, zugrăvind amnezia; toate, înşirate admirabil în tragedie în ordinea aceasta,

nu fac, de cît să descrie măestrit o criză *intelectuală* de *morbus herculaeus*, un *grand mal intellectuel*, cu turburarea psihică caracteristică stăreĭ *crepusculare*, în care se menţionează pînă şi sensaţia de «capu-ameţit»

Toate întîmplările acestea aŭ loc înainte de a se fi decis Hamlet să simuleze nebunia. In simulare există un motiv puternic spre a simula nebunia: un interes urgent. La Hamlet înainte de nălucă, aşa ceva nu există; după, însă, el recurge la acest mijloc spre a-şĭ atinge scopul vital, răzbunarea. De aceea eliminăm simularea. De alt-fel creşterea energieĭ musculare pe măsură ce este împedicat de a fugi, cum şi faptul, că se zmunceşte din mînile a treĭ inşĭ, stare în care după cum vom vedea maĭ jos, Hamlet mărturiseşte că devine «periculos» pentru cel maĭ tare om chĭar, aceasta nu poate fi simulat, ci e fără îndoială ceva morbid. Aşa în cît, chĭar cuvintele fără şir în starea de istovire nervoasă post-paroxistică aparţine de sigur toropeleĭ, înceţăriĭ mentale, cum se vede în asemenea cazurĭ.

(va urma)

VALENTIN BUDE

ODATĂ ŞI AZĬ

după Anastasius Grün.

Cînd îmĭ alintam ĭubita
Ş-o sorbiam dintr-o privire,
Ah, ce des visam la moarte,
La eternă despărţire.

Jar acum la groapa-ĭ rece
Gîndu-mĭ este la ĭubire,
Şi la prima sărutare
Dela prima întîlnire!

VALENTIN BUDE

Doĭ călătorĭ

dupǎ Anastasius Grün

Ceĭ doĭ tovarăşĭ bunĭ plecară,
Să vază munţiĭ, mîndra ţară,
S-asculte taĭnele păduriĭ,
Să simtă farmecul naturiĭ.

Pe unul însă moda-l face
A nu lăsa natura-n pace,
Ş-acela, cînd se-ntoarce-acasă
Şi lumea umblă să-l descoasă,

Pe unde-a fost şi ce-a văzut,
Răspunde silnic, abătut:
Ah, cer albastru, soare, norĭ
Şi codri, lacurĭ, luncĭ şi florĭ.

Dar ce duĭos şi mişcător
Răspunde-al firiĭ ĭubitor:
Heĭ, cer albastru, soare, norĭ,
Şi codri, lacurĭ, luncĭ şi florĭ!

Zwei Heimgekehrte

Zwei Wanderer zogen hinaus zum Tor,
Zur herrlichen Alpenwelt empor.
Der Eine ging, weil's Mode just,
Den Andern trieb der Drang in der Brust.

Und als daheim nun wieder die Zwei,
Da rückt die ganze Sippe herbei,
Da wirbelt's von Fragen ohne Zahl:
Was habt ihr gesehn? Erzählt einmal!

Der Eine drauf mit Gähnen spricht:
Was wir gesehn? Viel Rares nicht!
Ach, Bäume, Wiesen, Bach und Hain
Und blauen Himmel und Sonnenschein.

Der Andere lächelnd dasselbe spricht,
Doch leuchtenden Blicks, mit verklärtem Gesicht:
Ei, Bäume, Wiesen, Bach und Hain,
Und blauen Himmel und Sonnenschein!

Sfat bun

dupǎ Rudolf Baumbach

Fireşte, nu-ĭ de loc frumos
Din partea scumpeĭ tale:
Pe tine-ndrăgostit lulea
Să mi te ĭea la vale.

Dar, prietine, nu le huli
Pe toate pentru una:
Aicĭ nu-ĭ pretutindenea,
Odat' nu-ĭ totd-auna!

Şi nu sări din puţ în lac,
Din dragoste în apă,
Ci bea vîrtos la vin, căcĭ el
De vaĭ ş-amar te scapă.

ROMULUS SEVASTOS

Observaţiunĭ asupra constituţiunii zonii de gres carpatic din judeţul Neamţ

Cercetărĭ făcute în excursiunea cu eleviĭ şcoaleĭ fiilor de militarĭ din Iaşĭ de la 12—21 Maiŭ 1905,

(Urmare)

De la Bălţăteştĭ, pe valea Cracăuluĭ Alb, muntele Sas, Dealul Doamneĭ Hangu, pînă în părîul Hangu la Botoenĭ [1]).

Incepînd de la răsărit în dealul Gindăul lîngă Bălţiteştĭ, întîlnim Saliferul reprezentat prin argile vinete sfărmicioase cu stratificarea nedistinctă. El se poate vedea în ripa de lîngă şoseaua Crăcăoanĭ-Bălţiteştĭ, la obîrşia părîuluĭ Slatina. Cu aceleaşĭ caractere se prezintă şi la Bălţiteştĭ şi în dealul Balauruluĭ.

Urmînd în sus Cracăul la poalele de mĭază-zi a dealuluĭ Pĭetricica-Bălţiteştĭ, chĭar în malul părîuluĭ se arată argilele vinete salifere acoperite de gres cu calcită.

Intrînd în satul Magazia valea se strîmtează, munţiĭ apropiindu se. De îndată ni se înfăţişează lîngă şosea pe stînga văeĭ un munte conic, în care depozitele de gres cu calcită sînt dezgolite pînă la o înălţime de 18 metri. Examinînd ruptura stîn-

1) Ziua de 14 şi 15 Maiŭ.

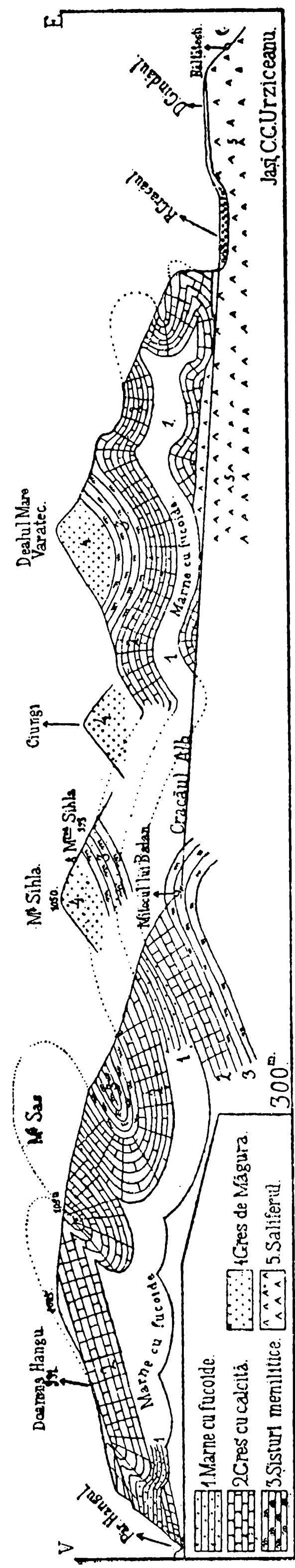

Fig. 2. Secţiune schematică pe valea Cracăuluĭ Alb şi prin M-tele Sas.

cilor am recunoscut ţiţina anticlinală a unuĭ creţ plecat către răsărit cu direcţiunea N 60 Vest, avînd înclinarea de 40° spre apus. Flancul normal a dispărut din pricina eroziunilor; există însă maĭ profund în stîncă, ceĭa ce vedem direct e ţiţina şi flancul răsturnat. Imediat spre vest se vede o a doua ţiţină anticlinală culcată în al celaş sens. Şi la confluenţa pîrăuluĭ Ţiganuluĭ bancurile de acelaş gres se pleacă spre vest.

Urmînd de la Magezie în sus valea Cracăuluĭ Alb se arată în malul drept abrupt argila saliferă dezgolită pînă la 6 saŭ 8 metri înălţime şi pe o lungime de maĭ mulţĭ km., ĭar bolovaniĭ de pe şes sînt din gresiurile cu calcită, ceĭa ce ne indică, că pe coaste se află acest gres.

Secţiunea prin dealul Mare Varatec este sintetică. Am readus în planal întîiŭ depozite, ce le-am observat cu altă ocaziune maĭ departe spre N tot în această direcţiune.

Gresul de Măgura (Oligocen superior) există în munţiĭ de la vest de M-rea Agapia la Cruce şi la Agapia din Deal, unde chĭar pe un bloc de stîncă *«in situ»* se află o inscripţiune comemorativă a uneĭ vizite a M. S. Regeluĭ Carol.

Gresul de Măgura se piezintă massiv formînd enorme stîncĭ goale dintr-o bucată, în care nu se poate distinge urme de stratificaţiune. Pe alocurĭ gresul se macină dînd naştere la un nisip

alb saŭ galbăn din cauza oxiduluĭ de fer. Stînca constitue o creastă cu muchea către răsărit, ĭar către apus se înclină uşor. (Agapia la Cruce, Sihla, Coasta Dobreanuluĭ j. Neamţ).

Acest gres zace peste schisturile menilitice rîdicate mult pînă aproape de verticală. Schisturile sînt brune în place subţirĭ cassante, alterîndu-se se acopăr de o patină galbenă. Intre păturile schisturilor se văd chĭar concreţiunĭ de silex rîşinos menilit (pe drumul de la Agapia din Deal).

Schisturile le putem urmări în baza munteluĭ Muncel, lîngă şoseaua, ce conduce către M-rea Agapia. Păturile deşi formează numeroase cute şi faliĭ oblice prezintă o înclinaţiune generală către apus, prin urmare şi aci creţiĭ sînt plecaţĭ spre răsărit.

Sub ele găsim gresiurile cu calcită, ce se văd în strîmta vale a pîrăuluĭ din dosul mînăstiriĭ, a căror bolovanĭ acopăr micul şes, adunîndu-se în şirurĭ neregulate şi amintind întru cîtva dispoziţiunea morenelor laterale.

Maĭ jos am figurat marnele cu Fucoide, care se arată pe părîul Agapia mult maĭ sus de mînăstire şi prezintă două speciĭ de Fucoide: *F. intricatus* şi *F. targioni.*

Marnele cu Fucoide sînt inferioare gresiilor cu calcită, atît la Pipirig în muntele Preluca, cît şi pe valea Buhalniţeĭ şi pe valea pîrăuluĭ Hangu, pe dealul dinspre nord de Boboteni. Coastele formate din aceste marne expuse spre soare, rămîn despădurite, în aceste din urmă două localităţĭ, pe cînd cele expuse către mĭază-noapte sînt acoperite de conifere. Menţionez numaĭ fără a trage vreo concluzie, că coasta de pe stînga Cracăuluĭ Alb expusă spre sud oferă o mare suprafaţă pentru păşune şi fînaţ. (Nu am avut timp, să urcăm această coastă, căcĭ distanţa fixata de parcurs în acea zi era foarte mare).

Gresul de Măgura se arată de asemenea in culmea Sihlea şi la schitul cu acelaş nume.

De la Mitocul luĭ Balan am urcat muntele Sas pe poteca numită drumul mare saŭ drumul Hanganilor, odinioară mult maĭ frecventat, însă astăzĭ impracticabil, căcĭ decînd s-a construit şoseaua pe la Petru-Vodă, aproape toată comunicaţiunea se face pe acolo.

La poalele M-teluĭ Sas chĭar în promotoriul, ce priveşte

confluenţa Cracăuluĭ Alb cu părîul Sas, găsim schisturile menilitice în foĭ subţirĭ marnoase brune alternînd cu rarĭ straturĭ de gres silicios. Stratificaţiunea lor arată două îndoituri uşoare şi partea de nord se scoboară maĭ mult.

Ele se acopăr de gresiurĭ cu calcită plecate către vest.

Urmează marne cu suprafaţa albă, ca şi cele din malul Bistriţeĭ în faţa cafeneleĭ turceştĭ de la Pĭatra, pentru a succeda gresiurile cu calcită înclinate tot în acelaş sens [1]).

Maĭ sus apare o buclă de schisturĭ menilitice, cuprinsă între gresiurile cu calcită, care se continuă neîntrerupt pînă deasupra Bobotenilor formînd creasta munteluĭ Sas şi Doamneĭ Hangu prezintînd în acelaş timp două cute plecate spre răsărit.

Dealul deasupra Bobotenilor e alcătuit din marne, ce se albesc la suprafaţă şi care prezintă Fucoide.

In ce priveşte vrîsta gresiilor cu calcită şi a marnelor cu Fucoide rezultă incontestabil din alte cercetărĭ ale noastre cît şi din secţiunea prezentă, că marnele cu Fucoide sînt inferioare gresiurilor.

In muntele Cernegura de la sud de Pĭatra avem chĭar în faţa poduluĭ în malul Bistriţeĭ marnele albe la suprafaţă şi brune înlăuntru, peste cari urmează gresiurile cu calcită, ĭar deasupra lor vine un conglomerat brecie cu fragmente de calcar alb Neocomian şi cu micĭ fire verzĭ avînd *Numulite micĭ*, *Orbitoide*, *Polipieri* şi *Bryozoeri*, *ce ni permit al sincroniza cu Oligocenul inferior* [2]).

Deasupra lor sînt schisturile menilitice şi apoĭ gresul de Măgura.

Urmează de aci, *că gresiurile cu calcită şi marnele cu Fucoide sînt eocenice.*

Prezenţa ţîţîneĭ anticlinaluluĭ de gresiurĭ cu calcită la marginea externă a lanţuluĭ muntos ni arată, că mişcarea de îm-

---

1) Aci elevul Petrovicĭ a găsit un frumos exemplar de viperă *(Pelias berus)*, ce s-a obţinut cu capul nesfărmat şi se află acum în colecţiunea şcoaleĭ militare.

2) Aceste conglomerate se aseamănă cu cele de Tîrgul Ocna (Feţele Tîrguluĭ) studiate de W. Teisseyre „Zur geologie der Bacauer Karpathen. I. KK. geol. R. 1897, p. 572, raportate la Oligocenul inferior şi numită *paturile de la Tîrgul Ocna* (Die schichten von Tirgu-Ocna).

pingere vine dinspre Sud-Vest. Flancul răsturnat al cuteĭ se razimă pe salifer, maĭ mult chĭar, Saliferul formează substratum acestuĭ flanc pe o distanţă de maĭ mulţĭ kilometri pe valea Cracăuluĭ Alb.

In muntele Sas avem o serie de depozite, ce se succed în mod invers, ea formează deci flancul răsturnat al uneĭ nappe, care a fost împinsă către răsărit şi a alunecat peste argilele salifere [1]).

Valea Bicazuluĭ.

Cele maĭ vechĭ date geologice asupra văiĭ Bicazuluĭ de la frontiera Chisirig şi până la gură le aflăm într-o dare de samă de d-l Em. Teodorescu [2]) şi un rezumat al eĭ de d-l I. Nădejde [3]).

Din cauză, că această revistă se găseşte cu greŭ astă-zĭ, cred folositor a cita indicaţiunile referitoare: «Păturile *Rossfeldice* aŭ fost examinate în una din rupturile naturale, ce prezintă în stînga valea Bicazuluĭ; formaţiunea constă din gresiurĭ cu grăuntele fin şi din schisturĭ argiloase suriĭ cu undulaţiunĭ şi neregularităţĭ pe feţele lor, semănînd une orĭ cu rosăturile, ce le lasă apa de ploaĭe, unde a şerpuit pe un pămînt slab şi umed; alte orĭ ridicăturile şi impresiunele aŭ forma vermiculară, elipsoidală etc., orĭ o formă neregulată. Suprafaţa lor e tot-deauna netedă şi dese orĭ cu un aspect unsuros; gresiurile maĭ cu samă sînt străbătute de vine de spat, ear pe feţele schisturitor se văd impresiunĭ foarte frumoase şí bine păstrate de Fucoide. *Avînd în vedere aceste caractere şi raporturite de stratificaţiune cu terîmurile sedimentare megieşe d-l Cobălcescu identifică aceste depozite cu depozitele Rossfeldice* ale geologilor nemţĭ, făcînd parte din rîndul Neocomian, din diviziunea schisturllor şi gresiurilor superioare de Teschen».

Aceste păturĭ le indică de la muntele Sima, pînă la gra-

1) In ziua de 15 Maiŭ, după un parcurs de vreo 30 km., am cantonat foarte bine sara în Răpciunĭ. Găsesc indispensabil a aduce mulţumirile mele d-luĭ Primar Stefănescu din comuna Hangu, pentru atenţiunea şi amabilitatea, ce mi-a aratat în totdeauna cit şi pentru concursul şi zelul ce a pus în încuartirarea elevilor.

2) Dare de samă despre excursiunea geologică a elevilor şcoaleĭ normale superioare din Iaşĭ sub conducerea d-luĭ Cobălcescu în vara 1888. Contemporanul, anul VI-lea 1888 No. 10 pag. 350—366.

3) Desfiinţarea biurouluĭ geologic. Contemporanul, anul VII, 1889 pag. 137—160.

niță și dincolo în Transilvania pe valea Jidanuluĭ, unde a văzut bolovanĭ dintr-un conglomerat studiat de Herbich în basenul Jidanuluĭ, și considerat de el ca maĭ vechiŭ decît depozitele Rossfeldice decĭ Valanginian. Conglomeratul se află și în muntele Lopoșoroc.

Păturile Rossfeldice sînt acoperite la muntele Sima de *gresiul massiv de Godula (Godula sandstein* saŭ *Jamnasandstein)* Gressiul e masiv tare, fără schisturĭ argiloase și marnoase și foarte bun pentru pavele. El se întinde de la sud vestul munteluĭ Sima pînă la Stînca Vulturuluĭ (probabil Piatra Corbuluĭ) De aci și pînă la muntele Cozmițĭ (în valea Bistrițeĭ) ar urma un alt gres, gresul de Tarcăŭ, pe care il raportează la *depozitele cu Exogyra columba. Depozitele de Godulă* reprezintă *Gaultul* și cele cu Exogyra *Cenomanianul.*

Vom observa că aceste determinărĭ ale luĭ Cobălcescu nu eraŭ bazate de cît pe raporturĭ stratigrafice și caractere petrografice, ĭar nicĭ de cum pe observațiunĭ paleontologice.

La acea epocă se credea încă în constanța caracterelor petrografice pe marĭ întinderĭ, dar și în gresiurile carpatice nivelele nu pot fi stabilite de cît prin fosile și K. M. Paul [1]), cunoscutul geolog al acestor depozite, ni spune, că diferitele facies ale Flysch-uluĭ se pot întîlni la orĭ-ce nivel stratigrafic al săŭ de la cele maĭ vechĭ pînă la cele maĭ nouă, și prin sine însușĭ aŭ puțină valoare cînd nu conțin straturĭ cu fosile. Probabil, că Cobălcescu n-a avut mare confiență în diagnozele date, căcĭ n-a publicat nimic relativ la ele.

In 1894 d-l V. Uhlig a găsit forme asemănătoare cu *Aptychus Didayi* în valea Bicazuluĭ aproape de granița romîno-transilvană în calcarurĭ marnoase de culoare deschisă, ce alternă cu gresiurĭ calcare cu hieroglyphe, pe care le-a raportat la Neocomian.

Maĭ tîrziŭ în 1897 profesorul V. Uhlig chĭar figurează o zonă neocomiană în o mică schiță de hartă.

In ziua de 18 Maĭ am cercetat valea Bicazuluĭ.

La frontiera Chisirig în malul stîng la 300 m. de la vama romînă se află o ruptură descoperită maĭ mult prin stabilirea tera-

---

1) Iahrbuch K. K. G. R. 1888 p. 718.

samentuluĭ căeĭ ferate de exploatațiune a pădurilor de pe Chisirig și Fageţel[1]) (Fig. 3).

In această ruptură se arată schisturile marnoase sure și gresiurile calcar cu hieroglyphe (1) plecate cătră vest, în care profesorul V. Uhlig a găsit forme asemănătoare cu *Aptycus Didayi* și deci ele aparțin la Neocomian. Funicularul, care sue pînă la 1172 metri, tae o groasă manta de Berglehm cu bolovanĭ marĭ de gres cu firul fin, ĭar sus la mașina funicularuluĭ se află un schist grafitos negru.

Scoborînd valea Bicazuluĭ spre Neagra, urmează aceleașĭ schisturĭ marnoase și la gura Negreĭ, apare un gres masiv (2). Malurile fiind acoperite nu am putut stabili relațiunea între aceste deposite.

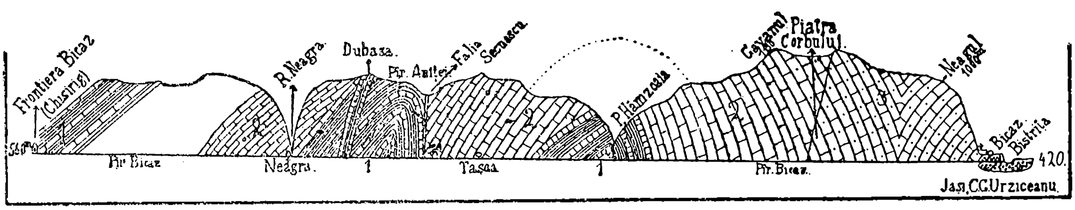

Fig. 3.

Gresiurile sînt plecate spre vest.

Către Tașca apar din noŭ schisturile marnoase (1) desgolite pe o mare întindere tot în malul stîng și la pîrăul Aniţeĭ există o falie care readuce gresiurile masive la nivelul schisturilor. Gresul masiv se exploatează în acest punct. Am avut chiar ocaziunea, să azistăm la exploziunea a 3 mine cu praf.

Falia se prelungește către nord în interiorul munteluĭ Dubassa și în ea curge micul pîrăŭ al Aniţeĭ, care nu se scoboară pe direcțiunea falieĭ pînă în valea Bicazuluĭ, din cauză că și a astupat îmbucătura prin materialul cărat de el însușĭ. Schisturile prezintă păturĭ de gres fin îndoite în mod semnificativ. In

1) Calea ferată Chisirig Bicaz are o lungime de 15,700 m. construită, ĭar 8 km. de la Neagra pînă la gură nu sînt încă gata. Două km. sînt de funicular, din care 1500 de la Făgețel spre valea Bicazuluĭ și restul pe versantul opus către Bistra. Funicularul e în linie dreaptă, dar are și o curbă în jos de Piciorul Comoreĭ. Terenul fiind fugător s-aŭ construit numeroase lucrărĭ de artă pentru întărire. Calea a fost procedată și executată de inginerіĭ Charles Letourneur și Th. Dobrescu. De la Bistra pe m. Piatec este o altă cale ferată de exploatațiune, care scoboară către (Tulgeș) pasul Bistricioara.

fotografia alăturată (fig. 4) figurează un accident, în care un strat de gres e întors de două orĭ în formă de S, pe cînd schisturile atît cele de deasupra cît şi cele de dedesupt aŭ straturile drepte după stratificaţiunea generală. In A bucla e ruptă şi capetele îndepărtate. Această dispoziţiune ne aminteşte figurile obţinute în mod artificial prin experienţele de laboratoriŭ ale luĭ Daubrée asupra lamelor apăsate la capetele lor.

Deşi straficaţiunea generală a schisturilor e înclinată către apus. Totuşĭ unghiurile se schimbă de maĭ multe orĭ proba mişcările intense, la care aŭ fost supuse. Maĭ mult încă, cred că această figură indică direcţiunea mişcăriĭ. Anume mişcarea s-a făcut de la apus către răsărit. Indoiturile pătureĭ

Fig. 4.

de gres s-aŭ produs în timp ce schisturile fiind supuse la apăsare laterală nu formeseră încă anticlinalul din spre răsărit de accidentul nostru. De îndată ce a avut loc îndoitura anticlinaluluĭ, elasticitatea schisturilor fiind satisfăcută, pătura de gres, care nu maĭ putea, să se întindă din cauza neelasticităţeĭ sale, a trebuit, să se rupă, pentru ca partea despre răsărit de A să urmeze extensiunea schisturilor pînă la desăvîrşita epuizare a elasticităţiĭ lor. Şi fiind-că anticlinalul se află la est de pliul în formă de S, mişcarea a trebuit necesarminte, să se execute în acest sens, adecă de la apus către răsărit.

La falia de la părîul Aniţeĭ gresiul masiv (2) este plecat

spre apus şi cu aceĭaşĭ înclinare îl urmărim în malul stîng de la Taşca pînă în apropiere de îmbucătura păriuluĭ Hamzoaĭa, unde apare concordant sub el flancul apusan al unuĭ anticlinal de schisturĭ marnoase şi bancurĭ de gres fine (1), schisturile sînt fisile (se desparte în place subţirĭ) cu suprafaţa satinată şi cu hieroglyphe. Aceste depozite sînt tot aceleaşĭ schisturĭ, ce le întîlnim de la Chisirig, ele sînt echivelente cu *schısturile marnoase cu kyeroglype de la Sobassa*[1]) în care am găsit *Hoplıtes neocomiensis* d'Orb., *Ancyloceras* şi *Hamites* şi pe care le-am raportat la *schisturile superioare de Teschen=schisturile de Ropianca (Neocomianul superior).* Şi aci ele se află sub gresiul masiv, de asemenea se găsesc şi păturĭ subţirĭ de gres cu fire cărbunoase. Coasta sudică a munteluĭ Hamzoaĭa e alcătuită dintr-un anticlinal de schisturĭ marnoase. Pînă aci valea Bicazuluĭ este largă de ½ km. căcĭ riul a utilizat bolta anticlinaluluĭ alcătuit din aceste depozite maĭ lesne de atacat de cît gresul masiv.

După podul de peste Bicaz în aval de Hamzoaĭa rîul tae flancul oriental al anticlinatuluĭ amintit, ale căruĭ păturĭ se văd dezgolite pînă la o mare înălţime (90 m.) şi rîdicate pînă aproape de verticală. Tot aci în mod concordant peste schisturĭ apare gresul masiv (2) în mod foarte evident, ĭar valea se strîmtează mult şi coastele sînt abrupte de ambele laturĭ. Rîul urmează flancul oriental al acestuĭ gres masiv cu aceiaşĭ inclinaţiune către răsărıt pînă la Piatra Corbuluĭ.

Gresul e calcar, se topeşte foarte lesne în HCl, rămînînd numaĭ firile de nisip şi foiţele de mica. El e gălbiŭ pe suprafaţă proaspătă, grosiar şi fără schisturĭ alterne. Straturile sale sînt groase de la 50 –60 cm., alte orĭ maĭ mult de un metru. El se aseamănă întocmaĭ cu cel de la *Poiana Teiuluĭ*[2]) în care am găsit *Belemnites minımus* Lister *fossilă, ce mĭ-a permis, să-l raportez la Gault.*

La Piatra Corbuluĭ găsim un alt gres cu boabele maşcate pînă la 2 mm. Păturile sale sînt rîdicate vertical acoperind concordant depozitele precedente. El arată o schimbare în

---

1) Sur l'âge des grès carpathique de Roumanie. Bulletin de la Société géologique de France. 4-me Série, Tome II, pg. 375, 1902.

2) Ibidem.

condițiunile de sedimentație și formează baza uneĭ nouă seriĭ. Acest gres se aseamănă cu cel de la Farcașa, unde am găsit un *Turrilites* și care l-am raportat la *Cretaceul superior* cu probabilitate *Cenomanian* ca și cel din Mt. Tomnatic din Bucovina, numindu-l *gresul cu Turrilites de la Farcașa.*

Gresul este micaceŭ dar maĭ compact, maĭ tare decît precedentul, are maĭ puțină mică, vînăt înlăuntru și brun la exterior, alternă cu schisturĭ mărnoase maĭ mult saŭ maĭ puțin dezvoltate, în unile nivele firul devine potrivit. Alteorĭ bancurile groase de gres alternă cu schisturĭ fine micacee și păturĭ maĭ subțirĭ de gres galbene micacee.

Urmînd cătră gura Bicazuluĭ îl vedem plecat spre răsărit, apoĭ înclinația se schimbă spre vest, astfel îl constatăm pe stînga văeĭ în muntele Neagu pe de o parte, cît și în valea Bistrițeĭ în fața Bisericeĭ unde are aceĭaș înclinațiune cu direcțiunea N. 43°V. Deci avem aci flancul occidental al unuĭ anticlinal paralel cu direcțiunea Bistrițeĭ dela Mărcenĭ-Bicaz. La poalele m. Neagu spre Bistrița se află o mică terrasă de 18 metri deasupra rîuluĭ.

Valea Bicazuluĭ e transversală pe lanțul carpatic prelungindu-se dincolo de creasta munților în Transilvania. Probabil că și ea e datorită unuĭ fenomen de captură ca și alte multe văĭ transversale din Carpațĭ. Această părere se poate justifica prin faptul, că de la Hamzoaia și pînă la frontieră domină depozitele neocomiene reprezintate prin schisturĭ marnoase, care se întind și în Transilvania pe valea Jidanuluĭ și în care eroziunea s-a putut efectua foarte lesne. Porțiunea cea maĭ greŭ de pătruns este la poalele munteluĭ Gavanu, adică de la piscu Bueacelu și pînă la Piatra Corbuluĭ, unde rîul tae gresul masiv de Poiana Teiuluĭ (Gault) și de aceia și astăzĭ găsim aci un strîmt gîtlej. De îndată ce această regiune e fost tăiată de vechiul Bicaz partea din amont pînă la creastă s-a despoiat ușor după bolta anticlinaluluĭ adîncindu-se repede și progresarea regulăriĭ profiluluĭ s-a făcut de aseminea iute de tot.

Rîul Bicaz în Romînia are o lungime de 13 km. cu un curs în stare divagantă. Valea prezintă un strat subțire de aluviunĭ. Albia majoră atinge cel mult lățimea de 500--600 m.

după cum am văzut la Tașca și Hamzoaĭa. Albia minoră foarte capricioasă schimbîndu-se necontenit acopere întreg șesul cu prund și bolovanĭ, de aceia la Tașca se fac digurĭ cu piloțĭ de brad bătuțĭ cu berbecul în pămînt, pentru a înfrîna cursul și a cîștiga un teren nebîntuit de inundațiunĭ.

Pe icĭ și colo se maĭ văd incă resturile uneĭ terase quaternare [1])

Valea Tarcăuluĭ

După cum văzurăm maĭ sus din darea de samă a d-luĭ Teodorescu [2]), Cobălcescu raporta depozitele de gres masiv de Tarcăŭ atît cele din valea Bistrițeĭ la confluența rîuluĭ, cît și cele aflate iu basenul Tarcăuluĭ pe ambele coaste, la *depozitele cu Exogyra Columba –Cenomanian.* Atît e tot ce se știe în privința alcătuireĭ geologice a aceste văĭ

Tarcăul afluent pe dreapta Bistrițeĭ la 4 km. maĭ jos de Bicaz, are cursul săŭ torențial închis într-o strîmtă și monotonă vale împădurită de toate părțile.

Sălbătăcia, ce domina cu desăvîrșire această vale cu cîțĭ-va anĭ maĭ înainte, a dispărut astăzĭ în fața munceĭ stăruitoare a omuluĭ, care pătrunde în creeriĭ munților spărgînd stincile și aruncînd podurĭ peste prăpăstiĭ pentru a exploata secularele pădurĭ de brazĭ și molifțĭ, bogăție nesecată a țăreĭ. Astfel pe unde cu 10 anĭ maĭ înainte singur cu greŭ te puteaĭ avînta în siguranță, acum o cale ferată de format mic pentru exploatațiunea coniferelor te duce comod pînă sub vîrful Ardelelor pe o lungime de 23 km. și o altă ramură lungă de 7 km. pe părîul Brateș în sus pînă la Bobeica. Totodată ocupațiunea continuă, ce se oferă lucrătorilor pentru întregul an, face ca să se stabilească o populațiune în punctele principale, clădindu-șĭ case în bune condițiunĭ higienice, ĭar pe de altă parte mulțĭ dintre lucrători străinĭ rămînînd acolo se romanizează.

---

1) In ziua de 18 Maĭ la 8 oare sara am plecat de la frontiera Chisirig și după un marș forțat de 2 oare parcurgînd 13 km. ne-am reîntors în Bicaz, unde cantonasem și în ajun. Profit de această ocaziune de a aduce mulțumirile mele d-luĭ Armășescu Administratorul domeniuluĭ Bicaz pentru urbanitatea, cu care m-a primit, pentru concursul și indicațiunile ce mi le-a dat, cît și administrațieĭ comunale pentru încuartirarea elevilor.

2) Dare de samă a excursiuneĭ etc. Contemporanul 1888.

La gura Tarcăuluĭ valea este sinclinală, căcĭ păturile de gres masiv numit de Tarcăŭ, ce se exploatează în malul stîng al Bistriţeĭ. sînt înclinate de ambele părţĭ cătră talveg. Le-am observat în malul stîng al rîuluĭ în dreptul poduluĭ de peste Bistriţa, ĭar în cel drept lîngă terasa, pe care e instalată calea ferată.

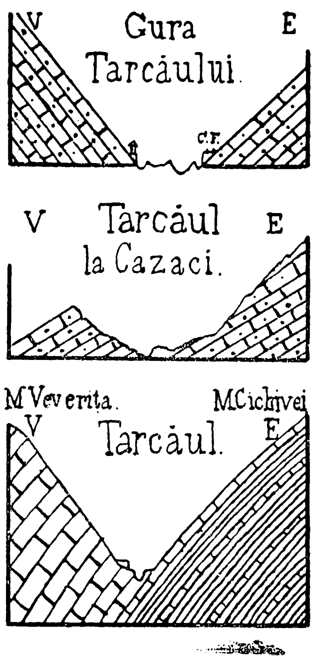

Fig. 5. Secţiunĭ transversale pe valea Tarcăuluĭ [1])

Acest gres urmează fără întrerupere de la Bicaz şi presintă acelaş aspect şi constituţiune, decĭ trebue să l raportăm tot la *gresul cu Turrilites de Farcaşa—Cenomanian.*

Albia rîuluĭ e pe stînca vie arătînd straturile gresiuluĭ dezgolite pe muche, încît cursul se resfiră în numeroase şuviţe aşezate pe haugaşurĭ naturale determinate prin suprafaţa de stratificare a gresiuluĭ şi o alta accidentală de eroziune. Straturile fiind plecate cătră apus ni arată, că cursul s-a mutat tot cătră răsărit rozind maĭ mult acest mal.

De la Cazacĭ păturile de gres masiv încep a se arata în malul stîng. Şi această dispoziţiune se menţine pînă dincolo de pîrăul Adînc, Tarcăul tăind din ce în ce maĭ mult flancul oriental de gres. De la piscul Aţa începe gresul în bancurĭ foarte groase=Gresul de Poĭana Teĭuluĭ (Gault).

Cu vreo 500 metri maĭ în amont de confluenţa pîrăuluĭ Adînc în malul drept al Tarcăuluĭ (muntele Cichiveĭ) ĭes la iveală schisturĭ marnoase, pe cînd malul stîng (muntele Veveriţeĭ) e format tot din gresiurile Gault. Inclinaţiunea rămîne aceĭaşĭ către apus, încît schisturile marnoase se prezintă în stratificaţiune concordantă sub gresul de Poĭana Teĭuluĭ.

---

1) Clişeele figurilor din această lucrare sînt datorite elevuluĭ meŭ Pîrvu Boerescu, care se interesază în mod special de rocile şi mineralele din ţară.

Constituţiunea petrografică a schisturilor marnoase este aceïaşĭ ca şi a schisturilor marnoase din valea Bicazuluĭ de asemenea şi relaţiunile stratigrafice faţă de gresul Albian, căcĭ zace sub el, decĭ ele reprezintă Neocomianul şi trebuesc raportate la *schisturile marnoase cu hieroglyphe de la Sabassa.*

La Schitul Tarcăŭ ambele ţărmurĭ sînt alcătuite din schisturĭ marnoase plecate tot spre vest. Icĭ colo se văd dezgolite pe suprafaţa de stratificaţiune. Această formaţiune am urmărit-o pînă la Ardeluţa.

La schit avem o terasă de aluviunĭ cu 20 metri maĭ sus de albia rîuluĭ.

Această terasă se întinde în mod continuŭ la poalele munteluĭ Zimbruluĭ pe stînga Tarcăuluĭ, în faţa Bîtceĭ Răchiţeĭ pe dreapta, ĭar la confluenţa părîuluĭ Ardeluţa ea o mare dezvoltare şi e tăĭată de calea ferată, ceĭa ce ni permite a studia constituţia eĭ. Ea e alcătuită din bolovanĭ rotunzĭ de gresiurĭ sure de Tarcăŭ în mărime de la 10—25 cm. saŭ chĭar şi maĭ marĭ amestecaţĭ cu argilă galbănă Berglehm.

Din cele ce preced, rezultă că valea Tarcăuluĭ e o vale longitudinală, paralelă cu creasta Carpaţilor. Ea a fost stabilită la început după un sinclinal alcătuit din gresul de Tarcăŭ; ĭar în urmă cursul mutîndu-se necontenit spre răsărit a ros gresul şi valea deveni monoclinală. Astfel de la Ardeluţa pînă la părîul Adînc valea e monoclinală în schisturĭ marnoase, de aci şi pînă la Cazacĭ e tot monoclinală în gres Gault şi apoĭ în cel de Tarcăŭ, pentru a deveni sinclinală la gură [1]).

Nu pot termina această lucrare fără a pune în adevărata lumină confirmarea prevederilor relative la vrîsta gresiurilor carpatice în ce priveşte nivelele cretacee stabilite de ĭubitul nostru profeser G. Cobălcescu, de care o scumpă şi duĭoasă amintire ne leagă.

---

1) Excursiunea pe valea Tarcăuluĭ (19 Maiu) a fost o adevărată sărbătoare, graţie intervenţiuneĭ autorităţilor judeţiene, azistenţeĭ d-luĭ Primar I. Şova, un veteran din războĭul independenţeĭ, a d-luĭ secretar Toncu şi maĭ cu samă dărnicieĭ d-luĭ *Giacomuzzi*, care ni-a oferit un copios dejun la Brateş, cît şi a companieĭ Török şi Dobreanu, reprezintate prin d-l Bogdan, care ni-a procurat plăcerea de a încheia excursiunea prin o masă rustică.

După cum se vede din cele expuse maĭ sus, împrejurărĭ favorabile mi-aŭ succes, să găsesc cîte va fosile, care aŭ stabilit în mod cert: 1) că *marnele de la Sabassa sînt Neocomiane=schisturile superioare de Teschen=depozitele de Ropianca* saŭ cu *depozitele Rosfeldice*, prin urmare şi cele de la Taşca, Hamzoaia pe Bicaz, ca şi cele de la Ardeluţa pe Tarcăŭ sînt echivalente. 2) Gresiul masiv de la Poĭana Teĭuluĭ fiind adevărat Godula Sandstein prin prezenţa luĭ *Belemnites minimus* Lister de aceĭaşĭ vrîstă, trebue să fie şi cel de la Gavanul (Sima) pe rıul Bicaz, ca şi cel de la Aţa pînă la părîul Adînc pe Tarcăŭ. 3) In fine gresul cu *Turrilites de Farcaşa* e echivalent cu cel de la Bicaz·

Mă simt deci măgulit şi cu inima înălţată, că prin cercetările, ce le continuŭ în această regiune din 1899, am putut aduce un prinos de recunoştinţă memorieĭ aceluia, ce mĭ-a insuflat pentru întîĭa oară ĭubirea de ştiinţă, adeverind după 17 anĭ prevederile sale şi făcînd, să înainteze pe calea indicată de el stratigrafia gresiurilor carpatice.

VALENTIN BUDE

Cîntec

după Marie von Ebner-Eschenbach.

Ades un cîntec scurt cetind
Fiorĭ de farmec te cuprind,
De ce? nu înţeleg.

— De ce? Poetu-a pus în cînt
Sonore vorbe, ritmul sfînt
Şi sufletul întreg.

N. A. BOGDAN

Un moment trist din istoria Iașului

Valurile întîmplărilor de tot soiul ce trec peste noroade, le fac să îndure lovituri grele și păgubitoare, fie vremelnic, fie pentru un viitor maĭ mult saŭ maĭ puțin îndelungat; asemenea loviturĭ însă, dacă n-aŭ pricinuit decît o rană materială poporuluĭ încercat, nu sînt atît de amare și nesuferite, ca atuncĭ cînd ele aduc jignirĭ și umilințĭ în demnitatea și amorul propriŭ al aceluĭ popor, saŭ al fruntașilor săĭ conducătorĭ.

Una din clipele cele maĭ dureroase din trecutul nostru istoric, este desigur aceea cînd, în luna luĭ Fevruar 1821, o năvălire neașteptată a unuĭ număr de grecĭ înarmațĭ, sub conducerea Prințuluĭ Alexandru Ipsilante,—se revărsă asupra capitaleĭ Moldoveĭ, vîrînd groaza și jalea în cetățeniĭ săĭ pacĭnicĭ.

In scopul de a elibera Elada, patria grecească, desub jugul turcilor, Ipsilante dezertă din armata rusească, unde fusese angajat, și strînse prin banĭ și făgăduințĭ marĭ un număr însemnat de volintirĭ, adunațĭ din diferite localitățĭ și de diferite națiĭ, grecĭ, bulgarĭ, sîrbĭ, albanejĭ, etc., între carĭ crezu că va putea înjuga și pe romînĭ, spre a merge să se războĭască cu armata turcească de peste Dunărea și să distrugă fără doar și poate însușĭ Imperiul turcesc!

Dar pentru îndeplinirea unuĭ atare vis descreerat, inițiatoruluĭ *Eterieĭ* îĭ trebuia și ceva paradă, ceva slavă în ochiĭ acelora pe carĭ el voia să-ĭ ducă la o salhana sigură; și cel întăĭ lucru la care se gîndi, odată ce se văzu stăpîn pe soarta Iașuluĭ, fu acela de a trimete poroncă Mitropolituluĭ țăreĭ, Prea Cucernicul Veniamin Costache, să ĭeasă împreună cu tot clerul întru întîmpinarea sa, și să slujească o Dumnezeĭască liturghie, spre a chema asupra întreprindereĭ eteriștilor slava și ajutorarea cerească.

Porunca luĭ Ipsilante fiind însoțită de amenințarea de a trece sub foc și sabie întreg orașul, Veniamin văzu că nu are

la îndemîna sa nicĭ un mijloc de a se împotrivi, căcĭ regimul fanariot domnia încă asupra întregeĭ țărĭ, pus sub sceptrul luĭ Mihail Suțu, grec și el cașĭ Ipsilante.

Adunîndu-se decĭ toată improvizata armată grecească în curtea Mînăstireĭ Treĭ-Sfetitele, Ipsilante și cu întregul săŭ stat-major ascultară în biserică liturghia oficiată de Veniamin și clerul săŭ, după care Prea Sfîntul Arhipăstor al Moldoveĭ fu invitat a încinge însușĭ sabia de Comandant al instigatoruluĭ Eterieĭ. Odată această scenă petrecută, alaĭul întreg eșĭ în curte, și Ipsilante, dezvălind steagul «Independențeĭ Eladeĭ», pe treptele unuĭ monument funerar din cimitirul Mînăstireĭ, pronunță un discurs învăpăiat de îmbărbătare a întregeĭ sale holote, care, entuziasmată de cuvinte patriotice și sforăitoare, jură exterminarea întreguluĭ neam mahometan.

Odată cu această cuvîntare, Alex. Ipsilante a împrăștiat între populația iașană un mare număr de proclamațiĭ către poporul moldovan, prin care îșĭ arată scopul acțiuneĭ sale, proclamațiĭ cari se află reproduse în volumele V și VI ale *Uricaruluĭ* de Teodor Codrescu.

Acest curios moment istoric se găsește perpetuat astăzĭ prin un tabloŭ, desenat și litografiat de un oarecare Vincentz Katzler, tipărit de Ioh. Höfelich și editat de F. Riedegger din Viena (Austria), tabloŭ ce pare a fi contemporan evenimentuluĭ sus-citat. In el se vede Ipsilante, avînd la stînga sa pe Mitropolitul Veniamin, iar în fața lor staŭ, în diferite poze, care de care maĭ teatrale, o mulțime de grecĭ îmbracațĭ ca de serbătoare, îngenunchind și jurînd credință și supunere Șefuluĭ Eterieĭ, care ține dezvălit deasupra capuluĭ săŭ un mare steag cu inscripția... în nemțește «*Unabhängigkeit*», adecă *Independența !*.

De va fi fost comandat de cineva desenatoruluĭ Katzler acel tabloŭ maĭ tîrziŭ, saŭ de va fi fost schițat chiar în momentul părăziĭ, nu știŭ. Ceeace e maĭ interesant însă din el, pentru noĭ Ieșeniĭ, este că în fund se vede biserica Treĭ-Sfetitelor, avînd acoperemîntul în forma care i s-a dat acum din noŭ de către restauratorul Lecomte du Noüy, lucru ce fusese criticat în ultimul timp de uniĭ pretinșĭ cunoscătorĭ aĭ arhitectureĭ monumentelor noastre istorice. Probabil decĭ că acoperemîntul bisericeĭ a fost refăcut după 1821, cu care prilej i s-a dat forma ce avea înainte de actuala restaurare.

Deasupra tablouluĭ vorbit stă scrisă următoarea inscripție: *Fürst Alexander Ypsilanti pflanzt auf dem Hauptplatze zu Iassy die Fahne der Unabhängigkeit*; care se traduce astfel: *Prințul Alexandru Ipsilante înfipge pe piața principală din Iașĭ steagul Independențeĭ !*

Acest tabloŭ fiind aproape necunoscut pînă acum, am crezut că e bine a-l reproduce, reducîndu-l dela formatul saŭ de 33×42.

El reamintește unul din momentele cele maĭ triste ale istorieĭ Iașuluĭ și ale națieĭ noastre întregĭ.

Prințul Alexandru Ipsilante înfipge pe piața principală din Iașĭ steagul Independențeĭ!

TEODOR T. BURADA

Inceputul teatruluĭ în Moldova

XI

Publicul care era nerăbdător să vadă începîndu-se iarăşĭ reprezentaţiunile trupeĭ franceze, ce eraŭ aşa de plăcute şi bine primite, se întreba care să fie oare cauza că guvernul nu ĭea nicĭ o dispoziţiune în ceĭa ce priveşte teatrul, ce acuma încetase cu totul. Incepuse luna luĭ Noemvrie, şi teatrul tot nu se deschisese încă; nu era altă distracţiune în capitala Moldoveĭ, decît *Cozmorama neamţuluĭ Çarol*, care cu ***învoirea Adgieĭ*** se aşezase în dughenile Paşcanuluĭ, în ziua de 6 Noemvrie 1837 [1]).

Paolo Ciabatti însă, fostul casier şi coasociat al trupeĭ fraţilor Fouraux, văzînd că teatrul era ameninţat a se distruge cu desăvîrşire, în dorinţa luĭ cea mare de a-l vede iarăşĭ în splendoarea în care fusese odinioară, se hotărăşte a nu-l lasa în părăsire. De aceĭa asociindu-să cu Théodore Gaffrey, reînoeşte cererea către guvern ca să li să deĭe lor antrepriza Teatruluĭ de

1) Della pentru comedianţĭ citată maĭ sus şi aflată la Arhiva Comuneĭ Iaşĭ.

de Varietățĭ, pentru stagiunea anuluĭ 1837—1838, cu condițiune ca eĭ să aducă o trupă de actorĭ francezĭ, cari să joace vod‹ev›ilurĭ, cemediĭ și micĭ opere, dînd și o zi pe săptămînă pentru reprezentațiunile moldoveneștĭ, —date de eleviĭ Conservatoruluĭ filarmonic-dramatic, și despre care vom vorbi maĭ departe—pentru care reprezentațiunĭ vor da gratis atuncĭ și decorurile ce sînt în ființă la acel teatru, îndatorindu-să guvernul pentru aceasta, a le da o subvențiune de 600 galbenĭ. Aceste condițiunĭ primindu-se de Ocîrmuire să și încheĭe contractul ce urmează, care e scris în romînește și în limba franceză[1]):

Condract ci se urmează între Stăpînırea Moldavieĭ și între DD. Ciabati și Teodor, întrebuințătoriĭ teatruluĭ franțuzesc.

Art. 1-iŭ. DD. Ciabati și Teodor să îndatoresc a aduci la Eşĭ, pentru această iarnă o trupă de actorĭ franţujĭ vrednicĭ de a da vodevilurĭ, comediĭ și alte asemene pĭese precum și micĭ opere, cari nu vor ave marĭ greutăţĭ, să îndatoresc încă de a îndeplini orchestrul întocmaĭ după cerirea publiculuĭ.

Art. 2-le. Decoraţiile și straile care la fieştecare reprezentaţie se fie întocmaĭ potrivite cu pĭesa și totdeauna în bună stare, se vor face cu cheltuelile întrebuinţătorilor.

Art. 3-le. Trupa este alcătuită cu întrebuinţătoriĭ ca numaĭ pe earna aceasta, și va da cel puţin patruzecĭ de reprezentaţiĭ cari se vor începe cu cît maĭ îngrabă se va pute.

Art. 4-le. Cit pentru casa teatruluĭ vor lua o în chirie Dumnealor întrebuinţatoriĭ, cari se îndatoresc a face toate tocmirile trebuincioase și tot odată se așeze cu cheltuelile lor toate înlesnirile aîntrăriĭ precum şi a eşireĭ după cum să cere de către poliţie.

Art. 5-le. Stăpînirea dă întrebuinţătorilor şase sute galbenĭ pe care le plătește în giumatate la deschiderea teatruluĭ și giu matate în mijlocul abonamentuluĭ.

Art. 6-le. Cu toate aceste alcătuirĭ, întrebuinţătoriĭ vor ave voe ca să facă publiculuĭ bal maske, reprezentaţiĭ dramaticeştĭ, precum şi altfeliŭ de reprezentaţiĭ cari se vor da în sala teatruluĭ şi pe lîngă aceasta vor ave voe de a ţine și bufetul.

---

1) Dosarul Departamentuluĭ trebilor din năuntru No. 113 din 1836—1846, pag. 58 aflat la Arhiva statuluĭ din Iașĭ.

Art. 7-le. O zi pe septămînă afară de duminica şi zilele hotărîte la reprezentaţiile franţuzeştĭ se va da pentru Moldoveneştile reprezentaţiĭ, şi teatru precum şi decoraţiile ce se găsesc întrînsul, se vor da fără nicĭ o plată la trupa Moldovenească, ĭar cît pentru celelalte cheltuelĭ, această de pe urmă se va însărcina.

Art. 8-le. Preţul logiilor d'intăĭ rînd pentru 40 reprezentaţiĭ vor fi de 30 galbenĭ, pentru al doile de 20 galbenĭ, iar pentru benuar 25 galbenĭ, şi a foteliuluĭ saŭ scaunile închise de 8 galbenĭ, preţul parteruluĭ şi a întrăriĭ vor fi cum aŭ fost şi maĭ înainte.

Art. 9 le. Reprezentaţiile nu se vor pute face almintrele de cît după ce maĭ înainte le va găsi cu cale comisia ce va fi hotărîtă pentru aceasta de Ocîrmuire.

Art. 10-le. Pentru ostenelile şi cheltuelile ce aŭ făcut întrebuinţătoriĭ într-acest an, pentru ca să aĭbă aicĭ o trupă precum şi pentru silinţa care eĭ vor ave ca să se mulţumească Ocîrmuirea şi publicul, li se dă protimisis şi pentru ceilalţĭ anĭ dicît la orĭ şi care altu va propuni condiţie asupra ţinereĭ teatruluĭ, în orĭ şi ce feliŭ de reprezentaţie, în vreme ce şi întrebuinţătoriĭ vor face tot aceste propunerĭ şi vor făgădui tot acest feliŭ de îndestulărĭ.

Iaşĭ, 19 Noemvrie 1837.

(Semnaţĭ) *Paulo Ceabatti, Théodore.*

Indată după închierea acestuĭ contract, antreprenoriĭ Ceabatti şi Théodore, întră în corespondenţă cu Filhol directorul trupeĭ franceze din Odessa, spre a o aduce în Iaşĭ, şi în acelaş timp închele contracte cu actoriĭ vechĭ ce nu apucase încă a se duce din ţară în urma morţiĭ luĭ Baptist Fouraux. După aceasta se îngrijesc de pĭesele ce aŭ a se juca şi a alcătui repertorul teatruluĭ, precum şi despre oare-care noĭ măsurĭ ce urma a să lua înăuntru ogrăziĭ teatruluĭ spre a se înlesni trecerea trăsurilor şi a se împedeca înbulzeala publiculuĭ, precum şi de a se înlătura sfădăliile ce necontenit eraŭ cu funcţionariĭ de serviciŭ aĭ poliţieĭ.

Aşa eĭ în conformitate cu art. 9 din contract, se îndreptează cu rugăminte către comisiunea teatrală ca aceasta să se pronunţe asupra pĭeselor ce aŭ a alcătui

repertorul stagiuneĭ anuluĭ 1837—1838. Comisiunea însă văzînd sîrguința antreprenorilor teatruluĭ şi jertfele cele marĭ ce fac spre a mulțămi publicul, precum şi cunoştința lor practică, aŭ lasat pe sama lor alegerea pĭeselor ce se vor juca. Despre aceasta și despre oarecare noaĭ măsurĭ luate de antreprenorĭ în ceĭa ce priveşte menținerea ordineĭ ce este a se păzi la eşirea din teatru, iată ce găsim în *Albina Romînească* No. 79 din 6 Oct. 1838:

«Antreprenoriĭ teatruluĭ franțez din Eşĭ, întrebuințînd a lor sirguință și cele maĭ marĭ jertfe întru de a cîştiga încuviințarea publiculuĭ, comisia însărcinată cu inspecția teatruluĭ, după cerirea antreprenorilor, aŭ lasat întru a lor alegere pĭesele care aŭ alcătuit repertoriul anuluĭ de acum. După aceste, ea nădăjdueşte cum că nemerirea reprezentațiilor se va închizăşlui maĭ mult prin cunoştința practică a D-sale antreprenorilor.

Luîndu-se oare-care nouă măsurĭ înlăuntru ogrăziĭ teatruluĭ, țintitoare de a înlesni trecerea trăsurilor și de a feri îmbulzirea și certile ce se nasc adese orĭ între oameniĭ de slujbă, D-lor abonațiĭ sunt poftițĭ a îndatori pe vezeteiĭ lor, de a se aşaza la locul ce li se va rîndui, și carele va fi însemnat cu No. lojeĭ lor şi de a nu se mişca din loc de cît numaĭ cînd vor fi chemațĭ, și aceasta spre a împedeca amestecarea și întîrzierea pricinuită din lipsa rînduieliĭ la eşirea din teatru».

Directorul Filhol răspunde din Odessa că primeşte propunerile făcute de antreprenoriĭ Ciabatti și Théodore, și că se gătesc de drum spre a veni în Iașĭ.

In urma acestuĭ răspuns să publică prin Albina romînească No. 99 din 16 Dec. 1837, un anunciŭ prin care se face cunoscut publiculuĭ, că Teatru se va deschide în curînd, arătîndu-se și prețul abonamentuluĭ pentru 40 de reprezentațiĭ. Iată acel anunciŭ:

„Trupa actorilor Franțezĭ de la Odesa avînd a sosi aicĭ fără intîrziere, persoanele care ar dori a să abona la reprezentațiile teatruluĭ Franțez, vor pute a se adresui la D-luĭ Ciabatti la teatru.

Prețul abonamentuluĭ pe 40 reprezentațiĭ:

Loja ranguluĭ întăĭ	30	galbenĭ
— Benioar	25	„
— Loja F	20	„
— Foteil	8	„

Persoanele carĭ aŭ făcut cerire, a li se pastra lojele, sunt poftite de a lua a lor biletur̆ inainte de 21 a curgătoareĭ, fiind că după această epohă, administraţia Teatruluĭ le va întrebuinţa în alt feliŭ".

Tot publicul care vedea că teatrul francez era ameninţat a se închide, s-a bucurat în urma acestui anunciŭ, aşteptînd cu cea maĭ mare nerăbdare sosirea actorilor franţezĭ de la Odessa.

Inainte însă de a se deschide teatrul francez vine în Iaşĭ pe la începutul luneĭ Decemvrie 1837, Charles Rappo, cu o trupă de gimnasticĭ, ce maĭ fusese în Iaşĭ — pe la anul 1836, după cum am văzut — şi începe la teatru de varietăţĭ *comediile meşteşugurilor sale cu compania sa de Herculĭ* [1]).

---

1). Găsind o dare de samă în Albina romînească No. 99 din 1837 Dec. 16, în care se vede modul cum e descrisă impresia ce a lasat în public exerciţiile de gimnastică făcute de Charles Rappo, găsim nimerit a o da aicĭ. Iat-o:

„Dl. *Şarl Rappo* care în asămănarea anticuluĭ Eraclis, prin a sale lucrărĭ aŭ umplut de mirare apusul, aflîndusă acuma în a sa călătorie cătră răsăritul Europeĭ, ne-aŭ dat aicĭ mărturisirea a puterii şi a ghibăcieĭ sale vrednice de mirare.

„Dl *Rappo* între a sale eserciţiĭ atletice este maĭ presus de toţĭ Eraclizii ciĭ noĭ, însă el maĭ face şi aceia care nime altul nicĭ aŭ cugetat înaintea sa, cu mînĭ saŭ cu picioarele azvîrle în sus pînă la podul teatruluĭ o mare boambă de tun, pe care o primeşte pe vre un punct a trupuluĭ săŭ, ce maĭ înainte îl însemnează, une orĭ pe braţ, alte orĭ pe vîrful degitelor şi une orĭ pe ceafă; după aceia aruncînd de noŭ această înfricoşată unealtă cu maĭ mare putere, o primeşte pe creştetul capuluĭ săŭ ce-l acoperit numaĭ cu un mic coĭf, şi aceasta cu un har zimbitor prin care se maĭ astîmpără oare ce spaima în care se află privitorul de a vede zdrobită titva sumeţuluĭ de ar fi ea şi de bronz.

„In toate aceste ecserciţiĭ atitudele (poziţia) sale sînt nobile şi simple, imitate (copiarisite) după statuele antice, şi-I daŭ aerul interesant de o statue însufleţită.

După toate acestea, ca cum iar părea pre uşoare lucrările sale pe pămînt, face zborul săŭ în aer. Intr-o înălţime de 18 palme, ţiinduse cu un singur braţ întins de o plasă de fier verticală, care rotează iute, uneorĭ chiar ca Iroiĭ luĭ Osian înarmat cu o lance uriaşă, samănă călcînd nouriĭ cu repede al săŭ pas, şi alteorĭ ca vulturul răzamat pe a sale aripĭ, plutind în aer cu linişţire.

„Intr'un cuvînt dacă d. Rappo ar fi trăit în veacurile mitologhieĭ

Reprezentațiunile teatruluĭ francez carĭ eraŭ așa de mult așteptate, încep la 8 Dec. 1837 și merg fără întrerupere pînă la 28 Aprilie 1838[1]) Antreprenoriĭ teatruluĭ îșĭ dădeaŭ toate silințele și făceaŭ tot ce le era prin putință ca trupa lor să meargă progresînd și să aducă mulțumire obștească publiculuĭ. Piesele ce se jucaŭ eraŭ din cele maĭ frumoase și de valoare artistică. Publicul ce frecventa teatrul era numeros, și mulțumit de modul cum eraŭ interpretate piesele ce se jucaŭ.

In timpul acestor reprezentațiunĭ pe la începutul luneĭ Ianuarie 1838, tînărul Neculaĭ Luchian—care maĭ tîrziŭ devine unul din ceĭ maĭ marĭ artiștĭ în rolurile comice—să sue pentru prima dată pe scena teatruluĭ ca diletant, împins de focul sacru al arteĭ, și joacă o piesă în limba romînescă, împreună cu Dimitrie Gusti și Gh. Stihi, carĭ eraŭ pe atuncĭ elevĭ în conservatorul filarmonic-dramatic[2]).

Pe la finele luneĭ Fevruarie 1838, pe lîngă reprezentațiunile teatruluĭ francez, vine pentru distracțiunea publiculuĭ trupa *Madameĭ Brojnitz*, care începe să joace la Teatru de Varietățĭ *comediile sale cu jocurĭ mehanice și gimnastice*[3]).

Despre mersul și numărul reprezentațiilor date în stagiunea teatrală 1837—1838 de trupa luĭ Filhol, găsim o dare de samă în Albina romînească No. 30 din 17 Aprilie 1838, pe care o dăm aicĭ. Iat-o:

„Imprejurările care umbla să ne lipsască iastă iarnă de teatrul franțez, ne-aŭ fost adus trupa d-luĭ Filol, care de la 8 Dec. urmează a da reprezentațiĭ ce sînt primite cu plăcere de publicul nostru, a căruia favorit s-a făcut Mad. Filol, precum și

---

nesmintit l-ar fi înșirat în numărul semi-zeilor (micĭ zeĭ), în epoha veacurilor de mijĭoc, l-ar fi ars ca pe un fărmăcător, astă-zĭ însă din norocire pretutindene i se hărăzesc laude și aur, încît nădăjduim cum că locuitoriĭ acestiĭ capitaliĭ, martorĭ minunatelor sale lucrărĭ, nu vor maĭ fi iconomĭ întru de aĭ da dovezĭ a mirăriĭ și a încurajăriĭ".

1) Vezĭ Albina romînească No. 30 din 17 Aprilie 1838.

2) Relațiunĭ verbale date de d-na Gabriela Luchian, soția reposatuluĭ Neculaĭ Luchian.

3) *Della pentru comedianțĭ*, No. 32 din 1837 maĭ sus citată.

d l Pelie, carele place foarte mult în comică, prin naturaleţa ce purure ştie să deïe rolurilor sale. Neîndoit lucru este, cum că pentru de a mulţemi pe un public pre doritor de nouă reprezentaţiĭ, această trupă aŭ trebuit să pue multe ostenele şi noĭ împărtăşim întru aceasta, sama care aŭ publicat administraţia teatruluĭ:

Contrandĭu *(samă)*

«Reprezentaţiile franţeze aŭ început în 8 Dec. şi se vor sfărşi în 28 April, deci numărînd acele două săptămînĭ de întrerumpere din pricina întăĭ şi acele de pe urmă săptămînĭ a Postuluĭ, peste tot se fac 97 zile, în care s aŭ reprezentat 26 pïese nouă, fără a număra pïesele din repertorul cel vechiŭ, pentru care totuşĭ sînt de nevoïe macar cîte două probe. Decĭ 26 nouă pïese în 97 zile, fac cîte două pïese pe săptămînă, lucru foarte ostenitor, avînd numaĭ două tinere dame şi o soţietate puţin numeroasă.

«Administraţia teatruluĭ franţez va fi pururea cunoscătoare pentru ajutorul şi protecţia ce aŭ bine vroit aĭ da, şi mulţămeşte tuturor persoanelor care s aŭ interesuit de buna ispravă a întreprindereĭ sale [1])».

(Urmează)

1) Din anunciul făcut în Albina romînească din 16 Dec. 1837, pe care l-am văzut că: în curînd va sosi trupa actorilor francezĭ de la Odessa, şi că *persoanele cari aŭ făcut cerire a li se păstra lojele sunt poftite a lua a lor biletur̆i înainte de 21 a curgătoareĭ*, nu corespunde cu acest *contrandiu* (samă) în care se zice că trupa luĭ Filhol venită din Odessa a început reprezentaţiile sale la 8 Dec. 1837, credem că este o eroare de dată. (Nota autoruluĭ).

Grigore Cobălcescu

Fost profesor de geologie la Universitatea din Jaşĭ.
Fost întăiul preşedinte al Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Jaşĭ
(de la înfiinţarea societăţiĭ 1888 şi pînă la incetarea din viaţă a luĭ Cobălcescu [1]) 20 Maĭŭ 1892).

1) *Arhiva*, anul III, p. 437.

ILIE GHIBĂNESCU

Incercărĭ asupra filozofieĭ istorieĭ la noĭ

La prima vedere s-ar părea că filozofia istorieĭ nu-şĭ prea are rostul în istonografia noastră, care se găseşte în primele eĭ faze de închegare ştiinţifică. Orĭcît de restrînse ar fi însă încercările de acest fel la noĭ, avem totuşĭ oamenĭ, care nu numaĭ că sînt în curent cu tot ce priveşte scrierea istorieĭ, dar aŭ intrat cu curaj în cercul acelor discuţiĭ filozofico-ştiinţifice, afirmîndu-se ca întemeĭetorĭ şi aprigĭ apărătorĭ a uneĭ noĭ doctrine. Rostul acesteĭ probleme dar devine cu atît maĭ legitim, cu cît încercările şi soluţiile propuse de istoriciĭ noştri, par a contribui cu ceva noŭ la lămurirea discuţiilor de filozofia istorieĭ.

Inainte de a intra în subĭectul nostru, ţin a lămuri şi justifica, în puţine cuvinte, titlul cu care am început, şi aceasta e cu atît maĭ necesar, cu cît obĭectul filozofieĭ istorieĭ nu-ĭ încă pe deplin fixat şi admis unanim.

Reflexiunĭ generale asupra istorieĭ omeniriĭ, privită ca o totalitate unitară şi coherentă, nu găsim decît după ivirea creştinizmuluĭ. Doctrina luĭ Cristos vine cu concepţia unităţiĭ neamuluĭ omenesc, care rupe lanţurile de fier ale deosebiriĭ popoarelor, şi le îndeamnă să se înfrăţească şi să se grupeze în jurul aceleĭaşĭ evangheliĭ sfinte şi să îmbrăţişeze aceĭaşĭ credinţă mîntuitoare. De aicĭ înainte, concepţia istorieĭ devine maĭ vastă; chipul

de a expune istoria sub forma unității și a continuității omenirii, a face caracteristica tuturor popoarelor, a discuta începuturile culturei, factorii ei determinanți, însamnă a face o istorie mai largă, cu vederi mai întinse și mai felurite, însamnă a face *filozofia istoriei.* In acest înțeles încearcă Sf. Augustin a scrie o istorie „*De civitate dei*". Cel dintîi însă care întrebuințează și intitulează o operă a sa „*Philozophie de l'histoire*" pe care mai pe urmă o editează sub alt titlu „*Essai sur les moeurs et l'esprit des nations*" e Voltaire. Acest spirit mobil, cu o erudiție vastă, de o activitate uimitoare nu se putea mulțumi cu o istorie simplă, mai mult narativă și prea puțin critică a celor ce scriaŭ, pe vremea lui, istorie. Unul din contemporanii săi ce l-a cunoscut foarte de aproape și l-a admirat, Condorcet ne spune în „Vie de Voltaire" [1]) pag. 84 „Longtemps Voltaire s'était plaint que, chez les modernes surtout, l'histoire d'un pays fûs celle de ses rois ou de ses chefs; qu'elle ne parlât que des guerres, des traités ou des troubles civils; que l'histoire des moeurs, des arts, des sciences, celle des lois, de l'administration publique, eût été presque oubliée. Les anciens même, où l'on trouve plus de détails sur les moeurs, sur la politique interieure, n'ont fait en général que joindre à l'histoire des guerres celle des factions populaires. On croirait, en lisant ces historiens, que le geure humain n'a été créé que pour servir a faire briller les talents politiques ou militaires de quelques individus et que la société a pour objet non le bonheur de l'espèce entière, mais le plaisir d'avoir des révolutions à lire ou à raconter. Voltaire forma le plan d'une histoire où l'on trouverait ce qu'il importe le plus aux hommes de connaître; les effets qu'ont produits sur le repos ou le bonheur des nations les préjugés, les lumières, les vertus ou les vices, les usages ou les arts des différents siècles".

In senzul lui Voltaire aŭ scris și cei doi predecesori ai revoluției, Montesquieus, „L'esprit des lois", J.

1) Condorcet, cunoscut ca filozof celebru și preparatorul direcțiunei pozitiviste, întemeiată științific de A. Comte. A scris o carte ce l-a făcut celebru: „*Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain*"

J. Rousseau „Discours sur l'origine et les fondaments de l'inégalité parmi les hommes“, „Contrat social“.

Cu aceste încercărī însă filozofia istorieī ca ştiinţă aparte încă nu-ĭ formată. Cu 22 de anī maī tîrziŭ după opera sus citată a luī Voltaire, la 1784 începe *Herder*, poetul critic din şcoala luī Lessing, să publice scrierea sa filozofico-istorică *„Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“*. Poetul filozof istoric desface din grupul ştiinţelor istorice o disciplină aparte, care nu maī trebue confundată şi amestecată cu istoria propriŭ zisă, şi-ĭ dă aceste'a de cercetat un cîmp deosebit de fapte: factoriī determinanţī externī şi internī aī realităţiī istorice, cu influenţa lor asupra dezvoltăriī culturiī omeneştī. După Herder, filozofia istorieī apucă două direcţiunī deosebite: a) una idealistă-subĭectivă, izvorită din filozofia luī Kant[1]), continuată şi adîncită de Fichte şi Schelling, conceputa cu totul metafizic într-un sistem maī consecvent de Hegel în prelegerile sale universitare din Berlin asupra filozofieī istorieī, ţinute între 1822—1831. Această direcţie a exercitat o tiranică înriurire asupra istoricilor germanī, încît chĭar *Ranke*, una din cele maī marī autorităţī istorice, scrie istoria sa sub influenţa eī. b) A doua direcţie, care nu maī pleacă din centrul spirituluī absolut, ca Hegel, ci din observarea reală a substratuluī social, e aşa numita direcţie *socialistă-naturalistă*. Ca percursor Bernheim[2]), citează pe Condorcet prin opera deja amintită. Filozoful francez nu face decît să indice un noŭ drum de cercetare a problemeī socialo-istorice. reluată de August Comte, în mînile căruĭa istoria devine sociologică, devine ancila sociologiae; ĭar dacă Condorcet n-a reuşit să întemeĭeze pozitivizmul, cauza, zice Comte[3]), e puţina dezvoltare a ştiinţelor pozitive, fizica, chimia, biologia din timpul săŭ. Buckles, în fundamentala sa operă „Istoria civilizaţieī în Anglia“ urmează aceĭaş cale.

---

1) Kant „Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht“.

2) *E. Bernheim* „Lehrbuch der historischen Methode“, pag. 531, Leipzig—1894.

3) *A. Comte* „Cours de philosophie positive“, Vol. IV ed. 5-me 1893. pag. 200 şi următoarele.

Ivirea darwinizmuluĭ, care a reformat aşa de profund conceptul ştiinţeĭ, după cum o prevedea însuşĭ marele Darwin: „Intrevăd în viitorul depărtat căĭ nouă de cercetărĭ încă maĭ importante. Psihologia va fi solid stabilită pe temelia aşa de bine arătată deja de H. Spencer, adică pe achiziţia necesar gradată a tuturor facultăţilor şi a tuturor aptitudinelor mintale, ceĭa-ce va arunca o lumină vie asupra origineĭ omuluĭ şi istorieĭ luĭ[1]); ivirea darwinizmuluĭ zic, aduce şi în această tînără direcţie a ştiinţelor istorice o mare prefacere. Progresul istoric al popoarelor, ca şi dezvoltarea şi perfecţionarea orĭcăruĭ individ e condiţionat de apriga şi adesa barbara luptă a existenţiĭ. O admirabilă aplicare a războĭuluĭ naţiunilor, ca o condiţie neaparată a adoptăriĭ şi perfecţionăriĭ lor avem în W. Bagehot „Lois scientifiques du developpement des nations“, unde ni se arată între altele, că leagănul civilizaţieĭ primitive e războĭul[2]). Dar darwinizmul aplicat istoriceşte, cuprindea în sine germenĭ noĭ pentru alte vederĭ. Elementele traĭuluĭ material îndeamnă pe oamenĭ ca şi pe animale să se lupte între ele, să se grupeze în societăţĭ vrăjmaşe şi să-şĭ dispute dreptul la existenţă. Aceste cucerirĭ ştiinţifice aŭ fost menite să întemeĭeze şi maĭ statornic materializmul istoric a luĭ *K. Marx*, căcĭ teoria căpăta o formulă definitivă scoasă din observarea şi experienţa trecutuluĭ. Astăzĭ, reprezentantul cel maĭ convins e *A. Labriola*: „Essai sur la conception matérialiste de l'histoire“ ed. 1902. Sociologiĭ aŭ căutat să cucerească studiile istorice ca nişte auxiliare necesare noiĭ lor ştiinţe, şi prin legile sociale să reabiliteze dreptul istorieĭ ca ştiinţă. Cel ce înfăţişează istoria ca un vast proces natural, la a căreĭ bază găsim elementele caracteristice orĭ-căruĭ proces, o eterogenitate primitivă de elementele etnice şi raporturĭ de influenţărĭ reciproce, e L. Gumplovicĭ[3]).

După cum vedem, concepţia filozofieĭ istorieĭ, de-

---

1) C. Darwin „Origine des espèces“ ed. Reinwald 1896 Paris p. 574.

2) Bagehot, pag. 41—84.

3) L. Gumplovicĭ în „der Rassenkampf Innsbruck“ 1883 şi „Grundriss der Sociologie“ Wien 1885.

parte de a fi unitară, e foarte dezbinată: unii şi maĭ ales ceĭ dintîĭ ce s-aŭ ocupat cu această disciplină, înţeleg prin ea un fel de istorie universală, scrisă sub forma uneĭ înţelegerĭ maĭ întinse, maĭ filozofice; alţiĭ şi ceĭ maĭ noĭ, o ĭaŭ drept istoria cultureĭ orĭ a civilizaţieĭ omeneştĭ, în raport cu factoriĭ eĭ determinanţĭ. Ea însă nu este şi nu trebue să fie o istorie cu un caracter descriptiv şi narativ, ci o ştiinţă filozofică, care avînd acelaş obĭect ca şi istoria—viaţa trecută a omeniriĭ—o va studia dintr-un alt punct de vedere: „în ce mod se efectuĭază evoluţia istorică, rezultatul şi valoarea acesteĭ evoluţiĭ, saŭ, cu alte cuvinte, va studia factoriĭ şi rezultatul mersuluĭ istoric [1]).

(Va urma).

DARI DE SAMA

Il. Chendi. *Fragmente*, Minerva, Bucureştĭ, 1905

Criticul literar d-l Il. Chendi, a dat în vileag un noŭ şi interesant volum: „Fragmente". Titlu foarte modest. Volumul însă cuprinde studiĭ temeĭnice, scrise într o romînească ireproşabilă.

Cititorul va găsi acolo maĭ mult decît „informaţiĭ literare", va găsi aprecierĭ juste, cercetărĭ serioase şi studiĭ asupra unor rele moravurĭ în literatura romînă.

Ceĭace în special ne place la d-l Chendi este ţinuta d-sale independentă, lupta ce o duce în contra *reptilizmuluĭ* literar. D-sa pretinde—şi cu drept cuvînt—ca scriitorul, artistul să aibă nu numaĭ talent, ci şi demnitate bărbătească, un caracter ferm şi cinste desăvîrşită. Scriitorul să nu-şĭ jertfească personalitatea, independenţa pe altarul unor idolĭ „făcătorĭ de rosturĭ şi de reclama".

„Vaĭ, oameniĭ ăştia cu greutate! cîte conştiinţe nu conrup eĭ! Cîte caractere nu sfarmă, în loc de a le forma. Cum schimbă eĭ oamenĭ simpli, bunĭ şi străduitorĭ spre bine, în rafinaţĭ, egoiştĭ şi necorecţĭ pentru a-ĭ face să ajungă şi să trăĭască în condiţiĭ maĭ bune decît acele pe cari şi le-ar fi creat singurĭ!". (v. Pag. XI din Scrisoarea introductivă).

1) Bernheim op. cit. p. 548.

Atragem în special atenţiea asupra articolelor: Foiletonul nostru, Literatura şi alcoolul, Poetul Goga, Profesorul şi literatura, Manasse, Iarăşi Evreiĭ în literatură; sînt judicioase dările de samă asupra cîntecelor de vitejie de Coşbuc şi asupra Păcatelor mărturisite de N, Gane.

Volumul începe cu o scrisoare, ce ne întroduce în culisele unuĭ important cerc literar din Capitală.

V.

Document din 7143, Martie 23

Eto az Furtuna, Prăcălabul de Neamţu. mărturisescu cuceastă scrisoare. a noastră cum au furat Gligore. feciorul luĭ Vasilie şi Angheline. de Moseteştĭ de ţinutul Neamţului. 17. stupĭ a luĭ Ion şi a luĭ Lazor şi a Nacoluĭ de Prăjeştĭ. şi. 13 stopĭ a Blagăĭ de Rusciorĭ. Decĭ lau prinsu. de lau adus la mene. Decĭ eu lam întrebat dinaintea a oameni bunĭ. furatuiau. au năpaste iaste, el au spus. că i-au furat cŭ alte soţiĭ. Decĭ am vrut săl duc la Iaşĭ în temniţă. El sau rugat săl las să plătească bucatele păgăbaşilor. şi globa mea. Decĭ bucatele păgubaşilor au plătit. iar globa mea nau avut cu ce plăti. ce au luat Gligorie şi tată său Vasile şi *îmăsa* (ꙟмѣса) Anghelina de la Beke. Parcalabul de Bogdăneştĭ 10 stupĭ neroiţĭ în Vinerea Paştilor şi 10 becmeni de ciar lămurit. de miaŭ dat mie de şau plătit globa. dinaintea luĭ Marcu Focşea şi dinaintea luĭ David de Bogdăneştĭ şi *dinaintea scaunuluĭ*; iar Vasilie şi Anghelina şi feciorul său Gligorie au dat Bekei. Prăcălabului partea de ocin a mănesa. a Măricaĭ din sat di Bogdăneştĭ, cu tot venitul a tuturor fraţilor a Anghelineei, drept aceale bucate ce au luat de la Bѣkѣ, iar dinaintea acelor oamene ce maĭ sus sămt scrişĭ.

(ls) **Eu Furtună** Leat 7143 Mart 23.

Note. Documentul face parte din arhiva d-luĭ Gr. Tabacariu, învăţător, descendinte al familieĭ *Mustea* cronicarul. Din această arhivă am transcris peste 100 documente vechĭ slavo-romîne, începînd de la Petru Rareş asupra curgeriĭ proprietăţiĭ din satul Bogdăneştĭ din Roman (azĭ Bacău), cum şi asupra multor membri din familia Musteĭ cronicaruluĭ. (Vezĭ „Surete şi Izvoade" vol. VIII, 329).

Documentul adus de noĭ e rarisim prin conţinutul său juridic de procedură penală. Ne maĭ spune asupra naturiĭ veniturilor parcalabilor de cetăţĭ, că primeaŭ ca plată *globa* de la criminalĭ... globă care se da şi în banĭ şi în natură. Iar partea cea maĭ interesantă este arătarea obiceiuluĭ depuneriĭ mărturieĭ, înaintea oamenilor bunĭ şi înaintea *scaunuluĭ domnesc* care înfăţişa însăşĭ persoana domnuluĭ.

Gh. Ghibănescu

NOTIŢI.

Caracterele fonetice-filologice

întrebuinţate în studiile de filologie, care s-aŭ publicat şi se vor publica în revista noastră.

a

e

i

o

u

ö—limba în poziţiea luĭ *e*, buzele în poziţiea luĭ *o*.

ü—limba în poziţiea luĭ *i*, buzele în poziţiea luĭ *u*.

â—*o* fără rotunzire.

î—*u* fără rotunzire.

ã, ẽ, ĩ, õ, ũ, ö̃, ü̃, ẫ, î̃—vocale nazale.

á, é, í, ó, ú, ö́, ǘ, ấ, î́—vocale accentuate.

ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ, ö̆, ü̆, â̆, î̆—vocale consonante.

ą, ę, į, ǫ, ų, ǫ̈, ų̈, ą̂, į̂—vocale deschise.

d́, ĺ, ń, ŕ, ś, š́, t́, ţ́, ź, ž́—sunete muĭate.

ḱ, ǵ, h́—sunete palatale (articulate cu partea posterioară a limbiĭ cătră palatul tare).

b́, ṕ, v́, f́—sunete labiale, la care limba are poziţiea luĭ *i*.

š=*ş* în şed

ž=*j* în joc

č—sunetul dublu (africata) *tš*.

ğ—sunetul dublu (africata) *dž*.

ŝ—sunetul intermediar între *s* şi *š*, despre care vorbeşte Weigand în Olympo-Walachen 23.

ẑ—sunetul fonic, intermediar între *z* şi *ž*, corespunzător luĭ *ŝ*.

ñ- sunetul *n* posterior gutural, articulat cu partea posterioară a limbiĭ cătră palatul moale.

ḽ—*l* nazal.

◠ dedesuptul uneĭ vocale, de pildă *i̯*, înseamnă că vocala e scurtă.

– dedesuptul uneĭ vocale înseamnă că vocala e lungă.

. dedesuptul uneĭ vocale înseamnă că vocala e închisă.

` pe un sunet oarecare înseamnă că sunetul e sonant.

a>*b* înseamnă că *a* a provenit din *b*.

Pentru orice priveşte revista a se adresa d-luĭ A. D. Atanasiu str. Bărboĭ 3, Iaşĭ.

Iaşĭ.—Tipografia „Dacia" Iliescu, Grossu & Comp.

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE

DIN IAŞI

Anul XVI. Noemvrie 1905 No. 11.

ALEXANDRU G. MAVROCORDATO

STANILEŞTI

(Sfîrşit)

II.

Nu vom descri aicĭ campania luĭ Petru cel Mare din anul 1711, şi şirul de greşelĭ pipăibile ce l-aŭ expus la catastrofa de la Stănileştĭ; aceasta am făcut-o acum cîţiva anĭ într-un studiŭ apărut în Arhiva noastră [8]. Acea expunere amănunţită am putut-o săvîrşi fără a resimţi cît de puţin lipsa noastră de cunoştinţĭ strategice şi tactice, căcĭ acea campanie a fost condusă într-un noroc, cu nicĭ un plan saŭ prevedere, şi dovedeşte cu prisosinţă adevărul ziseĭ luĭ Frideric cel Mare: cum că războaĭele Turcilor cu Ruşiĭ sînt lupte de orbĭ cu chiorĭ de un ochiŭ. Aicĭ ne ocupăm numaĭ şi numaĭ cu chestiunea de a desluşi cum de a putut scapa Petru de poziţiunea deznădăjduită unde-l adusese sfaturile luĭ Cantemir şi duplicitatea luĭ Brancovanu.

Există o legendă asupra încheereĭ tractatuluĭ de la Prut, repetată şi admisă de toţĭ istoriciĭ aceluĭ războiŭ de la Voltaire şi pînă la noĭ şi, deşi celebrul enciclopedist declară că nu se îndoĭeşte de nimic maĭ mult, el care se îndoĭeşte de toate, decît de anecdote [9]), ni se pare că tocmaĭ de la el se trage anecdota

8) Din timpul rivalităţeĭ între Domnitoriĭ Neculaĭ Mavrocordato şi Dimitrie Cantemir, Anul V, No. 11, 12. 1894, pp. 565 urm.

9) Voltaire Oeuv. Compl Gotha 1785 v. XXIII p. 11. Hist. de Charles XII, Lettre au Maréchal de Schullembourg, général des Véniliens: „moi hui doute de tout et surtout des anadotes“.

despre care e vorba[10]). Eată cum expune Voltaire cele petrecute:

Pe cînd Ţarul să văzu încunjurat de oastea turco-tătărească mult superioară, lipsit de proviziunĭ, de furaj şi de apă, perduse orĭce nădejde; soţia sa Caterina jertfi toate bijuteriile sale, toţĭ baniĭ ce-ĭ avea, ba chĭar şi ce putuse culege de la generaliĭ, şi trimeţind acele darurĭ luĭ Osman-Aga, Locotenentul Viziruluĭ, il mitui spre a influenţa în sensul păciĭ pe stăpînul săŭ. O parte însă o trimise viziruluĭ însuşĭ, suficientă pentru a-ĭ arata că Ruşiĭ aveaŭ nevoe de el, însă nesuficientă spre a-l conrupe. Astfeliŭ izbuti să încheĭe pacea cu toată împotrivirea Hanuluĭ tătărăsc şi a luĭ Poniatowski, reprezentantul Regeluĭ Carol[11]).

Aceasta e versiunea ce o găsim în istoria luĭ Carol XII. In acea a luĭ Petru cel Mare, scrisă după treĭzecĭ de anĭ[12]), autorul menţine anecdota cu darurile, însă cam prefăcută: Este un obiceiŭ imemorial, scrie el, admis în întregul Orient, de a nu se înfaţişa suveranilor saŭ împuterniciţilor lor cu mîna goală. Caterina a strîns puţinele scule ce le avea cu ea şi două blănurĭ de vulpe neagră pentru vizir; baniĭ ce i-aŭ strîns eraŭ destinaţĭ luĭ Kiaja[13]). Prin urmare mituirea luĭ Osman Aga şi chĭar a Viziruluĭ s-a prefăcut cu timpul în Istoria luĭ Petru cu mult posterioară, în nişte peşcheşurĭ obicĭnuite la orientalĭ, care departe de a pata cinstea primitoruluĭ se impun prin obiceĭul admis.

Uşurinţa luĭ Voltaire cînd se investeşte cu haĭna istoricului părăsind adevărata sa menire de publicist neîntrecut şi de polemist muşcător, e uĭmitoare; vom da unele pilde foarte caracteristice. Prima soţie a luĭ Petru se chema Eudoxia din neamul Lapuchin. Acest nume propriŭ necunoscut parizianuluĭ, autorul Istorieĭ luĭ Carol îl preface cu o trăsătură de condeiŭ fără sfieală

---

10) M. Kogălnicean Fragments tirés des Croniques Moldaves et Valaques ect Iassi 1845. I p. 91 în n. crede că acea povestire s-ar trage de la Nordberg Caplanul Regeluĭ Carol XII, care, avînd tot interesul de a sui pe stăpînul săŭ în naltul ceruluĭ a vrut să ponegrească memoria rivaluluĭ săŭ. Insă, numind persoanele pe a căror mărturisire s-a sprijinit în scrierea sa, Voltaire nu pomeneşte pe Caplanul (v. discours sur l'hist. de Charles XII. l. c. p. 7) şi aceasta pentru o cauză maĭ mult decît suficientă anume: că cartea luĭ Nordberg apăru după opera luĭ Voltaire (v. Lettre à M. Nordberg ibid. p. 171 „je vous adresse quelques justes plaintes sur la manière dont vous en usez dans votre préface avec ceux qui *ont traité l'histoire avant vous*".

11) Voltaire l. c. pp. 230, 31.

12) Voltaire Oeuvr. Compl. XXIV Hist. de Pierre le Grand. Préface p. 6: „L'auteur est le même qui écrivit *il y a trente ans* l'Histoire de Charles XII".

13) L. c. p. 218. La Voltaire principalul acuzat e Osman Aga, asemenea şi la Hammer. Cu timpul autoriĭ aŭ uĭtat oarecum de el, şi ponegresc pe Vizirul insuşĭ.

în Ottokefa, poreclă ce n-a existat nicĭ odată în Rusia [14]). Dar ce e și maĭ frumos! Voltaire găsise la vr-un autor că soția Țaruluĭ născută în Estonia, era fiica uneĭ Erbmagd. Fără a-șĭ lua osteneala de a se lămuri despre senzul acestuĭ cuvînt în limba germană de roabă ereditară, el scrie cu cutezanță: «sa mère était une malheureuse paysane *nommée Erbmagd* du village de Ringen en Estonie [15]). Și de oarece se vede că găsise în acel autor ceva despre însușirea de roabă a aceleĭ țarance, el adaugă: «province (adecă Estonia) où les paysans sont serfs». Celebrul enciclopedist ne afirma că Cantemir, despre care auzise că era un om cult, împodobit cu talentele anticilor Grecĭ, era Grec de origine [16]). El ne povestește că hotarul Moldoveĭ cu Basarabia este *àpeuprés le Pruth* și că Iașiĭ se află pe malul Prutuluĭ, însă o pagină maĭ la vale ne spune că Bender situat pe Nistru (hotar de atuncĭ al Moldoveĭ) e la o distanță de Prut de 25 levghe (100 kilometri) [17]). Cu toată acea uĭmitoare ușurință, prestigiul celebruluĭ autor, popularitatea scrierilor sale, maĭ ales a Istorieĭ luĭ Carol XII (care a rămas pînă azĭ o carte didactică în patria luĭ Voltaire), făcură ca acea legendă sâ fie pastrată prin timp și considerată ca un adevăr necontestat. Astfeliŭ o găsesc nu numaĭ la un autor de autoritatea netăgăduită a luĭ Schlosser [18]); și la Hammer de o competință fără seamăn în istoria Turcilor [19]), dar chíar într-o carte didactică foarte răspîndită și avînd de autor un ministru distins al instrucțiuneĭ publice sub Napoleon III [20]). Regăsesc acea povestire ce e considerată ca necontestabilă într o broșură foarte bine scrisă, izvorîtă din pana unuĭ di-

---

14) Hist. de Charles XII. p. 228. Ce e drept în ceĭ 30 anĭ ce aŭ urmat pînă la publicarea Istorieĭ luĭ Petru a avut timp a drege eroarea, în cît acolo (p. 208), o găsim sub adevăratul săŭ nume de Eudoxia.

15) Hist. de Charles XII p. 227.

16) Hist. de Charles p. 223... grec d'origine qui réunissait b. talents des anciens Grecs, la Science des lettres et celle des armes.

17) Hist. de Pierre pp. 212, 213.

18) In mult cunoscuta sa operă Geschichte des 18-ten Gahrhunderts V Auflage Heidelberg 1864. I. p. 157. Totușĭ se miră mult judiciosul autor despre rezultatul obținut prin pretinsa mituire: Der Frieden am Pruth den Katharina bewirkte bleibt ibrigens immer nach ein Räthsell da die Geschenke die man dem Vizir und seinem Kiaja biete i konnte, selbst wenn man zu dem Schmuck der Kaiserin und den Pelzen alles hinznrechnet, was sie von Soldaten und Offizieren etwaeinsammeln Konnte, unbedewtend fur den-Zweck waren.

19) Geschichte d. osmanischen Reiches zweite Ausgabe Pesth 1836. IV, 112. Hamnier ne dă și valoarea darurilor; Kaum ein Paar Hundert Tausend Rubel im Werthe.

20) Duruy Hist. d. Temps modernes Paris 1856 p. 527 Catherine.... le sauva en ouvrant des négociations avec le Grand Vizir *qui se laissa gagner*.

plomat evident distins: Peter geriet in eine verzweifelte Lage aus der ihn nur die Verschlagenheit seines Weibes, *und die Bestechlichkeit der türkischen Heerführer rettete* [21]). Și tot astfeliŭ într-o scriere recent apărută și care în scurt timp a ajuns să fie foarte răspîndită în Germania [22]).

In potriva acestor afirmări atît de categorice, repetate cu perzistență în operele istorice prin două veacurĭ întregĭ, cronicariĭ noștri nu pomenesc nimic despre o mituire macar încercată, ci atribuesc din potrivă încheĭerea păceĭ crînceniĭ rezistențĭ a armateĭ Țaruluĭ ce ar fi înfrînt avîntul la început eroic a Ienicerilor. Eĭ reprezintă pe Vizir îndemnînd din răsputerĭ pe ostașiĭ săĭ la un atac reînnoit, însă pe Ienicerĭ răzvrătindu-se și refuzînd de a se maĭ expune la un măcel îngrozitor.

Asupra acesteĭ divergințĭ diametrale Mihaĭ Kogălniceanu atrase atențiunea publiculuĭ cititor într-o carte apărută în limba franceză la 1845, mult înaintea publicăreĭ Letopisețelor sale [23]). Să auzim deci arătările cronicarilor noștri și să căutăm a desluși întra cuĭ parte se află adevărul.

Să începem cu Neculaĭ Costin sfetnicul luĭ Dimitrașcu Vodă [24]). El după ce descrie lupta și înfrîngerea ce aŭ suferit-o ostașiĭ luĭ Cantemir în număr, crede el, nu maĭ mare de 2000 [25]), ne spune că Rușiĭ ar fi luat 5 tunurĭ de la Turcĭ și ar fi ucis 7000 Ienicerĭ, apoĭ purcede: „Și așa, într-acea zi Marțĭ și peste noapte și a doua zi Mercurĭ, de ambele părțĭ s-aŭ bătut războiul față; ce, văzînd și Turciĭ că periră fără seamă, aŭ încetat a maĭ năvăli; și alțiĭ spun precum le venise veste despre Brăila, precum

---

21) Furst Bismarck u. Russlands Orientpolitik von einem dreibund freundlichen Diplomaten. Berlin 1892. Mitscher ŭ. Röstell p. 23.

22) Graf York von Wartenburg Weltgeschichte in Umrissen p. 434: dureh Bestachlichkeit des commandirenden Grossveziers.

23) Fragments ect cit. maĭ sus. Iașĭ 1845. Jassy au bureau de la feuille comunalle. Avant propos p. XVII.

24) După Kogălniceanu Costin ar fi azistat la bătălia l. cit. I p. 91 în nota; „tous les deux (el și cu Ioan Neculcea) *témoins oculaires des événements quils devraient*“. In cronica luĭ n-am găsit nicĭ o mențiune despre aceasta; pe de altă parte el n-a urmat, ca Neculcea, pe Domnitorul în Rusia. Costin fusese protivnicul politiceĭ ruseștĭ a luĭ Cantemir și cînd descrie cumplita pustiere a Moldoveĭ, după ce Domnul părăsise țara, el exclama: „Să plătească Dumnezeŭ sfetnicilor carĭ aŭ cîrmuit pe Dumitrașcu-Vodă. Let. II. 109. De altmintrelea și Neculce se leapădă cu jurămînt că ar fi îndemnat el pe Domnul a se arunca în brațele Muscalilor: „Pun pe Dumnezeŭ martor că... tare am stat că doară l-oĭ întoarce și n-am putut“ și maĭ la vale „mulțĭ zice că eŭ l-am îndemnat să se închine la Moskalĭ, dar grăesc cu năpaste și ca niște oamenĭ ce nu pricep și nu știŭ, ect.“ Cronica luĭ Ion Neculcea în Let II. 310.

25) Poate să fi fost vr-o 2000, că maĭ mulțĭ, cum aŭ luat leafa, n-aŭ maĭ mers la oaste, ci aŭ rămas tălhuind prin țară pe la prisacele oamenilor. Nec. Costin în Letop. II. 106.

o aŭ dobîndito Moskaliĭ. Şi aşa întristînduse, *să fie trimis eĭ înainte un Turc la Moskalĭ de aŭ strigat de a păceĭ*, numaĭ se le dee Moskaliĭ ce pofteşte Vizirul. Moscaliĭ se găteaŭ să maĭ dea un iuruş mare Turcilor, etc.».

Vede lectorul că după o luptă cît de singeroasă[26]), Turciĭ, primind vestea prindereĭ Brăileĭ, ar fi propus pacea, ce evident cu dragă inimă fu primită; despre scule, blănurĭ, banĭ, peschesurĭ, mituire, nu maĭ poate încăpe vorbă sub atare împrejurărĭ. Să ascultăm acum pe Ion Neculcea, Hatmanul luĭ Cantemir, comandant al oasteĭ moldoveneştĭ, martor ocular tuturor celor petrecute, aux premières loges, cum ar zice Francezíĭ, spre a le cunoaşte. După ce a istorisit fazele crînceneĭ încăerărĭ de la Stănileştĭ; cronicarul purcede: «Deci Vezirul aŭ poroncit să maĭ dee Eniceriĭ navală încă dou ceasurĭ; şi de or videa că nu pot face nimică săĭ lase şi să se întoarcă înapoĭ... Şi mergînd zapciiĭ Enicerilor de iĭ silea ca să maĭ dee navală, aşijderea şi călărimea Turcilor se gătia să maĭ dee şi eĭ navală; *eară Eniceriĭ aŭ începutu a se sfădire cu zapciiĭ lor şi a strigare ca eĭ nu maĭ pot să dee navala, că doar de e voia Vizirului să se prăpădească toţi Eniceriĭ; că nu era mult acum, de ar fi năvălitu Moskaliĭ, nicĭ un Eniceru n'ar fi rămas... Decĭ, înţelegînd Vizirul că gălcevescu Eniceriĭ... socotitu au şi el pre urmă să nu greşească maĭ răŭ şi au alesu, pre Cerkezu Mehmed Paşa Imbrihorul şi l-aŭ triimesŭ la Imparatul Moskuluĭ cu cuvînt de pace*[27])» etc.

Şi Hatmanul adaogă că propunerea păceĭ făcută de Turcĭ, fu susţinută de Şeremetief şi generaliĭ moskiceştĭ, pe cînd generaliĭ străinĭ în serviciul Ţaruluĭ cu boeriĭ Moldovenĭ stăruiaŭ din răsputerĭ pentru continuarea lupteĭ, însă n-aŭ putut izbuti: «că sta Împărăteasa vîrtos numaĭ să facă pace».

Vom reveni maĭ la vale asupra acesteĭ de pe urmă afirmărĭ a cronicaruluĭ; acum vom observa că el pomeneşte de Caterina ca insistînd cu tot dinadinsul pentru încheierea păciĭ şi era mult firesc ca să pomenească ceva despre acea mituire, dacă ar fi aflat aşa ceva ca săvîrşit tocmaĭ de împărăteasa: însă nimic, absolut nicĭ un cuvînt despre blănurĭ, scule şi banĭ!

Cît despre mărturisirea a însuşĭ Domnitoruluĭ Moldoveĭ, evident că arătările luĭ nu le putem primi decît sub oarecare rezervă. El se simţea vinovat de sfaturile şi încredinţările ce le dăduse Ţaruluĭ, atît de crud dezminţite prin faptele ce urmase şi e manifest că avea tot interesul a ascunde, chíar de ar fi ştiut-o, că numaĭ ca prin minune şi în urma uneĭ mituirĭ oastea scapase din prapastia spre care el şi numaĭ el o călăuzise cu o

26) „La journée du Pruth, une des plus meurtrières qu'on ait vue depuis des siècles" scrie Voltaire Hist. de Pierre le Grand l. c. p. 219.

27) Ion Neculcea în Letop. II 328.

uşurinţă nespusă. Cantemir cată deşi a se lăuda că el şi cu oastea sa alergînd la ajutorul generaluluĭ Ianus, care se retrăgea spre grosul armateĭ, ar fi respins atacul a 60000 cavalerĭ Turco-tatari [28]), fapta vitejească între toate despre care, de ar fi avut loc, neaparat că atît Costin cît şi Neculcea, în patriotizmul lor arzător, ar fi pomenit cu o bucurie nespusă. Totuşĭ din naraţiunea lupteĭ la care a azistat reesă într-un mod tacit: 1) Că propunerea păceĭ a fost făcută de către Ruşĭ. 2) Că împotrivirea Enicerilor de a maĭ lupta înainte a fost cauza încuviinţăriĭ propuneriĭ moscovite[29]).

III.

Chĭar la prima vedere ar părea straniŭ ca Mehemet Baltadji, care începuse cariera sa prin a fi simplu soldat, von der Pike auf, cum zic Germaniĭ, fuse investit maĭ înainte cu Viziratul şi acum ajunse a doua oară la acea supremă demnitate [30]) să se înjosească pînă la o atît de mîrşavă tradare pentru nişte blănĭ, scule şi banĭ culeşĭ în dreapta şi în stînga. Să nu uĭtăm că Sultanul declarase fără voĭe acel rezbel, rupînd pacea încheĭată la Carlowitz (1699), şi împrospătată de atuncĭ încoace cu Rusia. Ţarul nu visa alta decît a cuceri porturĭ spre a pune imensul săŭ imperiŭ în contact cultural şi economic cu lumea externă. Prin mutarea capitaleĭ şi izbînda asupra Suedieĭ, el era stăpîn a Balticeĭ şi de curînd izbutise a cuceri Azovul, primul port rusesc pe Marea Neagră la gurele Donuluĭ. Marele fluviŭ era a luĭ, Marea Neagră atinsă. Vizirul recucerind Azovul, nimicind acel port de războiŭ şi de comerţ, reluă toată ţara de pe la gurele

---

28) Geschichte des Osmanischen Reiches Hamburg 1745 p. 768. „Kommt der Fürst von Moldau Kantemir ihn *mit seinen Völkern* zu Hülfe widerstehet *60000 Mann türkischer und tartarischer Reiterei (!)* und kommt wieder in das Lager bei Staniləschti zurück".

29) Id. ibid. p. 769. „Nachdem man solchergestalt drei Tage lang mit zweifelhaftem Erfolge gefochten hat: so schimmerte endlich am vierten Tage *gegen alles Verhoffen und Erwarten*, mitten unter den stürmenden Waffen, plötzlich der Friede lervor. Dieser wurde *von den Turken desto williger angenommen*, weil ihr Lager mit den Klagen der soldaten angefullt war und die Ienitscheri die entronnen waren, sich weigerten, noch einen Angriff zu thuns, darinnen sie so grossen Verlust erlitten und sich in der augenscheinlichsten Gefahr befunden hatten".

30) Cantemir foarte iubitor de mărunţuşurĭ biografice, maĭ întotdeauna întocmite cu veninoase aluziunĭ de limbă rea, ne relatează tot cursul vĭeţiĭ Viziruluĭ. El începu prin a intra ca simplu soldat la Baltagiĭ (purtătorĭ de topoare): de acolo i se trăgea porecla alipită numeluĭ săŭ. Cariera sa strălucită s-ar trage de la o tînără Circaziană (cherchez la femme), ĭubită la nebunie de Ahmed înainte de a deveni Sultan, pe care Mehmed ar fi luat-o de soţie, fără a se atinge de ea, spre a o păstra stăpînuluĭ săŭ. De oarece aceste lucrurĭ s-aŭ petrecut sub ochiĭ luĭ Cantemir, pe cînd se afla anĭ îndelungaţĭ la Ţarigrad, putem să-ĭ dăm crezare l. c. p. 748 în notă.

Donuluĭ împreună cu alte condiţiunĭ mult avantajoase, îşĭ putea închipui că a bine meritat de stăpînul săŭ. E probabil că nu cunoştea bine starea de tot deznădăjduită a armateĭ Ţaruluĭ şi crîncena rezistenţă ce o opusesă două zile în şir, sleirea avîntuluĭ Enicerilor l-aŭ ademenit spre a da auz propunereĭ de pace atît de dorită de Ahmed III. Apoĭ dacă tocmaĭ în cursul încăerăriĭ celeĭ maĭ crîncene a sosit vestea în lagărul turcesc, precum ne spune Neculaĭ Costin, despre prinderea Brăileĭ de către generalul Renne însoţit de Toma Cantacuzino (trimişĭ de la Iaşĭ înainte spre Muntenia cu scop de a ameninţa pe Turcĭ), Vizirul credea că cu duşmanĭ la spate s-ar fi aflat în mare primejdie dacă noul atac era ĭarăşĭ respins.

Părerea noastră cum că nu s-a ivit nicĭ o mituire se confirmă pe deplin prin următoarele mărturisirĭ ce ni se par cu desăvîrşire probante.

La Motraie să-ntorcea de la Bender la Prut tocmaĭ cînd s-ăncinse bătălia. Evident că neobositul călător nu scapă ocaziunea ce i se oferea şi ca martor ocular ne dă o descrıere cît de amănunţită celor petrecute [31]). La Motraie era foarte curios de felul săŭ, cercetător la culme, el călătorea învingînd nenumărate dificultăţĭ numaĭ spre a vedea, auzi şi a consemna cele auzite şi văzute. La Prut s-a oprit numaĭ spre atare scop, expunîndu-se fără a fi silit nu numaĭ la osteneală, dar chĭar la primejdia uneĭ marĭ bătăliĭ, stînd în apropierea cîmpuluĭ de luptă, spre a observa şi nota maĭ bine; el n-avea nicĭ o pricină ca să nu scrie toate cele văzute în toată sinceritatea. Totuşĭ despre darurĭ şi mituire nicĭ un cuvînt; el atribue scaparea Ţaruluĭ lipseĭ de disciplină şi decădereĭ vitejieĭ Turcilor faţă cu ceĭa ce eĭ fusese în trecutul lor glorios. El ne spune însă că deodată Moscaliĭ încetase a da cu puştile şi că zări că drapele albe pe şanţurile lor, apoĭ că un sol cu un trîmbiţaş, ce îĭ văzu cu ochiĭ din punctul săŭ de observaţiune apropiat, înaintară către cortul Viziruluĭ, cînd urmară încă doĭ. După întoarcerea lor în lagăr, văzu cincĭ alţiĭ între cari Baron Şassiruf intrînd în cortul Viziruluĭ [32]).

Dar avem o mărturisire şi maĭ peremptorie, acea a luĭ Poniatowski. Acest magnat Polon, tatăl viitoruluĭ rege Stanislau Poniatowski, era un partizan înfocat al Regeluĭ Stanislau Lerzinski, şi ca atare însoţise pe patronul Regeluĭ Stanislau, Regele Carol, la Pultava; apoĭ, scăpînd viaţa suveranuluĭ Suedez după acea înfrîngere, fugise cu el la Bender, de unde Carol XII îl trimise la Ţarigrad, spre a aţiţa pe Poartă la declararea războĭuluĭ în potriva Ruşilor. Izbutind pe deplin în acea misiune de încredere, el se află la Prul lîngă Vizir ca un agent neobosit al Regeluĭ, cum îl numeşte Voltaire. Carol însuşĭ, în nespusa sa

---

31) La Matraie Voyages la Haye MDDCXXVII. Tom. II pp. 15 599. El ne dă şi planul bătălieĭ cu poziţiunea respectivă a oştirilor.

32) l. c. p. 19.

ingîmfare, refuză la început a se împreuna cu Vizirul, pretinzînd numaĭ decît ca Mehemet să părăsească oastea sa spre a ĭ face la Bender prima vizită. Totuşĭ, cînd Poniatowski simţi că lupta se va încinge în curînd, pofti pe rege ca numaĭ decît să sosească pe cîmpul lupteĭ. Cu toată diligenţa ce a pus-o la ultimul moment înfricoşatul călăreţ, el sosi la Prut după spartul ĭarmarocului. Poniatowski lipsit de puternicul sprijin ce i l ar fi dat prezenţa leuluĭ nordic şi convins de situaţiunea cumplită a Ţaruluĭ, puse toată silinţa spre a împedica pe Vizir de a încuviinţa propunerea păceĭ [33]). Zadarnică încercare! Turcul făcu ce ştiea. De era prin urmare un om pe lume pornit spre o osîndire a purtăreĭ Viziruluĭ, acel om era Poniatowski! Prin o fericită întîmplare La Motraie ne-a păstrat raportul ce acest credincĭos al Regeluĭ Stanislau adresează îndată după încheerea păceĭ stăpînuluĭ săŭ [34]). Evident că în el Polonul încîudat nu cruţă pe Turc; însă, deşi l mustra cu dispreţ pentru nemernicia şi neghiobia sa, el nu face nicĭ o aluzie la reaua credinţă, maĭ ales la mituirea îndeărătnicŭluĭ Vizir. Poniatowski împreună cu alţĭ Polonĭ şi Suezĭ ce-ĭ avea cu el, trăind în apropierea Viziruluĭ, ar fi fost oare atît de naiv spre a nu simţi saŭ auzi că s a plămădit o tradare, asemenea lucrurĭ se zvonesc, aşa ceva se şopteşte şi acele şoapte Poniatowski amăgit în speranţele sale, despreţuit în sfaturile sale cele bine întemeĭate, le-ar fi trîmbiţat urbi et orbi, făcînd chĭar din ţînţar harmasar! Însă nicĭ o înfierare pentru acea pretinsă uneltire vicleană nu se află în acel lung raport scris cu atîta asprime, în pripă, sub proaspăta povoară a crudeĭ decepţiunĭ! Mi se pare că lipsa orĭcăreĭ ponegrirĭ în acel document constitue cea maĭ lămurită aparare a cinsteĭ atît de defaimate a luĭ Mehmed Baltagi.

IV.

Şi acum, după ce am expus cît am putut maĭ lămurit şi pro şi contra în această chestiune, audiatur et summa pars: să revenim la cartea noastră găsită la Berlin şi să vedem ce putem culege din gura a însuşĭ Impăratuluĭ.

In jurnalul săŭ, Petru cel Mare recunoaşte groaznica primejdie din care a scapat ca prin o minune a justiţieĭ divine [35]). Ţarul ne afirmă că s-a expus la acest pericol: «pour ne pas mettre au désespoir les Chrétiens qui imploraient le secours de S. M. [36]), şi aruncă toată vina duplicităţeĭ şi trădăreĭ luĭ Brancoveanu, [illegible] care-l numeşte Iuda, deoarece pe de o parte făgăduia

33) Journal de Pierre le Grand p. 271.

34) l. c. II pp. 15—18.

35) Journal pp. 270 599.

36) l. c. p. 369. Ţarul repeta această asertiune la p. 379, „en nous sauvant de ce péril inévitable où nous ne nous étions engagés que pour la délivrance et l'avantage de ces Chrétiens“ Beati credentes!

şi se ruga cu o rîvnă prefăcută pentru creştinăte, promiţînd nu numaĭ sprijinul supuşilor săĭ, dar şi a Sîrbilor, şi încredinţînd că el ar avea mulţĭ partizanĭ înlăuntru imperiuluĭ turcesc şi putinţa de a unelti răzvrătirea creştinilor în potriva Turcilor; apoĭ obligîndu se a procura merindele necesare oştilor împărăteştĭ. El însă făcea partea Turcilor a răspunsurilor ce le primea de la noĭ, şi ne amăgea spre a ne perde [37]).

Maĭ aflăm din jurnalul Ţaruluĭ o împrejurare foarte însemnată, anume: cînd Cantemir întimpină pe Petru la Prut, era însoţit de Castriot trimisul luĭ Brancoveanu, şi Castriot comunica M. S. că Vizirul trimesese răspuns luĭ Brancoveanu prin patriarhul Ierusalimuluĭ (pe atuncĭ Dositeu, de nu grecesc) de a se încredinţa dacă Ţarul „avait quelques dispositions à la paix, auquel cas il (Vizirul) pouvait en traiter par l'ordre du Sultan [38]). Atuncĭ Petru n ar fi dat nicĭ o crezare. Apoĭ, Ţarul recunoaşte el însuşĭ (in potriva afirmărilor cronicarilor arătate maĭ sus) că el a trimis pe Şepolew după bătălie la Vizir cu o scrisoare a luĭ Şeremetief şi că în acea scrisoare generalul pomenea despre însărcinarea dată luĭ Castriot şi despre „les autres ouvertures de paix que les Turcs avaient faites auparavent de leur côté par l'entremise de l'Angleterre et de la Hollande [39]). Aceste cuvinte a împăratuluĭ ne dovedesc că Turciĭ ca în totdeauna de cînd a încetat avîntul lor cuceritor, aşa şi la 1711, aŭ declarat vrînd nevrînd războiul, împinşĭ fiind la aceasta pe de o parte prin înaintarea din ce în ce maĭ ameninţătoare a nouluĭ duşman către ţărmurile Măreĭ Negre, ĭar pe de alta prin uneltirele necurmate a Regeluĭ Carol şi a Hanuluĭ Tătărăsc. Că dorinţa luĭ Ahmed III nu încetase însă a atîrna spre pace, şi că vizirul cunoscînd evident aceasta. a putut fi convins cu drept cuvînt la Stănileştĭ că îndeplineşte dorinţele stăpînuluĭ săŭ sub condiţiunĭ prielnice peste închipuirile Porţeĭ.

Ţarul expune în tot amănuntul cursul bătălieĭ hulind purtarea ostaşilor luĭ Cantemir [40]), lăuda cu deosebire regimentul

---

37) Cititorul Jurnaluluĭ să nu uite că în limbajul întrebuinţat acolo (lucru straniu) Moldova noastră e poreclită Valachie (p. 365: Schérémétef était parvenu auprès du Dniester sur les frontières *de la Valachie*, ibid il vint jusqu'a Jassi, résidence des Hospodars *de Valachie*; maĭ la vale: pour recevoir le Hospodar de *Valachie* Prince Démétreus Cantémir; p. 367. „ou vint à Iassi; là le Hospodar de *Valachie* vint et salua S. M. comme son souverain". Din potrivă Muntenia e numită une-orĭ: Multiank p. 368. „Il avait avec lui (Cantémir) Castriot envoyé du Hospodar de *Multiank* Constantin Brancovan" şi aiurea Moldavie: p. 377 Brancovan Hospodar *de Moldavie*".

38) l. c. p. 368.

39) l. c. p. 374.

40) p. 371. „Il y avait un assez grand nombre des (sic!) Valaques (însemnează Moldovenĭ, precum am observat maĭ sus) qui se tenaient au

gardeĭ sale Preobrajenski [41]) şi ne spune că în ziua de 9 Iulie atacul respins costa pe Turcĭ 7000 de oamenĭ, adăogînd că în ziua de 10 cînd Vizirul reînoi ordinul de atac, Enicerii refuzară de a-l executa [42]). Atuncĭ el ţinu un consiliu de războiŭ [43]), care judecînd purcederea înainte cu lupta hazardoasă, hotărî a trimite solĭ de pace Turcieĭ; însă eĭ întărziind cu răspunsul, Ruşiĭ primiră ordin a păşi eĭ la atac; dar deabea înaintase cu vre o zece stînjenĭ, eĭ fură opriţĭ pe loc, prin vestea că Turciĭ priimeaŭ propunerea de pace.

Despre intervenirea Caterinei nicĭ un cuvînt. Această tăcere uĭmeşte cu desăvîrşire pe traducătorul frances a jurnaluluĭ Formey; el scrie în scurta precuvîntare: „Il est surprenant qu'on n'y trouve aucune mention du bean rôle que l'Imperatrice Cathe rine joua dans cette occassion et de la part décisive que *tous les Historiens* lui donnent a cette insigne délivrance. Cependent Pierre parle de cette épouse dans les termes de l'estime la plus distinguée et de l'afféction la plus tendre [44])." Şi într-adevăr nu lipsa de dragoste şi de recunoştinţă a putut pricinui acea omisiune, căcĭ deabia cîte-va paginĭ în urmă citim în jurnal, că cu treĭ lunĭ numaĭ înainte amanta de păn-atunce fusese recunoscută ca soţia împaratuluı [45]). Apoĭ noua împărăteasă pleacă cu el im-

---

milieu des équipages pour y etre plus en sûreté et qui ne faisaient que de la confusion ainsi que les Circassiens et les Cosaques de l'Ukraine".

41) p. 370. „Il n'y avait dans cette arrière-garde que le règiment Préovrajenski qui en se retirant soutint un combat de cinq heures et ne se laissa point couper du corpe principal de l'armée".

42) D-l Xenopol Istoria Romînilor IV 519 scrie că cea ce a împins pe Enicerĭ la acea împotrivire este o scrisoare a Sultanuluĭ care, neştiind cum stăteaŭ lucrurile, poroncea viziruluĭ să primească pacea de i s-ar propune. El citează ca sorginte pe Neculcea. Letop. II. 363 unde insă e vorba de a 3-a domnie a luĭ Racoviţă; despre acea pretinsă scrisoare n-am găsit nicĭ o menţiune nicăirea. Cînd insă d-l Xenopol scrie că Neculcea spune că s-aŭ dat 800 pungĭ Viziruluĭ, uită că acel cronicar pretinde că *Vizirul* a trimes solĭ de pace; prin urmare nu i se puteaŭ oferi pungĭ cînd i se acorda luĭ cererea.

43) p. 493. Levesque l. c. IV scrie că Caterina ar fi convocat acel consiliu; cît despre acuzarea de mituire făcută de un anonim Suedian într-o scrisoare destinată prin Otto Prinţuluĭ Eugeniu de Savoia (Harmuzaki Doc. VI p. 88), nu-i putem acorda nicĭ-o greutate, faţă cu tăcerea luĭ Poniatowski. Anonimul repeta intr-o limba germană deplorabilă: „des propos de corps de garde" precum se ivesc adeseorĭ în caz de înfrîngere saŭ deceptiune.

44) l. c. Avertissement de l'Éditeur pp. VII. VIII.

45) p. 360 „Le 6 de Mars on proclama soleunellement que S. M. la Czarine Catherine Alexandrowna était vraie et légitime épouse de l'Empereur Pierre".

preună la armată [46]), şi la 9 Iunie, înainte de a sosi la Nistru, Petru vroind a trimite pe soţia sa la un oraş al Polonieĭ unde să fie la adăpostul ostenelelor ce nu sînt pentru sexul eĭ, Catherina îl ademeneşte ca să-ĭ permită de a merge la armată. De atunce adăogă Petru, Impărăteasa îl însoţi la toate campaniile sale [47]). Toate aceste expresiuni repeţite de dragoste arată o căldură a inimeĭ dealtmintrelea prea firească pentru acea fiinţă ce o inalţase aprigul autocrat de la treapta infimă a condiţiuneĭ omeneştĭ la cel maĭ înalt post ce-l poate rîvni o muritoare!

Că Petru în caz cînd ar fi intervenit acea pretinsă mituire, să nu fi pomenit despre ea în jurnalul săŭ, aceasta evident se impunea şi intereseluĭ şi demnităţeĭ sale. Insă sprijinul moral ce l a găsit în iubita inimeĭ sale în acea noapte grozavă, cînd i se întunecase orĭ ce licărire de speranţă [48]) şi era bântuit de un atac al crudeĭ boale de care suferea, îmbărbăţirea ce i aŭ redat-o inimoasa sa soţie, merita o menţiune în jurnalul săŭ şi de a nu fi găsit nicĭ un răsunet în el, e şi maĭ straniu, cînd vedem că 12 anĭ întregĭ după acea catastrofă (1723) Ţarul hotărîndu-se a da onorurile încoronăreĭ Catherineĭ, doĭ anĭ înainte de a înceta el din viaţă, desemnează în manifestul săŭ acel suprem onor oarecum ca o răsplată şi o datorie de recunoştinţă pentru sprijinul şi îndemnul ce l-aŭ găsit în stăruinţele şi mîngîerea Catherineĭ[49]).

---

46) „Le même jour S. M. accompagnée de Son Épouse partit en poste pour rejoindre l'armée qui était en Pologne" ibid. cad. p.

47) p. 366 „De là S. M. avait dessein d'envoyer Son Épouse avec les autres Dames dans une ville sûre de la Pologne, pour les mettre à l'abris des fatigues qui ne conviennent pas au sexe. Mais Catherine le pria si instamment de lui permettre de rester à l'armée, que Sa Majesté fut obligée d'y consentir; et depuis ce temps, cette Impératrice le suivit dans toutes ses espéditions militaires".

48) Voltaire Hist. de Charles XII, p. 226 „Le czar a dépuis avoué plus d'une fois qu'il n'avait rien senti de plus cruel dans sa vie que les inquiétudes qui l'agitèrent cette nuit; il roulait dans son esprit tout ce qu'il avait fait depuis tant d'années pour la gloire et le bonheur de Sa nation.... il fallait ou etre détruit par la faim, ou attaquer près de 180,000 hommes avec des troupes languissantes, diminuées de la moitré, une cavalerie presque toute démontée, et des fantassins exténués de faim et de fatigue.

49) Levesque l. c. IV 521—522. „L'Impératrice nous a été d'un grand secours, non seulement dans tous les dangers de la dernière guerre, mais encore dans quelques autres expéditions où elle nous a accompagnés et servis de ses conseils.... *particuliérement à la bataille contre les Turcs sur le Pruth....* Ce fut dans cette circonstance *désespérée* qu'elle signala surtout son zéle par un courage supérieur à son sexe „Voltaire Hist. de Pierre le Grand p. 218": Les mémoires de Pierre ne disent rien des détails dans lesquels entra Catherine; mais tout est assez confirmé par la déclaration de Pierre lui-même donnée en 1723 quand il fit couronner Catherine Impératrice".

Orĭ care ar fi însă cauza aceleĭ tăcerĭ a ziaruluĭ, una reesă cu evidenţă din expunerea Ţaruluĭ: însămnatele perderĭ a Turcilor (7000 tocmaĭ cifra pomenită de cronicariĭ noştri), ca şi împotrivirea Enicerilor de a maĭ păşi spre atac. Să ne oprim un moment la această absolută concordanţă foarte caracteristică, căcĭ nicĭ cronicariĭ n aŭ putut cunoaşre ziarul împărătesc dat la lumină mulţĭ anĭ după ce eĭ eraŭ astrucaţĭ, nicĭ iarăşĭ Impăratul n-a avut vre-o dată cunoştinţă de manuscriptele romîneştĭ a cronicarilor noştri publicate deabia la 1872. Dacă însă admitem ca adevarată acea comună arătare, pretinsa mituire n ar maĭ avea rost, deoarece Ieniceriĭ nevroind a maĭ da iuruşĭ:

Le combat cessa faute de combat'ants.

S-ar putea ivi un alt argument pentru tradarea viziruluĭ in faptuĭ că, după o mare bucurie la sosirea veşteĭ tractatuluĭ încheiat la Ţarigrad, lucrurile se schimbară în pripă şi vizirul deabia sosit la Edirné (Adrianopol) fu destituit, surgunit la Lemnos apoi la Lesbos, unde şi muri peste un an [50]. Insă el căzu victima ponegrelelor aprigilor săĭ duşmanĭ, atît Regeluĭ Carol şi Hanuluĭ Tătăresc cît şi luĭ Poniatowski, care nu se mărgini a l acuza prin scrisorĭ, ci pleca la Ţarigrad, beat de răzbunare, spre a unelti personal peirea sa; deosebit de uniĭ marĭ demnitari Otomanĭ ce ĭĭ înăsprise în contra sa prin gura cumplit de răutăcĭoasă ce o avea [51]. Insă chiar la ocaziunea cădereĭ sale Voltaire spală memoria sa de ori ce pată, scriind: Le Sultan ne saisit son bien ni à son exil ni à sa mort: *il n'était pas riche et sa pouvreté justifie sa memoire* [52]. Ce e drept un om care fusese de două orĭ vizir şi care avea de soţie pe iubita Padişahuluĭ, de a murit totuş sarac, a dat, aşa se vede, cea maĭ puternică dovadă că n a fost în stare a comite cea maĭ josnică tradare pentru nişte scule şi blanurĭ împreună cu un număr de galbenĭ strînşĭ de prin buzunarele generalilor Moscovițĭ!

Poate că uniĭ din cititoriĭ Arhiveĭ se vor mira că pentru întâĭaş dată, pe cît ştim se cutează a se refuta o faptă atît de unanim recunscută. Evident că nu noĭ vom pronunţa dacă avem saŭ nu dreptate în potriva tuturor; însă, orĭ cum ar fi, cercetarea de faţă se impune ca o datorie. Sîntem datorĭ să ne convingem despre lupta de la Stănileştiĭ noştri, dacă a urmat o mi-

---

50) Hammer l. c. IV 114. 115. Wiewohll durch die erste Nachricht des Friedens die Freude der Stadt und des Sultans gross, so waren die Gegner des Grossveziers nur zu bald beflissen die Umstände und Weise des geschlossenen Friedens unter das Volk—und zum Ohr des Sultans zu bringen.

51) Voltaire Hist. de Charles XII p. 237. Hammer l. et p. antea cit „Seine Ränke und sein schonungsloses Maul hatten ihm schon früher der Feinde viele zugezogen, deren mächtigster der Mufti, der Kislaraga und des Sultans Eidam Ali waren cit.

52) ibid p. 238.

tuire vulgară, saŭ a biruit vitejia ostaşilor creştinĭ [53])? Că Impăratul în jurnalul săŭ citat maĭ sus să fi mustrat ostaşiĭ luĭ Dumitraşcu-Vodă, faţă cu lupta tactică a armateĭ imperiale nu e de mirat. Petru formase regimentele sale cu ofiţerĭ streinĭ ce ştia să iĭ aleagă anĭ îndelungaţĭ prin războaĭe repeţite; de curînd învinsese cu aceĭ luptătorĭ Suedeziĭ luĭ Carol, carĭ pe atunce eraŭ ceĭ dintăĭ soldaţĭ din Europa, demnĭ urmaşĭ aĭ eroilor luĭ Gustav-Adolf. Pe cînd Moldoveniĭ luĭ Cantemir eraŭ o adunătură de miliţienĭ împreunaţĭ în pripă la ultimul moment după sosirea luĭ Seremetef la Zagrancea şi remiterea de către el Domnitoruluĭ Moldoveĭ banilor destinaţĭ în acel scop [54]). Totuşĭ la luptă acea ceată nedisciplinată şi improvizată, luîndu-se pe care din cotro, cu ofiţerĭ numiţĭ la ultimul moment din boerănaşiĭ curţeĭ, ş-a făcut datoria; căci pentru întăĭaşĭ dată pe teritoriul Moldoveĭ un puternic potentat ortodox desfăşură aquilele sale ca semn al cruceĭ împotriva semiluneĭ.

Cît a entuziasmat acea nouă cruciată întreaga creştinătate a resărituluĭ am aratat maĭ sus; adăogăm aicĭ ca foarte caracteristice cuvintele luĭ Ioan Neculcea, cînd, apărîndu-se de a fi îndemnat el pe Cantemir de a se arunca în braţele Moskalilor, totuşĭ mărturiseşte: *că atuncea eraŭ toţi creştinii bucuroşĭ Moskalilor*, nu numaĭ eŭ; că scrieaŭ alţiĭ maĭ înainte decît Dumitraşcu Vodă *Munteniĭ, Sîrbiĭ, Moldovenii* cu cîţĭ anĭ înainte» Ostaşiĭ luĭ Cantemir eraŭ însufleţiţĭ de aceleaşĭ simţirĭ şi numaĭ acel entuziasm poate esplica că acea ceată informă să nu se fi arătat de tot nedemnă vestiteĭ armate ce era condusă ca şi ea de fălfăitul pajureĭ imperiale.

Singurul care era inaccesibil orĭ căruia entuziasm era însuşĭ Domnitorul hain. Părerea noastră despre caracterul adevărat a luĭ Cantemir am expus o într un studiŭ amănunţit acum cîţĭ-va anĭ în Arhiva noastră [55]). Cantemir a fost un ambiţios capabil şi

---

53) D-l Xenopol a găsit o altă cauză pentru scaparea luĭ Petru; el scrie în Istoria IV 519: „Fatalitatea însă înscrisese în cartea destinelor omeneştĭ vieaţa pentru Rusia şi moartea pentru Turcia. Nu cunoşteam pe distinsul nostru concetăţean ca atît de convins fatalist şi nu ne aşteptam la această aziatică tălmăcire. Cu fatalitatea se explică toate; însă nenorocirea singura e că nu se explica nimic.

54) Nec. Costin în Letop. II, 101: Şi aŭ adus Brigadirul şi cîte-va miĭ de ruble banĭ de argint tot copeice de la Impăratul, de a dat luĭ Dumitraşcu Vocă ca să dee leafa Moldovenilor *să facă oaste....* Decĭ Dumitraşcu Vodă îndată aŭ dat baniĭ la Ştefan Luca vel Visternicu să dee leafa la slujitorĭ *carĭ se vor scrie deodată....* făcînd din boeinaşiĭ curţiĭ şi din căpitanĭ tot Polcovnicĭ şi Rohmiştri dîndu-le banĭ cine pe câţĭ oamenĭ aŭ poroncit să se facă la steag. Decĭ Moldoveniĭ cum aŭ luat baniĭ de leafă cum aŭ început a-ĭ bea pe la cîrşme ziua, iar noaptea se duceau la drumurĭ de jăcuiaŭ pe oamenĭ de ce aveaŭ, şi la drumurĭ, şi la bejeniĭ, şi furiş, iar apoĭ şi făţiş".

55) Anul V, 1894. No. 11, 12. pp. 565—599.

ingîmfat [56]). Chiar credinciosul său Hatman e nevoit să recunoască că boerii pămînteni, care l cunoșteaŭ bine de la Domnia fratelui său și chiar de la a sa primă, l aŭ văzut cu cea mai mare nemulțămire înlocuind pe tron pe Neculai-Vodă Mavrocordato, din cauza tinereții sale cele desfrănate[57]). Iar în cît privește hainirea sa către Ruși ea nu izvorî cîtuși de puțin din o convingere patriotică saŭ din o pornire religioasă, ïar numaï și numaï, de am da crezare sfetnicului său Neculcea, din singura frică pentru persoana și siguranța sa, în caz de n-ar izbuti să prinză pe Brancovanu, scopul pentru care fusese numit la Domnie [58]). Acesta e adevărul istoric și nicï o răstălmăcire părtinitoare pentru acel Domn nu l va putea schimba.

Insă cercetarea de față va putea fi prielnică și într-o altă privire, dîndu-ne o dovadă topică de folosul ce-l pot trage studiele istorice de la cronicariï noștri. Iată o campanie celebră despre care s-a scris atît de mult în cît un autor de știința luï Schlosser nu maï judeca necesar de a împovora cititoriï săï cu o nouă cercetare a probabilității uneï mituirï a Viziruluï [59]). Și totușï în cronicariï aceluï timp am putut găsi argumentele cele maï puternice spre a susține teza noastră.

Totodată am putut constata în cursul acesteï cercetărï cu cîtă bagare de seamă, cu ce luare aminte trebueşte ca să ne sprijinim pe zisele lor. Eï sînt insuflețițï de un patriotizm arză-

56) Chiar Neculcea nu se poate opri a mărturisi (Let. II 320) „Dumitrașcu Vodă văzindu-se în cinste mare de la Moskalï *se vîtnosise și cu nimenï nu se maï sfătuia.* Cînd d-l Xenopol (Istoria IV 508) pretinde că o convingere de om învățat, aceea că Turciï eraŭ în plină decădere, a aruncat pe Dimitrașcu Vodă în brațele Rusieï, ceea ce dovedește „un spirit profetic" el este crud desminţit prin cuvintele categorice ale luï Neculcea ce le cităm ad litteram în n, 58. Cronicarul ne arată adevărul, realitatea faptelor, iar nu ipoteze speciaose: Egoizmul pornit din frică a decis purtarea luï Cantemir.

57) Ioan Neculcea în Letop. II 302: „Și atuncï d'întiï eraŭ boeriï cam ingrijițï de numele luï Dumitrașcu Vodă, de pe cînd era maï tînăr Beizade la domnia frăține-său luï Antioh-Vodă, că era atuncï nerăbdător şi mînios, *zlobiv la beție*, şi-ï eşise numele rău.

58) Idem ibidem p. 304. „Dumitrașcu Vodă văzînd că de la Poartă îl zăbăveaŭ cu răspunsul pentru Brancovanu-Vodă, aŭ început a gîndi că doar a prins veste Brancovanul-Vodă și 'şi-aŭ tocmit lucrul; şi ştiind pe Brancovanul-Vodă mare neprieten și *socotînd că de i s-a întimpla o mazilie n'a fi bine de el* și văzînd că atuncï trăgea toată creştinătatea bucuria şi nădejdea Creștinilor, adecă a Moskalilor, a început și el a se ajunge cu Creştiniï și a-ï înştiința de la Poartă". Cfer. studiul nostru cit. maï sus.

59) l. c. pag. 157 in n. Die Sache ist so oft untersucht worden, dass wir unsern Lesern nicht mit einer neuen Prüfung der Wahrscheinlichkeit oder Unwahrscheinlichkeit der Besterhlichkeit des Grossveziers beschwerlich sein wollen".

tor, de o iubire oarbă pentru ţara lor, de un fanatizm vădit pentru neamul, şi acele simţirĭ sînt însoţite de corolarul lor obicĭnuit, un şovinizm sau noţionalizm nesocotit; eĭ ne daŭ dovada că aceste cuvinte, deşi de creaţiune recentă, exprimă însă o pornire a inimeĭ maĭ tare poate înainte vreme decît în timpul nostru. Cronicariĭ ne spun lămurit că Turciĭ, ĭar nu Ruşiĭ aŭ trimes sol de pace. Această afirmare cade de la sine; căcĭ în acel caz am întreba: bine, dacă aşa a fost, dacă Vizirul s-a simţit prea sleit ca să continue lupta şi a propus încetarea eĭ, cum de Ruşiĭ i-aŭ putut acorda aşa avantajoase condiţiunĭ, Azowul jertfit, etc? Cum de aŭ fost acea pace o pată ce Rusia în urmă aŭ ştiut să şi-o spele? Ş-apoĭ avem testemoniul luĭ La Motraie, care a fost faţă, a văzut cu ochiĭ, n avea nicĭ o cauză de a travesti lucrurile. Apoĭ avem tes'emoniuĭ luĭ Cantemir care ar fi tresărit de bucurie de ar fi cutezat să pretindă contrariul [60]), şi în fine, ca suma instanţa, avem aratarea a însuşĭ Imparatuluĭ învins: habemus reum confitentem. Cînd Hatmanul ne afirmă cu încredere că, pe cînd toţĭ Ruşiĭ ĭeraŭ pentru admiterea păceĭ, ofiţeriĭ streinĭ în serviciul Ţaruluĭ şi cu toţĭ boeriĭ Moldovenĭ se împotriveaŭ la acea încuviinţare din răsputerĭ, dorind ca numaĭ de cît lupta să purceadă înaite [61]), nu putem de cît zimbi la acea povestire, de oare-ce aceĭ streinĭ de o competenţă netăgăduită în de-ale războiuluĭ, precum Ţarul ştia să şi ĭ aleagă, nu puteaŭ să nu pătrundă jalnica extremitate în care să aflaŭ [62]). Cît priveşte pe Dumitraşcu-Vodă, cu cîtă îngîmfare ar fi pomenit în istoria sa despre acea vitejască împotrivire!! Iar ostaşiĭ Moldovenĭ suferind de lipsa de proviziunĭ şi de apă, fiind respinşĭ prin tunurile turcilor aşezate pe malul stîng al fluviuluĭ cînd ĭ-aŭ trimes să umple poloboacele cu apă, în căldura şi săceta luneĭ luĭ cuptor, cînd lăcustele pustiise cîmpiile, nu puteaŭ să nu fie bucuroşĭ de pace, maĭ vîrtos dacă, precum o afirmă însuşĭ cronicarul, duşmaniĭ ar fi fost destul de neghiobĭ spre a o propune!

Însă deşi simţul critic nu poate de cît a respinge ca neadmisibile asemenea arătărĭ, deşi la întrebuinţarea cronicarilor ca sorginte istorică o luare aminte prudentă, este, precum o vede lectorul, foarte la locul eĭ, totuşĭ inima se încălzeşte cînd se adevereşte într-un mod atît de vădit că ĭubirea pentru acest mănos pămînt n-aŭ contenit nicĭ odată a înflori şi a se manifesta în trecut chiar prin pipăibile exageraţiĭ.

---

60) Totuşĭ M. Kogălniceanu merge şi el pînă a da dreptate cronicarilor; el scrie l. c. I p. 91. in. n. „Les premiers (Norberg şi alţiĭ) prétendent que ce sont les Russes qui ont demandé la paix et que c'est Catherine qui l'a *achetée. L'une et l'autre de ces assertions* me parraissent fausses. Dans la position òu se trouvait de tzar demander la paix n'etait ce pas avouer sa faiblesse, n'était ce pas se fermer la dernière voie de salut, en n'imposant plus à son ennemi? „Autorul orbit de acelaş naţionalizm uită că ţarul n-avea putinţa de a alege alt mijloc.

61). Ioan Neculcea în Letop. p. 328 „Aşişdere şi Dumitraşcu Vodă cu boeriĭ Moldoveneştĭ încă căutaŭ răŭ şi grăiaŭ şi eĭ să nu facă pace; dar nu ĭĭ maĭ asculta nime; căcĭ, Moskalilor tuturora li era voie.

62). Nec. Costin în Letop. II, 107 „şi de s'ar hi maĭ bătut vr'o treĭ patru zile, acolo pe loc ar hi rămas toţĭ pedeştri şi la mare cumpănă".

VALENTIN BUDE

Peregrinul de la Sanct-Just

După Platen

E noapte, 'n numele Sfinteĭ Treimĭ,
Călugărĭ spaniolĭ, deschideţi-mĭ!

Afară vîjie năprasnic vînt,
Mi-ĭ trup şi suflet de durere frînt.

O rasă mohorîtă ş-un sicriŭ
Să-mĭ daţĭ: de lume nu maĭ vreaŭ să ştiŭ.

Chilie daţi-mĭ, drept sălaş smerit:
Din lume jumătate-am stăpînit.

Şi capul, ce se tunde-ntru monach,
Purta odat' coroane de monarch;

Şi umeriĭ de rasă-nvăluiţĭ
Cu hermelin eraŭ împodobiţĭ.

Nemernic muritor mă simt acum,
Din ţara mea s-alese praf şi scrum!

Gr. C Buţureanu

Scurtă privire asupra factorilor Istorici

I.

Aceĭa ce este şi despre care nu ne putem îndoi, e *materia*. Şi cu toate acestea materia este ceva vag, cuprinzînd ceĭace nu poate avea prin sine fiinţă şi de aceĭa are nevoe de altceva, care e *puterea*.

Astfel dar aceste două elemente primitive: materia şi puterea sînt nedespărţite, una fără alta nu pot fi înţelese, nu pot avea fiinţă.

La baza orĭcăreĭ existenţe va trebui să găsim nedespărţite aceste elemente, întrucît materia fără putere nu poate avea fiinţă, apoĭ pe această putere primitivă şi generală o numim *vieaţă*.

Vĭeaţa, cum zice Haeckel în „Psihologia celulară" şi Huxley în „Evoluţia şi origina speciilor", este pretutindenea, căcĭ fără ea nu ar fi existenţă. Această vĭeaţă saŭ mod de a fi, face ca un număr hotărît de atomĭ a unuĭ corp, să se combine cu un hotărît număr de atomĭ de a altuĭ corp, pentru a da naştere la un al treilea corp, care sub înrîurirea adevăratelor puterĭ, să ne înfăţişeze o relaţiune maĭ strînsă între elementele compunătoare şi tot aşa mergînd maĭ departe să ajungem să avem corpurĭ brute şi corpurĭ viĭ, adecă corpurĭ în care materia să fie precumpănitoare vieţeĭ, şi corpurĭ în care vieaţa să fie precumpănitoare materieĭ.

Este greŭ şi aproape peste puterile ştiinţeĭ de pînă acum, ca să arăte momentul, cînd un corp devine cu vĭeaţă, cînd adecă vĭeaţa să fie precumpănitoare materieĭ. Formele de tot simple studiate de Haeckel şi Huxley din fundul oceanuluĭ de

la adîncimĭ de 5 pînă la 8 miĭ metri, nu pot fi privite ca reprezentînd formele cele maĭ simple cu vĭeaţă, ci numaĭ cele maĭ simple găsite pînă acum.

Dar dacă ne îndepărtăm ceva de formele acestea elementare şi primare, atuncĭ deosebirea dintre corpurile brute şi cu vĭeaţă ajunge foarte hotărîtoare, aşa încît nu maĭ este nicĭ o greutate de a face deosebirea între ele. Ne rămîne totuşĭ să răspundem la întrebarea, ce este vieaţa?

Pentru a căpăta răspuns, nu vom întreba pe filozofĭ şi maĭ ales pe aciĭa, care aŭ mers maĭ mult pe ideĭ şi raţionamente, fără a să sprijini pe dovezĭ şi experienţe, ci la aceĭ cari aŭ filozofizat pe principiĭ scoase din datele ştiinţeĭ pozitive; astfel marele filozof şi fiziolog Francez Claude Bernard în studiul săŭ intitulat „Les phénomens de la vie", cînd ajunge la definiţia vĭeţeĭ zice: „îmĭ amintesc de spusele luĭ Pascal: —«cînd Platon defineşte omul, un animal cu două picĭoare fără pene» — dar un om nu perde umanitatea perzînd cele două picĭoare, şi un clapon nu o cîştigă perzînd penele". Ceva maĭ departe zice: „cînd cineva voeşte să definească noţiunile primitive, nu poate nicĭ odată să le lumineze prin altele maĭ simple, şi este nevoit de a întroduce în definiţie cuvîntul însuşĭ spre definire, aşa, Laplace defineşte «timpul este o succesiune..», dar succesiunea ce este? şi aşa din întrebare în întrebare tot în maĭ necunoscut, saŭ în repetare, după cum ridiculizează Pascal: „lumina este o mişcare luminoasă a unuĭ corp luminos...".

Tocmaĭ spre a dovedi imposibilitatea definiţieĭ, zice Claude Bernard, vom indica pe cele maĭ răspîndite şi maĭ cu autoritate, ca astfel să putem dovedi, că metoda care consistă în a defini şi a deduce totul din o definiţie, este contrară spirituluĭ ştiinţific, şi prin urmare nu poate servi definiţia decît la puţin lucru, aşa:

Kant zice: „vĭeaţa este un principiŭ interior de acţiune".

Treviranus: vĭeaţa este uniformitatea constantă a fenomenelor sub diversitatea influenţelor exterioare...."

Lamarck: „vĭeaţa este o stare de lucrurĭ, care permite mişcarea organică supt influenţa excitărilor".

Bichat: „vĭeaţa este suma funcţinilor, care rezistă morţiĭ".

De Blainville: „vĭeaţa este o dublă mişcare de compunere şi descompunere, în acelaş timp generală şi continuă".

Lewes: „vĭeaţa este o serie de schimbărĭ definite şi succesive de structură şi compoziţie, care lucrează asupra unuĭ individ, fără a distruge identitatea sa".

Spencer: „vĭeaţa este acordul continuu a relaţiunilor interne cu cele externe".

Letourneau: „vĭeaţa este o dublă mişcare de compunere şi descompunere continuă şi simultanee în sinul substanţelor plasmice, unde elementele anatomice funcţionează conform structureĭ lor". etc.. etc.

Ne oprim aci cu definiţiile vieţiĭ. şi dacă ne dăm samă cît ele sînt deosebite, ajungem la convingerea, că este dovedită părerea luĭ Cl. Bernard, că este imposibilă definiţia eĭ. Şi în adevăr, cum putem defini un lucru a căruĭ marginĭ maĭ întîĭ nu le putem statornici, după cum sînt marginele vieţiĭ, putem zice numaĭ că, *vîeaţa este un principiŭ prin origina sa şi un rezultat prin condiţiunile funcţionăriĭ sale.*

In ce chip vîeaţa simplă şi unicelulară a ajuns la om, ĭată cum ne-o dă Sabatier în „Essai sur la vie et la mort“ lucrare de o mare valoare ştiinţifică. „Dacă îmbrăţişăm cu o privire lumea trăitoare şi dacă o considerăm ca un tot, care a avut naşterea sa, şi care urmează acum cursul dezvoltăreĭ sale, trebue să recunoaştem, că în ea este o tendinţă, o vîeaţă inconştientă, o aspiraţiune, care o înpinge neîncetat de a pune mîna pe tot ce o încunjură, a cuceri tot ce nu este încă ea“. In aşa chip vîeaţa simplă a cucerit alte vîeţi şi a ajuns om.

Fiinţa vîeţuitoare a voit şi voeşte să fie stăpînul universuluĭ. Astfel a multiplicat forţările pentru a lărgi contactul cu această lume pe care ea voeşte să o stăpînească; constituţia sa primitivă relativ simplă şi modestă nefiind îndeajuns la această ţintă ambiţioasă, le-a înlocuit prin grade din ce în ce maĭ complexe şi maĭ puternice de organizare, s-a înmulţit organele, s-a diferenţiat ţesăturile şi perfecţionat mecanizmele pentru a intra în stăpînirea uneĭ lumĭ exterioare, pe care voia să o cunoască şi de care să se folosască. Fără încetare a crescut şi înbogăţit arsenalul organelor şi instrumentelor, care trebuiaŭ să-ĭ asigure această cucerire. Insă în această sforţare continuă fiinţa vîeţuitoare a perdut alăturea cu simplicitatea primitivă şi inmortalitatea sa corporală primitivă. Era pînă atuncĭ putere şi voinţă de a trăi, a ajuns putere şi voinţă de a şti, cunoaşte şi simţi. Succesiv şi progresiv fiinţa vîeţuitoare s-a ridicat de la vîeaţa uniformă şi monotonă, la vîeaţa varieată şi accidentală, de la vîeaţa vegetativă şi senzibilă, la vîeaţa intelectuală, de la starea inconştientă, la starea conştientă, de la vîeaţa mentală la vîeaţa morală. Astfel evoluţia să desfăşoară prin o mişcare ascendentă, şi fiinţa s-a îndepărtat tot maĭ mult de forma simplă şi uniformă, pe care o ţinea de a dreptul de la materia brută, ridicîndu-se la treapta înaltă a fiinţeĭ vîeţuitoare, a omuluĭ.

Dar care sînt caracterele generale ale fiinţelor vîeţuitoare?

Răspunsul la această întrebare nu întimpină greutăţĭ, căcĭ orĭce tratat ştiinţific ne dă dezlegarea şi anume: caracterele generale ale fiinţelor vîeţuitoare sînt: 1) organizarea, 2) reproducerea, 3) nutrirea şi 4) evoluţia; cu alte cuviute, constituţiunea sa organică, înmulţirea, conservarea şi dezvoltarea Aceste caractere le întîlnim la toate vietăţile, însă toate sînt supuse puterei celeĭ marĭ a adaptaţiuneĭ, de aicĭ esă variaţiunea cea mare de fiinţĭ, unele maĭ puternice şi altele maĭ slabe prin adoptare la lupta pentru traiŭ.

Aşa dar caracterele generale ale fiinţelor vieţuitoare fiind supuse la adaptare şi prin urmare numaĭ cel maĭ apt, cel maĭ bine pregătit va ieşi triumfător în lupta pentru traiŭ; urmează că cele maĭ apte fiinţĭ vieţuitoare sînt acele, a căror caractere generale sînt maĭ in măsură de a susţine lupta. Şi care pot să fie acelea? De sigur acele fiinţĭ vieţuitoare a căror organe s-aŭ dezvoltat puternic, a căror reproducere este maĭ avantajoasă, a căror nutrire este maĭ bine distribuită, şi toate acestea supuse uneĭ dezvoltărĭ progresive de cunoaşterea mediuluĭ de traiŭ, de alegerea luĭ şi de puterea de înpotrivire contra piedicilor din afară.

Să statornicim lucrul:

Acea fiinţă vieţuitoare a căreĭ caractere generale sînt în măsură de a se adapta mediuluĭ şi devenind aptă în lupta pentru traiŭ, să vieţuiască; acea fiinţă zic, este rezultatul unor dezvoltărĭ progresive organice şi de selecţiune, adaptîndu-se mediuluĭ şi căutînd din el să-şĭ scoată existenţa, pe care să şi-o facă cît se poate de lesnicioasă, a trebuit să aibă în sine, pe lîngă puterea organică şi puterea de alegere şi de rezistenţă.

Să cercetăm, care sînt acele puterĭ pe care trebue să le întrunească fiinţa vieţuitoare pentru ca alăturea cu puterea organică, să iească învingătoare în lupta pentru traiŭ, să se adapteze, cu alte cuvinte să discutăm şi să găsim puterea de alegere şi de rezistenţă.

Alegerea saŭ selecţiunea este naturală şi artificială; în cazul întîĭ natura organică rezolveşte problema, în cazul al doilea cine? răspunsul ni-l dă ştiinţa; în tot cazul selecţiunea artificială trebue să fie provocată cu un scop şi de o inteligenţă. Intr'adevăr în seria animală, fiinţele maĭ superioare sînt caracterizate prin o inteligenţă maĭ mare, şi în special cu o dezvoltare însemnată a creeruluĭ; cu această armă puternică fiinţa vieţuitoare provoacă selecţiunea artificială, şi domină pe cea naturală, cu ea să pune în poziţiune de a lupta cu succes în lupta cea mare a vieţiĭ, cu ea ajunge a să face maĭ aptă şi cu ea adună acel material de calitate şi puterĭ, pe care le lasă prin ereditate. Insă selecţiunea este şi ea în măsură maĭ puternică saŭ maĭ slabă, după cum este mediul, care poate să-ĭ fie maĭ prielnic saŭ maĭ puţin prielnic. E natural să ne întrebăm, cine să facă alegerea, dacă nu inteligenţa, iar scopul pe care îl urmăreşte este desigur scopul vieţiĭ: a fi, a fiinţa.

Aşa dar, pentru ca o fiinţă vieţuitoare să iească învingătoare în lupta pentru traiŭ, să cere ca să aibă inteligenţă, şi cu cît va avea maĭ multă cu atît alegerea saŭ selecţiunea va fi în folosul conservăreĭ sale.

Fiinţa vieţuitoare a făcut alegerea; să întreabă cum va fi în stare să reziste maĭ cu putere primejdiilor din afară, pentru ca munca sa intelectuală să aibă durată. Orĭ de cîte orĭ înprejurarea o pune singură, fiinţa este în primejdie de a fi învinsă.

de a fi zdrobită; din contra cînd să află cu maĭ mulţĭ, izbînda este maĭ sigură. Această împrejurare a adus între fiinţele vĭeţuitoare ţinta de tovărăşie, care o întîlnim între ele în măsura dezvoltăreĭ inteligenţei lor. Furnica cînd nu poate urni singură bobul de grîŭ, se întovărăşeşte cu altele şi aşa îl cară în moşunoiŭ, cînd e atacată să întovărăşeşte cu altele şi esă la luptă. Astfel dar rezistenţa contra unor primejdiĭ, în care fiinţa să vede mică, atuncĭ cînd e singură, o întîlnim în tovărăşie. Din aceste fapte constatate noĭ deducem, că puterea intelectuală şi socială contribue în măsură netăgăduită la adaptarea fiinţiĭ vieţuitoare pentru a eşi învingătoare în lupta pentru traiŭ. Acestea constatate pentru orĭce fiinţă în general. Ne întrebăm, omul, fiinţa vĭeţuitoare culminantă, să poate el oare sustrage de sub înrîurirea acesteĭ puterĭ, care face apte pe toate fiinţele vĭeţuitoare în lupta pentru traiŭ? Am putea oare presupune că omul trăitor, legat prin organe, chipul de traiŭ, reproducere şi nutrire cu celelalte fiinţĭ vieţuitoare, s-ar putea deosebi de ele prin mijloacele adapţiuneĭ? De sigur că nu. Omul ca şi celelalte fiinţĭ vĭeţuitoare este supus aceleĭaşi puterĭ care cîrmuesc adapţiunea lor. Omul nu este o excepţiune în natură, ci formează o verigă, cea din urmă şi maĭ complicată a lanţuluĭ vĭeţiĭ pe pămînt.

(Urmează).

VALENTIN BUDE

Vieaţa omenească

după Robert Hamerling

Azĭ gîngureştĭ la sinul dulce-al mameĭ,
Iar mîne se cutremură pămîntul
Sub calul, ce te duce-n zbor ca vîntul,...
Şi poĭmîne, în cîrje, pradă foameĭ!

Pĭerzĭ înnainte de luarea sameĭ
Prilejul fericiriĭ; tu înfrîntul
De soarta vitregă-ţĭ doreştĭ mormîntul,
Dar te-nfiorĭ la dangătul arameĭ:

In voe bună, jale şi suspinurĭ
Şi mistuit de grija cea lumească
Petrecĭ întreaga zi, ĭar noapte-n chinurĭ;

Apoĭ, fiinţă slabă pămîntească,
Scrutezĭ a lumiĭ taĭnice destinurĭ,...
Ce cîntec vechiŭ vieaţa omenească!

A. D. ATANASIU

Pinacoteca din Iaşĭ[1])

ŞI

Colecţia Sofronie Vernav

Bogăţiea artistică a Pinacotecei din Iaşĭ[2]) să datoreşte în cea maĭ mare parte inimilor generoase ale vechilor boerĭ Moldovenĭ, cari, în dragostea lor pentru arta picturei, datorită contactuluĭ cu Apusul, aŭ cumparat în străinătate tablourĭ de valoare ale maĭştrilor vechĭ. Reîntorşĭ în patrie, şi văzînd contrastul izbitor între capitala Moldoveĭ şi oraşele Apusuluĭ, dornicĭ şi capabilĭ de orĭce sacrificiĭ, aŭ conlucrat la rîdicarea capitaleĭ şi a Moldoveĭ pe toate terenurile.

Astfeliŭ, aicĭ voiŭ spune numaĭ cîteva cuvinte asupra cîtorva din aceĭ carĭ aŭ contribuit la rîdicarea Iaşuluĭ pe terenul artistic-pictural.

Pinacoteca saŭ muzeul de pictură din Iaşĭ, astăzĭ în local cu desăvîrşire impropriŭ—fără lumină şi spaţiŭ—conţine opere de artă care pot face cinste orĭcăreĭ Pinacotecĭ străine. Aceste opere cum am zis maĭ sus, aŭ fost dăruite de vechiĭ boerĭ aĭ Moldoveĭ şi grijă avut-aŭ înzestrătoriĭ de neam distins, cînd aŭ hărăzit operile lor muzeuluĭ de tablourĭ şi le-aŭ legat de Iaşĭ, să nu se departeze cum altele s-aŭ zmuls din oraşul părăsit[3]).

Cel dintăĭ este *Sofronie Vernav*, care contribue la zămislirea, la punerea temelieĭ fundamentale a unuĭ Muzeŭ de tablourĭ în capitala Moldoveĭ. Sub îndemnul luĭ G. Panaiteanu care studia pictura la München, Sofronie Vernav cumpără la Paris în zilele de Vinerĭ şi Sîmbătă 19 şi 20 Decemvrie 1845

---

1) Extras rezumativ dintr-un studiŭ dezvoltat de A. D. Atanasiu, ce va apărea asupra Artelor, Pinacoteceĭ şi Şcoaleĭ de Arte Frumoase din Iaşĭ.

2) Azĭ în strada Academieĭ în vechĭul local al Academieĭ Mihailene —vis-a-vis de Liceul Naţional.

3) Se vor vedea condiţiunile donatorilor Sofronie Vernav, Costache Negri, etc.

prin licitaţie [1]), valoroasa colecţiune a Marchizuluĭ de «*Las Marimas*» compusă din 16 opere şi anume:

1) Cesare primind capul luĭ Pompeĭ de Amerghi *Michel Angelo d'a Carravaggio*; 2) Punerea luĭ Crist în mormînt atribuit luĭ *Murillo* Estwan Bartolomeo (n. 1618 m. 1682); 3) S-ta Virgină în extaz de *Murillo* Estwan Bartolomeo; 4) Phaeton cerînd conducerea soareluĭ (anotimpurile) de *Eustache Lesueur* (n. 1617 m. 1655); 5) Mareşalul Villars, gobelin francez; 6) Iudita în cortul luĭ Olofern de *Cavalerul Liberi Petro* (n. 1605 m. 1687); 7) Un estaminet flamand, jucătorĭ de cărţĭ, de *Hermskerke*; 8) Berezina (Retragerea Francejilor din Rusia) de *Philippoteaux H. E. Felix* (n. 1815); 9) S-ta Familie (tabloŭ zugrăvit pe aramă) de *Stella François* (n. 1594 m. 1657); 10) *Portretul luĭ Philipp* de Champagne de *el însuşĭ*; 11) Sf. Ioan Botezătorul atribuit luĭ *Antolinez Don Francisco* (scolarul luĭ Murillo); 12) S-ta Familie din şcoala luĭ Murillo, etc.

Aceste tablourĭ de mare preţ, îndemnat fiind şi de Panaiteanu, Sofronie Vernav în anul 1846, *le dărueşte spre a pune temelia unuĭ muzeŭ de tablourĭ, cu condiţie să rămîe în vecĭ nestrămutat în Iaşĭ*, spre memoria donatoruluĭ. In acest scop tablourile le şi expedieează de la Paris la Galaţĭ şi totodată înştiinţaze despre această donaţie Epitropiea învăţăturilor publice a Moldoveĭ, ca să eîe măsurĭ în consecinţă.

«Această autoritate şcolară neluînd nicĭ o dispoziţiune ca să plătească spesele transportuluĭ şi a vamatuluĭ aŭ rămas tablourile zăcînd închise într-o şură ordinară (aproape) descoperită şi umedă 18 lunĭ de zile!

«Auzind generosul donatore de soarta tablourilor sale, a plecat înadins din Paris de le-a scos din aşa numita magazie şi le-a adus la Academiea (Mihaileană), în scopul înfiinţăreĭ Muzeuluĭ de tablourĭ [2])». In această stare tablourile aŭ rămas la Academia Mihaileană pînă la 1860.

Prin necurmate stăruinţĭ din partea luĭ G. Panaiteanu-Bardasare [3]) pe lîngă Gh. Asaki, Mihail Cogălniceanu şi alte persoane din adunarea legislativă a Moldoveĭ a reuşit şi a *obţinut votul camereĭ legiuitoare din 30 Iunie 1860 pentru înfiinţarea Muzeuluĭ de tablourĭ*, înscriindu-se în buget *29,300 leĭ anual* [4]) (12.000 director, 2.400 custode, 1200 servitor şi 13700

---

1) Notat de Gh. Panaiteanu-Bardasare în inventarul Pinacoteceĭ din Iaşĭ.

2) G. Panaiteanu în inventarul pinacoteceĭ.

3) A se vedea „Arhiva" an. XV No. 2 p. 49. Gh. Panaiteanu-Bardasare şi înfiinţarea pinacoteceĭ şi şcoaleĭ Artelor Frumoase în Iaşi,

4) Idem „Arhiva" an. XV pg. 54.

Mareșalul Louis Hector de Villars

(născut la 1653 m. 17 Junie 1734)

Tabloŭ francez foarte bine țesut—gobelin, în Pinacoteca de Iașĭ.

(Colecția donatoruluĭ Sofronie Vernav)

(A se vedea pag. 498).

Berezina (epizod din retragerea armateĭ franceze din Rusia) de **Philippoteaux** *Henri Emmanuel* **Felix** (Colecția Sofronie Vernav). Pag. 498.

pentru cumpărare de tablouri [1]) şi încadrare). In acelaş an 1860, pe lîngă muzeŭ, din iniţiativa luĭ Panaiteanu începu şi cursurile şcoaleĭ artelor frumoase.

Tablourile de maĭ sus din colecţiunea luĭ Vernav s-aŭ primit pe samă conform ord. No. 10706 din 12 Sept. 1860, de către Panaiteanu dela Academia Mihaileană, în ziua de 18 Sept. 1860 precum şi 35 litografiĭ încadrate; apoĭ 63 litografiĭ deteriorate, neîncadrate dela biblioteca şcoalelor; 18 busturĭ de ghips procurate de *Gheorghe Asaki* şi cîte-za extremităţĭ, parte sfărmate.

Cu aceste s-a pus temelia Muzeuluĭ saŭ Pinacoteceĭ de tablourĭ din Iaşĭ, în casele luĭ Alex. Roznovanu din str. Universităţiĭ, anume cumpărate de Mihail Cogălniceanu (cu 18000 galbenĭ) pentru Universitate, Muzeul de tablourĭ şi Şcoala de Arte Frumoase; ĭar inaugurarea Muzeuluĭ de tablourĭ s-a făcut odată cu a Universităţiĭ de Iaşĭ, în ziua de 26 Octom. 1860.

De tablourile şi obiectele notate maĭ sus s-a format inventariŭ [2]), semnat de G. Panaiteanu directorul muzeuluĭ, asistat de Gh. Schiller restaurator şi Vasile Palade bibliotecar.

Parte din tablourile colecţieĭ luĭ Vernav s-aŭ restaurat şi salvat prin iscusinţa restauratoruluĭ Gh. Schiller, carĭ maĭ tîrziŭ devine profesor al scoaleĭ de arte frumoase. Odată pusă temelia muzeuluĭ de tablourĭ, se maĭ găsesc, după cum vom vedea altă dată, şi alţĭ iubitorĭ naţionalişti pentru înzestrarea galerieĭ de Iaşĭ cu însemnate opere de artă.

Din importanta colecţiune a nemuritoruluĭ donator Sofronie Vernav, după mijloacele de care dispunem, reproducem deocamdată două opere de artă:

1) *Louis Hector de Villars* Mareşal şi Duce, născut la 1653 în Mouluis şi mort în reîntoarcerea sa de la Turino 17 Iunie 1734. Acest tabloŭ francez este foarte bine ţesut în **gobelin**. (Mărimea: 82 c.m. înalt şi 65 c.m. lat). Este unul din gobelinurile cele maĭ bune ale şcoaleĭ franceze. Pag. 500

2) *Berezina* (Un epizod din retragerea armateĭ franceze din Rusia sub Napoleon I). Tabloŭ zngrăvĭt de **Philippoteaux** *Henri Emmanuel* **Felix**, născut la Paris 1815. (Mărimea 102 c.m. lăţime şi 80 c.m. înalt). Pag. 501.

---

1) Anul acesta 1905—1906 pentru cumparare de tablourĭ nu s-a prevazut niciĭ un ban pentru pinacoteca din Iaşĭ şi nicĭ pentru cea din Bucureştĭ.

2) Un exemplar s-a dat la biblioteca şcoalelor; unul la arhiva muzeuluĭ, iar al treilea s-a înaintat Ministeruluĭ cu raportul din 4 Oct. 1860.

Dr. A. Şunda

Nebunia epileptică a luĭ Hamlet

(Urmare şi sfîrşit).

Pentru înlesnirea comparaţieĭ între „rătăcirea“ minţiĭ luĭ Hamlet şi atacul intelectual comiţial transcriem, după *A. Dutil*[1]) începutul atacului: „Bolnavul devine dintr-odată iritabil, vorbareţ; *e cuprins de o mînie furioasă*, sparge tot din jurul săŭ, *înjură persoanele* de prinprejur, chĭar şi pe acelea ce-ĭ sînt scumpe şi se *răpede la dînsele spre a le lovi. Violenţa şi forţa bolnavuluĭ se rîdică la un grad nemaĭ auzit, dacă cineva încearcă să-ĭ împedice mişcările. Fapt remarcabil: în mijlocul acesteĭ furiĭ oarbe epilepticul, care pare străin de tot ce-l încunjoară, ştie totuşĭ să vază şi să observe; el lansează cîte un cuvînt apropriat la orice interpelare; gesturile* luĭ sînt *violente* dar coordonate şi uneori *teribil de precise. Adesea zăpăcit saŭ exasperat de alucinaţiile sale el loveşte nimerind cu siguranţă şi omoară saŭ se sinucide*“.

Descrierea aceasta e o schemă, făurită din cazurile clinice, şi are în vedere maĭ ales temperamentele active, ĭuţĭ; pe cînd Hamlet e domol, «trîndav».

O menţiune specială merită faptul că „trîndavul“ Hamlet în timpul crizeĭ se simte în stare *„să zboare la răzbunare“*. Aceasta constitue faza a doŭa, în care personalitatea luĭ Hamlet

1) *G. Ballet* etc. Pathologie mentale Art. Epilepsie. Paris 1903, p. 857.

se schimbă cu desăvîrşire: pe cît de nulă este activitatea sa din starea normală, pe atît ea devine febrilă, furioasă in criză.

Ardin Delteil susţine că: „Epilepticul este cel maĭ mare *bolnav al voinţeĭ* ce se poate întîlni; dar nu trebue de uitat, că aci e vorba de *voinţa liberă* saŭ *normală*, de oarece alăturĭ de cadavrul acesteia, se ridică subit un spectru, ce o reaminteşte, ce o plagiază, *o voinţă morbidă, care este spontaneitatea caracteristică a automatizmuluĭ*". Prof. *I. Grasset* şi *G. Rauzier*, citînd acest pasaj îl rezumă, complectîndu l chĭar, în următoarele: „*Suprimare momentană a voinţeĭ şi liberuluĭ arbitru, păstrare a automatizmuluĭ cerebral şi impulsiunĭ irezistibile*, ĭată cele maĭ marĭ caractere ale acesteĭ categoriĭ de accidente comiţiale (epilepsie mentală)" [1]. Cînd aşa dar se zice că în timpul crizeĭ epilepticul *ştie să vază* etc. este a se înţelege o activitate psihică nicĭ decum conştientă ci automatică, absolut inconştientă; probă e *amnezia* postepileptică.

Comparînd acum fenomenele, ce prezintă Hamlet, pe lingă alucinaţiĭ, cu descrierile autorilor citaţĭ aci, ne este uşor a recunoaşte, că Hamlet sufere de o nebunie epileptică.

E. Ferri întru confirmarea diagnosticuluĭ de epilepsie psihică a luĭ Macbeth utilizează şi vorbele cu care lady Macbeth previne pe comesenĭ despre boala soţuluĭ eĭ. Identic aceĭaşĭ probă există şi la Hamlet, procurată de mama acestuĭa. In cearta de la mormîntul Ofelieĭ mama luĭ Hamlet previne pe ceĭ de faţă cu aceste cuvinte: „*aĭurează. Aşa l apucă numaĭ pentru o clipă, apoĭ domol*—ca o porumbiţă, cînd şĭ-a clocit perechea eĭ de aur—*se linişteşte*" (p. 165). Cuvintele acestea par a fi calchiate după cuvintele soţieĭ luĭ Macbeth. Ne mirăm cum a scăpat din vedere acest pasaj atît de caracteristic din Hamlet ochĭuluĭ dibacĭŭ a luĭ *E. Ferri*.

Să urmăm cu analiza. După scurt timp Hamlet se linişteşte pe deplin. Numaĭ după criza raportată Hamlet îşĭ propune să simuleze, cum am maĭ spus-o, şi într-adevăr simulează faţă de Polonius, sfetnicul Regeluĭ, şi faţă de ceĭlalţĭ trimişĭ aĭ Regeluĭ.

Dar în ce constă simularea nebunieĭ în circumstanţele semnalate? Hamlet n-are decît să le spuie nimicurĭ (ca nouriĭ îmbrăcînd forme diferite), orĭ adevărurĭ crude (despre bătrîneţe), orĭ să-ĭ ĭea în răspăr şi toţĭ îl socotesc nebun. *Shakespeare* ca

---

[1]) *Brouardel. Gilbert* etc. Traité de Médecine Art. Epilepsie. tom. X Paris 1902, pag. 474.

technică artistică utilizează acest truc spre a arunca un echivoc şi asupra nebunieĭ reale a luĭ Hamlet, şi reuşeşte atît de bine încît multă lume se maĭ întreabă încă: oare Hamlet este într-adevăr nebun orĭ numaĭ se preface? Nedumerirea este cu atît maĭ fundată cu cît *Shakespeare* în ţesătura capodopereĭ luĭ *motivează perfect* crizele de nebunie trecătoare ale luĭ Hamlet.

In descrierea celorlalte crize comiţiale va trebui, să eliminăm prealabil şi cu atît maĭ mare *îngrijire* decĭ, posibilitatea uneĭ simulărĭ spre a degaja nebunia reală. Sarcină delicată şi ambarasantă trebue să o recunoaştem; căcĭ se ştie că dintre toate psihonevrozele epilepsia e simulată în cea maĭ mare măsură; maĭ mult, însişĭ epilepticiĭ simulează adesea boala lor cînd aŭ interes; ceĭa ce complică în fine chestia şi maĭ mult este faptul, că epilepsia îmbracă formele larvate cele maĭ variate, încît mereŭ se descrie noĭ echivalenţĭ....

In faţa uneĭ crize actuale dilatarea pupilară, ĭar după criză toxicitatea urinară etc. ne îndreptăţeşte a afirma epilepsia. Dacă în natură este atît de dificil a diferenţia un atac veritabil de epilepsie de unul simulat, se înţelege cîtă circumspecţie ne impune descrierea artistică a uneĭ atarĭ crize, fie ea descrisă chĭar de *Shakespeare*. Crizele următoare sînt maĭ puţin conturate ca prima, dar cuprind cîteva semne de o valoare decizivă din fericire, pe care le vom releva la timp, spre a elimina simularea.

Am spus, că Hamlet a dat crezare necondiţionată revelaţiilor alucinatoriĭ. Dar ca şi toţĭ abuliciĭ el se anină de orĭce motiv, de orĭce scrupul, spre a-şĭ motiva indolenţa totală în privinţa scopuluĭ săŭ, răzbunarea. Astfel se îndoĭeşte de veracitatea destăinuirilor spirituluĭ şi caută să se convingă pe alte căĭ, să verifice totul. Şi ca artist dramatic genial orînduĭeşte reprezentarea crimeĭ aidoma, în faţa presupuşilor faptaşĭ spre a le surprinde conştiinţa încărcată. Totul îĭ reuşeşte pe deplin: grozava confirmare are loc.

Senzaţia provocată de acest fapt a fost *formidabilă* pentru toţĭ ceĭ de faţă, dar maĭ ales pentru firea iritabilă a luĭ Hamlet, care pe loc are o criză nervoasă.

Imediat izbucneşte într-o bucurie nebună, care nu-ĭ decît o excitaţie maniacală tipică. Interlocutorul săŭ, auzindu-l îĭ spune: „Bunul meŭ stăpîn, *puneţĭ maĭ mult şir în cuvintele voastre şi nu vă depărtaţĭ cu atîta furie de afacerea* (subĭect) *cu care sînt însărcinat*“ (mobilitate maniacală a atenţieĭ). Pe cînd Hamlet îĭ răspunde: „Domnule, *nu pot să vă daŭ un răspuns sănătos,*

spiritul meŭ este bolnav“ (p. 102—103) (extraluciditate mániacală). Este chemat, într-acestea la mama luĭ; el primeşte. Cere să fie lăsat singur şi atuncĭ ĭată în ce dispoziţie se află: *„Acuma aş putea să beaŭ cald sînge şi face lucrurĭ, carĭ ar înfiora lumina zileĭ“* (p' 106—107). Sete sanguinară la un abulic epileptic, după o excitaţie maniacală, prevesteşte furtuna ataculuĭ iminent. Ducîndu-se la mama, din capul loculuĭ îĭ răspunde „c-o limbă *dezmăţată“* încît aceasta îĭ spune: „uitat aĭ cine sînt?“ Hamlet. Nu zăŭ; Regina, soţia frateluĭ soţuluĭ vostru şi—*n aţi maĭ fi o! —sînteţi mama mea“*. Ea răspunde că va „pune pe alţiĭ să-ĭ vorbească“ şi dă să plece. Hamlet închide uşa, ĭar Regina alarmată îl întreabă: „Ce aĭ de gînd? Vreĭ să mă omorĭ? In ajutor! Polonius (după perdea): Ho! ajutor, săriţĭ!“ Hamlet. Ce! un guzgan? (Scoate sabia). Mort, mă prind p-un galbăn, mort! (Trece sab'a prin perdea) Polonius (după perdea) O, sînt ucis!“ Regina Vaĭ mie, ce aĭ făcut? Hamlet. *Zăŭ nu ştiŭ. Este Regele cumva?* (Eĭ desparte perdeaua şi trage afară pe Polonius). Regina. *O, ce pripită, sîngeroasă faptă“* (p. 111—113). Imediat după aceasta supune pe mama luĭ la tortura cea maĭ înverşunată, cu ultima violenţă de limbaj şi in paroxismul furieĭ i se arată din noŭ tatăl săŭ, ceĭa ce-l îngrozeşte: *„Scutiţi-mă cu aripile voastre voĭ spirite cereştĭ!* Ce vreĭ chip falnic?“ Regina. Vaĭ! el e *smintit“*. Hamlet. Nu viĭ să certĭ pe fiul tăŭ *uĭtuc*, că *îşĭ perde timp şi patimĭ, trăgănind îndeplinirea cruntuluĭ tăŭ ordin?* „Spiritul. *Nu uĭta, venirea-mĭ să ţi ascută hotărîrea ta tocită“*.

Din ordinul spirituluĭ, el întreabă pe măsa cum se află, ĭar dînsa îĭ răspunde: „Vaĭ ce aĭ tu că ţĭ pironeştĭ ochiĭ în gol, vorbind cu neîntrupatul aĭer? *Din ochĭ minţile îţĭ prives: în spaĭmă* şi ca soldatul cel trezit de-alarmă, *culcatu-ţi păr se scoală înviĭat şi se zbîrleşte“*. Hamlet îĭ mărturiseşte ceĭa ce vede şi aude, ĭar dînsa îĭ spune: *„aceasta-ĭ scornitura minţeĭ tale; deliru-i foarte roditor în astfel de plăsmuirĭ deşerte“*. Hamlet Ce? delirul? O pulsu-mĭ bate măsurat ca al vostru şi ţine tactul sănătos. Nu este sminteală ce-am vorbit; cercaţi-mă şi voĭ rezice tot pe cînd sminteala ar bate cîmpiĭ“. iar la urmă de tot repetă: „nu-s zmintit din fire, ci zmintit prin vicleşug“. Regina care a fost faţă la criză, o istoriseşte soţuluĭ eĭ astfel: „O soţul meŭ, ce-am văzut azĭ noapte!“ Regele. De ce, Gertrudă? Cum se află Hamlet? Regina. *Nebun ca vînt şi mare cînd se întrec la luptă; în mînia sa smintită*, el auzind ceva mişcîndu-se după perdea, îşĭ trage sabia şi strigă „Un guzgan! o, un guzgan!“ *şi-n spaĭmă oarbă ucide* pe sărmanul bătrîn ascuns colea“ (p. 116—122).

Acestea sînt împrejurările, în carĭ Hamlet comite un omor· Mama luĭ zice că a ucis în „spaĭmă oarbă“, în „mînie zmintită“, fiind „nebun ca vînt şi mare cînd se întrec la luptă“; tot astfel afirmă cum am maĭ spus şi Hamlet că „şĭ-a eşit din fire“

cînd îşĭ cere achitare. Pe cînd mameĭ sale tot el îĭ spune că a fost zmintit prin vicleşug. Este cu putinţă a se desluşi aceste lucrurĭ? Să vedem. Fost a „mînia zmintită" a luĭ Hamlet o simulare? Nicĭ decum. Orĭcît de geniai actor este Hamlet, este imposibil să fi putut avea oripilaţie voluntară saŭ zbîrlirea păruluĭ după comandă. Prin urmare nu poate fi adevărat, că Hamlet a fost zmintit prin vicleşug; dar poate fi de bună credinţă totuşĭ, ca toţĭ comiţialiĭ cu amnezie consecutivă ataculuĭ [1]. Acum vom analiza dacă în scena de maĭ sus Hamlet a avut un atac saŭ nu. Desfăşurarea faptelor morbide a fost provocată de o emoţie culminantă, un shok moral. Se ştie, că după *Claus şi Van der Stricht* emoţia joacă la epilepticĭ rolul uneĭ scînteĭ, care liberează energia latentă conţinută în praful de puşcă (cit. de J. Grasset loc. cit. p. 490) Din acest punct de vedere decĭ, se explică posibilitatea ca criza de maĭ sus să fie un atac comiţial la Hamlet. In ordinea apariţieĭ lor, ĭată fazele crizeĭ citate: a) excitaţie maniacală; b) mînie furioasă, sanguinară, destul de caracteristică; c) violenţa brutală de limbaj faţă de mama luĭ, persoana cea maĭ scumpă; d) omuciderea oarbă, nimerind cu o preciziune teribilă; e) alucinaţiile vizuale şi auditive concomitente cu încremenirea de groază şi oripilaţia; f) conţinutul acoazmelor analog cu cel din prima criză (răzbunarea; faza de activitate febrilă—ascuţirea hotărîreĭ tocite—) şi în fine grija de *a nu uĭta* porunca de omucidere—ordinul crunt.—

Toate se angrenează perfect spre a fi îndreptăţiţĭ a recunoaşte în această criză atacul convulsiv intelectual (grand mal intellectuel, *Falret).* Acest atac se arată cu mult maĭ grav în consecinţe ca primul. In timpul acestuĭ atac Hamlet a prezintat pe lîngă omucidere oarbă un delir furios „nebun ca vînt şi mare cînd se-ntrec la luptă". Revenind la părerea emisă de *E. Ferri* asupra nebunieĭ lucide, observăm că, contrar părereĭ sale, Hamlet prezintă o nebunie cu delir furios. Prin urmare încă odată ea nu e lucidă.

Aicĭ este locul de a stabili şi chestiunea responsabilităţeĭ luĭ Hamlet pentru omorul luĭ Polonius. Nu ne vom opri cîtuşi de puţin asupra faptuluĭ că *din întîmplare* Polonius îşĭ merita

---

1) Se cunoaşte bine faptul, că uniĭ epilepticĭ imediat după crimă aŭ mărturisit totul în amănunţimĭ, ĭar a doua zi par-că n-ar fi făcut eĭ nicĭ o mărturisire, neagă totul şi pentru totdeauna din cauza amnezieĭ.

saŭ nu pedeapsa. Vom insista însă asupra graduluĭ de responsabilitate, singura chestie, care ne interesează aci. Am stabilit că Hamlet era în criză de nebunie epileptică, cînd a săvîrşit omorul şi că această criză n-a putut fi simulată. Am citat ĭarăşĭ de la început faptul că Hamlet îşĭ dă perfect de bine sama că nu dînsul făptuĭeşte acel omor, ci nebunia luĭ şi adaogă, că aceasta se făcu „ca şi cînd zvîrlind săgeata peste casă eŭ aş fi lovit un frate". Chĭar dacă am admite, că omuciderea s-a făptuit înainte de începutul crizeĭ comiţiale confirmate—alucinaţia—în starea actuală a psihopatologieĭ legale este stabilit, că prevenitul şi în asemenea caz este neresponsabil. *D. de Moor* rezumînd cele stabilite pînă azĭ în privinţa responzabilităţiĭ epilepticilor spune că *prevenitul poate fi absolut neresponsabil de acte comise în afară de crize, „cînd actul a precedat saŭ a urmat direct crizeĭ şi poartă pecetia* (est empreint) *caracteruluĭ de nerezistibilitate* [1]). Şi aci se notează, că-ĭ *„faptă pripită"* omorul luĭ Polonius. Bazîndu-ne pe toate aceste argumente conchidem că Hamlet este absolut neresponsabil de omor.

Trecem acum la analiza uneĭ alte crize a luĭ Hamlet. La mormîntul în care se depune nefericita Ofelie, Laertes sare în groapă şi cere să-l acopere şi pe dînsul de viŭ. Hamlet sare şi el în groapă, Laertes îl apucă de gît vrînd să-l omoare; Hamlet îĭ zice: „ĭa-ţĭ mîna de pe gîtul meŭ, căcĭ, *deşi nu sînt aprins şi iute, am ceva periculos în mine de care aĭ face bine să te temĭ"*. Se înfurie la culme imediat; ceĭ de faţă îĭ despart, Hamlet însă e implacabil, şi ţine să se lupte „pînă n-or maĭ clipi pleoapele". Impedecat însă, lansează violent un potop de cuvinte nesocotite şi insultă grav pe Laertes. In acel moment mama luĭ Hamlet previne pe toţĭ că aĭurează, că-l apucă numaĭ pentru o clipă şi apoĭ se linişteşte, cum am maĭ spus-o aceasta şi în altă parte. Hamlet urmează: „Domnul meŭ ascultă Mă rog de ce te porţĭ aşa cu mine? Eŭ pururĭ te-am ĭubit. Dar în zadar: *Să facă Hercule or-ce-ar vrea, pisicĭ vor mĭorlăi şi cînĭ lătra. Ese"*. (p. 165).

In faţa gravităţiĭ împrejurărilor, socotim de prisos a discuta cazul ca această scenă (petrecută sub impresia zguduitoare a înmormîntăriĭ ĭubiteĭ Ofelia), să fie simulată din partea luĭ Hamlet. Nu se poate admite ca acesta avînd a-şi apara vĭaţa, grav ameninţată de puternicul Laertes, să aĭbă o mînie... prefăcută. Hotărît, insulta gravă a luĭ Laertes are loc într-un moment

1) De Moor Belgique médicale 1899 p. 843.

de furie oarbă, în care Hamlet îşĭ ĭese din fire. Regele, văzîndu-l afirmă că „e nebun", Regina, mama luĭ previne pe toţĭ că „aĭurează». Insuşĭ Hamlet simte că deşi nu-ĭ „aprins şi ĭute" din fire, are ceva „periculos" într-însul. Cuvîntarea luĭ nu-ĭ numaĭ aceĭa a unuĭ om ĭufuriat, ci e incoerentă, delirantă, ca la începutul crizeĭ de „grand mal intellectuel", cum o descrie *A. Dutil*; este aceea a automatizmuluĭ cerebral. Avalanşa nevrozică cotropeşte conştiinţa, o întunecă şi atuncĭ apar alucinaţiile, cum am arătat-o şi în criza anterioară. Cînd Hamlet spune „să facă Hercule or-ce-ar vrea" atuncĭ criza e în toĭul eĭ, credem noĭ. Căcĭ ce însemnează această aluzie la *Hercule*, orĭ învîrtoşarea muşchilor ca nerviĭ *leuluĭ Nemeic* din prima criză? Noĭ socotim, că este foarte simptomatic şi totul ne autoriză a admite, că se rapoartă la *morbus herculaeus*. D-l *Adolphe Stern*, comentînd acelaş pasaj,—bizar,—emite părerea că prin «Hercule s-ar înţelege Laert, prin pisică Regele, ĭar prin cîne credincĭos Hamlet». Ţinînd seamă de epilepsia luĭ Hamlet, şi de analogia tuturor crizelor luĭ, ca la toţĭ comiţialiĭ, pasajul acesta are senz, capătă toată importanţa, numaĭ admiţînd, după părerea noastră, că e descrierea paroxismuluĭ nevrozic şi anume: a) Irezistibilitatea ataculuĭ: „Să facă Hercule or-ce-ar vrea"; b) alucinaţiile auditive: „pisicĭ vor mĭorlăi şi cînĭ lătra"; c) fuga automatică: „ese". Laconica formulă „Hamlet ese" din text nu ne îndreptăţeşte de sigur a afirma categoric, că ar fi aceasta o epilepsie procursivă, decît dacă ne sprijinim pe fuga după alucinaţie din prima criză.

Rezumînd cele ce am stabilit pînă aci în privinţa nebunieĭ luĭ Hamlet, vom spune că: 1) Hamlet prezintă paroxisme de nebunie epileptică. 2) In intervalele dintre atacurĭ simulează nebunia faţă de oameniĭ Regeluĭ. 3) Crizele luĭ sînt provocate de emoţiĭ marĭ, de contrarietăţĭ viĭ. 4) In timpul crizelor are delirurĭ furioase şi fără-nţeles, contrar păreriĭ luĭ *E. Ferri*; atuncĭ comite şi delicte şi crime, pentru cari e absolut neresponsabil. 5) In intervalele interparoxistice el este perfect conştient de nebunia aceasta, care astfel fiind şi pentru toate celelalte puncte (afară de al treilea) nu poate fi o nebunie lucidă, cum susţine *E. Ferri*.

(*Urmează*).

(din eroare s-a pus la începutul articoluluĭ *şi sfîrşit*).

TEODOR T. BURADA

Inceputul teatruluĭ în Moldova

XII

Boeriĭ iubitorĭ de cultură carĭ vedeaŭ în teatru un element puterniç de progres al civilizaţiuneĭ, stăruesc pe lîngă Ocîrmuire ca să se încheie un nou contract cu antreprenoriĭ teatruluĭ francez, cu condiţiune ca pe lîngă actoriĭ ce se aflaŭ în Iaşĭ, să se aducă şi alţiĭ din Paris carĭ să joace *vodevilurĭ, comediĭ, şi alte piese, de acest soiŭ, precum şi opere carĭ n ar înfăţişa marĭ greutăţĭ*

In urma acesteĭ stăruinţĭ a boerilor, Ocîrmuirea încheĭe un noŭ contract pe termin de 5 anĭ, cu condiţiunea a se opri o zi pe săptămînă pentru reprezentaţiile moldoveneştĭ ce se dădeaŭ de eleviĭ conservatoruluĭ filarmonico-dramatic, despre care vom vorbi maĭ departe ; a se maĭ mări numărul artiştilor din orchestru, şi a se îndeplini şi alte condiţiunĭ ce se prevăd în contractul pe care-l dăm maĭ la vale, dînd Ocîrmuirea pentru toate acestea un ajutor de 900 galbenĭ.

Inainte de a să încheĭa acest contract, Domnitorul Moldoveĭ Mihail Sturza, a hărăzit în ziua de 21 April 1838, trupeĭ franceze suma de 300 galbenĭ, ca încurajare, în urma cerereĭ ce i-a făcut arătînd greutăţile şi cheltuelile ce aŭ de întîmpinat pentru ţinerea teatruluĭ [1]).

Iată dăm aicĭ şi contractul despre care am vorbit :

---

1) Dos, Post. 976 din 1837—1850 pag. 47, la Arhiva Statuluĭ, Iaşĭ.

Contract închiet între ocărmuirea Moldavieĭ şi D. D. Teodor şi Ciabati, antreprenoriĭ teatruluĭ franţuzesc [1])

I-iŭ, D. D. Teodor şi Ciabati se îndatoresc a aduce la Eşĭ toamna viitoare o trupă de artiştĭ dramaticĭ, în stare de a da vodevilurĭ, comediĭ şi alte piese de acest soiŭ precum şi opere, care n'ar înfăţişa marĭ greutăţĭ.

Această trupă să va alcătui de feţele următoare:

Actoriĭ

Un actior pentru cele întăĭ rolurĭ.
Un actior pentru rolurile de amorezat.
Al doilea actior tij pentru asemene rolurĭ.
Un actior pentru rolurile de bătrînĭ,
Un actior întăĭ comic.
Al doile comic şi bas.
Al triile actior pentru rolurile de amorezat.
Patru horiştĭ (barbaţĭ).

Actriţe

O actriţă pentru cele întăĭ rolurĭ.
Intăia actriţă pentru rolurile de amorezate, care va fi şi primadonă.
A doa actriţă pentru asemene rolurĭ.
A treia actriţă tij pentru asemene rolurĭ.
O actriţă pentru rolurile de bătrîne şi dadace.
Patru horiste (femeĭ).
Un suflior copist,
Un cuafior.

Al doilea.—D-lor se îndatoresc deosebit a formălui un orchestru în stare de a mulţemi publicul, şi care să va alcătui:

I-iŭ, De un şef a orhestruluĭ.
II-le. De un capelmaister.
III-le, De 19 muzicanţĭ din carĭ 9 vor fi din miliţie.

Al triile.—Catalogul pieselor teatrale urmează a fi tot deauna acel ce va fi dobîndit maĭ multă izbîndă, în cele maĭ intăĭ teatrurĭ a Evropiĭ. Deosebit potrivirea pieselor în representaţiĭ se va păzi în aşa chip, unde acele ce vor fi într'unul saŭ dou acturĭ, să nu să poată da maĭ mult de dou orĭ, afară numaĭ dacă s'ar maĭ cere, saŭ după o anume împuternicire; iar piesele ce vor ave maĭ mult de dou acturĭ şi operele, nu vor fi supuse acesteĭ măsurĭ; cu toate aceste însă în casul acest de pe urmă, să va urma după socotinţa comitetuluĭ teatruluĭ.

---

1) Dos. Departamentuluĭ Trebilor dinnăuntru No. 113. An. 1838—1846, p. 99 în Arhiva Statuluĭ din Iaşĭ.

Al patrule.—Decorațiile și costiumurile ce se vor face cu cheltueala antreprenorilor, trebui să fie potrivite cu pricina fieşte căreĭ piese, şi să să păstreze totdeauna în bună stare.

Al cincile,—Această trupă să va tocmi de cătră antreprenor pe vade de cincĭ anĭ, cu îndatorire de a schimba la sfarșitul al doile an, pe aceĭ din actorĭ și actrițe pe care comitetul îi va socoti că n'aŭ meritat mulțemire publiculuĭ.

Al şasele.—Teatruĭ se va închirie de cătră pomeniții antreprenorĭ carĭ să îndatoresc aĭ face toate meremeturile trebuincioase, al lumina totdeauna bine, și a ține în vreme de earnă o îndestulată căldură. această căldura va fi de 15° cu un cias înainte uvertureĭ teatruluĭ, cît pentru contractul de închiriere Ocirmuirea închizăşluieşte păzirea sa cu nestrămutare până la înplinirea de 5 anĭ.

Al şeptele.—Ocîrmuirea va da antreprenorilor pe fieşte care an un ajutor de 900 galbenĭ, carĭ se vor plăti jumătate la deschiderea teatruluĭ, şi jumatate la mijlocul abonamentuluĭ.

Al optule.—Deosebit de acest ajutor, antreprenoriĭ vor ave numaĭ eĭ singurĭ privileghiul balurilor măscuite, acele publice, și deobște a tuturor reprezentațiilor dramatice, precum și a orĭ ce reprezentație s'ar da în sala teatruluĭ. Pe lîngă aceste vor avea și privileghiul bufe'uluĭ de la teatru.

Al noule.—O zi pe septămînă, afară numaĭ de duminicile și zilele hotărîte pentru reprezentațiile franțuzeștĭ, să va însamna pentru reprezentațiile moldoveneștĭ. Teatrul și decorațiile se vor da în acest caz gratis trupeĭ moldovenești.

Al zecele.—Prețul lojiilor ranguluĭ întăĭ, este hotărît cu nestrămutare cîte 30 galbenĭ pentru 40 reprezentațiĭ ; acelor din al doile rang 20 galbenĭ; benuarurile cîte 25 galbenĭ, scaunele cîte 8 galbenĭ ; prețul parteruluĭ și a intrărіĭ, va fi tot acelaș care aŭ fost și până acum.

Al unsprezecile.—Represențațiile nu să vor pute da, decît după aprobația comisieĭ teatruluĭ, ce să va orîndui pentru acest sfârșit.

Al doisprezecile.—Antreprenoriĭ maĭ sus pomenițĭ vor ave totdeauna protimisis întru ținerea teatruluĭ, încît vor respunde la așteptarea Ocârmuireĭ și a publiculuĭ și vor înfățoșa aceleașĭ însușĭ avantajurĭ ca și alțĭ antreprenorĭ.

Acest contract s'a făcut în două exemplarurĭ la 26 Maĭ 1838.

(iscălițĭ) *Paolo Ciabatti și Comp.* Director teatruluĭ din Iașĭ.

XIII

Stagiunea teatrală 1838—1839 începe la 1 Oct. 1838 [1].

Reprezentațiile teatruluĭ urmează regulat în mulțămirea generală a publiculuĭ, ca și maĭ înainte.

In 13 Oct. 1838 actoriĭ franceji aŭ dat pentru al 5-lea abonament, piesa *Căsătoria neputincioasă* (Le mariage impossible), vodevil în două acte, de d-niĭ Bayard și Mélesville, și *Barbatul văduveĭ* (Le mari de la veuve), comedie într'un act de Alex. Dumas.

In 18 Oct. 1838, s-a reprezentat pentru al 7-lea abonament, piesa *Leonide* saŭ bătrîna de la Suren (Leonide ou la vieille de

---

1) Albina romînească No. 75 din 1838.

Surène), comedie în 3 acte cu cîntece, de d-niĭ Bayard și St. Hilaire, iar orchestra a executat o uvertură, *capo d'operă a luĭ Mehul* „La partie de chasse du jeune Henri", sub direcția capelmaistruluĭ *M. Major,—premiul întăĭ a Conservatoruluĭ Franțeĭ*[1]).

In 15 Noemvrie 1838, s-a reprezentat pentru al 18 lea abonament, piesa „Le Gamin de Paris", comedie cu cîntece de d-niĭ Scribe și Bayard, cînd tot atuncĭ s-a executat de orchestră o uvertură sub conducerea d-luĭ Cuna, ĭar d na Mandelly a cîntat o bucată *Grand air du Concert à la cour*, cu acompaniament de piano și quartet: d-nul Hyacinthe a cîntat o romanță *Thérèse la Blonde*, ĭar capelmaistru *Major*, întăĭul mare premiŭ a conservatoruluĭ regal din Paris, a executat la piano o compoziție a sa, intitulată „Grande fantaisie".

In 8 Dec. 1838, s-a jucat pentru al 28-lea abonament piesa, *Clairmont*, drama vodevil în două acte, și *La petite prude ou La famille de l'apothicaire*, vodevil într-un act. In 20 Dec. 1838[2]), s-a jucat pentru al 33-lea abonament piesa *Un de plus* (Unul maĭ mult), dramă cu cîntice în *triĭ acturĭ* de Paul de Kock.

Aceste piese teatrale ce s-aŭ reprezentat, precum și alte relațiunĭ ce am văzut, sînt luate din maĭ multe afișe a timpuluĭ, despre care am vorbit și din care arătăm parte din numele actorilor ce compuneaŭ trupa:

D-niĭ: *Filhol, Pellier* (*carele plăcea foarte mult în comic, prin naturaleța ce pururea știea să dea rolurilor sale*); apoĭ maĭ arătăm pe d-niĭ: *Théodore*, unul din antreprenoriĭ teatruluĭ; *Hyacinthe, St. Jules, Alphonse, Valery, Jules, Cauvin*; d-nele: *Filhol (favorita publiculuĭ), Valery, Mandelly, Caroline*; d-rele: *Desirée, Adèle.*

De și prin articolul al 11-lea din noul contract, toate piesele ce urmaŭ a se juca trebuiaŭ să fie cercetate de un comitet teatral, totușĭ aceasta nu s-a făcut, căcĭ pentru abonamentul al 2-lea, comitetul teatral s-a dezistat în această privință, lăsînd pe sama antreprenorilor cercetarea pieselor, după cum se vede din următoarea publicație făcută prin foaia Albina romînească. No. 1 din 1 Ianuarie 1839, pag. 1:

„Sîntem poftițĭ a publica următoarele:

Tînguirile acelor maĭ mulțĭ din abonațiĭ Teatruluĭ Franțez, despre alegerea pieselor reprezentate în cursul aceluĭ întăĭ abonament, aŭ fost îndemnat pe comisia rînduită pentru privigherea teatruluĭ, de a să însărcina cu alegerea repertoruluĭ pieselor pentru al doile abonament.

„Dar îngreuierele ce urmează firește la o nemerită alegere făcînd pe antreprenorĭ a socoti cum că vor întîmpina piedicĭ în șirul reprezenta-

---

1) Reprezentațiile ce s'aŭ dat la 13 Oct. 1838 și acele din 18 Oct. 1838, se află în două afișe ce se găsesc la biblioteca Academieĭ romîne, în cartonul intitulat „Foi volante".

2) Piesele ce s-aŭ dat în 15 Noembrie, 8 Dec. și 20 Dec. acelaș an 1838, se află în treĭ afișe ce sînt la Arhiva Prefectureĭ jud. Iașĭ.

ţiilor, apoĭ după a lor stăruire şi făgăduinţă cum că vor mulţemi pe publicul; comisia sus aratată saŭ tras de la orĭ-ce amestec în pricinele Teatruluĭ".

Maĭ la toate reprezentaţiile teatruluĭ francez, publicul era foarte numeros, şi la eşirea din teatru, era mare îmbulzeală. Cu toate îmbunătăţirile însă, şi a măsurilor luate de antreprenorĭ spre a se maĭ lărgi ograda teatruluĭ, pentru ca circulaţia trăsurilor să fie maĭ liberă, totuşĭ neorînduelile cele maĭ mari se petreceaŭ la eşirea din teatru. Boeriĭ nu se duceaŭ să se sue în trăsură la locul unde ea staţiona, ci vezeteul trebuia să tragă la scară şi apoĭ numaĭ să se sue, uniĭ din eĭ pretindeaŭ ca trăsurile lor să tragă la scară maĭ întăĭ, alţiĭ tot aşa, din care cauză feciorii boerilor apucaŭ la batae pe viziteĭ, pentru ca să-ĭ oprească; oameniĭ de serviciŭ aĭ poliţieĭ atuncĭ săreaŭ şi eĭ la rîndul lor, ca să pue ordine, de aicĭ se începeaŭ sfădăliile şi înjurăturile cele maĭ de rînd între boerĭ şi slujbaşiĭ poliţieĭ.

Ca curiozitate de moravurile timpuluĭ de atuncĭ, găsim un raport al unuĭ comisar poliţienesc, ce era orînduit dejurne, maĭ la toate reprezentaţiile teatrale, precum şi la balurile mascate, prin care numitul se plînge contra îndrăzneleĭ boerilor ce veneaŭ cu caretele lor şi nu vroiaŭ se ţie samă de autoritatea comisaruluĭ, care se silea să pună la rînduială pe vezeteiĭ boereştĭ.

Iată dăm aicĭ acel raport trimes în copie de Aga oraşuluĭ către Departamentul din năuntru, cu No. 462 din 4 Fevruarie 1839 [1]), şi făcut de comisarul cvartaluluĭ al 2-lea, după cum urmează :

„Fiind-că gios iscălitul să află rînduit de obştie la casele de teatru dejurne, astăzĭ la prilejul teatruluĭ cît şi la Balmasche, pentru paza buneĭ orînduelĭ împreună cu un epistat şi doĭ slujitorĭ cu patru pojarnicĭ. apoĭ pentru că uniĭ din boerĭ cînd poroncesc vezitellor ca să tragă trăsurile la locurile lor, se ating cu vorba, sudălmĭ, laude de bătăĭ şi spargere de cap precum asară D. Postelnicul Petrache Bălănescu, nu numaĭ că aŭ suduit de ajuns pe epistat dar şi mie în faţă în fiinţa a o mulţime de boerĭ.

„Dar maĭ vîrtos D. Visternicul Alecu Sturza, acesta ascultînd me-aŭ zis că, dacă altă dată aşĭ îndrăzni a maĭ poronci vezeteuluĭ D-sale, saŭ să strig la el ca să tragă trăsura maĭ înlăturĭ, şi nu aşĭ lasa-o să stee unde ar vre, apoĭ aŭ poroncit ca să-mĭ spargă capul; şi că noĭ sîntem numaĭ nişte cuconaşĭ ce facem confuzie în rîndueala ce păzesc vezeteiĭ, şi că maĭ bună rînduială se păzea cînd vizeteiĭ singurĭ îşĭ făceaŭ răspolojenie în aşezarea trăsurilor; nişte aşa împrejurărĭ şi ne cinste ce am suferit de la D-lor, în fiinţa a unuĭ însemnat număr de persoane, grăbind a le aduce la ştiinţa cinstiteĭ Adgiĭ, plecat o rugăm se bine-voiască a pune în lucrare precum va socoti, stavilarisirea uneĭ asemene ne orînduelĭ şi atac dreptă-

1) Vezĭ Dosarul No. 113 din 1836—1846 intitulat „Teatru" Tr. 1772, pag. 108.

ţilor comisarilor şi slujitorilor poliţieneştĭ ce sînt orînduiţĭ spre paza buneĭ orînduelĭ".

Asupra *entuziasmului şi mulţămiriĭ publiculuĭ* ce azista la reprezentaţiile teatruluĭ francez, foaia Albina romînenscă No. 20 din 9 Martie 1839, pag. 78, publică o dare de samă despre modul cum s'a jucat piesa *Cliffort le voleur*. Iată-o:

„*Clifor hoţul*, comedie vodevil de Melesvilles saŭ reprezentat cu cea maĭ mare nemerire lunĭ, în beneficiul luĭ M. Pelie. Mademoazela *Dezire* în rola de Cecilia, *M. Filol* în rola de Morton, *M. Jule* ca Clifor şi *M. Pelie* ca Jozue, aŭ jucat foarte bine. Acest din urmĭ s'aŭ întrecut pe sine însuşĭ. In mijlocul obşteştilor aplaozurĭ, parterul iaŭ dat pe sţenă *o cunună de dafini şi o pungă plină de aur*".

Inainte de a se închide stagiunea teatrală, guvernul, conform cu art. 11 din contract, numeşte în ziua de 5 Aprilie 1839 un comitet teatral, compus din spatarul Costachi Negruzzi, căpitan Kogălniceanu şi Camille Barozzi, „*de a regularisi cele privitoare către bună orînduială din lăuntru şi întreaga păzire a îndatoririlor direcţieĭ după contract, înţălegîndu-să la întîmplare de trebuinţă a d-luĭ Vel postelnic* [1])".

In cursul veriĭ pe la sfîrşitul luneĭ Iunie, vine din Viena cavalerul Iosef Bleihleben, spre *a arăta în public felurite jocurĭ măestrite de mecanică şi fizică*, şi la 9 Iulie 1839, dà la teatru de varietăţĭ maĭ multe reprezentaţiuni [2])

(Urmează)

---

1) Dos. No. 976 din 1837—1850, pag. 71, aflat la Arhiva Stat. din Iaşĭ.

2) Impresia ce a făcut asupra publiculuĭ măestria sa mehanică şi fizică, ne maĭ văzută încă în Iaşĭ este descrisă în Albina romîneascã No· 55 din 3 Iulie 1839, pag. 227, pe care o arătăm aicĭ:

„D. Cavaler I. Blaijeben aŭ dat lunĭ 9 | 21 Iulie în teatru de varietăţĭ cea întăi a sa reprezentaţie, alcătuită de numeroase măestriĭ mehanice şi fizice, carĭ aŭ covărşit în toată privirea aşteptarea publiculuĭ. Ghibăcia sa întru esecutarea giocurilor celor maĭ încîntătoare publiculuĭ, o poate cunoaşte numaĭ cel ce saŭ afiat insnşĭ in acea sară de faţă. Batiste rupte, arse şi iarăşĭ produse, feliurite strămutărĭ în cărţĭ, împuşcarea asupra luĭ şi prinderea plumbuluĭ, încărcarea unuĭ pistol cu basmale şi aflarea lor în turnul Sf. Trierarhĭ, maĭ multe figurĭ şi monete perdute şi aflate, aŭ adus numituluĭ cel maĭ mare aplaos. Cu un cuvînt pe cît saŭ desfatat ceĭ ce sau aflat faţă, pe atita au perdut, sau şi maĭ mult ceĭ ce nu saŭ folosit de o aşa ocazie, pe care nu vor lasa să treacă în o altă reprezentaţie, ce măestrul voeşte a maĭ da sîmbătă în 15 Iulie'"

D-r EM. GRIGOROVITZA

Curentele principale la Schiller

Studiĭ critice literare

Centenarul morţiĭ luĭ Friederich Schiller, serbat în toate unghiurile pămîntuluĭ, unde a putut pătrunde vr-odată numele şi fala scrierilor acestuĭ mare poet, a fost pentru apreciatoriĭ săĭ un prilej solemn de a face o privire retrospectivă asupra activităţiĭ neuitatuluĭ. Ca nicĭodată, critica a răsfoit, pînă în cele maĭ tainice amănunte, tot ce a scris Schiller şi tot ce s-a scris despre el, dînd la iveală prin miĭ de organe de publicitate un miragĭŭ adevărat de reminiscenţe, studiĭ şi aprecierĭ, carĭ de carĭ maĭ variate şi menite a complecta rezumatul munceĭ poetuluĭ.

Cine s-a ocupat de aproape de scrierile schilleriane şi a căutat să-şĭ dea seamă de valoarea acestor opere, devenite astăzĭ o comoară întrucîtva internaţională, a putut profita de evenimentul centenaruluĭ şi, urmărind cu atenţie tot ce s-a scris din memorabila zi de 9 Maiŭ încoace, a încercat desigur să-şĭ facă scrutinul de convingerĭ propriĭ relativ la individualitatea luĭ Schiller şi, maĭ mult încă, relativ la determinarea curentelor principale inherente scrierilor sale, chestie, care a dat naştere la atitea controverse şi discuţiunĭ rămase nerezolvite.

Ceĭa ce a fost însă extraordinar de preţios pentru dreapta judecare a moşteniriĭ literare a celuĭ sărbătorit, era partea largă, pe care a avut-o de astă dată critica literară dincolo de hotarele germane. Din cele pornite de la naţiunile străine cu cercurĭ literare inspirate de obiectivitatea cea maĭ pură, a eşit

cu acest prilej mult adevăr și adevăr cu atît maĭ autorizat, de vreme ce el reprezinta în cele maĭ multe cazurĭ amalgamul ideilor externe venite în contact cu rezultatele convingerilor criticeĭ germane însășĭ.

Am crezut că aduc un serviciŭ literatureĭ noastre, căutînd a aborda din parte-mĭ tema determinăriĭ curentelor caracteristice în scrierile luĭ Schiller și asta, nu numaĭ pe baza studiilor mele privitoare la acest poet, ci maĭ ales pe urma cofirmăriĭ dobîndite din observațiunile critice ce am putut să le culeg și să utilizez din toate publicațiunile și cercetările apărute pe urma centenaruluĭ morțiĭ poetuluĭ.

Avînd la mînă datele cele maĭ răzlețe, dar și cele maĭ prețioase, îmĭ închipuĭ a fi complectat cu prisosință ceea ce aveam deja scris de mult cu privire la cadrul temeĭ indicate în titlul prezentuluĭ studiŭ; și daŭ aceste contribuirĭ publicitățiĭ, cu dorința ca să fie de folos tuturor ĭubitorilor de literatură germană.

Schiller față de ideile de libertate

Bătrînul Goethe s-a pronunțat odată înaintea amiculuĭ săŭ Eckermann, în chip foarte semnificativ, asupra scrierilor mareluĭ săŭ colaborator, spunînd că toate operele luĭ Schiller sînt croite pe tema ideilor de libertate. Și în adevăr, cînd privim maĭ de aproape expansiunile poetice, maĭ ales cele din epoca de tinerețĕ a luĭ Schiller, vedem că ele aŭ izvorît numaĭ din năzuințele după libertatea fizică, carĭ n-aŭ întîrziat a se manifesta în urmă sub formă de dorințĭ ce aveaŭ ca țintă o libertate maĭ ideală. Această direcțiune sufletească, — ca să zicem așa, — i-a venit mareluĭ poet pe de o parte din firea sa, pe de altă parte însă a căpătat o consistență ca și inherentă pe urma împrejurărilor, în carĭ și-a petrecut Schiller aniĭ adolescențiĭ sale. Inspirat de aceste năzuințĭ el s-a desfășurat talentul săŭ în constelația pornireĭ nobile, de care era stăpînită de altfel lumea sa contimporană și, debutînd cu acel ciclu măreț de cîntece de libertate, de carĭ s-a înflăcărat în urmă întreaga pleiadă de poețĭ, în frunte cu Arndt, Schenkendorf și Körner, el brodează aproape toate operele sale geniale pe temelia aceleĭașĭ teme superbe, pînă chiar în ultima și neisprăvita sa dramă, în falnicul „Demetrius“.

Germenul doruluĭ nestins după libertate a fost sădit de timpuriŭ în sufletul fiuluĭ sărmanuluĭ feldșer, care, în neputință de a-șĭ trimite copilul la școală, unde-l trăgea inima, a primit cu bucurie propunerea suveranuluĭ țăriĭ, de a mări contingentul noŭ-createĭ școlĭ medico militare din Stuttgart, aducînd pe micul săŭ Friedrich jertfa ambițiilor fundatoruluĭ. Și așa acest spirit palpitînd a fost zăvorît tocmaĭ la locul cel maĭ impilator, din cîte ar fi putut încătușa o minte menită a lua avîntul spre genialitate și fala nemurireĭ.

Ambițiosul herțog ișĭ da, — se vede, — prea bine seamă de

achiziţia ce o făcuse, recrutînd pe tînărul Schiller pentru şcoala sa; căcĭ în tot timpul, cît a durat acea teribilă vĭeaţă de institut medical pus sub o administraţie şi disciplină militară sinistră, el n-a lăsat să-ĭ scape o singură ocazie, în care să nu se fi interesat de mersul studiilor ocrotituluĭ săŭ, făcînd astfel, ca supravegherea despotică să apese şi maĭ greŭ asupra sufletuluĭ îndurerat al bĭetuluĭ băiat cu firea blajină şi supus supraveghereĭ, care era să-ĭ prinză atît de bine în cariera eclesiastică, ce i-o croise părinţiĭ săĭ de acasă.

In Germania întreagă, maĭ ales însă în ducatul Vürtembergulu, se aprinsese tocmaĭ pe atuncĭ toată lumea de scrierile luĭ Jean Jacques Rousseau, şi era lucru firesc, ca herţogul Carl Eugen să ţie şi el socoteală de celebrul „Emil“, destinat să-şĭ găsească şi ceva aplicaţie în teoriile pedagogice, de cari ĭ-a călăuzit suveranul la fondarea instituttuluĭ săŭ noŭ. Relevez aceasta, pentru ca să se înţeleagă şi fondul ascuns de încurajare spre libertate, pe care îl oferea tînăruluĭ Schiller educaţia din şcoala medico militară, cu tot amestecul destul de dominant al sistemuluĭ militar cu opresiunile sale inevitabile.

Acest spirit, orĭcît de puţin levent părea el, era să fie scutit de zvîcnirile fizice tot maĭ dese şi puternice către libertate, care trebuia să li apară elevilor militarĭ ca un ce incomparabil de sublim, ca o rază de lumină binefăcătoare pentru ceĭ întemniţaţĭ la subterană. Permisele de ieşire la aer, în parcul mare al castelulul „Solitude“, unde era aşezată şcoala carolină, —precum i se zicea institutuluĭ,—eraŭ adevărate momente de dezrobire. In astfel de momente a scris Schiller primele sale poeziĭ şi prima sa dramă „Briganziĭ“, cari împreună cu scrierile lui Gœthe „Gœtz von Berlichingen“ şi „Werther“ constituesc cele maĭ caracteristice pĭese pentru epoca interesantă, ce s-a manifestat în literatura germană sub numele de „Sturm und Drang“.

Cu toată disciplina severă a şcoaleĭ caroline, între ale căreĭ norme întra şi neîngăduirea de a citi opere literare, razele calde ale mişcăriĭ de libertate răzbiaŭ în sălile de studiŭ din castelul Solitude, şi eleviĭ ducalĭ se împrieteneaŭ pe furiş, însă cu atît maĭ multă rîvnă, cu figurile contimporane marĭ, ca Washing on şi Franklin, luînd act de isprăvile acestor marĭ bărbaţĭ, citind alternativ pe „Werther“ şi „Gœtz“ de Goethe şi adorînd pe Rousseau. Acestuia din urmă tînărul Schiller i a dedicat una din primele sale seriĭ de versurĭ.

Un protest de indignare contra absolutizmuluĭ politic, sub care gemeaŭ tineriĭ zăvorîţĭ, clocotia, deşi înăbuşit, în zecĭ de suflete deopotrivă de chinuite ca şi cel al sărmanuluĭ Schiller. In spiritul săŭ însă, cel adînc impresionat, aŭ prins încă în aceştĭ anĭ rădăcină acele zbuciumărĭ psihice, cari s-aŭ manifestat maĭ tîrziŭ în dramele sale sub formă de exploziunĭ pornite dintr-o amărăciune mare şi mult timp îndurată. „Briganziĭ“, ca

și tragediile «Fiesco» și «Cabala și Amor» sînt pline de astfel de proteste politice și formează,—cum am zice,—prima treaptă în curentul de libertate din scrierile schilleriane.

Marea operă, cu care debutează poetul nostru pe arena literară germană, «Briganzii», poartă pecetea duhului de răzvrătire, căcĭ Schiller nu se sfieşte cĭtușĭ de puțin a pune în fruntea manuscriptuluĭ săŭ epigraful «*In tirannos*». Nu este act, nu este scenă, în care să nu se trădeze revolta sufletească în cuvinte din ce în ce maĭ puternice... «*Cînd mă gîndesc la oamenii din adoratul meŭ Plutarh, îmĭ vine scîrbă, văzînd acest secol mînjitor de cerneală*»... zice Carl Moor în momentul în care ni se prezintă pe scenă în fruntea tovarășilor săĭ de haĭducie.

. . . .

«*S-a stins scînteia luminoasă a luĭ Prometeu, ca să facă loc foculuĭ de artificiĭ teatral, la care nu poțĭ să-țĭ aprinzĭ nicĭ măcar pipa. Și iată-i că furnică acum ca guzganii pe măciuca luĭ Hercule și se căznesc a ghici cu creerul lor de copiĭ taĭna creațiuniĭ. Cutare abate francez cearcă să convingă lumea că Alexandru Machedon a fost omul cel maĭ fricos de pe lume, iar cutare profesor fizic face prelegerĭ asupra forțeĭ dinamice ținînd sub nasul săŭ sticluța cu salmiac.... Ce să începĭ cu acest secol de castrațĭ, ce nu știe decît să rumege faptele trecutuluĭ...., ce să ne așteptăm de la ființele create de o asemenea epocă rușinoasă? Să ne punem cumva pieptul în corsetturĭ și să ne șmuruim voința noastră cu legile formulate de aceștĭ nemernicĭ? Haide să ne dezrobim și să vedețĭ că din ceată de flăcăĭ, cum sînt eŭ și cu voĭ, are să iasă o republică, înaintea căreĭ Roma și Sparta să pară numaĭ niște mînăstirĭ de maicĭ*»...

Indignarea sufletească, asaltul năprasnic contra ordineĭ dominante, pot ele oare fi exprimate în chip maĭ vorbitor decît prin aceste exploziunĭ de energie, în cari se oglindește prea bine spiritul sanguin al tineretuluĭ, ce se simțea gata să răstoarne tot, numaĭ ca să-șĭ poată realiza idealul! Decît acest ideal este încă neguros, ca și esența ideilor politice, din cari a purces acest zbor de tendințe uzurpătoare. De aceea și vedem că Schiller face în a doua sa tragedie, în Fiesco, un pas progresiv în direcțiunea apucată și, călcînd terenul istoric, îșĭ dezvoltă idealurile sale ceva maĭ precis, maĭ clar. Incepe să se limpeziască pînă și ceea ce doriaŭ, dar nu știaŭ să o zică, briganziĭ din codriĭ Boemieĭ.

Atît, că lupta, pe care o duce neiscusitul poet începător cu tehnica tragedieĭ sale, covîrșește expunerea în relief a ideeĭ republicane și hărțuiala dintre despotizm și libertate degenerează în intrigă teatrală de rînd. Incă nu este istoricul Schiller de apoĭ, pe care îl avem în fața noastră. Preocupațiunea năvaleĭ sale sufleteștĭ spre libertate îl consumă dea-ntregul, și ceea ce ar fi devenit zece anĭ pe urmă o dramă adevărat republicană, este pentru moment numaĭ fulger prevestitor de furtună.

Dar direcţiunea apucată rămîne păstrată şi în piesa a treia a poetuluĭ. In «Cabală şi Amor» protestul crescînd contra apăsăriĭ publice se accentuază vizibil. Aci Schiller îşĭ îndreaptă atacurile sale contra prejudiciilor sociale şi în deosebĭ contra excluzivităţiĭ de castă. Iubirea între aristocrat şi fata din popor este adusă înadins ca să arate prapastia ce există între taberele sociale, precum şi înverşunarea, cu care-şĭ apără privilegiaţiĭ drepturile apucate încă din vremurĭ. Detaliurile de acţiune, ce le desfăşură Schiller in a treia sa dramă, minează şi maĭ mult terenul şi alimentează ideile de răsturnare, pe carĭ îşĭ brodea lumea de atuncĭ o năzuinţă maĭ îndrăzneaţă decît alta.

Orĭcît de nedesăvîrşite apar tendinţele de libertate politică exprimate de Schiller în primele sale opere, lumea le-a înţeles şi asimilat odată cu entuziasmul ce l-a manifestat pentru scrierile genialuluĭ poet şi nimic n-a contribuit poate atît de mult la popularitatea luĭ Schiller în Germania şi peste hotare ca pomenitele sale aspiraţiunĭ nobile şi năzuinţĭ tinzătoare la dezrobire. Această luptă a sa, îndreptată contra tiranieĭ şi despotizmuluĭ guvernămîntuluĭ, l-ar fi dus pe Schiller, dacă era să se nască într-o altă ţară maĭ accesibilă luptelor politice, desigur la situaţiĭ superioare de altă natură şi direcţiunea scrierilor sale ar fi devenit fatalmente curat politică. In Germania însă zborul talentuluĭ săŭ poetic s-a îndreptat spre regiunĭ maĭ liniştite şi întreg acel avînt de năzuinţĭ impetuoase s-a pus în serviciul unuĭ ideal de libertate de altă natură. Căcĭ aŭ venit peste sărmanul doctor militar aniĭ de pribegie şi de la 1782 pînă la 1790 îl vedem umblînd din loc în loc, ducînd lupta cu mizeriile ce i le făcea neîmpăcatul săŭ tutore ducal şi în acelaş timp şi lupta de existenţă, care l-a făcut să sufere maĭ mult, decît poate pe toţĭ ceilalţĭ poeţĭ germanĭ.

Şi a ajuns la dezrobire, la libertatea fizicească,—cum spunea prea bine Gœthe,—şi în locul pornirilor vechĭ şi a protesturilor politice înăduşite de curentul liniştit al vieţiĭ burgheze, se iviră alte năzuinţĭ maĭ puţin revoluţionare şi de croială curat ştiinţifică. Schiller, pesimistul, duhul neastîmpărat şi gata de răzvrătire sumeaţă, ajunge a se împăca cu condiţiile sociale cele maĭ insuportabile şi subordonă văpaia patimilor sale sufleteştĭ uneĭ direcţiunĭ maĭ restrînse, devenind apostolul filozofieĭ, esteticeĭ, literatureĭ frumoase.

Produsul acesteĭ epocĭ de tranziţie este tragedia sa măreaţă „Don Carlos". Zămislită încă în aniĭ neastîmpăratuluĭ (1870), această dramă a luĭ Schiller urmărea în primul plan combaterea abuzurilor despotizmuluĭ religios sub Filip al doilea din Spania. Atăcînd aşezămîntul fioros al inchiziţiuneĭ, Schiller se găseşte dec[i] şi aci încă pe terenul protesturilor politice. Venind însă schimbarea de ideĭ, se schimbă şi planul drameĭ şi tendinţile revoluţionare ale pĭeseĭ ĭaŭ cu încetul o faţă maĭ blajină. Eroul drameĭ, marchizul Posa, nu maĭ apare ca ceea ce avea să fie o răzvrătitoare furioasă, ci ni se prezintă, deşi cu spirit

neastimparat, totuşî maî mult entuziast decît impetuos, maî mult cu rol de reformator liniştit, decît în rolul de revoluţionar, precum iî fusese croiala de la început. Ce-î drept, căşi Posa nu-şî dă încă bine seama de idealurile, pe carî le urmăreşte, în schimb, însă avem pe Don Carlos, care ni se înfăţişează cu tendinţe de reformare, cu idealurî bine stabilite şi nicăirea nu vedem maî lămurit, ca aci, apropierea luî Schiller către felul de idealizare calmă, prin care se distingea marele săŭ tovarăş literat Gœthe.

Chestia libertăţiî politice în operele schilleriane merge de aci înainte pe pasul condensăriî. Se vede tot maî lămurit că este inspirat şi condus de o sferă nouă de ideî şi că se mişcă într-o lume spirituală maî lucidă, maî precisă. Această schimbare de năzuinţî se explică de altfel şi prin caracterul naţional al poetuluî, care trebuia să urmeze curentul de aspiraţiunî naţionale germane de pe atuncî. Situaţia politică, în care se găsea Germania în momentele acele, este cel maî bun comentar pentru schimbarea ideilor de libertate politică, ce s-a manifestat la Schiller precum şi la alţî scriitorî germanî de seamă. Vom arunca decî o privire scurtă, asupra ziseî stărî de lucrurî, pentru a ne da maî bine seama de această interesantă metamorfoză de spirit literar.

Principiile de libertate politică nu s-aŭ putut dezvolta în Germania secoluluî XVIII pe acelaş ton precipitat ca în alte state, şi dacă naţiunea germană a fost totuşî atinsă de mişcarea generală ce o resimţea Europa dintr-un capăt pînă în altul, totul s-a redus la protesturî pasive, am putea spune, la o abnegaţiune aproape neexplicabilă, care a şi fost stigmatizată de lumea întreagă. Părea ca şi cînd Germania perduse orîce perspectivă de a-şî croi un viitor noŭ, fiind condamnată pentru mult timp a se mulţumi cu starea de lucrurî medievale. Orizontul aspiraţiunilor naţionale era atît de strîmt, încît pînă şi acele puţine glasurî, ce se bizuiseră a intona imnul deşteptăriî, trebuiaŭ fatalmente să amuţiască şi miî de individualităţî însufleţite se văzură nevoite să sacrifice energia cea maî curagioasă letargieî generale, care apasă cu greutatea plumbuluî ţara şi naţiunea întreagă.

Gœthe însuşî, a căruî pasivitate faţă de marile evenimente istorice în Franţa învecinată e destul de cunoscută, ne caracterizează această letargie a Germanilor, cum nu se poate maî bine, într-o convorbire cu amicul săŭ intim, Eckermann.

«*Curios lucru*»—zicea el—«*e şi libertatea asta! Atît de uşor o poţî dobîndi şi aşa de greŭ e să umbli cu dînsa. Nouă ea nu ne-ar putea servi la nimica, căcî noî nicî cînd n-avem să ştim a o utiliza. Ia uită-te la camera asta şi la iatacul meŭ, uite la patul în care dorm. Amîndouă aceste odăiţe sînt destul de neîncăpătoare şi totuşi ele sînt ticsite cu tot felul de obiecte, cu cărţi, cu manuscripte şi lucrurî de artă. Şi eŭ, care eram mulţămit a trăi în aceste odăiţe, am petrecut iarna întreagă fără să calc măcar în apartamentele de dinainte al caseî. La*

ce-mĭ serveşte mie oare o casă atît de mare, ce să mă fac eŭ cu libertatea de a mă praumbla prin atîtea încăperĭ, cînd mie îmĭ ajung aceste două camere? Iĭ trebue oare omuluĭ atît de multă libertate, ca să petreacă în bună sănătate şi să şĭ poată căuta de treburile sale?».

Aceste toate le spunea un Gœthe,--nu altcineva. Nu sîntem oare în drept a crede că Germaniĭ prea puţin îşĭ băteaŭ capul cu necesitatea uneĭ libertăţĭ reale? Eĭ trăiaŭ adînciţĭ în folianţiĭ lor, îşĭ vedeaŭ de viaţa lor de familie şi eraŭ pe atît de deprinşĭ cu cîrmuirea lor tradiţională, încît nicĭ nu rîvniaŭ la o altă ordine de stat. Ce se petrecea la veciniĭ, n-a putut, fireşte, să treacă neobservat pe dinaintea ochilor lor, decît efectele imediate ale stăriĭ de uzurpare, nicĭ ele nu aveaŭ înfăţişare aşa ademenitoare, încît să-ĭ facă pe Germanĭ să-şĭ risce linişteа lor, pentru a vîna o situaţie liberă învăluită în condiţiunĭ încă extrem de problematice. Excesele riguroase ale revoluţieĭ, prigonirea celor ce se refugiaŭ pe pămînt german, decretările tot maĭ absurde ale dominanţilor din popor, umpleaŭ de oroare pe Nemţĭ şi eĭ îşĭ binecuvîntaŭ în tăcere abţinerea lor politică. Spiritul lor se consterna pe măsură ce furia revoluţionară de peste hotare răsturna tot ce-ĭ venia în cale.

Un regret şi dezgust adînc apucă inimele acelora, cari cîntase un moment laudele ereĭ noĭ de dezrobire. Frumoasa odă a luĭ Klopstok (1788), adresată statelor generale, suna acum ca un ţipet de jale şi cu toate că acest poet inspirat de idealizmul cel maĭ sublim, a avut curagiul a simpatiza cu naţiunea răzvrătită[1]), i-a sunat şi luĭ ceasul de căinţă şi, îngrozit de rigicidul straşnic comis de naţia cea liberă, a pus în vibrare lira sa, pentru ca să deplîngă prin ode noĭ, ceĭa ce ridicase altă dată în slava ceruluĭ.

Tot cam aşa i-a mers luĭ Wieland cu ditirambele sale, dedicate aceleĭaşĭ adunărĭ naţionale. Numaĭ că după noaptea de 4 August a trebuit să vadă şi el, cine sînt Iacobiniĭ pentru ca să se înfioare de greşala sa şi să devină în urmă monarhistul cel maĭ înfocat. Cît despre Gœthe, această reacţiune era în ochiĭ luĭ ceva firesc, de sine înţeles, căcĭ el zăria chiar în reformaţiunea religioasă a Germanieĭ,—acest eveniment atît de salutar pentru Germanĭ,—o răsvrătire de tristă memorie şi a zis memorabilele vorbe: *«Franztum drängt in diesen verworrenen Tagen, wie Luthertum es gethan, ruhige Bildung zurük»* (adică: Franţuzismul a devenit impilător pentru cultura liniştită, ca odinioară luteranismul). Prin aceste cuvinte marele poet a condamnat revoluţia franceză maĭ mult încă decît cu comediile sale „Grosskophta, Bürgergeneral“ şi cu drama sa politică, rămasă neisprăvită, „Die Aufgeregten“, prin cari a căutat să sa-

---

1) Se ştie că Klopstock a fost declarat de adunarea naţională din Paris cetăţean francez, a dus corespondenţa politică cu Laffayette şi redactase pînă şi un proiect de constituţiune pentru Franceji.

tirizeze și să biciuiască excesele avîntuluĭ de libertate petrecute în Franța.

A trebuit să vină a doua fază mare de desordine în nefericita Franță, epoca napoleană cu efectele eĭ de expanziune politică în afară, și să se năpustiască ca o vijelie turbată peste Europa întreagă, să scoată din rădăcinĭ totul, să îngenunche un stat după altul și, sfărămînd și edificiul cam șubred al imperiuluĭ german, să scoată pe Nemțĭ din fericita lor indolență, pentru ca să vadă tirania adevărată și să doriască a redobîndi ce li s-a luat cu nemiluita. Și a răsunat atuncĭ și dealungul Rinuluĭ, Oderuluĭ și a Vizeruluĭ strigătul de libertate, formidabil și strașnic.. Decît Schiller, părintele poezieĭ de libertate, nu maĭ ere între ceĭ viĭ. Rămăsese însă poeziile și dramele, pe carĭ acum abia le înțelegea națiunea, așa cum trebuiaŭ înțelese dela început.

(Va urma).

DARI DE SAMĂ

Ion Gorun, *Taina a șasea*.—Bucureștĭ, Minerva, 1905. Un volum de 280 pg. prețul 1·50-

D. Gorun e cunoscut printr-un volum de nuvele „Alb și negru" publicat acum cîțĭva anĭ. Schițele și nuveletele cuprinse în acest noŭ volum și publicate odinioară prin „Viața" și „Sămănătorul" scot maĭ mult în lumină calitățile sale de psiholog pătrunzător și observator trist, plin de amar și uneorĭ de fiere. Maĭ toate cuprind subiecte din viața conjugală afară de cele din urmă în care-s zugrăvite tipurĭ, totdeauna ridicule, din diferitele straturĭ ale societățeĭ noastre. Autorul prinde situațiĭ și momente maĭ totdeauna tragice din viața sufletească a soților, le descrie și le diseacă răpede, sobru, fără a insista mult. E o psihologie dinamică în aceste nuvelete. Autorul lasă să vorbească și să lucreze personajele fără ca el să apară îndărătul lor. Dar după modul lor de a fi, după sentimentele suggerate de acțiunile și faptele lor, reĭesă sentimentele pe cari autorul le nutrește asupra viețiĭ casnice în societatea noastră burgheză. Dacă doamna Stoĭan, femeĭa simplă care adorează cu pietate memoriea soțuluĭ eĭ, un intelectual care o ruinase și o înjosea, funcționarul tradat de soție, ceĭ doĭ bătrînĭ carĭ se întîlnesc aducîndu-șĭ aminte de iubirea lor zdrobită de crudele prejudițiĭ sociale, tînărul deziluzionat de logodna iubiteĭ, sînt tipurĭ cari deșteaptă simpatiea saŭ compătimirea noastră; femeĭa din societate cu pretențiĭ de puritană și cu sufletul conrupt, soția profesoruluĭ care-ș disprețuește soțul fiindcă-ĭ din proștĭ, marchiza care-șĭ tradează barbatul ca pe un lackeŭ și îl ruinează pentru a-șĭ satisface dorințele vanitoase, nu ni pot inspira decît dezgustul cel maĭ desăvîrșit. Și aceste tipurĭ se întîlnesc maĭ des în nuvelele d-luĭ Gorun. Privite prin ochĭul săŭ pesimist, rerelațiile familiare în lumea noastră burgheză, apar supt cele maĭ întunecate aspecte. Dacă aparențele sînt uneorĭ atragătoare, îndărătul lor s-ascunde conrupțiea și putreziciunea morală. Barbațĭ și femeĭ, sînt în legăturile casnice, interesațĭ, egoiștĭ, plinĭ de vițiĭ și vanitate. Sufletele cinstite și bune se întîlnesc rar și ies maĭ totdeauna pîcîlite în marea luptă a viețiĭ. Deși prea subiectivă, această imagină a viețiĭ casnice din păturile de sus ale societățiĭ noastre, conține o parte de adevăr și de aceĭa impresiea pe care nĭ-o lasă nuvelele d-luĭ Gorun e tristă, uneorĭ deprimată. Simțĭ că multă amărăcĭune și durere e concentrată în ele. Stilul autoruluĭ e simplu dar viŭ și nervos. Fraza preciză și sobră. Dialogul natural și animat și

totdeauna adoptat condițiilor sociale și trecutuluĭ personajelor. Pacat că aceste nuvelete sînt ceva prea fragmentar și autorul n-are posibilitatea de a-ș întrebuința maĭ cu folos și variatele calități ale talentuluĭ săŭ în maĭ turitate, concentrîndu-se în nuvele maĭ întinse, cu fondul maĭ profund, cu caracterele maĭ complexe, saŭ, dacăacest pas n-ar fi așa de hazardate și greŭ, sintetizîndu-șĭ observațiile într-un roman social de atîta timp așteptat în literatura nostră.

*

D-r Em. Grigorovitza, *Dela hotare* (Istoriĭ moldovenești) Bucureștĭ, Librăriea Națională 1905, un volum de 204 pg. 2 leĭ

Fără multă adîncime psihologică și putere de evocare autorul de serie în aceste povestirĭ tipurĭ, întimplărĭ și moravurĭ de prin tîrgușoarele din nordul Moldoveĭ, din Bucovina și din Basarabiea. In „Oiräh Gutman“, cea maĭ lungă din nuvelele voluinuluĭ, apare viața Evreilor din Darabanĭ. cu obiceiurile lor religioase. Harabagiul Froim Gutman, care se căsatorise cu Ghitl, nepoata bătrînuluĭ habotnic David Bezner, e chemat la oaste, puțin după nuntă, tocmaĭ pe vremea războiuluĭ. Rănit în atacul dela 30 August el rămăsese pe cîmp și fusese dat lipsă la apel. Soldatul Ioan care-l cunoștea din Darabanĭ, împreună cu alțĭ căciularĭ, izbutește să-l aducă în tranșeele noastre. După ce zace mult prin spitale, Froim se întoarce acasă și ajunge un fel de contabil pe moșiea unuĭ evreŭ bogat; la care soția luĭ intrase ca mancă. Ion, care scapase și el din războiŭ și se însurase, slujia pe moșia unuĭ boĭer vecin și casele lor eraŭ apropiate. Copiĭ luĭ Ion, jucîndu-se într-o zi, daŭ foc caseĭ și ardeaŭ cu toțiĭ, dacă nu-ĭ scapa Froim care plătește astfel o datorie de recunoștință aceluĭ care-ĭ scapase odinioară viața. In „Liliacul“ e duĭoasă povestea bătrînuluĭ Baltes, groparul din satul săcuesc Kisnad. In „Sin Petru la Cernăuțĭ“ sînt amintirĭ din copilăriea autoruluĭ și moravurĭ din partea loculuĭ. „Soarte“ și „Capele de boŭ“, mi se par maĭ slabe. In „Povestea uneĭ icoane“ sînt scene din viața boerilor și călugărilor de odinioară. Deși puțin însemnate ca valoare estetică, aceste povestirĭ se citesc ușor și sînt folositoare, zugrăvind moravurĭ și locurĭ pentru mulțĭ puțin cunoscute.

P. Octavian

CRONICA

Dacă veĭ plivi multele, foarte multele buruĭenĭ din stratul de Contribuțiunĭ Etimologice al d-luĭ I. Sotec Leteanu, buruĭenĭ carĭ arată că cultivatorul lor habar n-are de filologie, tot veĭ alege ceva, care însă, pentru a da oarecari foloase, trebue răsădit și cultivat de alțiĭ. Și dar, în caz cînd acele cîte-va floricele alese vor da rod (*arțár*>*iliciaria, *bág*> vago, *hóls*> hostis, *sosésk*> σώζω, *ursésk*> ὁρίζω, *zéstre*> ζῶστρον) meritul nu va fi al d-luĭ Sotec, ci al altuĭa, căcĭ fără cunoștințĭ serioase și fără metodă nu se poate concepe un *om de știință*.

◆ In Vieața Nouă din 15 Noemvre 1905 d. Petru V. Haneș publică un articol despre „Edițiunĭ de texte romîneștĭ“. Cutoatecă autorul se face a nu ști de ceĭa ce s-a spus în această privință de alțiĭ maĭ înainte și să-mĭ fie ĭertat a o spune, maĭ bine decît d-sa, totuș articolul d-sale merită să fie semnalat pentru împotrivirea pe care o arată actualuluĭ sistem mizerabil de a edita autoriĭ literarĭ romînĭ. Cu ocaziea aceasta eŭ unul mĭ-aș permite chĭar un sfat. Înloc de a publica articulașe ocazionale, d. P. V. Haneș ar face mult maĭ bine să scoată într-un volum operile luĭ Alecu Rusu, de care s-a ocupat în special. Pentru aceasta nu este nevoe de vreo prefață chilometrică și îndelung frămîntată, ci numaĭ de muncă conștiincioasă pentru colectarea scrierilor luĭ Rusu. Publicul ar avea astfel la îndămînă operile unuĭ literat de așa mare valoare, ĭar d. Haneș s-ar putea alege și cu ceva profit material.

◆ A apăra drepturile culturale și economice ale Iașuluĭ și ale Moldoveĭ nu însamnă a face „moldovenism stricător și fără rost“, ci a da o serioasă atenție provincieĭ celeĭ maĭ horopsite din regatul luĭ Carol I.

◆ Despre noul Dicționar etimologic al d-luĭ dr. Sextil Pușcariu, care cuprinde elementele *latine, nu* romanice, din limba romînă, vom vorbi și noĭ într-un număr viitor.

G. Pascu

ARHIVA

ORGANUL SOCIETAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI LITERARE
DIN IAŞI

Anul XVI. Decemvrie 1905 No. 12.

Gr C. Buţureanu

Scurtă privire asupra factorilor Istoricĭ

(sfîrşit).

II

Ce este istoria omenireĭ, dacă nu studiul evoluţinneĭ vieţiĭ omeneştĭ. Nu definim istoria, dar indicăm cîmpul în care ea să întinde.

Aşa fiind lucrul, e natural să punem întrobarea, care sînt caracterele generale ale vieţiĭ omeneştĭ, căcĭ vieaţa omenească ca şi a orĭ căreĭ alte finţi, este supusă uneĭ mărginirĭ, ce ĭesă din firea însăşĭ a omuluĭ şi prin urmare activitatea omenească este determinată de către anume factorĭ, ea nu este liberă şi lucrînd la întimplare.

Determinizmul în istorie ca şi în filozofie nu să maĭ discută astăzĭ.

Dacă vĭeaţa omenească este determinată, care sînt factoriĭ principalĭ care o determină? Răspunsul la această chestiune il căpătăm după diferitele şcolĭ de cugetătorĭ. Noĭ vom căuta să arătăm aceste răspunsurĭ:

August Comte şi Stuart Mill susţin că factoriĭ intelectualĭ sînt baza istorieĭ, ĭar Buckle recunoaşte pe lîngă ceĭ intelectualĭ şi înrîurirea mediuluĭ climateric şi poziţia geografică. Fustel de Coulanges susţine factoriĭ intelectualĭ, însă pe lîngă eĭ găseşte, că aŭ o mare putere şi credinţele religioase, care schimb de multe orĭ faţa omenireĭ şi direcţionează vĭeaţa omuluĭ. Taine susţine că, factoriĭ istoricĭ sînt: mediul, rasa, caracterul fiziologic

şi psihologic, că în deobşte după acestea să diriguesc acţiunile omeneştĭ. Spencer susţine că, factoriĭ istoricĭ sînt sentimentele şi pasiunile, căcĭ acţiunile omeneştĭ nu aŭ altă călăuză decît acestea. Gumplowicz susţine că, factoriĭ istoricĭ să strîng în jurul lupteĭ de rasă şi clasă socială, că din această luptă ĭesă forţa popoarelor; cu alte cuvinte civilizaţia, care însă nu este un element de progres continuu, ci o întoarcere sub o altă formă la aceleĭaşĭ stărĭ de lucrurĭ. Darwiniştiĭ susţin că, factoriĭ istoricĭ sînt, lupta pentru traiŭ. Marxistiĭ susţin că, factoriĭ istoricĭ sînt numaĭ ceĭ materialĭ, economicĭ.

Să ne oprim aci cu înşirarea părerilor asupra factorilor istoricĭ şi să încercăm o discutare şi clasare între aceste părerĭ atît de deosebite prin fondul lor.

Este de netăgăduit că, acţiunile omeneştĭ sînt conduse de factoriĭ intelectualĭ, însă în prima linie nu pot intra eĭ, căcĭ în firea fiinţelor vĭeţuitoare ca şi a omuluĭ, acţiunile se săvîrşesc de nişte organe, care spre a împlini anume funcţiunĭ, trebuesc să fie întreţinute. Hrana, factorul economic, primul în lupta pentru traiŭ, să impune; a statornici cum face August Comte şi Stuart Mill că, numaĭ factoriĭ intelectualĭ conduc vĭeaţa omenească, este a ne închipui omul spiritualizat, ca şi cum nu ar calca pe pămînt şi nu s-ar resimţi acţiunile sale de mediul în care să mişcă; astfel ne explicăm pentru ce Buckle găseşte pe lîngă factoriĭ intelectualĭ şi mediul climateric cu poziţiunea geografică; dar criticul englez considerînd mediul ca un factor istoric, ĭea partea pentru întreg întocmaĭ cum face şi Fustel de Coulanges, cînd la factoriĭ intelectulĭ, adauge şi credinţa religioasă; de observat că, mediul este un factor cosmic, căruia se supune fiinţarea şi nu numaĭ acţiunea omuluĭ; ĭar credinţa religioasă este o mică parte din factorul cel mare intelectual, din care caută Fustel de Coulanges să facă o ramură, tot o aşa de mare şi însemnată ca şi trunchiul.

A lua ĭarăşĭ numaĭ factoriĭ cosmicĭ, cum este mediul şi apoĭ cu rasa şi caracterele fiziologice şi psihice a complecta factoriĭ istoricĭ cum face Taine, este a privi pe om ca o orĭcare fiinţă vĭeţuitoare, care întruneşte cum am aratat maĭ sus, caracterele generale de fiinţare, fără a-l putea deosebi pe om din rîndul animalelor decît numaĭ atuncĭ, cînd caracterele fiziologice şi psihice li să vor da o interpretare în senzul funcţionăreĭ organelor sociale şi intelectuale, în acest singur caz definiţia luĭ Taine ar fi acceptabilă.

In tot cazul pornirile omeneştĭ ce ĭes din sentimente şi pasiunĭ, nu pot fi călăuzele vĭeţiĭ omeneştĭ, nu ele determină activitatea omenească; că pe linia a doua sentimentele şi pasiunile pot fi privite ca factorĭ aĭ acţiunilor omeneştĭ, dar a le privi, cum face Spencer, ca factorĭ principalĭ aĭ istorieĭ, este a da un înţeles escentric cuvintelor pentru a cuprinde întreaga activitate omenească.

Părerea luĭ Gumplowicz cum că lupta dintre rasă şi clasele sociale sînt factoriĭ ceĭ marĭ aĭ istorieĭ, încă nu ne satisface, afară numaĭ dacă prin luptă înţelegem un întreg proces dintre stările activităţiĭ omeneştĭ şi în care forma generală a vieţiĭ omeneştĭ ni să înfăţişază, ca un atac veşnic al unor factorĭ, care îşĭ aŭ izvorul din rasă şi societate, în acest caz însă nu lupta ar fi factorul, ci însuşĭ împrejurările saŭ stările, care să prind la luptă, aşa încît s-ar lua efectele drept cauze.

Cînd privim însă factoriĭ istoricĭ în efectele lor potrivit scopuluĭ ce urmăresc, atuncĭ desigur ne apropiem de şcoala Darwinistă, care pune ca factor istoric, lupta pentru traiŭ, selecţiunea naturală.

La această părere, cu care nu ne putem uni în totul, avem de obiectat că, a socoti un număr de factorĭ, care fără greutate pot fi înţeleşĭ ca hotărîtorĭ în activitatea omenească, în loc de a-ĭ lua în totul lor, a căuta să ĭ ieĭ în parte şi numaĭ aşa a-ĭ studia, ba maĭ mult încă a cumpăni care, din aceştĭ zişĭ factorĭ, cîntăreşte maĭ mult, este a hotărî despre un lucru, care nu este bine statornicit; de aceîa şi şcoala darwiniană, luînd tema în general ne îndepărtează de scopul pe care îl urmărim — factoriĭ vieţiĭ omeneştĭ — şi ne duce în studiul vieţiĭ oricăruĭ animal.

Insfîrşit avem părerea factorilor materialĭ în istorie, teorie cunoscută şi sub numele de marxistă după cel maĭ vrednic sprijinitor al eĭ.

Marx zice: scopul materializmuluĭ istoric este de a explica în ultima instanţă toate faptele istorice prin mijlocul structureĭ economice subjacente, prin urmare nu există fapt istoric, care să nu amintească prin origina sa, condiţiunile structureĭ economice subjacente. Această idee este baza pe care şcoala materialistă a zidit întreaga sa teorie. Să ne explicăm. Marxiştiĭ aŭ zis: să explicăm istoria prin starea economică, şi plecînd de la aceîa ce trebuiaŭ să dovedească, aŭ intrat în studiul istorieĭ decĭ eĭ nu aŭ făcut maĭ întăĭ studiul istorieĭ, şi din el să deducă factorul economic precumpănitor, şi cînd chîar aŭ studiat două, treĭ împrejurărĭ din vîeaţa omenească, nu aŭ studiat toată chestiunea în sine şi cu toate legăturile lor istorice, ci din studiĭ parţiale aŭ tras puternica concluziune, că factorul principal în istorie este cel economic ba chîar singurul determinant în vîeaţa omenească. Iată ce zice Fr. Engels, în lucrarea sa intitulată „Les origines de la société“ în introducere „După teoria materialistă, mobilul esenţial şi deciziv căruia să supune omenirea în istorie este producerea şi reproducerea vieţiĭ imediate. Acestea sînt la rîndul lor de două felurĭ, pe de o parte producerea mijloacelor de existenţă de tot ceîa ce serveşte la hrană, îmbrăcăminte, locuinţă şi a instrumentelor trebuitoare pentru aceasta; pe de alta producerea omuluĭ însuşĭ, propagarea specieĭ. Instituţiile sociale sub care trăesc oameniĭ uneĭ epoce şi dintr-o ţară anumită, sînt strîns legate de aceste două speciĭ de producţiune, pe de

o parte prin gradul de dezvoltare a muncei, pe de alta prin acel al familiei».

Maĭ înainte de a intra în cercetarea celor citate maĭ sus, arătăm în treacăt că, însuşĭ şcoala materialistă recunoaşte că instituţiile sociale sînt hotărîte, pe de o parte de factoriĭ economicĭ, ĭar pe de alta de ceĭ socialĭ, de familie.

Să luăm însă chestiunea maĭ de aproape în cercetare:

Víeaţa omenească primitivă să desfăşură aproape în aceleaşĭ condiţiunĭ ca şi vĭeaţa animalică, noĭ însă am scos din cercetările de maĭ înainte că factoriĭ generalĭ sînt economicĭ, intelectualĭ şi socialĭ şi prin urmare sîntem în drept, ca şi vĭeţiĭ omeneştĭ să ĭ dăm aceĭaşĭ factorĭ, întru-cît nu găsim împrejurărĭ, care să fi adus o deosebire simţită între om şi animale. In adevăr omul face parte din grupa animalelor superioare şi anume din a momiţelor antropoide. Diferenţiarea între aceste animale antropoizĭ şi om, s'a făcut cu timpul şi sub aceleaşĭ împrejurărĭ de existenţă. Nu a putut interveni nicĭ o împrejurare nouă care să schimbe starea de lucrurĭ, prin urmare aceĭaşĭ factorĭ aŭ avut putere şi în vĭeaţa omuluĭ ca şi în a animalelor. S. Novicow în studiul săŭ intitulat «La conscience et la volonté sociale», zice următoarele: „evoluţia biologică, care din fiinţa inferioară a ajuns la om, este caracterizată prin o creştere constantă a intelectualizmuluĭ", prin urmare factorul intelectul, care a contribuit la dezvoltarea vĭeţiĭ animaluluĭ, va contribui prin o creştere maĭ mare la vĭeaţa omuluĭ. Căcĭ ce este corpul omenesc, să întreabă Novicow, dacă nu o adunare de organe puse la servicĭul inteligenţiĭ, şi prin urmare creerul, factorul principal în inteligenţă, este şi organul precumpănitor şi chĭar dominator în fiinţa omenească".

D-l Gherea în cartea „Concepţia materialistă a istorieĭ" zice: organizarea familieĭ şi evoluţia eĭ aŭ fost factorul hotărîtor în dezvoltarea vieţiĭ societăţilor omeneştĭ de la începutul dezvoltăriĭ lor. Mulţămită acestuĭ factor, specia ominească a ajuns maĭ puternică fiziceşte şi intelectualiceşte a ajuns să aibă influenţă asupra natureĭ încunjurătoare... Iată dar că însuşi un apărător al teorieĭ materialiste, recunoaşte că, familia şi evoluţia sa aŭ fost factorĭ hotărîtorĭ în dezvoltarea vĭeţiĭ societăţilor omeneştĭ, să zice însă ce e drept că numaĭ la început, ĭar maĭ apoĭ factorul hotărîtor devine tot cel economic. Pentru ce factorul hotărîtor familia cade şi ajunge cel economic? Nu să dă răspuns. Noĭ însă îl gîcim, fiindcă este nevoe să ne pue în evidenţă factorul economic şi să dispară cel social.

Intr-o lucrare cu caracter ştiinţific credem că factoriĭ acţiuneĭ omeneştĭ nu să fixază de maĭ înainte, şi apoĭ după nevoe să eliminează ceĭa ce nu convine teorieĭ, ci să scot din seria faptelor, nu să pun ca stîlpĭ de orientare şi să face ca faptele omeneştĭ să defileze pe dinaintea sa, ci să cerceteazá mulţimea faptelor şi din ele să scot prin generalizare factoriĭ,—aşa este ştiinţific.

Nu in negarea factorilor stă tăria istorică, ci in dovada lor, aşa nu negăm că factorul economic în vĭeaţa omenească ar juca un rol destul de însemnat şi poate chĭar în cele întăĭ timpuri ale vĭeţiĭ omeneştĭ, dar nu respingem şi pe ceĭlalţĭ factorĭ. Potrivit acesteĭ ideĭ Novicow zice: „Societăţile omeneştĭ sînt tinere şi n-aŭ ajuns o fază înaintată, însă evoluţia socială le va împinge către o dezvoltare intelectuală din ce în ce maĭ mare, ele aŭ început prin a să ocupa numaĭ de hrana de toate zilele şi vor ajunge într-o zi a acorda întiiul loc preocupărilor şi lucrărilor spirituluĭ".

Astfel dar neîncetat factoriĭ istoricĭ, economicĭ intelectualĭ şi socialĭ lucrează asupra vĭeţiĭ omeneştĭ, însă în măsurĭ variate, şi desigur aceĭ care eraŭ maĭ strînşĭ legaţĭ de firea animalică a omuluĭ a trebuit în cele întăĭ timpurĭ ale dezvoltăreĭ vĭeţiĭ omeneştĭ să aibă precădere, şi apoĭ cu încetul, adecă în măsura dobîndireĭ puterilor noĭ în domeniul intelectual şi social, factoriĭ aceştia să ajungă din ce în ce maĭ puternicĭ şi dominatorĭ.

Scoala marxistă susţine că oamenii primitivĭ aŭ dus o vĭeaţă în promiscuitate; în această privinţă Westermark in studiul săŭ „Origina căsătorieĭ în specia omenească" arată că, in seria animală şi maĭ ales la unele momiţe superioare precum la Gorilă şi Cimpanzeŭ se întîlneşte traĭul în familie, ĭar între popoarele sălbatice din zilele noastre nu să întilneşte vĭeaţa promiscue, ci numaĭ să întîlnesc separate părerĭ ale unor călătorĭ puţin experimentaţĭ în cercetările popoarelor, şi în studiĭ puţin doveditoare prin exemple, ca acele ale luĭ Bachofen. Cînd la multe din animalele superioare pe lîngă traĭul în promiscuitate, întîlnim şi pe cel în familie, ĭar la popoarele sălbatice de astăzĭ nu ne este dovedit, ci numaĭ presupus, pentru ce s-ar spune că omul primitiv a dus vĭeaţa în promiscuitate?—Răspunsul este uşor de dat. Marxiştilor le trebuia vieaţa în promiscuitate pentru a dovedi matriarcatul, adecă familia avînd de şef pe femee, şi această părere sprijinindu-se tot pe oare-care studiĭ ca a luĭ Bachofen şi Morgan, ĭar explicaţia o găseşte tot în factorul economic.

Sá intrăm în cercetarea acestor părerĭ:

In matriarcat să cunoştea numaĭ mama cu autoritate; în vĭeaţa promiscue copilul nu cunoaşte decît pe mama, prin urmare poziţiunea femeĭeĭ superioară în familie faţă de barbat, că această superioritate a poziţiuneĭ femeeĭ să datoreşte străriĭ economice, căcĭ barbatul primitiv vîna şi femeĭa să îndeletnicea cu munca de pe lîngă casă, decĭ maĭ mare în treburile de pe lîngă casă, femeĭa era dacă nu superioară barbatuluĭ, cel puţin egală luĭ. Admiţînd promiscuitatea, ceĭa ce am aratat că nu este un adevăr ştiinţific, să pune în evidenţă, că pentru ridicarea poziţieĭ femeĭeĭ a contribuit factorul economic. Dar să precizăm faptele: barbatul, luat în toată seria animală, chĭar în grupele cu vĭeaţă promiscue, este superior femeĭeĭ, el domină cîrdul, el este cel

maĭ frumos la trup, cel maĭ puternic, cel maĭ impunător; cum dar tocmaĭ la oamenĭ am găsi excepţiune. Să fim maĭ precişĭ, am zis maĭ sus că barbatul primitiv vînează şi femeĭa lucrează pe lîngă casă,—cum? productul vînatuluĭ dobîndit prin primejdia vĭeţiĭ din tot momentul, este de o egală însămnătate ca şi munca de pe lîngă casă? prin munca de pe lîngă casă, foarte restrînsă la omul primitiv să egala femeĭa cu barbatul, care pept la pept luptă cu animalul sălbatec, cu care îşĭ dispută hrana?

Mi să pare că numaĭ starea economică n-a contribuit la rîdicarea femeĭeĭ faţă de barbat.

Dar să păşim maĭ departe în cercetarea chestiuneĭ. Oare progresul economic a adus căderea femeĭeĭ în starea de sclăvie, căcĭ prin progres munca barbatuluĭ devenea maĭ rodnică şi maĭ însemnată de cît a femeĭeĭ? Da, progresul economic s-a realizat, însă împreună cu el a urmat şi cel intelectual şi social, şi nu a urmat insclăvirea femeĭeĭ, ci din contra îmbunătăţirea soarteĭ eĭ. Cercetările călătorilor de prin Asia, Oceania, Africa şi America ne dovedesc că, cele maĭ salbatice popoare aŭ pe femeĭ reduse în cea maĭ proastă stare de sclăvie, dîndu-le acelaş preţ, ba la unele triburĭ maĭ mic chĭar decît a animalelor de muncă, prin urmare în timpurile maĭ îndepărtate poziţia femeĭeĭ a fost cît se poate de ră, şi cu cît ne apropiem de timpurile maĭ dincoace, devine maĭ bună; prin urmare faptele arătate pînă aicĭ dovedesc contraruĭ celor susţinute de teoria materialistă.

Dacă singuriĭ factorĭ economicĭ ar fi baza istorieĭ, atuncĭ cum s-ar explica faptele şi observaţiile luĭ Cook în Troisième voyage, Darwin în Voyage d'un naturaliste, Letourneau în Sociologie, etc cum că indigeniĭ Americeĭ sudice aŭ suferit slabe schimbărĭ în chipul lor de vĭeaţă, astfel toate triburile care trăiaŭ din vînat şi pescuit, trăesc şi astăzĭ tot aşa, în o mare stare de sălbătăcie, în mijlocul unor ţărĭ de o rodnicie fenomenală, prin urmare cu o stare economică foarte bună?

Cum?—buna stare economică din America sudică şi din Malezia a făcut ca popoarele trăitoare prin acele părţĭ, să rămînă tot în o stare de sălbătăcie? Atuncĭ unde este puterea factoruluĭ economic în dezvoltarea vĭeţeĭ unuĭ popor?

III.

Noĭ recunoaştem că sînt fapte din istoriea omenireĭ, care cad pe linia întîia sub puterea factorilor economicĭ; aşa dezvoltarea Americeĭ şi în special a Statelor-Unite, fără a uita imediat şi factorul intelectual, inteligenţa europeană fugară pe pămîntul american; apoĭ dezvoltarea oraşelor medievale, înalţarea Fenicieĭ şi a Cartagineĭ cum şi căderea lor etc. Tot aşa cum nu putem recunoaşte că avîntul cel mare al Egipetuluĭ din dinastia a IV-a către arte şi ştiinţĭ, splendoarea din timpul dinastieĭ Totmeşilor şi Ramzeşilor, veacul luĭ Perikles, a luĭ August, renaşterea literară şi artistică din Italia, Franţa, Spania etc., lupta

pentru investitură şi alte multe, că toate acestea să datoresc numaî uneî stărî de lucrurî, stăreî economice.

Să cercetăm stările actuale de lucrurî, cum starea de decădere de astăzî din Egipet, să datoreşte stăriî economice, cînd prin canalul de Suez s a deschis calea unuî comerţ mare, cînd productele Egiptuluî să pot trece în Africa sudică, în Asia şi chiar în Europa ?—Saŭ creşterea imperiuluî Sargonizilor, întinderea colosală a imperiuluî Macedonean în Europa, Asia şi Africa, întinderea imperiuluî Persan, imperiul luî Carol cel Mare şi căderea Saxonilor, creşterea imperiuluî Arabilor, a luî Timuşchin Tamerlan, imperiul luî Carol Quintul, a luî Napoleon cel Mare etc... etc... toate aceste fapte istorice şi alte multe, aŭ ele ca factor principal starea economică,—putem noî prin acest factor să dăm explicarea desfăşurăreî acestor marî împrejurărî din vîeaţa omenească ?

Dar să intrăm acum în însuşî chipul de argumentare a şcoaleî materialiste. „Schimbarea societăţiî feudale, a instituţiilor feudale în instituţiî burgheze moderne să explică prin procesul economic, prin dezvoltarea economică a societăţiî". Acestea să zic, cînd să discută chestiunea societăţiî medievale cu comunele eî rurale, în care să păstrează încă rămăşiţî din comunizmul primitiv. Dar tot acolo să pune şi obiecţiunea: „e incontestabil că dezvoltarea producţiuneî, perfecţionarea instrumentelor de muncă, care merge de la perfecţionarea unuî simplu instrument din meserie pînă la maşina cu aburî, schimbă întreaga alcătuire socială, dar chiar aceste perfecţionărî de instrumente; chiar invenţiunile şi progresul procesuluî economic, condiţionat de aceste perfecţionărî de instrumente nu e datorit intelectuluî ?—Doară spiritul omenesc, intelectul, este acela care face aceste înbunătăţirî, este el deci factorul principal.

La acesta ni să răspunde că, numaî atuncî intelectul ar putea fi socotit ca factor istoric, cînd el ar fi ajuns din factor individual un factor social, că adecă meşteşugaşul să fi prevăzut rezultatul ce va aduce instrumentul şi perfecţionarea luî, pe cînd este ştiut că, meşteşugaşul a lucrat din interes individual, fără prevedere pentru viitor.

Scoala materialistă ne maî spune: „să înţelege că intelectul, ca spiritul, a fost un factor absolut necesar pentru producerea unuî instrument, uneî invenţiunî economice, dar tot aşa de necesar factor a fost şi ochîul omuluî şi musculatura, etc., în sfîrşit tot organizmul luî fiziologic şi psihologic. Oare nu cumva din cauză că vederea omuluî a fost un factor absolut trebuincîos pentru producerea perfecţionăreî economice, trebue să socotim vederea ca rezort vîeţiî istorice a omenireî, ca principalul factor istoric? Evident că nu, şi acelaş lucru trebue să l spunem şi despre intelectul individual din evul mediŭ".

Să vedem dacă este aşa. Cum ? intelectul nu poate fi socotit ca factor istoric decît atuncî, cînd el ajunge social ? Dar

intelectul nu e ceva ce pluteşte în atmosferă, e lucrare individuală şi care prin suma lucrărilor ajunge socială; fără îndoială că ideïa de a face o maşină a venit maĭ întâĭ în capul unuĭ om şi nu în a 10 saŭ 100, dar ideïa a plecat întâĭ, intelectul a lucrat, tot aşa cum va lucra şi maĭ apoĭ, cînd maĭ mulţĭ vor lucra pentru a aduce înbunătăţirĭ maşineĭ şi suma acestor înbunătăţirĭ va aduce perfecţionarea instrumentuluĭ, chibzuinţa nu a unuĭ individ să întîlneşte aci, ci a sute şi miĭ, experienţa acestor muncitorĭ din trecut care aŭ pus bazele mecaniceĭ, a făcut ca în capul inventatoruluĭ maşineĭ de ţesut, să se adune o sumă de principiĭ cu practică, şi prin care s-a pus început maşineĭ, ĭar cu încercarea şi cercetarea a sute de oamenĭ, cari aplicaŭ maşina şi cunoşteaŭ principiile mecanice, să aducă perfecţionarea instrumentuluĭ şi nu producţiunea maşineĭ a adus perfecţionarea eĭ; nu înlesnirea munceĭ ţesătoriĭ aŭ făcut ca să se aducă înbunătăţirile gradate, nu, ci inteligenţa individuluĭ şi a societăţiĭ în mijlocul căreĭa s-a întrodus maşina. Să maĭ zice că, alăturea cu intelectul a lucrat şi ochiul şi muşchiĭ, prin urmare şi aceştia sînt factorĭ istoricĭ. Să ne înţelegem, saŭ noĭ nu pricepem bine, saŭ să spune o mare erezie, cum? vederea nu este un agent intelectual, vederea nu este supusă inteligenţiĭ, actul vederiĭ nu este un act al inteligenţiĭ omeneştĭ, este el un act ce să săvîrşeşte aparte? Cum, mişcarea musculară pe care o face meşterul mecanic în întocmirea materialuluĭ maşineĭ nu este sub impulsul inteligenţiĭ?—Oare omul de ţară şi ignorant este în stare să priceapă şi să simtă frumuseţile unuĭ tabloŭ saŭ a uneĭ statuĭ şi să-şĭ poată da părerea asupra perfecţiuneĭ artistice? Şi oare de ce? Nu oare tocmaĭ din cauza lipseĭ de putere a factoruluĭ intelectual?

Credem că dezlegarea chestiunilor puse aicĭ spre cercetare este atît de evidentă, încît nu maĭ este trebuitor să păşim maĭ departe în discuţiunea noastră şi să spunem că: schimbarea societăţiĭ feudale, a instituţiilor feudale, în instituţiĭ burgheze moderne, nu să pot explica prin singurul factor economic, ci şi prin cel intelectual şi social.

IV.

In lucrarea de curînd publicată a luĭ Antonio Labriola intitulată „Incercărĭ asupra concepţiuneĭ materialiste a istorieĭ“, să explică maĭ bine ce voeşte şcoala materialistă şi în special cea Marxistă, în adevăr, ĭată ce zice autorul: „Istoria este făptura omuluĭ întru atît, cît omul poate crea şi perfecţiona instrumentele sale de muncă şi cu aceste instrumente îşĭ poate crea un mediu artificial, a căruĭ efecte complicate lucrează asupra luĭ, şi care prin starea sa prezentă şi prin modificările sale succesive, dă prilejul şi condiţia dezvoltăreĭ sale. Nu este decĭ raţiune de a îndepărta aceste fapte de la om, care formează istoria, pentru simpla luptă pentru existenţă“ şi ceva maĭ departe: „doctrina noastră nu trebue să fie confundată cu Darwinizmul“.

Să incepem prin sfîrşitul acestuĭ citat. Intr-adevăr, doctrina materialistă nu trebue confundată cu cea darwinistă. căcĭ aceastǎ şcoală esenţialminte evoluţionistă şi transformistă, nu înţelege a explica istoria după anume principiĭ statornicite maĭ dinainte, ci din contra caută a scoate din studiarea istorieĭ un număr de principiĭ şi desigur ca urmărĭ ale vieţiĭ omeneştĭ. Cînd Labriola zice că, istoria este făptura omuluĭ numaĭ întru cît poate crea şi perfecţiona intrumentele sale de muncă cu care îşĭ poate crea un mediu artificial, apoĭ desigur că face istoria omenească cu anumit scop şi anume numaĭ întru cît poate crea şi perfecţiona instrumentele sale de muncă, încolo nu are raţiune de a fi; dar atuncĭ noua doctrină este ceva ce să inpune minţiĭ, nu prin adevărul faptuluĭ dovedit ci prin faptul necesităţiĭ, că trebue să dovedească ceĭa ce s a spus, trebue îşĭ zice d-l Labriola ca istoria să fie condnsă de factorul economic, căcĭ aceasta formează istoria şi nu lupta pentru traiŭ; şi ca urmare logică omenirea este condusă de factorul economic.

Indeobşte întreaga lucrare a d-luĭ Labriola este o parafrazare a doctrineĭ marxiste sistematizată de Engels, şi în adevăr în toată lucrarea să oglindeşte gîndirea că, in omenire sînt recunoscute două marĭ autorităţĭ: Marx şi Engels. Intr-adevăr ĭată ce citim ceva maĭ departe: „Avem exemplul luĭ Marx şi este un argument de fapt care nu admite replică. El, care a fost cel întăĭ şi maĭ principal autor al conceptelor decizive a acesteĭ doctrine, o reduse îndată în instrument de orientare politică; în calitatea sa de incomparabil publicist în timpul perioadeĭ revoluţionare de la 1848—1850, tot el pe urmă o aplică cu cea maĭ mare preciziune în încercarea intitulată 18 Brumar şi Ludovic Bonaparte.... Acest exemplu care nu admite replică a unuĭ incomparabil publicist ca Marx, şi să aplică cu cea maĭ mare preciziune este.... este teoria marxistă.

„Morala, arta, religiunea şi ştiinţa nu sînt decît produsele condiţiunilor economice“. Această declaraţie a d-luĭ Labriola este cu totul hotărîtoare, însă pentru dovedirea acestor fapte nu aduce dovezĭ din istoria omenească, ci din un şir de argumentărĭ, la care defectul cel mare este că se pune ca punct de plecare şi prin urmare ca adevăr, tocmaĭ aceĭa ce este în discuţie, adecă factorul economic.

Pe de altă parte a pleca de la morală, religie, ştiinţă şi artă, şi a ajunge la economie, mi se pare o distanţă îndestul de mare, pe care omul nu o poate aşa uşor pricepe; şi cu toate acestea autorul studiuluĭ trece cu uşurinţă din argumentare în argumentare, ca şi cum toate postulatele ar fi adevărurĭ neîndoelnice; aşa să explică morala prin faptul condiţiilor de traiŭ, dar să vedem întru cît condiţiile de traiŭ nemorale cad sub puterea economică. Morala este ceva relativ şi închegat de om, pus în anume condiţiunĭ, cînd intelectul nu te poate pune în nivelul comun spre a putea ţine lupta pentru traiŭ. Intru cît să

amestecă aci ca bază fundamentală factorul economic?—Să păşim maĭ departe, arta şi ştiinţa s'ar putea înţelege a fi calculabile prin cifra vînzăriĭ şi a cumpărăriĭ. De sigur geniul artistic din şcoala Romană, Florantină, Lombardă, Veneţiană nu pleacă şi nicĭ nu atîrnă de acel factor economic, care nu avea întru nimic amestec în figura impunătoare a luĭ David cu praştia în mînă saŭ a madoniĭ luĭ Rafael. De ce arta nu înfloreşte astăzi în Statele-Unite, unde starea economică este atît de înfloritoare?

Dar să închiem cu şcoala marxistă, in adevăr ĭată cum închee d l Labriola: „adevărata problemă consistă nu în substituirea sociologieĭ în locul istorieĭ, ca şi cum aceasta a fost o aparenţă care ascunde după ea o realitate secretă, dar a cuprinde integral istoria în toate manifestările sale intuitive, şi a le înţelege graţie sociologieĭ economice".

Ca şcoală nouă, care deabea a păşit în aratarea unuĭ drum, şi pe care spre a merge este nevoe aproape la tot pasul de călăuză, să cere pe lîngă acest călăuz, să fiĭ înzestrat cu multă bună voinţă şi credinţă. De fapt doctrina nouă în istorie, doctrina materialistă saŭ marxistă, s'a luat o atît de mare autoritate, încît tot ce este în afară de cîmpul adepţilor săĭ, trebue trataţĭ cu indulgenţă, cum face Labriola, numind naivĭ pe Herodot şi Taine. Naivĭ,—dar mi se pare că e acela, care crede că pe umeriĭ săĭ poate rîdica o lume întreagă de cugetătorĭ. Naiv, e acela, care se perde în hăugaşul proprieĭ sale concepţiunĭ, şi nu găseşte altă armă de luptă decît dispreţul pentru aciia, care în timpul lor aŭ format conducătoriĭ ceĭ marĭ şi puternicĭ aĭ istorieĭ omenireĭ, maĭ aproape de adevăr decît sînt Marx şi Engels. Inţeleg problema pusă, înţeleg indicarea unor fapte, care s'ar părea că explică problema, dar nu înţeleg autoritarizmul cu care noua doctrină istorică se înfăţişază. Se pare că puţinimea şi slăbiciunea dovezilor sînt pricina unor asemenea pornirĭ, căcĭ cînd aĭ dreptatea şi adevărul cu tine, nu aĭ nevoe de pornirĭ şi condamnărĭ, căcĭ dreptatea cauzeĭ pe care o aperĭ, ĭesă de la sine.

Noĭ credem că şcoala pozitivă în istorie, adecă aceĭa care ĭesă din firea omenească, fără a ne preocupa dacă satisface concluziile vre uneĭ doctrinĭ oare-care, este aceĭa care duce către adevăr.

Istoria este a omenireĭ întregĭ, ea nu aparţine şi nu va aparţine prin factoriĭ săĭ, decît adevăruluĭ ce ĭesă din studiul săŭ cinstit, şi orĭcît s'ar încerca uniĭa, călăuziţĭ de alte scopurĭ, de a întări doctrina lor, nu vor izbuti decît atuncĭ, cînd factoriĭ istoricĭ vor fi aciĭa care ĭes din firea faptelor omeneştĭ.

Istoria nu să face,—ea să săvîrşeste pe acel drum mare şi larg al vĭeţiĭ omeneştĭ, căcĭ cel ce face istorie, întocmeşte o poveste a căruĭ subĭect l-a născocit el. Şi aşa fac aceĭ, care cu anume scop duc firul istorieĭ.

Inclinînd către şcoala pozitivistă, care caută din studiŭ să scoată pe adevăraţiĭ factorĭ istoricĭ, recunoaştem că eĭ sînt: economicĭ, intelectualĭ şi socialĭ.

Dr. A. Şunda

Nebunia epileptică a luĭ Hamlet

(sfîrşit).

IV.
Amorul luĭ Hamlet.

Pasiunea aceasta, pe lîngă cea principală răzbunarea, ocupă un loc secundar, formînd un epizod în urzeala tragedieĭ. De la început se constată, din scrisorile luĭ înflăcărate, cît de mult ĭubeşte Hamlet pe „înfrumuseţata“ (cu „dresurĭ“) Ofelia. Aceasta sfătuită de aĭ săĭ refuză scrisorile şi nu-l maĭ primeşte la ea. Din această cauză, el simte adînc „junghĭul amoruluĭ respins“ şi de atuncĭ: „căzu într-o *tristeţă*, apoĭ într-un *post*, într o *veghere*, într-o *slăbiciune*, în *zăpăceală* şi astfel *scoborînd în nebunia ce-l frămîntă*“ (p. 59). In chipul acesta explică Polonius Regeluĭ nebunia luĭ Hamlet. Această depresiune melancolică foarte pronunţată, este fatal să survină la o fire sensitivă peste măsură şi abulică, ca acea a luĭ Hamlet, după o rănire atît de gravă a amoruluĭ, maĭ bine a amoruluĭ-propriŭ a acestuĭ adolescent princiar. Dacă melancolia luĭ ar fi într-adevăr reală, ĭar nu prefăcută, atuncĭ ne-ar da măsura amoruluĭ săŭ sincer. Dintre toate nebuniile, simulatoriĭ îşĭ aleg de cele maĭ multe orĭ melancolia, părîndu-li-se cea maĭ uşoară de simu-

lat. Oare n-a fost simulată şi de Hamlet? Toate simptomele înşirate maĭ sus, pot fi simulate uşor afară de semnele fizice şi insomnia—veghierea—care nu poate fi îndelung simulată. Pentru ca Hamlet să nu fi mîncat şi să nu fi dormit atîta timp, pînă cînd să prezinte *emaciaţie*, această insomnie nu poate fi simulată atît de îndelung.

E natural ca din cauza unuĭ amor contrariat, tînărul visător şi simţitor să n-aĭbă poftă de mîncare, să nu doarmă, să slăbească chĭar, dar nicĭdecum nu sînt fatal împinse toate acestea atît de departe pînă la nebunie, decît doar la ceĭ predispuşĭ ca Hamlet. Intr-adevăr, ĭată cum descrie Ofelia înfăţişarea luĭ Hamlet în acele împrejurărĭ depresive :

„Pe cînd şedeam în odaĭa mea cosînd, prinţ Hamlet, cu veşmîntul desfăcut, cu capul gol şi cu cĭorapĭ murdarĭ, desprinşĭ şi atîrnîndu-ĭ peste glezne, palid c-a sa cămaşă, cu genunchiĭ lovindu-se de olaltă şi o privire aşa de dureroasă ca şi cînd ar fi scăpat din ĭad, ca să vorbească grozăviĭ veni în faţa mea".

Polonius. Şi ce-a zis?

Ofelia. El mă luă de mînă, o strînse tare, se dă înapoĭ cît lungul braţuluĭ şi cu cealaltă mînă peste ochĭ, aşa, s-apucă să mĭ citească faţa, parc-ar fi vrut s o desineze. Mult stătu aşa; în fine braţu-mĭ zmuncind puţin şi dînd din cap aşa de treĭ orĭ sus şi jos, el scoase un suspin atît de adînc şi de duĭos, încît părea că ĭ sfarmă trunchĭul tot, şi viaţa ĭ-o sfîrşeşte. După aceea mă lasă şi cu capul săŭ întors părea, că-şi află drumul fără ochĭ, căcĭ fără ajutorul lor eşi, ţintindu-ĭ pînă la sfîrşit asupră-mĭ (p. 51—52).

Astfel descrie *Shakespeare* amorul în delir, amorul în extaz morbid. Starea aceasta de suferinţă amară, ar dovedi cît de mult îl costă „junghĭul amoruluĭ respins" dacă am fi în măsură a elimina cu desăvîrşire simularea. Trebue să o spunem însă hotărît, că nu avem nicĭ un caracter sigur, care să nu poată fi simulat în tabloul pasional de maĭ sus, aşa încît sîntem şi rămînem în nedumerire. Şi aceasta cu atît maĭ mult cu cît nu se poate şti exact, dacă Hamlet a ĭubit cu adevărat pe Ofelia, după cum se va vedea maĭ la vale.

Aşa că afirmaţia de maĭ sus, că amorul contrariat a provocat nebunia luĭ Hamlet deşi e posibil la un epileptic, nu putem să susţinem, că exprimă adevărul, neputînd elimina posibilitatea uneĭ simulărĭ faţă de Ofelia, fiica luĭ Polonius, faţă de care Hamlet simulează sistematic, după cum ştim.

Cum că melancolia şi delirul pasional cu extaz poate con-

stitui un echivalent *emotiv* la comițiali, aceasta este stabilit în Psihiatrie. Astfel după cum notează *Ardin Delteil* accesul impulziv este provocat uneori la epileptici „de o cauză de natură intimă: ura, mînia, gelozia, pasiunea... Astfel pasiunile pot, la un moment dat, alimenta epilepsia; *un refuz, o insultă, o vie contrarietate, o durere morală concentrată conduc la paroxizme violente și provoacă recrudescența lor.* Actele comise în aceste circumstanțe îmbracă toate caracterele *crimelor pasionale* spre marea paguba a bolnavilor“ [1]).

Hamlet are motive morale de acestea, foarte puternice pentru a avea criză comițială. Dar, și *Ardin Delteil* ca și *A. Dutil*, aŭ în vedere în descrierea lor temperamentele aprinse, iuți, cari sînt mai bogate în acțiuni, în fenomene obiective. Pe cînd Hamlet fire domoală, în fața contrarietăților deprimante mai de grabă se dă învins, cade în melancolie, în disperare. El nu ar comite violențe brutale față de Ofelia, dar în loc de braț brutal ca Macbeth, el dispune de o armă cu mult mai fină, dar cu atît mai strașnică pentru om, e limba lui biciuitoare, redutabilă.

In melancolia de mai sus el păstrează mutizmul de rigoare. Se poate ca această psychalgie să fie naturală, dar la un actor genial ca Hamlet se poate să fie și pe deantregul simulată. Din simpla descripție a textului shakespearian noi declinăm competința de a putea tranșa chestiunea strict vorbind; dar din împrejurările date, omenește vorbind, înclinăm mai mult a admite realitatea întristării lui Hamlet.

Din scenele următoare se va vedea sentimentele, ce nutrește el, după aceea, față de Ofelia.

„...dacă soarele prăsește vermi într-un cîne mort, ca o zeitate, care sărută un stîrv—ai o fiică? Polonius. Da, stăpîne. Hamlet. *N-o lăsa să umble la soare;* concepțiunea este o binecuvîntare, dar nu cum ar putea concepe fiica d tale“ (p. 61).

Trecînd cu vederea cuvintele grele, revoltătoare, ce-i adresează Ofeliei în timpul reprezentației orînduite la curte, începînd de la cererea ce-i face, de a se pune în „poalele ei“, vom releva numai scena, în care o trimite la mînăstire, bine înțeles în părțile esențiale. „Dacă ești virtuoasă și frumoasă, virtutea ta n ar trebui să aibă a face cu frumusețea ta“, și după ce e viŭ contrazis, spune: „puterea frumuseții va schimba mai lesne virtutea într o tîrfă decît ar putea puterea virtuții să prefacă frumusețea în seamănul săŭ. *Te-am iubit odată.* Ofelia. Intr-adevăr,

1) Ardin-Delteil citat de J. Grasset op. cit. pag. 520.

Prinţul meŭ, m aţĭ făcut să o crez. Hamlet. *Nu trebuĭa să mă crezĭ, căcĭ virtutea nu se poate altoi astfel în vechĭul nostru trunchĭŭ, ca să nu păstrăm din vechea luĭ fire*". (In textul francez stă: la vertu a beau se greffer sur nos penchants originels et corrompus, nous en conservons toujours quelque goût). *Nu te am ĭubit.* Ofelia. *Cu atît maĭ mult am fost amăgită.* Hamlet. *Dute într-o mînăstire: de ce aĭ vrea să ajungĭ mama unor păcătoşĭ? Eŭ însu-mĭ sînt destul de cinstit, dar totuşĭ aş putea să mă învinuesc de aşa lucrurĭ, încît ar fi fost maĭ bine ca mama mea să nu mă fi născut.* Sînt foarte mîndru, răzbunăror şi ambiţios".

Iar la urmă de tot declară: „*nu ne maĭ trebue căsătoriĭ*".

In citaţiunile acestea se cuprinde întregul fel de a ĭubi a luĭ Hamlet. Pentru analiza acesteĭ funcţiunĭ psycho sexuale este necesar a lămuri prealabil următoarele puncte: 1) Senzul expresiunilor *hoĭturĭ, cîne mort, stîrv,* cari staŭ în vădit raport în textul tragedieĭ cu procreaţiunea. 2) Senzul expresiilor *soare, zeitate, virtute,* „*cinstit*" întrebuinţate, ca contrast, în legătură cu două felurĭ diferite de „*concepţiune*". Vorbind de *libido* a Gertrudeĭ, am întîlnit acolo expresia, că pofta sexuală nesăţioasă aleargă după *hoĭturĭ.* Pe de altă parte, relativ la aceleş viciu, Hamlet, în furia sa morbidă, îĭ spune mameĭ luĭ propriĭ: „*virtutea însăşĭ trebuie să ceară ertare de la viciŭ*" (p. 118). Deducem de aci, că Hamlet se identifică pe sine cu *virtutea* sexuală, şi că prin *hoĭturĭ* probabil se înţelege viciul sexual, păcatele cărneĭ muritoare. Dacă este aşa, atuncĭ şi celelalte sinonime corespund aceleĭaşĭ accepţiunĭ. Pe cînd corpul menit distrugereĭ prezintă „pete adîncĭ şi negre" saŭ cu alte cuvinte „vechĭul trunchĭŭ, îşĭ păstrează din vechea fire (coruptă) chĭar cînd se altoeşte cu *virtutea*", în schimb „cinstea" saŭ „virtutea", aşa cum trebue a fi înţeleasă aci, e negreşit viaţa fără pată, fără prihană, cum e dat să fie la mînăstire. Dar pesimistul Hamlet, ca şi toţĭ pesimiştiĭ, cari în teorie numaĭ propovăduĭesc nimicirea vĭeţeĭ omeneştĭ pe pămînt prin abstinenţa sexuală, recunoaşte că deşi e *destul* de cinstit, virtutea însăşĭ, totuşĭ se învinueşte de „aşa lucrurĭ" aşa încît în faţa şubridităţeĭ tuturor teoriilor şi înfrînărilor în contra „ispitelor" instinctuluĭ sexual, mărturiseşte că maĭ bine nu s-ar fi născut.

Aceasta părîndu-ni-se a fi interpretarea cea maĭ convenabilă a expresiilor „stîrv" etc. pe deoparte şi pe de alta a „virtuţeĭ" saŭ a „cinsteĭ" strict sexuale nu ne rămîne decît a complecta analiza amoruluĭ la Hamlet.

Frumuseţa fiind în antiteză cu virtutea, după Hamlet, urmează că e un atribut al corpuluĭ destinat a fi cadavru; şi numaĭ aastfel se explică uşor fraza cu puterea frumuseţeĭ şi a virtuţeĭ. Deşi recunoaşte puterea ispiteĭ cărneĭ, totuşĭ declară că nu a ĭubit pe Ofelia cu gîndul de a se căsători cu ea, după cum dorea şi mama luĭ. El este contra căsătorieĭ şi pentru castitatea mînăstirească; de aceea o îndreptează într acolo, ca să nu devie „mama unor păcătoşĭ"; tot acelaş lucru îl exprimă zicînd că Ofelia nu poate „să conceapă" decît într-un fel, anume în vederea procreaţieĭ. Iată un fel de concepţie, cea sexuală. Dar Hamlet sfătueşte pe tatăl Ofelieĭ să n-o lase să umble la „*soare*" căcĭ nu poate avea „concepţiunea, care este o binecuvîntare". Netăgăduit că aci e vorba de o cu totul altă concepţie şi anume de cea *intelectuală*, graţie căreĭa omul poate dobîndi *nemurirea*, prin concepţiĭ strălucitoare ca lumina *soareluĭ* (pentru omenirea întreagă), concepţiĭ, cari rîdică pe un bĭet muritor pînă în slava ceruluĭ, pînă la *zeĭ*.

Iată dar şi al doilea fel de concepţie, cea genială.

Hamlet, conştient de strălucirea vecĭnică a geniuluĭ săŭ, tocmaĭ pentru aceasta spune, că n-a ĭubit pe Ofelia, pentru că pe semne dînsa nu se poate rîdica pînă la dînsul, nefiind capabilă de concepţiunĭ intelectuale. Drept aceea spune să nu o lase tatăl săŭ să umble la *soare*, care prăseşte etc. De aci reese, că Hamlet se compară pe sine cu soarele, cu o „zeitate", pe cînd ĭubita luĭ întrupează doar frumuseţa caducă.

Hamlet, soare—zeitate—virtute, ĭubind „frumuseţa" corporală, seamănă ca două picăturĭ de apă cu Luceafărul luĭ Eminescu—nemuritor şi rece—îndrăgostit de „un chip de lut".

După ce am lămurit acestea, acum se poate lesne vedea în ce ură dispreţuitoare şi răzbunătoare s-a schimbat ĭubirea luĭ Hamlet pentru Ofelia după ce dînsa ĭ-a căşunat „junghĭul amoruluĭ respins". In această privinţă Hamlet se comportă *la fel* cu toţĭ epilepticiĭ în genere.

In momentele acesteĭ urĭ, ce se revarsă, răzbunîndu-se, Hamlet îşĭ dă pe faţă toate turburările funcţieĭ luĭ psiho-sexuale şi care se reduc la acestea:

1) Mysogynie încarnată; aversiune pronunţată pentru actul sexual fiziologic; propovăduirea ascetizmuluĭ; combaterea căsătorieĭ.

2) Amor platonic, ideal saŭ contemplativ.

La bae
de Gh. Bardasare-Panaiteanu 1)
[tabloŭ original (81 cm. inalt pe 63 cm.) in pinacoteca din Jașĭ].

1) Vezĭ Arhiva An. XV No. 2 despre activitatea luĭ Panaiteanu și înființarea Pinacotecei, de A. D. Atanasiu.

TEODOR T. BURADA

Privelişti şi datinĭ populare in Moldova

I.

Orĭ care popor din timpurile cele maĭ vechĭ şi pînă astăzĭ, cînd munca şi lupta pentru agonisala de toate zilele ĭ-a dat ragaz, a căutat să-şĭ inbunătăţească şi să-şĭ înveselească traĭul, prin deosebite îndeletnicirĭ, în care frumosul şi plăcutul se unea cu cele trebuincioase, făcînd astfeliŭ ca şi trupul şi mintea fiecăruĭa să-şĭ aibă în anumite vremĭ o desfatare saŭ o petrecere potrivită cu împrejurările în care trăia.

Mintea omenească fiind predispusă la felurite combinărĭ de fapte saŭ simple închipuirĭ, a căutat să plăzmuiască saŭ să născociască frumosul şi altele, alăturea cu necesităţile neînlăturate ale vĭeţiĭ.

Arta cîntăriĭ, arta danţuluĭ, feluritele jocurĭ şi exerciţiĭ corporale, atît individuale cît şi în comun, apoĭ serbările cu privelişti la diferite împrejurărĭ saŭ nevoĭ; arta picturiĭ şi acea a sculpturiĭ, aplicate în felurite scopurĭ saŭ necesităţĭ zilnice, toate aceste s-aŭ născut prin cerinţele fiecăruĭa şi a mulţimeĭ întregĭ de a se înveseli, de a-şĭ perfecţiona caracterul saŭ numaĭ de a să maĭ odihni de greutăţile comune ale vieţiĭ.

Poporul romînesc nu se putea să fie lipsit de darul acesta de a-şĭ plăzmui ca şi celelalte popoare diferite petrecerĭ şi privelişti, cu toate învăluirile şi nenorocirile prin care a trecut şi

luptat în decursul veacurilor, pînă cînd s-a așezat și recunoscut ca națiune. Fie că a împrumutat de la alte neamurĭ, fie că a născocit el însușĭ anumite faze ale vĭețiĭ intelectuale și materiale, nu e maĭ puțin adevărat totușĭ, că în momentele de liniște și ragaz ce i le lasă lupta grea pentru vĭață, și acea pentru a-șĭ pastra naționalitatea sa, a căutat să-șĭ înjghebe diferite serbărĭ, jocurĭ, priveliștĭ, petrecerĭ cari să transmit apoĭ din generație în generație, ca niște obiceĭurĭ ale pămîntuluĭ strămoșesc și ale neamuluĭ.

Din scrierile și povestirile vechĭ cîte aŭ maĭ ajuns pînă la noĭ astăzĭ, nu găsim multe date interesante, privitoare la felul saŭ chipul în care strămoșiĭ noștri petreceaŭ în ceasurile lor de odihnă. Nicĭ o știință pozitivă nu avem despre producerile artistice, dramatice, muzicale și altele ce ar fi fost în țara noastră prin timpurile maĭ îndepartate. Nimenea nu s-a gîndit să scrie felul saŭ chipul cum ele se făceaŭ la noĭ.

Prin tradițiunĭ populare, moștenite din gură în gură și din reproducerea din ce în ce maĭ slabă, a vechilor obiceĭurĭ, găsim *Iroziĭ*, *Steaoa*, *Luceafărul*, *Colindele*, *Plugușorul*, *Păpușele*, *Capra*, *Calușeriĭ*, *Scrîncĭobul*, *Paparudele*, *Dragaĭca*, *Pehlivaniĭ*, *Mascariciĭ*, *Suitariĭ*, *Caloĭanul*, *Kiraleĭsa* și altele multe care s-aŭ pastrat de poporul romîn și pe care le vom descrie. Unele din aceste obiceĭurĭ aŭ un caracter religios, altele sînt numaĭ simple eresurĭ saŭ închipuirĭ de petrecerĭ amestecate cu cîntece și jocurĭ.

O mare parte din aceste priveliștĭ, ca reprezentațiunile Irozilor și a Păpușilor, cari aŭ fost teatrul nostru primitiv, precum și alte datinĭ, cari aŭ înveselit din timpurĭ necunoscute pe moșiĭ și strămoșiĭ noștri, aŭ dispărut saŭ dispar zilnic, față cu copleșirea gustuluĭ public de alte priveliștĭ maĭ de samă, imitate saŭ împrumutate de la străinĭ.

Este bine decĭ ca, cunoașterea diferitelor împrejurărĭ și faze ale traĭuluĭ neamuluĭ nostru și a chipuluĭ cum s-a dezvoltat și manifestat societatea romînească, să fie culese și descrise așa ca ele să rămînă în istoria trecutuluĭ neamuluĭ nostru, ca niște amintirĭ de mare preț, ca niște relicviĭ naționale, ce trebuesc pastrate cu cea maĭ mare sfințenie, căcĭ un popor ce nu-șĭ cunoaște trecutul și fazele prin care a trecut, acela nu poate fi pus în rîndul națiunilor care-șĭ daŭ samă de ceĭa ce-aŭ fost și că sînt vrednice de toată considerația ce o merită.

IROZII

Din toate cercetările făcute pînă acum, nu putem spune cu precisiune data introducereĭ jocuȋuĭ și cîntărilor ce se obicĭnuesc a se face pe la casele locuitorilor de către *Irozĭ*, cari încep din ziua de Crăciun și țin pînă la Bobotează.

Aceste jocurĭ ce aŭ loc în țara noastră cît și în provinciile romîne supuse dominațiunilor străine, sînt intrate cu totul în obiceĭul poporuluĭ, se asamănă mult cu așa numitele *mistere*,

din timpurile vechĭ, cari aŭ un caracter teatral şi religios şi care sînt executate în multe părţĭ chiar de preoţĭ şi călugărĭ. Ele nu sînt decît nişte drame, avînd de subiect, saŭ un epizod din testamentul vechiŭ, saŭ unul din cel noŭ. Asemene privelişti aŭ loc şi astăzĭ, şi se execută cu mare pompă în diferite oraşe din Italia, Franţa, Germania, etc.

Dr. M. Gaster în scrierea sa: *Literatura populară romînă* [1]), ne spune că: «Irozii aŭ venit în Ungaria şi Transilvania împreună cu protestanţiĭ, unde s-aŭ pastrat şi pînă în ziua de astăzĭ, şi aŭ fost studiaţĭ pe o scară foarte întinsă de către Schrœer, care ajunge la concluziunea, că textul «*Irozilor*» ce se obicînueşte la Saşiĭ din Transilvania, se trage de la un text fixat în Germania în secolul al XVI-lea. Schuller a publicat un astfeliŭ de text, însoţindu-l cu oarecare observaţiunĭ [2]). De aicĭ, adică de la Saşiĭ din Transilvania, aŭ venit *Iroziĭ* şi la noĭ cel mult în secolul trecut".

Noĭ credem maĭ degrabă, că aceste privelişti şi jocurĭ vor fi fost introduse la noĭ, deodată cu creştinizmul, saŭ de către călugăriĭ străinĭ veniţĭ în ţara noastră în diferite timpurĭ.

Nicĭ un cronicar, nicĭ Cantemir Domnul Moldoveĭ şi nicĭ Sulzer în scrierile lor nu vorbesc un singur cuvînt macar despre aceste reprezentaţiĭ. Abia în viacul nostru s-a început a se scrie cîte ceva, despre Irozĭ. Scrierea cea maĭ veche care să amintească *Iroziĭ*, ne spune Dr. M. Gaster, se află într-un manuscript de la 1821, aflat în posesiunea sa, care cuprinde patru paginĭ, fiind maĭ mult un dialog amestecat cu cîntece între Irod Imparatul şi ceĭ treĭ Filozofĭ de la răsărit, care se numesc aicĭ *Valtuzar*, *Irimie* şi *Melhior*.

Acest text de Irozĭ se potriveşte maĭ mult cu următorul text scurtat care se află în cîntecele de stea ale luĭ Anton Pann, intitulat: *Intrebarea luĭ Irod şi răspunsul Magilor:*

Irod.—Cine sînteţĭ voĭ? de unde veniţĭ şi unde vă călătoriţĭ?

Melhior.—Eŭ sînt craĭul Melhior de la răsărit, şi după steaŭa ce s-a arătat, cunoscînd că s-a născut Impărat mare pre pămînt, merg pînă la Vitleem să mă închin luĭ.

Baltazar.—Eŭ sînt craĭul Baltazar de la Persida, care prin steaŭa ce s-a aratat şi prin Prooroci înţelegînd că s-a născut Imparat Christos, merg ca să mă închin şi eŭ luĭ.

Gaspar.—Eŭ sînt craĭul Gaspar de la răsărit, şi văzînd steaua ce s-a aratat pe ceriŭ, am ispitit proorociĭ şi scripturele şi am cunoscut că s-a născut Christos Domnul Domnilor, Craiul Crailor şi Imparatul Impăraţilor, şi merg pînă la Vitleem ca să mă închin şi eŭ luĭ.

Dar tu ce Imparat mare eştí?

---

1) Tipărită în Bucureştĭ, 1883, pag. 492.

2) I. C. Schuller: Ein Deutsches Weihnachtspiel aus Siebenbürgen. Hermanstadt. 1859.

Irod. Eŭ sînt Irod Impărat, care pre cal am încălecat, sabia în mînă am luat, în Vitleem am intrat, patrusprezece miĭ de cuconĭ am tăiat și tot pămîntul s-a cutremurat [1]).

Răposatul M. Cogălniceanu vorbind despre *Irozi*, ne dă următoarele relațiuni despre originea lor:

„Dascaliĭ și diaciĭ, întocmaĭ ca în Franța, *les clercs de la Basoche*, eraŭ învățătorĭ, eraŭ zugravĭ, eraŭ cîntărețĭ, eraŭ chiar actorĭ reprezentînd misterele religioase, ce pretutindene aŭ fost începutul teatruluĭ modern, și din care, rămășițele ne sînt păstrate încă prin *Irodul* saŭ *Betleemul* nostru, carĭ din ziua de Crăciun și pînă în lasatul seculuĭ, percurg stradele orașelor noastre și care se reprezintă maĭ cu deosebire de cîntărețiĭ de la bisericĭ. *La începutul încă al acestuĭ secol, irozii* eraŭ ținuțĭ în onoare maĭ mare, fiiĭ boerilor celor maĭ înalțĭ, *îmbracațĭ în haină de stofă, auriți mergeaŭ la curtea domnească și la casele boereștĭ cele maĭ însemnate de reprezentaŭ scenele religioase.* Aicĭ este loc să regret că încă cît este timpul, nu ne îngrijim să păstrăm ultimele rămășițĭ ale Irozilor, carĭ secolĭ întregĭ cu păpușele aŭ fost teatrul nostru popular“ [2]).

Astăzĭ jocul Irozilor care în timpurile vechĭ s-aŭ bucurat de o mare vază în ochiĭ noștri, nu se maĭ face cu aceĭașĭ pompă, și însemnătatea luĭ a scăzut cu mult din ceĭa ce era.

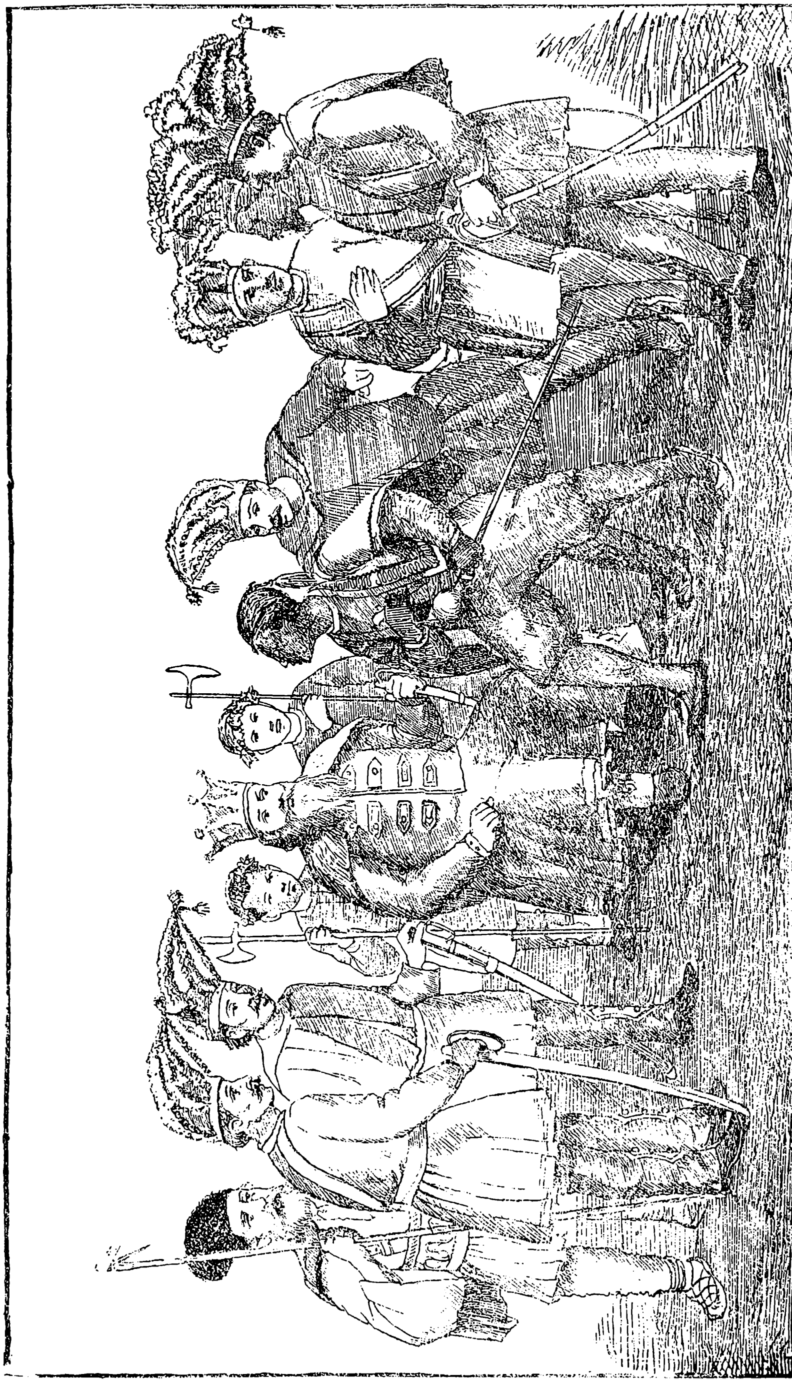
In Moldova după cît cunoaștem *tacîmul Irozilor*, precum se numea maĭ demult, umbla pe străzile cele maĭ principale ale orașelor și prin mahalălĭ, cu mare alaiŭ, și uneorĭ se duceaŭ chiar și pe la moșiile boerilor celor marĭ de jucaŭ, unde nu li se închideaŭ porțile, ci din contra eraŭ bine primițĭ, și se întorceaŭ cu mulțĭ banĭ și merinde, căcĭ boerilor în totdeauna le-aŭ plăcut să sprijinească și să vadă că se mențin datinele noastre strămoșeștĭ.

In Iașĭ în special se aflaŭ maĭ multe tacîmurĭ de Irozĭ, dintre carĭ uniĭ maĭ de samă îmbracațĭ luxos, cu haĭne aurite, jucaŭ numaĭ pe la case marĭ, ĭar alțiĭ cu haĭne maĭ puțin bogate, jucaŭ pe la casele negustorilor și a locuitorilor de prin mahalale.

Cînd se întîmpla să fie chemațĭ în casele boerilor marĭ, eĭ eraŭ primițĭ în *odaia cea mare* (salon), și acolo Irod se așeza în mijlocul odăiĭ pe un jilț, ĭar la spatele luĭ stăteaŭ doĭ copiĭ îmbracațĭ ca îngeriĭ cu sulițĭ în mînă și-ĭ țineaŭ poalele mantieĭ sale, iar ceilalțĭ partașĭ, ca: ceĭ treĭ *Maghĭ* saŭ Craĭ de la răsărit, *Baltazar*, *Melhior* și *Gaspar*, un *stratiot* (soldat) a luĭ Irod, un *harap* negru la față, un *cioban*, *doĭ ostașĭ* cu săbiĭ și *doĭ ostașĭ* cu lăncĭ, stăteaŭ împrejurul luĭ, și astfel așezațĭ îșĭ începeaŭ și-șĭ urmaŭ apoĭ jocul și cîntecele lor. In acelaș timp boeriĭ îngăduiaŭ să între în salon odată cu IroziĬ și o parte din

1) Literatura populară romînă, Bucureștĭ, 1883, pag. 493.

2) Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie. Red. Gr. Tocilescu. I. 1882. pag. 33.

popor, precum și copiiĭ cari urmaŭ pe Irozĭ pe strade, ca să privească și eĭ.

Bătrîniĭ ne spun că pe la anul 1830, ceĭ treĭ *maghĭ* saŭ ceĭ treĭ *Craĭ de la răsărit*, mergeaŭ călărĭ, și eraŭ îmbracațĭ cu *stihare* și cu *cămeșĭ de stofă roșie*, împodobite cu șireturĭ albe ce aveaŭ zurgalăĭ pe la mînecĭ, și înfășurațĭ cu aurarĭ ca diaconiĭ, pe cap avînd un feliŭ de mitră făcută din hîrtie poleită și cu clopoțeĭ. Ostașiĭ eraŭ ca la 30 la număr. Irod nu avea pe lîngă dînsul îngerĭ, ci ședea singur pe un jilț. In tacîmul Irozilor se aflà cîte odată și un cioban, și în totdeauna un harap cu fes roș, pistoale și hamger la briŭ, iar în mînĭ ținea un buzdugan.

In Moldova maĭ în fiecare localitate atît jocul și cîntecul Irozilor, cît și numărul inșilor din care se compune trupa, precum și costumele lor, se deosebeaŭ mult unele de altele.

Între *Irodarĭ* și copiiĭ de la *Stea*, a fost și este o mare neînțelegere și luptă asupra întăĭetățiĭ lor. Iroziĭ pretind că avînd un *Imparat* cu eĭ, și pe ceĭ *treĭ Craĭ de la răsărit*, precum că şi fiind și maĭ mulțĭ la număr, steaua trebue să li se închine. Ceĭ de la stea, spun că eĭ sînt maĭ marĭ, căcĭ reprezintă instituțiunea religioasă în toată puterea eĭ. Din toate aceste neînțelegerĭ a rămas însă și pînă astăzĭ, că steaua trebue să se închine înaintea Irozilor la întîlnirea lor, plecînd-o în jos de treĭ orĭ, altfeliŭ Iroziĭ o sparg.

In Moldova cel maĭ vestit tacîm de Irozĭ, a fost acel a luĭ Costachi Vlăguță și a luĭ Mihaĭ Vlasie, irodarĭ din Iașĭ.

Astăzĭ Iroziĭ încep încetul cu încetul să disparà din maĭ multe localitățĭ din Moldova.

In Iașĭ încă de pe la anul 1892, nu vedem decît un singur tacîm de Irozĭ. De vr-o cîțĭva anĭ se observă că în locul irozilor, tinde a se introduce așa numita *Nunta țărănească*, care n-are în sine nicĭ o amintire din trecutul religios, precum îl are jocul și cîntecul Irozilor.

In gravura aicĭ alăturată (pag. 545), se văd persoanele din care era compus tacîmul saŭ ceata Irozilor: *Irod* Imparatul, un *stratiot* (ostaș) al săŭ, doĭ *îngerĭ* avînd fiecare cîte o lance, treĭ *craĭ* de la răsărit Baltazar, Gaspar și Melhior, un *harap* negru la față, doĭ *ostașĭ* cu săbiĭ și un cioban.

Acest tacîm de Irozĭ ce se vede în această gravură, am pus de s-a desemnat după natură, în anul 1892, pentru ca să rămîe generațiilor viitoare o icoană vie, despre îmbrăcămintea și chipul cum era alcătuit acel tacîm.

Maĭ toțĭ actoriĭ improvizațĭ ce reprezentaŭ pe Irozĭ, eraŭ dascalĭ de pe la diferite bisericĭ.

(Urmează).

G. PASCU

Limba Comună și Dicționarul nostru

Limba comună și Dicționarul nostru aŭ dat ĭarăș motiv de vorbă în timpul din urmă. In ce privește limba comună, fragmentare articule aŭ scris d-niĭ Duiliŭ Zamfirescu (Romanul și Limba romînă în Noŭa Rev. Rom. din 1901 pg. 481—490, Literatura romînească și scriitoriĭ transilvăneniĭ în Revista Idealistă din 1903 vol. III pg. 3—25, Scrisorĭ Romane în Luceafărul din 1905) și Ilarie Chendi (In chestiunea limbiĭ literare—un răspuns d-luĭ Duiliŭ Zamfirescu—în volumul Preludiĭ, Bucureștĭ 1903), apoĭ Aurel Șuluțiŭ (Unitatea limbiĭ literare în Revista Idealistă din 1903 II 112—121) și August Scriban (Observațiunĭ asupra limbiĭ romînești moderne în Rev. Idealistă din Fevruar și Mart 1905); ĭar în ce privește dicționarul, avem un articul foarte slab al d-luĭ Aurel Șuluțiŭ (Dicționarul Academieĭ Romîne în Rev. Ideal. din 1904 pg. 400—407) și o disertație ținută la Academiea Romînă în ședința dela 1 April 1905 (publicată în întregime și în ziarul Universul din 4 April 1905).

Din aceste articule nu se va afla însă mare lucru. In articulele sale d. Duiliŭ Zamfirescu discută limba comună în legătură maĭ ales cu adevărul orĭ falșitatea situațiilor descrise de autorĭ în roman și nuvelă, decĭ nu toată limba comună, ci numaĭ acea din scrierile poetice, adică limba literară, și în special limba romanuluĭ. Deși nu elegant, ca d. Zamfirescu, d. Chendi scrie metodic și articulul său, privitor tot la limba literară, merită să fie cetit maĭ ales în ce privește dreptul dialectelor la limba comună. Articulul d-luĭ August Scriban este în realitate o colecție de exemple numeroase și variate, din care se poate vedea cît de răŭ se scrie la noĭ. Insfîrșit d. Aurel Șuluțiu predică «unitatea limbiĭ literare». Despre ideile lexicografice ale d-luĭ Șuluțiŭ și ale Academieĭ, a se vedea maĭ jos. Din aceste articule, precum și din altele pe cari nu le maĭ citez, se vede maĭ mult preocuparea sinceră și lăudabilă pentru limba și dicționarul nostru, nu însă și soluțiĭ vrednice de luat în samă. Nicăerĭ nu se precizează înțelesul cuvintelor «dicționar» și «limbă comună»,

așa că tocmaĭ baza discuțieĭ lipsește. Această bază lipsește și în lucrarea, premiată cu 1000 de leĭ, a d-luĭ P. V. Haneș, Desvoltarea limbiĭ literare romîne în prima jumătate a sec. al XIX, Bucureștĭ 1904. Ideile, adică maĭ bine lipsa de ideĭ, a d-luĭ Haneș relativ la limba literară s-aŭ putut însă vedea lămurit grație uneĭ întîmplărĭ posterioare. Intr-un articul de revistă, pe care nu-l maĭ citez zădarnic, cercetînd (!) limba luĭ Vlăhuță, d. P. V. Haneș ajunge la concluziîa că cetirea operilor distinsuluĭ literat constitue o primejdie, de care d-sa s-a simțit dator să dee alarmă. Indrăzneala tînăruluĭ cercetător (!) a fost fin ridiculizată de d. N. Iorga în Sămănătorul din 5 Iunie 1905. D. P. V. Haneș ĭ-a răspuns, însă nu fățiș, ci indirect. Supt pretext de discuțiune (!), pe care ar fi avut-o cu un profesor de limbĭ clasice asupra limbiĭ luĭ Sadoveanu, pe care d-sa o găsește prea moldovenească, d. P. V. Haneș scrie negru pe alb în Vieața Noŭă din 1 Iulie 1905 că trebue să avem «ca principiŭ apropierea de dialectul muntenesc, ca de cel maĭ bun reprezentant al limbiĭ literare», și lasă vădit a înțelege că noĭ Romîniĭ avem nu una, ci maĭ multe *limbĭ* literare! Acum înțelegem dece Vlăhuță este primejdios. Scrierile luĭ Vlăhuță, cașĭ ale luĭ Sadoveanu, sînt primejdioase, fiindcă aceștĭ doĭ marĭ literațĭ nu aŭ «ca principiŭ apropierea de... etc.» și fiindcă eĭ urmează aceleĭ *singure* limbĭ literare, pe care, de bine de răŭ, o avem!

Pentru a găsi lucrurĭ bune despre limba comună trebue să deschidem cartea, ceva maĭ de demult, a d-luĭ A. Philippide, Principiĭ de istoriea limbiĭ, Iașĭ 1894.

In rîndurile următoare îmĭ propun să reîaŭ chestiunea așa dupăcum se prezintă: limba comună, Dicționarul și raportul dintre limba comună și Dicționar. Voĭŭ căuta însă să evit, pe cît va fi cu putință, discuțiile speciale, aceasta pentru a nu încurca textul și îngreuîa înțelegerea.

*

1. Un Dicționar al limbiĭ unuĭ popor este un catalog complect al tuturor cuvintelor cari alcătuesc limba comună a aceluĭ popor. Și deci un Dicționar al limbiĭ romîne trebue să fie un catalog complect al tuturor cuvintelor cari alcătuesc limba comună romînească, fie că acele cuvinte sînt poetice orĭ prozaice, nobile orĭ triviale, de origină latină orĭ de origină străină, maĭ des orĭ maĭ rar întrebuințate, propriĭ uneĭ anumite regiunĭ orĭ răspîndite pe tot teritoriul care contribue la formarea limbiĭ comune romîneștĭ.

Limba comună romînească este limba scrisă, vorbită și înțeleasă de toțĭ Romîniĭ din stînga Dunăriĭ, Moldovenĭ (din Moldova propriŭ zisă, Bucovina, Basarabiea), Muntenĭ, Oltenĭ, Transilvănenĭ (din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș) [1]. Toate

---

1) In loc de *limbă comună*, termin filologic, științific, precis, ceĭ maĭ mulțĭ zic *limbă literară*. Este o fundamentală greșală, căcĭ asta înseamnă a confunda limba unuĭ anumit gen literar (poezie) cu limba tuturor genurilor

dialectele daco-romîne contribue astfel la formarea limbiĭ comune romîneștĭ, nu însă și în acelaș grad. Datorită valoriĭ superioare a scriitorilor Moldovenĭ din toate ramurile, începînd dela cele maĭ vechĭ timpurĭ și pînă în momentul de față, dela Grigore Ureche, Miron Costin, Varlaam, Dosoteĭŭ, I Neculcea pănăla Cogălniceanu, C. Negruzzi, A. Rusu, Alexandri, Eminescu, Creangă, N. Gane, Vlăhuță, Duiliu Zamfirescu, O. Carp, Jean Bart, Sadoveanu, apoĭ A. D. Xenopol, Hijdăŭ, Poni, P. Rîșcanu, Cobîlcescu, Culianu, Climescu, Panu, I. Nădejde, I. Gherea, D. Alexandrescu, Th. Speranță, C. Stere, A. Philippide, A. C. Cuza, D. Onciul, N. Iorga, I. Simionescu, S. Mehedințĭ, graĭul moldovenesc a căpătat un ascendent incontestabil în formarea limbiĭ comune romîneștĭ, maĭ puțin în fonetism, dar mult maĭ mult în morfologie, sintaxă și dicționar. Datorită primelor tipăriturĭ relativ numeroase, Ardeleniĭ și Munteniĭ aŭ contribuit și eĭ, maĭ puțin cu morfologiea, sintaxa și dicționarul, și maĭ mult cu fonetismul, care însă în veacurile al XVI și XVII nu diferea aproape deloc de cel moldovenesc. Celelalte dialecte daco-romîne aŭ contribuit și ele la formarea limbiĭ comune romîneștĭ, dar într-un grad mult maĭ redus.

2. Prinurmare limba comună romînească s-a format pe baza tuturor dialectelor daco romîne. A ajuns ea însă la complecta dezvoltare și definitiva fixare? Nu, deși ceĭ maĭ mulțĭ cred că da! In limba comună romînească trebue să deosebim doŭă seriĭ de factorĭ: fonetismul deoparte; morfologiea, sintaxa și dicționarul de cealaltă parte. Sînt aceștĭ factorĭ constanțĭ? Fonetismul, maĭ mult saŭ maĭ puțin, da. Fonetismul limbiĭ comune romîneștĭ este fonetismul limbiĭ din vechile texte romîneștĭ (ardelene, muntene, moldovene). Fonetismul limbiĭ comune actuale romîneștĭ este fonetismul limbiĭ comune arhaice romîneștĭ. Cu anumite rezerve, el trebue observat cu sfințenie. Trebue să scrim și să pronunțăm numaĭdecît: *bărbat*, *carte*, *de*, *deșert*, *fĭer*, *greșală*, *întăĭŭ*, *înțeleg*, *lepăd*, *preut*, *rădic*, *rătund*, *răŭ*, *războĭŭ*, *rămășiță*, *răpesc*, *rătăcesc*, *rea*, *samă*, *sară*, *sămință*, *săptămînă*, *sărac*, *sătul*, *săŭ* (pron. posesiv), *seacă*, *se*, *supt* (prepoz.), *șed*, *șerb*, *tărziŭ* (după Apostolul dela Voroneț și Psaltirea Șcheĭană); apoĭ *cătră*, *crîșmă*, *grijă*, *mulțămesc*, *pănă*, *părechе*, *părete*, *pe*, *samăn*, *sămănător*, *sărbare*, *sărbătoare*, *sărĭ*, *șeĭsprezece*, *șeĭzecĭ*, *șepte*, *șeptezecĭ*, *șese*, *soartă*, *țară*, *țăran*, *țărĭ*.

Arhaismul acesta al fonetismuluĭ limbiĭ comune romîneștĭ a dat chĭar naștere uneĭ regretabile confuziĭ. Iată anume cum. Dela veacul al XVIII încoace maĭ ales graĭul moldovenesc a luat așa schimbare, încît fonetismul săŭ se deosebește remarcabil de fonetismul limbiĭ comune romîneștĭ. Graĭul muntenesc a rămas însă aproape neschimbat, așa că fonetismul săŭ actual nu se prea deosebește de fonetismul limbiĭ comune. De aicĭ confuziea că limba comună romînească (eĭ zic limba literară) o formează....

---

literare (istorie, știință, poezie). Pentru împărțirea genurilor literare în istorie, știință, poezie, la carĭ se adaugă discursul oratoric și religiea, ca gen mixt, v. A. Philippide, Introd. în Ist. limbiĭ și literat. romîne, Iașĭ 1888.

dialectul muntenesc. Această confuzie a făcut o odinioară un Costachi Negruzzi în Albina Romînească din 1839 No. 59, a făcut o acum în urmă un H. Tiktin, Călăuza Ortografică în Arhiva din Iaşĭ din 1889 pg. 26, şi o face acum în urmă şi un... P. V. Haneş în Vieaţa Noŭă din 1905 pg. 248. Adevărul este însă că fonetismul limbiĭ comune romîneştĭ nu este muntenesc, ci arhaic.

In privinţa arhaismuluĭ fonetismuluĭ limbiĭ comune trebuesc făcute oarecari rezerve. Deşi maĭ încet, limba comună se schimbă şi ea, şi deci şi fonetismul eĭ, aşa că pedeoparte nu tot ce-ĭ arhaic e şi comun, şi dacă de pildă în limba veche se spunea şi se scriea *carţĭ*, *lazĭ*, *parţĭ*, astăzĭ nu maĭ putem spune şi scri decît *cărţĭ*, *lăzĭ*, *părţĭ*; pedealtăparte cuvinte dialectale pătrund în limba comună cu fonetismul lor caracteristic. De felul acestora avem: *balaoacheş* (contaminaţie din *balan* orĭ *balaĭŭ* + *oacheş*: «Merge şi d-nu Dan... O fi tînărul *balaoacheş* de azdimineaţă». Vlăhuţă, Dan I 71), *doftor* (medic, faţă de *doctor* titlu academic), *capchiŭ*, *căpchiez* (din c a p + -i + -e z), *frînghie* (în loc de **frîmbie*, din lat. f i m b r i a), *ghĭes*, *înghesuesc* (faţă de *des*, *îndes*), *gingaş* (în loc de **dingaş*, din ung. g y e n g e), *ghilesc* (albesc pînza, din sl. b ę l i t i albescere), *oghĭal*, *oghĭală* (Forma *obeală* este produsă printr-un fenomen de voinţă: fiindcă există *bine* comun faţă de *ghine* dialectal, s-a zis şi *obeală* chipurile comun faţă de *oghĭală* dialectal. Totuş *oghĭal*, *oghĭală* sînt vsl. o d ę ĭ a l o amictus), *zăŭ* (faţă de *Dumnezeŭ*). Sînt apoĭ nume de persoane şi de localităţĭ: *Băjenaru* (deşi *bejenie)*, *Bragadiru* (deşi *brigadier)*, *Chicĭoroagă* (deşi *picĭor)*, *Chiperĭŭ* (*deşi piper)*, *Costachi Conachi*, *Costachi Negruzzi*, *Gĭosanu* (deşi *jos)*, *Mazere* (deşi *mazăre)*, *Moldovanu*, *Tanasachi*, *Tanasă*, *Veniamin Costachi*, *Zosîn* (cu accent pe *o)*, *Chipereştĭ* (deşi *piper)*, *Cĭĭnenĭ* (deşi *cîne)*, *Gĭosănĭ* (deşi *jos)*, *Podu-Iloaĭ* (deşi *podŭl)*, *Săcu* (deşi *sec)*, *Tataraş*, *Tîrgu-Jiŭ*, *Tîrgu-Neamţ* (deşi *tîrgul)*, *Turnu-Roş*, *Turnu-Severin* (deşi *turnul)*, *Ţîganaş* (deşi *ţigănaş)*, *Valea-Ră* (deşi *rea)*, *Valea-Sacă* (deşi *seacă)*, *Varatic* (deşi *văratic)*.

Şi nu ĭ un păcat. Aceste cuvinte, şi carĭ or maĭ fi încă vreocîteva, s-aŭ furişat în limba comună şi s-aŭ impus prin ele însele în haĭna lor deacasă. Este însă mare greşală, cînd cineva cu intenţie vra să introducă în limba comună fonetisme dialectale cu foarte puţinĭ sorţĭ de izbîndă, ca d. p. *aibe*, *margine*, *origine*, *directoare*, *ţigare*, *grije*, *mătase*, *tuse*, *mătuşe*, *păpuşe*, *uriaşe*, *uşe*, *bătrîneţe*, *frumuseţe*, *tinereţe*, *cîine*, *pîĭne*, *mîini* subst. şi adv., *auz*, *ovăz*, *văz*, *pleznesc*, *trăznesc*, în loc de *aibă*, *margină*, *origină*, *directoară*, *ţigară*, *grijă*, *mătasă*, *tusă*, *mătuşă*, *păpuşa*, *uriaşă*, *uşă*, *bătrîneţă*, *frumuseţă*, *tinereţă*, *cîne*, *pîne*, *mînĭ*, *aud*, *ovăs*, *văd*, *plesnesc*, *trăsnesc*. Este apoĭ maĭ departe o curată monstruozitate, cînd acel cineva ar vra să le-ntroducă şi în scriele altora, de pildă în ale luĭ moş Creangă: nimene n-are dreptul de a face pe alţiĭ să îmbrace în silă un tipar străin.

Acuma, pentru a reveni la chestie, cele cîteva fonetisme

dialectale cari aŭ pătruns în limba comună sînt neînsemnate. Afară de numele proprii, cele cîteva cuvinte se reduc la un număr așa de mic, încît maĭ nu contează și decĭ nu contrazic tema noastră. Rămîne prinurmare stabilit că fonetismul limbiĭ comune romîneștĭ este arhaic și la formarea și fixarea luĭ am contribuit noĭ toțĭ, Ardelenĭ, Muntenĭ, Moldovenĭ.

A doua serie de factorĭ aĭ limbiĭ comune romîneștĭ sînt morfologiea, sintaxa și lexicul. Aceștĭ factorĭ sînt eĭ tot așa de constanțĭ cași fonetismul? Cu morfologiea stăm bine. Toțĭ întrebuințăm în limba comună aceleașĭ forme. Cu sintaxa însă sîntem în fierbere. Toțĭ scrim așa cum credem c-om putea fi înțeleșĭ maĭ bine. In scrisul nostru se amestecă mult din sintaxa franceză (în Romîniea) și germană și maghiară (în Transilvaniea și Bucovina). Insfîrșit cu lexicul sîntem chiar în haos. Alăturĭ de cuvintele cele maĭ neaoșe întîlnim neologismele cele maĭ pretențioase, alăturĭ de cuvintele cele maĭ uzuale întîlnim cuvintele cele maĭ puțin uzuale, alăturĭ cu expresiĭ din cele maĭ curente întîlnim zicale din cele maĭ obscure. Și nicĭ nu se poate altfel. Incepută a se nchega numaĭ din primele deceniĭ ale veacului XVI, limba comună romînească n-a avut timpul suficient pentru a se forma deplin și fixa definitiv. Prin cantitatea și calitatea lor scriitoriĭ noștri n aŭ ajuns încă să pue în circulație toate cuvintele, nuanțele și expresiile, de cari are nevoe orĭce limbă cultă. Avem, maĭ mult saŭ maĭ puțin, cîteva stilurĭ. Avem desigur un stil religios; avem apoĭ, pe o treaptă mult maĭ joasă, un stil istoric; dar n-avem încă un stil științific, iar stilurile poetic și oratoric sînt departe de ceĭa ce ele trebue să fie la un popor civilizat. Trebue să studiem maĭ bine limba scriitorilor de până acuma, în edițiĭ adevărate; trebue apoĭ să avem răbdare să maĭ treacă încă cîteva generațiĭ de scriitorĭ de valoare, cari pe deoparte să se adăpe dela eternul izvor al dialectelor, iar pe de alta să cearnă, să rafineze necontenit limba de până la eĭ, pentruca să putem vorbi serios de o limbă comună romînească ca despre un lucru sigur.

Cu toțiĭ trebue prinurmare să încheĭem astfel. Limba comună romînească, adică limba pe care o scriŭ, o vorbesc și o înțeleg toțĭ Romîniĭ din stînga Dunăriĭ, se formează din toate dialectele daco romîne. Ea nu este încă nicĭ deplin formată, nicĭ definitiv fixată. La perfecționarea și fixarea eĭ trebue să ținem samă de toțĭ factoriĭ cari o determină. Fonetismul este cel arhaic. Morfologiea este aceĭa pe care o știm. In sintaxă trebue să evităm cît maĭ mult influențele străine, franceze orĭ germane orĭ maghiare. Iar în lexic poate să se lese la latitudinea scriitorilor să întrebuințeze orĭce cuvînt li va suna frumos și li va traduce exact noțiunea pe care eĭ o aŭ în minte. Vremea va aduce stabilitate.

3. Este vorba acum de a face un Dicționar al limbiĭ romîne. A, da, înțeleg, vețĭ zice îndată, el trebue să cuprindă toate

cuvintele romînești, indiferent de orice considerație, fiindcă limba comună romînească nu este încă fixată. Intr un Dicționar al limbiĭ romîne trebue să intre toate cuvintele romînești, fiecă ele sînt întrebuințate în cele maĭ poetice paginĭ ale luĭ Eminescu orĭ în cele maĭ prozaice ale vreunuĭ N. D. Popescu, fie că ele sînt întrebuințate de lumea cea maĭ elegantă orĭ de cea maĭ trivială, fie că se trag din limba poporuluĭ luĭ Traĭan orĭ din aceĭa chĭar a luĭ Iuda, fie că sînt întrebuințate de cărturarĭ orĭ de incultĭ, de tîrgovețĭ orĭ de țăranĭ, fie că se aud la toțĭ Romîniĭ orĭ numaĭ la o parte, pe tot teritorĭul daco-romîn orĭ numaĭ pe o fășie. Un Dicționar al limbiĭ romîneștĭ trebue să servească la toată suflarea romînească. Dintr-însul istoricul îșĭ va alege stilul istoric, poetul stilul poetic, omul de știință stilul științific. Un lexicograf nu este un poet, care cîntărește cuvintele după sonoritate orĭ după imagina pe care o trezesc. Un lexicograf este un istoric, adică un om care înregistrează in mod individual o anumită categorie de fapte, fără să se preocupe dacă acele fapte sînt plăcute orĭ neplăcute, folositoare orĭ nefolositoare. Un lexicograf nu este un grădinar, care cultivă și selecționează trandafirĭ, ci un botanist, care pentru toate plantele poartă acelaș interes științific.

Foarte adeseorĭ însă lumea confundă pe lexicograf cu literat, pe botanist cu grădinar.

Vorbind despre «Dicționarul Academieĭ Romîne», în Rev. Idealistă din 1904 pg 400—407, d. Aurel Șuluțiu spune: «In materie de limbă erudiția e mult, dar nu e tot. Se cere aicĭ gust, măsură. Maĭ ales se cere un anumit *instinct* al genĭuluĭ limbiĭ ce din carte nu se-nvață. Altfel lucrarea riscă a deveni o babilonie de cuvinte netrebuincĭoase, de forme imposibile. Filologul—purul filolog—în ardoarea cercetărilor sale, nu contează decît cu *fapte* linguistice, așacum se prezintă ele, *orĭ cum* s-ar prezenta ele. Filologul nu e fiziologistul care e preocupat de funcțiunea organelor în stare de *sănătate*, cu forma lor *normală;* este naturalistul care scormonește, grămădește, determină, clasează. El se simte fericit cînd din scheletul hrisoavelor de secule înmormîntate readuce la lumina zileĭ un vocabul *slavon*, saŭ cînd poate pune mîna pe un *neologism franțuzit* ce flutură în foiletoanele gazetelor, purtat de vîntul modeĭ dintr-o zi. D. Philippide, repet, e filolog. Opera d sale va avea evident nevoe de control. Omul deprins cu cercetărĭ de amănunt, cu lucrărĭ cu lupa, nu e capabil să cuprindă cu vederea imensa structură a unuĭ colos, cum e Dicționarul academic. Are neapărată trebuință de ajutorul unora cari, privind de la distanță, aŭ perspectiva necesară de-a distinge proporțiunĭ, armoniĭ ce se impun. Nicĭodată dicționarele academice n-aŭ fost compunse de filologĭ. Majoritatea secțiunilor literare, cărora li revine lucrarea dicționaruluĭ, sînt compuse de literațĭ. Luațĭ dezbaterile Academieĭ franceze și socotițĭ pe degete opiniile filologilor cari aŭ prevalat. Și e lucru prea firesc acesta; cu mult maĭ firesc decît îl cred mulțĭ. *Un*

dicționar academic, dacă nu e o seră de plante rare, nu poate fi nicĭ un bărăgan cu tot felul de buruene ofilite. Un atare dicționar nu trebue să conțină decît specimene *viabile*, cu toate condițiile de trăĭnicie. Pentru acest scop, orĭce cuvînt care cere intrare trebue să existe în graĭul viŭ al poporuluĭ, fără a purta stigmatul uneĭ influențĭ *vremelnice* saŭ *locale*; saŭ dacă e *neologism*, să fie altoit prin condeĭul scriitorilor de valoare. Vorba cuminte a d-luĭ Kalinderu, relevată după Voltaire, că «citațiunile trebue scoase din *autoriĭ bunĭ*». Aicĭ începe ceĭace numim *selecțiune*, și care privește maĭ mult pe literat decît pe filolog. De aceĭa toțĭ Romîniĭ aŭ aflat cu bucurie de existența uneĭ «comisiunĭ permanente a Dicționaruluĭ», aleasă din membriĭ Academieĭ, din care fac parte d-niĭ Kalinderu, Maiorescu, Quintescu, Sturdza, Tocilescu, cărora incumbă răspunderea morală. Purtătoriĭ acestor nume deși, la rigoare, nu sînt toțĭ ceĭace numim «scriitorĭ» saŭ «oamenĭ de litere», dar aŭ, fără excepție, o calitate esențială: știŭ romînește; voĭŭ să zic că au simțul și, maĭ ales, respectul limbiĭ materne.... Dicționarul fi-va un inventar gegeral al limbiĭ în orĭce manifestare a eĭ, cît de accidentală, saŭ va fi depozitarul limbiĭ literare, scrise? La această întrebare d. Bianu a dat un răspuns peremptoriŭ: «Dicționarul va cuprinde limba literară». Nu înțeleg dece tocmaĭ *după* 5 *anĭ*, la 1903, se simția nevoĭa de a afirma acest adevăr».

Am făcut această citație așa de lungă, poate prea lungă, fiindcă ea exprimă la drept vorbind nu vederile propriĭ ale d-luĭ Șuluțiu, ci pe acele comune maĭ tuturor acelora carĭ în această țară aŭ, saŭ maĭ bine zis li se pare lor că aŭ, o părere asupra moduluĭ cum trebue redactat Dicționarul limbiĭ romîne. In urma dezvoltărilor noastre de maĭ sus o discuție specială asupra acestuĭ pasaj este însă de prisos. Mă voĭŭ opri totuș asupra neologismelor, fiindcă maĭ ales cu dînsele fac paradă toțĭ pseudopuriștiĭ noștri, al căror glas a afectat chĭar și pe Academie.

4. In adevăr, în memorabila ședință de la 1 April 1905, Academiea a decretat izgonirea neologismelor din limba și dicționarul romîn [1]).

N e o l o g i s m e l e sînt cuvinte romîneștĭ de origină recentă, maĭ ales latină, italiană și franceză. Cauza principală pentru care aŭ fost întroduse este că ele traduc noțiunĭ cu carĭ poporul nostru nu avusese de a face maĭ înnainte vreme. Din această cauză, orĭcît ne-am împotrivi, ele nicĭ nu vor putea fi scoase. Cum poțĭ să alungĭ din limba romînă cuvinte ca *academie*, *acti-*

1) Glasul autorizat al Academieĭ spunea: „Mînat de această simțire [pentru limba romînească]. am propus Academieĭ, acum 21 de anĭ, întocmirea dicționaruluĭ Etymologicum Magnum Romaniae, avînd maĭ ales în vedere culegerea și păstrarea acestor cuvinte vechĭ carĭ.... Dorința mea era ca Academiea să scape aceste odoare amenințate a cădea în uĭtare... și să puĭe o stavilă la acest val de nepăsare pentru graĭul bătrînesc, *stîrpind totodată buruĭenile neologismuluĭ.., neologisme sterpe...* carĭ nu aduc niciĭo idee noŭă... *parazite răutăcĭoase...*".

vitate, agricultură, algebră, anemie, aritmetică, armonic, artă, articul, artrită, astru, atom, avocat, binoclu, binom, biuroŭ, biografie, biologie, botanică, cancelarie, canton, casație, centru, civil, concordanță, conștient, contaminație, cord, cosmografie, cosmologie, cultură, curtoazie, decadent, dialectică, dicționar, diferență, diminutiv, discurs, ecvator, ecvație, electricitate, energie, evantaliŭ, evoluție, exclusiv, facultate, fatalism, favor, fenomen, filologie, filosofie, fizică, flirt, fortăreață, frază, frazeologie, frecvent, funcționar, garderobă, garnizonă, geografie, gramatică, grefier, idealism, inclusiv, inconștient, industrie, intransigent, istorie, jedoŭ (jet-d'eau), *justiție, librărie, liceŭ, literă, locotenent, logică, longitudine, latitudine, manifest, materialism, mecanică, mediŭ, membru, menajerie, microscop, militar, ministru, miraj, modestie, monoclu, monom, muzică, natură, neologism, nerv, normă, oblică, obstacul, onoare, operație, optimism, orator, ornament, paradă, patologie, perfect, pericul, perpendiculară, poet, poliție, poziție, precauție, prefect, prejudițiu, președinte, prezent, prezidez, principiŭ, public, real, realizez, recensie, registru, revistă, ridicul, ritmu, scenă, secretar, sediŭ, senzație, silogismu, simbol, spectru, stradă, tabloŭ, teatru, tendință, teodolit, teologie, termometru, travaliŭ, tribunal, triangulație, unanitate, univers, universitate, vital, vot, zoologie*? Nu, aceste cuvinte, prin însăș firea lucrurilor, nu pot fi scoase și Dicționarul trebue să le înregistreze. Odată cu aceste cuvinte de prima necesitate s-aŭ strecurat însă firește și altele. S-aŭ strecurat și *abandonez, abracadabrant, anlevez, anjambonez* (enjamber), *avansez, baston, belă, beletă*, adiective in *-bil (amabil, lăudabil), bonjur, bonmouri* (bons mots), *bonsoar, botină, brav, celeritate, coafez, colonel, compt, creanțier, deces, defensă, deja, demoazelă, depășesc, erijez, fine, forjez, froasez, freurĭ* de proces (frais), *grandoare* de inimă, *inchietudine, incintă, impietez, invahisor, madam, maladie, maloare, matineŭ*, adverbe în *-mente (complectamente, eminamente), metresă, moenurĭ* (moyens), *morĭ* (mores), *musiu, nulă, nunțiu, obscen, obscur, peză* (poids), *pursuivesc, ravaj*, mă *rapelez* la, *rasaziat, sacrosanct, salut* public, *serată, sezisez, sforțare* (effort, sforzo), *sol, speranță, suburbie, supeŭ, suplicz* (supplier), *tor* (fr. tort năcaz), *turmentez, turuŕĭ* (tours), *urbe, urban, vexez, voĭajez, zigzag*. Dintr aceste neologisme unele aŭ dispărut, altele sînt pe această cale, ĭar dintre cele frecvente acele cari-s inutile și jignesc simțul de estetică al limbiĭ vor dispărea. Organismul viŭ al limbiĭ aruncă el singur tot ce-ĭ zadarnic și nepotrivit. Așa cum sînt însă, utile orĭ inutile, plăcute orĭ neplăcute, și aceste neologisme trebue să intre în Dicționarul limbiĭ romîne, fiindcă Dicționarul nu este o operă literară care selecționează, ci o operă științifică care înregistrează limba comună. Ordinul Academieĭ se adresează deci literaților, nu lexicografilor. Iată și pentruce d. A. Philippide cu nicĭun preț n-a vrut să cedeze pretențieĭ antiștiințifice de a suprima neologismele din Dicționar.

5. Din alte motive, tot puternice, d. A. Philippide n-a vrut să cedeze nicĭ pretențieĭ de a diminua numărul de c i t a ț i ĭ.

Dicționarul limbiĭ romîne trebue să fie imagina fidelă a limbiĭ comune romîneștĭ. Limba comună romînească o vorbim și o scrim în istorie, știință, poezie, discurs oratoric și religie. Avem decĭ o limbă comună romînească vorbită și o limbă comună romînească scrisă. Aceste două lucrurĭ, carĭ se deosebesc uneorĭ în discuțiea logică științifică, sînt una și aceĭaș în realitate, căcĭ limba comună romînească scrisă este tocmaĭ reflexul limbiĭ comune romîneștĭ vorbite. Limba comună romînească scrisă, prin însuș faptul acesta, are însă avantajul că se prezintă concretizată în scrierĭ, carĭ-s orĭcînd la îndămîna și dispozițiea noastră. Ea constitue baza pentru lucrarea și redactarea Dicționaruluĭ. Căcĭ, ca orĭce operă științifică, Dicționarul limbiĭ romîne trebue să se-ntemeĭeze pe lucrurĭ sigure, pe documente, pe citațiĭ din textele romîne. Procedînd cu o anumită metodă, d. A. Philippide a reușit să extragă din aceste texte toate cuvintele Dicționaruluĭ nostru, în aproape un milion de citațiĭ. Datorită excelenteĭ metode urmate, aceste citațiĭ n-aŭ fost extrase însă în mod forțat, ci în mod natural, așa cum ele s-aŭ desprins din organismul viŭ al limbiĭ noastre. Cuvintele maĭ puțin întrebuințate sînt extrase pe baza unuĭ număr maĭ mic de citațiĭ, cuvintele maĭ des întrebuințate sînt extrase pe baza unuĭ număr maĭ mare de citațiĭ. Și învremece de pildă un cuvînt ca *abagerie* este extras numaĭ în două citațiĭ, prepozițiea *cu* este extrasă în 3000. Acest fapt are o importanță deosebită pentru circulațiea și selecțiea cuvintelor, căcĭ, ca să reluăm exemplul dat, dacă prepozițiea *cu* este scoasă în 3000 de citațiĭ, iar *abagerie* numaĭ în două, asta însamnă că prepozițiea *cu* este aproximativ de 1500 de orĭ maĭ frecventă în gura Romînuluĭ decît *abagerie*. Concluziile trase din circulațiea și selecțiea cuvintelor sînt de foarte mare importanță pentru filologie, în sensul larg al cuvîntuluĭ [1]). Formarea și fixarea limbiĭ comune romîneștĭ se va face numaĭ pe baza circulațieĭ și selecțieĭ cuvintelor, căcĭ aceste două fapte limbistice indică anume carĭ cuvinte sînt cele maĭ uzitate, decĭ cele maĭ cunoscute, și carĭ sînt cele maĭ plăcute, decĭ cele maĭ estetice. Apoĭ, cu cît un cuvînt este întrebuințat pe un teritoriu maĭ întins și într-un mod maĭ frecvent, cu atît el probează o origină maĭ veche. Vechimea cuvintelor are ĭarăș o importanță deosebită, despre care însă din nefericire nicĭ chĭar specialiștiĭ noștri nu prea aŭ ideĭ clare. Aceste concluziĭ, și multe altele, foarte importante se scot și se vor scoate numaĭ din circulațiea și selecțiea cuvintelor, a căror imagină o formează, într-un Dicționar, numărul citațiilor.

Totuș, în aceĭaș ședință memorabilă, glasul autorizat al Academieĭ spunea: «Aștept cu nerăbdare ca Etymologicum să

1) v. A. Philippide, Introd. în Ist. limb. și literat. rom.

fie cît maĭ curînd pus în mîna tuturor, avîndu-se grija ca întocmirea luĭ să fie cît de întreagă, cu un *număr de citațiunĭ bine alese, însă limitat,* spre a nu se înnămoli lucrarea într-o prea mare întindere». Citațiile aŭ fost nu numaĭ bine, ci *foarte bine alese,* adică așa cum ele s-aŭ desprins din organizmul viŭ al limbiĭ noastre, și ele, oricît ar fi de multe, nu pot fi zvîrlire, căcĭ *știința* așa se face.

*

Condus de asemenea ideĭ generale despre limba comună și Dicționarul nostru, d. A. Philippide lucrează necontenit la elaborarea Dicționaruluĭ nostru. Din Noembre 1897, de cînd a început, și până acuma d-sa a redactat deja literile *a*, *ă*, *b*, *c* și din *d* pănăla prepozițiea *de*, ceĭa ce constitue un considerabil manuscris de doŭăsprezece miĭ de paginĭ, nalt de 1 m. 25, format jumătate de coală de scris. Redactarea deocamdată s-a întrerupt, fiindcă, pela jumătatea luĭ Maĭ 1905, d. Philippide a restituit Academieĭ toate citațiile. Această întîmplare însă nu zădărnicește opera d luĭ Philippide. Grație concursuluĭ gratuit oferit de ceĭ patru colaboratorĭ de până acuma (d-niĭ C. Botez, I. Botez, G. Ibrăileanu, I. Popovicĭ), de cîțĭva elevĭ devotațĭ și de cîteva persoane cu rîvnă pentru limba noastră, d. Philippide a început să adune din noŭ material pentru Dicționar și anume, firește, numaĭ pentru cuvintele dela *de* înnainte, ceĭa ce va răpi vreo doĭ anĭ de zile, după cari va relua redactarea.

Ca un adevărat conducător, d. A. Philippide consideră aceștĭ doĭ anĭ drept un mare popas, în care, pentru a doŭa și ultima oară, va trece în revizie colosala armată de aproape un milion de citațiĭ. Dupăce reviziea se va termina, d-sa va porni maĭ departe în marș grăbit pentru a termina cu succes o campanie atît de anevoĭoasă, dar și atît de glorioasă!

VALENTIN BUDE

EPIGRAMA

Dacă eștĭ soldat saŭ preot,
Orĭce rang poțĭ să-l visezĭ;
Profesor fiind, amice,
Numa-n vîrstă 'nnaintezĭ!

TEODOR T. BURADA

Inceputul teatruluĭ în Moldova

XIV

Publicul doritor de teatru, aşteaptă cu nerăbdare deschiderea stagiuneĭ 1839—1840, care se face tot cu aciĭaşĭ actorĭ aĭ trupeĭ luĭ Filhol.

Reprezentaţiile merg înainte regulat şi sînt apreciate de publicul care le frecventează cu plăcere şi cu mare interes.

Alăturĭ de teatrul francez se joacă şi de trupa moldovenească piese în limba romînă, despre care vom vorbi maĭ departe.

In Albina romînească găsim vr-o cîteva dărĭ de samă în ceĭa ce priveşte teatrul francez de pe la începutul anuluĭ 1840, pe care le dăm aicĭ.

Unul din membriĭ comitetuluĭ teatral Camille Barozzi, face următoarea dare de samă, ce găsim în Albina romînească No. 5, anul 1840, pag. 18:

Teatru franţez în Eşĭ.

„Avem prilejul a vădi o lucrare recomenduitoare administraţieĭ celeĭ nouă a acestuĭ teatru, reprezentaţia *Rita Spaniolă*, dramă în 4 acte de Denoe, Bule i Sabo de Bonen, dată în 9 Ianuarie, deplin saŭ nemerit.

„Unirea înpătimirilor treptelnice a haractirurilor adîncĭ şi felurite de care se află întipărită această dramă, saŭ pastrat în cursul dizvăliriĭ sţenelor bine închegate şi pline de simţirĭ.

„Madama Filol s-a aratat actriţă tragică în rolul de Rita, a căreia haractir înfocat şi răzbunător l-aŭ înfăţoşat cu ghibăcie. A eĭ picantă originalitate, însufleţirea şi puterea giocululĭ eĭ, aŭ invitat intusiasmul publiculuĭ, carele prin salve de bravo, aŭ aratat că ştie preţui atît compunerea cît şi reprezentaţia cea statornică şi nobilă aceĭ întîia a noastră actriţă.

D. Jules în rolul de *necunoscutul*, și D. Filhol în acel al luĭ Perez, de asemene aŭ disvălit acel joc firesc prin carele se îndeplinește ilusia teatrală.

Pre lîngă aceste adevărul și strălucirea costumurilor, analogia decoraţiilor și mulţimea publiculuĭ luător aminte, aŭ dat la această reprezentaţie un deplin succes (nemerire) care am dori purure a putea trece în însemnările noastre.

Preţuind cu dreptul talentul celor întăĭ aĭ noștri actorĭ, așteptăm, ca această laudă, care este acea a publiculuĭ, să le fie purure de îndemn și de încurajare spre a îndestula cît se poate maĭ mult așteptarea obștieĭ, fiind-că privitoriĭ se fac din zi în zi cu atîta maĭ dreptĭ giudecătorĭ pe cît sporesc în constinţa dramatică.

Ce se ating de administraţie, împărtășindu-o cu lauda cuvenită, pentru punerea în sţenă de Rita, vom zice chiar în favorul interesuluĭ eĭ, că se cuvine din cînd în cînd a înfăţoșa la imaginaţia publiculuĭ orĭcare piese de acest feliŭ, și fără care a eĭ însărcinare nu va pute fi îndeplinită; căcĭ în Moldova, maĭ mult poate decît aiurea, teatrul ar trebui să fie școala gustuluĭ bun, a patriotizmuluĭ și a fericireĭ“!

(iscălit) *Camil de Barozzi*

Tot în Albina romînească No. 35 din 5 Maĭ 1840, acelaș membru din comitetul teatral Camille Barozzi, face următoarea dare de samă despre opera *Fra-diavolo* și piesa *Paul Jones* ce s-aŭ jucat:

Buletin dramatic

„Septămîna de pe urmă aŭ fost pentru administraţia teatruluĭ și pentru abonaţĭ un șir de petrecerĭ plăcute.

„Acest rezultat se cuvine reprezentaţiilor de Fra-diavolo și Paul Jones cu care s-aŭ încheet anul teatral.

„Cu drept este a rosti ca aceste două piese grele saŭ jucat cu un succes care aŭ întrecut așteptarea noastră.

„In cea întăĭ am văzut pe beneficientul D. Major executînd partiturile cele frumoase ale opereĭ cu acel talent musical care îl caracterizează și care cu atîta menire știe să comunice orchestreĭ sale.

„Mademoazela Dezire, ce întăia dată a jucat în rolul Zerliniĭ, aŭ îndeplinit sucţesul acesteĭ piese prin întorsurile versuluĭ saŭ, potrivit și simţitor, încît publicul aŭ aplaodat atît la acel de faţă cît și la viitorul rezultat pe carele a eĭ practică va face încă maĭ plăcut.

„In *Pol Jon*, trupa întru atîta aŭ dezvălit arta dramatică, încît cu greŭ ar a însămna covîrșirea personală; cu toate aceste s-aŭ cunoscut că Madama Filol s-aŭ întrecut și în această reprezentaţie. Pătrunzîndu-să de duhul drameĭ, ea aŭ lămurit firea pieseĭ și aŭ făcut ca publicul, în loc de actriţa să vază numaĭ pe persoana ce ea înfăţoșa.

„Chipul de a giuca în acest feliŭ, este foarte puternic, efectul săŭ este purure nemerit asupra privitoruluĭ și Madama Filol poate fi încredinţată, că abonaţiĭ vor păstra suvenirul încîntărilor plăcute cu care de-apurure i-aŭ cuprins

„Asemene simţirĭ rostim pentru M. Jiul și aciĭa din actorĭ, cariĭ aŭ

rivalizat cu sirguința a ajunge la talentul aciĭ întăĭ a noastre actrițe. Dorim ca țara în care preste puțin vor strămuta lucrările lor dramatice să poată, ca și noĭ, prețui după cuviință a lor expatriare, spre a cînta în limba cea frumoasă a Franțieĭ facerile de bine a civilizațieĭ Evropiene".

(iscălit) *Camil de Barozzi*

Reprezentațiunile trupeĭ franceze dezvoltase acuma așa de mult gustul pentru teatru, încit fiecare în amorul său propriŭ simțea dorința ca pe lîngă teatrul francez să vadă și un teatru romînesc statornic.

Această dorință a publiculuĭ a fost îndeplinită prin aceĭa că, Gheorghe Asaki, din inițiativa sa în unire cu boeriĭ Vornicul Stefan Catargiu și Spatarul Vasile Alexandri, aŭ înființat o școală unde se învața muzica și declamația; ĭar eleviĭ aceleĭ școlĭ jucaŭ alăturĭ cu teatrul francez, piese în limba patrieĭ.

Guvernul apoĭ văzînd că teatrul național n-ar pute înflori pe cît timp ar fi în concurentă cu teatrul francez, aŭ hotărît ca să unească ambele teatre sub o singură administrație națională, și în urmarea acesteĭ hotărîrĭ, aŭ încredințat pe termin de 4 anĭ direcțiunea teatrală d-lor C. Negruzzi, Vasile Alexandri și M. Kogălniceanu, începînd de la 15 Maĭ 1840, despre care vom vorbi maĭ la vale.

Siliți sîntem pentru moment a ne opri aicĭ în ceĭa ce privește teatrul francez, și a ne întoarce privirile cătră finele anuluĭ 1836, cînd s-a înființat Conservatorul filarmonic-dramatic, despre care vom vorbi acuma, și care a dezvoltat și maĭ mult în publicul nostru gustul pentru teatru, punînd în acelaș timp și temelia teatruluĭ național statornic în Moldova.

(Urmează).

VALENTIN BUDE

EPIGRAMA

Unuĭ zgîrcit

„Simt că mor, cu toate astea
Mi-ĭ ușoară agonia:
Azĭ e tocmaĭ Sfîntul George,
N-am să maĭ plătesc chiria!"

C. N. IONESCU

Poriĭ abdominalĭ la peştĭ

Poriĭ abdominalĭ sînt nişte orificiĭ situate în regiunea anală şi carĭ pun în legătură cavitatea generală a corpuluĭ cu exteriorul. Studiile care s-aŭ făcut pînă astăzĭ asupra lor ne lasă încă cu o idee neprecisă asupra anatomieĭ şi fiziologieĭ lor. Gegenbaur zice că asupra acesteĭ materiĭ, pînă acum nu s-a răspîndit nicĭ o lumină care să ne lămurească din punctul de vedere morfologic şi fiziologic. Puţinĭ autorĭ s-aŭ ocupat în special cu poriĭ abdominalĭ, precum: *Bridge*, *Turner*, *Ayers*, *Gegenbaur*, *Bles*, *Balfour*, *Huxley*, ĭar alţiĭ îĭ citează, în mod incidental, în monografiĭ asupra peştilor saŭ în tratate de zoologie, confundînd poriĭ cu orificiile genitale. Astfel vorbeşte despre eĭ *Carus*, *Rathke*, *Claus*, *Wagner*, *Cuvier et Valenciennes*, *Johanes Müller*, *Hyrtl*, *Stanius*, *Vander Hoeven*, *Bergmann*, *Leukart*, *Carl Vogt*, *Milne-Edwards*, *Nilsson*, *Moreau*, *Günter* şi *Weber*. Acest autor din urmă are o lucrare maĭ mare asupra porilor abdominalĭ la Salmonide cuprinzînd şi aprecierĭ asupra funcţiuneĭ lor.

Pentru înţelegerea chestiuneĭ e interesant de urmărit poriĭ abdominalĭ, începînd cu Vertebratele cele maĭ interioare.

1. La Amphioxus există un por abdominal, dar e situat în afară de regiunea anală, între gură şi anus; el aruncă în afară substanţele excretoriĭ din cavitatea generală, ĭar elementele sexuale sînt aruncate, probabil pe gură. La Amphioxus decĭ, porul abdominal are o funcţiune excretorie.

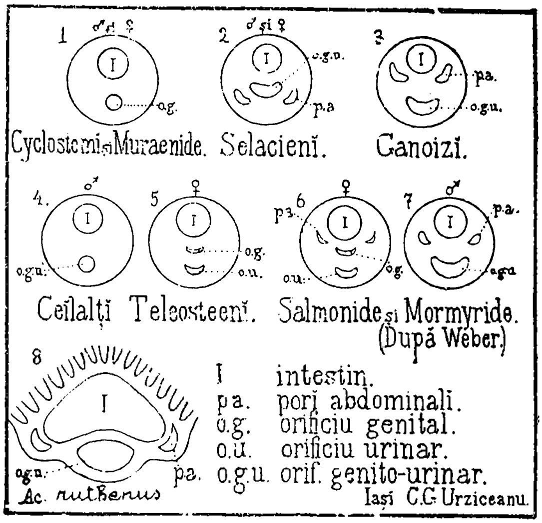
2. La Cyclostomĭ şi Muraenide (Teleosteenĭ) există de asemenĭ în regiunea anală un por abdominal situat îndărătul anusuluĭ, care serveşte ca conduct genito-urinar. La Cyclostomĭ decĭ

porul abdominal e în legătură cu eliminarea produselor genitale şi nu poate corespunde cu înţelesul pe care Weber îl dă asupra acestor porĭ (fig. 1).

3. La Selacienĭ există doĭ porĭ abdominalĭ situaţĭ în regiunea anală, afară de Pristiurus melanostomus, Scyllium stellare şi uneorĭ Scyllium canicula, la care lipsesc. Avem la Selacienĭ, porĭ abdominalĭ pe lîngă orificĭul genito-urinar.

4. La Ganoizĭ lucrările sînt puţine şi necomplecte. Astfel în lucrarea specială a luĭ Bridge[1]).

Pori abdominales of Vertebrata[2]) se citează porĭ abdominalĭ numaĭ la 3 exemplare de Acipenser, toate fiind femele. Maĭ mult, Wagner[3]) găseşte că la Acipenser huso, Ac. stellatus şi Ac. ruthenus poriĭ abdominalĭ se deschid în uretere şi nu direct la exterior. Chĭar într-o lucrare maĭ noŭă a luĭ Bles: *The corelated Distribution of Abdominal Pores and Nephrostomes in Fisches*[4]), găsim aprecierea următoare: „*probablement* tous les Ganoides possèdent des pores abdominaux pendant que leurs nephrostomes viennent à l'aide de l'appareil génital". De oarece Acipenseridele se găsesc în abondenţă în ţara noastră, am căutat să complectez datele asupra acesteĭ chestiunĭ şi în adevăr cu ajutorul injecţiunilor în cavitatea generală şi prin observaţie directă la exemplarele marĭ, am găsit porĭ abdominalĭ la toate Acipenseridele mascule şi femele pe care le-am examinat, precum Acipenser huso, Ac. Guldenstädti, Ac. Stelatus, Ac. ruthenus". Pe de altă parte injecţiunile aŭ dovedit că afirmaţia luĭ Vagner de maĭ sus nu este exactă şi că poriĭ comunică direct cu exteriorul şi nu cu ureterele. La indiviziĭ masculĭ şi femelĭ, poriĭ se deschid puţin lateral, îndărătul anusuluĭ şi înaintea

1) *Bridge* şi *Turner* în lucrarea specială: Pori abdominales of Vertebrata (Journal of Anatomus and Physiol. Vol. XIV).

2) Journal of Anatomy and Physiologie Vol. XIV. 1879.

3) Elements of the comparative Anatomy of the Vertebrata animal 1845.

4) Journal Anat. Physiol. London Vol. 32 pag. 484—512 rezumat în Zool. Jahresbericht. 1891.

orificĭuluĭ uro-genital. Poriĭ sînt tare dezvoltațĭ puțin înaintea epoceĭ de reproducție. Porĭ există de asemenĭ la Ganoigiĭ ososĭ și la Dipnoicĭ.

5. La peștiĭ ososĭ (Teleosteenĭ) nu există porĭ abdominalĭ decît la Salmonide și Mormyride. Asupra porilor la Salmonide axistă o lucrare specială a luĭ Weber «Die Abdominalporen der Salmoniden nebst Bemerkungen über die Geschlechtsorgane der Fische» [1]). El înlătură numeroasele confuziĭ, care s-aŭ făcut de diferițĭ autorĭ și stabilește că poriĭ abdominalĭ la Salmonide și Mormyride, n-aŭ nicĭ o legătură cu aparatul genito-urinar (fig. 6, 7).

Dacă aruncăm o privire asupra figurilor schematice în ordinea numerică, putem stabili următoarele:

1. La Cyclostomĭ și Muraenide (Teleosteenĭ) porul din regiunea anală este un adevărat conduct genital.

2. La Selacienĭ și Ganoizĭ există porĭ abdominalĭ cari n-aŭ a face cu conductele genito-urinare propriĭ. Se naște întrebarea ce funcțiune pot avea poriĭ abdominalĭ lîngă orificiile genito-urinare?

3. La Salmonide și Mormyride (Teleosteenĭ) găsim acelaș lucru ca și la Selacienĭ (2) ĭar la ceĭlalțĭ peștĭ ososĭ nu maĭ găsim porĭ abdominalĭ ci numaĭ conductele genitale.

4. Porĭ abdominalĭ maĭ există și la Crocodiliene pe lîngă orificiile genitale,

Ce rol aŭ poriĭ abdominalĭ în aceste din urmă cazurĭ? (2, 3, 4)

Cavitatea generală a corpuluĭ comunică cu exteriorul prin nephrostomele aparatuluĭ excretor și prin pavilioanele trompeĭ, stabilind o legătură cu aparatul excretor și genital. De oarece poriĭ abdominalĭ pun în legătură cavitatea corpuluĭ cu exteriorul eĭ nu pot avea decît tot un rol excretor. *Weber* crede că poriĭ abdominalĭ la aceștĭ peștĭ trebue considerațĭ ca niște resturĭ de canale segmentare primitive, ĭar *Bles* crede că ar fi numaĭ niște perforațiĭ. Rezumez apreciarea luĭ *Bles* astfel: «Cavitatea corpuluĭ la Amphibiene și Peștĭ e un organ excretor. Nephrostome și porĭ abdominalĭ aŭ aceĭașĭ funcțiune; eĭe sînt canale conducătoare în afară a licidiuluĭ din cavitatea corpuluĭ. Poriĭ abdominalĭ nu sînt deloc canale segmentare, ci un fel de perforațiunĭ a păreteluĭ corpuluĭ și par a nu fi omoloage la diferite vertebrathe [2])».

Din punctul de vedere embryologic e foarte greŭ de admis perforațiĭ, de aceĭa părerea nouă (1905) a luĭ Schimkewitsch e tot în favoarea canalelor segmentare. Schimkewitsch [3]), consideră poriĭ abdominalĭ «ca un rest din systemul nephridial primar, care constă din tubușoare ca și canalele de la Enteropneuste, deschizîndu se direct în afară. Pe cînd formațiunea de canale a rărun-

---

1) Morphol. Jahrbuch Vol. 12.

2) Journal Anat. Physiol. London Vol. 32 p. 484—512.

3) Aprecierile sale sînt extrase din cartea sa de anatomie comp. a Vertebratelor (în rusește), publicate ca recenzie a cărțiĭ sale în Zoologisches Zentralblatt din 10 Octombrie 1905 No. 18—19 p. 588.

chilor nu exista încă îndărătul orificĭuluĭ anal, aceste deschiderĭ şĭ-aŭ menţinut legătura lor directă cu mediŭ exterior. Acest sistem de deschidere, îĭ caracterizează autorul cu termenul de: *Antenephros* şi socoteşte aci în afară de poriĭ abdominalĭ şi canalele nephridiale a Enteropneustelor, ba încă şi tuburile epibranchiale de Amphioxus, adecă părechea anterioară de canale, deschizîndu-se în cea întăĭ fantă branchială.

Pentru cazul cînd se confirmă orig na ectodermală a glandeĭ thymus, atuncĭ trebue să se raporteze şi acest organ la systemul luĭ Antenephros, lucru despre care autorul a vorbit maĭ înainte, la 1892 ca şi Willey la 1894. Porul genital a Cyclostomilor şi a unor Teleosteenĭ, îl consideră autorul, ca rezultatul contropireĭ uneĭ alte părechĭ de porĭ abdominalĭ. Numărul porilor abdominalĭ saŭ a canalelor antenephridiale, a fost la început probabil maĭ mare, numaĭ cît acest număr s a înpuţinat în urma scurtăriĭ cavităţiĭ corpuluĭ, în legătură cu formaţiunea coziĭ şi stabilirea orificĭuluĭ anal anterior.

Oviductele Ganoidelor şi peştilor osoşĭ reprezintă formaţiunĭ propriĭ, independente de canalele luĭ Müller, care aŭ formă de uluce (îndoiturĭ peritoneale) conducînd la porul genital.

In ceĭace priveşte semnificarea systemuluĭ nephridial, Schimkewitsch emite părerea, corespunzător hypotezeĭ luĭ Boveri, că tubuşoarele rărunchĭuluĭ la Acraniene şi Vertebrate se deschideaŭ primitiv pe părţile laterale a corpuluĭ; cînd însă la Acraniene s-a format cavitatea peribranchială, se deschiseră canaliculele în aceasta din urmă. S-ar putea, după părerea autoruluĭ, admite că rîndurile primitive laterale de deschiderĭ externe a canalelor nephridiale, aŭ fost situate la strămoşiĭ Cordatelor, la baza unuĭ uluc longitudinal, a căruĭ marginĭ maĭ tîrziŭ s aŭ contopit una cu alta; astfel s-a transformat acest uluc într-un canal longitudinal lateral, subectodermic. Formaţiunea acestor canale nu se întinde totuşĭ la Vertebrate, peste camera branchială, unde canalele rărunchilor eraŭ reduse în acest timp şi deschiderile branchiale rămîn externe; la Acraniene din contra, există acest proces principal în domenĭul cavităţiĭ branchiale şi are ca consecinţă formarea cămereĭ peribranchiale. La Vertebrate rămîne calibrul acestuĭ canal maĭ mic şi în cele din urmă ajunge cu capătul posterior pînă la intestin în care se deschide. Atuncĭ a avut loc în mod aparent o prescurtare a acestuĭ canal ectodermal, ca o compensaţie a porţiuneĭ sale anterioare, printr un canal mezodermal, care era format maĭ mult din contopirea canalelor rărunchĭuluĭ însuşĭ; la cele maĭ multe Vertebrate, din contra, porţiunea ectodermală sufere o reducţiune mare şi canalul longitudinal devine exclusiv de natură mezodermică.

Legătura acestor vederĭ cu cele spuse maĭ sus asupra porilor abdominalĭ ne aduce la concluzia că *generaţieĭ pronephridiale — a tuburilor segmentale reprezentate la Acraniene prin canale nephridiene — i-a precedat la Cordate, încă o generaţie ante-*

nephridială, care constă din scurte canale formate după tipul tuburilor nephridiale de la Enteropneuste. Tubuşoarele acesteĭ generaţiunĭ, care stăteaŭ îndărătul deschidereĭ anale, nu intră în grupa systemuluĭ nephridial general; căcĭ formaţiunea canaluluĭ lateral (canal longitudinal ulterior) nu se întinde pînă la deschiderea anală; aceste canalicule se conservă *ca porĭ abdominalĭ,* cari pun cavitatea corpuluĭ direct în legătură cu mediŭ înconjurător».

Este de văzut dacă poriĭ sînt resturĭ de organe ce aŭ avut altă dată un rol excretor saŭ dacă aŭ şi astăzĭ vre-o funcţiune, căcĭ în perioada reproducţieĭ, sînt relativ foarte marĭ la Ganoizf de ex., unde adeseorĭ se găseşte în cavitatea generală, filamente de alge verzĭ, care aŭ străbătut prin porí. De aceĭa trebue urmărit relaţia care există între forma porilor şi între aparatul genito-urinar în diferite epoce ale anuluĭ precum şi dezvoltarea ontogenetică a porilor, pentru ca să putem verifica părerile de maĭ sus.

19 Octomvrie 1905.

Emanoil P. Bardasare
Pictor, director şcoaleĭ de Belle-Arte din Jaşĭ.
Portret de el însuşĭ.

DĂRI DE SAMA

Lecțiunĭ de Logică, însoțite de numeroase aplicațiĭ practice, în conformitate cu programa analitică pentru cursul secundar, de Al. Valeriŭ, licențiat în filozofie, profesor, cu o prefață de I. Găvănescul.

Examinînd cu atenție acest manual de logică am găsit, pe lîngă cîteva părțĭ bune, greșelĭ de maĭ multe felurĭ și de o diferită gravitate. Voiŭ încerca să înșir o parte din ele, spre a nu da acesteĭ recenziĭ prea mare întindere.

Să începem cu erorile mărunte și mijlociĭ.

Greșelĭ de exprimare.

Pag. 10 și 11... „organele simțurilor, a căror stare și *funcțiune* variază dela om la om" etc.

D-l Valeriŭ vrea să zică, desigur, *funcționare*. Funcțiunea organelor e aceĭașĭ la toțĭ, căcĭ toțĭ auzim cu urechile, vedem cu ochiĭ, dar uniĭ aŭ ochĭ maĭ agerĭ, auzul maĭ dezvoltat decît alțiĭ; prin urmare nu funcțiunea ci funcționarea (în senz absolut vorbind) diferă dela om la om.

Pag. 15. „Reflectez asupra foloaselor *ce are omul dela cal*"; romînește se zice: ce *le* are omul dela cal.

Pag. 101 „Considerăm o noțiune și-ĭ enumerăm însușirile *ce observăm la ea*"; în loc de: însușirile ce *le* observăm la ea.

Pag. 22. Totalitatea însușirilor, a notelor uneĭ noțiunĭ se numește conținutul noțiuniĭ, iar *totalitatea* lucrurilor la carĭ noțiunea se poate aplica, se numește sfera saŭ extensiunea noțiuniĭ".

In cazul al doilea se zice corect, cu o fină nuanță de deosebire, nu totalitatea, ci totalul, *suma* lucrurilor etc., deoarece la conținutul noțiuniĭ e vorba de notele eĭ *contopite* într-o totalitate, pe cînd la sferă e vorba de lucrurĭ și ființe separate, individuale, însumate, adunate pur și simplu.

La silogisme s-a obicĭnuit în maĭ toate cărțile de logică a se exprima subĭectele și predicatele judecăților-premise și ale concluziilor prin forma quasi-algebrică s<p, m<p

$$\frac{s<m}{s<p}$$

Ceea ce se citește: toțĭ m sînt p

$$\frac{\text{toțĭ s sînt m}}{\text{deci toțĭ s sînt p}}$$

D-l Valeriŭ face aicĭ o mică inovație—foarte frumos din partea d-sale—dar o inovație rea, necorectă ca exprimare linevistică.

D-sa scrie m e p., deși elevul va trebui să citească în chip logic:

$$\frac{\text{s e m}}{\text{s e p.}}$$

toțĭ m *sînt* p etc.

Pag. 78 „Ingreuerea traiuluĭ *micșurează* căsătoriile". Impuținează, saŭ micșorează numărul căsătoriilor.

Pag. 101 „Foarte adeseorĭ, într-adevăr, antagoniștiĭ atribuesc ace-

lorașĭ *ideĭ* înțelesurĭ cu totul diferite". Vrea să zică: atribuesc acelorași termenĭ saŭ cuvinte, înțelesurĭ deosebite.

Nu e tot una; idee și termen. Și e curios, cum d-l Valeriŭ comite greșala pe care o combate în șirele imediat următoare, în care recomandă lămurirea și precizarea terminilor.

In privința asta zice Mill (v. Log. Maiorescu 169, ed. IV): „Eŭ sînt convins că în educația modernă nimic nu contribue maĭ mult la formarea cugetătorilor exacțĭ, pătrunșĭ de adevăratul înțeles al cuvintelor și propozițiilor, dușmanĭ aĭ terminilor vagĭ, prea elasticĭ și ambiguĭ, decît o inteligentă învățare a logiceĭ în școală".

Pag. 105. D-l Valeriŭ zice: membri în loc de membrele diviziuniĭ. O noțiune, deși divizată, e totuși un întreg, de aceea nu poate fi vorba de doĭ saŭ treĭ membri aĭ uneĭ noțiunĭ, cĭ precum găsim în cartea d-luĭ Maiorescu, e corect a zice: membrele diviziuniĭ.

Tot pag. 105. „Inteligența, voința și afectivitatea sînt cele treĭ *stărĭ* sufleteștĭ". Așa vorbește orĭce profan nefamiliarizat cu terminologia filozofică. Inteligența, voința, senzibilitatea sînt nu stărĭ, cĭ categoriĭ de stărĭ și mișcărĭ sufleteștĭ; etichete ce subsumă diferitele fenomene psichice; facultățĭ, în sensul modern al cuvîntuluĭ, iar nu în sensul medieval de puterĭ ale sufletuluĭ.

D-l Valeriŭ întrebuințează cuvîntul metod. Poate că ar fi maĭ bun femeninul: metodă, cum e și grecește, nemțește și franțuzește, cum de altfel e uzual și în limba noastră. Tot astfel a căzut cuvîntul *onor*, în loc de onoare, deși era susținut de nimenĭ altul decît de Vasile Alexandri, care l-a introdus chiar și în imnul național.

Pag. 104. „*Operația* aceasta logică contrară *clasificăriĭ, prin care* deosebim speciile unuĭ gen, se numește diviziune".

La cine se raportă *prin care*? După exprimarea d-luĭ Valeriŭ: la clasificare. Deși d-sa a vroit a raporta relativul la: *operația*—diviziunea. S-ar putea înlătura echivocul prin adăugirea unuĭ simplu *și*: Operația aceasta logică contrară clasificăriĭ *și* prin care deosebim speciile unuĭ gen, se numește diviziune. In original, pe care fără a-l cita, d-l Valeriŭ, l-a tradus răŭ, nu există echivoc: La division logique est *l'opération par laquelle* nous distinguons les espèces d'un genre donné. v. Liard p. 17.

Pag. 108. Titlu: „deducția *saŭ* demonstrația".

Dacă se gîndește maĭ bine, va vedea d-l Valeriŭ că nu poate pune semnul egalitățiĭ între deducție și demonstrație. Intr-adevăr orĭce demonstrație e deducție dar nu și viceversa. D-sa știe că judecățile toto-parțiale se inversează dînd judecățĭ parti-totale.

Decĭ titlul de maĭ sus trebue schimbat astfel: deducția *și* demonstrația.

Incheiŭ acest lung pomelnic, de teamă de a nu plictisi cititoriĭ revisteĭ și pe autorul logiceĭ în chestie.

Intrucît privește stilul, deși pe alocurea confuz, incolor și plat, e în general clar—grație izvoarelor, de care s-a servit maĭ ales: logica d-luĭ Maiorescu și aceea a luĭ Liard. E cunoscută cartea d-luĭ Maiorescu prin concizia ideilor, prin stilul precis și lapidar, cu adevărat științific, precum e cunoscută și claritatea francezilor. D-l Valeriŭ e bunișor traducător. Cu toate acestea ne miră faptul, cum un romîn (?), licențiat în filozofie, pro-

fesor şi autor didactic poate face, fie şi numai atîtea greşeli de limbă, cîte am înşirat şi acestea nu în articole de gazetă, scrise în fuga condeiului, ci într-o carte menită să dea atîtor generaţiĭ hrană sufletească.

II. Greşelĭ de fond. Chestia plagieriĭ.

D-l Valeriŭ dă ca exemplu de silogism: mamiferele sînt vertebrate
balena e mamifer
balena e vertebrat

Pentru a şti aceasta nu era nevoe de forma silogistică.

E răŭ ales acest exemplu de silogism, căcĭ nu dă naştere unuĭ adevăr noŭ, unuĭ progres de gîndire.

Cine dă astfel de exemple, nu înţelege tocmaĭ esenţa silogismuluĭ, şi de aceea vom găsi pseudo-silogisme ca: Toţĭ oamenii sînt muritorĭ
Socrat e om
Socrat e muritor

saŭ ca mamiferele sînt vertebrate
balena e mamifer
balena e vertebrat

tocmaĭ la adversariĭ silogismuluĭ, cari cu saŭ fără intenţie le aleg slabe, spre a combate maĭ uşor valoarea silogismuluĭ.

Pag. 23. „Numaĭ noţiunile contradictoriĭ se pot întrebuinţa indiferent în vorbirea de toate zilele, una în locul alteia“.

Mort şi viŭ sînt noţiunĭ contradictoriĭ, decĭ putem zice indiferent despre acelaş N. N. că e viŭ saŭ că e mort, şi tot cu atîta dreptate. Ce zice d-l Valeriŭ despre acest silogism, căcĭ probabil, N. N, nu poate fi decît una din două: mort saŭ viŭ.

Ceva maĭ jos, tot la pag. 23, citim; spunînd despre cineva că nu cîntă din vioară, prin asta nu-ĭ atribuesc nicĭ o calitate pozitivă: „poate să cînte din gură saŭ din alt instrument“. Aşadar gura e un instrument!

De sigur, la figurat, dar D-sa a vroit să zică la propriŭ: poate să cînte din alt instrument saŭ din gură.

Pag. 31. „Cuvîntul *stea* poate foarte bine să deştepte în minte, prin asociaţie, noţiunea Sirius, orĭ Agata Bîrsescu, orĭ Venus; Sirius e o stea, Agata Bîrsescu o stea a sceneĭ, Venus nu e stea“.

Atît maĭ trebue, să se aducă vorba în cl. 8, de stele de ale sceniĭ, căcĭ vezĭ, d-le Valeriŭ, şi eleviĭ, prin asociaţie, se pot gîndi la multe lucrurĭ cu totul nepedagogiceştĭ.

La pag. 113 parafrazează după Liard (pg. 202):

un exemplu de sofism.
Locuitoriĭ Romînieĭ sînt bărbaţĭ, femeĭ şi copiĭ
Deputaţiĭ „ sînt locuitorĭ aĭ Romînieĭ
Deputaţiĭ „ sînt femeĭ, bărbaţĭ şi copiĭ.

Astfel de exemplu putea rămîne nepublicat, netradus şi neîntrodus într-o carte de şcoală. Era preferabil să găsiască d-l Valeriŭ un exemplu original şi inofensiv de sofism, decît să plagieze (căcĭ nu citează) un exemplu răŭ ales de Liard.

La capitolul inducţieĭ vorbeşte prea în treacăt despre deosebirea dintre inducţia formală saŭ aristotelică şi inducţia baconiană, ştiinţifică, noţiunĭ „qu'il importe au plus haut point de ne pas confondre“. Liard 54.

Pe d-l Maiorescu, parte îl citează, parte îl *reeditează*. Acelaş lucru

îl face cu Liard în ce priveşte maĭ ales metodologia, pe cînd pe d-l Maiorescu îl *utilizează* la logica formală. Pe amîndoĭ însă cu aceiaşĭ adorabilă desinvoltură.

Foarte multe din citatele d-luĭ Valeriŭ sînt de cîte ½, ¾, ba chiar de cîte-o pagină şi maĭ bine şi aşa de numeroase, încît, serios, îmĭ pun întrebarea: de-am extrage din cartea *D-sale* tot ce a citat saŭ utilizat pur şi simplu, ce-ar maĭ rămîne original, pe lîngă erorile D-sale?

Orĭcine va răsfoi cartea aceasta, va rămîne uimit de chilometricele citaţiĭ. Şi de-ar fi numaĭ atît! Imĭ permit o comparaţie. Precum s-a zis, că maĭ sînt nebunĭ şi în afară de ceĭ închişĭ între zidurile dela balamuc, tot aşa în manualul d-luĭ Valeriŭ maĭ sînt luate dela alţiĭ foarte multe ideĭ şi exemple pe lîngă şi în afară de cele închise între semnele citării.

A cita e permis, fără îndoială, deşi nu într-o doză aşa ca d-l Valeriŭ, care a abuzat în privinţa aceasta, dar a plagia cu orĭcît de multă abilitate e de bună samă, grav. Fără jenă subtilizează d-sa dela alţiĭ teoria cu *exemple* cu tot. Şi aceasta nu odată, de două orĭ, ci *sistemul* d-sale, foarte simplu de altfel, este: de a lua două cărţĭ şi a compune o a treia.

Liard 64.	Valeriŭ 52.
Les négatives toto-partielles Aucun triangle n'est quelque figure équilatérale.	Nicĭ un triunghiŭ nu-ĭ o oarecare figură ecvilaterală.
Les négatives parti-totales. Quelque figure équilatérale n'est aucun triangle.	Negativă toto-parţială. Oarecare figură ecvilaterală nu-ĭ nicĭ un triunghiŭ.
Les négatives parti-partielles. Quelque triangle n'est pas quelque figure équilatérale.	Negativă parti-totală. Oarecare triunghiŭ nu e oarecare figură ecvilaterală.
	Negativă parti-parţială.

Liard 17.	Valeriŭ 104.
Les règles de la division sont au nombre de trois.	Regulele diviziuniĭ.
1. La division doit être complète; en d'autres termes, la somme des éspèces entre lesquelles le genre est divisé doit être égale au genre.	1. Să fie complectă, adecă să cuprindă toate speciile genuluĭ, etc.
2. Les éspèces constitutives d'un genre doivent s'exclure l'une l'autre.	Speciile genuluĭ să se excludă una pe alta.
3. La division doit reposer sur un principe unique.	Punctul de vedere după care se face diviziunea să fie unic, etc.
La dichotomie (δίχα, en deux, τέμνω, je coupe) est le procédé le plus exact de division logique.	Cea maĭ simplă diviziune este acea dichotomică, în două părţĭ (δίχα în două, τέμνω taiŭ).

Inducţia

v. Liard 98.	Valeriŭ 116.
Je n'ai pas observé, et je ne saurais le faire, tous les individus desquels je puis dire qu-ils sont des hommes; qu'importe, si les généra-	N-am putut şi nu putem cunoaşte pe toţĭ oamenĭĭ aflătorĭ pe faţa pămîntuluĭ . . . . ĭĭ cunoaşte însă pe toţĭ mintea noas-

tions humains répètent, en se suivant, certains caractères déterminés, si aux représentations individuelles. manifestement impossibles de tous les hommes *passés, présents* et *futurs*, je puis substituer une idée où soient condensés les caractères communs à tous les hommes? Un grain de blé mis en terre germe, pousse, fleurit et fructifie, je ne puis évidemment assister à tous les phénomènes semblables.

Qu'importe si cette succesion des faits s'accomplit suivant des rapports fixes, dont je puisse dégager la formule des évènements multiples et variés à la manifestation desques ils président?

Liard 114.

Le philosophe anglais Bacon est la premier qui ait donné du problème général de la méthode expérimentale une solution pratique. Poux expliquer les faits, il faut, d'après lui, noter d'une part toutes les circonstances dans lesquels ils se produisent: tables de présence; d'autre part toutes les circonstances dans lesquels ils ne se produisent pas: tables d'absence; enfin toutes les circonstances dans lesquels ils varient: tables de degrés ou de variation.

On peut dire qu'elles (les méthodes) varient à chaque découverte nouvelle.

Elles (les méthodes) se réduisent à quatre types principaux appelés, par Stuart Mill, méthode de concordance, méthode de différence, méthode des residus et méthode de variations conqomitantes, et que nous allons décrire sommairement d'aprés lui.

tră în ceéace aŭ comun și esențial, cu ajutorul noțiunii, conceptuluĭ *om*, concept aplicabil tuturor oamenilor *ce există, aŭ existat* și *vor exista* vreodată.

N-am putut și nu vom putea vedea cu ochiĭ noștri ce se-ntîmplă pretutindenea cu grăuntele pus în pămînt, ș'îm totușĭ, că ceea ce va urma în totdeauna, fiind date aceleașĭ condițiĭ, va fi încolțirea, creșterea și rodirea planteĭ.

Valeriŭ 124.

Filosoful englez Bacon care trece drept reformator al logiceĭ, în direcția modernă științifică, a propus următoarele treĭ mijloace practice pentru aflarea cauzelor unuĭ fenomen: Să se alcătuiască *un tabloŭ*, numit *de prezență*, în care să se noteze toate fenomenele antecedente împreună cu care se ivește fenomenul consecvent ale căruĭ cauze le căutăm;

Sa se alcătuiască un alt *tabloŭ, de absență*, în care să se înregistreze fenomenele antecedente ce dispar odată cu dispariția fenomenuluĭ efect;

Să se compue înfine un al treilea tabloŭ *de grad*, în care să fie notate acele antecedente împreună cu care fenomenul consecvent variază.

Aproape fiecare descoperire nouă a fost provocată saŭ urmată și de o metodă nouă de cercetare.

Filozoful englez Stuart Mill a căutat să reducă metodele experimentale întrebuințate, la următoarele patru tipurĭ numite de el: 1) metodul concordanțelor, 2) metodul diferențelor, 3) metodul variațiilor concomitante, 4) metodul rămășițelor.

Liard rezumînd pe Mill, spune aceasta, în mod onorabil. D-l Valeriŭ traduce pe Liard și găsește de prisos a mărturisi acest lucru.

Liard 118.

Les méthodes précédemment exposées supposent qui nous pouvons à notre gré produire ou supprimer certaines circonstances dans un phénomène donné. . . . .

On ne peut éliminer la Lune pour voir, par la méthode de différence, quels phénomènes terrestres cette absence ferait disparaître.

Valeriŭ 128.

Cele două metode expuse presupun putința noastră de a produce fenomenele antecedente saŭ de a înlătura parte din ele. . . . .

Nu putem înlătura luna saŭ soarele, ca să vedem ce fenomene terestre aŭ să dispară.

Liard 105.

Observer et expérimenter sont deux procédés d'expérience. Mais tandis que l'observateur se borne à appliquer son attention aux faits tels que la nature les présente, l'expèrimentateur modifie ces faits, en varie les circonstances, en change les conditions pour en découvrir ce qui ne se montrait pas à la simple inspection. On l-a dit: l'observateur lit. l'expérimentateur interroge.

Valeriŭ 119.

Observația și experiența sînt procedeurĭ înrudite; însă pe cînd observatorul se mărginește a-șĭ fixa atenția asupra fenomenelor și a constata ceeace este, experimentatorul schimbă raporturile dintre lucrurĭ și variază împrejurările pentru a căpăta fenomenul dorit. Observatorul, se zice, e pasiv; experimentatorul activ.

Maĭ tot capitolul asupra inducțiuniĭ e plagiat în partea cea maĭ mare după Liard. Pagina 98 din acesta corespunde aproximativ pagineĭ 116 din cartea d-luĭ Valeriŭ,

Pag.	Liard		Valeriŭ	
99	Liard	117	Valeriŭ	
105	„	119	„	
107	„	120	„	
114	„	124	„	
115	„	125	„	126
118	„	128	„	

In fine, capitolul asupra Inducțieĭ se închee cu o citație după Bain, mare de aproape o foae.

Dar nu numaĭ la inducție a încercat d-l Valeriŭ a ne induce în eroarea de a-l crede original, ci și la capitolele: Cvantificarea predicatuluĭ, legile silogismuluĭ, Definiția și divizia, Sofismele, Analiza și Sinteza, Ipoteza și analogia, Axiomele logice, scurt în *maĭ* toată logica, da capo al fine. Ceeace e frumos: D-sa cere de la elevĭ aproape la fiecare capitol: căutațĭ 2, 3, 5 exemple originale. D-sa însă le ia din *logica* altuia.

Adaug, că d-l Valeriŭ adeseorĭ nu traduce și nu reproduce vorbă cu vorbă, ci sare unele propozițiĭ, maĭ pune dela sine cite-ceva, uneorĭ parafrazează și rezumă pe cite-un autor, alteorĭ plagiază după diferițĭ autorĭ saŭ după diferite capitole ale aceleiașĭ cărțĭ, combinînd, juxtapunînd, *mascînd* pe cît e cu putință, așa încît *e explicabil cum de a surprins buna credință a multora.*

Nu rareorĭ, pasagiĭ luate din diferițĭ autorĭ, juxtapuse, necontopite, necimentate bine, fac impresia uneĭ haine de Arlequin cu petece de diferite culorĭ și mărimĭ.

E drept, a menționa și părțile bune ale cărțiĭ, care, trebue

să recunoaştem, are un fel de tinctură pedagogică. D-l Valeriŭ face bine că dă multă atenţie sofismelor. In interesul clarităţiĭ e necesar ca eleviĭ să cunoască şi să analizeze nu numaĭ argumentările juste, ci şi pe cele greşite, cu saŭ fără intenţie. D-l Maiorescu susţine însă, că locul teorieĭ sofismelor e în Psichologie şi Pedagogie.

Altă parte bună e, precum am amintit, stilul în general clar şi încercarea de a adapta cursul de logică la una din cerinţele pedagogice: inducerea regulelor din exemple, deşi acest avantaj îşĭ perde mult din importanţă, deoarece e vorba de cl. 8, pragul universităţiĭ, cînd eleviĭ trebuesc deprinşĭ cu toată rigoarea ştiinţifică şi cînd poate fi o greşală a le uşura prea mult sarcina, a le da ceeace însişĭ pot găsi. Căcĭ nu trebue numaĭ, ca autorul să *se coboare* la nivelul elevilor, ci maĭ ales *să-ĭ rîdice* pe elevĭ la nivelul săŭ, să-ĭ silească a-şĭ concentra toate puterile sufleteştĭ. Maĭ departe logica nu e numaĭ inductivă. Mill şi Bain îşĭ intitulează cărţile lor: Sisteme de logică deductivă şi inductivă, iar—d-l Valeriŭ, pag. 159, se exprimă despre logică: „e şi ea doar o ştiinţă deductivă“. Incă ceva: Operaţiile logice li-s cunoscute, în mare parte, elevilor. In tot cursul secundar aŭ dat atîtea definiţiĭ, aŭ făcut atîtea diviziĭ, clasificărĭ, inducţiĭ raţionamente, etc. aşa încît mersul ceremonios dela multe exemple la regulă e în cl. 8 pe atît de dispensabil adeseorĭ, pe cît e de indispensabil cu cît ne coborîm maĭ jos.

Greşala primordială—error fundamentalis, e că d-l Valeriŭ nu şi-a dat sama quid valeant humeri şi astfel a făcut o lucrare slabă, neserioasă, în mare parte plagiată, ceeace în literatura didactică e maĭ *grav* decît orĭ unde, fiindcă aicĭ plagiind volumul cuĭva, „plagiezĭ“ şi cîştigul material ce i se cuvine originaluluĭ. Altă greşală, aceasta de tactică, e că şi-a ales ca inspiratorĭ, autorĭ prea cunoscuţĭ, aşa încît controlul nu e tocmaĭ greŭ. Alteeva de-ar fi reeditat vr-o logică daneză, boemă, rusască orĭ chineză. Spre a încheia: ce e bun în logica d-luĭ Valeriŭ nu e original, iar ce e original, nu prea e bun.

Valentin Bude

Fondul statornic (vecĭnic-inalienabil) al Arhiveĭ

Multe reviste apar cu revărsatul zorilor şi dispar cu apusul soareluĭ. Revista „Arhiva", din fericire, nu este dintr-acelea, deşi a avut momente critice în existenţa eĭ. Cu numărul acesta din urmă „Arhiva" împlineşte şeĭsprezece anĭ de muncă neîncetată şi absolut desinteresată.

In ce priveşte partea ştiinţifică, istorică şi literară, datorită activităţiĭ preşedinteluĭ, membrilor şi colaboratorilor, s-a căutat a se publica lucrurĭ cît maĭ bune şi maĭ variate; ĭar în ce priveşte discuţiile ivite, s-a căutat maĭ ales a se avea în vedere adevărul, ĭar nu persoana, evitîndu-se prin aceasta a se da naştere la polemicĭ personale şi inutile.

Din punct de vedere estetic, cu toate greutăţile întimpinate, maĭ ales în cursul anuluĭ acestuĭa, pentru întîĭaş dată, prin îngrijirea noastră, s-aŭ introdus şi ilustraţiunĭ, menite să capete adevărata lor valoare în mica noastră vĭeaţă artistică.

Intr-adevăr, la noĭ trebue să se dea o importanţă deosebită şi ilustraţiunilor, căcĭ: multe tablourĭ de-ale pictorilor—carĭ ĭ-am avut şi-ĭ avem—dispar; tablourile marilor maiştri străinĭ, rătăcite prin saloanele noastre particulare, dispar; tot aşa dispare mulla-puţină sculptură cită o avem; mănăstirĭ, bisericĭ vechĭ, monumente publice şi clădirĭ particulare, importante din punct de vedere arhitectonic saŭ istoric, îşĭ pĭerd din valoarea lor din pricina restaurărilor făcute fără ĭubire şi fără respect pentru trecutul nostru; altele însă cad cu totul în ruină; documente şi odoare preţioase se irosesc; portretele vechilor boerĭ şi domnĭ să pĭerd maĭ mult cu cît ne depărtăm de epoca lor; odăjdiile vechĭ saŭ noĭ şi alte lucrurĭ de valoare ale industrieĭ saŭ arteĭ noastre naţionale, dispar; stradele actuale să îndreaptă pe dărămăturile caselor vechĭ şi oraşe întregĭ dispar sub rîdicarea edificiilor noĭ ale oraşelor moderne; locuinţele sătenilor din diferite regiunĭ ale ţăriĭ, interioarele acestor locuinţĭ cu nevoile şi bunurile lor, dacă le aŭ, sînt foarte puţin cunoscute şi bine înţeles supuse schimbăriĭ; îmbrăcămintea şi obiceĭurile, în învălmăşagul lupteĭ de toate zilele, ale poporuluĭ romîn, sub influenţa continuă a evoluţieĭ, să schimbă, şi tot aşa maĭ departe cu maĭ tot ce priveşte manifestarea artistică naţională romînească de pretutindenea. In cursul anuluĭ acestuĭa, în revista noastră am dat, pe cît a fost posibil, un număr de ilustraţiĭ, dar aceasta e numaĭ un început.

In vederea nevoeĭ ce se simte de a ne cunoaşte trecutul şi prezentul, de a lasa macar urme din ceĭa ce maĭ putem prinde din existenţa acestor lucrărĭ, aratate maĭ sus, de valoare artistică, de interes istoric saŭ sociologic în orĭce priveşte existenţa şi cultura întregeĭ suflărĭ romîneştĭ de pretutindenea, şi pentru a pune „Arhiva" la adăpostul orĭcăror împrejurărĭ neprielnice, subsemnatul Alexandru D. Atanasiu, profesor şi membru al Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare din Iaşĭ, *propun înfiinţarea unuĭ fond statornic (vecĭnic-inalienabil),* din venitul căruĭa să se facă cheltuelĭ, cu diferite ilustraţiunĭ în „Arhiva", şi pentru susţinerea părţiĭ ştiinţifice, istorice şi literare a revisteĭ.

Acest fond propun să se formeze: din veniturile anuale ale societățiĭ Științifice și Literare din Iași, (cel puțin 10°|₀); apoĭ 10°|₀ din subvenția pe care Statul nĭ-ar acorda-o; din donațiunile sprijinitorilor și ĭubitorilor de cultură romînească, căcĭ această societate este recunoscută ca persoană morală și decĭ poate primi orĭce donațiunĭ și legate; însfîrșit din orĭce alte lucrărĭ ale societățiĭ, pînă cînd venitul fonduluĭ va permite ca revista să devie cît maĭ artistic ilustrată și cu prețul abonamentuluĭ cît maĭ mic. Atuncĭ societatea va putea chĭar acorda premiĭ pentru lucrărĭ științifice, literare saŭ artistice și chĭar tipări unele lucrărĭ din veniturile fonduluĭ statornic [1].

Fondul acesta va fi depus la o bancă saŭ la Casa de Depunerĭ, și nu va putea fi atacat niciodată, ĭar venitul luĭ nu va fi întrebuințat în alt scop decît cel destinat.

In caz cînd societatea s-ar desființa și revista eĭ ar înceta, un comitet compus din cel puțin treĭ inșĭ (foștĭ membri aĭ acesteĭ societățĭ saŭ dacă din aceștia nu voesc orĭ nu maĭ sînt în vĭeață, atuncĭ un comitet din alțĭ treĭ), va putea scoate din noŭ revista „Arhiva" cu ilustrațiunĭ, întrebuințînd aceleașĭ veniturĭ ale fonduluĭ pentru acelaș scop (științific, literar, artistic și lipsit de personalitățĭ în discuțiĭ).

Subsemnatul, din modestele mele mijloace, spre a face un început, dăruesc suma de 50 (cincizecĭ) de leĭ, rugînd Onor. Societate să-ĭ primească, pentru fondul statornic (vecĭnic-neatacabil), a căruĭ venit va servi la susținerea revisteĭ Arhiva și pentru înfrumusețarea eĭ cu ilustrațiunĭ privitoare la cultura întreguluĭ neam romînesc.

A. D. ATANASIU.

*

Societatea Științifică și Literară din Iașĭ, adunată în ședință plenară, Vinerĭ 16 Dec. 1905, după propunerea făcută prin comunicarea de maĭ sus, de d-l A. D. Atanasiu, pictor, profesor și membru al acesteĭ societățĭ, mulțămindu-ĭ de inițiativa care a luat-o, a hotărît publicarea comunicăriĭ și *înființarea fonduluĭ statornic (vecĭnic-inalienabil)*, în condițiunile arătate prin propunerea făcută și care va asigura partea artistică și existența perpetuă a revisteĭ „Arhiva" organul acesteĭ Societățĭ.

Societatea asemenea mulțumește d-luĭ A. D. Atanasiu, pentru donația sumeĭ de 50 leĭ, ca început al acestuĭ fond, precum și tuturor acelor generoșĭ ĭubitorĭ de cultivarea neamuluĭ romînesc, cari vor contribui cu modestul lor obol la mărirea acestuĭ fond.

In scopul arătat sumele dăruite și numele donatorilor se vor publica în acestă revistă, ĭar sumele subscrise se vor trimite d-luĭ Gh. Nelher, avocat, casierul acesteĭ societățĭ, str. Păcurarĭ 42, Iașĭ.

Președinte provizoriŭ, **Teodor T. Burada.**

Secretar General, *Gr. C. Buțureanu*

*

Incheĭerea anuluĭ al XVI (1905) al Arhivei

Cu acest număr să încheĭe anul XVI (1905) al „Arhiveĭ" organul Societățiĭ Științifice și Literare din Iașĭ.

Odată cu sfîrșitul anuluĭ trecut revista era amenințată în existența

---

1) Potrivit regulamentelor ce le va face Societatea cînd se va simți nevoea de ele.

eĭ şi deci lupta care s-a dus anul acesta a fost grea din toate punctele de vedere. Totuşĭ datorită stăruinţeĭ care s-a pus, Arhiva a realizat progrese reale şi este în afară de orĭce primejdie.

In ştiinţă, literatură, istorie, filologie, arheologie, s-aŭ adus contribuţiĭ însemnate, pe cît a fost posibil, în marginile unuĭ an de revistă.

Pentru prima oară, cu sacrificiĭ însemnate, anul acesta revista a apărut cu ilustraţiunĭ luate după tablourĭ de valoare şi diferite vederĭ din ţară.

Tonul Revisteĭ, după cum s-a zis şi altă dată, în articule şi recenziĭ a fost demn, ĭar în discuţiĭ s-a pastrat acea obĭectivitate caracteristică adevărateĭ culturĭ.

Toate lucrările membrilor precum şi ale acelor din afară de societate, să citesc conform organizaţieĭ acesteĭ societăţĭ, în şedinţele eĭ, şi numaĭ după aprobarea societăţiĭ să publică în revista eĭ, Arhiva.

Societatea Ştiinţifică şi Literară din Iaşĭ, aduce viĭ mulţămirĭ tuturor membrilor, colaboratorilor şi abonaţilor, carĭ aŭ dat preţiosul concurs şi carĭ cu toţiĭ aŭ contribuit la progresul acesteĭ reviste, sperind şi pe viitor în acelaş interes al tuturor, pentru propagarea cultureĭ romîneştĭ.

Preşedinte provizoriŭ, **T. T. Burada**

Secretar General, **Gr. C. Buţureanu**

Delegatul Arhiveĭ, *A. D. Atanasiu*

*

DONATORII

Fonduluĭ statornic (vecĭnic-inalienabil) al Arhiveĭ

al căruĭ venit va servi pentru ilustraţiunĭ privitoare la cultura neamuluĭ romînesc şi pentru susţinerea revisteĭ Arhiva.

Odată cu anunţarea înfiinţăreĭ fonduluĭ statornic, avem plăcerea a mulţămi şi înscrie printre ceĭ dintăĭ donatorĭ, carĭ aŭ binevoit a contribui la acest fond, domniĭ:

1. A. D. Atanasiu, pictor, profesor, Iaşĭ . . 50 leĭ.
2. A. Philippide, profesor universitar, Iaşĭ . . . 24 „
3. Teodor T. Burada, artist, fost profesor, magistrat etc., Iaşĭ 30 „
4. Gr. C. Buţureanu, profesor, deputat, Iaşĭ . . . 50

(Urmează)